SZT. FERENCZ RENDJÉNEK TÖRTÉNETE MAGYARORSZÁGON 1711-IG

★

A FORSTER-SCITOVSZKY DIJJAL JUTALMAZOTT PÁLYAMUNKA

IRTA

Dr. KARÁCSONYI JÁNOS

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA RENDES TAGJA

KIADVA dr. VÁRADY L. ÁRPÁD KALOCSAI ÉS BÁCSI ÉRSEK TÁMOGATÁSÁVAL

II. KÖTET

BUDAPEST, 1924

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA KIADÁSA

SZT. FERENCZ RENDJÉNEK TÖRTÉNETE MAGYARORSZÁGON 1711-IG

★

A FORSTER-SCITOVSZKY DIJJAL JUTALMAZOTT PÁLYAMUNKA

IRTA

Dr. KARÁCSONYI JÁNOS

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA RENDES TAGJA

KIADVA dr. VÁRADY L. ÁRPÁD KALOCSAI ÉS BÁCSI ÉRSEK TÁMOGATÁSÁVAL

Osvát f[illegible]

II. KÖTET

BUDAPEST, 1924

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA KIADÁSA

STEPHANEUM NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ R. T.
Budapest, VIII., Szentkirály-utca 28. — Nyomdaigazgató: Kohl Ferenc.

ELŐSZÓ A MÁSODIK KÖTETHEZ.

Oly szomorú időket élünk, hogy már a könyvek kinyomtatásának is egész története van!

E mű I. kötetének előszavát azzal fejeztem be, hogy Isten után Várady L. Árpád kalocsai érseké a dicsőség e mű megjelenéséért, mert 1921. november végén ő adott 300.000 K-t a M. T. Akadémiának a kinyomtatás költségeire.

A rohamosan emelkedő drágaság miatt a 300.000 K nem lett elég s a nyomtatás megakadt volna, ha Várady érsek meg nem szerzi első adományát még 300.000 K-val!

A magyar katholikus egyházért oly hőn dobogó érseki szív azonban kifáradt az utolsó évek rettentő küzdelmeiben és utolsót dobbant, mielőtt e mű második kötetének nyomtatására került volna a sor.

Ezen nemes szívnek szándékát azonban magáévá tette gr. Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter úr őnagyméltósága s a kath. vallásalap ellenőrző bizottságának hozzájárulásával a magyar föld azon jövedelméből, amely ha tovább él, úgyis Várady L. Árpád érseket illette volna, a kalocsai érsekség időközi jövedelmeiből 1924 elején 15 millió K-t utalványozott ki a M. T. Akadémiának, hogy e mű második kötetének nyomtatását megkezdhesse.

Köszönetet mondok ezért mind a miniszter úrnak s mindazoknak, akik a rettenetes kapzsiság és világrablás e napjaiban is igyekeznek Szent Ferencz szegény fiainak példáját a magyar nemzet szemei elé állítani.

1924. február 15.

A szerző.

MÁSODIK KÖNYV.

A salvatorianus rendtartomány.

Provincia S. Salvatoris.

MÁSODIK RÉSZ.

Az egyes kolostorok története.

Alsán.

Közel a Száva partjához a régi Marót várától (most Morovics Szerém vármegyében) délre állott.

Már 1373-ban szeretett volna a bosnyák helytartó (vicarius) itt kolostort építeni, mert mint ő mondja, e hely Bosznia határa mellett fekszik és így üldözések esetén az ő szegény szerzetesei a Száván átlépve ott könnyen menedéket találhattak. A pápától az engedélyt az építésre meg is nyerte,[1] de a maga erejéből, vagy a hivek adományából talán soká nem tudták volna azt felépíteni, ha Magyarország egyik hatalmas főpapja, Alsáni Bálint, a pécsi püspök, később kardinális, segítségére nem jön. Ő azonban alighogy pécsi püspök lett (1374-ben), elhatározta az egyház és kolostor felépítését és oly művészi, fényes templomot kezdett ezen különben is nagyobbrészt félhitűekből (schismaticusoktól) lakott helyen építeni, hogy 1376-ban már sok búcsút engedélyezett a pápa a hiveknek azért, hogy adományaikkal siessenek ez egyház felépítésének befejezésére. Védőszentül a püspök Szent Ferenczet választotta.[2]

1385-ben már egészen készen volt az egyház és kolostor s azért Pisani Bertalan felsorolja a bosnyák helytartóság mácsai (mácsovai) őrségének kolostorai közt.[3] Mivel ez őrség többi helye: Bjelina, Telcsak (= Teocsak), Szrebernik és az eltűnt Láb, meg Mácsó mind a Száva jobbpartján feküdtek, világos, hogy az alsáni kolostor a Boszniában és Mácsóban lakó testvéreknek menedékhelyül szolgált veszedelem esetén.

---

[1] Theiner II. 141.
[2] Theiner i. m. II. 167.
[3] Analecta Franciscana IV. 556.

1411-ben úgy volt, hogy e kolostor nagy alamizsnához jut, mert Alsáni (másként Logretvárallyai) Gergely főúr özvegye az óbudai apáczáknál elhelyezett és állítólag tőlük visszatartott 2000 forint negyedét e kolostornak hagyja. Igy tehát 500 forintot kellett volna az óbudai apáczáktól kapnia. Azonban a következő évben az özvegy meggyőződött, hogy jogtalanul kereste e 2000 forintot az óbudai apáczáknál, mert az örökösen pénzzavarral küzködő Zsigmond király azt onnan erővel elvitette, azért tehát 1412-ben ez adományt visszavonta. Érdekes, hogy a közjegyző az erről szóló okiratban tévedésből az alsáni kolostort bosnyák egyházmegyeinek írja, pedig csak a bosnyák ferenczrendűek tartományához tartozott, egyébként a pécsi egyházmegye területén feküdt.[1]

Mikor a magyar cseri barátok a bosnyákoktól elváltak, akkor előbb a diakóvári, azután a szerémújlaki őrséghez osztották. 1516-ban is odatartozott.[2] De 1526-ban kénytelenek voltak a cseri barátok odahagyni és így teljesen elpusztult. Se neve, sem helye nem maradt fenn.

Mivel Maróthy János mácsai bán 1415-ben azt állítja, hogy Báza (Boszut) és a Száva közén sok gör. keleti megtért és azokra a bosnyák ferenczrendűek viseltek gondot, ezen ferenczrendűek csakis az alsáni kolostorban lakók lehettek, mert egyedül ők laktak a Száva és a Báza közén.[3]

Atya.

Szerémújlaktól nyugatra a Duna jobbpartján szép, kis, kerek hegy emelkedik. E hegyre egy Atya nevű, magyar főúr szép, kerek várat épitett s azt róla Atyavárának nevezték el. Később a magyarok innen a török elől elmenekülvén, a beköltözött idegenek a várat tarka cserepeiről Sarengrádnak, azaz tarka várnak nevezték el.

E vár alatt, mint hajdan, most is meghúzódik egy kis városka s abban most újra a ferenczrendűek kolostora áll új templommal, új kolostori épülettel. De a régi, erős tornyot nem tudták ledönteni az idők viszontagságai, ez még mindig az, amit

[1] Országos Levéltár Dl. 9927.
[2] Magyar Könyvszemle 1901. 264—65.
[3] Fraknói gyüjteménye a Nemzeti Múzeumban.

Maróthy János, mácsai bán bőkezűségéből még a régi, cseri barátok raktak oda Atya vára alá.

Az atyai várat Maróthy János mácsai bán 1404-ben kapta azért, mert rettenetes küzdelmek árán a törököket visszaverte és Zsigmond király ellenségeit is letiporta. Hálából, hogy annyi veszedelemből kikerült s hogy oly nagy gazdagságra, méltóságra emelkedett, elhatározta mindjárt 1404-ben, hogy a Szentlélek tiszteletére Atyán új egyházat, mellé kolostort emel és azokat a bosnyák ferenczrendűeknek adja át, mert ezeket — közel lévén szülőföldjéhez, Maróthoz (most Morovics) az alsáni kolostor — jól ismerte. 1404. november 1-én VII. Incze pápa már meg is adta az engedélyt a bosnyák helytartónak, hogy e házat elfogadhassák.[1]

Ez első pápai engedélynek eredeti okirata valamikép elveszett s azért VII. Incze utóda, XII. Gergely azt 1407. május 20-án a pápa másolati könyvéből azt újra kiadatta és megerősítette.[2] Ezt megismételte 1420-ban V. Márton pápa is.[3]

Maróthy állott a szavának és az épületeket csakugyan felrakatta, úgyhogy 1414-ben már ott lakott a ferenczrendű guardián több testvérrel együtt. De Maróthy még többet is tett az atyai kolostor egyházába jövő hivek javára. 1414-ben ő is elment a hires konstanczi egyetemes zsinatra és ott felhasználta az alkalmat nagy kiváltság megszerzésére. Kérésére ugyanis 1415. január 24-én megengedte XXIII. János pápa az atyai guardiánnak, hogy minden olyan esztendőben, amidőn Olajbafőtt Szent János napja péntekre esik, három ferenczrendű miséspapot választhasson ki a gyóntatásra s ezek a gyónóknak minden bűn alól teljes feloldozást adhassanak ez apostoli felhatalmazás erejénél fogva. Természetes, hogy ennélfogva minden hetedik esztendőben az atyai ferenczrendű templom nagy búcsújárás szinhelye lőn.[4]

Capistranói Szent János 1456-ban a szomszédos szerémújlaki kolostorban betegeskedő egyik társát Aquilai Ambrus atyát egészségének visszaszerzése végett Anconába bocsátotta el. De ez útközben az atyai kolostorban kénytelen volt megállani, mert oly rosszul lett, hogy szava is elállott. Hírüladták ezt Capistrano

---

[1] Hevenesi i. m. XXXIX. 196—198.
[2] Gyöngyösi bullárium 58.
[3] Hevenesi i. m. XXXIX, 201.
[4] Fraknói gyüjtemény a Nemzeti Múzeumban.

Szent Jánosnak s az ő könyörgésére Aquilai Ambrus oly gyorsan meggyógyult, hogy Tagliacozzói János másnap őt már evésközben találta.[1] De maga Capistrano Szent János 1456. október 23-án meghalt s a ferenczrendűek újlaki egyházában temettetett el. Midőn híre ment az ő közbenjárására történt csodáknak, természetes, hogy az atyai ferenczrendű testvérek is gyakran megjelentek Szerémújlakon e csodás dolgok látására és hallására. Igy volt jelen 1460 táján Szentmártoni Benedek, atyai guardián, midőn Pataki Ferencz süket, ferenczrendű, felszenteletlen testvér a szentnek sírjánál egyszerre megszabadult a süketségétől.[2]

A Maróthy-család kihalása után 1476-ban az atyai várat és uradalmat I. Mátyás király rokonai: Vingárti Geréb László, Mátyás, Péter és Ferencz kapták meg. Ezek nagy pártfogói voltak az atyai szerzeteseknek és ezért szívesen segítették őket s a közgyűlésekre szükséges költségeket is szivesen megadták. Innen van, hogy 1495-ben, 1499-ben és 1511-ben itt tartották a cseri barátok közgyűlésüket. Az 1499-iki közgyűlés a határozatok alkotása által kivált nevezetes lett. A Gerébek e kolostor egyházát választották temetkezőhelyül is s azért idetemették 1483-ban Geréb Mátyást, a volt horvát-szlavon bánt, 1502-ben Lászlót, a volt erdélyi püspököt, utóbb 1502-ben kalocsai érseket és 1504-ben Pétert, az ország nádorát.[3]

Nagyon fájdalmas volt tehát a salvatoriánusokra, hogy 1526-ban Szulejman kegyetlen hódító serege előtt e kolostort oda kellett hagyni. A törökök megrongálták, soha többé nem vehették vissza.[4] Mikor újra keresztény kézre került Atya, akkor már Sarengrádnak hivták és a bosnyák ferenczrendűek telepedtek oda.

Atyina.

A régi Körös- most Verőcze megyében Vaskától délre, Verőczétől délkeletre a hegyek alján állott hajdan Atyina vára, nagy uradalom feje. Most a szerbek ajkán Vocsin (Vucsin)-ra változott a neve. A Garay-család kihalta (1479) után e várat I. Mátyás király a nagytekintélyű Korbavai Gróf-család egyik tagjának,

[1] Blahó: Notatiunculae. A gyöngyösi levéltárban.
[2] Capistranói Szent János szenttéavatási aktái.
[3] Magyar Könyvszemle 1883. 109. l. Erdélyi Múzeum 1911. 237.
[4] Szerémy György emlékirata 226.

Ivánnak adta s ennek halála után özvegye, Ujlaky Katalin kezén maradt. Az özvegy már régóta jól ismerte a cseri barátokat és azért testvérével, Ujlaky Fruzsinával, Garay Jób özvegyével összefogva, 1490 táján, de mindenesetre 1496 előtt a Boldogságos Szűz tiszteletére gyönyörű nagy egyházat és kolostort építtetett itt részükre. Ők el is fogadták s hogy a földi dolgoktól menten minél jobban szolgálhassanak Istennek, 1496-ban az alapító grófné egyik legtanultabb jobbágyát, Péter deákot rendelte gondviselő ügyésznek a testvérek mellé.[1] A provincia vezetősége az új kolostort a szlavoniai őr felügyeletére bizta, s ott is maradt, mint első kolostor mindvégig.[2]

A testvéreket a környék lakossága nagyon szerette és nagyon sokszor felkereste, úgyhogy 1501-ben a törökök ellen hirdetett keresztes hadjáratról szóló bulla egyikét a pápai követ, Isvalics Péter az Atyinán lakó testvéreknek küldte el.[3]

A mohácsi csatavesztéskor az atyinai kolostornak még semmi baja sem történt, mert oldalt esett. De már 1529-ben a visszavonuló törökök Atyina környékén is megöltek egy idevaló, felszenteletlen testvért, Diakóvári Pétert. 1531-ben a közgyűlés Iváncsi Istvánt rendelte ide guardiánnak és egyúttal őt választották meg az esztergomi őrség látogatójául. Épen ezért ez Iváncsi István atya 1533-ban a közgyűlésnek egyik székülője (assessor) volt. 1533-ban Szencsei Mihály, 1535-ben Jalsovai István lett a kolostor guardiánja.[4] De már 1537-ben nem kellett ide guardiánt választani, mert a török Pozsega várát megvíván, a cseri barátok kénytelenek voltak otthagyni az atyinai kolostort. Az egyházi felszereléseket elvitték Atyina akkori földesuraihoz: Batthyány Orbánhoz, Ferenczhez és Mihályhoz s ezeknél elkallódtak.[5]

1535 elején ezen testvérek szolgáltak az Úrnak az atyinai kolostorban:

1. Szencsei Mihály guardián,
2. Szerdahelyi Bálint igehirdető,
3. Szentmihályi Balázs igehirdető,

---

[1] Blahó: Annales II. 676 l. V. ö. Csánki: Körös m. 51. Kádár: Szolnok-Doboka m. monographiája II. 7.

[2] Magyar Könyvszemle 1901. 264 l.

[3] A ferenczrendüek levéltára Gyöngyösön.

[4] Egyháztörténelmi Emlékek II. 468—78, 532. ll.

[5] 1552-iki összeírás a gyöngyösi levéltárban.

4. Gorbonaki Fábián énekes,
5. Szentlászlai Egyed, az apáczák gyóntatója,
6. Nárdi György gyóntató,
7. Remetinczi Péter igehirdető,
8. Atyinai Benedek növendékpap.

Volt még ezeken kívül itt nyolcz felszenteletlen testvér, köztük egyik sekrestyés, másik kamarás, a harmadik varga.[1]

Elhagyatva állott azután a gyönyörű, hatalmas épület századokon át. 1660-ban az egyik bosnyák ferenczrendű romokban találta az atyinai vár alatt s megjegyzi, hogy mellette másik kolostor romja is látszik. Ő azt gyanítja, hogy ez talán a Klára-szüzek kolostora volt. De ez tévedés, mert Atyinán nem azok voltak, hanem a beginák (harmadrendű szerzetesnők) laktak s ezek itt is, mint számos más helyen, a ferenczrendűek kolostorával átellenben laktak.[2] Az 1698-iki összeíráskor is egészen szétdúltnak mondják a kolostort. A falak még álltak ugyan, de a faragott köveket a törökök kiszedték és elvitték a vár kiigazítására. A bolthajtás beomlott, az egyház déli oldalán három kápolna volt, de a törökök azokat is áttörték. Magas tornya még megvolt, de teteje egyik épületromnak sem volt.[3]

Bákó.

Mint említők, 1440 óta sokat fáradoztak a salvatoriánusok a Moldvába szökött, magyar husziták megtérítésén, de sokáig sikertelenül. Csak 1475 után járhattak végre bátorságosan ez országban, mert Nagy István vajda I. Mátyás királlyal kibékült, neki meghódolt s ennek megerősítése végett Erdélyben két várat kapott. 1510-ben a moldvai vajda egészen a magyar király fő-hatósága alá került, mert a lengyel király arról lemondott. Ekkor azután a salvatoriánusok a Szeret völgyének egyik, jelentékeny városában, Bákóban kolostort építettek s ettől kezdve a magyar katholikusoknak könnyebben nyujthattak tanítást, vigasztalást. A kolostor 1516-ban megvolt és az erdélyi őrséghez tartozott.[4]

---

[1] Chronica seu Origo Fratrum, fol. 70.
[2] Smičiklas: Oslobodjenja Slavonije II. 11. Fermendzsin Acta Bosnae 496.
[3] Smičiklas i. m. 73.
[4] Magyar Könyvszemle, 1901. 264—265. ll.

1591-iki tudósítás szerint egyháza szent Antal tiszteletére volt felavatva.[1]

Az odaköltözött szerzetesek működését nagyon megnehezítette, hogy az apostoli szék 1480 után, de mindenesetre 1502 előtt felhatalmazást adott Túronyi Mihály milkai püspöknek, hogy a hitehagyott, esetleg gyilkosságba esett szerzeteseket és papokat a rájuk szabott büntetések alól felmentse és a felmentetteknek plébániákat adjon. E milkai püspök joghatósága hajdanában Moldvára is kiterjedt, ő tehát az ilyen papokat Moldvába küldte. Az ily papok közt — persze — sok akadt, aki régi bajába visszaesett s nem vált javára a katholikus hitterjesztésnek. Ezenkívül így az Ujlaki Dénesnek és Bácsai Fábiánnak adott pápai jogositványokat nem lehetett érvényesíteni s a Moldvában lakó magyar katholikusok lelkipásztorkodását nem lehetett egészen átvenni. 1520-ban tehát lépéseket tettek Rómában a salvatoriánusok, hogy a milkai püspöknek egykor adott felhatalmazás visszavonassék és ezentúl a moldvai magyar katholikusok egyedül rájok legyenek bízva. Céljukat annál könnyebben elérték, minél inkább hivatkozhattak arra, hogy a milkai püspökséget a pápa 1512-ben megszüntette, illetőleg az esztergomi érsekségbe bekebelezte. Továbbá hivatkoztak arra is, hogy a bákai kolostorban most már elegendő szerzetes miséspap szolgál Istennek és életük veszélyeztetésével is készek a félhitűek, pogányok dühössége elől odamenekülő katholikus híveket védelmezni, kiszolgálni. 1520. május 20-án tehát X. Leó pápa a milkai püspöknek egykor adott felhatalmazást visszavonta és ezentúl ott más, mint bákai szerzetes a guardián engedélye nélkül nem szolgálhatott. A provinciális, mihelyt a pápai bullák megérkeztek, elvitte egyik pártfogójukhoz, Laskai Miklós bodoni püspökhöz és egyúttal óbudai olvasókanonokhoz s kérte gondoskodását, hogy a drága és ritka pápai levél el ne vesszen. Ez tehát hiteles másolatot készíttetett róla Borosjenei Fábián közjegyzővel. Ezek közül egy fennmaradt napjainkig a Stephaniták levéltárában.[2]

Ettől kezdve a bákai kolostorban állandóan tartózkodtak, mindenesetre sok szenvedés és sanyarúság közt, a salvatoriánu-

---

[1] Revista catolica. Bucurest, 1915. 49.

[2] Losteiner: Annales P. IV. S. I. a. I. app. Blahótól 1780-ban készített másolata a gyöngyösi levéltárban.

sok. 1580-ig a közgyűlések rendesen kirendelték ide a guardiánokat, sőt néha a külön igehirdetőt is. Guardiánok voltak itt:

1531-ben Szatmári Ferencz
1533-ban Somogyvári Ferencz
1535-ben Peterdi János
1537-ben Enyedi Márton
1542-ben újra Enyedi Márton
1544-ben Ebrési Mátyás
1546-ban Várallyai Gáspár
1548-ban Ebrési Mátyás
1550-ben Kolozsvári Lőrincz
1552-ben Szentmihályi Péter
1558-ban Vásárhelyi Lőrincz
1561-ben Kolozsvári Lőrincz.

1546-ban kirendelték igehirdetőnek Musnai Tamást, 1558-ban pedig Almáshidi Mihályt.[1] 1565-ben még négyen laktak itt, de 1574-ben a török háború idején a kolostort felégették és így csak egy ferenczrendű, öreg barát maradt ott. Az 1568—74. években Szatmári Mátyás guardián szenvedett, fáradozott itt az elhagyott magyarok megtérítésén. 1572-ben mellette volt még Füleki András és egy felszenteletlen testvér.[2]

1535 elején a kolostorban éltek:

Somogyvári Ferencz guardián
Vásárhelyi János igehirdető
Debreczeni Antal igehirdető és énekes
Csiki Ambrus gyóntató
Nagyszelindeki Ferencz igehirdető
Horváth Lőrincz gyóntató.

Továbbá ezen felszenteletlen testvérek:

Brassai Péter ács
Segesvári Kálmán ács és varga
Madarasi Pál
Gyergyai Ferencz kamarás
Réteni Lőrincz sekrestyés
Berethalmi Jakab szász.[3]

Voltak tehát tizenketten, 1542-ben leolvadt a számuk kilenczre, 1546-ban ötre. Ennyien maradtak azután 1561-ig, ekkor már négyen maradtak, 1572-ben pedig csak két miséspap és egy felszenteletlen testvér lakott itt.[4]

1580-ban Arsengo Jeromos egyik lengyel minorita (conventualis) Jankul vajdánál kivitte, hogy a romokban álló kolostort neki adja, de 1590 után egy másik lengyel, Lubeneczki Valerián

---

[1] Egyháztörténelmi Emlékek II. 465, 471, 478, 481, 484, 496, 502, 505, 509, 513, 517, 524, 527.

[2] Közgyülési határozatok a gyöngyösi levéltárban.

[3] Chronica seu Origo Fratrum. fol. 67.

[4] Losteiner: Annales Pars. IV. S. I. art. I. app.

szigorú rendtartású ferenczrendű (a lengyeleknél bernardinusoknak hívták és hívják őket) jelentkezett a csiki kolostorban. Ott szívesen fogadták, sőt később az erdélyi provinciális erdélyi őrnek nevezte ki. 1594-ben augusztus 29-én a provinciális ezt bízza meg, hogy menjen a moldvai vajdához és a bákai kolostort szerezze vissza.[1]

Míg azonban a salvatoriánusok ide-oda jártak, 1597-ben Moldvába érkezett Quirini Bernardin argyasi püspök. XIV. Gergely pápa bízta meg őt a moldvai katholikusok kormányzásával és székhelyéül a bákai kolostort jelölte ki. Ő tehát, mivel különben is eredetileg szigorú ferenczrendű volt, elfoglalta a kolostort és annak egyházát tette püspöki egyházzá.[2] Mikor tehát a salvatoriánusok nagy készületek után 1601-ben hárman odaérkeztek, nevezetesen Lubeneczky őr és egyúttal bákai guardián, Váradi János igehirdető és az öreg Angyalosi Lajos gyóntató, akkor a kolostort Quirini kezén találták. A jámbor püspök azonban nem haragudott, hanem nagyon örült megérkezésükön és a kolostort átadta nekik. Ő maga a szomszéd házba vonult, csak azt kötötte ki, vágassanak neki ajtót a kolostor kertjébe, hogy ott ő is megpihenhessen. Ezt 1601. június 25-én természetesen szívesen megtették és azonkívül a tizenkét egyházfi közül két egyházfit az ő szolgálatára rendeltek, ha esetleg a vajdától másokat nem kapna.[3]

Már most a bákai kolostor a ferenczrendűeké maradt 1610-ig. Közben azonban Arsengo Jeromos kivitte, hogy őt bákai püspöknek nevezték ki s 1607-től kezdve megint ott lakott Bákóban. Váradi János, bár névleg ő volt 1607-ben a guardián, mint igehirdető szerteszéjjel járt a falvakban s így meg nem akadályozhatta, Lubeneczky pedig neki megengedte. Az 1608-ban kinevezett guardián, Udvarhelyi István is elnézte. 1610-ben azután Váradi János is, mint provinciális visszajött Magyarországba, Lubeneczky pedig 1611-ben bákai püspök lett. Már most Lubeneczky mint püspök végleg betelepedett a kolostorba és így a kolostort a magyar salvatoriánusok egészen elvesztették. Áldásosan működő társuk is, Kecskeméti Ambrus, 1614—18-ban moldvabányai plébános, 1618-ban meghalt.[4]

---

[1] Annotationes a csiki kolostorban.

[2] Auner: A romániai magyar telepek történeti vázlata, 1908. 23—24.

[3] Annotationes a csiksomlyai kolostor levéltárában.

[4] Auner i. m. 27—28. l. Losteiner: Annales Pars. IV. S. I. art. I. app.

Minő lépéseket tettek később a Stephaniták a bákai kolostor visszaszerzésére, látni fogjuk.

Bártfa.

Hazánk ezen csinos és Lengyelország felé hajdan nagy kereskedést üző városában a hitújítás előtt a kolduló szerzetnek negyedik ága, az ágostonrendű remeték építettek 1400 táján templomot Keresztelő Szent János tiszteletére,[1] de 1535 táján kénytelenek voltak azt odahagyni, mert a polgárság a hitujításhoz csatlakozott.

A XVII. században a tótok közül sokan költöztek be Bártfára s mivel ott katholikus plébánia nem volt, lelki tanítás nélkül szűkölködtek. De a városi előljáróság annyira ellene volt a katholikus istentisztelettartásnak, hogy oda katholikus pap be nem juthatott. 1665-ben Járay Lukács, ott lakó harminczados hivta meg a sebesi kolostorból Jesovszky Albert atyát misemondásra, de a városi főjegyző és bíró ez ellen tiltakoztak és fenyegették a harminczadost, hogy a nép őket agyonkövezi.[2] De a Wesselényi-összeesküvés elnyomása után az odavitt katholikus, német katonáknak is szükségük volt lelkipásztorokra s azért I. Lipót 1670-ben a volt ágostonrendű templomot, mint földesúr, elvette az evangelikusoktól és a ferenczrendű szerzeteseknek adta, hogy ott a katholikus istentiszteletet megint helyreállítsák és a katholikus vallás tanítását hirdessék. A salvatoriánus provincia elfogadta e megbízást. S mivel a városban és környékén lakó nép lengyelesen beszélte a tót nyelvet, a lengyel származású Ziveczki Jánost, a későbbi provinciálist küldte ide előljárónak. Ő lett egyúttal a tót, Trettini Ambrus pedig a német igehirdető. Melléjük rendelték még szakácsnak Benyovszky Márkot és így eleintén csak hárman voltak.

Ziveczki roppant nehéz időben kitartott itt öt évig és az egyház mellé egy pár szobát épített a hívek alamizsnájából. Azonban 1682-ben Thököly hadai Bártfát is elfoglalták s ekkor a többségben levő evangelikusok oly dühösen támadtak rájuk, hogy kénytelenek voltak hirtelen Sztropkóra, a Pethő-család védelme alá húzódni. Három év mulva azonban Thököly ügye elbukott,

---

1 Monumenta Vaticana Hung. IV. 296. Egyháztörténelmi Emlékek III. 17.
2 Az egri káptalan hiteleshelyi levéltára. Protocollum A. D. 8.

Bártfát a király seregei visszafoglalták és ekkor a salvatoriánusok székhelyüket újra elfoglalták. A Rákóczi-felkelés már nem volt egyúttal vallási háború, tehát a ferenczrendűek is nyugodtan Bártfán maradtak és teljesítették hivatásukat. A Ziveczki idejében épült és 1689-ben bővített székház már nincs meg, mert azt 1740-ben elbontották és akkor egyúttal a volt székházat konventi rangra emelték. A székház építésére Semsey Gábor, mielőtt a fogadalmat letette, 100 forintot adott.[1]

Előljárók voltak itt:

1670—75. Ziveczki János
1675-ben Andreácse Benedek
1676-ban Klobauczki Márton
1677—78-ban Diósi Arzén
1679-ben Radosini László
1680-ban Kuratóczi Mihály
1681—82-ben Sztaroncsek Özséb
1685-ben Róza Jakab
1686-ban Firley Lőrincz
1687-ben Waltsteiner Maximilián
1688-ban Samkó Ráfael
1689—90-ben Hadács Remig
1691—92-ben Samkó Ráfael
1693—96-ban Terhovics Imre
1696—99-ben Kusolicz Kapisztrán
1699—700-ban Krizsidovszky Izidor
1701-ben Hadács Remig
1702-ben Hamernik Ágoston
1703—06-ban Valovics Kapisztrán
1707—13-ban Róza Jakab.

Beczkó.

Mint a mariánusok történetében előadtuk, itt 1664-től folyton törekedtek arra, hogy a ferenczrendűek részére kolostort építsenek. Haskó Jakab vágújhelyi prépost fogott hozzá, de mielőtt a mariánusok ide végleg beköltözhettek volna, Lazari Antal 1689-iki itélete szerint e székház cserébe a veszprémiért a salvatoriánusoknak jutott.

A salvatoriánusok 1690 július 23-iki közgyűlésükön Sellyei Kornélt, a volt kassai helyettes guardiánt küldték ide, mert az építés vezetésére ügyes, emberekkel bánni tudó férfiú kellett. Mellé még két atyát és egy felszenteletlen testvért rendeltek. Haskó ez évben nyitrai püspökké lett ugyan, de nemsokára lemondott, visszatért Vágújhelyre és igéretét beváltva, hathatósan támogatta őket a templom és kolostor felépítésében. Közülök

[1] Az egri káptalan levéltára. Prot. S. 339.

választott káplánt is maga mellé, Vankovics Máté személyében és végrendeletében is gondoskodott a kolostor felépítéséhez szükséges pénzről. Igy azután, bár Haskó 1695. október 19-én meghalt, Rácsay Ferencz beczkai plébános felügyelete alatt a Szent-József pártfogása alá helyezett templom és kolostor 1696-ra egészen készen lett, s azért ez évben a közgyűlés e székházat konventté emelte. Az új kolostor kétemeletes épület volt, a két emeleten volt 21 szoba, a földszinten pedig három szoba, az ebédlő és a mellékhelyiségek.

Az egyház és kolostor nagyjából most is épen úgy áll, mint építették, mert a különböző tűzvészek csak a tetőt hamvasztották el több izben, mint pl. 1703-ban és 1709-ben. 1703-ban épen azért rendelik a guardiánt az építkezés előmozditójának, hogy a kárt helyreállitsa. Ugyanakkor a Sirsich-család e kolostor javára 1000 forint alapitványt tett.

Legnagyobb szerencsétlenség érte e konventet 1708 jan. 16. és 17. napjain. Mint háborúban, sajnos, oly gyakran előfordul, mindenféle kósza hirek keletkeztek a vidéki nemesek részéről a beczkai kolostorban elrejtett kincsekről. Rákóczi csapatainak egy része tehát megrohanta a kolostort és kivont karddal, halálos fenyegetések közt követelték a guardiántól, valamint a többiektől a labanczok elrejtett vagyonát. Mivel azt nem adhatták elő, mert nem volt ott, végigjárták az összes szobákat és minden használható tárgyat onnét elraboltak, lepedőket, könyveket, mindent elvittek, sőt a templomot is megszentségtelenitették, mert nem csupán leszaggatták és elrabolták az oltárterítőket, hanem az Oltáriszentséget is kihányták és a kelyheket elvitték. Azután a várost és külvárost felgyujtották. Szerencsére ekkor a tűz a kolostort nem emésztette fel.

Előljárók voltak itt:

1690—91. Sellyei Kornél
1692—95. Dobronyai János.

Guardiánok voltak:

1696—698. Hadács Remig
1699—700. Uhrovics Venczel
1701—704. Ziveczki Márton
1705—707. Hanuska Mátyás
1708—709. Lunda Zsigmond
1710—712. Szvetlovics Ferencz.[1]

---

[1] Közgyülési határozatok. Friedrich: Historia provincia s. Salvatoris. 115—119.

Brassó.

Laskai Osvát második szolgálata idején a szigorú ferenczrendűek bizonyára azért, hogy Oláhország és Moldva felé vivő útjokban pihenő helyük legyen és innen az ott lakó szétszórt magyar kereszténveket könnyebben megtalálhassák, e nevezetes városban kis egyházacskát és kolostort akartak épiteni. Meg is telepedtek itt 1507-ben, de a plébános ellene mondott az ő ideköltözésüknek. Pert indított az egész provincia ellen, s addig-addig keseritette őket, hogy 1520 után ki kellett onnan vonulniok.[1] 1520-ban maga a nádor, Báthory István, írt a brassói tanácsnak, hogy azt a telket, amelyen a szigorú ferenczrendűek már épületeket is készitettek, ne vegye el tőlük.[2] De ennek sem lett sikere, mert 1531-ben a brassói ház már nincs felvéve a kolostorok sorába, hanem ellenkezőleg, azt határozta el a közgyűlés, hogy az ott levő órát is át kell vinni Csiksomlyóra.[3]

Tévedett tehát Della Walle Ferencz, Gritti útitársa, azt irva, hogy 1534-ben Czibak Imre váradi püspök fejét Brassóba a ferenczrendűekhez küldték eltemetés végett,[4] mert akkor már a ferenczrendűek nem laktak ott, hanem csak a ferenczrendű beginák. Ezek lelkivezetésére és gyóntatására Csiksomlyóról járt ide egy-egy ferenczrendű atya, még pedig 1535-ben Ujvárosi András. Az az egyház tehát, ahol Czibak Imre fejét eltemették, a ferenczrendű begináké volt.

Buda.

A mariánusok ezen nevezetes kolostorát 1444. február 20-án adta át a szigorú ferenczrendűeknek Caesarini Julián pápai követ.[5] Minden ellenmondás nélkül birtokukba vették s 1448-ban Carvajal János pápai követ már a velük szemben lakó begina apáczáknak lelki gondozását is végleg reájuk bizta.[6] Megerősitést nyertek benne 1492-ben.[7]

---

1 Toldy: Analecta 262.
2 Batthyaneum I. 151.
3 Egyháztörténelmi Emlékek II. 468.
4 U. o. II. 382.
5 Blahó: Annales II. 4—5. Gyöngyösi bullarium 74—75.
6 Országos Levéltár Dl. 31145.
7 Hevenessi XXXIX. 325.

Nagy hasznát vették a salvatoriánusok e kolostornak a lelkek üdvözítésének munkájában is, de ezenkívül abban is, hogy az ország fővárosában volt alkalmuk az egész haza javára közreműködni. Igy mindjárt 1455-ben itt fogadhatták és szállásolhatták el Capistranói Szent Jánost. Maguk a helytartók is természetesen legtöbbször itt tartózkodtak, mert a királyt vagy az ország főembereit legkönnyebben itt találták fel. Igy itt volt Pályi Gábor helytartó 1479. márcz. 31-én. Sárosi Bertalan helytartó itt tartózkodva veszi fel Alagi Bekény Dénest a provincia lelki testvérévé (confrater).[1] Hasonlókép 1501. június 16-án itt teszi a szerzetesek érdemeinek részesévé Tahy Istvánt, Tahy Miklóst és ezek hozzátartozóit Nyári Balázs. 1514 ápril havában Dézsi Balázs helytartó, 1520 júliusban Somlyai Bernardin provincialis hivatalos ügyekben itt fáradoztak.[2] Dézsi 1509-ben is itt tartózkodott és június 20-án itt adott búcsúlevelet, helyesebben azon jócselekedetéért, hogy Brandenburgi György őrgróf és neje, Frangepán Beatrix a római Szent Péter-templom ujjáépítésére alamizsnálkodtak, nekik teljesen felhatalmazott gyóntató választására adott engedélyt.[3]

Ha a helytartók másutt tartózkodtak, akkor meg a budai guardiánt bízták meg a provincia érdekeit védő oklevelek hiteles másolatának elkészítésére. Igy fordulnak elő 1488. márczius 20-án Kórógyi Mátyás és 1514, február 15-én Esztergomi Mihály budai guardiánok.[4] Ez Esztergomi Mihály guardiánt választotta a provincia 1514. május 1-én az ő megbizottjává s ő járt a helytartó biztosával együtt Assisiben az egyetemes közgyűlésen.[5]

Mint már emlitők, itt tanítottak a provincia jelesebb tagjai, mint pl. Temesvári Pelbárt, az iskolában.

De a ferenczrendűek szemében legnagyobb öröm és legnagyobb megtiszteltetés az volt, hogy 1520. szeptember 8-án maga a generális, Lichettó Ferencz is e kolostorban szállt meg s itt vette be Kenderessy Mihályt családostul együtt a szerzet érdemeinek részesei közé.[6] Harmadizben történt ekkor (legalább mostani

---

[1] Gyöngyösi levéltár. Országos Levéltár Dl. 14980. Tört. Tár. 1901. 190. l.

[2] Történelmi Tár. 1905. 273. A ferenczrendűek gyöngyösi és kolozsvári levéltárai.

[3] Országos Levéltár Dl. 36021.

[4] A ferenczrendűek levéltára Gyöngyösön.

[5] Toldy Analecta. 284.

[6] Országos Levéltár Dl. 23489.

tudásunk szerint), hogy a generális Magyarországba jött és a királyi udvarral a ferenczrendűek ügyeiről tárgyalt.

Ezidőtájt (1520.) tagja volt a budai konventnek Paksi Miklós és Capistranói Szent János szent életéről tanuskodott.[1] Tomory Pál érsek korában, ha az országos dolgok végzése miatt Budára jött, a kolostorba szállott, pl. 1525. febr. 6-án.[2]

Az ország fővárosában a királytól, a főuraktól és a fővárosban megfordult jóemberektől sűrűn kaptak alamizsnát, mert nagyon szerették őket. Igy 1495-ben Gesztelyi Nagy János úr három forintot hagyott az itt lakó testvéreknek 30 misemondásra.[3] Zsigmond herczeg, a későbbi lengyel király, midőn bátyjánál, Ulászló királynál tartózkodott, ahányszor csak kérték, mindig adott nekik 1—3 forintot. Mivel a kolostor a királyi vár mellett volt, 1501-ben megengedték Zsigmond herczegnek, hogy az ő ciszternájukból huzasson az ő háztartásához szükséges vizet, de a kötelet neki kellett megvennie két dénárért.[4] Az óbudai várnagy, Ragusai István 1511-ben úgy intézkedett, hogy a szentjakabfalvi plébános az ő szándékára mondandó misét a cseri barátok budai Szent János templomában végezze el.[5] 1531-ben a Kolozsvárt lakó nagy jótevőjük, özv. Kőfaragó Györgyné, róluk is megemlékezett és hagyott nekik öt forintot.[6] Még 1538-ban is itt temetteté el holttestét Dubraviczky Mihály és hagyott nekik tíz forintot alamizsnául.[7]

Amióta a budai konvent jóformán közepére esett azon területnek, ahol a cseri barátok működtek, sokszor tartottak itt közgyűléseket is. Nevezetesen itt gyűltek egybe 1473., 1483., 1487., 1489., 1501.. 1503., 1505. és 1515. években.[8] Oly nagy számban laktak itt a testvérek, hogy az 1499-iki atyák határozata szerint itt mindennap énekes misével és énekes vecsernyével kellett dicsérniök az Urat.[9] Pedig énekes vecsernyét másutt sehol sem mondottak.

A virágzó konventet azután tönkretette a török pusztítás.

---

1 A szenttéavatásról felvett jegyzőkönyvek CCXVII. b.
2 Országos Levéltár Dl. 24069.
3 Hazai Okm. I. 379.
4 Magyar Történelmí Tár XXVI. (1914.) 20, 65, 84, 109, 113, 188.
5 Protocollum Budense 28 a—b. a pozsonyi káptalan levéltárában.
6 Egyháztörténelmi Emlékek II. 180.
7 Kubinyi levéltár a Nemzeti Múzeumban.
8 Toldy: Analecta. 248, 250, 251, 253, 256, 259, 292.
9 Batthyány: Leges III. 621.

Már 1526 szept. 10-én az egyház és kolostor őrizetére visszahagyott testvérek szörnyen megérezték a törökök vad dühét. Porosz János, Bresztóczy Miklós, Péter Mátyás miséspapok, Verőczei Miklós a sekrestyés, Eszéki György a borbély, Komári Ambrus és Lénárt segítőtestvérek és a Szerémujlakról ide menekült sekrestyés, Külyődi Balázs, a törökök kardcsapásai alatt véreztek el.[1] De ez csak első zivatar volt.

A szultán visszavonulása után a testvérek visszatértek és folytatták működésüket. 1531—32-ben Tolnai Ferencz, 1533—34-ben Patai Tamás, 1535—36-ban Nágócsi Márton, 1537—38-ban Buzjáki Miklós, 1539—40-ben Ároktövi Balázs voltak itt a guardiánok.[2] Egyik testvérük, Patai Tamás, rendesen a királyi udvarban hirdette Isten igéjét,[3] másik pedig, Hardi Gellért, János király gyóntatója volt.[4]

1535 elején 28-an tartózkodtak a kolostorban: 14 miséspap, 2 növendék és 10 segítőtestvér. A miséspapok közül az idősebb Patai Tamás volt a guardián, az ifj. Patai Tamás a helyettesguardián, Bányai Ambrus, Harsányi András, Vámosi Gergely, Besenyei Mihály és Szentgyörgyi Ferencz igehirdetők, Berényi János, Bajnóczi István, Szentlászlai István, Tardi Gergely és Budai Mátyás gyóntatók voltak. Egei Ferencz volt a kántor, Tárnoki János, a volt provinciális pedig mint tanácsadó tartózkodott a kolostorban. A segítőtestvérek közül egy sekrestyés, egy ács-, egy kovács-, egy szabó- és egy ötvösiparos volt.[5]

1541-ben azután elkövetkezett a végső pusztulás. Annyira nem számítottak a törökök csalására a jámbor ferenczrendűek, hogy még csak az egyházi felszerelésüket sem vitték el előre. Az is ott veszett, midőn a törökök a kolostort és egyházat elfoglalták.

Csanád.

1493-ban VI. Sándor pápa az új csanádi püspök, Baratin Lukács kérésére úgy intézkedett, hogy a csanádi Szent-Gellérttől

---

[1] Egyháztörténelmi Emlékek II. 531.

[2] U. o. 464, 468, 470, 475, 477, 483, 488, 490.

[3] U. o. 475 493.

[4] U. o. II. 468. Itt hibásan Harol van írva Hard helyett és 187 ll. Szerémi Emlékirata 181, 216.

[5] Chronicon seu origo fratrum fol. 65.

alapított apátság birtokai a csanádi püspökséghez csatoltassanak, maga a kolostor pedig a szegény cseri barátoknak adassék át.[1] A salvatoriánusok tehát átvették a Boldogságos Szűz tiszteletére avatott egyházat s a mellette levő épületet és őrei lettek Szent Gellért koporsójának. Emiatt már 1514-ben nagy veszedelemben forogtak, mert a parasztok romboló dühe elől Szent Gellért koporsóját csak úgy tudták megmenteni, hogy azt darabokra törték és bizonyára hajón Pestre vitték.

E kolostort a jenei őrséghez csatolták.[2]

Guardiánjai közül ismerjük a következőket:

1533—35. Pálkai András
1535—37. Bányai Ambrus
1537—39. Balatinczi Miklós
1539—42. Atyai Péter
1542—44. Paksi Lukács
1544—46. Patai Tamás
1546—48. Vári Bálint
1548—50. Horhi Mátyás
1550. Hidvégi Máté.

1535-ben ily szolgálatra voltak beosztva az iderendelt atyák:

Pálkai András volt a guardián
Csokonai Bonaventura gyóntató
Enyedi László, az öreg, gyóntató
Tolnai Miklós igehirdető
Siri László igehirdető
Gergelyfalvi György igehirdető
Paksi Lajos kántor (énekes)
Gerlai Kálmán orgonás.

Volt még itt két növendékpap: Lippai Bernát és Bodrogi Ambrus; továbbá öt felszenteletlen testvér, köztük egy sekrestyés, egy szabó, egy kamarás, egy ács, összesen tizenöten.[3]

1539—42-ben a növendékek is itt tanultak Atyai Péter vezetése mellett. 1542 után kezdtek külön igehirdetőket is kirendelni ide. Ilyen volt 1542-ben Paksi Lukács, 1546-ban Cserőgyi István.[4]

Hidvégi Máté már nem tölthette ki guardiánsági idejét, mert 1550 őszén a magyar várőrség önként kivonult Csanád várából a törökök serege elől és ekkor a salvatoriánusok is odahagyták Csanádot abban a reményben, hogy nemsokára visszajönnek, de bizony abból semmi sem lett s ma Ős-Csanádon hiába keressük az egykori kolostor romjait, még azt is széthordták.

---

[1] Gyöngyösi bullárium 116.
[2] Magyar Könyvszemle 1901.
[3] Chronica seu Origo Fratrum. Fol. 68.
[4] Egyháztörténelmi Emlékek II.

A drága egyházi ruhákat először Gyulára, onnan Ecsedre szállitották. Innen 1613-ban Kassára kerültek s akkor a felsőmagyarországi kapitány odaadta használatra azok egy részét a szécsényi barátoknak. Igy azután 1617-ben a régi csanádi ferenczrendűek szerelvényéből még két oltárelőt és egy fekete ruhát a szécsényi templomban használtak.[1]

Csákány.

Somogymegye nyugati szélén a Kis-Balatontól délre áll ma is egy kis Csákány nevü falu. A Koroknai Allya-család egyik birtokosa a XVI. század elején addig kérte a salvatoriánusokat, hogy idetelepedtek és itt kolostort épitettek. Bizonyos, hogy a kolostor 1516-ban már fennállott és az ozorai őrséghez tartozott.[2]

Első ismert guardiánja dunántúli ember, Kőröshegyi András volt 1531-ben. De mindjárt a következő esztendőben helyrehozhatatlan kár érte a kolostort, mert a Bécs ellen felvonuló nagy török sereg kirabolta, felégette és az egyház őrizetére ottmaradt Bori Dénes, Potolyi György testvéreket megölte.[3] Ennélfogva az 1533-iki közgyűlés azt határozta, hogy a csákányi kolostort a testvérek hagyják el és adják át az épületeket a pártfogónak, az egyházat pedig a megyéspüspöknek.[4]

Három-négy év alatt azonban valamennyire kijavitották az egyházat és kolostort, mert 1537-ben iderendelték Dalmadi Mátét guardiánnak. Ugyanőt küldték ide 1542-ben is, de egyszersmind meghagyta neki a közgyűlés, hogy hagyja oda a testvérekkel, mig ki nem javitják. Valamit megint igazitottak rajta, mert 1544-ben még egyszer guardiánt választottak ide a közgyülésen Szentlászlai Egyed személyében,[5] de azután nem fordul elő a kolostorok sorában, tehát végleg elhagyták. Átalakitották azután kastélynak, de Szigetvár eleste után kiszöktek belőle az őrök és pusztán, megégetve hagyták.[6] Ekkor indult teljes romlásnak a kolostor, úgy hogy hire, nyoma sincs.

---

[1] Magyar Sion II. 216, 229.
[2] Magyar Könyvszemle 1901. 264.
[3] Egyháztörténelmi Emlékek II. 465, 533. Toldy i. m. 302.
[4] U. o. 474.
[5] U. o. 497, 498, 503. ll.
[6] Zrínyi Miklós életére vonatkozó emlékek I. 272. II. 82.

Cseri.

Temesmegyében a Temes (most Béga) folyó mellett a mai Temes-Rékástól délnyugatra állott hajdan Cseri vára és városa. Midőn I. Lajos király a Temesközre beköltözött (bolgár) szlávok és oláhok megtérítését tervbevette, a hely is alkalmasnak tetszett, hogy ott a szigorúbb ferenczrendűek megtelepedjenek és a tájékon lakó másvallású népet tanítsák. Azért épült itt 1366 táján egy kis kolostor. 1385-ben már biztosan meg volt és a bolgár nevet viselő (de már nem Bolgárországban levő) őrséghez tartozott.[1]

Egyháza a Boldogságos Szűz tiszteletére volt avatva. Az itt lakó testvérek közül Máté és Balázs miséspapok 1411. április 26-án a csanádi káptalan előtt felmutatták VI. Orbán pápa 1378-iki kiváltságleveleit és kérték azok hiteles másolatát.[2]

1428-ban Zsigmond király, 1433-ban IV. Eugen pápa megmegerősíti őket e kolostor birtokában. Zsigmond király adott a kolostornak egy egyházfit is, — mint a régi magyarok mondák — vagyis gondviselő ügyészt, hogy a begyűlt alamizsnát ő tartsa számon.[3] I. Mátyás király még 1478-ban is megerősíti a salvatorianusokat a kolostor birtokában,[4] de ezentúl nincs többé nyoma fennállásának. 1516-ban már hiába keressük a fennálló kolostorok sorában. Merő véletlen, hogy e helynév és a cseri = szürke melléknév egyformák s így tévedés a cseri barátok elnevezését e helynévből származtatni.

Cserőgy.

Szerémmegyében a Duna mellett eső Cserevics városkát a régi magyarok Cserőgy-nek hívták. A XIV—XV. századokban magyarok lakták és számos fia vette fel Szent-Ferencz ruháját.

1376-ban XI. Gergely pápa Garai Miklós nádornak felhatalmazást adott, hogy ide a szigorú ferenczrendűek részére kolostort építsen.[5] Úgy látszik, Garait sok gondja megakadályozta a felépítésben, mert sem 1385-ben, sem később nem fordul elő a kolostorok sorában.

---

[1] Analecta Franciscana IV. 556.

[2] Blahó: Annales I. 100—101. II. 683.

[3] Fermendzsin: Acta Bosnae I. 127—30, 139—40; Blahó: Annales I. 164—167. II.

[4] U. o. I. 140. II. 666—68. [5] Blahó: Annales II. 686.

Csiksomlyó.

Sok lelki öröm, de sok szenvedés is fűződik ezen, hazánk keleti szélén, a székelyek közt emelt kolostorhoz. Csikszeredától északkeletre kedves, gyönyörű helyen Hunyadi János, a nagy keresztény hős buzdítására és segítségével telepedtek le 1441-ben a szigorú ferenczrendűek, hogy a folytonos katonáskodás, háborúskodás következtében elvadult székely népet szelidebb erkölcsökre, vallásos életre szoktassák. Másik céljuk volt — mint említők — hogy a Moldovába menekült magyar huszitákat könnyebben felkereshessék.

Hozzáfogtak tehát itt a templom építéséhez s azt Magyarország Nagyasszonyának pártfogása alá helyezték. IV. Eugen pápa segítette őket búcsúk engedélyezésével. 1448-ban kész volt a csúcsíves, díszesen készített templom, sőt a nyugati falán ott volt a feszület is a vakolatba vésve, a kereszt mellett álló Szent Szűz, Szent János és Szent Ferencz alakjaival és alattuk az évszám: 1448.[1]

Hogy az ittlakó testvérek minél könnyebben szolgáljanak Istennek és a lelkek üdvösségének, már Hunyadi János felmentett a székely szolgálat alól egypár várdotfalvi lakost és azokat egyházfiakká (vagyis a templom szolgáivá) rendelte. 1462 végén, midőn Mátyás király az oláhországi hadjárat végett Brassóban tartózkodott, 1462. deczember 2-án kiadott levelében újra felmentette ez egyházfiakat az egyéb szolgálatok alól és a kolostor szolgálatára rendelte.[2] Ezek száma később úgy felszaporodott, hogy 1519-ben már harminczketten voltak és Zapolyai János vajda ekkor újra szabályozta szolgálataikat.[3]

A testvérek jámbor buzgósága fellelkesítette a Csiksomlyóra jövőket és 1520 táján elkészitették a híres Mária szobrot. Ide vándoroltak azután évről-évre a székelyek vigasztalást, lelki erőt keresni és ettől nem tudta őket semmi csábítás, semmi erőszak elválasztani.[4]

---

[1] Losteiner feljegyzéseiből.
[2] Székely oklevéltár I. 341.
[3] U. o.
[4] Batthyaneum I. 94.

1519-ből ismerjük első guardiánját: Gyulai Jánost.[1] 1531-től kezdve pedig ezek voltak guardiánjai:

1531-ben Hunyadi Ferencz
1533-ban Hunyadi Máté
1535-ben Pesti Ferenc
1537-ben Szelenczi György
1542-ben Urbóczi András
1544-ben Szentgyörgyi Ferencz
1546-ban Urbóczi András
1548-ban Csomorkányi László
1550-ben Nagyfalusi Albert
1552-ben Tivadari Egyed
1554-ben Tivadari Egyed
1558-ban Kolozsvári Pál
1559-ben Egeresi László
1561-ben Galsai Kelemen
1565-ben Vásárhelyi Lőrincz
1570-ben Gyulai Ambrus
1572-ben Gyöngyösi Imre
1574-ben Gyöngyösi Ferencz
1576-ban Gyöngyösi Imre
1579-ben Salgótarjáni András
1581-ben Szatmári Mátyás
1583-ban Füleki András
1586-ban Terbelédi András
1589-ben Remeteházi András
1592-ben Váradi János
1599-ben Váradi Gáspár
1605—10-ig Udvarhelyi István
1610—24-ig Váradi Gáspár
1626—29-ig Váradi János
1629—40-ig Csiksomlyai Miklós.

Ezeken kívül, mikor elegendő számmal voltak, igehirdetőket is rendeltek ide a székelyek oktatása végett. Ezeket azután a székelyek igehirdetőjének nevezték, mert sokszor bejárták az egész székelyföldet. Ismerjük közülök ezeket:

1546-ban Csanádi Márton
1552-ben Szántai András
1559-ben Mohácsi Tamás
1565-ben Mohácsi János
1579-ben Felnémeti Imre
1583-ban Kövesdi Sebestyén
1586-ban Szakolczai Venczel
1602-ben Váradi János.

Ha nem volt alkalmas ember az igehirdetésre, akkor a guardiánnak kellett e nehéz munkát végeznie. Váradi János és Kecskeméti Ambrus esetéből tudjuk, hogy ez igehirdetőknek Moldvába is ki kellett menni és tanítani az ott lakó szegény magyarokat.

1535-ben a többi erdélyi kolostorokhoz mérve a csiksomlyaiban kevesebb szerzetes tartózkodott és így csekélyebb jelentőségű volt. Kolozsvárt pl. akkor 34-en, Marosvásárhelyt 24-en, Medgyesen 25-en voltak, itt csak 14-en. Hunyadi Mátyás volt a guardián, Pesti Ferencz igehirdető, Bányai Ferencz volt a kántor s egyúttal

[1] Székely oklevéltár I. 341.

a beginák gyóntatója. Ujvárosi András a brassai beginák gyóntatója, Egeresi László igehirdető, Enyedi Máté, Váradi László gyóntatók és Szatmárnémeti János kezdő. Segitségükre volt hat felszenteletlen testvér. Még az 1562—1572-iki évtizedben is rendesen 7—8 szerzetes lakott itt, nevezetesen 1572-ben Gyöngyösi Imre, Gyöngyösi Mihály, Szelevényi Pál és Felnémeti István atyák három felszenteletlen testvérrel, de azután számuk nagyon kezdett fogyni. Fenntartásuk természetesen nagyobbrészt a csikmegyei székelyek alamizsnájából került, de ők nem adhattak azt, ami náluk nem is terem meg: bort. Azért 1550-ben a közgyűlés a kisküküllőmegyei Szénaverős falut jelöli ki olyannak, ahol egyedül a csiksomlyai barátok kéregethetnek bort.[1]

Pedig épen Csiksomlyón szerfelett szükséges volt helytállniok, mert ha ők nem tanítják, nem bátorítják és vigasztalják az 1562 után különben is nagyon elnyomott székely népet, akkor az is egészen elszakad ősi hitétől és unitáriussá lesz. De 1586-ban már csak két atyát tudtak iderendelni s azok közül az egyik, az igehirdető, gyakran távol volt, úgy hogy 1586. aug. havában a Kolozsvárt dühöngő pestis ellen itt menedéket kereső jezsuiták csak az öreg guardiánt (Terbelédi Andrást) találták itt két felszenteletlen testvérrel. Volt tehát üres szoba, szívesen is fogadták őket s így töltöttek itt egy hónapot.[2] Az 1588-iki medgyesi országgyűlés kiűzte a jezsuitákat, Báthory Zsigmond fejedelem szerette volna, ha legalább ferenczrendű szerzetes lett volna több az országban. 1589. decz. 12-én Kolozsmonostort írt levelében kérte a salvatoriánusok provinciálisát, hogy mielőbb 2—3 miséspap atyát küldjön a csiki kolostorba és igérte, hogy megélhetésükről ő fog gondoskodni.[3] De bizony nem jutott oda több.

Csak 1594-ben, midőn Báthory Zsigmond szakított a törökkel és a keresztény fejedelmekhez csatlakozott, derült egy kis jobb világ a csiki kolostorra is. Ez év augusztus végén meglátogatta a kolostort Szelevényi Pál, a provinciális és megegyezett a Moldvában lakó ferenczrendűekkel, úgy hogy helyreállott az erdélyi őri szolgálat. Rómában pedig nagyot gondoltak és nagy szükség lévén Erdélyben kath. püspökre, Csiksomlyót szemelték ki az

---

[1] Egyháztörténelmi Emlékek II. 515.

[2] Veress: Az erdélyi jezsuiták levelezései. II. 187. l.

[3] A ferenczrendűek gyöngyösi levéltára.

odaküldendő püspök lakásául.[1] A székelyek is visszakapták 1562-ben elvesztett kiváltságaikat és így nem kellett többé attól félni, hogy a földesurak a köznépet a kath. vallás elhagyására kényszerítik.

De az erdélyi katholikusok és különösen a ferenczrendűek összes, szép reményeit megsemmisiték Báthory Zsigmond fejedelemnek iszonyú állhatatlansága és az ennek következtében Erdélyre zúduló bajok. 1597 végén Zsigmond már lemondott a fejedelemségről, 1598 április közepén el is utazott, de aug. 20-án visszatért. Félév mulva 1599 márczius havában unokatestvére, Báthory Endre kardinális javára újra lemondott. Ezt 1599 október végén Mihály oláh vajda buktatta meg. Ez sem uralkodott egy esztendeig, mert 1600. szeptember 18-án csatát és fejedelemséget vesztett. A királytól kinevezett kormányzó, Básta, csak négy hónapig lehetett Erdélyben, mert 1601 január végén harmadszor visszatért Báthory Zsigmond. De a goroszlai csatavesztés után megint csak ki kellett neki vonulnia s 1602 júliustól 1603 április végéig Básta parancsolt, 1603. májustól július 17-ig Székely Mózes uralkodott s azután harmadszor is visszajött Básta, míg végre 1604 április elején elvonult s helyette kormánybiztosok vették át az ország igazgatását.

Báthory Zsigmond gondoskodott arról, hogy Csiksomlyón több ferenczrendű tartózkodhasson s megélhessen. Evégből a fejedelemnek járó tizedekből 32 köböl búzát, 6 hordó bort, 3 tömlő sajtot, 15 javított sertést és 300 drb kősót rendelt kiadatni évenként a csiksomlyai barátoknak. Báthory András fejedelem pedig megengedte nekik nem csupán azt, hogy az egész fejedelemségben kérhessenek alamizsnát, hanem azt is, hogy mindenütt járhassanak a fejedelemségben és kiszolgáltathassák a szentségeket.[2] Majd Báthory Zsigmond végleges elmenetele előtt 1602. május 1-én megerősítette a csiki kolostornak szolgáló harminczkét, konfraternek nevezett székelynek kiváltságait. E székelyek Taplócza, Várdotfalva, Csomortán és Hosszúfalva (= Mindszent egy része?) helységekben laktak, de bizony az ez évi összeírás szerint nem voltak 32-en, hanem csak 20-an.[3]

---

[1] Monumenta Vaticana Ser. II. T. III. 62.
[2] Losteiner: Chronologia mon. Chikiensis.
[3] Országos Levéltár Dl. 19090. Székely oklevéltár V. 229—232.

Mikor Báthory Zsigmond elment és Erdély egészen a király kezére jutott, a ferenczrendűek kérték a királyt, hogy ő is erősítse meg a 32 konfrater szabadságát és hogy a csíki vasbányákból nehány mázsa vasat rendeljen kiadatni a kolostor részére.

Egy másik levelükben igy adják elő rettenetes helyzetüket: «Az előző évszázad nyomorúságai, melyek sanyargatott hazánkat érték, a mindenből kifosztott és teljesen elpusztult monostoron kívül semmit sem hagytak meg számunkra. Mi magunk azonban — Isten oltalmazván bennünket — még nem fogytunk el. Végeztük az Isten szolgálatát és osztogattuk az egyház szentségeit. Itt vagyunk 12-en, de oly nagy szükség szorongat bennünket, hogy alig van mivel befödni magunkat».[1] A király helyett az ő fővezére, Básta György, parancsolta meg a csíki vasbánya igazgatójának, hogy adjon nekik 10 mázsa vasat s azonkivül 1602. aug. 29-én megadatta nekik az előbbi fejedelem idejében szokásos alamizsnát a tizedekből.[2]

Az 1603-ik év még nagyobb csapást hozott rájuk. Mint említők, Toldi János társukat Gyulafehérvár mellett megölték Székely Mózes katonái, július elején pedig ugyanezek rárohantak a csíki kolostorra, feltörték a templom és kolostor ajtait, elrabolták a templom kincseit és kolostor bútorait, megfosztották őket mindentől, ami az élet fenntartására szükséges annyira, hogy még egy napi élelmet sem hagytak s azonfelül minden szerzetest iszonyúan megvertek, megkínoztak.[3]

Székely Mózes eleste után az életük ugyan biztonságban volt, de a rettentő nyomorúság miatt kevesen maradhattak meg a kolostorban. Ezek is, hogy megélhessenek, folyamodtak egyes kath. főurakhoz, főleg pedig 1604 aug. havában Ruszkai Korniss Boldizsárhoz, az udvarhelyi kapitányhoz. Ez Hoffmann György királyi kamarai tanácsos úrhoz, mint a királynak erdélyi biztosához utasította őket. Így jutottak a csiki kolostor atyái Kolozsvárra s ott kérték először is megint a régi alamizsnát a tizedekből és 10 mázsa vasat, hogy azt eladva, belőle ruhát szerezzenek. De kérték azt is, hogy adják vissza nekik a marosvásárhelyi volt kolostorukat s azonkívül a székelyudvarhelyi (volt domonkos-

---

[1] Annotationes a csiksomlyai monostorban.

[2] Losteiner: Chronologia mon. Chik és Annales P. I. nr. 174.

[3] Regestrum fratrum interfectorum és Annotationes a csiksomlyai kolostorban.

rendű) kolostort, amit tévedésből akkor szintén az ő egykori kolostoruknak gondoltak.

A biztosok 1604. szeptember 3-iki levelükben csakugyan megparancsolták az alamizsna kiadását, de a kolostorok közül csak az udvarhelyit adták nekik és meghagyták Kornissnak, hogy abba iktassa be őket.[1]

Korniss Boldizsár pártfogásában bízva, 1604. szept. 24-én Lubeneczki Valérián ör öt szerzetessel megjelent Udvarhelyen és átvette a kolostort. Ehhez tartozott azelőtt egy malom és kaszáló s így özv. Deák Mihálynénak vissza kellett azt adni. Ez azután iszonyú üldözést indított a ferenczrendűek ellen s mikor nem sikerült őket erőszakkal kiűzni, asszonyokat fogadott meg, hogy egész éjjel trágár, gyalázatos nótákkal keserítsék, bosszantsák és távozásra kényszerítsék a ferenczrendűeket.[2]

De nem azok űzték el, hanem egy hónap mulva kitört a Bocskay-felkelés és véget vetett annak a reménységnek, hogy terjeszkedhessenek.

Örülniök kellett, hogy megmaradhattak. Két Váradi nevű ferenczrendű, egyik az öreg Gáspár és a másik Váradi János, keményen tűrtek, szenvedtek, védekeztek, tiltakoztak, de ott maradtak. Váradi Gáspár, bármennyire nem egyezett ez meg a békés idők szabályaival, egy kis megszakítással ott maradt guardiánnak húsz esztendeig, 1599—1605. s 1610—24-ig. Váradi János mint igehirdető járt négy évig a Székelyföldön és Moldvában, helyét azután Kecskeméti Ambrus foglalta el. 1610-ben három miséspap tartozott a kolostorhoz: a guardián, Kecskeméti és Szederjesi Mihály. 1622-ben azonban csak ketten laktak itt, az öreg Váradi Gáspár és a még öregebb Remeteházi András.

Váradi Gáspár 1608. április 12-én Báthory Gáborral, az új fejedelemmel, megerősítette a konfraterek szabadságait, Bethlen Gábortól pedig, midőn a Székelyföldön Zsögödön tartózkodott, 1616. febr. 25-én kikönyörgött a kolostor részére 100 drb kősót a sófalvi bányából.[3] Jelen volt, bizonyára mint békítő, 1608 karácsony ünnepén a székely papok gyűlésén s ő is aláírta azt az egyezséget, amit az Erdélybe küldött apostoli helytartó, a csik-

---

[1] Losteiner: Annales P. I. nr. 177. A kolozsvári ferenczrendűek levéltára, loculus 25.

[2] Losteiner: Annales I. nr. 177.

[3] Országos Levéltár Dl. 19090. és Losteiner: Chronologia mon. Chik.

somlyai kolostor volt növendéke, 1608-ban pedig szendrei = szemendrei felszentelt püspök, Csiky István, a székely kath. papokkal Kis-Boldogasszony egyházában (Csikszereda?) kötött.[1]

Nagy veszedelemben forgott a kolostor 1624-ben. Az öreg Váradi Gáspár meghalt, a nála még öregebb Remeteházi András nem volt alkalmas a guardiánságra, talán el is távozott, úgy, hogy állítólag csak egy felszenteletlen testvér maradt a kolostorban. Pázmány Péter esztergomi érseknek a magyar kath. egyház felett minden tekintetben őrködő figyelmét ez nem kerülte el s azért 1624. szept. 9-én nagyon kérte a római hitterjesztő bizottságot (Propagandát), hogy a ferenczrendű generálissal küldessen oda egy pár ferenczrendűt. Panaszkodott, hogy ő már két év előtt nagyon könyörgött a pápánál ezért. A pápa meg is parancsolta a generálisnak, hogy gondoskodjék ferenczrendű atyák Erdélybe való küldéséről, de nem tett semmit.[2]

Szerencsére volt akkor a csiksomlyai kolostornak hű gondviselője, Csicsai Petki István lófőszékely személyében s ez Váradi János provinciális kérésére oltalomlevelet nyert ki a fejedelemtől azok ellen, akik a kolostort kifosztani és megsemmisíteni akarták. Ezenkívül Csikszék tisztviselői kara Petki István felhívására a kolostor jószágait, egyházi felszereléseit is összeírta. Ebből tudjuk meg, hogy a régi Hunyadi János idejében épített egyháznak nyolcz oltára volt s a híres Mária-szobor, karján a kis Jézussal, akkor még nem a nagy oltáron, hanem az e végre külön épített Mária-oltáron volt elhelyezve. Volt azonkívül — mint a ferenczrendűek templomában természetes — Szent Ferencz- és Pádovai Szent Antal-oltára és az az oltár, amit a begina-apáczák gondoztak.[3]

Míg a magyarok tanácskoztak, gondolkoztak, az 1623-ban Moldvába érkezett olasz minoriták (nálunk így hívják az 1517 után alakult konventuális ferenczrendűeket) kaptak az alkalmon és 1—2 társukat elküldték a csiksomlyai kolostorba. 1625. febr. 11-én Querinus Miklós nevű csiksomlyai guardián adja ki Boguslavich András argyasi püspöknek és egyszersmind Oláhország főbiztosának a tergovisti kolostornak addig Csiksomlyón őrzött kincseit.[4] Maga e Boguslavich András is dalmát eredetű minorita-

---

[1] Székely oklevéltár IV. 184.

[2] Hanuy: Pázmány Péter levelei. I. 408—409.

[3] 1624. aug. 21—24. Losteiner: Chronologia mon. Chikiensis.

[4] Losteiner: Chronologia mon. Chik.

szerzetes volt s így annál könnyebben elkérhette szerzetes társaitól a Csiksomlyón őrzött tárgyakat, hogy így a magyar ferenczrendűeknek azontúl még kevesebb közük legyen az oláhországi lelkipásztorkodáshoz.[1]

De ez azután már febébresztette a salvatoriánusokat! 1626-ra végzett két székely származású növendékük: Csiksomlyai Miklós és Csikszeredai Márton. Váradi Jánosról is épen letelt a provinciálisi hivatal. Az 1626. július 30-iki közgyűlés tehát oda rendelte Váradi Jánost guardiánnak és mellé adta Csikszeredai Mártont, továbbá az öreg Remeteházi Andrást, Nemsői Dánielt és az erdélyi származású Szederjesi Mihály papokat, továbbá három felszenteletlen testvért. Ezekkel Váradi 1626 augusztusban elment Csiksomlyóra, visszavette a kolostort és így megmentette azt a magyar ferenczrendűek számára.

Maga a római szentszék hitterjesztő bizottsága se akarta, hogy Erdélyben a minorita ferenczrendűek vegyék át a csiksomlyói kolostort, hanem inkább azt gondolták, hogy a hithirdetésben sokkal jobban kitünt kapuczinus ferenczrendűekre bízzák. De először is Váradi János és társai ezt fölöslegessé tették, továbbá, amidőn erről Pázmány Péter értesült, 1626. november 21-én megírta az apostoli szék bécsi nunciusának, hogy ez nagyon helytelen és czélszerűtlen intézkedés lenne, mert a köznép nem fogadná el a kapuczinusokat.[2]

Váradi János 1627-ben Bethlen Gábor fejedelemmel megerősítette a 32 konfrater kiváltságait,[3] és letelvén a három esztendő, ott maradt Csiksomlyón igehirdetőnek. Helyébe az 1629. június 30-iki közgyűlés Csiksomlyai Miklóst, vagy röviden Somlyai Miklóst rendelte guardiánnak, aki 1626—27-ben Szegeden gyakorolta magát az igehirdetésben, de 1628-ban már szülőföldjére jutott igehirdetőnek. 1628-ban eszerint már öt misés paptestvér szolgált itt Istennek, de felszenteletlen csak egy maradt mellettük, az öreg Jászberényi Péter szakács.

Csiksomlyai Miklós azután megmaradt guardiánnak egész 1640-ig (sőt még tovább is, de már nem e provincia kebelében).

---

[1] V. ö. Auner: A romániai magyar telepek történeti vázlata. Kiadja a Szent-László-Társulat. 27. l. Fermendzin: Acta Bulgariae 23, 24, 102. ll.

[2] Hanuy: Pázmány levelei II. 557.

[3] Országos Levéltár Dl. 19090.

Meg tudta magát kedveltetni Rákóczy I. György fejedelemmel, úgy hogy 1631. aug. 31-én megerősítette a kolostort a 100 drb. évi kősó birtokában, 1636. május 25-én pedig a konfraterek kiváltságaiban.[1] Hanem maguk a magyar salvatoriánusok nem voltak vele megelégedve. Nem tartottak szigorú fegyelmet a kolostorban és azért mindazok, akik könnyebb életre vágytak, a magyarországi kolostorokból ő hozzá szöktek. Így pl. 1637-ben egyszerre hárman.

Az apostoli szék hitterjesztő bizottsága úgy akart a bajon segíteni, hogy Iesi Fulgencz vezetése alatt külön igehirdető csoportot küld a székelyek közé. De ez a dolog nem sikerült.

Ellenben sikerült az Erdélybe 1629-ben beköltözött bosnyák ferenczrendűek terve. Ezek külön önálló őrséget akartak Erdélyben felállítani, hogy így a provinciálisok felügyelete alól megszabaduljanak. Ahhoz azonban, hogy ők külön őrséget alkossanak, kevesen voltak. Rábeszélték tehát Somlyai Miklóst, hogy csatlakozzék hozzájuk. Tetszett e gondolat I. Rákóczy György fejedelemnek is, mert ő is szerette, ha minden szál, ami Erdélyt a magyar király alattvalóihoz köti, megszakad. Somlyai Miklós így beleegyezett. A bosnyák ferenczrendűeknek jó összeköttetéseik voltak Rómában a generálisnál és így kivitték, hogy 1640. február 3-án hivatalosan is elszakasztották a csiksomlyai kolostort a salvatorianus provinciától és az erdélyi őrséghez csatolták.

Czéke.

Zempléntől északnyugatra áll egy kis Czéke nevű falu. Hajdan várkastély épült ebben és ahhoz 5—6 faluból álló uradalom tartozott. Eredetileg a Kaplyon-nemzetségből származó Czékey vagy Imregi családé volt.

A magbanszakadt Czékey László birtokán már 1459-ben felsorolják e kolostort.[2] A ferenczrendűek tehát legalább is 1450. táján költöztek ide. 1512-ben a czékei uradalom az a része, amelyen a kolostor állott, a sóvári Soós családé volt s akkor értesülünk róla, hogy egyházának védőszente a Boldogságos Szűz volt.[3]

---

[1] Losteiner: Chronologia mon. Chik. és Országos Levéltár Dl. 19090.

[2] Csánki: Magyarország történeti földrajza I. 345, 377.

[3] Soós Imre 1766-iki tudósítása a család levéltárában. Ennek eredetije a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.

1516-ban is említik, mint a (sáros) pataki őrséghez tartozó kolostort. Guardiánjai voltak:

1531—33-ban Lesi György
1533—35-ben Ebrési Mátyás
1535—37-ben Gadnai Simon
1537—39-ben Vecsei Kelemen
1542—44-ben Liszkai János
1544—46-ban Somogyi János és
1546—48-ban Hartyáni Ferencz.

Midőn Perényi Péter a sárospataki és újhelyi uradalmakat megszerezte, akkor a czékei uradalmat is kezére akarta keríteni. Azért a czékei kolostor már 1540-ben nagy veszedelemben forgott. A pataki őr, Csáti Demeter azért már 1540-ben gondoskodott a czékei kolostor értékesebb holmijának megmentéséről. Három összetört kelyhet és több értékes miseruhát Kozma Tamás sárospataki polgárnál helyezett el megőrzés végett. Ugyanez időtájt némely gonosztevők megcsalván a bentlakó ferenczrendűeket, betörtek a kolostorba rablás végett és a guardiánt, Szántai Demetert megölték. 1548 elején meghalván Perényi Péter, fiának, Gábornak szolgái újra megtámadták a kolostort és így az ott lakó ferenczrendűek kénytelenek voltak elmenekülni. A kolostor bútoraiból semmit el nem vihettek.[1]

Diakóvár.

Amint a bosnyák püspöknek szüksége volt biztos menedékhelyre a Boszniában esetleg feltámadó veszedelem ellen, épen úgy szükségük volt a Boszniában működő ferenczrendűeknek is, hogy legyen olyan kolostoruk, ahova az üldöztetések vagy betegségek esetén elhúzódhatnak. Azért 1347. márcz. 21-én a pápa felhatalmazást ad a bosnyák ferenczrendűeknek, hogy két ilyen kolostort építsenek, illetve elfogadjanak. Az egyik volt a diakóvári Magyarországon, a másik a stagnói (stani) a ragusai köztársaság területén.[2]

A diakóvári, ha előbb nem, Szász Peregrin, a ferenczrendűek első bosnyák helytartója idejében felépült, mert 1355-ben őt már a ferenczrendűek diakóvári egyházában temették el.[3] 1385-ben a máskülönben Boszniában fekvő uszorai őrséghez tartozott.[4]

---

[1] 1551-iki feljegyzés a gyöngyösi levéltárban.
[2] Fejér: Cod. Dip. IX/1. 514—15. Theiner: I. 736.
[3] Toldy: Annalecta 231.
[4] U. o. IV. 555—56.

1420-ban itt választják meg a szigorú ferenczrendűek helytartójuknak Szalkai Balázst, első történetirójukat.[1] Ezidőtájt már rendesen itt lakott az egyik őr, s azért az egyik őrséget (talán épen az uszorait) diakóvári őrségnek hívták. Egyik őr, Atádi Miklós, itt küzdött álmában az 1416-ban Boszniában elesett és az ő diakóvári egyházukban eltemetett magyar főurakkal.[2] Az 1448-iki elválás és a tótországi őrség megalakulása után a diakóvári kolostort a tótországi őr felügyelete alá helyezték. 1516-ban mint ilyent említik.[3]

1531-ben Bajóczi Istvánt, 1533-ban Óvári Benedeket, 1535-ben Czirkveniki Benedeket küldte ide guardiánnak a közgyűlés.[4] 1535 elején Óvári Benedek guardián, Raholczenin Ferencz kántor, Monostori Antal, Szentlászlai Gergely és Modrusi Ferencz igehirdetők szolgáltak itt Istennek és volt mellettük négy felszenteletlen testvér, Bodrogi László, Diákai Péter, Szalài Mihály és Kutonnai Miklós, tehát mind hazánk déli részéről valók.[5]

1537-ben már nem kellett ide küldeni guardiánt, mert előző évben a törökök elfoglalták Diakóvárt.

Eger.

Előbb — mint említők — a marianus ferenczrendűeknek volt itt jeles kolostoruk, de már 1560-ban itt Egerben működött és ott is halt meg Szegedi Ferencz salvatoriánus. Utána 1561-ben Ujlaki Ferenczet, majd 1570-ben Mohácsi Tamást küldték oda igehirdetőnek. 1687-ben, Egervár ostroma idején is nem marianus, hanem salvatorianus ferenczrendű szerzetes, Palásty András, a későbbi provinciális viselte az itt táborozó magyar katonák gondját és 1687 december 17-én az elsők közt lépett be az átadott egri várba. Mindjárt el is foglalta Szent-Mihály egyházát, beleköltözött a szomszéd házba társaival[6] együtt és végezte a plébánosi teendőket, nevezetesen ők keresztelték meg a török lakosságból visszamaradt mintegy 100 családot.

Nemsokára azután a püspök a Szent-Mihály templomot tőlük átvette és a Káptalan-utczán jelölt ki számukra egy kis

1 U. o. 238.
2 Toldy: Annalecta Franciscana 242.
3 Magyar Könyvszemle 1901. 264—65.
4 Egyháztörténelmi Emlékek II. 466, 472, 479.
5 Chronologia seu Origo Fratrum 71 *b*.
6 Fridrich: Historia prov. s. S. II. 141.

török mecsetet, mellette hat apró kis házzal, illetőleg azok telkeivel.[1] Az 1688. febr. 1. kisgyűlés iderendelte, jobbán mondva továbbra is itthagyta Palásty Andrást előljárónak, Krus Bernátot német igehirdetőnek és Kolocsányi Pált gazdának. Akadt mindjárt a városi polgárok közt is gondviselő ügyészük Borsicz János bíró személyében. Még nagyobb szerencséjük volt, hogy odaköltözött Tassy Mihály, volt hevesvármegyei alispán özvegye, Csáktornyai Borbála, az ő nagy jótevőjük. Özv. Tassyné már előbbi lakóhelyéről Fülekről, továbbá leánykori lakása helyéről Homonnáról nagyon jól ismerte a ferenczrendűek áldásos működését és 1688. szept. 6-án Egerben tett végrendeletében jóformán minden vagyonát a ferenczrendűekre hagyta. Először is azt óhajtotta, hogyha Egerben a ferenczrendűek temploma felépül, akkor őt odatemessék, különben pedig a Szent-Mihály egyházba. Volt egy nagy, 11 darabból álló násfája. Ebből az egyik drágakövet a ferenczrendűek egri felépitendő templomára hagyta, természetesen úgy, hogy el kellett adni. Szentdomokos falut is el kellett adni és annak árát négy (gyöngyösi, szécsényi, füleki és egri) kolostor közt kellett felosztani, de ami a legfőbb, a házi eszközöket mind az egri ferenczrendűeknek hagyta.[2] Lehet, hogy e végrendelet csak később valósult meg, de mutatja, hogy e jámbor nő életében is mennyire pártolta és segítette az egri ferenczrendűeket.

Azonban a még mindig tartó (1699-ig) háború nyomorúságai miatt még ily jótevők támogatása mellett se tudott felépülni az új, kis egyház. 1705-ben építették csak a tornyát és ekkor maga Rákóczi Ferencz ajándékozott nekik egy harangot Kassáról. A rendes székház felépítéséhez pedig csak 1714 után foghattak hozzá. 1711-ig előjárók voltak itt:

1689-ben Nagy János
1690-ben Séra György
1691-ben Kecskeméti Gellért a volt provinciális
1692-ben Teistenberger Ráfael
1694-ben Báró Andrássy Miklós
1695-ben Nagyas Remig
1696-ban Ujra Palásty András
1697-ben Szürtei Ferencz
1700-ban Szalkai Krizosztom
1701-ben Nagy János
1702-ben Palásty András harmatszor
1703-ban Komlós Placzid
1705-ben Fodor József
1710-ben Főczén Fortunát
1711-ben és Nagy Miklós

[1] Szederkényi: Heves vármegye története IV. 7—8.
[2] Váradi káptalan hiteles helyi levéltára Prot. I. 477—78.

Andrási Miklós, mint igehirdető is hosszabb ideig szolgált Egerben. Fodor József mint látható, öt évig állott a székház élén és az 1709-iki pestis alkalmával Näsl Félix német igehirdető és Bede József társával együtt hősiesen viselkedett a betegek vigasztalásában, gyógyításában és gyóntatásában.[1]

Egervár.

A Vasmegye legdéli szélén lakó Egervári-család egyik tagja László, I. Mátyás korában annyira felküzdötte magát, hogy először a váradi püspökség jószágkormányzójává, azután pedig az 1476—1492. években horvát-szlavon-dalmát bánná lett. Hálából Isten iránt elhatározta, hogy szülőföldjén, Egervárott, a Szlavoniában közelebbről megismert salvatoriánus ferenczrendűek részére kolostort s mellé a Boldogságos Szűz tiszteletére egyházat építtet. Ezt legalább is 1490-ben megkezdette, de teljesen be nem fejezhette, mert 1492-ben meghalt. Helyette azonban nagy pártfogójuk akadt László bán unokaöccsében, Egerváry Bereczk tinnini püspökben. Ez Egerváry Bereczket ugyanis 1492 novemberben — bizonyára nagybátyja ajánlására — kinevezte a király tinnini püspöknek, de az 1493 augusztus havi udbinai csatavesztés után nem lakhatott többé Knin-ben, vagy mint régen hívták Tinninben. Megszánta tehát őt Egerváry László özvegye és az egervári kolostort engedte át neki lakásul. Ettől kezdve egész 1523-ban bekövetkezett haláláig itt lakott Egerváry Bereczk és annyira megszerette a salvatoriánus szerzeteseket, hogy 1496-ban számukra a királytól vámmentességet szerzett mindazoknak, akik az új kolostor mellett levő elhagyott és lakatlan telkekre költöznek.

Egerváry László özvegye, Lendvai Bánffy Klára később Kanizsay Györgyhöz ment férjhez, aki 1496-ban horvát-szlavon bán lett. Ez 1498. márczius 31-én arról vádolta a püspököt, hogy az egervári kolostor befedésére küldött épületfákat a maga czéljaira használta fel s az egervári kolostort nem építette fel. 1498. november 29-én pedig Kanizsayné nagyobbította a vádat azzal, hogy ez év szeptember 8. táján a kolostor építésére szánt téglát és cserepet másra fordította, pl. Vitéz János veszprémi püspök-

[1] Fridrich i. m. 139—41.

nek is 2000 darab téglát ajándékozott.[1] Már a dolog természete, de meg olyan csekélység, mint 2000 drb téglának emlegetése mutatja, hogy itt bizony csak bosszantásról, nem igazi komoly hibáról lehet szó. A püspök ellenkezőleg annyira szerette a kolostort, hogy később ott külön szobát építtetett a maga számára, hogyha ájtatoskodni bemegy a kolostorba, ne háborgassa a szerzeteseket. E «püspökházba» — mint régen mondták — szállt meg 1539. november 25-én Ostfy László vasmegyei nemes is.[2] Egerváry Bereczk halála után a Kanizsayak, majd Kanizsay Orsolya férje, Nádasdy Tamás ült bele az egervári kastélyba s így őtőlük függött a kolostor sorsa is.[3] 1551-ben az egyház értékes tárgyait mind Nádasdy Tamás őrizte, kivéve a sekrestyében levőket.[4]

A kolostort természetesen a szentléleki őrséghez osztották be a salvatoriánusok. Igy fordul elő már 1516-ban. Guardiánokul a közgyűlések ezeket rendelték ide:

1531-ben Ebreszi Ferenczet
1533-ban Diákai Mihályt
1535-ben Bessenyei Mihályt
1537-ben Nagyberényi Lőrinczet
1542-ben Mucsai Jánost
1546-ban Erdődi Mihályt
1548-ban Szalkai Lőrinczet
1552-ben Bori Bálintot
1554-ben Mihálczi Mihályt.[5]

Egyike volt a kisebb kolostoroknak, mert 1535 elején, pedig ekkor még semmi nagyobb veszedelem nem érte, csak tizenegyen laktak és pedig hat miséspap és öt segítőtestvér. A miséspapok közül Diákai Mihály volt a guardián, Mucsai Benedek, Szentgróti György és Zádori László voltak az igehirdetők, Ébeni Ferencz és Patai Balázs gyóntatók. A segítőtestvérek is nagyobbrészt dunántúli származásúak voltak.[6]

Az 1558—64-iki közgyűlésen nem rendelkeznek az egervári guardiánról, de azért úgy látszik, egyik-másik szerzetes továbbra is ott éldegélt, mert mint egykori feljegyzés mondja, 1562. június 9-én Nádasdy Tamást, a híres nádort, az «egervári klas-

---

[1] Bizonyára a közeleső Szalaegerszegen volt szüksége rá a püspöknek. Országos Levéltár Dl. 20518, 20782, 20784.
[2] Egyháztörténelmi Emlékek III. 424.
[3] U. o. III. 406.
[4] Gyöngyösi levéltár.
[5] Egyháztörténelmi Emlékek II. 466—521.
[6] Chronica seu origo fratrum fol. 72.

trom»-ban temették el.[1] Mivel a nádor fia, Ferencz már lutheránussá lett és így az egervári kolostor is elpusztult.

Eperjes.

Eperjes városa 1547-ben teljesen az evangélikus vallási tételeket fogadta el és a városi tanács egészen kezébe vette a vallási ügyeknek igazgatását. El is követett a tanács mindent, hogy a városban más, mint az evangélikus, vallásgyakorlatot ne tartson.

Azonban azt nem tudta megakadályozni, hogy a vidéki kath. nemesség és a vidéki kath. tótság be ne költözzék a városba. Ezek pedig nagyon óhajtották, hogy a kath. istentisztelet e városban szabad legyen és mielőbb helyreállíttassék. Erre legcélszerűbb volt a szomszéd Sebes faluban lakó ferenczrendű szerzeteseket felkérni. Hogy legalább magánházban tarthassanak istentiszteletet, Andrássy György özvegye, Kapy Éva, 1655. június 6-án egy neki 100 forintban elzálogosított házat a ferenczrendűeknek ajándékozott. Ennek nagyobbik szobájában gyűltek azután össze az eperjesi katholikusok és itt végezték el vallási kötelességeiket.[2]

De ezzel a ferenczrendűek természetesen nem elégedhettek meg. Megtudták, hogy Eperjesen van egy régi, elhagyott kolostor (hajdan a karmelitáké volt) s abban a véleményben, hogy az valaha az övék volt, megkérték a királyt, hogy azt adassa vissza nekik. 1655. június 29-én adta ki a királyi helytartó a rendeletet a Kassán elhelyezett szepesi kamarának, mint Eperjes város feljebbvalójának, hogy a királyi levéllel menjenek Eperjes város tanácsa elé és igyekezzenek rávenni a kolostornak békés átadására. Csak július 4-én állították ki azonban az egyenesen Eperjes város tanácsának szóló, levéli parancsot.

Erre eltelt egy félesztendő, míg végre a szepesi kamara helyettes elnöke, Mosdósy Imre, Megyery Gergely titkár és Nelest Mihály allevéltáros kiséretében az egri káptalantól, mint hiteles helytől kiküldött tanuk: Mokcsay András nagyprépost és Stenczel János olvasókanonok jelenlétében a királyi parancsolatot Eperjes tanácsával közölték. Azonban a tanács határozottan ellenállott. Azt mondta, a király megigérte, hogy őket szabadságaikban megtartja. «Őfelsége ezen kívánsága nemcsak bennünket,

---

[1] Magyar Könyvszemle 1893. 219. l.

[2] Egri káptalan hiteles helyi levéltára. Prot. A. D. nr. 1. Országos Levéltár.

hanem az egész országot concernálja s azért Ofelsége kívánságát az egész ország elé provocállyuk.»[1]

III. Ferdinánd meghalván (1657.), I. Lipót szintén felszólította az eperjesi tanácsot a kolostor átadására. De hiába! 1660. május 9-én és 1661. június 14-én a nádornak parancsolja meg, hogy a király parancsát adja tudtára Eperjes város tanácsának, de a tanács erre se felelt.[2]

Ennélfogva, mint láttuk, mindig csak Sebesről küldtek egy-egy atyát át a ferenczrendűek, hogy az eperjesi katholikusoknak gondját viselje.

Csak midőn 1670-ben I. Lipót német serege a felvidéki városokat s így Eperjest is megszállotta, lehetett szó a király parancsának érvényesítéséről. Végre tehát 1671. április 17-én a szepesi kamara tanácsosa Holló Zsigmond és Bársony György váradi püspök és szepesi prépost megjelentek Eperjesen és nagy huza-vona után rábírták a tanácsot, hogy a kolostort átadja. Pár nap telt még addig bele, míg a kolostor templomában elrakott gabonát kihordták s akkor 1671. április 19-én Diósi Arzén, aki azelőtt is annyiszor volt igehirdető és plébános-helyettes Eperjesen, átvette a kolostort és Szakolczai Simon és Szécsényi György nevű társaival együtt megtartotta a Te Deum-ot. Szécsényi tartotta az első szentbeszédet az újra katholikusok kezébe jutott templomban.[3]

A következő esztendőben, a templomok visszavételére küldött bizottság 1672. július 7-én átadta nekik a régi tót templomot, azonban még jóformán meg se szoktak benne, Bágyoni Benedek eperjesi plébános elvette azt tőlük s a minoritáknak adta.

De még a megmaradt kis templomból is el kellett egy kis időre menekülniök, mert 1672. október 2-án Eperjes a bujdosó magyarok hatalmába került. Elfutottak tehát s a kolostori templomot elvesztették, úgy hogy Szakolczai Simon megint csak magánházba rejtőzve vigasztalhatta a katholikusokat. Ámde az 1672. október 26-iki györkei csata oly szerencsétlenül végződött a bujdosókra nézve, hogy futniok kellett és így Eperjest is visszaadták Kobb osztrák tábornoknak. Ekkor természetesen a ferencz-

---

[1] Országos Levéltár. Acta eccl. f. 94. Egri káptalan hiteles helyi levéltára. A. D. nr. 55.

[2] Fridrich i. m. II. 130—31. Országos Levéltár. Acta eccl. f. 49.

[3] Fridrich i. m. 31.

rendűek is visszakapták az elhagyott monostort templomával együtt.

1673-ban a városi tanácsból kirekesztették az evangélikusokat és csupa katholikusból álló tanácsot állítottak a város élére. Ekkor tehát azt gondolták a ferenczrendűek, hogy senki se fogja őket háborgatni és azért elkezdték a kolostort megnagyobbítani. 1677-ig annyira vitték, hogy már konventi rangra emelték, mert volt elég czella 10—12 szerzetes számára. Teljesen azért ekkor se volt kész az épület, azért Szakolczai Simont az első guardiánt egyúttal az építés előmozdítójává rendelték. Nevezetes jótevőjük volt e tekintetben Melczer Sándor szerzetestársuk, aki a sebesi kolostorba belépett közéjük és 1677. október 11-én Eperjesen testvérei javára lemondott egész örökségéről, de úgy, hogy ennek fejében édesanyja és testvérei fizessenek az eperjesi kolostor építésére 2500 forintot nem egyszerre, hanem évi 400 forinttal törlesztve. Hozzájárult ehhez az eperjesi konvent gondviselő ügyésze, Turcsányi György is. Zrínyi Ilona, özvegy Rákóczi I. Ferenczné szintén hozzájárult az új építéshez 400 forinttal vagy készpénzben, vagy annyit érő épületfában.[1]

Nagy szerencsétlenség érte a konventet 1677. július 24-én, mert Ragyóczi Jakab, a guardián, Nemecskai Kelemen, a sóvári plébánia gondozója és még két felszenteletlen testvér, pestisben meghaltak s 1679-ben Sentei Andrást, a magyar s Polentári Cyrill, a tót igehirdetőt hasonló sors érte.

1682-ben Eperjes Thököly kezébe került s ekkor az evangélikusok Fleischacker nevű biró és Jánoky kapitány buzdítására iszonyú dühvel rárontottak a kolostorra, lerombolták azt, a templom ékességeit szétvagdalták és a köveket a város tornyának, továbbá egyes magánházaknak építésére fordították. Ennek következtében a konvent megszünt s 1684. májusban csak két szerzetest küldenek ide a katholikusok vigasztalására s azok közül az egyik, Uhrovicz Venczel a volt előljáró.

1685-ben azonban a király seregei Eperjest visszafoglalták s ekkor melege lett azoknak, akik a kolostor rombolásában részt vettek. Elrendelte a király, hogy kényszeríteni kell őket a kolostor ujjáépítésére és addig is azt a házat, amely a kolostor és templom köveiből épült, nekik kell átadni. Az egri káptalan

---

[1] Régi másolat a gyöngyösi konvent levéltárában.

hiteles helyi emberei jelenlétében meg is állapították, 1686. aug. 12-én tartott tanuvallomásokból, kik voltak a főbűnösök a rombolásban,[1] de azután a ferenczrendűek nem akartak velük örökös haragban állni és azért kiegyeztek velük. Fizettek 4000 forintot és ezzel a pénzzel a ferenczrendűek hozzákezdtek az új kolostor építéséhez. 1696-ig különösen Götz János guardián buzgólkodása által valahogyan fölépítették a kolostort és templomot s ekkor megint konventi rangot nyertek.

Az ekkor épített templom azonban nagyon kicsi volt s azért 1708-ban a Klobusiczky család új templom építéséhez fogott s azt 1715-ig bevégezte s annak sírboltjában sírhelyet kapott.

A Rákóczi felkelés idejében semmi nagyobb veszedelem nem érte az eperjesi kolostort.

Előljárói voltak ezek:

1671-ben Diósi Arzén
1672-ben Tretin Ambrus
1673-ban Bekker Boldizsár
1675-ben Szécsényi György
1676-ban Hermann Tiborcz
1684-ben Uhrovicz Venczel
1685-ben Krizsidovszky Izidor
1687-ben Diósi Arzén
1688-ban Ondrejkovics Lénárt
1689-ben Jirzicsek Timót
1690-ben Terchovicz Imre
1691-ben Laudsperd Klárusz
1692-ben Radosini László
1693-ban Götz János.

Guardiánjai:

1677-ben Szakolczai Simon
1678-ban Ragyóczi Jakab
1679-ben Krizsidovszki Izidor
1681-ben Habdelicz Mihály
1697-ben Dobronyai János
1698-ban Jirzicsek Timót
1699-ben Götz János
1700-ban Neimann Berárd
1701-ben Szvetlovics Ferencz
1702-ben Götz János
1703-ban Neimann Berárd
1708-ban Benyovics Mihály
1710-ben Götz János
1711-ben Geisler Incze

1703-tól 1708-ig nem lehetett közgyűlést tartani s azért nem lehetett Eperjesre se új guardiánt küldeni és így maradt Neimann Berárd öt évig a helyén.

Ermény.

Az 1385-iki összeírásban a kövi (kevevári) őrség három kolostora közül az egyiket Armenisnek írják.[2]

[1] Egri káptalan hiteles helyi levéltára Prot. A. K. nr. 109.
[2] Analecta Franciscana. IV. 556.

Ehhez hasonlónevű városka az Al-Duna felé, illetőleg a régi Krassómegyében csakis egy volt s ez a mai Gyermán, régen =Ermény, Versecztől északra. Ez a városka a Krassómegyében nagybirtokos Remetei Himfy családé volt[1] s épen e család tagjai Himfy Benedek és Péter voltak az 1366—69. években a bolgár bánok s így a bolgárok megtérítésére vállalkozó ferenczrendűek támogatása érdekükben állott. Mivel pedig 1366-ban kérte fel a generális az egyes provinciák fejeit, hogy minél nagyobb számban küldjenek arravaló szerzeteseket a bolgárok megtérítésére,[2] 1366-ra kell tennünk e kolostor keletkezését. Sajnos, e kolostor már 1399-ben elpusztult a törökök pusztító, többszöri betörései miatt s így később semmi nyoma.

Esztergom.

Carvajal János, pápai követ 1448. június 25-én az ország kormányzója kérésére megbízta Szécsy Dénes esztergomi érseket, hogy, ha az esztergomi kolostorban lakó mariánusok javulni nem akarnak, őket onnan eltávolítsa s helyettük szigorú ferenczrendűeket helyezzen oda. Szécsy élt e felhatalmazással és az esztergomi kolostort a szigorú ferenczrendűeknek adta át.[3] 1479-ben és 1507-ben ezek itt tartották közgyűlésüket. 1492-ben VI. Sándor pápa újra megerősítette őket e nevezetes kolostor birtokában.[4] Bakócz Tamás is pártolta őket s pl. 1508-ban is megparancsolta a plébánosoknak, hogy a kéregető testvéreket szivesen fogadják, segítsék és védelmezzék.[5] Máskor meghagyta, hogy a nekik hagyományozott bort az esztergomi polgárok kiszolgáltassák.[6] 1499-ben az atyai közgyűlés elhatározta, hogy itt is mindennap énekesmisét kell mondani.

1495-ben a híres író és tanító, Temesvári Pelbárt volt itt a guardián.[7] 1511-ben pedig egy másik temesvári férfiú, Temesvári János. Ezt küldte a helytartó Rómába és ott szerzett hiteles másolatokat a pápa abbeli tilalmáról, hogy engedély nélkül egyik

---

1 Csánki: Magyarország történeti földrajza. II. 101., 111.
2 Fermendzsin: Acta Bosnae. 35.
3 Gyöngyösi bullarium. 88—90. Annales. II. 14—15.
4 Gyöngyösi bullarium. 95—96.
5 1520 táján írt formulare az esztergomi káptalan magán levéltárában f. 82.
6 U. o. 125.
7 Kaizer Ferdinánd szíves közlése.

provinciából a másikba átlépni nem szabad.[1] Egy ideig Tomory Pál is tartózkodott itt s mint egyszerű szerzetes a kertben dolgozgatott.

1529-ben Dereszlyéni Albert, a volt helytartó, teljesítette itt a guardiáni szolgálatot. Utána következtek 1531-ben Bácsai Máté, 1533-ban Veresfalvi Imre, 1535-ben és 1537-ben Cserőgyi István és végül 1542-ben Bányai Mihály. Külön igehirdetőül 1539-ben Szegedi Ferenczet rendelték ide.[2]

Midőn Gritti 1532 őszén a török sereggel Esztergomot hevesen ostromolta, akkor a ferenczrendű kolostor is nagyon megsérült. Az egész kolostor és templomszentély megégett. A pompás torony és benne a harangok megsemmisültek, csak a templom hajója maradt meg Isten irgalmából.[3] Nem csoda tehát, hogy 1535 elején már csak négyen laktak, benne Veresfalvi Imre a guardián, Futaki Ferencz a gyóntató és két felszenteletlen testvér. Ennélfogva már nem is nevezik konventnek, pedig 1531-ben még az volt és Kőfaragó György özvegyétől öt forint hagyományt kapott.[4] 1538. április 2-án Nágócsi Márton provinciális itt tartózkodott és indulóban lévén az egyetemes közgyűlésre, innen írta búcsúlevelét társaihoz, buzdítva őket minden jóra.[5]

1683-ban, Esztergom ostromakor, a keresztény seregeknél Manák János a lévai székház tagja, mint tábori lelkész szolgált és a vár megvívása után mindjárt ott is maradt az őrség és a csekély számú lakosság lelkipásztorának. Hamar megszerették őt a katonák és polgárok, úgy hogy már e szempontból is az érsek 1684. febr. 24-én megengedte az ő ottmaradását, pedig a mariánusok roppanttul megnehezteltek és hatalmas pártfogóik útján igyekeztek őket onnan eltávolítani.[6] 1685-ben Jakobini Fulgenczet küldték ide, de azután kénytelenek voltak átengedni e helyet a mariánusoknak.

Fehéregyháza.

Segesvártól keletre régen Felsőfehér, most Nagyküküllőmegyében fekszik. Eredetileg a küküllőmegyei Nádasi családé

[1] Gyöngyösi bullarium. 46—48.
[2] Szerémi emlékirata. 103.
[3] Egyháztörténelmi Emlékek, II. 464—95.
[4] Toldy i. m. 301.
[5] Annales. II. 79.
[6] Egyszerű másolatok a Ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.

volt[1] s ennek egyik tagja alapította 1448 előtt. 1448. október 11-én már jelen volt a fehéregyházi guardián, Nádasi II. Mihály végrendeletének írásánál.[2] Mindamellett, hogy a község maga Fehérmegyében feküdt, a szászok is szerették az itt lakó szerzeteseket és 1507-ben 6 forint alamizsnát adtak nekik.[3] A magyarok természetesen nem maradtak hátra. Barlabási Lénárt alvajda pl. 1525-ben 25 forintot hagyott nekik végrendeletében.[4] 1511-ben egyik tagja, Segesvári Fábián fia, Péter, az akkori erdélyi őrnek, Widvári Istvánnak megbízásából hozott e kolostornak 1506-ban kinyomtatott «Mariale eximii viri Bernardini de Busti» című könyvet Moldovából (alkalmasint Moldvabányán most Baia-n szerezte meg) és nagyon kérte, hogy e helyről el ne vigyék.[5]

Már 1516-ban, mint az erdélyi őr felügyelete alatt álló kolostorként fordul elő, 1535-ben a marosvásárhelyi őrséghez csatolták, de ez csak két évig tartott és megint egy őr alá rendelték az erdélyi kolostorokat.

Guardiánjai közül ismeretesek:

1531-ben Sárosi János
1533-ban Czeideni=Feketehalmi Bálint
1535-ben Berethalmi Tamás
1537-ben Bányai Mihály
1539—44-ig Medgyesi Imre
1544-ben megint Berethalmi Tamás
1546-ban Enyedi Márton
1548—52-ig Musnai Tamás
1552-ben Tardi Gergely
1554-ben Kolozsvári Lőrincz.[6]

1535 elején tizenkilencz szerzetes szolgált itt az Úrnak, még pedig nyolcz miséspap, három növendék és nyolcz segítőtestvér. Miséspapok voltak a guardiánon kívül: Sárosi János, Musnai Tamás, Eczeli Bálint, igehirdetők: Propstdorfi Antal, Szebeni Tamás gyóntatók, Hondorfi Márton, az apáczák gyóntatója, Apoldi Kázmér kántor. A segítőtestvérek közt az egyik kovács, a másik varga iparos volt.[7]

Amint e névsorból látható, az 1531—51. években csupa szász emberek a guardiánok és az itt lakó testvérek. Tehát a lakosság

[1] Századok 1850. 745.
[2] Fabricius: Urkundenbuch zur Gesch. des Kisder Kapitels. 59.
[3] U. o. 152.
[4] Teleki oklevéltára. 450—51.
[5] A csiksomlyai kolostor levéltára.
[6] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 465—520. ll.
[7] Chronica seu origo fratrum 66b a gyöngyösi levéltárban.

itt szász volt. Azonban ezek Fráter György halála után mind evangélikusokká lettek s így magyar embert küldtek oda. Ezek se sokáig maradhattak itt, mert 1556-ban kénytelenek voltak innen távozni.

A régi egyház még 1780-ban is állott és az kelet felé volt — mint rendesen — irányítva. Maga a sanctuarium 6 öl hosszú, 3 öl és 9 hüvelyk széles volt, sírbolttal. A kolostor épületét azonban akkorra régen széthordták. Még egyszer látták e falak Szent Ferencz fiait (l. Stephaniták).

Felfalu.

Szászrégentől északra a Maros folyó völgyében a régen Torda-, most Marostordamegyében fekszik e kis falu s már régtől fogva a híres Losonczy család Dezsőfi ágáé volt. Mivel környékén oroszokat és oláhokat is telepítettek le s azokat a katholikus hitre téríteni óhajtották, 1427-ben Losonczy Dezsőfi János elhatározta, hogy idetelepíti a szigorú ferenczrendűeket. Deczember 13-án meg is kapta az engedélyt V. Márton pápától, hogy Szent Mihály tiszteletére templomot és mellé kolostort építhessen a szigorú ferenczrendűek számára.[1] Ez nemsokára el is készült, de a szigorú ferenczrendűek nem nagyon siettek azt elfoglalni. A pápa azonban az alapító kérésére 1431. június 4-én ráparancsolt a helytartóra, hogy küldjön oda kellő számú szerzeteseket.[2] Az alapító családon kívül más erdélyi nemes családok is szerették az itt lakó testvéreket. Toldalagi András pl. 1471-ben arról gondoskodik, hogy a marosszentkirályi halastóból ők is kapjanak halat.[3] 1531-ben pedig Kőfaragó György özvegye hagyott nekik 1 forint alamizsnát.[4]

A kolostor természetesen az erdélyi, 1535-iki beosztás szerint két évig a marosvásárhelyi őrséghez tartozott. 1531-ben már csak kevesen tartózkodtak itt, mert a marosvásárhelyi konventtel szemben csak székháznak nevezik a kolostort.

Guardiánjai közül ismeretesek 1531-ben Szegedi János, 1533-ban Segesdi István, 1535-ben Atyai Tamás és 1537-ben Hunyadi Máté.[5]

---

1 Hevenesi kézirata. XXXIX. 141. 206—07.
2 U. o. 142. Acta Bosnae. 136.
3 A gróf Bánffy-család levéltára az erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárában.
4 Egyháztörténelmi Emlékek. II. 180.
5 Egyháztörténelmi Emlékek. II. 465—502.

1535 elején itt fáradoztak a lelkek üdvösségének előmozdításán Segesdi István a guardián, Berethalmi András, a beginaapáczák gyóntatója, Brassai Péter igehirdető, Segesdi Lukács igehirdető a szomszédos Régen városban, Szegedi Balázs igehirdető, Szentgyörgyi Tamás kántor. Itt tartózkodott még Adonyi Albert miséspap, de beteg volt. Négy növendék, Rimaszombati Bonaventura, Dévai Imre, Várallyai Gáspár és Dersi Mihály szintén itt tanult. Segítségükre volt 10 felszenteletlen testvér, köztük egy varga, egy fazekas, egy oláh származású kerékgyártó-kézműves, egy sekrestyés.[1] A Berethalmi, Brassai, Petelei, Segesdi, Segesvári, Sinki vezetéknevek mutatják, hogy sokan voltak közülök szászok, mert akkoriban még Felfalu környéke is nagyobbrészt szász volt; de mutatja ez azt is, hogy a szász fiúk szivesen vették fel Szent-Ferencz ruháját.

Az 1538—40. években valami nagy baj történt a felfalusi kolostorral, mert egészen összeomlott, úgy hogy ott kellett hagyni. Már ekkor nem lehetett arra számítani, hogy a szomszéd nemesség vagy lakosság adományából újra fel tudják építeni s azért 1542-ben nem is rendeltek oda guardiánt, pedig a helység új földesura, Kendy Ferencz, kérte erre a közgyűlést. A közgyűlés azonban azt felelte, hogy ők maguk erejéből az épületeket helyre nem állíthatják s azért csak akkor mennek oda vissza, ha Kendy, vagy valaki más a kolostort felépíti.

Kendy — bár igéretét nem teljesitette — 1544-ben megismételte kérését. Támogatta azt akkor Betlen Farkas, nagytekintélyű erdélyi úr is. Erre tehát elhatározták, hogy újra visszamennek és kijelölték oda guardiánnak Somogyvári Ferenczet. Kikötötték azonban, hogy Kendy a lutheránusokat onnan űzze el, nehogy a testvéreket félrevezessék; adjon gondviselőt (confratert) az ő védelmükre és az adományok egybegyüjtésére. Mentse fel a gondviselőt a földes úr minden terhe alól, hogy az csak a kolostor fennmaradásán fáradozzék.

Megigérte Kendy, hogy az élelmezésükre ad három hordó bort, 32 köböl búzát, 24 vágómarhát, 6 tehenet, 32 juhot és annyi ökröt, amennyi a helyreállításra szükséges fa, mész és egyéb szükséges dolgok összehordására szükséges.

Viszont a testvérek megelégedtek azzal, hogy a kerítéseket

---

[1] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 498.

a pártfogó földesúr csak sövényből készítse el, csak az ebédlő, konyha, kamara és szobák legyenek kőből.[1]

A sok igéretből Kendy nem váltott be semmit, mert a következő közgyűléseken nincs szó Felfaluról, nem küldenek oda guardiánt és így a kolostor végleg megsemmisült.

Futak.

Corvin János kezéből e város 1504 után Enyingi Török Imre kezébe került és ő elhatározta, hogy itt nagy kolostort épít. Mivel nándorfehérvári bán volt, az ott őrzött török foglyokat is kényszerítette az építésnél kövek hordására és egyéb munkára.[2] 1517-re kész lett az új kolostor, úgy hogy 1517. május 2-án már itt tartották a salvatoriánusok közgyűlésüket és itt választották meg az utolsó helytartót, Dereszlényi Albertet.[3]

Természetesen a szerémujlaki őrséghez tartozott,[4] de 1526-ban megsemmisült és most már kő se mutatja helyét.[5]

Fülek.

Fülek várát 1454 óta a nagyhatalmú és a délvidéken is birtokos Perényi-család bírta. Ez hozta ide a salvatoriánus ferenczrendűeket és pedig 1484 előtt, mert ez évben már a füleki kolostorban vette fel Gyulai Gergely szécsényi őr Pásztóhy Miklóst és nejét Klárát, a szerzet érdemeinek részesei közé.[6]

A XVI. században a következő guardiánjait ismerjük: 1531-ben Keszi Ferencet, 1533-ban Dévai Andrást, 1535-ben Böszörményi Pált, 1537-ben Poltári Jánost, 1539-ben Kápolnai Mátyást, 1542-ben Szentgyörgyi Ferenczet, 1544-ben Erdélyi Mihályt. Ez évben az esztergomi őrséghez csatolták (mert a szécsényi megszünt), de 1546-ban már nem választottak ide guardiánt.[7]

Ekkor még a török nem fenyegette Füleket s így a kolostort csakis azért kellett otthagyni a salvatoriánusoknak, mert a füleki vár Bebek Ferencznek, az erőszakos hitújító főúrnak

---

[1] U. o. 503.
[2] Szerémi emlékirata. 402.
[3] Toldy: i. m. 293.
[4] Magyar Könyvszemle. 1901. 264.
[5] Toldy: i. m. 298.; Szerémi i. m. 226.
[6] Görgey levéltár a Nemzeti Múzeumban.
[7] Egyháztörténelmi Emlékek II. 466—501.

kezébe került. 1554-ben azután a török csellel csakugyan kezére kerítette a várat és így oda vissza nem mehettek egész 1593-ig.

1593 után a füleki várban rendes várőrség lakott s annak egy része katholikus volt. Ezek lelkivezetése és tanítása végett szükség volt katholikus igehirdetőkre, tehát Bosnyák Tamás, az 1606—1633-iki füleki főkapitány nagyon segítette a ferenczrendűeket, hogy régi helyükre visszatérjenek. Sajnos, a régi kolostor egészen elpusztult és új helyen újat kellett építeni,[1] ez pedig abban a szegény háborús időkben lassan ment.

1610-ben iderendelte a közgyűlés Felnémeti Miklóst előljárónak és mellé Sas Jakabot segédnek. Itt maradt azután ő 1612-ben és 1613-ban is. Kicsiny székházuk építésére Bosnyák Tamás saját telkének egy részét engedte át és ott már majdnem egészen felépítették az új kolostort, de 1614 végén vagy 1615 elején az egész építmény leégett. 1615. május 21-én, tehát alamizsnát kértek a szomszédos katholikus uraktól, hivatkozva arra, hogy a szomszédos községekbe gyakran kijártak istentiszteletet és szentbeszédet tartani.[2] Sikerült is nekik a kolostort némileg rendbehozni, mert 1616-ban idetették előljárónak Nyirő Jánost és mellé az öreg Angyalosi Lajost, aki azután itt is halt meg. Bosnyák olyan jóakarójuk volt, hogy 1616-ban egyik megtévedt testvérük, Jánosi Benedek fogvatartását is rábízták, míg másként nem rendelkezhetnek.[3]

1619-ben Bethlen Gábor hadai közeledvén, a ferenczrendűek innen elmenekültek, mert hiszen a kassai és jászai üldözések őket ugyan erősen figyelmeztették. Bethlen katonái azután csakugyan földig leégették a kolostort. A nikolsburgi békekötés után Bosnyák Tamás mindjárt sürgette a ferenczrendűeket, hogy térjenek vissza. De az 1622. június 27-iki közgyűlés erre azt határozta, hogy ha Bosnyák Tamás a többi jótevő úrral együtt felépíti a kolostort, a provinciális küldjön oda alkalmas testvéreket, máskülönben legyenek türelemmel a fülekiek is, a testvérek is. E türelemnek jó hosszúnak kellett lenni, mert 1623-ban is, 1626-ban is megint Fülek mellett jártak Bethlen hadai és így a kolostor fel nem épülhetett. Végre 1626-ban hozzáfogtak a helyreállításhoz s 1627 február havában Bosnyák Tamás kérésére ideküldte Somlyai Mihály provinciális Dúsi Jakabot egy segítő-

[1] Károlyi-család oklevéltára. V. 5.
[2] Fridrich i. m. II. 163. [3] Regestrum fratrum 1602—29.

testvérrel. 1628-ban Losonczi András volt az előljáró, az öreg Dúsi Jakab pedig igehirdető. Az 1629-iki közgyűlés konventi rangra emelte a kolostort és Leo Mátyást rendelte ide guardiánul.

Ettől kezdve guardiánjai voltak:

1629-ben Leo Mátyás
1631-ben Szentbenedeki Ferencz
1635-ben Jászai György
1638-ban Patai Mihály
1640-ben Szombathelyi Csernovics Mihály
1641-ben Gyöngyösi Iván
1642—44-ben Somlyai Mihály
1646-ban Szeniczei Barilovics Egyed
1647-ben Gyöngyösi Iván
1649-ben Szeniczei Barilovics Egyed
1650-ben Fábri András
1651-ben Jászberényi Gáspár
1656-ban Mihalik Miklós
1657-ben Fülekpüspöki Didák
1660-ban Fábri András
1663-ban Ludányi Márton
1665-ben Erdős Atanáz
1667-ben Ivánkovics Ambrus
1668-ban Szűcs Benedek
1669-ben Baróti Máté
1671-ben Fülöp András
1672-ben Kecskeméti Gellért
1674-ben Honti Miklós
1675-ben Erdős Atanáz
1677-ben Szécsényi György
1679-ben Szegedi Pál
1680-ban Fodor Gergely
1681-ben Markóczi Konrád.

1640 után német őrség is volt a várban elhelyezve s azért rendesen német igehirdetőt is küldtek ide. Ilyenek voltak 1641—47-ben Szilézíai Bernardin, 1660-ban Grabesinszki Bertalan, 1662-ben Podjebráczki Ambrus, 1665-ben Szaladin Cziprián, 1667-ben Habermann Bonaventura, 1671-ben Bekker Boldizsár, 1673-ban Tretin Ambrus, 1675-ben és 1679-ben Weimann Dániel, 1676-ban Osvald Imre, 1677-ben Vier Hilarius, 1678-ban Mayer Lipót, 1680-ben Czigler Simon.

1668-tól kezdve a Koháry család oly bőkezűen segítette az itt lakó ferenczrendűeket, hogy iskolát is tartottak itt. Azért felváltva bölcseleti és erkölcstudományt tanultak itt a növendékek egy-egy előadó vezetése alatt. Hálából az idősebb Kohárynérészére 1681-ben külön udvari káplánt küldtek ide Csandler Didák személyében. Pest és Heves vármegyék is itt tartották közgyűléseiket és az idegyűlt megyei nemesek szivesen adtak nekik egy kis alamizsnát. Igy pl. 1680-ban is Hevesmegye közgyűlése 30 kila (mintegy 15 métermázsa) búzát szavazott meg nekik.[1]

[1] Szederkényi: Heves vármegye története III. 141.

Annál nagyobb csapás volt tehát a ferenczrendűekre az, hogy e jeles kolostort 1682. szept. 2-án Thököly hadai Fülek vára ostroma közben teljesen szétdúlták. Szept. 10-én maga Koháry István főkapitány és a ferenczrendűek buzgó pártolója is fogságba esett. A kuruczok talán azért is különösen haragudtak a füleki barátokra, mert 1676-ban a Fülekről elűzött református pap kertjét az esztergomi érsek, mint királyi helytartó, az ő kicsiny telkükön levő kolostoruknak ajándékozta s ebben őket a király is megerősítette.[1]

De három év mulva Fülek újra a király kezére került s akkor Fülek környékének katholikus lakosai megint egybeadták alamizsnáikat, hogy a füleki kolostor felépíttessék. Özvegy Tassy Mihályné — Heves vármegye volt alispánjának neje — bár Egerbe költözött, mégis megemlékezett Füleken a ferenczrendűeknél végzett ájtatosságairól és a füleki «felviendő klastromra» már 1688. szeptember 6-iki végrendeletében sok pénzt hagyott.[2]

Még így is sok idő mulva csak 1694-ben lett kész akkora épület, hogy legalább hárman elférték benne és így ideküldték előljárónak Göcz Ráfaelt, igehirdetőnek Dulszky Andrást, egy segítőtestvérrel. A folytonos török háború, később a Rákóczi felkelés akadályozták, hogy rendes nagy templomot és emeletes kolostort építsenek, tehát 1711-ig mindig csak egyszerű székház maradt, pedig 1702-ben Koháry István végleg eltávolítván Fülekről a református várőrséget, a református egyház ott maradt harangjait is földesúri jogánál fogva nekik ajándékozta s ezt 1702. július 24-én a király megerősítette.[3]

1694-től kezdve előljárói voltak:

1694-ben Göcz Ráfael	1701-ben Sistó Atanáz
1696-ban Kecskeméti Gellért	1702-ben Főczén Fortunát
1698-ban Andrássy Miklós	1708-ban Koós Ferencz
1699-ben Vas Szilveszter	1710-ben Vas Szilveszter.

Galgócz.

A Vág mellett hirtelen emelkedő hegyen épült Galgócz vára a délvidéki nemes Ujlaky-család birtoka volt. Ennek egyik leg-

[1] Kaizer Ferdinánd közlése a füleki levéltárból.
[2] Nagyváradi káptalan hiteles helyi levéltára. Prot. I. 477—84.
[3] Kaizer Ferdinánd közlése a füleki levéltárból.

kiválóbb tagja, Ujlaky Miklós, volt erdélyi vajda, a későbbi bosnyák király, annyira megszerette a cseri barátokat, hogy 1465-ben rokonának, a királyi követként Rómába menő Rozgonyi Jánosnak azt a megbizást adta, szerezzen engedélyt a pápától, hogy a Galgóczon már meglevő Mindenszentek kápolnája mellé a szigorú ferenczrendűek részére kolostort épithessen. 1465. május 28-án meg is kapta az engedélyt és Vitéz János, mint esztergomi érsek, december 18-án szivesen adta beleegyezését a kolostor alapításához.[1] Vagy az egyházat, vagy a kolostor egy részét azután később, 1492 táján, az alapító fia, Ujlaky Lőrincz herczeg megnagyobbitotta. E bővitést emléktábla jelölte meg és ez adott később okot arra, hogy 1648 tájt a kolostor alapitójának Lőrincz herczeget irják.[2]

Az itt tartózkodó testvérek mindjárt kezdetben nagy szolgálatokat tettek a kath. egyháznak és a magyar hazának azzal, hogy a környéken lakó tót népet a cseh huszita vallás mérgétől megóvták. 1494. október 30-án itt tartózkodott a helytartó, Sopronczai István és itt vette fel Apponyi Györgyöt a szerzet érdemeinek részesei közé.[3] Mutatja ez, hogy egész Nyitramegye nemesei a kolostor jótevői közé tartoztak, mert ugyanez évben Szeredy Mihály is öt forint alamizsnát hagyott végrendeletében a «galgóczi testvéreknek».[4]

A XVI. században 1516—1576-ban a szécsényi őrséghez tartozott. Guardiánjai közül ismeretesek:

1531. Hartyáni Ferencz
1533—37. Almánfalvi Dömjén
1537. Liptai Márton
1539. újra Almánfalvi Dömjén
1542. Rácsai Péter
1544. Szentmiklósi Miklós
1546. Rácsai Péter
1548. Urbóczi András
1550. Illyevölgyi János
1552. Mucsai János
1554. Almánfalvi Dömjén
1558. Várallyai János
1559. Nádasdi Bálint
1561. Ebrezi András
1563. Szabotkai Bálint
1565. Vizvári István
1570—74. Kötegyáni Sebestyén.[5]

Már 1548-ban iderendelték Almánfalvi Dömjént igehirdetőnek. 1574-ben pedig különösen megjegyzik, hogy Szakolczai

[1] Országos Levéltár Dl. 16208.
[2] Fridrich i. m. 56.
[3] Apponyi-család oklevéltára 391.
[4] Országos Levéltár Dl. 20760.
[5] Egyháztörténelmi Emlékek II. 466—253.

Venczelt a tótok részére küldik ide igehirdetőnek. Ez utóbbi érthető is, mert 1572-ben Kötegyánin kívül még Hagymáskéri István és Jászberényi Máté tartózkodtak itten, tehát magyarok. A három kisegítő testvér közül is csak egy tudott tótul, ezt Morva Jánosnak hívták.

Ujlaky Lőrinc 1524-ben fiú örökös nélkül elhalván, a galgóczi uradalmat Thurzó Elek országbíró szerezte meg. Ettől 1543-ban leányára, Erzsébetre szállott, aki mindig külföldi és a hitújításnak kedvező német urakhoz ment férjhez (Pernstein Jaroszlóhoz, Ungnad Ádámhoz és Salmis Gyulához). Ekként a Galgóczon lakó ferenczrendűek elvesztették régi jó pártfogóikat, úgy hogy a gazdag uradalomtól még csak élelmiszereket se kaptak. 1551-ben I. Ferdinánd úgy segített rajtuk, hogy a nyitramegyei tizedekből utalt ki számukra egy kis gabonát és bort.[1] Esztergom és Visegrád elfoglalása után nekik is megengedte a közgyűlés, hogy kocsit és lovat tartsanak, s a törökök támadása esetén gyorsan biztosabb helyre menekülhessenek.[2] De azért mégse a törökök miatt kellett elvonulniok, hanem a hitújítók gyűlölködése miatt. Thurzó Erzsébetnek második férjétől származó fia, Ungnad Ádám, 1576-ban, éjszaka felgyujtatta a kolostort és az teljesen elégett. A környék lakosait a hitújítás elszoktatta a jótékonyság gyakorlásától, tehát számítani se lehetett arra, hogy alamizsnából újra felépítsék. Szomorúan ugyan, de ezt a kolostort is elhagyták tehát a ferenczrendűek és vártak jobb időkre.

Ez be is következett. Ungnad Ádámnak magvaszakadván, az 1600 táján, a Thurzók legközelebbi rokon ága, II. Eleknek, a szepesi kamara elnökének fiai szerezték meg a galgóczi uradalmat. Látva a salvatoriánusok, hogy I. Rudolf király a katholikusokat pártolja, s megtudva, hogy II. Elek fiai közül Kristóf már katholikus lett, Abdai György provinciális Leo Mátyás növendékpappal együtt elment Prágába és királyi rendeletet eszközöltek ki, hogy a galgóczi kolostort nekik visszaadják. E királyi rendelettel elmentek az esztergomi káptalan elé Nagyszombatba és kérték, küldjenek hiteles bizonyságot a királyi rendelet átadására, hogy az engedelmesség megtagadása esetén a Thurzókat perbe foghassák. Az esztergomi káptalan Telegdy János zólyomi főesperest küldte ki e czélból. Ez 1603 deczember közepén csakugyan kiment Galgóczra és ott

[1] Egyháztörténelmi Emlékek V. 611.
[2] U. o. II. 490.

átadta a király rendeletét Thurzó Szaniszlónak és Kristófnak, akik akkor épen Galgóczon tartózkodtak. Kristóf hajlandó volt mindjárt engedelmeskedni, de Szaniszló azon ürügy alatt, hogy neki előbb testvérével, Miklóssal kell beszélnie, nem akart feleletet adni. Addig is kérte a királyt, hogy amint elődei a kolostor birtokában voltak (pedig ez nem is volt igaz!) őket is hagyja abban.[1]

Ez elutasítás után a salvatoriánusok Pethe Márton királyi helytartóhoz, egyszersmind kalocsai érsekhez fordultak! Bebizonyították előttük, hogy a galgóczi kolostor mindig az övék volt, s csak egy időre voltak kénytelenek azt elhagyni és a lutheránusoknak engedni. A királyi helytartó erre megbizta Győrfi Tamást, a királyi ítélőtábla jegyzőjét, hogy Monoszlai Gábor pozsonyi kanonokkal együtt menjen ki Galgóczra, egyenesen avégből, hogy a salvatoriánusokat iktassa be a galgóczi kolostor birtokába. Ezenkívül 1604. március 5-én még levelet is írt a három Thurzónak és felszólította őket, hogy minden zavargás nélkül adják át a kolostort. Erre a Thurzók engedtek és 1604 nagyböjtjében a salvatoriánusok bevonulhattak régi fészkükbe. Abdai György provinciális Váradi Jánost, a sokat szenvedett, de rendíthetetlen bátorságú Váradi Jánost tette oda előljárónak.[2]

Azonban még az 1604-ik évben kitört a Bocskay felkelés és 1605 május elején már Nyitra várát vették ostrom alá. Váradinak és társainak tehát menekülni kellett Galgóczról, mert különben halál várt rájok. Elfutottak tehát Szakolczára.

Most megint idegen kézre került a kolostor és a Thurzók a német igehirdetőt helyezték oda.

Végre a jó Isten, megint a katholikus vallás igazságának megismerésére fordította Thurzó Szaniszló volt nádor fiának, Ádámnak szivét és ez 1630-ban eltávolitván onnan a lutheránus igehirdetőt, megengedte, hogy a salvatoriánusok régi örökségüket visszavegyék. Tehát 1630. május 27-én Tersztyánszky Gáspár királyi személynök újra és ünnepiesen beiktatta őket a kolostor birtokába, magának Thurzó Ádámnak, a földes úrnak jelenlétében. Ennek örömére a salvatoriánusok is eljöttek oda 12-en, részt venni az örömben. Gajári Lajost tették oda guardiánnak és mellé Nemsei Dánielt igehirdetőnek. Még egy miséspap, egy szerpap

---

[1] Esztergomi káptalan hiteles helyi levéltára c. 37. f. 4. nr. 20.

[2] Országos Levéltár: Acta ecclesiastica f. 49. és Gyöngyösi levéltár.

és négy segítőtestvér voltak első lakói a helyreállított kolostornak. Maga Pázmány Péter érsek is pártolta őket a kolostor helyreállításában és kérte 1631-ben a királyt, hogy az egyház, kolostor helyreállítására a galgóczi harminczadból alamizsnát adjon.[1]

Ettől kezdve guardiánjai voltak:

1630-ban Gajári Lajos
1632-ben Gyöngyösi Ambrus
1635-ben Sándorfi Ráfael
1638-ban Snarski Ambrus
1640-ben Gyöngyösi Iván
1641-ben Gyöngyösi Imre
1644-ben Szegedi Mihály
1647-ben Szegedi Ferencz
1649-ben Dezsericzki Bazil
1650-ben Sári László
1651-ben Fábrik András
1656-ban Szegedi Ferencz
1657-ben Urbanovics Péter
1659-ben Hermányi Tiborcz
1661-ben Szentkereszti Valérián.

Mint láthatjuk, e guardiánok részben magyarok, részben tótok voltak, s 1641-től kezdve a magyar katholikusok részére külön magyar igehirdető volt itt, még pedig 1641-ben Barcsai Lőrincz. A kordások társulata kivált 1648-tól kezdve nagyon virágzott és mindig külön igazgatóval birt.

Kihalván a Thurzó-család, a galgóczi uradalmat gróf Forgách Zsigmond nádornak özvegye, Pálffy Katalin szerezte meg. E jámbor és lelkes katholikus nő annyira pártolta a ferenczrendűeket, hogy ezek itt Galgóczon hittudományi iskolát rendezhettek be. 1644-ben már itt tanított Lotharingi Bonaventura tíz növendékpapot, s azért e kolostorba nyolcz kisegítő testvér volt rendelve, köztük két asztalos, egy pedig szabómesterséget tudott. 1653-ban a hittudományi iskola főiskola nevet kapott.

Igy maradt ez azután 1663-ig, sőt 1660-ban már két előadó is tanított itt és 1662-ben tíz miséspap szolgált itt az Urnak, fáradozva a hívek lelkiüdvösségének előmozdításán. De 1663-ban a törökök megvívták Érsekújvárt és a csapatok onnan messzire száguldozva, felégették többek közt a galgóczi kolostort is. Csak midőn 1665-ben Lipótvárát kezdték a végvidékeknek védelmére építeni, küldtek ide három atyát és pedig egyet, Herman Tiborczot, előljárónak, egyet magyar és egyet német igehirdetőnek.

Látva azután, hogy a törököktől nem kell többé félni,

---

[1] Pázmány levelei II. 190. l.

1667-ben helyreállították a galgóczi kolostor konventi rangját és ideküldték guardiánnak Kossini Ferenczet. Utódjai lettek:

1669-ben Dezsericzki Bazil
1671-ben Verkai Dániel
1674-ben Klobucski Bertalan
1675-ben Várkonyi Ferencz
1677-ben Viskovszki Ráfael
1678-ban Czándler Didák
1679-ben Szokol Paulin
1680-ban Viskovszki Ráfael
1681-ben Radosini László
1684-ben Firlai Lőrincz
1685-ben Andrejkovics Lénárt
1687-ben Terchovics Imre
1688-ban Ziveczki János
1691-ben Kossulics Kapisztrán
1692-ben Terchovics Imre
1693-ban Radosini László
1696-ban Ziveczki János
1697-ben Terchovics Imre
1699-ben Vankovics Máté
1700-ban Besselin Ferencz
1701-ben Terchovics Imre
1705-ben Radosini László
1708-ban Bradács Fülöp
1710-ben Czihlarik Nárczisz
1711-ben Neymann Bernát.

1667-től kezdve minden nagyobb zökkenő nélkül működtek itt a ferenczrendűek. Sokszor tartották itt gyűléseiket, sőt a salvatoriánusokra nézve oly keserves Lazari Antal-féle döntés itt ment végbe. Az 1704—08. években Galgócz is a Rákóczy-pártiak kezében volt ugyan, de ezek a kolostort és a ferenczrendűeket tiszteletben tartották, hiszen maga Galgócz akkori földesura, gróf Forgách Simon is Rákóczinak egyik legjelesebb hadvezére volt.

1671-ben megint megkezdték itt a növendékek oktatását. 1671—72-ben a középiskolai tárgyakat adták elő, 1673—74. években a bölcseleti tudományokat; 1678—90-ben a kezdő növendékeket rendelték ide. 1690—94-ben a bölcseleti iskolát tartották itt s azután újra a kezdőket nevelték itt 1757-ig.

Ezek elhelyezésére természetesen a kolostort sokszor nagyobbítani kellett és átalakítani, úgy hogy annak csak alsó fele, 1—2 ablak- vagy ajtófélék valók még az Ujlakyak korából, a XV. századból. A többi túlnyomó nagy részét 1647-ben özv. gróf Forgách Zsigmondné, Pálffy Katalin építette, fia pedig, Forgách Ádám országbíró befejezte. Az egyházat magát jórészt a gróf Forgách-család bőkezűségéből egészen újra építették az 1694—99. években. Felszentelte 1699. május 18-án Mattyasovky László nyitrai püspök, hazánk kancellárja, a felszentelés költségeit jóformán egyedül Szokolóczi Skarbala András, nyitramegye alispánja viselte.

A templom mellé gróf Forgách Simon a Szent Kereszt tisz-

teletére és a Forgách-család temetkező helyéül külön kápolnát építtetett ugyancsak 1699-ben, de azután ő Lengyelországban száműzetésben halva el, maga nem oda temetkezett.[1]

Gerla.

Békés és Gyula közt eső falu volt s a híres Ábránffy-család fészke. Régi monostora üresen állott, midőn Ábránffy István, Békésmegye főispánja, 1531-ben arra kérte a salvatoriánusokat, hogy küldjenek oda szerzeteseket. Az 1531-iki közgyűlés el is határozta, hogy küld oda négy testvért, ha annyival Ábránffy megelégszik, ha pedig annyi nem elég, küldenek hatot. 1533-ban Debreczeni Istvánt választották meg ide guardiánnak s az ő idejében, 1535 elején már nyolc miséspap és öt segítőtestvér szolgált itt az Úrnak. A miséspapok közül Ördögeskűllei Mihály, Zilahi Antal és Talpasi László igehirdetők, Terebezdi Márton és Varbonai Balázs gyóntatók voltak, Nyiregyházi Tamás volt a kántor, Felsőbányai János pedig csak mint újmisés gyakorolta magát. A segítőtestvérek közül az egyik elmebajos, a másik öreg volt, tehát tulajdonképen csak hárman szolgáltak, az egyik mint varga. 1535-ben Ujlaki Pétert küldték ide guardiánnak. 1531-ben azt is meghagyták a jenei őrnek, hogy azon falvakból, ahol a gyulaiak szoktak alamizsnát kéregetni, hat falut jelöljön ki a gerlaiak részére, de persze nem a legjobbakat, hogy a gyulaiak se szenvedjenek nagy kárt.

Azonban 1536-ban Ábránffy István meghalt és örökösei nem akartak alamizsnát adni. A közgyűlés tehát elhatározta, hogy át kell adni a kolostort a püspöknek s a kegyúrnak és a szerzetesek jöjjenek el onnan.[2]

Gyöngyös.

Mintha a jó Isten után a szép, magas Mátra-hegység is oltalmazta volna Gyöngyös városában Szent Ferencz alázatos fiait, e kolostor az, melyet sohasem kellett elhagyniok, ahol sok szenvedés, sok inség közt szív- és lélekemelő napokat is értek, ahol őket a messze vidékről odasereglő nép mindig szeretettel vette körül.

---

[1] Fridrich i. m. ll. 56—61. ll.

[2] Egyháztörténelmi Emlékek II. 468, 469, 471, 478, 489. Chronicon seu origo fratrum. f. 69.

Somlyai Mihály provinciális 1616—47 közt sokszor megfordult, egy darabig lakott is itt. Ő mint szilágysomlyai fiú nagyon jól ismerte a Báthory-család czimerét és látva a gyöngyösi templomuk egyik kövén egészen hasonló czímert, azt a véleményt mondta ki, hogy e kolostort a «Nyiri (tehát nem a szilágysági) Báthoryak» építették.

De ez nagy tévedés, mert a XV. században a Báthoryakkal hasonlatos czimert számos más család is viselt (pl. a Maróthy vagy a Várday), mert mind büszkeségüknek tartották, hogy a Gútkeled-nemből sarjadtak ki. E családok közé tartozott a Gúti Országh-család is. Mivel pedig tudjuk, hogy a Gútkeled-nemből kiágazó családok közt csakis a Gúti Országh-család birta Gyöngyös városát, az a kőbe vésett és Somlyai Mihálytól még látott cimer a Gúti Országh-családé volt s arra emlékeztetett, hogy e család hívta Gyöngyösre Szent-Ferencz fiait s ez rakott számukra ott biztos fészket.

Gyöngyös 1455-iki földesurának, Szécsényi III. László, nógrádmegyei főispánnak nem volt fiú ivadéka. Lányai közül az egyiket Losonczi Albert, a másikat Országh Mihálynak, a későbbi nádornak fia, Országh János vette el. Már most, hogy a két roppant nagy uradalom (Szécsény váráé Nógrádmegyében és Gyöngyös városáé Hevesmegyében) idegen kézre ne kerüljön, 1455-ben Losonczi Albert és Országh Mihály 40.000 forintért zálogba vették ez uradalmakat s ezek azután Szécsényi László halála után végleg kezükön maradtak.

Amint a mariánusok történetében láttuk, 1467-ben, épen Országh János (Mihály nádor fia) volt az, aki a salvatoriánusokat az ellenálló mariánusokkal szemben a széchényi kolostorhoz segítette, mert szükség esetén fegyveres erőt is kész volt kirendelni a salvatoriánusok javára. Igy tehát ez Országh János, mint különben neje után Gyöngyös földesura, csak következetes volt a gyöngyösi kolostor felépítésével, mert azzal a cseri barátoknak még nagyobb segítséget nyujtott.

1467—75 közt kellett a kolostornak és ma is meglevő templomának felépülnie, mert 1475-ben már Pápai Pál és Szentmártoni Benedek szigorú ferenczrendűek itt laktak és innen küldte őket a helytartó Egerbe az egyik közjegyzőhöz, hogy a szigorú ferencrendűek kiváltságairól hiteles iratokat állíttassanak ki.[1]

[1] Eredetije a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.

Ez időponttal a templom építésmódja is (természetesen a későbbi díszítésektől eltekintve) teljesen megegyezik, mert épen az 1470 tájékán szokásos csúcsíves módban készült. Az rendes szokás, hogy a ferenczrendűek temploma itt is a város szélén épült, épen azért, hogy a megyés templomtól távolabb eső hívek könnyebben megtalálják. Az egyház kezdettől fogva Sarlósboldogasszony tiszteletére volt szentelve.

A harmadik ismert és Gyöngyösön lakó ferenczrendű Mucsai Benedek guardián még nagyobb dolgokra vállalkozott, mert 1496-ban elment egész Rómába és ott iratta át II. Pál pápa nekik kedvező 1466-iki kiváltságlevelét.[1]

A lelkiélet felvirágzására irányuló fáradozásokat mutatja, hogy 1500-ban már a ferenczrendű beginák is imádkoztak és dolgoztak Gyöngyös városában. Néhai nagyságos Rozgonyi János országbiró özvegye, Dorottya, 1500 előtt összes hozományát a Gyöngyösön lakó ferenczrendű begináknak hagyta, de oly feltétellel, hogy azok értékéből 100 forintot a Boldogságos Szűz gyöngyösi kolostorának adjanak át. A hozomány értékét 1500-ban Rozgonyi István fizette meg s így a beginák is csak ekkor adhatták át a kolostor egyházának szánt 100 forint alamizsnát.[2] A provinciálisok természetesen 1541 előtt is sokszor meglátogatták e kolostort, de az 1521-iknek emléke maradt ránk. Ez év november 21-én Somlyai Bernardin itt tartózkodott és itt vette fel a Derencsényi-családot a Szent Ferencz-szerzet érdemeinek részesei közé.[3]

1526-al elkezdődtek a súlyos megpróbáltatások és szenvedések. A törökök egészen idáig elkalandoztak és bár el nem foglalták, elégették a kolostor fedelét.[4] Még 1531-ben sem volt teljesen helyreállítva s azért hagyott a szerzet egyik nagy jótevője, Kőfaragó György özvegye, kolozsvári lakos, e székház javítására is 5 forintot.[5]

Azután megkezdődtek a másfajta, de még kínzóbb szenvedések: a hitújítók rágalmazásai. Gyalázatos szokásuk szerint gúnydalokat készítettek és énekeltettek ellenük, azonkívül valaki

[1] Eredetije a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.

[2] Országos Levéltár Dl. 20034.

[3] Országos Levéltár Dl. 23593.

[4] Toldy: i. m. 298.

[5] Egyháztörténelmi Emlékek II. 179—81. Jakab: Kolozsvár történeti oklevéltára I. 373.

gyalázó köriratot is koholt és terjesztett felőlük. A ferenczrendűek azonban sarkukra állottak, mert tudták, hogyha kezdetben meg nem fékezik a rágalmazókat, a lelkek üdvösségén többé nem munkálkodhatnak. Kérdőre vonták tehát a város tanácsát, állítsa elé, ki tud róluk valami rosszat s ha nem tudnak, akkor szolgáltassanak nekik igazságot, adják vissza, ami az életnél is értékesebb, a becsületüket.

E komoly és szembeszökő igazságon sarkalló fellépésnek meg volt az eredménye. A város előljárósága teljes bizonyságot szolgáltatott nekik ártatlanságukról és a következő elégtételt adta nekik: 1. A gúnydal szerzőjét kikutatják és megbüntetik, éneklőit pedig megostorozzák. 2. A gyalázó körirat készítőjét kikutatják és nyilvánosan megvesszőzik. 150 gyöngyösi és legalább 50 vidéki tisztességes férfiú jelenlétében kinyilvánítják, hogy mindig jámbor, becsületes magaviseletet tanusítottak köztük, és hogy a városnak a beginák ellen folytatott perében hamis tanuk félrevezették a város előljáróságát. 4. A városi iskolamestert megesketik, hogy a periratokat teljesen épen visszaadja és semmit nem tart vissza sem magánál, sem másoknál. 5. Az ártatlanul meghurcolt begina-apácákat is megkövetik és tőlük bocsánatot kérnek.

A kiegyezés 1538. deczember 31-én történt meg és 1539 január 13-án erről a gyöngyösi előljáróság hiteles bizonyságlevelet állított ki, úgy hogy a rágalmazókkal szemben a ferenczrendűeknek mindig volt kezükben fegyver a gonoszok elnémítására.[1]

Nemsokára 1541-ben Buda, Pest és Hatvan várak elfoglalásával oly közelébe jöttek a törökök Gyöngyös városának, hogy a hitújítók itt nem erőszakoskodhattak. Maguk a ferenczrendűek 1541-ben nyugodtan itt maradtak, mert megkapták Szuleiman császárnak oltalomlevelét, hogy mint János király volt alattvalói, a török fennhatósága alatt nyugodtan élhetnek.[2] Később biztonság kedvéért egyes budai pasáktól is mindig kértek és kaptak oltalomleveleket. Így megmaradtak napjainkra Mahmut pasa 1564-iki, Musztafa pasa 1576-iki, Ali pasa 1581-iki nyilt levelei. Megengedték ezekben, hogy bátran járjanak a gyöngyösi barátok a török birodalomban és senki ne bántsa őket. Midőn

[1] Egyháztörténelmi Emlékek. III. 308—11.

[2] Török levelek a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában f. XV. 77.

pedig 1596-ban Eger vára a törökök lett és így Gyöngyös keleti oldala is kiesett a keresztények hatalmából, az egri pasához, Alifia Szinánhoz fordultak és ő oltalmazta őket.[1]

De másrészről kivált 1596-ig, a magyar király katonái is megjelentek Gyöngyösön és utazgatásaikon is gyakran találkoztak a gyöngyösi szerzetesekkel. Hogy ezek se bántsák őket, 1552-ben I. Ferdinánd király adott ki szigorú parancsolatot az összes katonai és polgári hatóságoknak, hogy a gyöngyösi szerzeteseket a támadók ellen védelmezzék és az igehirdetésben, alamizsnagyüjtésben szabadon járkálni engedjék.[2]

Így két oldalról is védelmeztetve, sok-sok baj és szenvedés közt a XVI. században mégis minden nagyobb veszedelem nélkül fenntartották a kolostort. Guardiánjai voltak e században:

1530. Temesvári András
1531. Rettegi András
1533. Kopácsi János
1535. Szatai Gergely
1537. ifj. Patai Tamás
1539. Balatinczi Miklós
1542. Váradi János
1544. Szegedi Ferencz
1546. Balatinczi Miklós
1548. Pálkai András
1550—54. Váradi János
1554—58. Cserőgyi Benedek
1558. Szentlászlai István
1559. Zákányi Balázs
1561—67. Tivadari Egyed
1567. Bányai Miklós
1572. Cserőgyi Benedek
1574. Gyulai Gáspár
1576. Gyöngyösi János
1577. Mohácsi Tamás
1579. Tárnoki Mátyás
1581. Gyöngyösi Linczi János
1583. Gyöngyösi Imre
1586. Szelevényi Pál
1589. Salgótarjáni András
1592—1602. Gyöngyösi Péter.[3]

1535 elején nyolcz miséspap élt e kolostorban és pedig az akkori őr, Asszonyfalvi Benedek, a guardián Szatai Gergely, két igehirdető: Harsányi István és Vári Bálint, egy gyóntatóatya: Bánkúti Jeromos, egy kántor: Kölyűdi János és két fiatalabb atya: Herczegszöllősi János és Szentmártoni János. Mellettük volt 10 kisegítőtestvér, köztük az egyik az őrnek társa, egyik sekrestyés, egyik varga, egyik kamarás. Érdekes, hogy a 18 szerzetes közt egy sem volt tiszamenti származású, hanem mind délvidéki

---

[1] U. o. f. XV. Blahó: Annales II. 686.

[2] Fridrich i. m. II. 4—5.

[3] Egyháztörténelmi emlékek. II. 465—530. Szederkényi: Heves vármegye története. II. 386—89.

vagy dunántúli.[1] 1558-ban megint 18-an laktak itt a szerzetesek közül, de most már csak hét volt felszenteletlen testvér, ellenben kilencz miséspap és két növendék. A miséspapok közül négyen: Cserőgyi Benedek, Széplaki Demeter, Tengődi Gergely, Galsai Kelemen és Krasznai András hithirdetők voltak s bizonyára nem egyedül Gyöngyösön, hanem a szomszéd városokban is tanítottak. Szentmártoni Szilveszter és Gyulai Mátyás gyóntatók voltak, Gyulai Ambrus mint fiatal pap szolgált, Gyulai Gáspár és Barillai Ferencz növendékek voltak.[2] A felszenteletlen testvérek közül egyik megvakult, egyik mint ács, másik mint sekrestyés szolgált. Négy év mulva már csak tizenöten szolgáltak itt az Úrnak és pedig maga az őr, Szentlászlai István, Tivadari Egyed a guardián, Zákányi Balázs, Egeresi László és Gyulai Ambrus igehirdetők, Diákai Mihály kántor, Szerémujlaki Ferencz, az egri igehirdető, két kezdő növendék és hat segítőtestvér. 1572-ben itt lakott maga az öreg provinciális, Tövisi Imre, továbbá az őr, Bányai Miklós, kívülök még 11 miséspap, három növendékpap és nyolcz segítőtestvér s így összesen 24-en tartózkodtak itt, mert jóformán mind ideszorultak, az elpusztult kolostorokból.[3]

1560 táján magukra vállalták a szomszédos Gyöngyöspüspöki lakosságának lelkigondozását is és azért a kolostor feje vette fel a falu tizedéből a plébánost illető negyedrészt. Mivel 1599. deczember 10-én maga a provinciális, Abdai György is a gyöngyösi kolostorban tartózkodott, ő adta ki a nyugtatványt a megkapott 12 köböl borról, de már a kolostor pecsétjét függeszté a levélre s nem a csoportét.[4]

A XVII. század elején új veszedelmek zúdultak a kolostorra. A rettentően eláradt szabadhajdúk veszélyeztették az úton járókat, sőt a vakmerő és erőszakos katonák a kolostorokat is megtámadták. 1601. febr. 16-án Kutassy János, királyi helytartó, parancsolja meg a szendrei, szécsényi és füleki kapitányoknak, hogy a gyöngyösi szerzeteseket mind otthonukban, mind mikor élelmük keresése végett kéregetnek, védelmezzék meg a szabadhajdúktól, mert ezek semmibe sem véve a keresztény jámborságot, őket üldözik.[5] 1602. július 12-én pedig Pethe Márton kalocsai

[1] Chronica seu origo fratrum 65b.
[2] U. o. 76.
[3] Chronica seu origo fratrum fol. 76—78.
[4] Szederkényi: Heves vármegye története. II. 386—89. III. 20.
[5] Gyöngyösi protocollum I. 7—8. ll.

érsek, mint királyi helytartó, sürgeti Básta György főkapitányt, továbbá Rákóczy Zsigmond királyi tanácsost, a szendrei, füleki és szécsényi kapitányokat, hogy mentsék meg a gyöngyösi szerzeteseket és lakosokat a szabadhajdúk rablásától és kegyetlenkedéseitől.[1]

1605-ben legnagyobb kincsük, templomuk forgott veszedelemben. A gyöngyösi kálvinisták látván Bocskay hadának előhaladását, a gyöngyösi nagytemplomot és a barátok templomát szerették volna kezükre keríteni, pedig sokkal csekélyebb számban voltak, mint a katholikusok. Bocskayhoz mentek tehát azzal az ürüggyel, hogy e két templom azelőtt az övék volt és azért adja vissza nekik. Bocskay persze könnyen hitelt adott nekik, a kálvinistáknak ítélte oda a templomokat és emberét küldötte azok átadására.

Csakhogy Gyöngyös közel volt a hatvani várhoz, török alapítványhoz (vakufhoz) tartozott, ott nem lehetett a török hire, tudta nélkül templomokat elvenni. A katholikusok a török törvényszék elé vitték a dolgot és a hatvani szandzsák bége az ő törvényszékével nem hamarkodta el a dolgot, hanem leveleik felmutatására utasította a katholikusokat is, a kálvinistákat (vagy amint a törökök hívták, luthereket) is. Kitünt a levelek felmutatásából, hogy a templomért már egyizben, 1555 táján, pereltek a lutherek s akkor a két felekezet megegyezett, hogy a Gyöngyösön épült négy templom közül a tótutczai városnegyedben levő Szent-Orbán temploma és az apáczák kápolnája legyen a luthereké, a nagytemplom és a barátok temploma pedig a katholikusoké marad. A török bírák pedig nagyon haragudtak a perújításért, azért most is keményen megdorgálták a kálvinistákat és elutasították őket. Ez ítéletet azután 1605. deczember 13-án Mahomet nagyvezér is megerősítette.[2]

Mekkora aggodalomban voltak ekkor nem csupán a szerzetesek, hanem maguk az összes gyöngyösi katholikusok, mutatja, hogy még 1606. május 2-án is kérik a provinciálist, ne hívja fel most a náluk levő atyákat, mert az út is veszedelmes, de meg az evangelikusok, illetőleg kálvinisták akkor a klastromot mind-

---

[1] Gyöngyösi protocollum I. 8—9. ll.

[2] A ferenczrendűek gyöngyösi levéltára f. IV. lit. I. f. XV. nr. 74. és 90. Szederkényi: Heves vármegye története III. 29.

járt elveszik. Bizonyítja ez egyúttal a katholikusok szeretetét is, az itt fáradozó ferenczrendű atyák iránt.[1]

Szerencsére Bocskay ez év végén (1606. december 29.) meghalt, maga Gyöngyös városa a bécsi békekötés értelmében megint a magyar király hatalma alá került. Mihelyt a királyi kanczellária meghallotta, hogy a gyöngyösi kálvinisták mint akarták a katholikusok templomait elvenni, mindjárt 1607. január 11-én, Mátyás főherczeg nevében szigorú parancsolatot küldött kivált a ferenczrendűek védelmére. Megütközéssel hallotta a ferenczrendű szerzetesektől a főherczeg, hogy nem csupán a nagytemplomot akarták elfoglalni, pedig az emberemlékezet óta mindig a katholikusoké volt, hanem még a kolostorból is ki akarták a szerzeteseket űzni. Nem tudják-e, hogy Őfelsége a király, a vallások szabad gyakorlatát csak «a róm. kath. vallás sérelme nélkül» engedélyezte? Hogy mernek ők, a tudatlan és közrendű emberek, a vallás dolgába beleavatkozni? Hogy mernek ők, másnak cselédei, másnak birtokával rendelkezni, mikor Gyöngyös csakis a magyar szentkoronához tartozik. Megparancsolja tehát, hogy, még ha el is foglaltak volna valami templomot, azt visszaadják és a katholikusokkal békében éljenek.[2]

Később is sok bajjal, szorongatások közt éltek ugyan, de ily rettentő veszedelemben nem forogtak. Szorgalmasan kérték mindig a védelmet minden párttól, minden oldalról. Így azután, ha nem is oltalmat, legalább oltalomlevelet nyertek 1616-ban Hasszán pasától, 1621. július 13-án Bethlen Gábor erdélyi fejedelemtől, 1628. aug. 25-én II. Ferdinánd királytól, 1678. január 4-én a bujdosó vitézektől.[3] Beleszoktak abba, hogy a töröktől minden mocczanásért engedélyt, útlevelet kérjenek. A legkisebb javítást is a törökök csak úgy engedtek meg, hogy se magasabb, se szélesebb, se hosszabb ne legyen az épület mint volt.[4] Becsületük védelmére 1627-ben a gyöngyösi kálvinistáktól is kértek bizonyságot, s ezek is elmondták, hogy nem igaz az a gyalázatos rágalom, mintha a gyöngyösi bíró lányát a kolostorba való belépésre kényszerítették volna.[5]

---

[1] Blahó: Annales II. 686.
[2] Gyöngyösi protocollum I. 9—10.
[3] A ferenczrendűek levéltára Gyöngyösön f. XV. Protocollum I. 5—11.
[4] (Protocollum.) A ferenczrendűek levéltára Gyöngyösön f. XV. nr.
[5] Blahó: Annales II. 686.

A megélhetést némileg könnyítette, hogy a kolostor szolgálatára rendelt gondviselő ügyészt (confrater, syndicus) a török is felmentette az adózás meg egyéb közterhek alól. Még inkább a királyi kamara tisztjei szerették volna azt adózás alá fogni, de a ferenczrendűek provinciálisa folyamodott a királyhoz és kérte, ne bántsák a gondviselő ügyészt Gyöngyösön, Szegeden és Kecskeméten, mert akkor a törökök elhurczolják.[1] 1612-ben maga a csoport közgyűlése jelölte Gyöngyösre gondviselőnek Kántor Pált.[2]

Így azután 2—3 ellenség közt fenntartva magukat és kolostorukat, kimondhatatlan sok jót tettek a lelkek üdvösségének előmozdításában. Nagy vidékről körös-körül hozzájuk özönlöttek kivált ünnepek alkalmával mindazok, akik egy kis lelkiüdülést és vígasztalást kerestek. Hiteles szemtanúk írják, hogy egy-egy híresebb atya szentbeszédére 2—3000 ember is egybegyűlt, s mivel ezek a templomban nem fértek, a kolostor udvarán állították fel a szószéket, hogy mindnyájan hallgathassák Isten igéjének hirdetőjét.[3] De ezzel meg nem elégedve, ők maguk is kijártak a falvakba Jézus Krisztus tanítását hirdetni, utoljára már majdnem 300-ra ment azoknak a falvaknak a száma, ahol egyik-másik atya évenkint megfordult szentbeszédek tartása végett.[4] Innen van, hogy pl. 1674-ben öt igehirdetőt is rendeltek ide. De sőt már 1630 táján három volt olyan, akinek igehirdetés volt a főkötelessége, s ezeket még a guardián és helyettese is sokat segítette.

Nagy szolgálatot tettek a gyöngyösi ferenczrendűek mind a kath. egyháznak, mind a magyar hazának azzal, hogy 1630-ban magukra vállalták a tót szentbeszédek tartását, az ispotálynak Szent Erzsébet tiszteletére avatott kápolnájában. A Felvidékről leköltöző sok tót iparosmester látogatta e kápolnát s itt ismerte meg a kath. vallás igazságait, s itt tért vissza ősei vallására. Ma már csak a családi vezetéknevek mutatják, hogy hány meg hány tót család lett Gyöngyösön magyarrá és katholikussá a ferenczrendűek állandó buzgólkodása által. A gyöngyöspüspökiek anélkül is már, 1550 óta mindig hozzájuk jártak.[5]

---

[1] U. o. II. 686.

[2] Regestrum fratrum 1602—29. Gyöngyösi protocollum I. 16.

[3] Agricola Kristóf 1675-iki feljegyzése 37. l.

[4] U. o.

[5] Szederkényi: Heves vármegye története III. 300. l.

A lelkiélet és jámborság állandósítására sokat tettek az ájtatos társulatok. Ezek közül 1648. szeptember 13-án alakították meg a kordás társulatot, vagyis Szent-Ferencz szerzetének harmadik rendjét, 1671-ben pedig a Pádovai Szent-Antal tisztelőit egyesitették társulatba. Midőn egyesek buzgósága a városhoz közel, Szent-Anna tiszteletére kápolnát emelt, a ferenczrendűek annak gondozását is magukra vállalták és az odazarándoklók részére búcsút eszközölvén ki, Kolosvári Bertalan gyöngyösi guardián 1673. július 8-án kérte az egri püspököt, hogy e búcsúlevelet vegye tudomásul és erősitse meg.[1] A Szent olvasó-társulat ezeknél még régebbi volt.

Mint ebből is látszik, igyekeztek az egri egyházmegyei hatósággal és a lelkészkedő papsággal egyetértve munkálkodni és egymást kölcsönösen támogatni. 1634. november 10-én Lósy egri püspök úgy rendezte a szentbeszédek tartását a gyöngyösi plébános és a gyöngyösi ferenczrendűek közt, hogy nagyobb ünnepeken szentbeszédeket csak a plébániatemplomban kellett tartani, s ilyenkor 9 órára a kismiséket a kolostor templomában teljesen be kellett végezni, hogy a nép a nagytemplomba mehessen. Az ispotály kápolnájában a szentségeket ugyan a ferenczrendűek szolgáltatták ki, de csak a plébános tudtával, mert a plébánosnak kellett beirni a keresztséget, a házasságra lépőket az anyakönyvbe.[2]

Hordta is a hivek serege az alamizsnát szivesen a gyöngyösi ferenczrendűeknek, úgy hogy mindig itt tarthatták a növendékek egy részét s mint láttuk, vagy a bölcseleti, vagy a hittudományi iskola sokszor e kolostorban volt elhelyezve, vagy legalább is a gimnáziumi növendékek itt tanulhattak. 1642-ben is az egyetemes közgyűlésre menendők útiköltségeiből Gyöngyösre vetettek ki legtöbbet (25 dukátot, holott Szakolczára csak 15-öt). Mivel azonban akkoriban a készpénz nagyon szűkében volt, sokszor ingatlant hagytak a jámbor hivek nekik, pedig ez már az ő szabályaikkal nem egyezett. Igy pl. 1666-ban Répás János a neki 100 tallérért elzálogosított detki birtokot hagyta a gyöngyösi ferenczrendűeknek oly feltétellel, hogy ebből fizessék a szentolvasó oltártársulathoz tartozó 10 tallért, a két ájtatos társulatnak adjanak 10—10 tallért és a Szentolvasó-oltárnak még 10 tallért. A kapott

[1] Blahó: Annales II. 686. k.

[2] Gyöngyösi levéltár f. IV. l. G. Annales II. 686. k.

ingatlant tehát mindjárt el kellett adniok.[1] Nagy nyűgöt vettek magukra 1664-ben Imre Mártonné, Becse Ilona hagyatékának elfogadásával. E jámbor nő sajnálta, hogy a szécsényi kolostor 1663-ban megint török kézre került, s azért gondoskodni akart, hogy mihelyt visszakerül, legyen pénz, amivel fel lehessen építeni és helyrehozni. Azért ez év március 20-án tett végrendeletében Visznek nevű faluját 2800 forint erejéig a szécsényi klastrom épületére hagyta, hogy ha az Úristen a pogány kezéből kiszabaditja, addig pedig a gyöngyösi kolostor épületére fordítsák. De a falura másoknak is nagyon fájt a foga, s azért Wesselényi Ferencz nádor már 1664. márcz. 30-án megparancsolta Heves vármegyének, hogy a gyöngyösi ferenczrendűeket e falu birtokában védelmezze.[2] De 1665 március elején már megint Kassára kellett küldeni a gyöngyösi helyettes-guardiánt (Pásztai Imrét) és az egri káptalannal hiteles alakban kiadatni Becse Ilona végrendeletét, mert gróf Balassa Imre és Iványi Fekete László, a murányi várnagy, követelték Visznek falut és igazoltatni akarták, mi jogon bírta azt Becse Ilona.[3]

Hogy az 1685—87. években mily borzasztót kellett szenvedni a gyöngyösi ferenczrendűeknek, egyrészről a hatvani keresztény csapatok, másrészről az egri törökök folytonos sanyargatásai miatt, előadtuk.[4]

Csak 1687 végén szabadultak meg s ettől kezdve békében éltek. 1703-ban szeretettel fogadták Rákóczi Ferenczet. Recrudescunt kezdetű felszólítását nem csupán elolvasták, hanem meg is őrizték, úgy hogy abból két nyomtatott és egy irott darab most is ott van levéltárukban. Viszont Rákóczy is, mivel a «gyöngyösi klastromban levő páterink és hiveink közönségesen hazájukhoz és hozzánk igaz szeretetüknek és hűségüknek megbizonyitására nálunk és táborunkban magukat megjelentették», őket védelme alá vette. Ismétli és nagyon erősen odaküldött őrséggel is (salva guardia-val) támogatja ez oltalmát gróf Károlyi Sándor 1706. szept. 13-iki parancsolatával.[5]

A török kiűzése után végrevalahára megvalósithatták azt

---

[1] Az egri káptalan hiteles helyi levéltára. Protocollum N. nr. 90.
[2] A ferenczrendűek gyöngyösi levéltára f. IV. l. O. és P.
[3] U. o. f. IV. l. O. és P.
[4] Gyöngyösi protocollum I. 13.
[5] Gyöngyösi protocollum I. 13, 14.

az óhajtásukat is, hogy kolostorukat újra építsék és megnagyobbítsák. A régiben alkalmasint csak a keleti rész földszintje volt kőből építve, a többi pedig csak fából, most azonban az egészet kőből akarták felrakni még nagyobbnak, mint az összes többi salvatorianus kolostorok. Jámbor adakozóktól segítve hozzá is fogtak 1700-ban, de a közbejött háború miatt csak 27 év mulva lett az tökéletesen készen. Templomában őrizték 1758-ban Szent László egyik lábszárcsontját, de hogyan, mikor került oda, biztos adat nincs róla.

Guardiánjai voltak a XVII. századtól 1711-ig:

1602. Felnémeti Miklós
1608. Porkoláb János
1612. Sári Mátyás
1616. Losonczi András
1622. Dúsi Jakab
1626. Gyöngyösi Imre
1629. Gyöngyösi Ambrus
1632. Somlyai Mihály
1635. Gyöngyösi Imre
1638. Csoma András
1641. Sári Ambrus
1644. Gyöngyösi Imre
1646. Nyitrai Jakab
1647. Szegedi Pál
1650. Csiky János
1656. Szegedi Ferencz
1659. Csiki János
1660. Szegedi Ferencz
1661. Csiki János
1662. Szlávity Jeromos
1663. Jászberényi Gáspár
1665. Pásztohi Imre
1667. Baróti Miklós
1668. Szegedi Ferencz
1669. Erdős Athanáz
1671. Kulcsár Gergely
1672. Kolozsvári Bertalan
1673. Jászberényi Gáspár
1675. Kecskeméti Gellért
1676. Szegedi Ferencz
1678. Fülöp András
1679. Konstantini Lukács
1680. Ivánkovics Ambrus
1684. Nagyas Remig
1685. Móra Athanáz
1687. Palásti András
1688. Nagyas Remig
1689. Palásti András
1690. Fekete Elek
1691. Zsigmond Benedek
1692. Kecskeméti Gellért
1693. Séra György
1694. Búzás Gáspár
1695. Kelefi Dénes
1697. Palásti András
1698. Móra Athanáz
1699. Nagyas Remig
1700. Fodor József
1702. Vas Szilveszter
1703. Kis Tamás
1705. Fekete Elek
1708. Móra Balázs
1710. Spányik Sándor.

Györgyi.

A mai baranyamegyei Mágócs határában, hajdan Tolnamegyében feküdt. 1459-ben Bodó Gergely gazdag nemes Szent-Gergely tiszteletére építette. Az ozorai őrséghez tartozott.

Az alapító unokája, Bodó Ferencz sok kellemetlenséget okozott, mert se vissza nem akarta venni a drágaköves, aranyos egyházi szereket, se nem akarta megengedni, hogy azokat a ferenczrendűek más kolostornak kijavítása végett eladhassák. Bevádolta őket a pápánál 1517-ben, mintha már eladták volna és rendeletet eszközölt ki, hogy azokat visszaszerezzék és Bodónak átadják.[1] A ferenczrendűek új előterjesztésére azután 1519. október 24-én megengedte a pápa, hogy az istentiszteletre szánt drágaságokat maguknál tarthassák és használhassák, nehogy olyan panaszok támadjanak, mint aminőt Bodó Ferencz emelt.[2]

Az 1526-iki veszedelem idején e kolostort már el kellett hagyniok, de 1529-ben visszatértek s ettől kezdve guardiánjai voltak: 1531-ben Héderhelyi András, 1533-ban Illyevölgyi János, 1535-ben Tagyoni Lukács, 1537-ben Lesi Gergely, 1542-ben Kerecsenyi Pál. 1535 elején a guardiánon kívül itt tartózkodtak Ötvösi Lukács, Paksi Lukács, Runyai Bálint és Salánki Tamás igehirdetők, Ujlaki Balázs, Mohácsi Jakab és Szöllősi Demeter gyóntatók, Kedhelyi Benedek és Pesti János miséspapok és ezeken kívül még hat segítőtestvér, köztük két ács és két szabómester. 1542-ben már megengedték az ittlakó testvéreknek, hogy lovakat és kocsit tarthassanak és ha a török jön, elfuthassanak.[3] S csakugyan a következő évben menekülni kellett onnan. Ma már kő se mutatja helyét.

A drágaságokat még 1542 előtt átadták a Györgyi Bodó család örököseinek, Bajoni Istvánnak és Jánosnak. Bajoni János 1566-ban hugára, Bajoni Zsófiára hagyta oly kikötéssel, hogy «ha Isten megépíti az egyházat, adja meg neki».[4]

Gyula.

Maróthy János, a vitéz és gazdag mácsvai bán, az atyai kolostor alapítója, már 1420-ban elhatározta, hogy gyulai ura-

---

[1] Theiner: Monumenta Hung. s, ill. II. 322—23, 624.
[2] Blahó: Annales II. 672.
[3] Egyháztörténelmi Emlékek 465—99. [4] Károlyi cs. oklevéltára III. 361.

dalmában, még pedig a gyulai vártól keletre eső Gyulavári faluban a hős magyar király, Szent-László tiszteletére egyházat s mellé a cseri barátok részére kolostort épít. Ezt V. Márton pápa 1420. február 23-án engedélyezte is,[1] de időközben a bán megváltoztatta tervét és a kolostort nem Vári faluban, hanem a gyulai vártól nyugatra, Gyula városában építette fel. Mint Gyula 1566-iki képe mutatja, a mai várkastély és plébániaegyház közt, a Békésmegyei Takarékpénztár előtt levő téren épült fel. Lehet, hogy eredetileg e templomot más szerzeteseknek szánták, mert homlokzatán két torony is állott, de azután mégis csak a salvatoriánusoknak adták.[2] Ezt mutatja az is, hogy az egyház védőszentje nem Szent-László lett, mint először tervezték, hanem a Boldogságos Szűz.

Az bizonyos, hogy 1452-ben már a cseri barátoké volt, mert ez év április 21-én itt tartották közgyűlésüket.[3] Ugyanez évben és napon Ungi Bálint deák, a gyulai várnagynak, Kamonyai Miklósnak unokatestvére, 40 forintot hagy a gyulai kolostornak, Szeg nevű lovának árát pedig a gyulai szegényeknek ruházatjára rendeli.[4] Hasonlókép ide jöttek össze a salvatoriánusok 1490-ben I. Mátyás halála és az ő helytartójuk kimulása után, hogy helyettesítőről gondoskodjanak.[5] Mint ebből is sejthetjük, egyike volt a jelesebb és tágasabb kolostoroknak. Mutatja ezt az is, hogy 1535 elején 23-an tartózkodtak e kolostorban: 10 miséspap, 5 növendék és 8 segítőtestvér. A miséspapok közül Katonai Pál volt a guardián, Dobszai István, Teremhegyi Bika Péter (nemes származású ember), Atyai Tamás igehirdetők, Apczi Barnabás, Battyáni György és Kanizsai Benedek gyóntatók, Szigeti Tamás és Izdenczi György kántorok és Etei János a begina-apáczák gyóntatója, a segítőtestvérek közül három volt kovács és egy borbély.

1529-ben a gyulai várat Czibak Imre, váradi választott püspök kerítette kezére. Mivel ő nagyon segítette a salvatoriánusokat, ezek is kedveztek a gyulai kolostornak. Nevezetesen 1531-ben megengedték, hogy orgonát készítsenek ez egyházukba

---

[1] Hevenesi kézirata XXXIX. 139. 201—202.
[2] Karácsonyi: Békés vármegye története I. k.
[3] Toldy: Analecta 244.
[4] Országos Levéltár Dl. 14547.
[5] U. o. 251.

és konventi rangra emelték a kolostort.[1] 1533-ban pedig itt tartották meg közgyűlésüket.[2] Utóda unokaöccse, Patóczy Miklós szintén hasonló indulattal viseltetett irántuk s ezért 1542-ben még itt állították fel hittudományi iskolájukat.[3] Már 1535-ben megengedték az ittlakó testvéreknek, hogy kertjükben szőllőt ültethessenek.

XVI. századbeli guardiánjai voltak:

1529—31-ig Váradi Péter
1531—33-ig Horhi Mátyás
1533—35-ig Katonai Pál
1535—37-ig Szegedi János
1537—39-ig Debreczeni István
1539—42-ig Cserőgyi István
1542—44-ig Ároktövy Balázs
1544—46-ig ismét Horhi Mátyás
1546—48-ig Váradi János
1548—50-ig Szabadkai Bálint
1550—52-ig Szigeti Tamás
1552—54-ig Szegedi Ferencz
1554—56-ig Pálkai András.

Igehirdetőket is rendeltek ide. 1537-ben Pécsi Mihályt, 1542-ben Atyai Pétert és 1548—50-ben Zákány Balázst. A nép bizonyára nem is tántorodott el a kath. hittől, de a király várkapitányai, nevezetesen Mágócsy Gáspár, annyira ellenségei voltak a ferenczrendűeknek, hogy 1556-nál tovább itt nem maradhattak. Elhelyezték tehát egyházi felszereléseiket Ecseden Báthory Andrásnál és máshova húzódtak, várva a jobb időket.[4] De bizony a jobb idők nem jöttek, hanem jött a hitújító, veszekedő magyarokra a török és széthordá a gyulai kolostor köveit.

Haczak.

Hajdanában így hívták a mai Hátszeg városkát. Állítólag 1366-ban a környéken lakó oláhok megtérítésére s amennyiben a kath. vallást elfogadják, papjaik szemmeltartására és tanítására alapította I. Lajos király. Mivel azonban az 1385-iki pontos összeírásban még nem fordul elő, hihetőbb, hogy csak 1400 táján Karánsebesről költöztek ide a cseri barátok. Az bizonyos, hogy 1428-ban már itt laktak és Zsigmond király nagyon segíteni akarta őket az oláhok megtérítésében.[5] A következő év július

[1] Egyháztörténelmi Emlékek II. 469.
[2] U. o. 470.
[3] Egyháztörténelmi Emlékek II. 496.
[4] Békés vármegye történeti társulatának évkönyve. XV. k. 1891. 70—77.
[5] Fermendzsin: Acta Bosnae 128.

31-én Csáky László erdélyi vajda Haczokon tartózkodva, megjelentek előtte az itt lakó ferenczrendűek és átiratták vele Zsigmond király oltalomlevelét.[1] 1433-ban IV. Eugen pápa is megerősitette őket e kolostor birtokában.[2] Nagy öröm érte az itt működő testvéreket 1456 január elején, mert Capistranói Szent János meglátogatva őket és Vízkereszt napját is velük töltötte.[3] Sajnos, a bekövetkező változások miatt az oláhok megtérítése abbamaradt s bár a haczoki kolostort 1478-ban még emlitik,[4] mégis 1479-ben a törökök a haczaki kolostort is teljesen elpusztitották. Az 1516-iki kolostorok közt már hiába keressük.

Haram.

A Duna mellett a Karas folyónak a Dunába folyásánál a mai Ó-Palánka helyén állott. Haram mindig jelentékeny határállomás volt Magyarország és Bolgár-, később Magyar- és Szerbországok között. 1366-ban I. Lajos alapitotta e kolostort, hogy Bolgárországban a lakosok kath. hitre való térését előmozditsa. 1385-ben a kövi őr felügyelete alatt állott.[5] 1433-ban még megerősiti a szigorú ferenczrendűeket IV. Eugen pápa e kolostor birtokában.[6] De azután nincs többé semmi nyoma, tehát 1458 táján, midőn a török Szendrőt végleg elfoglalta, el kellett hagyni e fészküket is.

Harapk.

Eszéktől délre a mai Verőcze, hajdan Valkó vármegyében feküdt. A Garayakkal rokon Botos-család alapitotta. 1433-ban már fennállott s ekkor IV. Eugen levelében a szigorú ferenczrendűek délvidéki kolostorai közt van emlitve.[7] A törökök 1475 táján valamelyik betörésük alkalmával elpusztitották, mert az 1516-iki kolostorok közt már nincs felemlitve.[8]

---

[1] Fejér: Cod. Dip. XI. 458—59., hibásan 1439. évszám alatt.

[2] Fermendzsin: i. m. 139.

[3] Történelmi Tár. 1901. 188.

[4] Fermendzsin: i. m. 189.

[5] Analecta Franciscana IV. 556. Fermendzsin: Chronicon observantis provinciae Bosnae Argentinae. Starine XXII. 12. Harako hiba, Haram helyett.

[6] Acta Bosnae 139.

[7] Acta Bosnae 139. Blahó: Annales I. 164—7.

[8] Magyar Könyvszemle 1901. 264—5.

Héderhely (Hedrahely).

Somogymegyei városka volt (most falu Kaposvártól dél-nyugatra) s a Zopa-család birta. 1504-ben említik először az itt lakó szigorú ferenczrendűeket.[1] 1516-ban az ozorai őrséghez tartozott.[2] 1532-ben a Bécs ellen vonuló török hadsereg itt is kegyetlenkedett a szerzeteseken és Kágyai Ferencz miséspapot, Bodméri Ferencz segítőtestvért két segítő testvérrel együtt megölte.[3] A XVI. században ezeket rendelték ide guardiánoknak: 1531-ben Atyai Pétert, 1531-ben Bodrogi Andrást, 1533-ban Salánki Jánost, 1535-ben Szabadkai Pétert, 1537-ben Ujlaki Ferenczet, 1542-ben Alfalusi Mátyást, 1544-ben Nyéki Mátyást.[4] 1535 elején még 17 szerzetes tudott itt megélni és pedig 9 miséspap, 2 növendék és 6 segítőtestvér. A miséspapok közül Salánki Jánoson, a guardiánon kívül Izdenczi Mátyás, Baktai Miklós, Belkőzi Jakab igehirdetéssel, Nováki András, Kémesi János, Tulkai Mihály és Bányai Ferencz gyóntatással foglalkoztak, Izsépfalvi Bálint pedig kántor volt.[5]

Az 1537-ben Kálmáncsehibe (Kálmáncsára) kirendelt igehirdető, Nyéki Mátyás[6] hihetőleg e kolostorhoz volt beosztva.

1544-ben az ozorai őrség már annyira elpusztult, hogy a héderhelyi kolostort a szentlélekihez kellett csatolni. De két év mulva már a törökök egész idáig száguldoztak s a közgyűlés kimondja, hogy a héderhelyi kolostort is oda kell hagyni, mert hiszen egészen a törökök torkában van.[7]

Ezentúl még a magyarok is a kolostor lerontására törekedtek. Perneszi Ferencz somogymegyei alispán 1550-ben magához hivatta a nagykanizsai várnagyot, hogy rombolja le a héderhelyi kolostort, mert félnek, hogy a törökök felépítik és egész Somogymegyét elfoglalják.[8] Pedig megfordítva, nekik kellett volna azt megerősíteni, hogy védelme legyen Somogymegyének a törökök ellen. 1554-ben is a nagykanizsai várnagy megint attól fél, hogy «az héderheli kalastromba» a török beleszáll,[9] pedig ez se lett

---

[1] Csánki: Magyarország történelmi földrajza II. 578.
[2] Magyar Könyvszemle 1901. 264—5.
[3] Egyháztörténelmi Emlékek II. 532.
[4] U. o. 465. 507.
[5] Chronicon seu origo Fratrum fol. 70.
[6] Egyháztörténelmi Emlékek II. 485.
[7] Egyháztörténelmi Emlékek II. 507.
[8] Egyháztörténelmi Emlékek V. 307. [9] Négyszáz magyar levél 142.

igaz. 1566-ban így is török kézre került Somogymegye, mert a katonák kiszöktek a kastélyokból.[1]

Homonna.

Mikor keletkezett? nem tudjuk, csak az bizonyos, hogy 1488-ban már megvolt és 1516-ban a pataki őr felügyelete alatt állott.[2] Mivel Homonnai Drugeth János felesége Zapolyai leány volt, leghihetőbb, hogy ez építette 1480 táján s egyházát a Bold. Szűz pártfogása alá helyezte. 1531-ben Tagyoni Lukácsot rendelte ide a közgyűlés guardiánnak.[3] De még ez évben Kaczianer serege megtámadta Homonnát (mint Zapolyai unokaöccsének birtokát) és a kolostort is felégette.[4]

Ettől kezdve elhagyatva állott annál is inkább, mert a Homonnai Drugeth család 1540 táján a hitújításhoz csatlakozott s csak 1610-ben tért vissza Drugeth III. György országbíró őseinek vallására. Ez 1614-ben a ferenczrendűek homonnai kolostorát helyreállítva a jezsuitáknak adta. Fia, János 1640-ben a jezsuitákat Ungvárra vitte át és az ő fia, IV. György 1651-ben felajánlotta a régi lakosoknak, Szent Ferencz fiainak. Megigérte azt is, hogy azt 12 személyre alkalmas kolostornak fogja felépíteni.

A salvatoriánusok el is fogadták, de a kolostor épületének helyreállítása nagyon sok időbe került, úgy hogy csak 1663-ban lehetett odaköltözni egypár atyának. Tizenkét személyre alkalmas konvent csak 1671-ben lett. Az épületet tulajdonképen Drugeth IV. György neje, 1661-től kezdve özvegye, Esterházy Mária hozatta rendbe s azért a csoport őt ismerte el alapítónak. Első előljárónak Szokol Paulint rendelték ide s ő lett egyúttal a tót igehirdető. De az alapítónő részére külön magyar igehirdetőt is küldtek ide, Barcsai Lőrincz atya személyében. Még egy atya és két segítőtestvér kezdte meg itt az Úr szolgálatát. Mint guardián Szegedi Pál szolgált itt először. 1676-ban az erkölcstudományi iskolát itt állították fel.

De a bujdosók támadása e kolostorra borzasztó nehéz napokat hozott. Elmondtuk már fentebb, mint menekültek Szo-

---

[1] Zrinyi Miklós életére vonatkozó levelek II. 82.

[2] Csánki: Magyarország tört. földrajza, I. 337. Magyar könyvszemle. 1901. 264—5.

[3] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 466.

[4] Toldy i. m. 300.

kol Paulin és Agricola Kristóf 1672 szeptember havában Szinnára, mint kerültek ott mégis csak a bujdosók kezébe s ha Barkóczy Sándor mintegy ki nem váltja, bizonyára megölték volna őket. 1676 második felében újra rátámadtak a kuruczok a homonnai kolostorra s onnan Kulcsár Gergely guardiánt, az ott tartózkodó Kecskeméti Gellért atyával együtt elhurczolták, lovaik mellé kötötték, ha nem siettek, ostorokkal ütötték és börtönbe vetették. Magát a kolostort pedig felégették. A kassai főkapitány ennek hirére elfogatott egypár református papot és úgy szabadította meg őket. A leégett kolostor megint csak székházzá lett s előljáróvá kinevezték oda Honti Miklóst, de egyúttal azzal is megbízták, hogy az épületeket helyreállítsa. 1678-ban tették ide Benyovszki Márk segítőtestvért, de ezt kéregetés közben Szerednye tájékán még ez évben megölték a kuruczok. Ily körülmények között, míg csak Thökölу Imre hatalma e vidéken teljesen meg nem tört, nem lehetett a kolostort teljesen helyreállítani s innen van, hogy csak 1687-ben neveztek ki ide újra guardiánt.

A kolostor egyháza a borzasztó sok rombolás és időviszontagság közt is átalakítva ugyan, de megmaradt. 1663-ban Capistranói Szent Jánost választották ez egyház védőszentének, de 1687-ben a homonnai kastélyból ide szállították át és az egyház mellé épített Szent-Antal kápolnába helyezték el Szent-Bonifácz vértanú ereklyéit s azért 1688-ban a kormánytanács azt rendelte el, hogy ezentúl Szent-Bonifáczot tiszteljék védőszentül. Ez ereklyéket Drugeth Zsigmond 1677-ben kapta XI. Incze pápától s egy ideig a kastély kápolnájában őrizték s meghalván 1684-ben Drugeth Zsigmond, áthozták a kolostor templomába.

Az egyháztól délkeletre a Drugeth-család még egy külön kápolnát is építtetett s annak sírboltját temetkező helyéül választotta. A kápolnát lorettomi kápolnának nevezték el és az Angyalok királynéjának, a Boldogságos Szűznek tiszteletére ajánlották fel. Csakhamar annyira hire terjedt az itt előadott könyörgések meghallgatásának, hogy tömérdek búcsújáró jött e helyre mind a római katholikus, mind a görög katholikus hívek közül és egyik nevezetes búcsújáró helye lett Magyarországnak.

A homonnai szerzeteseknek életük fenntartását azon a szegény vidéken nagyon megkönnyebbitette, hogy 1656-ban Drugeth György részint élelmiszereket, részint a ruházatra pénzbeli ala-

mizsnát bőven rendelt a nagy uradalomból évről-évre kiadatni s azt örökösei és utódai is mindig szivesen megadták. 1699-ben Drugeth Zsigmond özvegye, gróf Keglevich Teréz, 600 forint alapítványt tett le, hogy a ferencrendűek homonnai egyházában az Oltáriszentség előtt az öröklámpa mindig égjen.[1]

A homonnai előljárók és guardiánok közül ismerjük ezeket: 1531-ben Tagyoni Lukács guardián, 1663-ban Szokol Paulin, 1665-ben Barcsai Lőrincz, 1667-ben Szokol Paulin, 1668-ban Paulini Bernardin, 1669-ben Kulcsár Gergely előljárók. 1671-ben Szegedi Pál, 1672-ben Bárkányi János, 1673-ban Fülöp András, 1674-ben Szokol Paulin, 1675-ben Honti Miklós, 1676-ban Kulcsár Gergely guardiánok, 1677-ben Honti Miklós, 1678-ban Hermáni Tiborcz, 1679-ben Literati Bernardin, 1681-ben Bárkányi János, 1682-ben Petes Ferencz, 1684-ben Nagy Gábor, 1685-ben Farkas István előljárók. 1685-ben Maskóczi Konrád, 1690-ben Samkó Ráfael, 1691-ben Ondrejkovics Lenárt, 1692-ben Nagyas Remig, 1693-ban Biró József, 1694-ben Hajdú Incze, 1695-ben Szürtei Ferencz, 1697-ben Kis Tamás, 1698-ban Tarhos István, 1699-ben Bárkányi Bernardin, 1700-ban Biró József, 1701-ben Molitoris Joachim, 1702-ben Kis Tamás, 1703-ban Sistó Atanász, 1707-ben Benyovics Mihály, 1708-ban Cserő Bonaventura, 1711-ben Maróti Bazil guardiánok.

Hradistye.

Említettük az általános részben, mily gondviselésszerű volt, hogy Angyalosi Lajos salvatoriánus ferenczrendű ezen különben is ferenczrendűek számára, a volt váradi püspöktől, magyar pénzből épült kolostort, 1605. márczius 14-én Szilágysomlyai Mihály növendékkel együtt átvette Hradistye várostól. Azután nemsokára a szakolczai ferenczrendűek is mind ide menekültek. 1611-ben azután a cseh ferenczrendűek hivatalosan is beleegyeztek, hogy ők itt maradjanak, mert a hradistyei polgárok nagyon megszerették őket. 1623-ban a városi hatóság is megerősítette őket a kolostor birtokában, csak a templom mellett levő temetőt rendelte a kath. dékán gondozása és felügyelete alá. Később, 1638-ban és 1692-ben az apostoli széktől nyertek megerősítést a kolostor megtartására. Kérhették ezt a magyar salvatoriánusok annál is inkább, mert az 1619—20. években a csehek támadásai és erő-

[1] Rupp: Magyarország helyrajzi története. III. 267.

szakoskodásai miatt a katholikusok mind a két templomukat elvesztették és ekkor csak a ferenczrendűek szolgáltak az egész város katholikusainak. Az 1653—58. években az összegyüjtött alamizsnákból ők épitették újra a kolostort, a templomot is ők fejezték be, sőt mivel a telek nagyon kicsiny volt, ők kérték el Serényi Gábor magyar főúrtól, a svetlovi uradalom tulajdonosától a szomszédos telket a kolostor udvarának kibővítésére és meg is kapták azt 1659-ben. Úgyszólván csak a XVIII. század elején épült kápolnát emelték egyes városi lakosok adományából.

Hogy gyűléseiket 1605 után 1686-ig sokszor itt tartották, nagyon természetes, mert ez volt sokszor a legbiztosabb hely, ahol a véres háborúk közt nyugodtan tanácskozhattak. 1632-ben itt tanitották a bölcseletet, 1668—76. években erkölcstudományt, 1676—80., 1682—84. években megint a bölcseletet, 1685—99. években pedig a hittudományt a növendékeknek; más években itt tartották a növendékek a próbaévet, kivált azok, akik Morvaországból és Magyarország felső részéből jelentkeztek.

1632-ben Podjebráczki Ambrus megalakította itt a kordások társulatát, 1679-ben Ziveczki János a Szent József-társulatot, hogy ezzel is nagyobb buzgóságra serkentsék a lelkeket.[1]

Guardiánjai voltak:

1605. Angyalosi Lajos
1608. Gyöngyösi Péter
1610. Leo Mátyás
1616. Somlyai Mihály
1622. Nádasi Gáspár
1626. Szentbenedeki Ferencz
1629. Szakolczay Bernardin
1630. Gajári Lajos
1631. Leo Mátyás
1632. Szentbenedeki Ágoston
1635. Szentbenedeki Ferencz
1638. Leo Mátyás
1640. Miticzki Fulgencz
1641. Szakolczai Kelemen
1644. Szentkereszti György
1646. Dezsericzki Bazil
1647. Csaszlavszki Antal
1650. Miticzki Fulgencz
1651. Szeniczi Barilovics Egyed
1656. Hermáni Tiborcz
1657. Barilovics Egyed
1660. Szvetkovics Tamás
1662. Dezsericzki Bazil
1663. Hermáni Tiborcz
1665. Paulini Bernardin
1667. Szvetkovics Tamás
1668. Kaderlauff János
1669. Andreace Benedek
1672. Paulini Bernardin
1673. Andreace Benedek

[1] Fridrich: Historia p. s. Salv. II. 24—43.

1674. Paulini Bernardin
1677. Weimann Dániel
1678. Dezsericzki Bazil
1680. Verkai Dániel
1684. Ziveczki János
1687. Hadács Remig
1688. Terhovics Imre
1689. Podjebráczki Ambrus
1690. Firlay Lőrincz
1691. Hadács Remig
1694. Krsa Modeszt
1696. Bradács Fülöp
1699. Hueber Vid
1701. Besselin Ferencz
1703. Lunda Zsigmond
1705. Besselin Ferencz
1708. Kmetovics Valérián
1710. Hartl Jakab
1711. Rosboril Bertalan.

Hunyad.

Vajdahunyadon még Hunyadi János kezdett építeni egy templomot a Boldogságos Szűz tiszteletére s mellé kolostort az Ágoston-rendű remeték részére. De be nem fejezhette. Fia, Mátyás király, valamint özvegye, Szilágyi Erzsébet mást gondoltak és a szigorú ferenczrendűeknek ajánlották fel e helyet, annál is inkább, mert azt tartották, hogy a közellevő, félhitű oláhok közt ők nagyobb sikerrel munkálkodnak. Folyamodtak tehát a pápához és II. Pál 1465. május 17-én meg is adta az engedélyt, hogy e nemsokára befejezendő kolostort a szigorú ferenczrendűek vegyék át.[1]

Át is vették és 1516-ban az erdélyi őrség kolostorai között sorolják fel.[2] 1525 januárban Barlabásy Lénárt, erdélyi alvajda, az itt lakó ferenczrendűeknek alamizsnául 10 darab szalonnát hagy.[3]

A mohácsi vész esztendejében, de tulajdonképen már 1510 óta Hunyadvára Brandenburgi György őrgróf, II. Ulászló unokaöccse kezében volt s ez a ferenczrendűekre nagy veszedelmet jelentett, mert az őrgróf iszonyú dühös lutheránus lett s ide is német lutheránus várnagyot küldött. 1526 október havában a guardián nagy szomorúsággal jelenti az erdélyi püspöknek, a várnagy borzasztó kifakadásait, a katholikus vallás ellen.[4] Brandenburgi Györgytől, mint I. Ferdinánd párthivétől János király hadvezére, Czibak Imre foglalta el s talán az ostrom idején a

[1] Gyöngyösi bullárium 94.
[2] Magyar könyvszemle 1516. 264—5.
[3] Teleki Oklevéltár. II. 450—53.
[4] Egyháztörténelmi Emlékek. I. 288.

kolostor úgy megrongálódott, hogy 1532—36. években nem laktak benne. 1535-ben I. János király a hunyadi várat Török Bálintnak adta s ekkor a ferenczrendűek visszatértek ide. 1537-ben oly biztos helynek gondolták a hunyadi kolostort, hogy a futaki egyháznak 1526-ban Kolozsvárra szállított felszereléseit ideszállították, talán azért is, hogy az ostrom idején elvesztetteket pótolják.

Guardiánjai voltak 1529-ben Pálkai András, 1531-ben Tergovisti György, 1537-ben Hahóti Albert, 1542-ben megint Tergovisti György, 1544-ben Szerémujlaki Péter, 1546—50-ig Harsányi István és 1550-ben Egeresi László. Ekkor külön igehirdetőt is rendeltek ide Cseményi István személyében, mert bizonyosan nagyon féltek a földesurak hitújító törekvéseitől.[1] De más következett be.

1550 őszén a törökök egész Déva váráig előnyomultak Fráter György megbuktatása végett. Ekkor a salvatoriánusok elhagyták a hunyadi kolostort és a borzasztó háborúk, hitszakadások miatt nem is jöhettek vissza.

Igal.

Két veszprémegyházmegyei ferenczrendű: Hetesi Gergely és Igali Egyed, már 1434-ben, bár akkor a pécsi egyházmegyében tartózkodtak, engedélyt kértek a pápától, hogy Magyarországon két olyan kolostort építhessenek vagy átvehessenek, ahonnan szerte-széjjel járva, a magyar nép forró óhajtása szerint Isten igéjét hirdethessék. A pápa erre megbízta az egyik veszprémegyházmegyei prépostot, vizsgálja meg, úgy van-e a dolog s ha a kérelmezők előadását igaznak találja, az engedélyt adja meg.[2]

Már e kérelemből látszik, hogy e két ferenczrendű testvér a veszprémi egyházmegyében akarta e két kolostort létesíteni vagy átvenni, mert akkor ez egyházmegyében szigorú ferenczrendűek nem laktak. Az engedélyt legalább részben megkapták, mert biztos, hogy Igali Egyed 1452 előtt szülőföldje, Igal mellett, az ott levő erdőben egy kis — inkább remeteségnek beillő — szerzetesházat épített s a Boldogságos Szűz tiszteletére ott egy kis egyházat rakatott.

---

[1] U. o. II. 465—517. ll.

[2] Fraknói kéziratgyüjtemény a Nemzeti Múzeumban.

A salvatoriánus provinciának a bosnyákoktól való elválása után Igali Egyed valami okból nem csatlakozott a magyar szigorú ferenczrendűekhez, ezek pedig nem szivesen látták az ő különállásukat. Ezt érezvén az igali guardián és társai 1462. május 1. előtt az ő kiváltságaik megerősítését kérték II. Pius pápától és azt 1468. május 1-én meg is nyerték.[1]

Azonban Varsányi István utóda, Székely Mihály helytartó nem akarta tűrni tovább az igali házban élő ferenczrendűek különválását s ezért nagy pártfogójukhoz, Széchy Dénes esztergomi érsekhez fordult. Személyesen járul az érsek elé s előbb csak általában a szökevény és kicsiny szerzetházakban minden fegyelem nélkül élő tagokra panaszkodott, de azután rátér az Igal mellett lakókra is. Az érsek erre, hivatkozván született apostoli követi jogaira, 1462. október 12-én megparancsolta az összes plébánosoknak, hogy az ilyen szökevények pártolását hagyják abba és szükség esetén kiközösítéssel is kényszerítsék azokat, hogy a szigorú ferenczrendűek helytartójának és őreinek engedelmeskedjenek.

E levelet azután Hántai Márton, az ozorai őr elvitte Veszprémbe, november 8-án megmutatta a veszprémi püspök helytartójának és hiteles másolatot kért róla, hogy ott is tudomásul vegyék, s ő másutt is minél több helyen felmutathassa.[2]

Ez ellen az öreg Igali Egyed 1463 végén még egyszer személyesen ment Rómába. A pápát nem ott, hanem Siena városa közelében találta. A pápa őt és társait 1464. február 27-én újra pártfogásába vette.[3] De II. Pius nemsokára (1464. aug. 15.) meghalt s így az ő pártfogása a közel lakó, hatalmas esztergomi érsek parancsával szemben nem sokat ért.

Bizonyos, hogy 1464 után az igali kolostornak nyoma vész. Nem található az 1516-iki névsorban se és így meg kellett szünnie.

Ivanics.

Régtől fogva a zágrábi püspökség birtoka volt s a püspökség várat is épített ide birtokai védelmére. Mivel a püspök sokszor tartózkodott itt és sok tisztviselője lakott itt, a városka

[1] Theiner: Monum. Hung. 375.

[2] Eredeti oklevél a ferenczrendüek gyöngyösi levéltárában.

[3] Monumenta Romana eppatus Vesprimiensis III. 170.

a XIII. században felvirágzott és a cziszterczi apáczák számára monostort építettek benne a nőnevelés előmozdítása végett. 1500 táján azonban a cziszterczi apáczák egészen kifogytak és monostoruk üresen állott. Ekkor a szegedi származású Baratin Lukács ült a zágrábi püspöki széken. Ő előzőleg Csanádon működött[1] s ott úgy megszerette a szigorú ferenczrendűeket, hogy Ivanicsra is áttelepítette őket. Evégből Ivanicson a cziszterczi apáczák elhagyott monostorát Szent-Mária-Magdolna tiszteletére avatott egyházával együtt helyrehozatta, az egyházat legalább is új bejáróval kibővítette s 1508-ban a magyar szigorú ferenczrendűeknek átadta. Czímere az egyház főkapuján az 1508. évszámmal együtt maig látható.[2] 1516-ban már föl van véve a tótországi őrség kolostorai közé, igaz, hogy utolsónak.[3]

A püspökön kívül más jótevők is kerültek. Igy 1513-ban az egyik császmai kanonok, Lasicz Miklós hagyott nekik egy forintot.[4]

Guardiánjai közül ismerjük ezeket: 1529—33-ig Szerdahelyi György, 1533—35-ig Duboviczi István, 1535—37-ig Czirkvennai István, 1537—39-ig Zágrábi Péter.[5]

1535 elején összesen 12-en laktak itt és pedig a guardiánon kívül négy igehirdető: Zágrábi Péter, Ivánczi András, Dombrai Tamás, Rácsai Péter; két gyóntató: Atyinai Márton és Szerdahelyi Ferencz; egy énekes: Pekreczi István miséspapok, Pozsegai György és Skardonyai Mátyás növendékek. A hat segítőtestvér közül öt szabó és egy sarúkészítő volt.[6] Mint a vezetéknevekből látható, mind szlavon emberek voltak vagy e nyelvet értették s így a szerzet kormánya e vidék anyanyelvét számbavette.

1537-ben Pozsega várának eleste után és főleg az eszéki vereség hírére úgy megijedtek a szlavoniai ferenczrendűek, hogy az egy remetinczit kivéve, összes kolostoraikat elhagyták, tehát az ivanicsit is.

Az üresen maradt kolostort azután kastéllyá alakították át és belé 1560 táján királyi őrséget helyeztek. Az őrség vigyázatlansága miatt 1565 táján a kolostor elégett s egyházának szen-

---

[1] Századok. 1900. 831, 834.
[2] Vjesnik zemaljskoga arkiva. XV. 3—6.
[3] Magyar Könyvszemle. 1901. 264—5.
[4] U. o. 1891. 41.
[5] Egyháztörténelmi Emlékek II. 465—95.
[6] Chronica seu origo fratrum. F. 71.

télye nagyon megsérült.[1] 1575-ben a törökök a kastéllyá alakított ivanicsi kolostort ostromolták ugyan, de be nem vehették.[2]

Később, mint látni fogjuk, a ladislaiták kezére került.

Jászberény.

Bizonyos, hogy a jászokat eredetileg a mariánus ferenczrendűek térítették a keresztény hitre. A jászok azután Jászberényben 1472 előtt a Boldogságos Szűz tiszteletére egyházat és kolostort építettek, hogy a ferenczrendűek mindig velük maradhassanak. Bizonyos az is, hogy e kolostor átvételéért 1472-ben a mariánusok folyamodtak az apostoli székhez és Mátyás király ajánlatára az 1472. május 28-án kiállított pápai bulla szerint ők is kapták meg az engedélyt az átvételre.[3]

Mindamellett 1480-ban nem mariánus, hanem salvatoriánus ferenczrendűek laktak a jászberényi kolostorban és ők kapták a királytól azt a kedvezményt, hogy gondviselőjük (confrater vagy procurator) minden adózástól ment legyen.[4]

Tehát 1472—80. közt a mariánusok és salvatoriánusok közt valamely egyezség jött létre.

1497-ben itt másolgatta az egyik salvatoriánus a neki szükséges szentbeszédeket s alá is irta az egyiknek «Anno Christi 1497 in Berenzalas».[5]

1516-ban a jászberényi kolostort az esztergomi őrség kolostorai közt sorolják fel.[6] 1531-ben a salvatoriánusok nagy jótevője, özv. Kőfaragó Györgyné Kolozsvárt e kolostorról is megemlékezett és hagyott neki öt forintot.[7] 1538-ban a közeleső Tápió-Szelén birtokos, Dubraviczky Mihály még kevésbbé feledkezett meg róla és 10 forintot rendelt az ittlakó szerzeteseknek eladandó lovai árából.[8]

1535 elején tizenhatan tartózkodtak itt és pedig nyolcz miséspap és nyolcz segítőtestvér. A miséspapok közül Hunyadi

[1] Vjesnik zemaljskoga arkiva. XV. 6—7.
[2] Zágrábi érseki levéltár. Pol. 5/75.
[3] Fridrich: Hist. prov. S. Salvatoris II. 175.
[4] Blahó: Annales I. 140.
[5] Magyar Könyvszemle 1901. 257.
[6] U. o. 1901. 264—65.
[7] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 179—84.
[8] Kubinyi család levéltára a Nemzeti Múzeumban.

Ferenc volt a guardián, Abonyi Kelemen a begina-apáczák gyóntatója, Berekszai Máté az énekes, Paksi Benedek, Kerecsenyi Pál és Besenyei András igehirdetéssel, Szécsényi Bálint és Kálmánczi Miklós gyóntatással foglalkoztak.[1]

1537-ben az a megtiszteltetés érte a kolostort, hogy a provincia itt tartotta közgyűlését. Ez időtájt alamizsnát kéregetni eljártak az Egertől keletre eső Bogácsig is, de az 1539-iki budai közgyűlés elrendelte, hogy Bogácsot engedjék át a fülekieknek. 1550-ben azonban megengedték, hogy a közelebb fekvő Káta községek közül Nagykátán, Boldogasszonykátán és Szentlőrinczkátán ők gyüjthessenek alamizsnát.

Guardiánjai voltak 1531-ben Peterdi János, 1533-ban Hunyadi Ferencz, 1535-ben Szilai Benedek, 1537-ben újra Hunyadi Ferencz, 1542-ben Kápolnai Mátyás, 1544-ben Nagyfalusi Albert, 1548-ban ismét Hunyadi Ferenc, 1550-ben Horhi Mátyás, 1552-ben (immár negyedszer) Hunyadi Ferencz, egyúttal esztergomi őr, 1554-ben Váradi János, 1558-ban Tivadari Egyed, 1559—60-ig Cserögyi Benedek. Végül 1565-ben iderendelték Egeresi Lászlót.

1558-tól kezdve a hitújítók támadásainak visszaverésére külön hithirdetőt küldtek ide és pedig 1558-ban Szegedi Ferenczet, 1565-ben Gyulai Ambrust.[2]

Fráter György halála után I. Ferdinánd király kiadta ugyan a rendeletet, hogy katonái és tisztjei a jászberényi és gyöngyösi ferenczrendűeket oltalmazzák,[3] azok nagyon messzire laktak és nem sokat segíthettek rajtuk. Azért már 1543-ban a budai pasa oltalmát is kérték, hogy Jászberényben maradhassanak.[4] 1564-ben Mahmut budai pasa újra kiadta a rendeletet, hogy őket senki se bántsa.[5] De a hitújítók dühe ellen nem oltalmazhatta őket sem a török sem a magyar katona. 1560-ban egyik túlzó, dühös hitújító rájuk gyújtotta a kolostort.[6] 1567-ben pedig a törökök, hogy közelebb férhessenek Egerhez, kiűzték onnan a szerzeteseket és kastéllyá alakították azt át.[7] Ezentúl tehát a ferenczrendűek

---

[1] Chronica seu origo fratrum.

[2] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 465—529. ll.

[3] Fridrich i. m. II. 4—5.

[4] Blahó: Annales. II. 686. N.

[5] U. o.

[6] Verancsics A. összes művei. VIII. 194—96, 271.

[7] Gyárfás: Jászkunok története IV. 115. V. ö. Szederkényi: Hevesvármegye története. II. 243.

mint igehirdetők jártak ide a kath. hivek tanitására és vigasztalására. Igy 1570-ben kiküldték ide Csanádi Lukácsot, 1572-ben ugyanőt, 1574-ben Gyöngyösi Imrét, 1576-ban Gyöngyösi Mihályt, 1577-ben, 1579-ben, 1581-ben, 1583-ban ugyanőt. Ő tehát úgyszólván állandó lelkész volt itt.[1]

Ezután megfogytak a salvatoriánusok s nem volt kit küldeniök ide.

Csak 1694-ben parancsolta meg a közgyűlés a Gyöngyösre rendelt Hetényi Albertnek, hogy a jászberényieknek szolgáljon, vagyis itt lelkészkedjék. De midőn Hetényi idejött, a régi kolostorból már semmit sem talált és kénytelen volt mindent újból kezdeni. A háborús nyomorúság miatt nem is tudtak ott új kolostort épiteni. Csak 1700-ra lett készen egy kis épület, mellette Szent-László tiszteletére emelt kápolnával s csak ekkor költözött ide állandó lakásra Spányik Sándor, mint előljáró. Ő azután Kovács György jászberényi gazda és Perneszi Márton gondviselő segitségével hozzákezdett a templom épitéséhez. Csakhogy ekkor meg nemsokára kiütött a Rákóczi-felkelés s igy 1711-ig a templomépitésre gondolni se lehetett.

Spányik után 1708-ban Csiszér Máté, 1711-ben pedig Sütő Sándor jöttek ide előljáróknak s várták a jobb időket.[2]

Jenő.

Most Borosjenő Arad, hajdan Szaránd megyében a Fejér-Körözs mellett. 1389 óta a Losonczy család birtoka volt. Ennek egyik tagja, Losonczy László szörényi bán és temesi főispán lett, tehát hazánk délvidékén lakott s ott nagyon megszerette a cseri barátokat.

Később tehát Jenőben a Boldogságos Szűz tiszteletére egyházat s mellé kolostort épitett számukra. De hogy mikor? azt pontosan nem tudjuk, mindenesetre 1415 előtt. Fia, Zsigmond, 1417 táján Szörény, Orsova, Miháld várak kapitányságát vállalta magára s igy újra megismerkedett a szigorú ferenczrendűekkel. Nagyon kérte azért V. Márton pápát, erősitse meg atyjának abbeli rendelkezését, hogy a tőle épitett jenei kolostor és egyház

---

[1] Somlyai Mihály kézirata a gyöngyösi levéltárban.

[2] Fridrich i. m. II. 174—77.

a szigorú ferenczrendűeké legyen. Teljesült kérelme 1423. május 18-án.[1]

Az így elnyert kolostor csakhamar úgy kifejlődött, hogy a szigorú ferenczrendűek második őrségüket erről nevezték el. Innen, e kolostorból indult el az a két cseri barát, akiket Becsekereke (Nagybecskerek) tájékán két huszár ruhájuktól megfosztott. Ámde a rablott ruha a rablókon a becsekereki korcsmában meggyulladt s a két huszár nyolc nap alatt meghalt.[2]

Különösen nevezetes közgyűlést tartottak itt a magyar szigorú ferenczrendűek 1444-ben, mert e közgyűlésen jelentették ki először azon óhajtásukat, hogy a bosnyákoktól elválnak.[3]

A XVI. században jenei őrök voltak s így nagyobbrészt itt tartózkodtak: 1531-ben Mezőgyáni György, 1533-ban Bácsai Máté, 1535-ben ifjú Patai Tamás, 1537-ben Atyai Tamás, 1539-ben Dévai András, 1542-ben Asszonyfalvi Benedek, 1544-ben Hahóti Albert, 1546-ban megint Dévai András, 1548-ban Dobszai István, 1550-ben Bányai Miklós. Nem laktak itt, de még jenei őr nevet viseltek: 1552-ben Tövisi Imre, 1554-ben Dévai András, 1558-ban Szerémujlaki Ferencz.

Guardiánjai közül ismerjük ezeket: 1533-ban Ároktövi Balázs, 1534—35-ig Keresztúri László, 1535-ben Nyiregyházi Tamás, 1537-ben Meszlényi Ferencz, 1542-ben újra Keresztúri László, 1544-ben Jenei Bálint, 1546-ban Keszi Ferencz, 1548-ban Hartyáni Ferencz.[4]

1535 elején itt szolgáltak az Úrnak Keresztúri László guardiánnal együtt 17-en: nyolc miséspap, két növendék és hét segítőtestvér. A miséspapok közül Túri Bertalan, Temesvári János, Bécsi Gáspár, Szalárdi János és Szerémujlaki Ferencz igehirdetéssel, Fejértavi Pál és Lengyel Albert gyóntatással foglalkoztak. A segítőtestvérek közül egyik czipész-, másik esztergályosmester volt s egyik öreg, szélütött semmire se volt alkalmas.[5]

1542-ben már csak 12-en laktak e kolostorban: hat miséspap és hat segítőtestvér. A miséspapok közül Keresztúri László

---

[1] Fermendzsin: Acta Bosnae. 120. Fejér. Cod. Dip. X/6. 563—4. — A Jenő (Jenew) helynév Janeri és Janero-ra van ferditve.

[2] Toldy: Analecta 243.

[3] U. o. 242.

[4] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 468—524.

[5] Chronica seu origo fratrum f. 68b.

volt a guardián, Szegedi Tamás az énekes, Csabai Kelemen a gyóntató, Becsei Gáspár, Siri Lukács és Gergelyfalvi György igehirdetéssel foglalkoztak. 1544-ben számuk leolvadt hatra: négy miséspapra és két segítőtestvérre. Közülök Jenei (tollhibából Vári) Bálint guardián és igehirdető, Szentgyörgyi Tamás gyóntató, Szegedi Tamás énekes volt. 1548-ban már csak a guardián és Pozsgai Pál gyóntató lakott itt.[1]

1527 után Jenő vára Losonczy Antal főúr kezére került. Ez 1540 után elvette a hirhedt, rosszéletű Báthory Klárát. Ezek, mint a hitújítás hivei 1548—49 közt kiűzték a jenei kolostorból a ferenczrendűeket. 1550-ben Losonczy Antalt felesége megölette s Jenő vára a buzgó katholikus Losonczy Istváné lett, de ennek már nem volt ideje a salvatoriánusokat ide visszatelepíteni, mert 1552-ben (júl. 30.) Temesvár védelmében hősi halált halt.

A kolostor és egyháza köveit a jenei vár későbbi nagyobbításánál széthordták s így most egy darab fal sincs belőle.

Kabol.

Most Alsókabol (Kovil) Bács vármegyében a Duna mellett.

Nem valami főpap vagy főúr rakatott itt a szigorú ferenczrendűek számára kolostort, hanem ők maguk találták szükségesnek, hogy a hivek összegyüjtött alamizsnáiból itt szerzetház építtessék, mert sikerült nekik e városkában számos idemenekült félhitűt (schismaticus-t) megtériteniök és ezeket csak úgy lehetett a kath. hitben megtartani, ha állandóan oktatják őket. Kérte tehát a bosnyák ferenczrendű helytartó a pápát, hogy Kabolon és még egy helyen Magyarország déli részén kolostort emelhessenek. Az engedélyt V. Márton pápa 1421. július 17-én adta meg.[2]

A kaboli kolostor csakugyan felépült és 1516-ban a szerémújlaki őr felügyelete alatt állott.[3] 1526-ban azonban a törökök végleg elpusztították.[4]

---

[1] Urbarium pervetustum a gyöngyösi levéltárban. Kaizer Ferdinánd szives közlése.

[2] Acta Bosnae 114—15. Gyöngyösi bullarium 68—69.

[3] Magyar Könyvszemle. 1901. 264—65.

[4] Szerémi György emlékirata. 226.

Karánsebes.

Nagy Lajos királyunk a bolgár bánság elfoglalásakor s a bolgárok tervezett megtérítése idején, legalább is 1368-ban alapította e kolostort. 1385-ben a bolgárnak hivott, de akkor már csak a Duna balpartján fekvő kolostorokból alkotott őrséghez tartozott.[1] 1428-ban és 1478-ban a magyar királyok, 1433-ban a pápa megerősítették a szigorú ferenczrendűeket e kolostor birtokában. Zsigmond király idejében még mind az egyház, mind a kolostor csak fából volt. Azért 1428-ban a király megparancsolta a karánsebesi várnagyoknak és a kerület kenézeinek, hogy az épületek javításához szükséges nagy fákat mindig kiszolgáltassák a ferenczrendűeknek.[2]

Midőn a jenei kolostor felépült, ellenben az orsovai, kövesdi és cseri-i kolostorok a törökök pusztításai következtében megszüntek, a karánsebesit a jenei őr felügyelete alá helyezték s 1516-ban is a jenei őrség kolostorai közt fordul elő,[3] de nemsokára jobbnak tartották, hogy az erdélyi őrséghez csatolják. Már 1490. április 15-én itt járt Zselizi Gergely erdélyi őr s hallván, hogy Mutnoki János nemes ember nejével, Dorottyával együtt sok jót tesz a ferenczrendűekkel, őket az erdélyi őrség tagjaitól véghezviendő jócselekedetek részeseivé tette.[4]

1497. augusztus elején meglátogatta e kolostort az új helytartó, Laskai Osvát és néhai Mutnoki Mihály szörényi bánnak özvegyét, Angelátát, a kolostor nagy jótevőjét, fölvette a szerzet érdemeinek részesei közé.[5]

1504-ben szintén meglátogatta az ittlakó ferenczrendűeket helytartójuk, Nyári Balázs. Egyúttal elhozta és nekik ajándékozta Saxoferrato B.-nek Expositiones super regulam Fratrum minorum cz. 1502-ben Bresciában kinyomtatott művét. Hasznos könyv volt ez nekik, mert sok kétséges dologban felvilágosítást nyujtott. Megparancsolta azért a helytartó és a könyvtáblára is ráírta, hogy lelkiismereteik megnyugtatása végett e könyvet el ne idegenítsék, hanem biztos helyen tartsák.[6]

---

[1] Analecta Franciscana. IV. 556.

[2] Acta Bosnae. 128—30, 139, 289—90.

[3] Magyar Könyvszemle, 1901. 264—65.

[4] Pesty: A szörényi bánság tört. III. 104—105.

[5] U. o. 122—23.

[6] A csiksomlyai konvent könyvtára. Fejérpataky L. szíves közlése.

1531-től 1559-ig guardiánjai voltak: 1531-ben Margitafalvi Benedek, 1533-ban Enyedi Márton, 1535-ben Besenyei Mihály, 1537-ben ifj. Diákai Mihály, 1539-ben Tergovisti György, 1542—44-ben Besenyei Mihály, 1546—48-ban újra Tergovisti György, 1550-ben ismét Enyedi Márton, 1552-ben Széplaki Demeter, 1554-ben Gadnai Simon, 1558-ban Csomorkányi László. Ugyanekkor külön igehirdetőül iderendelték (de későn!) Felsőbányai Mártont.[1]

1535 elején tizenegyen tartózkodtak e kolostorban: hat miséspap és öt segítőtestvér. A miséspapok közül Enyedi Márton volt a guardián, Hatzaki András és Apáti Demeter az igehirdetők, Hunyadi György és Szentandrási Miklós a gyóntatók. Brózi (= Szászvárosi) Mátét, mint elaggott papot tartották itt. A segítőtestvérek: Marzsinai András, Illyei Miklós, Hunyadi Miklós, Kolosvári Benedek és Berethalmi Keresztély neveket viseltek.[2]

Ezeknek, valamint a guardiánoknak és miséspapoknak vezetékneveiből világosan kitetszik, hogy 1552-ig csak olyan szerzeteseket küldtek ide, akik tudtak oláhul.

A csoport kormánya és közgyűlése tehát tekintettel voltak, hogy Karánsebesen és környékén a keresztény lakosság túlnyomó rész oláh nyelven beszélt.

1559-ben az erdélyi kormány előbb a szerb Cserepovith Miklóst, majd 1560 elején a reformátns és hitújító Iktári Bethlen Gergelyt tette karánsebesi bánná és kapitánnyá.[3] Ezek nem tűrték a ferenczrendűeket Karánsebesen s így a kath. hivek nagy fájdalmára ott kellett hagyniok régi kolostorukat. A Nyári Balázstól ajándékozott könyvet is el kellett vinni a biztos helyről s az addig hányódott-vetődött, míg Csiksomlyóra került.[4]

Csak Báthory István erdélyi fejedelemsége idejében gondolhattak arra, hogy újra visszamenjenek Karánsebesre, de ekkor meg nagyon kevesen voltak, Karánsebesre nem jutott s így a jezsuiták megelőzték őket. Ezeknek azonban 1588-ban távozniok kellett az erdélyi fejedelemség területéről s így 1600-ban a salvatoriánusok elküldötték Karánsebesre Csiki Szentandrási István társukat, a későbbi püspököt.

Ez nagy lelki haszonnal működött itt, de épen ezért ellen-

---

[1] Egyháztörténelmi Emlékek II. 466—530.

[2] Chronica seu origo Fratrum f. 67b.

[3] Pesty: A szörényi bánság története. I. 299.

[4] Csiksomlyai konvent könyvtára.

felei nagyon gyűlölték s nagy veszedelembe került. Az 1605-iki közgyűlés idején (okt. 15.) társai ott fenn még azt gondolták és szóval el is határozták, hogy majd küldenek Karánsebesre egy guardiánt s így Csiki Szentandrási István könnyebben járhat ki a vidékre tanítani, pedig ez már akkor nem is volt Karánsebesen. 1605 elején álruhába öltözve, raguzai kereskedők segítségével menekült el és Rómába ment.[1]

A salvatoriánusok ezután többé nem is jöttek Karánsebesre. Sok szenvedéssel járó munkájukat később a bosnyák ferenczrendűek vették át. A kolostor kezdettől fogva a Temes folyó jobbpartján levő sebesi részen volt.[2]

Kassa.

E régi, részben most is meglévő, de most a kassai egyházmegye papnevelőházául szolgáló kolostort, mint említők, a mariánusok 1556-ban a nagy tűzvész miatt hagyták el.

Amióta a sebesi kolostor felépült (1638.), a salvatoriánusok igyekeznek szerzetük e régi tanyáját visszaszerezni. Nagy segítségükre volt ebben pártfogójuk, Pálffy Pál, a nádor. Ennek közbenjárására III. Ferdinánd király elrendelte, hogy az egykori kolostort nekik kell visszaadni. Erre a kormánytanács 1650 elején Sári Lászlót Kassára rendelte s ő 1650. június elején meg is kapta a kolostor egy részét. Másik részét azonban a katonaság a tüzérség számára visszatartotta, a templomban pedig az egri káptalan tartotta az ünnepies istentiszteletet, úgy hogy a ferenczrendűek a templom egyik kápolnájába szorultak s ott kezdtek német szentbeszédeket tartani, hogy a német anyanyelvűek ne maradjanak tanítás és vigasztalás nélkül.[3] Mivel pedig e városban csupán kéregetésből alig élhettek volna meg, III. Ferdinánd király a Kassán elhelyezett szepesi kamarától rendelt számukra alamizsnát, hetenként másfél forintot.[4] 1662-ben gróf Csáky István hagyott nekik öt hordó gönczi bort.[5]

---

[1] Gyöngyösi levéltár és Erdélyi Múzeum. 1912. 55—59.

[2] Pesty: Szörényi bánság. III. 23.

[3] Agricola Kristóf: Liber de origine et progressu prov. s. salv. Kézirat Durny B. birtokában.

[4] Fridrich i. m. II. 46—47.

[5] Közlemények Szepesmegye multjából. 1914. 157.

Kassa abban az időben aránylag még jelentősebb város volt, mint most. Itt volt a felsőmagyarországi főkapitányságnak, a pénzügyminisztériumot megelőző pénzügyi hivatalnak, a szepesi kamarának székhelye. 1650-ben ideköltözött az egri püspök is káptalanával együtt. Itt volt a jezsuiták jeles gimnáziuma, később akadémiája. Itt laktak számosan a felvidéki nemesek közül, mert a török támadások elől ez adott biztos menedéket.

A salvatoriánus ferenczrendűek tehát nagyon jól jártak, hogy Kassára bejutottak. Kassa az ő provinciájuk művelődésére, haladására nézve olyan lett, mint amilyen a mariánusoknak Nagyszombat. Itt könnyen érintkezhettek az egyházi és világi hatóságokkal, itt részt vehettek a kor tudományos és irodalmi életében, itt jobban, mint másutt, taníthatták, nevelhették jelesebb, értelmesebb növendékeiket.

Azért ide mindig jelesebb tagjaikat küldték előljárókul, jóformán csupa olyanokat, akik provinciálisok és kormánysegédek voltak vagy lettek. Azután, bár még csak székház volt s nem konvent, 1663-ban itt felállították a bölcseleti iskolát, három év mulva pedig olyan hittudományi iskolát létesitettek itt, amelyben két előadó (lector) működött. 1665-ben megadták a kolostornak a konventi rangot is.

Nagy baj volt azonban, hogy a katonaság a kolostor egy részét nagyon sokáig tüzérségi szertárnak használta. Sok-sok könyörgésre 1666. június 24. előtt a kolostor ezen részét is visszaadták nekik, de a katonaság ekkor is nehezen akart onnan kihúzódni. Az első guardián, Szegedi János Ferenc 1666. június 24-én kénytelen volt az egri káptalan hites emberét kihivatni és vele bizonyíttatni, hogy a katonaság még mindig ott tartja a kolostorban az ágyúk felszereléséhez tartozó dolgokat. A hites ember csakugyan talált ott üres hordókat, rossz gerendákat és ágyútalpakat.

Nagy hatalom lévén Bécsben a haditanács, ez se sokat ért. Csak két év mulva sikerült más pártfogók segítségével kivinni, hogy a király az egész kolostort, egész telkével együtt nekik adta s 1668. május 13-án erről a magyar kir. kanczellária új adománylevelet állított ki.

Ennek azután a katonaság engedett és az ekkori derék guardián, Gyöngyösi Krizosztom 1668. október 15-én megérte azt az örömet, hogy a katonaság a telekről egészen kivonult.

Az így visszakapott kolostor templomával együtt roppant rozzant állapotban volt. A városhoz méltó, iskolák befogadására is alkalmas épület építése nagy feladat volt. Szerencsére ekkorra a salvatoriánusok úgy megnyerték a városban és környékén lakó, katholikus, nemes családok kegyét, hogy azok adományaiban bízva, arra is gondolhattak.

Ilyen nagy jótevőjük volt Szigeti Vas Márton kamarai tanácsos. Ez 1667. január 2-án készített végrendeletében, búzájának tizedét s tállyai szőllejének feleárát nekik hagyta és elrendelte, hogy felesége, mikor másik szőlleje 25 hordó bort terem, abból egyet mindig a kassai ferenczrendűeknek adjon. A kápolna díszítésére is hagyott egy szőnyeget. Másik jótevőjük, Bárczi Márton 1669-ben 30 forintot hagyott nekik, mert náluk akart temetkezni.[1] Ugyanez évben Ragyóczy Péter egri kanonok a városon kívül fekvő majorját adta nekik.[2] Még nagyobb alamizsnát kaptak a következő évben, 1670-ben. Lapispataki Segney Péter, régi nemes család sarja, az egri káptalan előtt 600 tallérra rugó követeléseit átengedte nekik,[3] úgy hogy azt gondviselő ügyészük könnyen behajthatta és az építkezésre fordíthatta. 1682 előtt Krompachi Holló Zsigmond kamarai tanácsos is adott nekik egy kertet.[4]

Ezek csak azon jótevők, akiknek nevei ránk maradtak, de még többen voltak, akik neveiket nem akarták följegyeztetni.

Ezekben bízva, 1671-ben Ivánkovics Ambrus ügyes és buzgó guardián vezetése mellett csakugyan hozzáfogtak az építkezéshez. Először felépítették a kolostor északi, azután 1674-ben nyugati (nagy utczára néző) szárnyát. 1675-ben azután elkészült a keleti és 1676-ban déli (az egyház mellett lévő) szárny. E két utóbbi építés megint Ivánkovics Ambrus guardiánsága alatt ment végbe s így főleg az ő fáradozásának köszönhető a maig fennálló kolostori épület létrejövetele.

Kívülről oly díszes ékítményeket raktak a kolostor és egyház homlokzatára, hogy a salvatoriánusok egy része nem tartotta azt az ő szegénységükhöz illőnek.

Hozzájárultak e nagyarányú építkezéshez Kassa városa

---

1 Egri káptalan hiteles helyi levéltára. Prot. O. nr. 71, 507.
2 U. o. nr. 492.
3 U. o. Prot. P. nr. 25.
4 Rupp: Magyarország helyrajzi története. III. 271—2.

1673-ban (de bizonyára később is) 3000 drb téglával,[1] vitézlő Fekete Ferencz felesége, Sarmasági 500 frt-tal,[2] Lengyel Sándor kassai háza és szőlleje árának felével.[3]

Ez építkezés idején az országban is, Kassán is nagy dolgok történtek. A Wesselényi-összeesküvés felfedezése és elnyomása után a király, földesúri jogaira hivatkozva, elvette az evangélikusoktól a kassai nagy templomot s az egri püspöknek és káptalannak adta. Nem lévén ekként többé szüksége a káptalannak a ferenczrendűek templomára, az egri püspök visszaadta azt a salvatoriánusoknak főoltárostul, orgonástul és harangostul. Ekként a ferenczrendűek hosszú, 21 évi béketűrése őket egészen felszerelt templomhoz jutottak. Egyes egri kanonokok nehezteltek ugyan ezért és megkisérelték volna a felszerelések elvételét, de I. Lipót király 1672. január 18-án az összes fölszerelést végleg nekik ítélte oda.

Csakhogy az így átvett egyházból tulajdonkép csak a szentély (sanctuarium) volt használható állapotban. A hajó régtől fogva tüzérségi szertárrá volt átalakitva, bolthajtása bedőlt, oltárai s egyéb felszerelései hiányoztak. Úgyszólván, újra kellett azt felépiteni. Azért Semsey Pál, aki, mint emlitők, a kassai iskolában tanitó és tanuló ferenczrendűeken is oly nagylelkűen segitett, könyvek beszerzésére adván nekik 3000 frtot, 2000 frtot úgy hagyott nekik, hogy «azt semmire másra ne fordithassák, mint a kassai kalastrom templomának épületére».[4]

Azonban a bekövetkezett háborús események miatt a 2000 frt kevés lett a nagy munkához. A ferenczrendűvé lett Semsey Gábor fogadalma letétele előtt 1682. május 8-án oly feltétel alatt hagyta saczczai birtokát testvérei (vagy unokatestvérei) örököseinek, hogy azok 8000 frtot fizessenek a ferenczrendűek kassai egyházának épitésére, ha pedig ezt ki nem fizetnék, akkor Pelsőczy György, a provincia apostoli ügyésze e birtokot 8000 forintért másoknál zálogba tegye. Azonban a ferenczrendűek valami okból e pénzt nem fogadták el.[5] Így azután templomuk hajója 1718-ig nem is lett egészen kész. Csak gróf Szentiványi László kamara-

---

[1] Archaeologiai Értesitő. 1909. 434—5.
[2] Egri káptalan hiteles helyi levéltára Prot. R. nr. 12.
[3] U. o. Prot. R. nr. 167.
[4] Egri káptalan hiteles helyi levéltára. Prot. S. nr. 416.
[5] Egri káptalan hiteles helyi levéltára. Prot. S. nr. 339. Rupp i. m. II. 257.

elnök készíttette el benne 1692-ben a lorettói Boldogságos Szűz kápolnáját.

1682-ben abban a veszedelemben forogtak a salvatoriánusok, hogy az ujjáépített kolostort és az egyházat egészen elveszítik, mert Thököly hadai augusztus 14-én benyomultak a városba s annyira megtámadták, gyalázták a ferenczrendűeket, hogy ezek kénytelenek voltak kivonulni. Az első felzúdulás csillapodtával azonban Nagy Jánosnak, az akkori guardiánnak, volt bátorsága a város katonai parancsnoka előtt megjelenni és tőle a visszaköltözés megengedését kérni. Meg is engedte neki s nemsokára a többi salvatoriánus is titokban visszajött. Mivel Thököly a nagy templomot a katholikusoktól megint elvette, az egri kanonokok újra a ferenczrendűek templomába szorultak s ők szivesen fogadták őket. Átengedték nekik a szentélyt s maguk a Szent Antal kápolnában végezték az istentiszteletet egész 1685 végéig.

E veszedelem előtt 1681-ben Cserődy István özvegye, Jarahanszki Zsófia hagyott nekik 100 frt alamizsnát, 1682-ben pedig Somody Katalin rendelkezett az ő javukra akként, hogy férje Csúzy Mihály halála esetén kassai, Barátok utczáján levő háza és széplak-apáti-i szőlleje a kassai salvatoriánusokra szálljon.[1]

1681-ben Erdős Atanáz provinciális a husvéti ünnepeket Kassán töltötte s ez alkalommal április 13-án az egri káptalan előtt vitézlő Pelsőczy György urat, az egész provincia apostoli ügyészévé (sindicus apostolicus) kérte fel és neki, mint ilyennek, felhatalmazást adott.[2] Az egész provincia apostoli ügyésze 1698-ban is itt lakott és Kapronyi Domonkosnak hívták.[3]

Thököly eltávolítása után nyugodtan éltek Kassán a salvatoriánusok 1703-ig. 1693-ban megérték azt az örömet, hogy az egyetemes közgyűlés hittudományi iskolájukat egyetemes főiskolává emelte, úgy hogy ezentúl minden tanítói székre képesítést adhattak.

1695-ben úgy volt szabályozva náluk az istentisztelet rendje, hogy vasárnap a nagymise előtt volt a német szentbeszéd, nagymise után a magyar, délután vecsernye végeztével a tót szentbeszéd. Nagybőjtben pénteken tartották a magyar, szerdán a

---

[1] Egri káptalan hiteles helyi levéltára. Prot. S. nr. 204, 249.
[2] U. o. Prot. S. nr. 212.
[3] U. o. Prot. Y. nr. 245.

német szentbeszédet. A lorettói kápolnában mindennap volt szentmise gróf Szentiványi László szándékára. Minden hónap első vasárnapján a kordások társulata mondatott ünnepies szentmisét, délután pedig külön oktatásra jelent meg.

A Rákóczi-felkelés idején a salvatoriánusok nyugodtan Kassán maradtak. Tudták, hogy nagyérdemű társuk, Bárkányi János tanította kiskorában Rákóczit, s így nem lesz bántódásuk. Valóban Rákóczi annyira szerette őket, hogy mikor Kassán tartózkodott, a vasárnapi szentmisét mindig náluk hallgatta. Az ő idejében, 1706-ban építették fel az úgynevezett belső nagyobb sekrestyét, a Kassa város déli részén állott, de a lerombolt czitadella köveiből. Ez maga is mutatja a fejedelemnek hozzájuk való kegyességét, mert az ő engedelme nélkül azokhoz a kövekhez nem juthattak volna.

Előljárói voltak:

1650-ben Sári László
1651-ben Jászberényi Gáspár
1656-ban Bagi Mihály
1657-ben Szentkereszti Valerián
1659-ben Gyöngyösi Krizosztom
1661-ben Szegedi Ferencz János
1663-ban Szegedi Ferencz a volt provinciális.

Guardiánjai voltak:

1665-ben Szegedi Ferencz János
1667-ben Erdős Atanáz
1668-ban Gyöngyösi Krizosztom
1669-ben Ivánkovics Ambrus
1672-ben Jászberényi Gáspár
1673-ban Szegedi Ferencz
1674-ben Ivánkovics Ambrus
1677-ben Jászberényi Gáspár
1678-ban Kecskeméti Gellért
1680-ban Somodi Bernardin
1681-ben Gyöngyösi Gergely
1682-ben Nagy János
1684-ben Fodor Gergely
1685-ben Pető János
1687-ben Fülöp András
1688-ban Somodi Bernardin
1690-ben Móra Atanáz
1691-ben Pető János
1692-ben Palásti András
1693-ban Sellyei Kornél
1695-ben Séra György
1696-ban Biró József
1697-ben Fodor József
1698-ban Horvát Mihály
1699-ben Séra György
1701-ben Rott Péter
1702-ben Nagyas Remig
1703-ban Bárkányi Bernardin
1706-ban Csető Bonaventura
1708-ban Rott Péter
1711-ben Boricz Elek[1]

[1] Fridrich i. m. II. 44—45. ll.

Kecskemét.

A magyar alföld ezen népes városa 1541-ben szintén török uralom alá került s így a hitújítók bátran odamehettek. De Kecskemétnek élelmes és egy kissé már előbb önálló lakossága részben ellenállott és hogy régi vallásának becsületét fentarthassa, igehirdetőket kért a töröktől megtűrt salvatoriánus ferenczrendűektől. Ezek tehát 1548-ban Szerémujlaki Ferenczet, 1552-ben Szatmári Mátyást, 1558-ban Illyevölgyi Jánost, 1559-ben ismét Szerémujlaki Ferenczet, 1561-ben Miskolczi Orbánt, 1570-ben Széplaki Demetert, 1572-ben Gyöngyösi Ferenczet, 1574-ben Kolozsvári Lőrinczet, 1576-ban Gyöngyösi Mihályt és 1586-ban Jászberényből újra iderendelték Gyöngyösi Mihályt.[1]

A XVII. század elején is felkeresték a salvatoriánusok a kecskemétieket legalább is alamizsnakérés céljából.[2] Ilyenkor a város plébánosánál kértek és kaptak szállást s egyik plébános, Csoma András annyira megszerette őket, hogy négy évi kecskeméti plébánoskodása után maga is közibük állott s mint láttuk, köztük provinciális lett.

Az ő biztatására a salvatoriánusok legalább is 1643 elején állandóan letelepedtek Kecskeméten, egyelőre persze csak mint egyszerű székházban. Ennek előljárója volt 1643-ban Komáromi Akkursius s mellette még Zalai Szilveszter működött igehirdetőként, két felszenteletlen testvér pedig segített nekik. 1644-ben Gyöngyösi Ivánt rendelték ide előljárónak három segítőtestvérrel s 1646-ban mellé adták Jász Lőrincz miséspap atyát. 1647-ben Szegedi Iván lett az előljáró és egyúttal igehirdető, Hevesi Péter és Jászai Márton atyák pedig a gyóntatók.

Ez évben még erősebb gyökeret vertek a ferenczrendűek Kecskeméten, mert megkapták és magukra vállalták a kecskeméti plébánia gondozását is. A kecskeméti katholikus hívek 1640 után sokáig hiába kerestek plébánost, világi pap erre a sok szenvedéssel és zaklatással járó hivatalra nem vállalkozott. Szerették volna a kecskeméti katholikusok, ha a jezsuita atyák jöttek volna el hozzájuk a plébánia átvételére, de azoknak akkor már annyi gimnáziumban kellett tanítaniok, hogy nem adhattak

---

[1] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 509—27. és gyöngyösi levéltár.

[2] Hornyik: Kecskemét város története. II. 124.

ide lelkipásztorokat. Maguk a jezsuiták fordították a kecskemétiek figyelmét a náluk működő ferenczrendűekre, akiket a török is szivesebben látott vagy legalább szivesebben eltűrt.

A salvatoriánusok csakugyan vállalták a kecskeméti plébánia vezetésének terhét, csak azt kötötték ki, hogy ahhoz mind a megyéspüspök, mind az esztergomi érsek hozzájáruljanak. A kecskemétiek az érseknél kijárták a beleegyezést, mint annak 1647. augusztus 28-án Pozsonyban kiállított levele mutatja, Szegedi Mihály provinciális pedig az akkor Szepesegyházán tartózkodó váczi püspökhöz folyamodott. Ez azután 1647. november 5-iki levelében szintén beleegyezett, hogy a kecskeméti plébánia a ferenczrendűeké legyen.[1]

Ennélfogva a régi kis székházat elhagyván (vagy talán iskolává alakitván), a plébánia épületbe, a templom mellé költöztek s a plébánia jövedelmeit megkapták. Az 1671—78. években éhség, pestis és tűzvész miatt elszegényedett kecskeméti katholikusok 1678. október 17-én maguk kérték a salvatoriánusokat, hogy a leégett plébánia templomot ők épitsék fel, mert ők nem képesek arra és egyúttal ünnepies okiratban a templomot, plébániát és iskolát a ferenczrendű atyáknak engedték át örökös birtokul.[2] 1674-ben a salvatoriánusok kikönyörögték, hogy gondviselő ügyészüket a királynak és földesúrnak járó fizetések alól fölmentették.[3]

Hogy ez időtájt a Kecskeméten lakó salvatoriánusok a kóborló kuruczoktól sokat szenvedtek, nevezetesen, hogyan fogták el és hajtották el Szécsényi György atyát 1674-ben, már előadtuk. 1685-ben Litkei Jánost a pesti törökök fogták el, bizonyára kémkedésről gyanusitván őt és megkinozták. Úgy kellett a kecskemétieknek pénzért kiváltania őt. 1694-ben a tatárok rabolták ki őket és fejszéket hajigálva utánuk, kergették meg őket.[4] Sokáig emlegették a kecskemétiek az öreg Sút Joachim önfeláldozását is, aki 1686 táján a pestis dühöngésekor a kolostoron kivül egy kápolnában lakott, hogy a ragadós betegségben szenvedőkhöz eljárhasson, de tőle a ragályt senki meg ne kapja.[5]

1694-ben a közgyűlés e székházat konventi rangra emelte

---

[1] Fridrich i. m. II. 105.
[2] Fridrich i. m. II. 108. és Hornyik i. m. II. 131.
[3] Blahó: Annales II. 686.
[4] Hornyik i. m. II. 269—70.
[5] Hornyik i. m. II. 269—70.

és ettől kezdve a guardián volt az itt lakó szerzetesek feje és egyúttal a plébánia-hivatal igazgatója. Az 1702—1705-ben itt működő guardián, Nagy János 1705-ben elhagyta Rákóczi pártját s emiatt kétszer fogságba jutott. Először ugyan visszahelyezték ide, de másodszor ő maga szökött Szegedre, majd Bécsbe. Ekkor a provincia előljárói Bárkányi Jánost, II. Rákóczi Ferencz édesanyjának, Zrínyi Ilonának egykori káplánját küldötték ide. Nem sokkal ezután 1709-ben borzasztó csapás érte a konventet, mert a szörnyű pestisben 8-an meghaltak, köztük a guardián, Szürtei Ferencz is. Csak Szenczi Gáspár és Spányik Sándor maradtak életben, pedig ők is minden idejüket a szegény, haldokló, ragályos betegek mellett töltötték, őket gyógyították, vígasztalták.

1672-től kezdve hatalmas pártfogót nyertek a kecskeméti ferenczrendűek a város földesurában, a vitéz és hű Koháry Istvánban. E buzgó katholikus főúr kivitte, hogy az 1678-iki tűzvész után a reformátusok elhurcolkodtak a katholikus templom mellől és nem zavarták többé az istentiszteletet. Ő 1685-ben is, midőn mint fogoly Munkácson éldegélt, 50 forintot utalt ki a városi adóból a kecskeméti ferenczrendűek segítségére.[1]

Elüljárók voltak itt:

1643-ban Komáromi Akkursius
1644-ben Gyöngyösi Iván
1647-ben Szegedi Iván
1649-ben Gyöngyösi Iván
1650-ben Szegedi Pál
1651-ben Barcsai Lőrincz
1656-ban Gyöngyösi Krizosztom
1657-ben Kolozsvári Bertalan
1659-ben Zsadányi Márton
1660-ban Csiki János
1661-ben Baróti Miklós
1662-ben Szúnyog Antal
1663-ban Gyöngyösi Krizosztom
1665-ben Kolosvári Bertalan
1667-ben Jászberényi Gáspár
1668-ban Ivánkovics Ambrus
1669-ben Pásztohi Imre
1671-ben Baróti Miklós
1672-ben Honti Miklós
1673-ban Szécsényi György
1675-ben Jászberényi Gáspár
1676-ban Baróti Miklós
1677-ben Egegi Ferdinánd
1678-ban Gyöngyösi Kulcsár Gergely
1679-ben Nagy Gábor
1681-ben Kecskeméti Gellért
1683-ban Kelefi Dénes
1684-ben Sút Joachim
1686-ban Litkei János
1687-ben Séra György
1689-ben Móra Atanáz
1690-ben Szegedi Pál
1692-ben Buzás Gáspár

[1] Fridrich i. m. II. 103—114. és Gyöngyösi levéltár.

Guardiánjai voltak:

1694-ben Móra Atanáz
1695-ben Sellyei Kornél
1696-ban Fülöp András
1697-ben Géczi Ráfael
1699-ben Szalkai Krizosztom
1700-ban Palásti András
1702-ben Nagy János
1705-ben Bárkányi János
1708-ban Kis Tamás
1709-ben Szürtei Ferencz
1710-ben Boricz Elek
1711-ben Heténvi Albert.

Kolozsvár.

Kincses Kolozsvárnak délkeleti részén most is ájtatosan emelkedik az égfelé egy hatalmas, csúcsíves egyház: a Farkas-utczai templom. I. Mátyás király szeretetének szülővárosa iránt és a salvatoriánus ferenczrendűek művészi izlésének emléke ez, bár építése óta sok rombolást, sok változtatást ért meg.

1486-ban nyilvánította ki I. Mátyás király abbeli óhajtását, hogy Kolozsvárt a szigorú ferenczrendűek részére kolostort és egyházat akar emelni. Elküldte azért Báthory István erdélyi vajdát, hogy a város tanácsával egyetértőleg e végből a város falain belül alkalmas telket keressen. A város tanácsa legalkalmasabbnak találta a város végén, a szabók tornya mellett eső területet, mert a város ezen részén akkoriban még épen nem volt templom. A ferenczrendűek pedig hivatásuknál fogva szerettek a szegény nép közé telepedni, tehát nekik meg épen nem volt kifogásuk a kijelölt hely ellen. 1486. nov. 9-én tehát a városi tanács átadta nekik e kolostorépítésre alkalmas telket azon kikötéssel, hogy a rajta levő házak árát fizessék meg az eddigi tulajdonosoknak.[1]

A következő évben, 1487. szept. 5-én Bécsújhelyen további intézkedéseket tesz I. Mátyás, hogy e nagyszabású kolostort felépítsék. Az erdélyi püspököt felszólítja, hogy a szigorú ferenczrendűeknek az engedélyt az építkezésre adja meg és őket minden zaklató vagy támadó ember ellen védelmezze. A kolozsvári tanácsnak pedig megparancsolja, hogy válasszanak két alkalmas embert, aki a ferenczrendűeket az építésben és a szükséges dolgok megszerzésében segítse.[2]

[1] Koppi Károly piarista 1782-iki másolata a ferenczrendűek gyöngyös levéltárában. Eredetije a kolosmonostori konvent levéltárában. 1545-iki átirat ban. Jakab Elek: Kolozsvár története. Oklevéltári rész. I. 272.

[2] U. o. és Jakab i. m. 276.

Ebből látjuk tehát, hogy a szigorú ferenczrendűek az építkezést megkezdették. Ily hatalmas egyház felépítése azonban évekig tartott s azért I. Mátyás 1490. jan. 18-án Tarczay Mártonnak, az erdélyi sókamara ispánjának megparancsolta, hogy levele vivőjének, János ferenczrendű szerzetesnek mindenben segítségére legyen és a következő tavasszal az építkezést az ő költségére nagyobb mértékben és szorgalmasabban folytassa, köveket vágasson, meszet égessen, mindezeket az építkezés helyére hordassa. Főleg hathatós volt a király abbeli intézkedése, hogy az építés vezetőjének, János atyának és segítő társának fából és gerendából mielőbb egy pár szobát kellett építeni, hogy azokban addig is, míg a kolostor felépül, állandóan megmaradhassanak.[1]

E levélből tehát megismerjük a kolostor egyházának tervezőjét s az építkezés felügyelőjét: János atyát s látjuk, hogy ő és társa készek voltak ideiglenesen faépületben is meghúzódni, csakhogy Isten dicsőségére új egyházat emelhessenek.

Mátyás király azonban meghalt (1490. ápr. 6.), mielőtt az egyház és kolostor elkészült volna. Utóda, II. Ulászló szerette ugyan a ferenczrendűeket, de jó darabig saját trónjának építgetésével és megerősítésével kellett foglalkoznia s nem a kolozsvári félben álló templommal. Csak 1494-ben, midőn Erdélyt meglátogatta, fordult figyelme a kolozsvári ferenczrendűek bajára. Kolozsvárról Nagyszebenbe érve, 1494. aug. 24-én kiadta a parancsolatot Istvánffy István és Kápolnay Miklós sókamara ispánoknak, hogy ezentúl, míg csak a kolozsvári ferenczrendű kolostor és templom fel nem épül, évenkint 300 forint értékű sót adjanak e czélra a Kolozsvárt lakó szigorú ferenczrendűeknek.[2]

Ezzel azután biztosítva lőn a Boldogságos Szűz tiszteletére avatott egyház és a kolostor felépítése. Mikor aztán az épületek készen voltak, nem volt nehéz a királyt rábírni, hogy azt a 300 forint értékű sót, amit az építésre adott, adja nekik továbbra is alamizsnaként. Még 1519-ben is megadták volna nekik e sómennyiséget a tordai sóbányákból, de akkor oly kicsi volt a víz a Marosban, hogy nem lehetett a sót hajón a nagy magyar alföldre szállítani. Erdélyben pedig nem adtak érte pénzt. 1520. márczius 27-én tehát megengedi II. Lajos király, hogy ez évben a kolozs-

---

[1] U. o. és Jakab i. m. 290.

[2] Koppi másolatai a gyöngyösi levéltárban és Jakab E. i. m. 305—6.

vári ferenczrendűek az 1519-iki darabokat is kivehessék és elelszállíthassák.[1]

Kolozsvárt a ferenczrendűek áldásos tevékenységet fejtettek ki s a magyarok részéről közkedveltségben részesültek. Világos jele ennek az, hogy Frátai Salathiel, erdélyi nemes 1522-ben közibük lépett, felesége pedig az akkor már megalakult harmadszerzetbe, a begina-apáczák közé vétette fel magát.[2] Várday Ferencz, erdélyi püspök 1524. okt. 22-én kelt végrendeletében akkoriban szokatlan nagy összeget, 100 forintot hagyott nekik.[3] Különösen sokat köszönhettek Kőfaragó György kolozsvári gazdag polgár özvegyének, Magdolnának. Ennek férje az ő egyházukba kívánkozott siri nyugalomra (bizonyára részben ő faragta annak követi) s azért özvegye sokszor ájtatoskodott ott. A ferenczrendűek elfogadták őt lelki testvérüknek (confratrissa) jócselekedeteik részesének, ő pedig a kolostorral szemben épült harmadszerzeti begina-apácza kolostorhoz szép kápolnát építtetett. Ezek után nem csoda, hogy 1531. decz. 29-én kelt végrendeletében ötször is megemlékezik a kolozsvári ferenczrendűekről. Mivel azt akarta, hogy őt is a ferenczrendűek egyházába, a férje mellé temessék, először is hagyott 30 aranyforintot, hogy 49 szentmisét mondjanak Krisztus kínszenvedéséről, továbbá egy éven át minden hétfőn a gyászmisét és a halotti zsolozsma egyrészét mondják érette. 100 forintot hagyott (még pedig ebből 25 forintot aranyban, 75 forintot egyéb pénzben): hogy egy nagy, fehér kamukaszövetet arannyal szőjenek át és azután készítsenek belőle a ferenczrendűek nagy oltáránál használandó teljes papi öltözetet. Öt forintot hagyott nekik egy fekete, atlacz miseruhára, másik öt forintot a halottak oltáránál használandó s fekete kamukából készítendő oltáröltözékre, 25 forintot pedig a nagyoltárhoz fehér kamukából készítendő oltáröltözékre. 14 forintot szánt a Kolozsvárt lakó ferenczrendűek ruházatára, hogy hozzájuk való jóindulatát és szeretetét ezzel is mutassa. Négy övet, kilencz ezüstkanalat, 18 kapcsot, egy ezüstpoharat a végre hagyott nekik, hogy abból Isten dicsőségére és szolgálatára egy kelyhet készíttessenek. Elrendelte, hogy egyéb vagyonából a végrendeleti végrehajtók vegyenek fe-

---

[1] Koppi másolatai a gyöngyösi levéltárban és Jakab E. i. m. I. 352.
[2] Országos levéltár Dl. 36400 pag. 46.
[3] Bunyitay: A gyulafehérvári székesegyház későbbi részei. 28—29.

hér, aranyos kamukát és abból készíttessenek a nagyoltárhoz dalmatikát (segédpapok díszruháját). Nekik hagyta továbbá házát, bútoraiból pedig egy asztalt a ferenczrendűek betegszobájának felszerelésére rendelt. Egyik fogadalmát nem birta beváltani s azért 25 forintot hagyott, hogy azon valamelyik ájtatos ember Rómába menjen. De ez ember kiválasztását már a kolozsvári guardiánra bízta.[1]

Ilyen jótevők támogatásával a kolozsvári konvent csakhamar legnépesebb, legvirágzóbb háza lett az egész erdélyi őrségnek, sőt 1534 elején, Nagy-Váradot kivéve, a csoport kolostoraiban sehol annyi ferenczrendű nem szolgált Istennek, mint itt. Itt lakott akkor 17 miséspap, 4 növendék- és 13 segítőtestvér. Összesen 34-en. A miséspapok közül Horhi Mátyás volt a guardián, Túri Márton volt a Tordára átjáró igehirdető, Buzdi Jakab volt a szász igehirdető (mert akkoriban Kolozsvár lakossága részben még szász volt), Csiki Pál és Andráshidi András voltak a magyar igehirdetők. Kassai Bonaventura volt az orgonás, Iklódi Bertalan az énekes, Segesvári György a szász gyóntató, Tarczali Mátyás, Técsei Ambrus, Szentlőrinczi Márton, ifj. Vásárhelyi Ferencz, Szentmihályi Péter, Bikfalvi Balázs, Lippai Mihály és Kolozsvári György a magyar gyóntatók. A segítőtestvérek közül az egyik (Kassai Ferencz nevű) mint borbély, másik mint kapus szolgált.[2]

Volt tehát ekkor már egyházukban orgona is és ők szolgáltak a magyar és szász híveknek egyaránt. Készítettek szép pecsétnyomót is, a fontosabb levelek igazolására. Ennek mezejébe egyházuk védőszentjének, a karján Jézust tartó Boldogságos Szűz képét vésették, köriratul pedig ezt: «Sigillum fratrum Minorum de conventu Kolosvar».[3]

Guardiánjai közül ismeretesek a következők:

1529. Bikali Gáspár
1531. Csanádi János
1533. Horhi Mátyás
1535. Katonai Pál
1537. Bikali Gáspár
1539. Váradi János
1542. Debreczeni István
1544. Váradi János
1546. Szegedi Ferencz
1548—50. Cserőgyi Benedek
1552. Horhi Mátyás
1554. Zákányi Balázs.[4]

---

[1] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 178—84.
[2] Chronica seu origo fratrum. fol. 66.
[3] Losteiner: Annales. P. I. no. 102. a csiksomlyai konvent levéltárában.
[4] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 465—522.

1535-ben a ketté választott erdélyi őrség egyikét kolozsvárinak nevezték el, de ez a dicsőség csak két évig tartott.[1]

Már 1545-ben Váradi János guardián az erdélyi állapotokat jól ismerő provinciálisnak, Tövisi Imrének óhajtására szept. 5-én elküldötte egyik társát Kolosmonostorra s biztosság okáért, esetleg későbbi bemutathatás czéljából átiratta vele a kolostor építésére vonatkozó királyi okleveleket.[2]

Igy mentették meg annak emlékezetét, mily nemes érzelmek hozták létre az ő egyházukat és kolostorukat, mert bizony az eredeti királyi pecsétes okiratok nemsokára rosszul jártak őrzőikkel együtt. A hitújítók régen lesték az alkalmat az ő elűzésükre. Azért 1551-ben, midőn Izabella királyné Erdélyből kivonult, Ferdinánd király seregei pedig még nem érkeztek meg, rájuk támadtak és kikergették őket a városból.[3] A királyi seregek megérkeztével ellenségeik meglapultak s ők visszamentek kolostorukba, de már többé nem volt meg az a szeretet és egyetértés köztük és a város vezetői között, ami az ő békés munkálkodásukhoz annyira kellett volna. 1556-ban az erdélyiek annyira követelték János király fiának visszahozatalát, hogy mindenkit megtámadtak, akiről csak gondolták, vagy akire egyes nagyszájúak ráfogták, hogy I. Ferdinándhoz szít. Kikergették tehát 1556. márczius 15-én a ferenczrendűeket is Kolozsvárról, másnap lerombolták az oltárokat és a szentképeket, kereszteket elégették. Somlyai Mihály 1647-iki feljegyzése szerint Ötvös Istvánnak hívták azt a bírót, aki kiűzésüknek főoka volt.[4]

Az idők folyása oly szerencsétlenül fordult, hogy bár később a ferenczrendűek visszatértek Kolozsvárra, régi egyházukat nem kapták vissza.[5]

Kölyüd.

E hajdan jelentékeny és tiszta magyar község neve a szerbek ajkán Kollutra változott, mostanában pedig Küllődre alakították át. A XV. században a Győr-nemzetségből kiágazó Geszthy-család

---

[1] U. o.

[2] Egyháztörténelmi Emlékek. IV. 434. Történelmi Tár 1898. 165.

[3] Egyháztörténelmi Emlékek. V. 630.

[4] Veress: Izabella királyné. 454. Regestrum locorum a gyöngyösi levéltárban.

[5] Losteiner: Annales. I. Pars. I. 149.

bírta s ennek támogatásával építettek itt kolostort a szigorú ferenczrendűek 1430 táján.

Márkai Jakab 1436 táján roppant nagy eredménnyel tartott itt szentbeszédeket. A törökök ellen indítandó keresztes hadjárat ügyét az itt lakó ferenczrendűek 1456-ban szintén nagy buzgósággal karolták fel. Capistranói Szent János útitársa és jegyzője 1456. május 15-én ideérkezett, hogy a kereszteseket összegyüjtse. Egybegyültek aztán itt annyian, hogy alig bírták őket táplálni, de még többen igérkeztek, ha Capistranói Szen. János is odaérkezik.[1] Ő azonban, mivel a nagy sokasággal nehezen lehetett mozogni, csak június 10. körül érkezett meg s innen indult hajóval a Dunán lefelé.[2]

Az újlaki őr felügyelete alatt állott, de 1526-ban a törökök elpusztították.[3]

Körmöczbánya.

E jelentékeny bányaváros tanácsa 1547 illetőleg 1568 után evangélikus vallásra tért s a volt kath. egyházakat mind elfoglalta. Igy azután a XVII. század folyamán a vidékről oda betöltözködő német és tót nyelvű, kath. vallású lakosoknak, továbbá a király és az esztergomi érsek ideküldött tisztviselőinek nem volt hová járni istentisztelet végett.

Ezért már Pázmány Péter szándékozott Körmöczbányán kolostort építeni a ferenczrendűek számára. 1627-ben megbízta az ő tisztviselőjét, a pénzverést ellenőrző pisetariust, hogy az érsek háza mellett 25 szerzetes befogadására alkalmas kolostor részére telket foglaljon le.[4] De különböző akadályok miatt jó szándékát végbe nem vihette.

Pázmány második utóda, Lippay György, más úton kisérlette meg a kolostor létesítéséhez szükséges ház megszerzését. Volt Körmöczbányán az esztergomi káptalannak egy háza, tehát először is ezt vette meg. Azután Wenger Mihály polgárnak e mellett eső házát vette meg, akkoriban nagy árért, 2000 forintért, mert az első ház magában nagyon kicsiny volt. Már benne lak-

---

[1] Történelmi Tár. 1901. 208—9.
[2] U. o. 216.
[3] Magyar Könyvszemle. 1901. 264—65. Toldy i. m. 298.
[4] Hanuy: Pázmány Péter levelei. I. 593.

tak a Wenger-féle házban az érsek emberei, amikor a körmöczbányai tanács e vételt megtudta és nagy haragra gyuladván, anélkül, hogy az érseket vagy a tisztjeit értesítette volna, az érsek embereit elkergette és a házat elfoglalta. Felszólította ugyan az érsek a tanácsot a ház visszaadására, de ez nem tette meg. Az érsek erre az országgyűléshez fordult és ez az 1649. évi XXIII. t.-cz.-kel megengedte, hogy az ítélőmesterek egyike a város ellen végrehajtást vezessen.

E törvényben bízván, az érsek felszólította a salvatoriánusokat, hogy küldjenek egy pár szerzetest Körmöczbányára. A provinciális erre megbízta Burganovszki Vid és Roststock Egyed atyákat és egy segítőtestvért, hogy menjenek oda.

Ezek el is mentek Körmöczbánya kapujáig, de a városi tanács nem eresztette őket be. Kénytelenek voltak tehát 1649. decz. 19-én a városon kívül levő és már az érsekséghez tartozó malomházba húzódni, míg a per eldől.

Ebbe pedig sok idő telt bele. Az érsek nem akarta a városi tanácsot végleg elkeseríteni, mert akkor a ferenczrendűek iszonyú bosszantásnak és gyalázásnak lettek volna kitéve s azért addig tárgyalt a tanáccsal, míg az végre beleegyezett a ház átadásába s abba is, hogy a király e házat minden városi teher alól felszabadítja. Az egyezség megtörtént 1650. decz. 29-én. A királyi kanczellária hamar kiállította a felszabadító levelet s 1651. febr. 2-án az érsek a körmöczbányai tanácsot Garamszentkeresztre magához hívatta. Itt a tanács annyira megbékült, hogy a Wenger-ház kulcsait az érseknek átadta. Február 27-én Szőllősy János, az érsek tiszttartója, hivatalosan is felmutatta a tanács előtt a Wenger-ház felmentéséről szóló levelet és a tanács ezt tudomásul vette.

Igy mindenképen biztosítva lévén, 1651 tavaszán megjelent az érsek Körmöczbányán és ünnepiesen átadta a két házat a ferenczrendűek megbizottjának, Szentkereszti Valériánnak, az őrnek. Azután az érsek kiadta a rendeletet a Wenger-ház átalakítására. Ez bizony jó sokáig tartott, úgy hogy csak 1653. május 3-án költözhettek bele, a templom építéséhez pedig 1653 tavaszán fogtak hozzá a káptalantól vett telken. Maga az érsek eljött 1653. febr. 24-én, hogy a templom alapkövét megáldja és letegye. Az építést azután tiszttartója, Szőllősy János vezette tovább. 1654. jún. 24-re készen lett a sekrestye, úgy hogy azt már használatba

vehették, de a templom teljesen csak 1659-ben lett készen. Ekkor aztán a közgyűlés a körmöczbányai székházat konventi rangra emelte.

Később az itt működő ferenczrendűek annyira megtudták nyerni a polgároknak és a bányatisztviselőknek kedvét, hogy azután az érsek hozzájárulásával ki tudták bővíteni és javítani egyházukat és kolostorukat. Az egyházat 1702-ben már meg kellett nagyobbítani, mert nem fértek bele az ájtatoskodók és a szerzetesek is nehezen tudták benne végezni a zsolozsmát. Gastl Ambrus tevékeny guardián idejében lebontották tehát a templom régi szentélyét és sekrestyéjét és új, nagyablakú szentélyt, kellő nagyságú sekrestyét építettek a templomhoz. Nagy jótevőik voltak ez építkezésnél Freiseisen János, a körmöczbányai kamara pénztárosa és Sauerwein Márton számvevő.

A kolostorban pedig több apró szobát kellett építeni, mert 1672-ben magukra vállalták az ispotály-egyházban szükségessé vált tót szentbeszédek tartását is (Veron Dávid lett az első tót igehirdető) 1676-ban pedig 6—8 növendékre rendeztek be itt iskolát. Ebben azután fokozatosan általános műveltségi, bölcseleti és hittudományi ismeretekre vezették az iderendelt s nagyobbrészt német és tót származású növendékeket. Az 1682—1685. években, midőn Kassa Tököly kezén volt, magyar növendékek is tanultak itt. 1671-től kezdve e kolostorból küldtek ki Zólyomba, az Eszterházyak kastélyába egy szerzetest udvari káplánnak, majd 1676-tól kezdve Szentjánosra (Jánoshegy, Berg) és a várkápolnába német igehirdetőket. 1676-tól kezdve Szent-Antal-társulattal is igyekeztek a vallásos érzületet nevelni. Magában a ferenczrendűek templomában a szentbeszédek és az egyházi énekek ez időszakban németül folytak. A plébániai teendőket 1673-tól kezdve nem ők végezték, hanem a helyreállított városi plébánia vezetőjének adták át.[1]

A kolostor fentartására és szentmisék mondására sokan tettek itt már a XVII. század folyamán alapítványokat. Legnevezetesebb volt ezek közt az alapítónak, Lippay György érseknek alapítványa. 4000 forintot hagyott avégből, hogy annak kamatait a körmöczbányai ferenczrendűek évi alamizsnaként kapják. A tőkét Wesselényi Ferencz nádor vette kölcsön évi 6% kamatra.

---

[1] Ritus et consuetudines kézirat a gyöngyösi levéltárban.

Az ő halála után özvegye, vagyonának elkobzása után a királyi kincstár tartotta a kölcsönt. Az évi kamatot Wesselényiék életében a lipcsei vár tiszttartója, 1671 után pedig a beszterczebányai kamarai hivatal fizette.[1]

Az alapítón kívül Maison Tibold bányaigazgató 200 forintot, Kolosi György detvai plébános 100 forintot, Nestlbacher Katalin 100 forintot, Petrovszki Ádám zsarnóczai plébános 500 forintot, Huszár Lőrincz garamszentkereszti plébános 50 forintot, Schafferin Erzsébet 300 forintot, Princz Jakab 100 forintot adtak alapítványi tőkékül s ezeket mind Körmöczbánya városa vette kölcsön. Bankó András körmöczbányai plébánosnak 200 forintos alapítványa pedig 1695-ben Hann András helybeli polgárnál volt elhelyezve.[2]

Előljárói voltak e kolostornak 1649—52. Burganovszki Vid, 1653. Roststock Egyed, 1654. Karnovi Boldizsár, 1656. Burganovszki Vid, 1656. Podjebráczki Ambrus.

Guardiánjai voltak:

1659. Burganovszki Vid
1660. Kossin Ferencz
1663. Oroszi András
1664. Podjebráczki Ambrus
1665. Kaderlauf János
1667. Podjebráczki Ambrus
1668. Roststock Egyed
1669. Tretin Ambrus
1671. Burganovszki Vid
1672. Weinmann (Vaimon) Dániel
1673. Podjebráczki Ambrus
1675. Burganovszki Vid
1676. Fritsch Miklós
1677. Fogler Ferencz
1678. Bekker Boldizsár
1679. Manák János
1681. Májer Lipót
1684. Podjebráczki Ambrus
1685. Semva Benedek
1686. Radossini László
1687. Krizsidovszki Izidor
1689. Göcz János
1690. Gastl Ambrus
1692. Niederreiter Mihály
1693. Gastl Ambrus
1699. Waldtreich Antal
1701. Májer Gottfrid
1702. Gastl Ambrus
1708. Mahacsek Cziprián
1710. Waldtreich Antal
1711. Berchtold György.

---

[1] Az esztergomi káptalan hiteles helyi levéltára szentbenedeki rész. Fasc. 53. no. 7.

[2] Ritus et consuetudines kézirat a gyöngyösi levéltárban. Egyebekre nézve l. Fridrich i. m. II. 71—78.

Köröshegy.

E kis, a Balatonhoz közeleső somogymegyei városka 1495-ben jutott a híres Báthory-család kezére s az idetelepített ferenczrendűek egyházának ma is fennálló részei azt mutatják, hogy a Báthoryak építették ez egyházat a szigorú ferenczrendűek számára. Ismerték ők ezeket, hiszen ősi fészkükben, Nyirbátorban is jámborul szolgáltak Istennek. Az bizonyos, hogy 1516-ban e kolostor megvolt (Kereshegynek írják) és az ozorai őr felügyelete alatt állott.[1]

Nagy kár érte e helyet 1532 végén. Meghalván ugyanis Báthory András tárnokmester, Pekry Lajos huszárkapitány e városkát erővel el akarta foglalni a maga részére, csak azért, mert az elhunyt tárnokmester bátyjának, István nádornak özvegyét ő vette nőül. Báthory András emberei azonban e városkát meghalt uruk fiai számára akarták megtartani. Behúzódtak tehát a kolostorba és ott védték magukat Pekry katonái ellen. Pekry, hogy őket kizavarja, felgyújtatta a kolostort, de czélt nem ért, mert szerencsére a templom teteje nem gyulladt meg.[2]

Valahogy azután helyreállították a kolostor tetejét és a ferenczrendűek itt maradtak 1537-ig. 1535 elején Héderhelyi András guardián vezetése mellett 12-en laktak itt. A miséspapok közül Dalmadi Máté és Csabai Kelemen gyóntatással, Vállaji Jakab, Kölcsei Benedek és Merenyei Mihály igehirdetéssel foglalkoztak. Az öt segítőtestvér közül az egyik a saruvarráshoz értett.[3]

1537-ben már nem rendel ide a közgyűlés guardiánokat és 1542-ben megengedi, hogy az egervári szerzetesek gyüjthessenek élelmet azon szalamegyei falvakban, amelyekben azelőtt a köröshegyiek szoktak kéregetni.

Guardiánjai közül ismeretesek:

1529. Tövisi Imre
1531. Salánki Tamás
1533. Héderhelyi András
1535. Dalmadi Pál.

---

[1] Csánki i. m. II. 684. Magyar Könyvszemle 1901. 264—5.

[2] Toldy: Analecta. 302.

[3] Egyháztörténelmi Emlékek II. 468, 465, 472, 478, 498. Békefi: A Balaton környékének egyházai és várai. 230—31.

Kövesd.

Az 1384—5-iki összeírásban az úgynevezett bolgár őrség kolostorai közt fordul elő Karánsebes és Cseri után (Chevesdi).[1] Nem lehet tehát más e hely, mint a mai Gavosdia, Lugastól keletre, mert ezt 1447-ben is, 1487-ben is Kevesd-nek, Kövesdnek hívták és írták magyarul.[2] Volt ugyan a Néra (hajdan Nyárád) völgyében is Dalbosecz mellett egy Kövesd helység, de ha itt ferenczrendű kolostor állott volna, akkor a kövi (kevevári) őr felügyelete alá rendelték volna, mert hiszen ahhoz közelebb esett és Köviről könnyebben is meglátogatható lett volna, mint Karánsebesről vagy Orsováról.

1433-ban még kérték a ferenczrendűek a pápát, hogy őket a kövesdi (Kewesd) kolostor birtokában megerősítse, mert nagy szükség van ott arra, hogy a félhitű népeknek az igaz vallást hirdessék,[3] de 1478-ban már nem említik. Tehát ez időközben valamelyik török rabló csapat támadása miatt a ferenczrendűek kénytelenek voltak e védtelen helyet elhagyni.

Kövi.

Most Kevevára a Duna mellett. Mikor a ferenczrendűek itt laktak, inkább Kövinek ejtették ki e város nevét, mert a XIV—XV. században sokszor Kuvi-nak írják.

1368-ban a bolgárok megtérítése végett alapította a kolostort e nevezetes véghelyen I. Lajos királyunk.[4] Maguk a ferenczrendűek oly jelentékeny helynek tartották, hogy az Alduna mentén fekvő őrségüket Köviről nevezték el s így 1385-ben a kolostor a kövi őr felügyelete alatt áll.[5] 1433-ban még fennállott, de azután hallgatnak róla az oklevelek. Tehát legalább is 1459-ben, midőn a szemben fekvő Szendrőt a törökök másodszor és végleg elfoglalták, el kellett hagyni e helyet a ferenczrendűeknek, mert életük veszedelemben forgott.

---

[1] Analecta Franciscana. IV. 555—56.
[2] Csánki i. m. II. 47.
[3] Acta Bosnae. 139—40.
[4] Toldy: Analecta. 234.
[5] Analecta Franciscana. IV. 555—56.

Kusaly.

Most jelentéktelen, kis község Szilágymegyében, mindössze 188 házzal és 811 lakossal, de hajdan a Kusalyi Jakch (Jakcs, Jakcsi) előkelő család lakóhelye és kis városka volt. A Nagy Lajos királyunk idejében főkincstartóságra emelkedett Jakch György egyik fia, Dénes, egyházi pályára lépvén megismerte a szigorú ferenczrendűeket és az ő buzdítására testvérei unokatestvéreikkel együtt elhatározták, hogy szülőhelyükön, Kusalyon a Szentlélek tiszteletére egyházat s e mellé a szigorú ferenczrendűek számára kolostort építenek. 1422. október 22-én V. Márton pápa megadta nekik erre az engedélyt és Jakch György legidősebb fia János, a későbbi székely ispán 1423. szeptember 2-án bemutatta ez engedélyt Pálóczy Györgynek, az erdélyi püspöknek. Ez örömmel adta beleegyezését ahhoz, hogy a megyés egyház jogainak sérelme nélkül a ferenczrendűek a kolostort átvehessék.[1] Közben az egyház építésének különös czélját egy kissé megváltoztatták, mert a főoltárra nem a Szentlélek, hanem a Szentháromság képét helyezték.[2]

Felépült tehát a Boldogságos Szűz tiszteletére avatott megyés egyházon kivül a ferenczrendűek kis egyháza is. Teljes befejezést az egyház csak a XV. század végén nyert, mint ma is fennálló homlokzata és tornyának második emelete mutatja.[3] Vagy pedig az első egyház csak fából készült és ahelyett csak 1500 táján építettek kőegyházat. Mint látni fogjuk, 1500 táján a kolostorral szemben a harmadszerzetbeli begina-apácák is letelepedtek.

A kusalyi kolostor az 1516-iki jegyzék szerint a nagybányai őr felügyelete alatt állott.[4] 1552-ben a jenei őrséghez csatolták, mert a nagybányai megszünt. A Jakch családon kivül a szomszédos Drágffy család is szerette az itt lakó szerzeteseket s azért Drágffy János országbiró 1524. június 7-iki végrendeletében 100 forintot hagyott a kusalyi barátoknak az ő ruházatukra és élelmükre.[5]

---

[1] Petri Mór: Szilágymegye monographiája. I. 598. 99.
[2] Országos levéltár. Dl. 36425 pag. 278.
[3] Petri i. m. I. 601.
[4] Magyar Könyvszemle. 1901. 164—5.
[5] Magyar Nyelv. 1917. 122.

Guardiánjai 1529 óta ezek voltak:

1529. Vásárhelyi Ferencz
1531. Váradi János
1533. Balatinczi Miklós
1535. Szentpéteri János
1537. Andocsi Péter
1539. Nagyfalusi Albert
1542. Balatinczi Miklós
1544. Csomorkányi László
1546. Lesi Gergely
1548. Váradujlaki Ferencz
1550. Dobszai István
1552. Gadnai Simon
1554. Pápai Gergely[1]

1535 elején elég szép számmal laktak itt a salvatorianusok és pedig 10 miséspap, 1 növendék és 7 segítő testvér, tehát összesen 18-an. Misés papok voltak a guardiánon kívül Véki Balázs, az apáczák gyóntatója, Csekelyi Balázs, Margitafalvi Balázs és Nagybácsi Gábor igehirdetők, az öreg Szeremlyéni Márton, Debreczeni Péter és az ekkor újmisés Szegedi Benedek gyóntatók, Szegedi Bálint az énekes. A 10-ik miséspap Rettegi András Désre járt szentbeszédeket tartani, lehet, hogy ott is lakott a plébánosnál. Az egyik segítőtestvér czipész volt.[2]

1542-re leolvadt a számuk 13-ra. Ezek közt 6 volt a miséspap, a többi 7 segítőtestvér. A miséspapok közül Vecsei Kelemen volt az apáczák gyóntatója. Enyedi Ambrus a hívek gyóntatásával, Csomorkányi Lukács, Lengyel Albert és Lesi Gergely igehirdetéssel foglalkoztak.

1544-ben Vecsei és Enyedi még előbbi hivatalukban foglalatoskodtak, Csomorkányi László a guardián és Pesti József igehirdetők voltak. Itt lakott, mint biztos helyen maga az őr, Keresztúri László és irgalomból itt tartották a tehetetlenné vált Zahari Imrét is.

1548-ban és 1550-ben már csak 5 ferenczrendű lakott itt. 1548-ban a guardiánon kivül Harsányi Mihály volt a gyóntató és Szentgyörgyvölgyi Tamás az igehirdető. 1550-ben megint visszajött Pesti József igehirdetőnek. A guardián és Tetesi Mátyás voltak a gyóntatók. Mellettük volt 2—2 segítőtestvér.[3]

Nevezetes a kusalyi kolostor arról is, hogy 1526—27-ben itt tartózkodott Csáti Demeter atya s itt írta nagy szomorúságában az éneket Pannonia megvételéről. (L. a XI. részt.)

---

[1] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 466—524.

[2] Chronica seu origo fratrum. 69b.

[3] Urbarium pervetustum a gyöngyösi levéltárban. Kaiser Nándor szives közlése.

1532-ben az itt lakott ferenczrendűek közül szerencsétlenül járt Szőllősi Mihály atya, mert kintjártában a rabló oláhok megölték.[1]

1548-ban már az egész konvent veszedelemtől tartott s menekülésre gondolt. Azért a közgyűlés megengedte nekik, hogy 2 lovat tarthassanak.[2]

1556-ban a szilágymegyei nemesség is elpártolt I. Ferdinánd királytól és János Zsigmond pártjára állott. Különösen nagy ellensége volt Ferdinándnak és egyúttal nagy híve a hitújításnak Báthory György. Ez, mint a kiskorú Drágffy Györgynek gyámja, kezében tartotta, majd 1556-ban a Drágffyak kihaltával magának megszerezte a szilágycsehi kastélyt. Nem volt tanácsos ily dühös ellenség közelében maradni s azért a kusalyi salvatoriánusok értékesebb tárgyaikat, miseruháikat elhelyezték az ecsedi várban[3] és ők innen elmenekültek. 1558-ban már nem rendel ide közgyűlésük guardiánt s azontúl még kevésbé.

Léva.

A lévai vár kivált Érsekujvár eleste, 1664 után nagyon fontos véghely lőn s azért oda német katonaságot is rendeltek. E német katonák, továbbá a környékbeli nemesek kérték tehát a salvatoriánusokat, hogy jöjjenek közéjük és tanítsák, vezessék őket. Az esztergomi érsek és a generális beleegyeztek a kérés teljesítésébe.[4]

A salvatoriánusok tehát 1675-ben megvették Pécsy Márton nemesember házát és május 9-én ideköltöztek. Bárkányi János, Istennek ezen áldozatrakész szolgája, vállalta magára, hogy megküzd a kezdet nehézségeivel. A május 1-i közgyűlés melléje rendelte Fejér Istvánt magyar, Haberman Bonaventurát német és Veron Dávidot tót igehirdetőnek. Az utolsóra nem nagy szükség volt, mert 1677-től kezdve nem küldtek ide tót igehirdetőt.

Bárkányi János sok nyomorúságban és szegénységben működött itt három esztendeig.[5] A házhoz először olyan telket kellett szerezni, amelyen majd rendes kolostort és egyházat lehessen felépíteni. Gróf Esterházy Pál, aki a lévai uradalmat a gróf Csákyaktól már akkor zálogba vette, 1677-ben megvette Kőműves András lévai lakos házát és nekik ajándékozta. De ez is kicsi volt. 1682-

---

[1] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 533.

[2] U. o. 510.

[3] Magyar Sion. II. 234. [4] 1685-iki értesítés a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában. [5] Magyar Könyvszemle. 1880. 135.

ben tehát az összegyüjtött alamizsnákból megvették Józsa István házát 50 talléron. Majd 1693-ban Gyarmati Gergely és neje, Beke Erzsébet, 1695-ben Fekete István és neje, Tót Katalin, 1709-ben Palásti István hagyták kis házaikat a ferenczrendüeknek, 1703-ban pedig Jaklin Miklós, Esterházy Pál jószágfelügyelőjének házát engedte át nekik az uradalom.[1] Igy csak 1711 után került a sor a rendes kolostor és templom építésére.

A lévai plébános szivesen fogadta őket és könyveket ajándékozott nekik,[2] báró Jaklin Miklós pedig 1702-ben 1000 forintos nagy alapítványt tett részükre.

Rétet azonban nem Léván, hanem a szomszédos Bars város határában szereztek, még pedig 1681-ben özv. Kisity Jánosnétól egy rétet 85 talléron, 1682-ben özv. Pap Jánosnétól, egy másikat 16 talléron és 1683-ban Farkas Ádámtól harmadikat 5 talléron.[3]

Mikor már egy kicsit megvetették itt a lábukat, a mariánusok felszólaltak az ő idetelepülésük ellen, azt állítván, hogy Léva már azon területhez tartozik, ahol egyedül ők épithetnek ferenczrendü székházakat vagy kolostorokat. Kényszeriteni akarták azért a generális útján a salvatoriánusokat, hogy innen távozzanak. De az uradalom birtokosai erősen ragaszkodnak a salvatoriánusokhoz s leveleket irtak mind a generálishoz, mind a provinciálishoz megmaradásuk érdekében. A provinciális a generális hegyen inneni biztosához oly bizonyító előterjesztéseket tett, hogy mind e biztos, mind Szelepcsényi György esztergomi érsek a salvatoriánusok javára döntött. 1683-ban, mint emlitők, innen ment Manák János Esztergomba s ő kezdte meg ott a lelkipásztorkodást.

Előljárók voltak itt:

1675. Bárkányi János
1677. Bárkányi Ferencz
1678. Balog Jeromos
1679. Kolocsányi Pál
1682. Fekete Elek
1684. Búzás Gáspár
1687. Sellyei Kornél
1688. Zsigmond Benedek
1690. Kelefi Dénes
1693. Zsigmond Benedek
1695. Szalkai Krizosztom
1697. Istvánfi Imre
1700. Kőszegi Sebestyén
1701. Vas Szilveszter
1703. Maróti Pál
1708. Szálkai Krizosztom
1710. Molnár Gergely
1711. Csiszér Máté[4]

[1] Rupp i. m. I. 162.
[2] Magyar Könyvszemle. 1880. 135.
[3] Rupp. i. m. I. 163.
[4] Friedrich i. m. II. 178—80.

Liptó l. Okolicsnó.

Marosvásárhely.

Mily nagy érdemeket szereztek Szent Ferencz fiai azzal, hogy itt az ország szélén, akkor még Tatárország közelében és szegény vidéken a székely nép közt letelepedtek s a Boldogságos Szűz tiszteletére avatott egyházban Isten igéjét hirdették, azt a mariánusoknál elmondottuk.

1444-ben Caesarini Julian pápai követ e kolostort szigorú ferenczrendűeknek ítélte oda és ezek Hunyady János erdélyi vajda, később országkormányzó segítségével át is vették.[1] 1492-ben VI. Sándor pápa újra megerősítette őket e kolostor birtokában.[2]

Szerették és tisztelték itt Szent Ferencz fiait nem csupán a székelyek, hanem a szomszéd nemesek is. 1471. okt. 25-én Toldalagi András nemes úr magához hivatta az itt lakó ferenczrendűek közül Szondi Osvát és Székely Miklós atyákat és előttük tett végrendeletet. A végrendelet a szentkirályi, másként székelyházi pálosok javára szólt ugyan, de a pálosokat kötelezte András úr, hogy a nekik hagyott halastó halaiból a vásárhelyi barátoknak is adjanak.[3] Barlabásy Lénárt erdélyi alvajda 1525. jan. 28-án tett végrendeletében náluk kér nyugvó helyet s azért nekik hagyja ősi szokás szerint a temetésre feldíszített lovát és czímereit, továbbá hagy nekik 50 forintot.[4] A kolozsvári nagy jótevő, Kőfaragó György özvegye se feledkezett meg róluk s 3 forintot hagyott nekik.[5] Mikor másutt már nagyon aggódtak, ők még akkor se gondolhattak veszedelemre, mert hiszen még 1549-ben is úgy rendelkezik egyik pártfogójuk, Szentannai Lázár János, hogy kisfaludi malmának fele hasznából a marosvásárhelyi barátok kapjanak egy harmadot és azonkívül a réten adjanak nekik évenkint 10 kaszaalja füvet.[6]

A pártfogók segítségével és az egyházukat sűrűn látogató hívek adományaival aztán 1460 táján oly hatalmas, csúcsíves módon rakott egyházat tudtak építeni, hogy messze földön nem

---

[1] Blahó: Annales. II. 4—5. Gyöngyösi bullarium 74—76. ll.
[2] Hevenesi kéziratok. XXXIX. 325.
[3] Székely Oklevéltár. III. 93. Történelmi Tár. 1888. 92.
[4] Teleki Oklevéltár. II. 450.
[5] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 181.
[6] Székely Oklevéltár. II. 84.

volt párja s oly eröset, hogy mint most is meglevő részei bizonyítják, századok viharát és pusztítását kiállotta. A marosvásárhelyi várban levő, most református templom volt ugyanis az övék s ennek szentélye, főkapuja s tornya még átalakitás nélkül kiállották az idők dühét. Látható ebből, mily nagy bizalommal, mily nagyratörő lélekkel fogtak hozzá ez egyház építéséhez.

Már 1503 előtt jámbor özvegyek itt is összeállottak, hogy közös házban a szegény ferenczrendűek felügyelete és lelkivezetése mellett szerzetes életet éljenek.[1]

A kolostorban élő salvatoriánusok irodalommal is foglalkoztak és napjainkig fenmaradt az a zsolosmás könyv, melyet Hunyadi Kelemen atya 1522-ben, itt lakván, lemásolt.[2]

A konvent örvendetes virágzó állapotát mutatja az 1525 elején kelt összeirás is. 13 miséspap, 1 növendék és 10 segitőtestvér végezte itt akkor az istentiszteletet. Egyházukban orgona is volt és azon Brassai Jeromos játszott s mellette Tőtösi Mátyás énekelt. Bákai Gergely volt a guardián, Vásárhelyi Ferencz, Gárdi Gál, Kisdemeteri Gergely, Besenyei Gergely és Régeni György igehirdetéssel, Bölcskei Mihály, Kolozsvári Ferencz, Bányai Ferencz és Telegdi István gyóntatással foglalkoztak. A segitőtestvérek közt 1 ács, 2 lakatos, 1 varga és 1 borbély mesterember volt. Az igehirdetők vezetéknevei mutatják, hogy azok közül legalább kettő szász eredetű volt s azért laktak itt, hogy a szomszéd községekben a plébánosokat az igehirdetésben segitsék. 5 gyóntató pedig azért lakott itt, mert ferenczrendűek marosvásárhelyi egyháza még akkor is híres búcsújáró hely volt.[3] Az 1499-iki közgyülés elrendelte, hogy itt a testvérek minden nap énekes misét mondjanak.[4]

1535-ben az erdélyi konventekből szervezett keleti őrséget marosvásárhelyinek nevezték el, mert hisz az ide sorozott konventek közül ez volt a legrégibb és legnépesebb. De ez az állapot csak két évig tartott s akkor a marosvásárhelyi őr volt Enyedi Márton.[5]

---

1 U. o. III. 152.
2 Magyar Könyvszemle. 1879. 267.
3 Chronica seu origo fratrum. Fol. 66.
4 Batthyány: Leges ecclesiasticae. III. 621.
5 Egyháztörténelmi Emlékek. II. 481. 477.

Guardiánjai közül ismeretesek:

1529. Széki Miklós	1544. Balatinczi Miklós
1531. Katonai Pál	1546. Ujlaki Péter
1533. Bákai Gergely	1548. Keresztúri László
1537. Szilai Benedek	1550. Szegedi Ferencz
1539. Ujlaki Péter	1552. Pálkai András
1542. Horhi Mátyás	1551. Szerémujlaki Ferencz

Külön igehirdetőként ide rendelték 1546-ban Betleni Jánost.[1]

Mindenesetre nagy veszteség volt tehát mind a magyar katholikus egyházra, mind a székely népre, hogy 1556-ban nem a székelyek, nem is a vásárhelyi lakosok, hanem a János Zsigmond pártjára kelt nemesek, nevezetesen Koronkai Mihályfi Tamás és Székelyfalvi Polyák Boldizsár és társaik iszonyú igazságtalansággal e kolostorra támadtak, onnan Szent-Ferencz fiait kikergették s az egyházba Káli Balázs lutheránus igehirdetőt helyezték be.[2]

Ezután a marosvásárhelyi ferenczrendű kolostor és egyház a béke tanyája helyett a városi és vallási küzdelmek, veszekedések fészke lett. 1602-ben a kolostort várrá alakitották át, később pedig lerombolták.[3]

Így pusztult el a sok-sok áldozattal épült kolostor. Egyháza is belül kiüresedett, kivül megsérült. Ezen állapotában is azt irja 1610 táján róla a szemtanu Nagy Szabó Ferencz:

«Az pedig oly szép szentegyház volt, hogy valóban ékes templom vala: igen szép ablakai, hogy annak mása egyik városban és Erdélyben nincsen, sem lészen, sem volt. Orgona nagy és jó vala benne; annak oly szép és ékesen csinált háza és helye vala a templombaṅ, hogy annak is nincsen mása Erdélyben egyik kolostoros városban is, sem pedig Fejérvárott, sem pedig másutt. Igen szép csinálmány vala. Harangok választott jók. Óra nagy és jó vala».[4]

Medgyes.

Erdélynek ezen élénk, hajdan Szász-Medgyesnek hivott városában a hívek adományából 1500 táján épült fel a szigorú

---

1 Egyháztörténelmi Emlékek. II. 465—524.

2 Blahó: Exempla diversarum antiquarum literarum a gyöngyösi levéltárban. V. ö. Székely Oklevéltár. II. 138. 50.

3 Erdélyi Történeti Adatok. I. 67., 71., 76.

4 U. o. 71.

ferenczrendűek díszes egyháza és kolostora. Az 1516-iki jegyzékben már előfordul s természetesen az erdélyi őr felügyelete alatt áll.[1]

Szerették az itt lakó ferenczrendűeket a Küküllő mentén lakó nemesek is. Így 1523-ban Pempflinger Márk neje, Tóbiássy Katalin 10 forintot,[2] 1525-ben Barlabásy Lénárd, erdélyi alvajda 25 forintot hagyott nekik.[3]

Egyházában orgona is volt s 1535-ben 13 miséspap, 2 növendék és 10 segítőtestvér szolgált itt az Úrnak; 1 növendékkel több, mint Marosvásárhelyt. Ezek közül Berethalmi Tamás volt a guardián, Senytei (de Sintavia) Ferencz az orgonás és Medgyesi János az énekes. Az öreg Szebeni Kelemen, Brassai Benedek és Bogácsi Fülöp a hívek gyónását hallgatták, Jamlaki (Enlakai) András, Medgyesi Imre, Dipsei (Dürrbachi) Bálint, Eczeli Mihály és Medgyesi Gábor Isten igéjét hirdették. Keresztényszigeti Jakab volt a begina-apáczák igehirdetője és gyóntatója, György még csak újmisés volt. A 10 segítőtestvér nagyobbrészt a szomszéd szász falvakból (Bogács, Berethalom, Kapus, Dállya, Tóbiás) származott közülök 1 mint sekrestyés, 1 mint szakács, 1 mint kamarás, 1 mint varga tett szolgálatot.[4]

Guardiánjai voltak:

1531-ben Buzdi Bertalan
1533-ban Berethalmi Tamás
1535-ben Medgyesi János
1537-ben Feketehalmi (Zeideni, de Zidinio) Bálint
1539-ben Berethalmi Tamás
1542-ben Berethalmi Tamás
1544-ben Dipsei (Dünbachi, Girbahti) Bálint
1546-ban Berethalmi Tamás
1550-ben Berethalmi Tamás
1552-ben Dipsei Bálint
1554-ben Dipsei Bálint.[5]

Nagy szomorúság érte az itt lakó testvéreket 1534. szept. 29-én. Az erkölcstelen és törökbarát Gritti Alajos kormányzót, mint tudjuk, sok gonosz tettei miatt e napon ölték meg menekülése közben a magyarok. Kún Kocsárd a magyarok vezére ezután azt követelte, hogy a volt kormányzó holttestét a ferenczrendűek templomában temessék el. Hiába tiltakozott a guardián, Berethalmi

---

[1] Magyar Könyvszemle. 1901. 264—5
[2] Egyháztörténelmi Emlékek. I. 98.
[3] Teleki Oklevéltár. II. 450—53.
[4] Chronica seu origo fratrum. 66b.
[5] Egyháztörténelmi Emlékek, II. 465—525.

Tamás, hiába tiltakoztak ez ellen többi társai, kénytelenek voltak tűrni, hogy az erőszakos nép az ő egyházaikban Gritti holttestének helyet szorított.[1]

1556-ban az erdélyiek törökbarát pártja a ferenczrendűeket, mint I. Ferdinánd-pártiakat innen is kikergette. Szép egyházuk az evangelikusok kezére került, csak 1721-ben nyerte azt vissza a ferenczrendűek Stephanita provinciája.

Medgyesallya.

A mai Aranyosmedgyesen, Szatmármegyében épült kolostorukat a szigorú ferenczrendűek rendesen medgyesallyainak nevezték, mert e helyütt a Medgyesi Móricz családnak vára (vagy inkább csak erős kastélya) volt és a város a kolostorral együtt annak aljában feküdt.

Bizonyára a Móricz és az azzal rokon Báthory főúri családok támogatásával építettek itt a szigorú ferenczrendűek kolostort és egyházat 1500 táján. — 1516-ban mint a nagybányai őrség egyik kolostorát említik.[2] 1524-ben a nem messze eső Erdőd birtokosa, Drágffy János végrendeletében 50 forintot hagy «az megyesi kalastromnak az barátoknak ruházatjokra, életekre».[3]

1535 elején a guardiánnal együtt 9 misés pap és 1 növendék lakott e kolostorban. Közülök Bányai Mihály, Tengődi János, Debreczeni Balázs, Velikei Mihály és Pesti József gyóntatással, Dési András és Széplaki György igehirdetéssel foglalkoztak. Besenyei Lukács volt az énekes. 7 segítő testvér fáradozott mellettük s a sekrestyésen és kamaráson kívül egyik kerékgyártó-, másik esztergályos-, a harmadik szabó-mesterséget űzött.[4]

Guardiánjai közül ismeretesek:

1531-ben Szilai Benedek
1533-ban Csomorkányi László
1535-ben Ugyanő
1537-ben Salánki János
1544-ben Bányai Miklós
1546-ban Csomorkányi László
1548-ban Hidvégi Máté
1550-ben Harsányi István
1552-ben Ugyanő
1554-ben Szántai András
1558-ben Szatmári Mátyás
1559-ben Illevölgyi János
1561—3-ban Szántai András[5]

[1] U. o. II. 383.
[2] Magyar Könyvszemle. 1901. 264—5.
[3] Magyar Nyelv. 1917. 122.
[4] Chronica seu origo fratrum. 69. b.
[5] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 465—527.

1556-ban a tiszántúli kolostorok közül még ezt tartották legbiztosabb helynek a salvatoriánusok s azért a közgyűlések tartásához szükséges edényeket s egyéb felszereléseket itt helyezték el.[1] 1563-ban is Szántai András guardián 4 szerzetessel nyugodtan éldegélt itt.[2] De már 1565-ben Jánosi Zsigmond és Miksa király hadai épen ott a Szamos mentén harczoltak s így akkor el kellett hagyni e kolostort is a benne lakó ferenczrendűeknek. Egyházuknak falai Aranyosmedgyes keleti részén még 1764-ben is állottak s a mellette levő földrészt még akkor is barátok kertjének hivták.[3]

Monoszló-Várallya.

A régi ferenczrendűek maguk közt csak Várallyainak nevezték e Körösmegyében, Monoszló vára alatt épült kolostort, de mivel az országban sok Várallya van, mi kénytelenek vagyunk megkülönböztetés végett a Monoszló nevet eléje tenni.

A mai körösmegyei Moszlaviná-t a régi magyarok állandóan Monoszló-nak hívták s a vár alatt épült városka Várallya nevet viselt.[4]

E kolostort a XV. században megint nagy méltóságokra emelkedett Csupor-családnak György nevű tagja, Csupor Demeternek az előbb tinnini, utóbb győri püspöknek testvére építette s egyházának védőszentéül a Boldogságos Szűzet választotta. 1460-ban már készülőben voltak az épületek s az alapító kérésére II. Pius pápa a kolostor egyházát látogató s abban imádkozó híveknek búcsúkat engedett.[5]

Vajjon-e Csupor György volt-e az, aki 1460—69. közt Gergely néven Szent-Ferencz szerzetébe lépett, de Csupor Gáspár özvegyének a tartozást nem fizette meg? nem tudjuk.[6]

Talán az alapító fia volt az a Csupor István, aki a zágrábi egyházmegye papjává lőn s 1489-ben kieszközölte Rómában, hogy a pápa e kolostor egyházát Mária-ünnepeken látogató és alamizsnát nyujtó híveknek újra búcsút adott.[7]

---

[1] U. o. II. 522.
[2] Chronica seu origo fratrum 77.
[3] Becsky László 1764-iki tudósítása a gyöngyösi levéltárban.
[4] Csánki: Körösmegye a XV. században. 27.
[5] Theiner: Mon. Hung. II. 366.
[6] Katholikus Szemle. 1896. 628
[7] Történelmi Tár. 1900. 10.

Egy másik Csupor István, az alapító Györgynek unokatestvére, Csupor Miklós erdélyi vajda testvére 1492-ben mint elaggott ember végrendeletet tett. Ebben először is azt az óhajtását nyilvánította, hogy őt a ferenczrendűek monoszlóvárallyai egyházába a nagy oltár elé temessék. Azután pedig 600 forintot hagyott avégre, hogy a kolostort újra fedjék vagy helyreállítsák. Kérte nejét, hogy Koruska nevű faluját ő is e kolostor egyházának adja. E kolostor guardiánjánál tartotta az öreg főúr 3000 forint készpénzről szóló adósság-leveleit s elrendelte, hogy e 3000 forint nejének adassék. Volt ezenkívül a kolostorban elhelyezve 240 forintja. Ebből 100 forintot avégre hagyott a ferenczrendűeknek, hogy abból az úrmutatót (monstrantiát) megaranyozzák, 20 forintot pedig azért rendel nekik, hogy ő érte imádkozzanak. A szlavon őr felügyelete alatt álló többi kolostoroknak is hagyott 5—5 forintot. Zálogba adtak neki 32 forintot, 2 miseruhát (az egyik aranyos volt, a másik hímzett, keresztes). Ezeket is a kolostorban tartotta s meghagyta, hogyha kiváltják, 30 forintból vegyenek valamit a kolostornak. Bocskay Péter elzálogosított neki 100 forintért egy paplannak hívott szőnyeget. Míg kiváltják, ezt is a kolostor használhatta.[1]

1535 elején 6 miséspap és 2 növendék végezte itt az istentiszteletet, de még többen (9) voltak a felszenteletlen testvérek. A miséspapok közül Szerdahelyi György volt a guardián, Diákai Mihály az énekes, Ivánczy István a gyóntató. Jalsovai István, Dobrakútyai Bernát, Mudróczi János az Isten igéjét hirdették. Az egyik segítőtestvér Kalocsai Boldizsár üveges és esztergályos mesterember volt. Őt kivéve a többiek mind körös- és pozsegamegyei emberek voltak. Tehát a köznép nyelvét értő s e köznépből származó ferenczrendűek laktak itt.[2]

A közgyűlés iderendelte a guardiánoknak:

1531-ben Doboviczi Istvánt — 1535-ben Palicznai Györgyöt
1533-ban Szerdahelyi Györgyöt — 1537-ben Ivánczi Simont.[3]

1531-ben elhatározta a közgyűlés, hogy az itt lakó beginaapáczákat Petróczra az ott lakó apáczákhoz kell költöztetni.[4]

---

[1] Országos Levéltár. Dl. 35. 527.
[2] Chronica seu origo fratrum.
[3] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 466—85.
[4] U. o. 469.

Látható, hogy ez az intézkedés a török fegyverektől való félelemből történt. Maguk a férfi ferenczrendűek 1537-ig kitartottak, de 1542-ben a közgyűlés már nem küld ide guardiánt, tehát ez év előtt 1540 táján el kellett hagyniok nekik is Monoszló-Várallyát, bár maga a vár csak 1544-ben került török kézre. Említi e kolostort 1641-ben Vinkovics Benedek zágrábi püspök is Podgradje (Várallya) néven s azt állítja, hogy az ivanicsival egyidőben hagyták el a ferenczrendűek.[1] Az egyházi felszereléseket az elköltözés alkalmával Remetinczre vitték, de 1552-ben Batthyány Kristóf onnan erővel elvitette.[2]

A török uralom idején majd a XVIII. században a kastélynak és a falunak újjáépítése idején a kolostor követi úgy széthordták, hogy most nem lehet megjelölni a helyet, ahol a kolostor állott.

Nagybánya.

A XV. században virágzó és nagyjövedelmű bányaváros volt.

Zsigmond király, hogy Lazarevity István szerb despotát egészen Magyarországhoz csatolja, 1411-ben e várost (valamint Szatmárt és Debreczent) neki ajándékozta. Róla 1426-ban az ő unokaöccsére és a szerb fejedelemségben utódára, Brankovics Györgyre szállott. Ez ismervén a szigorú ferenczrendűek áldásos működését, Nagybánya közelében tehát a városon kívül kolostort építtetett számukra s 1437-ben a pápához fordult, hogy e kolostort nekik adhassa. IV. Eugen pápa 1437. aug. 21-én az engedélyt erre meg is adta.[3] A következő évben már ide is költöztek a szigorú ferenczrendűek, úgy, hogy most már 1438. második felében a bosnyák helytartó biztosság okáért maga kérte a pápát, hogy őket e hely birtokában erősítse meg. Ezt megkapta 1438. decz. 24-én kiállított bullával.[4]

Nagyjelentőségű volt e kolostor a salvatoriánusokra, mert északkeleti Magyarországon itt lakásuk által váltak ismeretesekké. Itt kellett azonban először német igehirdetőről is gondoskodni, mert e város és a szomszéd Felsőbánya lakosai akkor még nagyobbrészt németek voltak. 1460-ban említik is a ferenczrendű

---

[1] Vjesnik zemaljslavna avlaina. XV. 6.

[2] Gyöngyösi levéltár: Kaizer Ferdinánd szíves közlése.

[3] Blahó: Annales I. 186.

[4] U. o. I. 186, II. 669. Acta Bosnae. 169.

német igehirdetőt. 1481-ben a kolostor guardiánja László volt megbízva, hogy Pál kápolna-igazgatóval együtt a nagybányai Szent-István-templomban kihirdessék a jubileumi búcsút. Ki is hirdették és az odajövő bűnbánók bajait meghallgatván, őket a büntetések alól feloldozták. Egy ugocsamegyei nemesnek, Forgoláni Istvánnak ilyen felmentő levele napjainkig fenmaradt.[1]

A nagybányai gazdag polgárok segítették őket, úgy hogy egyházukban orgonát építettek és az 1499-iki közgyűlés rendelete szerint mindennap énekes misét mondottak.[2] E kolostorról nevezték el a Tiszántúl északi részén szervezett őrséget.[3]

1535 elején 8 miséspap és 2 növendék tartózkodott itt. Váradi János volt a guardián, Szegedi Tamás az énekes, Monoszlai István az orgonás. Szalacsi Balázs, Gesztétei Balázs és Földvári Barnabás gyóntatók, Szőllősi Gergely és Botári Jakab igehirdetők voltak. A 4 segítőtestvérek közül egyik vargamesterséget üzött.[4]

1542-ben még mindig 14-en laktak e kolostorban, 7 miséspap és 7 segítőtestvér. A miséspapok közül öten: Pálkai András, Tárnoki János, Hartai István, Váradujlaki Ferencz és Földvári Barnabás igehirdetéssel, ketten: Pozsegadiákai Ferencz és Novai András gyóntatással foglalkoztak. A segítőtestvérek egyike Makai László értett az orgonáláshoz, Bulcsi Mihály pedig a borbély- és Széplaki Péter a vargamesterséghez. 1544-ben Cserögyi István guardiánsága alatt Lesi Gergely és Váradujlaki Ferencz igehirdetők, Bátori Pál és a vak Bátori Balázs gyóntatók voltak. Tőtösi Mátyás mint énekes dícsérte az Urat. 1548-ban még mindig laktak itt 10-en. Nagyfalusi Albert guardiánon kívül idejöttek Szatmári Mátyás, Szatmári János és Tengődi Gergely igehirdetőknek, Pozsegadiákai Ferencz énekesnek jött vissza, a vak Bátori Balázs pedig itt maradt gyóntatónak.[5]

Guardiánokul a közgyűlés iderendelte:

1531-ben Síri Ferenczet	1535-ben Pálkai Andrást
1533-ban Váradi Jánost	1537-ben Szentpéteri Jánost

[1] Blahó: Exempla antiquarum literarum a gyöngyösi levéltárban.
[2] Batthyány: Leges ecclesiasticae. III. 621.
[3] Magyar Könyvszemle. 1901. 264—5.
[4] Chronica seu origo fratrum. 69.
[5] Urbarium pervetustum a gyöngyösi levéltárban.

1539-ben Bányai Miklóst
1542-ben Pálkai Andrást
1544-ben Cserögyi Istvánt
1546-ban Túri Lászlót
1548-ban Nagyfalusi Albertet
1550-ben Keresztúri Lászlót[1]

Úgy látszott tehát, hogy e helyt a ferenczrendűek megállják a sarat a hitújítókkal szemben, de sajnos, 1551 végén vagy 1552 elején oly iszonyú csapás zúdult rájuk, hogy az e kolostorukat végleg rombadöntötte. Már 1512-ben veszekedés tört ki az itt lakó ferenczrendűek és egyes jómódú nagybányai polgárok közt, amiért a ferenczrendűek megalakitották az önostorozók társulatát. Olyan nagyon ájtatos hívekből állott volna e társulat, akik Krisztus kínszenvedése emlékére bizonyos napokon, nevezetesen pénteken önmagukat megostorozták volna. De a vallásos önsanyargatás és bűnbánat e hősi foka nem tetszett a vigan élő nagybányai polgárok egy részének s maguk pártjára vonva a világi papságot is megtámadták, sőt erkölcstelen dolgokkal vádolták a ferenczrendűeket.[2]

A hitújítás idején ez ellentét a ferenczrendűek és a kath. vallás szigorú törvényeit nehezen szivlelő polgárság közt még jobban kiélesedett. Mutatja ezt az, hogy 1537-ben és 1544-ben egyes nagybányai és felsőbányai ifjak Wittenbergbe mentek tanulni. Mutatja, hogy maguk a ferenczrendűek 1546-tól kezdve külön, a hitújítók tételeit czáfoló igehirdetőt rendeltek ide, még pedig 1546-ban Apáti Demetert, 1548-ban Szatmári Mátyást, 1550-ben Kolozsvári Pált.[3] De a heves gyűlöletet szóval lecsillapítani nem lehetett. 1548-ban a város plébánosa már át ment a hitújítók táborába s ekkor a salvatoriánusokra maradt a kath. hivek lelkipásztorkodása is.[4] Ez még fokozta a gyűlöletet ellenük. Mig Fráter György élt és épen Nagybányán, mint kincstartó, teljes hatalommal rendelkezett, nem mertek erőszakkal fellépni ellenfeleik, de amint hírét vették Fráter György meggyilkolásának (†1551. decz. 17.) a nagybányaiak Deák Péter vezérlete alatt fellázadtak, János király fiának pártjára állottak, Ferdinánd király híveire rohantak, hármat közülök kivégeztek, a többiek házait lerombolták. Természetesen ez alkalommal a ferenczrendűeket is megtámadták. Kolostorukat lerombolták, őket elkergették.[5]

---

[1] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 465—524.
[2] Toldy: Analecta. 283.
[3] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 507—14.
[4] U. o. 511. [5] Történelmi Tár. 1892. 675.

A nagy támadás alkalmával elsősorban értékes egyházi felszerelésüket igyekeztek a salvatoriánusok menteni. Az egyházi ruhák egy részét sikerült elhozni s azokat az ecsedi várba vitték Báthory Andráshoz, az ország főkapitányához.[1]

E szomorú esemény volt oka annak, hogy 1552-ben a salvatoriánusok közgyűlése már nem választott guardiánt Nagybányára. 1554-ben a közgyűlés a nagybányai őrséget is megszüntette és a megmaradó kolostorokat a jeneihez csatolta. Igaz, hogy 1559-ben, a jenei őrség kolostorainak erőszakos feloszlatása után, a nagybányai őrségből megmaradt két kolostor őrét 1566-ig megint nagybányainak nevezték el, de a lerombolt nagybányai kolostort nem tudták helyreállítani.

Nagybányai örök voltak: 1529. Tárnoki János, 1531. Debreczeni István, 1533. Tolnai Ferencz, 1535. Balatinczi Miklós, 1537. Csomorkányi László, 1542. Bányai Miklós, 1544. Keresztúri László, 1546. Illyevölgyi János, 1548. Erdődi Mihály, 1550. Bári Bálint, 1552. Bányai Miklós, 1559. Illyevölgyi János, 1561. ugyanő.[2]

1674-ben a salvatoriánusok újra kisérletet tettek, hogy bejuthassanak Nagybányára. Útnak is indították egypár társukat, hogy Nagybányára menvén, ott valamelyik házban meghúzódjanak és vegyék át a kath. hivek lelki gondozását. Azonban mire ezek Kassára értek, a nagybányaiak a Szent István-templom elvétele miatt lázadásban törtek ki s igy az odautazás, valamint az ott tartózkodás életveszéllyel járt.[3]

Később azután Nagybányára a ferenczrendüek másik csoportja került (l. Minoriták).

A salvatoriánusok kolostorát Somlyai Mihály provinciális tudomása szerint 1647-ben a reformátusok iskolának használták.[4] De ez lehet tévedés is, mert a salvatoriánusok kolostora eredetileg a városon kivül, tehát később is csak a város szélén állott s igy iskolának nem volt alkalmas.

---

[1] Magyar Sion. II. 228—35.
[2] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 465—527.
[3] Volkra Otto tudósítása a gyöngyösi levéltárban.
[4] Regestrum locorum. U. o.

Nagyszőllős l. Szőllős. Nagy-Várad l. Várad. Nyirbátor.

A híres Báthory-család ecsedi ágának birtoka és ősi fészke. Itt állítólag Báthory István erdélyi vajda épített kolostort a szigorú ferenczrendűeknek az 1479-iki kenyérmezei diadal emlékére. Eszerint az 1480—84. években épült volna.

Az bizonyos, hogy 1499-ben már oly jelentékeny kolostor volt, hogy egyházában a ferenczrendűek mindennap énekes misét mondottak[1] s abban már 1535 előtt orgona is volt. 1516-ban mint a nagybányai őrség egyik kolostora fordul elő.[2]

1514-ben a felbőszült nép haragja elől számosan e kolostorba menekültek s ezek közt Kállay Péter, szabolcsmegyei nemes is. Ez értékes tárgyait az énekestestvér szobájába rejtette el, de a dühös nép ide is betört és az értékes dolgokat elrabolta.[3] Az 1526 után következett belháborúban pedig egyik Bornemissza támadta meg az itt lakó ferenczrendűeket és gabonájukat elvitette.[4]

1535 elején 14 miséspap lakott itt. Köztük Atyai Péter volt a guardián, Vámosi Dániel az orgonás és Lippai Mihály az énekes. Bányai Márton, Varbonai Balázs, Csanádi György és Keresztúri Máté voltak a gyóntatók, Pecskendi Lukács, Csanádi János, Zákányi Gáspár és Sásvári Lukács az igehirdetők. Egy növendék és öt segítőtestvér szolgált még mellettük az Úrnak. Egyik közülök értett a kerékgyártómesterséghez.[5] 1549-ben Báthory Andrásnak, Magyarország főkapitányának kérésére a váradi guardián ideküldte a kerékgyártó segítőtestvéreket a kolostor megigazítására, de kérte, hogy 3 hét mulva küldje vissza őket Váradra.[6]

Guardiánjai voltak:

1529. Czeglédi Vincze
1531. Tárnoki János
1533. Atyai Péter
1535. Keresztúri László
1537. Dévai András
1539. Atyai Tamás

---

[1] Batthyány: Leges ecclesiasticae. III. 621.
[2] Magyar Könyvszemle. 1901. 264—5.
[3] Márki: Dózsa György. 347. 354—5.
[4] Egyháztörténelmi Emlékek. I. 420.
[5] Chronica seu origo fratrum. 69.
[6] Egyháztörténelmi Emlékek. V. 171.

1542. Dobszai István
1544. Illyevölgyi János
1546. Nagybesenyei Mihály
1548. Dévai András
1550. Hunyadi Ferencz
1552. Bátori András
1554. Szegedi Ferencz
1558. Vizvári István
1559. Kolosvári Lőrincz
1561. Illyevölgyi János.[1]

1559-ben a guardiánt kirendelte a közgyűlés egyúttal Báthory Miklós főúrnak, a későbbi országbírónak udvarába igehirdetőül.[2] Ez mutatja, hogy akkor már Nyirbátoron is erős támadásnak voltak kitéve. 1552-ben talán Eger ostroma idején biztosság okáért értékesebb felszereléseiket az ecsedi várba szállították.[3] 1563-ban itt lakott még 4 ferenczrendű Illyevölgyi Jánossal az élükön,[4] de az 1565. közgyűlésre már nem küldhettek senkit, félvén a János Zsigmond-pártiaktól.[5]

Míg Báthory Miklós Nyirbátorban lakott, addig csak meg voltak a salvatoriánusok e kolostorban, de ő 1566-ban, bátyja halála után Ecsedre költözött s ekkor a ferenczrendűek sem maradhattak meg Nyirbátorban. Az udvari igehirdető is elment Ecsedre Báthory Miklós udvarába. Ilyen volt 1583-ban Mágócsi János.[6] De, amint Báthory Miklós meghalt 1585-ben, ennek is kiadták az útját.

A nyirbátori kolostor 1566 után elhagyatottan romokban állott, míg Károlyi Sándor 1717-ben a minoriták számára megint fel nem építette.

Okolicsnó.

Maguk a salvatoriánusok egyszerűen csak liptainak hívják, mert Liptóban csak ez az egy kolostoruk volt.

1477-ben e kolostor őre meglátogatván az itt lakó ferenczrendűeket, átadott nekik egy Sárospatakon készült «mare magnum»-ot, azaz a ferenczrendűek összes kiváltságait tartalmazó kéziratot. Erre a guardián mindjárt ráírta röviden ez emlékezetre méltó dolgot: «Az Úr 1476-ik esztendejében tétetett le ezen

---

1 U. o. II. 465—529.
2 U. o. II. 527.
3 Magyar Sion. II. 228—35.
4 Chronica seu origo fratrum. 77.
5 Egyháztörténelmi Emlékek. II. 529.
6 Veress: Epistolae et Acta Jesuitarum. I. 255., 257. II. 23., 40., 48., 71., 72.

liptai kolostor alapköve az Angyalokról, másként Paradicsomról nevezett Szűz Mária tiszteletére».[1]

Az építést Mátyás király rendelte el, így akarván gondoskodni arról, hogy a csehek pusztításai miatt sokat szenvedett liptai és árvai köznép tanítókat és vigasztalókat nyerjen a szigorú ferenczrendűekben.

Az építés azonban nagyon lassan folyt. A liptai vár uradalmát 1484-ben Mátyás fia, Corvin János nyerte el, de ez is kiskorú volt s tisztjei annyit építettek, amennyit épen akartak. Végre 1489-ben kész lett az egyház, mint azt a Corvin János czímere alá vésett évszám most is mutatja.[2]

Az egyház helyét a király, de a védőszentjét a ferenczrendűek maguk választották ki, mert a «sancta Maria de Angelis seu de Paradiso» az ő legkedvesebb első egyházuk, az assissi-i Portiuncula védőszentjével ugyanaz. 1571-iki hagyomány szerint egyes tárgyakat az istentisztelethez maga Mátyás király ajándékozott.[3]

Az 1516-iki összeírás szerint a pataki őrséghez tartozott.[4] Ott maradt 1546-ig. Ekkor a pataki őrség megszünvén, a szécsényihez csatolták.[5]

Guardiánjai közül ismeretesek:

1531. Várnai Mátyás
1533. Trubinyi Péter
1535. Liptai Márton
1537. Almánfalvi Demjén
1542. Ugyanő
1544. Liptai Márton
1546. Almánfalvi Demjén
1548. Rácsai György
1550. Almánfalvi Demjén
1552. Ugyanő
1554. Hartyáni Ferencz
1558. Ebreszi Mátyás
1559. Tivadari Egyed
1561. Almánfalvi Demjén
1565. Ugyanő
1570. Egeresi László.[6]

Mint a vezetéknevekből látható, míg csak volt közöttük felvidéki tót, mindig ilyent küldöttek ide. Maguk is neveltek liptai gyermekeket miséspapokká és igehirdetőkké. Ilyenek vol-

---

[1] Eredetije a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.
[2] Magyar Műemlékek. I. 290.
[3] Századok. 1879. 351.
[4] Magyar Könyvszemle. 1901. 264—5.
[5] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 507.
[6] U. o. II. 466—520. és Chronica seu origo fratrum. 78.

tak Liptai Márton és Verbiczai Mihály, aki 1552-ben galgóczi igehirdető lett. Maga Almánfalvi Demjén, aki annyiszor volt itt guardián és 1558—60-ban ugyanitt igehirdető, szintén liptómegyei származású volt.

1537-ben az itt lakó salvatoriánusoknak megengedték, hogy a volt sóvári kolostornak kijelölt községekben kéregethessenek. 1546-tól kezdve a szécsényi őr nagyobbrészt itt lakott s 1558-tól kezdve egyúttal guardián is volt.[1] Sőt 1563-ban még a provinciális is ideszorult, úgy hogy ekkor 10-en laktak e kis kolostorban.[2]

1566 után a lutheránus vallás oly sebesen kezdett terjedni Liptóban, hogy a ferenczrendűek ottmaradása lassan-lassan lehetetlenné vált. Ők alamizsnából éltek, de mások a népet arra biztatták, ne adjon nekik semmit s a nép erre hajlandóbb volt, mint az adakozásra. 1571-ben már csak két István és Márton nevű szerzetes élt itt. Ezek is kénytelenek voltak egyes felszereléseket eladogatni, hogy ennivalót és ruhát szerezzenek. Ezért elhatározta a provincia, hogy e kolostort elhagyja. A provinciális Okolicsnóra küldte Mágócsi atyát, mint a provincia megbizottját és ez 1571. jún. 1-én kiállított levelében kijelentette, hogy önként hagyják el e kolostort s ennélfogva az Okolicsányi-család tagjait soha sehol se fogják perelni.[3]

De, míg a régen Okolicsnán tartózkodó Márton és István szerzetesek jelentésére a provinciális ilyen simán akart bánni az Okolicsányiakkal, két másik 1570 őszén odajött ferenczrendű, más szemmel nézte a dolgokat és jelentést tett az esztergomi érseknek, Verancsics Antalnak. Az egyházmegyei hatóságnak már nagyon fájt, hogy a katholikus vallásnak jóformán utolsó várát is oda kell adni az ellenségnek s azért maga az érsek személyesen és magyarul írt 1571. május 26-án Okolicsányi Péternek és Sebestyénnek. Védelmébe vette az érsek a «Franciscanus barátokat» s fenyegetődzött, hogy a dolgot a királynak feljelenti. Azt akarta ezzel legalább is elérni, hogy békével minden marhájokkal és portékájokkal együtt eljöhessenek.

Erre az Okolicsányiak elmentek Liptó-Szentmiklósra s ott az odagyült papoktól és nemesektől bizonyítványt kértek arról,

[1] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 466—525.
[2] Chronica seu origo fratrum. 77b.
[3] Blahó: Annales II. 674—75.

hogy ők nem űzték el a ferenczrendűeket Okolicsnáról, mindössze az ellen tiltakoztak, hogy a toronyórát és a serfőző üstöt el ne vigyék vagy el ne adják. Állítják, hogy maguk is jelenvoltak a szentbeszédeken, bölcsen elhallgatják, hogy a szentmisék hallgatását s azt, hogy a nép misét hallgasson, eltiltották.

E bizonyítvány kiállításakor június 12-én a két régen Okolicsnán lakó István és Márton már Liptó-Szentmiklóson voltak s az Okolicsányiak mellett tanuskodtak.[1] Tehát nem mentek el június 1-én Mágócsival, hanem átálltak az új vallásra s Liptóban maradtak.

A ferenczrendűek távozásával a kolostor épülete összedőlt, vagy, ha az csak fából volt, (ami hihető), elégett, az egyházat pedig az evangélikusok foglalták el. Részint ezek gondatlansága, részint az átvonuló ellenséges csapatok dúlása miatt az egyház belső díszítése nagyon megsérült. Az oltárokat elcsúfították, a szentek szobrait megcsonkították, szemeiket kiszúrták s egyebeket is összerongáltak.

A XVII. század második felében az egyik Okolicsányi (János nevű) a katholikus hitre visszatért. Ez Thököly felkelésének leverése után kérte, hogy az egyház régi tulajdonosaiknak visszaadassék. Igy azután 1688-ban, az akkor már nagyon felvirágzott salvatoriánus provincia visszakapta. Mivel a provinciáinak most már megint voltak tótul értő tagjai, vállalkoztak arra is, hogy a katholikus hívek lelkipásztorkodását is átveszik.

Mivel azonban, akkor az okolicsnai egyház mellett semmiféle lakás nem volt, a ferenczrendűek egyelőre nem Okolicsnán, hanem az onnan félórányi távolságban levő Liptó-Szentmiklóson telepedtek le s itt is átvévén a lelkipásztorkodást onnan jártak át Okolicsnára az istentiszteletet végezni. Az első, Liptó-Szentmiklóson lakó előljáró volt Jirzicsek Timót. Utána következtek 1689-ben Landsperg Klárus, 1691-ben megint Jirzicsek Timót, 1693-ban Ondrejkovics Lénárt, 1695-ben Loll Henrik, 1696-ban Ziveczki Márton, 1699-ben Kulics Antal.

Eközben támadt a salvatoriánusoknak nagy jótevőjük a szintén liptómegyei származású Mattyasovszki László, nyitrai püspök és kanczellár személyében. Ő az okolicsnai kolostor felépítésére egyszerre 6000 forintot ajándékozott nekik s ebből néhány szo-

[1] Blahó: Annales II. 671—75. Századok. 1879. 348—51.

bát építettek az egyház mellé. Ez épületet azután elnevezték székháznak (rezidencia) s Kulics Antal átjött ide előljárónak, megtartván a liptó-szentmiklósi hívek gondozását is. 1703. április 28-án végleg átköltöztek Liptó-Szentmiklósról s elfoglalták az új okolicsnai kolostort.

De nemsokára kitört a Rákóczi-felkelés s a felkelők rakonczátlan katonái az okolicsnai kolostort kifosztották, Vankovics Máté előljárót nagyon megverték. A császári és Rákóczi-hadak felvonulása később sok kellemetlenséget okozott, sőt maga az egyház is veszedelemben forgott, mert az Okolicsányi család evangélikus hitű tagjai szerették volna azt újra elvenni. Csak Okolicsányi János erős ellenállása akadályozta ezt meg.

Vankovics Máté a sok nyomorúság, üldöztetés daczára itt maradt 1708-ig. Ekkor váltotta őt fel Hamernyik Ágoston s ezt 1711-ben Skultéti József.

1686-ban már nem tudták Liptóban ki volt az okolicsnai egyház régi védőszente s ezért Alkantarai Szent Pétert választották ki védőszentül s annak képét tették az oltárra.[1]

Ormosd.

A Dráva mellett, Stájerországban fekvő Fridaut hívták a régi magyarok Ormosdnak s még most is így hivják a varasdmegyei szlavonok. Méltán volt e városkának magyar neve is, mert 1490-ig állandóan Magyarországhoz tartozott az. Azonban ekkori földesura, Kövendi Székely Jakab, Mátyás király halála után átállt Miksa császár pártjára s az 1491-iki békekötés után is annak pártján maradt ormosdi uradalmával együtt. Így került e városka és környéke Stájerországhoz, illetőleg az osztrák birodalomhoz.

Mindamellett, hogy ekként Székely Jakab osztrák alattvaló lett, maradt benne annyi magyar érzés, hogy 1493-ban a magyar ferenczrendűek számára akart itt kolostort építeni és azt a salvatoriánusok szlavon őrségéhez óhajtotta csatoltatni.[2] A pápa ehhez meg is adta az engedélyt és Székely Jakab hozzáfogott az építéshez. De oly lassan haladt, hogy még 1504-ben sem volt készen vele.[3]

1540 táján, hogy a katholikus hitet a hitújítók támadása ellen védelmezze, Székely Jakab fia, Lukács, mégis csak be-

[1] Fridrich i. m. 145—49. és a gyöngyösi levéltár.
[2] Történelmi Tár. 1904. 165. l. [3] U. o. 1905. 270—71.

fejezte a tervbe vett kolostort és ő is a salvatoriánusoknak ajánlotta azt fel. Ezek 1546-iki közgyűlésükön el is fogadták azt, de most már nem a szlavon őr felügyelete alá helyezték, mert olyan már akkor nem volt, hanem a dunántúli, szentléleki őrség kolostorai közé osztották be. Ideküldték azután azokat a tagokat, akik a szlavon őrségből Dunántúlra átköltöztek s az ormosdvidéki nép nyelvét értették. Igy lett első guardián 1546-ban Dombrai Márk (a körösmegyei Dombróról, most Dubraváról származott) utána 1548-ban Ivánczi Mártont (a szala- vagy vasmegyei Ivánczról) 1550-ben Rácsai Györgyöt (a körösmegyei Rácsa városból). 1552-ben Szentpéteri Mihályt, 1554-ben Rácsai Györgyöt, 1558-ban Szentmihályi Mihályt, 1561-ben Ivánczi Mártont, 1565-ben Diákai Mihályt rendelte ide a közgyűlés. Rácsai György 1552—54-ben is itt maradt mint igehirdető.[1] 1563-ban a guardiánnal együtt hat szerzetes lakott itt.[2]

1565 után a salvatoriánusok e kolostort is kénytelenek voltak elhagyni s igy mintegy 60 évig üresen állott az. 1627-ben a mariánusok foglalták el s azoktól a ladislaiták kezére került (l. o.).

Orsova.

Midőn Nagy I. Lajos királyunk a bolgár bánságot megalkotta és a bolgárok megtérítésére a ferenczrendűeket felszólította, ezek számára mintegy kiinduló pontul, a Vaskapu mellett, Orsován kolostort építtetett 1366-ban. Természetesen a bolgár őrséghez tartozott 1385-ben is.[3]

A bolgár őrség megszünése után e kolostort a karánsebesi őrséghez csatolták. Ez őrség 1428-iki, 1433-iki és 1478-iki kiváltságlevelei fennállónak jelzik.[4] De az 1516-iki összeírásban már hiába keressük. Tehát 1500 táján a törökök folytonos támadásai miatt el kellett hagyniok e helyet.

Ozora.

Még Nagy Lajos királyunk korában hazánkba került egy Scolari Fülöp nevű, flórenczi származású, kereskedő ifjú. Ez utóbb Zsigmond királynál annyira megkedveltette magát, hogy

[1] Egyháztörténelmi Emlékek II. 506—30.
[2] Chronica seu origo fratrum. f. 77.
[3] Analecta Franciscana. IV. 555—56.
[4] Fermendzsin: Acta Bosnae. 137, 139, 289. ll.

1406-ban temesi ispánná tette. 20 évig viselte ezen annyira fontos és annyira terhes hivatalt s védelmezte hazánkat a Bolgárországból folyton támadó törökök ellen. E harczok idején sokszor megfordult Karánsebesen, Orsován, Szörénytornyán és úgy megkedvelte az ott látott szigorú ferenczrendűeket, a cseri barátokat, hogy számukra főbirtokán, a nejével kapott tolnamegyei Ozorán kolostort építtetett. 1418-ban kapta meg erre az engedélyt V. Márton pápától és szándékát öt év alatt végrehajtotta, mert 1423-ban már Pécsett a megyés püspök előtt a pápai engedély felmutatásával igazolja Szalkai Balázs, a szigorú ferenczrendűek helytartója, e kolostor felépítésének jogos voltát.[1]

Mint jeles és népes kolostorban, a helytartók gyakran megfordultak. 1460. április 5-én itt írta le Vassányi István helytartó, mennyit fáradozott Capistranói Szent János szenttéavatása ügyében.[2] 1462-ben a szigorú ferenczrendűek itt tartották közgyűlésüket[3] és amint elég számú kolostoruk épült Dunántúl, az ezekből alakított őrséget Ozoráról nevezték el. 1516-ban ez őrséghez hét kolostor tartozott.[4]

Az ozorai őrök közül ismeretesek: 1529. Csáti Demeter, 1531. Balatinczi Miklós, 1533. Szabadkai Péter, 1535. Pápai Pál, 1537. Besenyei Mihály, 1542. Keresztúri Vitályos.

Még 1535 elején is egyike volt a dunántúli népesebb kolostoroknak, mert húsz szerzetes lakott itt. Közülök nyolcz mint miséspap, kettő mint növendék és tíz mint segítőtestvér szolgált az Úrnak. Mucsai János volt a guardián, Szabatkai Lőrincz a begina-apáczák gyóntatója, Keserűi András, Zsilizi György és Somogyvári Ferencz voltak a rendes gyóntatók, Hidasi Mihály, Hunyadi Kelemen, Herczegszőllősi György pedig az igehirdetők. A segítő-testvérek közül az egyik kovács, a másik varga mesterséget űzött.[5]

A közgyűlések iderendelték guardiánokul:

1529. Patai Tamást	1535. Szabatkai Lőrinczet
1531. Szentpéteri Jánost	1537. Keresztúri Vityályost
1533. Mucsai Jánost	1542. Monostori Antalt.[6]

[1] Blahó: Annales. I. 126. II. 671. Hevenesi. XXXIX. 199.
[2] Magyar Sion. VII. 201—04.
[3] Toldy: Analecta. 247.
[4] Magyar Könyvszemle. 1901. 264—5.
[5] Chronica seu origo fratrum. 70.
[6] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 465—90.

Talán e kolostor guardiánjának kellett vigyáznia a Tolnára kirendelt igehirdetőkre is. Ilyen volt 1537-ben Illyevölgyi János.[1] Itt lakott az 1542-ben Török Bálintné udvarába kirendelt gyóntató, Keresztúri Vitályos[2] s ő volt egyúttal az utolsó ozorai őr.

1542-ben a közgyűlés már nagyon féltette Ozorán lakó testvéreit s azért megengedte, hogy ezek két lovat, kocsit tarthassanak s török támadás esetén elfuthassanak.[3]

Sajnos, ez eshetőség mindjárt 1543-ban bekövetkezett. Midőn Szulejmán császár rettentő hada Székesfejérvárt ostrom alá vette, a salvatoriánusoknak menekülniök kellett. Mivel ez időben Ozora Török Bálint birtoka volt, Török Bálint másik erős várának, Pápának védelme alá futottak s ottlevő kolostorukba helyezték el megmenthető, értékes, egyházi felszereléseiket. A provinciális dunántúli biztosa, Szerémujlaki Péter mindjárt jegyzéket készített e drágaságokról és úgy adta át azokat megőrzés végett Török Bálint fiának, Jánosnak.[4]

De bizony ezen drágaságok így nagyon rossz helyre kerültek, mert Török János átállott a hitújítók pártjára és a drágaságokat a maga czéljaira fordította.

Paks.

Hajdan a Rátót nemzetségből kiágazó, gazdag és előkelő Paksycsalád lakóhelye volt. E család tagjai hivataloskodtak és birtokosok is voltak a délvidéken és így megismerkedvén a szigorú ferenczrendűekkel 1460 táján családi fészkük mellett kolostort építettek azok számára, még pedig oly nagyot, hogy 1491-ben a szigorú ferenczrendűek itt tartották közgyűlésüket.[5] Természetesen az ozorai őrséghez tartozott.[6] Mint említők, 1507 aug. 15-én ide hívta össze Laskai Osvát helytartó a csoport szavazó atyáit s itt fogadták el ezek az esztergomi gyűlésen már előterjesztett, de akkor meg nem szavazott szabályokat.[7]

---

[1] U. o. II. 485.
[2] U. o. 497.
[3] U. o. 499.
[4] A ferenczrendűek gyöngyösi levéltára.
[5] Toldy: Analecta 251. Kijavítva a müncheni Cod. Lab. nr. 9071. f. 19. szerint.
[6] Magyar Könyvszemle. 1901. 264—5.
[7] U. o. 264. Hibásan Batthyány: Leges ecclesiasticae. III. 650.

1526-ban, mint tudjuk, a mohácsi csatavesztés után a Duna mentén vonultak fel a török hadak Budára. Útközben a paksi kolostort annyira tönkretették, hogy az többé soha helyre nem állott.[1] 1537-ben kérte ugyan az egyik Paksy a salvatoriánusokat a visszatérésre, de ezek a háborús idők miatt nem mertek visszamenni, hanem megengedték a családnak, hogy a kolostort más szerzeteseknek ajánlhassa fel.[2]

Palota l. Várpalota.

Pápa.

Dunántúl e jeles városát 1480 táján a szigorú ferenczrendűek nagy pártfogója, a Zápolyai-család kapta meg. Ez épített itt számukra egyházat és kolostort, hogy a népes városban sok embert buzgóbb hitéletre serkentsenek jámbor társulatok alakításával és vezetésével. 1512-ben említik, hogy az önostorozók társulata is először a ferenczrendűek pápai egyházában alakult meg.[3]

A szentléleki őr felügyelete alatt állott.[4]

1535 elején 21 szerzetes tartózkodott itt, még pedig 11 miséspap, két növendék és nyolc segítőtestvér. A miséspapok közül Cseményi Ferencz a guardiáni teendőket végezte, id. Császmai János, Laskai Egyed, Körmendi János, Deszniki György és Tamási Ferencz igehirdetéssel, Illési Bálint, Újlaki János, Zákányi Mihály és Sellyei János gyóntatással foglalkoztak, Maróti Péter volt az énekes. Két segítőtestvér a vargamesterséghez értett.[5]

Guardiánokul a közgyűlés iderendelte:

1529-ben Rácsai Mátét
1531-ben Czeglédi Vinczét
1533-ban Cseményi Ferenczet
1535-ben Horhi Mátyást
1537-ben Katonai Pált
1542-ben Szerémujlaki Pétert
1544-ben Pápai Gergelyt
1546-ban Pápai Gergelyt
1548-ban Diákai Mihályt
1550-ben Laskai Jánost
1552-ben Szerémujlaki Ferenczet
1554-ben Várallyai Jánost
1558-ban Almádapáti Demetert[6]

---

1 Toldy: Analecta. 298.
2 Egyháztörténelmi Emlékek. II. 488.
3 Toldy: Analecta. 283.
4 Magyar Könyvszemle. 1904. 264—5.
5 Chronica seu origo fratrum. 71/b.
6 Egyháztörténelmi Emlékek. II. 466—524.

1527-ben Enyingi Török Bálint, a hatalmas dunántúli főúr és jeles vitéz, Ferdinánd király pártjára állt és tőle Zápolyai János birtokai közül a pápai uradalmat kapta. Míg Török Bálint és neje Pempflinger Katalin Dunántúl laktak, nem volt semmi baj, mert ők pártolták a salvatoriánusokat annyira, hogy 1535-ben a közgyűlés a hittudományi iskolát ide helyezte át.[1] 1543-ban is az ozorai drágaságokat mint legbiztosabb helyre, Pápára hozták és pártfogójuk várába helyezték el. A pápai kolostor értékesebb tárgyait szintén ide vitték be.[2]

1542-től kezdve a pápai guardián volt a provinciálisnak dunántúli biztosa, mert a provinciális János Zsigmond országrészében lakván, a Ferdinándnak hódoló dunántúli részeken nem járhatott.[3]

1542-ben már ők viselték gondját a somlyóvásárhelyi premontrei apáczáknak, de a közgyűlés nem engedte meg nekik, hogy ezek egyházában énekes misét mondjanak, hanem csak csendest.[4]

Mivel Török Bálint 1541-ben török fogságba jutott, felesége pedig 1544-ben Debreczenben meghalt, dunántúli váraikat fiuk, Török János vette át. Ez mindamellett, hogy vránai perjel volt, (vagy talán épen azért), átállott a hitújítók pártjára, s mindenképen kezdte gyötörni a pápai salvatoriánusokat s hozatott ellenük protestáns igehirdetőket. Hogy ezek támadásaitól a kath. híveket megvédelmezzék, a salvatoriánusok külön igehirdetőket rendeltek ide és pedig 1544-ben Alfalusi Mátyást, 1546-ban Szerémujlaki Ferenczet, 1550-ben Diákai Mihályt.[5]

1550-től kezdve a király is küldött ide csapatokat a vár védelmére. Ekkor, mert Török Jánosnál már úgyis hiába könyörögtek, a királyhoz fordultak a pápai salvatoriánusok segítségért. A király könyörült rajtuk és 1550-ben 50 forintot, 1551-ben 70 forintot utalt ki számukra a királyi kamara jövedelméből.[6]

Nem változott ez az állapot, midőn János testvérével megosztozott és a pápai uradalmat öccsének, Ferencznek adta át. Ez nyiltan református vallású lett s a vallásváltoztatók hevességével

---

[1] U. o. II. 479.
[2] Gyöngyösi Levéltár.
[3] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 497.
[4] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 500.
[5] U. o. II. 503—16.
[6] U. o. V. 298, 516.

támadott rájuk. A várbeli katonák is ellenük fordultak és a kolostor tetejét leszedték. 1556 elejétől 1557 auguszt haváig másfél esztendőn át tető nélkül állott, az eső mindenütt befolyt és rontotta a falakat. A király 1557 aug. 2-án megint utalt ki kérésükre 20 forintot,[1] de ebből nem tudták a kolostort helyreállítani, befedni s azért 1560-ban kénytelenek voltak e szép házukat is odahagyni.

E kolostor romjain épített 1638-ban gróf Csáky László a pálosoknak új székházat s ez jutott 1802-ben a benedekrendűek birtokába.[2]

Perecske.

A baranyamegyei, hires Villány község mellett most Pölöcske nevű puszta fekszik. Ezt hívták a régi magyarok Perekcsének, majd hangátvetéssel Perecskének s a XV. század elején ezt a Kórógyi-család birta.[3]

Kórógyi Fülöp, e helység földesura, 1414 végén Zsigmond királyt Konstanczba, a híres egyetemes zsinat színhelyére kísérte,[4] s mindjárt engedélyt kért XXIII. János pápától, hogy a pécsi egyházmegyében valamelyik szerzet számára kolostort építhessen. Az erre, 1415 jan. 11-én kiállított pápai engedélylevél (bulla), a gyöngyösi levéltárban most is meg van s egykorú kéz ráírta: «A perecskei ház megerősítése».[5]

Világos tehát, Kórógyi Fülöp ez engedélynél fogva Perecskén épített kolostort még pedig a szigorú ferenczrendűek számára.

1456 május havában nagy örömben voltak az itt lakó cseri barátok, mert remélték és várták, hogy Capistranói Szent-János hozzájuk is ellátogat. Maga a kalocsai érsek, Herczeg Ráfael, május végén Kőszeg-Várallyáról szintén Perecskére akart átmenni, hogy Szent-Jánossal találkozzék.[6]

1516-ban a szerémujlaki őrséghez tartozott[7] de tíz év mulva a Mohács felé vonuló török sereg elpusztította.[8]

---

1 Nemzeti Múzeum Levéltára. Törzsgyűjtemény.
2 Rupp i. m. I. 311.
3 Zichy-cs. okmánytára. V. 400, 402. Csánki i. m. II. 516.
4 Karácsonyi: Magyarország és a nyugati egyházszakadás. 64.
5 Acta Bosnae. 95—100 és gyöngyösi levéltár.
6 Történelmi Tár. 1901. 211.
7 Magyar Könyvszemle 1901. 264.
8 Toldy: Analecta. 298.

Még egyszer helyreállott és a közgyűlés 1529-ben Pécsi Mihályt, 1531-ben Egerszegi Pétert választotta ide guardiánnak az ozorai őr felügyelete alá. De az itt lakó salvatoriánusok 1532-ben már megint nagy veszedelemben forogtak s azért az 1533-iki közgyűlés azt határozta, hogy a kolostor épületeit át kell adni a pártfogónak, a testvéreket pedig el kell onnan hozni, mert a törökök szájában vannak.[1]

1535 elején már nem laknak itt ferenczrendűek, tehát a határozatot végrehajtották.

Pest.

A mai budapest-belvárosi ferenczrendű templom helyén először a mariánusok építettek egyházat és kolostort, de 1444-ben Caesarini Julián pápai követ rendeletére át kellett azt adniok a szigorú ferenczrendűeknek.[2]

Később is hiába igyekeztek a mariánusok azt visszaszerezni, mert VI. Sándor pápa 1492-ben megint csak a cseri barátoknak ítélte.[3]

A szigorú ferenczrendűek aztán egyik nevezetes házukká fejlesztették ezt. Alkalmas volt nagyon e kolostor arra, hogy a magyar nemességgel ismeretségbe, barátságba jussanak, mert akkoriban e templom mellett kezdődött a Rákosmező, ahol hazánk nemesei országgyűléseiket tartották, az ő egyházukban pedig a szentmisét hallgatták. Már 1456-ban Capistranói Szent-János is több napot töltött itt, hogy a magyar nemesekkel könnyebben érintkezzék.[4]

1499-ben annyian tartózkodtak itt, hogy mindennap énekesmisét kellett tartaniok.[5] 1497-ben és 1504-ben a közgyűléseket itt tartották.[6] Laskai Osvát itt irta jeles szentbeszédeit[7] és helytartó korában is szeretett itt tartózkodni. Ilyen alkalommal, 1498. április 1-én e konventben vette fel Balay Jánost a ferenczrendűek érdemeinek részesei közé.[8] Jámborságuk és jó példájuk okozta,

---

[1] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 468, 465, 474.
[2] Blahó: Annales. I. 4—5. Gyöngyösi bullarium 74—75.
[3] Gyöngyösi bullarium. 95—98.
[4] Történelmi Tár. 1901. 190.
[5] Batthyány: Leges ecclesiastieae. III. 621.
[6] Toldy: Analecta. 252—53.
[7] Szabó-Hellebrant: Régi Magyar Könyvtár. III. 12.
[8] Gyöngyösi bullarium. 102.

hogy a pesti nők között is megalakult a begina-apáczák háza.[1] Mint rendesen, itt is a kolostorral szemben szereztek e begina-apáczák házat, hogy könnyebben átjárhassanak a ferenczrendűek templomába az istentiszteletre.[2] Kolostorukkal szemben vett magának Verbőczy István is házat.[3] A pesti polgárok egyikét kérték fel templomuk gondviselőjének. Ilyen volt 1522-ben Gyöngyösi Imre.[4]

Mindvégig az esztergomi őrséghez tartozott.[5]

A konvent jótevői közül ismeretesek Beatrix, Mátyás király özvegye és Gesztelyi Nagy János nemes. Az előbbi 1497-ben 13 frt és 50 dénáron vett bort ajándékozott nekik, az utóbbi pedig, egyébként pesti háztulajdonos, 1495-ben három forintot hagyott nekik, hogy érette 30 misét mondjanak.[6]

A vidéki nemesség többször felkérte e kolostor guardiánját féltettebb kincseinek és pénzének őrizetére. Ebből néha per és kellemetlenség származott. 1497-ben a budai polgárok azt állították, hogy Kányi Móré Mihály, másként Porkoláb Mihály, a pesti guardiánnál helyezett őrizetbe 1000 forintot. Móré ellenben azt vitatta, hogy nem a guardiánnak, hanem a helytartónak, Sopronczai Istvánnak adta azt át. A kihallgatást ez ügyben a pesti kolostorban kellett megtartani.[7] 1514-ben a csanádi ferenczrendűek is itt helyezték el Szent-Gellértnek összetört ezüst koporsóját, talán azért, hogy majd itt valamelyik jeles ötvössel helyreállíttatják. De 1526-ban jún. 21-én át kellett azt adni a haza védelmére drágaságokat gyüjtő bizottságnak.[8]

Jött azután a mohácsi csatavesztés. 1526. szeptember 23-án a török hadak Budáról Pestre keltek át és a kolostor őrizetére visszamaradt ferenczrendűek: Diákai Mihály és Ormánközi György miséspapok, Keszi Miklós és Csepeli Illés segítőtestvérek a törökök kardcsapásai alatt hullottak el.[9]

A szörnyű zivatar elmultával visszatértek. A salvatoriánusok

---

1 Capistranói Szent János szenttéavatásának iratai.
2 Károlyi cs. oklevéltára III. 134.
3 Országos levéltár. Dl. 24002.
4 Berzeviczy: Okiratok Beatrix királyné történetéhez. 363.
5 Magyar Könyvszemle. 1901. 264—5.
6 Hazai Okmánytár. I. 379.
7 A Bethlen-család levéltára a Nemzeti Múzeumban.
8 Egyháztörténelmi Emlékek. I. 266.
9 Egyháztörténelmi Emlékek. II. 530.

kolozsvári nagy jótevője 1531-ben e kolostornak is hagyott öt forintot.[1]

1535 elején nyolcz miséspap, két növendék és hat segítőtestvér lakott itt. A miséspapok közül Szegedi János guardián, Szentlászlai Antal, Várallyai János, Nyéki János, Kerecsényi Pál és Egerszegi Péter igehirdetők voltak. Diósgyőri Lukács volt a gyóntató, Szöllősi János pedig az énekes.[2]

Guardiánjai közül ismeretesek:

1494. Mátyás	1533. Szegedi János
1497. Antal	1535. Tárnoki János
1525. Dereszlyéni Albert	1537. Kopácsi János
1529. Bátori Ferencz	1542. Palicsnai György.
1531. Bikali Gáspár	

1533-tól kezdve, hogy a népet a hitújítók támadásai ellen előre felvilágosítsák, külön igehirdetőket rendeltek ide. Első volt ezek közt Csáti Demeter, a híres «Emlékezzünk régiekről» czimű vers szerzője. 1533-ban, azután 1535-ben jött Váradi János, 1542-ben Cserögyi István.[3]

1541-ben, Buda elfoglalása után, a törökök Pesten is elvették a salvatoriánusoktól kolostorukat, de ők átköltöztek egy másik házba, a begina-apáczák házába és ott maradtak. 1542. február 2-án még a közgyűlés is abban reménykedett, hogy megmaradhatnak s megválasztották oda a guardiánt és igehirdetőt. Guardiánnak épen azért tettek körösmegyei embert, hogy az a törökökkel rácz nyelven tud majd beszélni. Ugyanakkor a pesti polgárok kérték a közgyűlést, hogy küldjön hozzájuk több szerzetest, de a közgyűlés nem mert küldeni, nehogy megöljék vagy fogságba ejtsék azokat a törökök s hivatkozott arra, hogy nem sokkal előbb a törökök a Rákosmezőn két segítőtestvért megöltek: Szerdahelyi Benedek és Örösi Mihály nevűeket. Kérték a pestiek, hogy a közgyűlés parancsolja meg az ott levő négy miséspaptestvérnek az ott maradást az igehirdetés és gyóntatás végett. A közgyűlés beleegyezett ottmaradásukba, de rájuk parancsolni nem akart, mert nem akarta vállalni a felelősséget, ha a törökök megölik, vagy fogságba viszik őket.[4]

---

[1] U. o. II. 179—81.

[2] Chronica seu origo fratrum 65.

[3] Gyöngyösi levéltár és Egyháztört. Emlékek. II. 465—495. [4] U. o. 498—533.

Sajnos, a közgyűlés aggodalma valóra vált. 1542. szeptember elején a Pesten maradt salvatoriánusok vagy menekültek, vagy ott vesztek (Palicsnai György guardián többé nem fordul elő), mert a keresztény seregek Pestet ostrom alá fogták. Egyházuk értékes tárgyait a pesti salvatoriánusok a visegrádi várba vitték, de ennek 1544-iki ostromakor nagyobbrészt ott vesztek s csak keveset szállítottak tovább a füleki várba.[1]

A mint a keresztények Budát visszafoglalták, a salvatoriánusok mindjárt jelentkeztek régi pesti kolostorukért. 1687. máj. 5-iki közgyűlésükön megválasztották ide előljárónak Engerider Bálintot, magyar igehirdetőnek pedig Hajdú Innocentet. A provinciális rendelt melléjük egy segítőtestvért. 1688-ban már négy miséspapot rendeltek ide, még pedig Feiszenberger Ráfaelt előljárónak, Bogárdi Leót magyar igehirdetőnek, Gasztl Ambrust német igehirdetőnek és Hobernik Ágostont gyóntatónak. 1689-ben Bogárdi Leót a plébánia-templomba kívánták magyar igehirdetőnek s ezért helyébe Kis Tamást küldték. Egyúttal hozzá akartak fogni a romok ujjáépítéséhez és Feiszenbergert megbizták, hogy építéshez valót kéregessen. Megcsinálták az új pecsétnyomót is. Ebből látjuk, hogy egyházukban 1687-ben Szent Péter apostol képét tették a főoltárra, mert nem tudták, hogy hajdan a kolostor egyháza az 1252-ben megölt domonkosrendű Szent Péter vértanú tiszteletére volt avatva. Igaz, hogy e tekintetben a mariánusok 1711-ben még nagyobbat tévedtek, mert ők meg az 1562-ben meghalt Alcantarai Szent Péter hitvallót tették meg védőszentnek.[2]

1689 végén a Lazari-itélet következtében a salvatoriánusok kénytelenek voltak e helyet a mariánusoknak átadni.[3]

Petrócz.

Sajnos, nem csupán e kolostor, hanem maga a község is annyira elpusztult, hogy hollétüket alig-alig lehet nagyjából meghatározni. A régi Szlavoniának körösmegyei részein a mai Kapronca környékén feküdhetett. Következtethetjük ezt abból, hogy 1531-ben a monoszlóvárallyai apáczákat ide költöztették, mint

---

[1] A ferenczrendüek gyöngyösi levéltára és Magyar Sion. II. 233.

[2] Gyöngyösi levéltár és Turul. 1888. 79—80.

[3] V. ö. Balázsovich: Brevis historia conventuum o. s. Fr. in Hungaria Pozsony, 1869. 177.

biztosabb helyre, a következő évben pedig a Szlavoniában a Dráva mentén visszavonult török hadak a petróczi kolostort is elpusztították.[1]

Ez adatokból következik, hogy a petróczi kolostor nem a Száva mentén vagy az arra hajló völgyekben, hanem inkább a körösmegyei hegyek északi oldalán a Drávától nem messzire feküdt a régi Szentgyörgyvár (most Gyurgyevácz) és Virje környékén. Erre mutat az is, hogy később, 1669-ben a kapronczai ferenczrendűek sokat pereltek egy petróczi rétért s ellenfeleik is elismerték, hogy ez régen a ferenczrendűeké volt. (Lásd IV. K. II. R. Kapronca.)

Természetesen a szlavoniai őrséghez tartozott és ez őrség egyik főhelye volt.[2] 1480 elején a szlavon őr, Bányai Ferencz, itt lakott és január 6-án, Vízkereszt ünnepén, Dersffy Istvánt szerzete érdemeinek részesévé avatta.[3]

A mohácsi vész után e kolostor lakosaira is nehéz napok virradtak. A rabló portyázó törökök már 1529-ben megölték az egyik, Boldizsár nevű növendékszerzetest.[4] 1532 őszén pedig, mint említők, Szulejmán szultán visszavonuló serege felégette fejük felett a kolostort.[5]

De a salvatoriánusok ez üldöztetések daczára megmaradtak itt, ameddig lehetett. 1531-ben Semptei Mihályt, 1533-ban Palicsnai Györgyöt, 1535-ben Duboviczi Istvánt és 1537-ben Czirkvennai Istvánt választotta ide a közgyűlés guardiánoknak.[6]

1535 elején Palicsnai György guardián felügyelete alatt 11 szerzetes lakott itt: öt miséspap, hat segítőtestvér. A miséspapok közül Kemléki Benedek, Szentpéteri Balázs és Keresztúri Balázs igehirdetéssel foglalkoztak, Topliczai Miklós pedig gyóntatott. A segítőtestvérek közül egy az esztergályos, kettő a kerékgyártómesterséghez értett, tehát erdő bőven lehetett e tájékon. A segítőtestvérek, Nagyvölgyi Jánost kivéve, mind Körösmegyéből származtak, tehát szlavonok voltak.[7]

---

1 Egyháztörténelmi Emlékek. II. 469. Toldy: Analecta. 302.
2 Magyar Könyvszemle. 1901. 264—5.
3 Országos Levéltár. Dl. 18310.
4 Egyháztörténelmi Emlékek. II. 532.
5 Toldy: Analecta 302.
6 Egyháztörténelmi Emlékek. II. 466—85.
7 Chronica seu origo fratrum fol. 71.

1541 végén a nekcsei (nasiczi) vár bukása után nem mertek többé itt lakni. Felszereléseiket átvitték tehát Remetinczre és Petróczot örökre elhagyták.[1]

Polyáncz.

Holléte szintén ismeretlen. Valahol a mai Orahovicza és Vucsin (régen Raholcza és Atyina) környékén feküdt.

1516-ban mint a szlavon őrséghez tartozó kolostort sorolják fel.[2] De hihetőleg meg volt már 1492-ben és részesült Csupor Istvánnak a szlavon őrség kolostorai részére tett öt forint hagyományából.[3]

1531-ben Jalsovai Istvánt, 1533-ban Czirkvenniki Györgyöt választották ide guardiánnak. Ez maradt itt 1535-ben is.[4]

1535 elején Czirkvenniki György vezetése alatt 14 szerzetes lakott itt. Többen voltak, mint a petrócziban. A guardiánon kívül hat miséspap, egy növendék és hat segítőtestvér szolgált itt az Úrnak. A miséspapok közül Czirkvenniki Benedek és Pozsegai Pál voltak itt az igehirdetők. Valpai Pál, Diákai Ferencz és Pozsegavári István a gyóntatók. Az éneket Szentlászlai István vezette mint kántor. A segítőtestvérek mind szláv származásúak voltak, kivéve Veleni Bálintot, mert erről az összeíró megjegyzi, hogy magyar.[5]

1537. május 20-án már nem választott ide a közgyűlés új guardiánt, épen úgy, mint Atyinára és Diákóvárra se. Elfoglalván ugyanis a török 1536. október havában Diákóvárt, Polyánczon se tarthatták magukat a ferenczrendűek. Elvitték tehát értékesebb tárgyaikat Remetinczre[6] és a polyánczi kolostort végleg otthagyták.

Pruszka.

Mint a mariánusok történetében előadtuk, Trencsénmegye e kis városában Jakussith György, egri püspök épített védőszentje tiszteletére egyházat s mellé kolostort a mariánus ferenczrendűek számára 1642-ben.

---

[1] Gyöngyösi levéltár. Kaizer Ferdinánd szives közlése.
[2] Magyar Könyvszemle. 1901. 264—65.
[3] Országos levéltár. Dl. 35527. sz.
[4] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 466—88.
[5] Chronica seu origo fratrum. Fol. 70b.
[6] Gyöngyösi levéltár. Kaizer Ferdinánd szives közlése.

1689-ben a Lazari itélet következtében e kolostort a salvatoriánusok kapták a sümegi helyett.

Mivel ez új ház az átvételkor nagyon üres volt, 1689. szeptember 24-én csak előljárót küldöttek ide a salvatoriánusok Ondrejkovics Lénárt személyében. Ez szedte össze a szükséges bútorokat s berendezte a kolostort, 1690-ben azután annnyi szerzetest rendeltek ide, hogy megkezdhették a közös zsolozsmázást s a kolostornak megadták a konventi rangot.

Ettől kezdve guardiánok lettek itt:

1690. Kossulics Kapisztrán
1691. Pruffius Benignus
1694. Samkó Ráfael
1695. Nagy Kelemen
1696. Terkovics Imre
1697. Radossini László
1698. Fidler Károly
1700. Podvinszki Márton
1701. Bradács Fülöp
1705. Mayer Gottfried
1708. Terhovics Imre
1710. Samkó Ráfael
1711. Radossini László.

Mivel az oroszlánkövi uradalom birtokosa, a Jakussith-család kihalta (1692.) után is kiadta az addig szokásos alamizsnát, módjukban állott a salvatoriánusoknak itt növendékeket tartani és nevelni. Azért már 1690 őszén erkölcstudományi és hitvitázó iskolát állítottak itt fel s maga Gelenius István, a volt provinciális vállalkozott a tanításra. 1711-ben azt határozták, hogy iskola helyett a kezdők (novitiusok) tartsák itt a próbaidőt. E határozat azonban csak 1713-ban valósult meg.[1]

Remetincz.

Remetincz vagy Remetinecz község kettő van a régi Szlavonia területén.

Az egyik Varasd és Novimarof közt, Varasdtól délre, a másik Körösmegyében, Körös várostól délre a belovári-út mentén fekszik.

A szlavon őrséghez tartozó s 1516 előtt épült salvatoriánus kolostor[2] a körösmegyei falucskában állott. Biztos, hogy ennek 1540-ben a Batthyány-család volt pártfogója, már pedig a Batthyányak akkoriban Varasd mellett nem voltak birtokosok.

---

1 Fridrich: Historia provinciae ss. Salvatoris. 91—95.
2 Magyar Könyvszemle. 1901. 264—5.

A község neve azt mutatja, hogy valaha itt a pálos remetéknek volt házuk, de elhagyták s úgy kapták a salvatoriánusok ezt is, mint az uzsa-szentlélekit.

1535 elején Szerdahelyi Lukács guardiánsága idején nyolcz miséspap, egy növendék és hat segítőtestvér lakott itt. Közülök az öreg András és Szentei Mihály gyóntatással, Ivánczi Simon, Czirkvennai István, Rakónoki István, Rácsai István és a Galagolanak hivott, tehát alkalmasint csak glagolita írást ismerő Tholivio György igehirdetéssel foglalkoztak. A növendék Pozsega-Szentpéterről (most Kaptol) származott. A miséspapok és segítőtestvérek egy magyar kivételével mind szlavonok voltak.[1]

Guardiánjai közül ismerjük ezeket:

1531. Czirkvennai István
1533. Szerdahelyi Lukács
1535. Ujfalusi György
1537. Jalsovai István
1542. Ivánczi András
1544. Varbonai Balázs
1548. Dombrai Tamás
1550. Nováki Máté
1552. Valpai Péter
1558. Rácsai György
1561. Ugyanő.[2]

Mint ebből látható, a salvatoriánusok ameddig csak lehetett, ragaszkodtak remetinczi kolostorukhoz. Pedig már 1529-ben kettőt megöltek közülök kéregetés közben a portyázó törökök: Rácsai Márton miséspap volt az egyik, Nárdi Pál segítőtestvér volt a másik.[3] 1537-ben a szlavon őrség többi kolostorainak felszereléseit és drágaságait mind idehozták, mert azt gondolták, hogy itt biztos helyen vannak. Ám itt meg a kolostor pártfogója, Batthyány Kristóf tette rá azokra kezét és 1550 táján erővel elvitette.[4] Ha maga Batthyány nem is, gazdatisztjei, úgy látszik, a hitújítók pártjára állottak, mert 1552-től kezdve külön igehirdetőt küldtek ide Nováki Máté és 1558-ban Rácsai György személyében.[5]

1544-ben megszünvén a szlavon őrség, a remetinczi kolostort a szentlélekihez csatolták.[6] Itt maradt 1565-ig. 1563-ban

---

1 Chronica seu origo fratrum. Fol. 71.
2 Egyháztörténelmi Emlékek. II. 466—528.
3 U. o. II. 532.
4 Gyöngyösi levéltár. Kaizer Ferdinánd szives közlése.
5 Egyháztörténelmi Emlékek, II. 518, 524.
6 U. o. 503.

Rácsai György még négy testvérrel szolgált itt az Urnak.[1] 1565-ben azonban a törökök oly hevesen folytatták támadásaikat, hogy a salvatoriánusok kénytelenek voltak innen is menekülni.

Érdekes, hogy később a ladislaiták a varasdmegyei Remetinczen keresték az egykori ferenczrendű kolostort s azt vélték, hogy ott régi ferenczrendű kolostort állítanak helyre, pedig tulajdonképen új fészket raktak.

Sárospatak.

A mariánusok ezen régi, hires kolostorát a város akkori előkelő birtokosainak, Pálóczy László országbirónak, Pálóczy Simon fölovászmesternek és Pálóczy János ungmegyei főispánnak kérésére 1448. június 25-én adta át Carvajal János pápai követ a szigorú ferenczrendűeknek. Megparancsolta egyúttal a mariánusoknak, hogy levele felmutatása után három nap alatt hurczolkodjanak ki a kolostorból.[2] 1492-ben VI. Sándor pápa ez intézkedést megerősíté.[3] Az egyház, mint említők, a Boldogságos Szűz tiszteletére volt felavatva.

A szigorú ferenczrendűek oly példásan és jámborul viselték itt magukat, hogy megszerették őket egész északkeleti Magyarországon. Innen kiindulva épitettek számukra még négy kolostort s az itt keletkezett őrséget már 1492 előtt patakinak nevezték el.[4] A jámbor nőket is hamar megnyerték az Úr Jézus buzgóbb szeretetére. Buzditásukra összeállottak harmadszerzetbeli apáczáknak s nem messzire a kolostortól begina-házat alapitottak.

A provincia 1471-ben itt tartotta közgyűlését.[5]

1471-ben Szakcsi Máté volt e kolostor guardiánja és márczius 15-én elhivatta a városból a közjegyzőt s a kolostor folyosóján társainak, Gömöri Miklósnak és Szentelti Péternek jelenlétében felmutatta ennek a ferenczrendűek kiváltságleveleit, hogy azokról másolatokat készitsen.[6]

Egyes polgárok itt is nagyon szerették féltettebb vagyonukat a ferenczrendűek lelkiismeretes kezeire bizni. Ilyen volt pl.

---

1 Chronica seu origo fratrum. Fol. 77.
2 Eredeti okirat a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.
3 Gyöngyösi bullarium. 95—98.
4 A ferenczrendűek gyöngyösi levéltára.
5 Toldy: Analecta. 148.
6 A ferenczrendűek gyöngyösi levéltára.

Tuba János sárospataki polgár, aki 1494 előtt 32 forintot bizott őrizetükre s ez évben azt visszakapta minden baj nélkül.[1]

1526-ban a Pálóczyak kihalván, szomorú napok következtek az itt lakó salvatoriánusokra. A folytonos pártharczokban az uradalom utoljára Perényi Péter kezére került; ez pedig 1537 táján a hitújítók pártjára állt s így legalább is elvonta tőlük a szokásos alamizsnát s elfogatása után még rosszabbra lehettek elkészülve.

Guardiánjai közül ismeretesek ezek:

1477. Szakcsi Máté
1531. Császmai János
1533. Csáti Demeter
1535. Dobszai István
1537. Ugyanő
1539. Hahóti Albert
1542. Nagyfalusi Albert
1544. Dobrakútyai Bernát
1546. Ugyanő.[2]

A pataki őrséget 1546-ban a közgyűlés megszüntette. A megmaradt három kolostorból kettőt a nagybányaihoz, egyet az esztergomihoz csatolt.[3]

Pataki őrök voltak:

1492. Huszti András
1529. Császmai János
1531. ifj. Patai Tamás
1533. Cserögyi István
1535. Tövisi Imre
1537. Ebreszi Mátyás
1539. Csáti Demeter
1542. Ebreszi Mátyás
1544. Almánfalvi Demjén.[4]

Az őrség megszüntetése mutatja, hogy akkor már a kolostor is nagy veszedelemben forgott. Egyházának felszerelései közül már 1537 táján sok elveszett, mert Perényi Péter a vár megvívásakor a rablást megengedte.[5]

Az 1546-iki közgyűlés június 13-án megengedte az itt lakó ferenczrendűeknek, hogy ha jó módját ejthetik, e kolostort hagyják el.[6] El is hagyták és 1548 után Perényi Gábor a kolostort egyházastúl együtt úgy leromboltatta, hogy most már helyét se lehet biztosan megállapítani.

---

[1] Országos levéltár. Dl. 20241. sz.
[2] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 466, 507.
[3] U. o. II. 507.
[4] U. o. 465—507.
[5] A ferenczrendűek gyöngyösi levéltára.
[6] Adatok az egri egyházmegye történetéhez. II. 549.

Sebes.

Másként Alsósebes község Sárosmegyében, Eperjestől északkeletre.

Gróf Forgách Zsigmond nádor özvegye, Pálffy Katalin, mivel Sárosmegyében a XVII. században szerfelett kevés kath. pap volt, a lelkek üdvösségére és a kath. vallás felvirágoztatására a sebesvári uradalom ezen községében már 1632-ben ferenczrendű kolostort akart építeni. Ez év szeptember 12-én Tavarnokon kelt levelében azt igérte a provinciálisnak, hogy ha elfogadja e helyet, még a télen annyi követ és meszet összehordat, hogy 1633-ban már 8—10 szerzetes ott lakhatik. «Addig, míg a klastrom végbe megyen» felajánlotta az ott levő plébániaházat, mert három szerzetes ott is nyugodalmasan ellakhatik. Még arra is kiterjedt az özvegy nádornénak figyelme, hogy milyen papokat küldjön a provinciális az új helyre. Kérte tehát, hogy Patai Mihály és Nemsoi Dániel papokat küldje oda egy segítőtestvérrel, mert «oda olyan pap kívántatik, aki mind magyarúl, tótúl és lengyelesen tudjon, mert elvegies a nép, anélkül nem szolgálhat».[1]

De Szentbenedeki Ferencz provinciális 1632-ben még nem küldhetett oda szerzeteseket. Csak 1633 november elején értesítette az özvegy nádornét, hogy a sebesi házat elfogadja s annak első előljárójává a volt galgóczi guardiánt, Gyöngyösi Ambrust szemelte ki. Az özvegy nádorné ezt is nagy örömmel fogadta és kiadta az utasítást, hogy szolgái mindenben segítségükre legyenek. Ajánlotta, hogy mivel gróf Forgách Miklós mellett van egy «fundalo olasz», ezt is vigyék magukkal. Kérte egyúttal, hogy a fundálóval irassa le a klastrom mását s küldje el neki, hogy ő is láthassa.[2]

Ilyen nagy készületek után végre 1634. aug. 7-én maga az egri püspök, Lósy Imre, tette le az új, Jézus és Mária neveinek tiszteletére avatandó egyház alapkövét. Az építés oly nagy buzgalommal folyt, hogy a hagyomány szerint még maga az özvegy nádorné és udvarhölgyei is hordották a köveket. 1636-ra végre az egyház a kolostorral együtt készen állott. 1637. aug. 27-én

[1] Eredetije a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.
[2] Eredetije a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.

Lippay György egri püspök az egyházat ünnepiesen felszentelte s 1638-ban annyi ferenczrendű lakott már itt, hogy élükre guardiánt állítottak Somlyai Mihály személyében.[1]

Az özvegy nádorné gondoskodott arról is, hogy az itt lakó szerzetesek alamizsnaként elegendő élelmiszereket kapjanak a sebesvári uradalomtól. Más nemes urak is szívesen segítettek rajtuk. 1643-ban Marusi Andrásné két hordó alföldi bort hagyott «a sebesi pátereknek».[2] 1648-ban Csatóházi Móré István 100 forintot szánt nekik.[3] Ezért 1642-ben a provinciális római útjának költségeire a sebesi konventnek épen annyit kellett fizetnie, mint a gyönyösinek, t. i. 25 aranyat, holott a hradistyeire és szegedire csak 20—20 aranyat vetettek ki, a többiekre még annyit sem.[4]

Segítségükre sietett még a király is, mert 1650-ben elrendelte, hogy az eperjesi harminczadból minden héten egy tallért adjanak nekik.[5]

Mivel az alapító nem bánta, ha a kolostort 18—20 szerzetes befogadására építik is, a ferenczrendűek oly nagy házat emeltettek itt, hogy 24 szoba volt benne. Alkalmas volt tehát e kolostor arra, hogy iskolát nyissanak benne. 1660-tól kezdve tehát sokszor tanították itt a bölcseletet, néha pedig az erkölcstudományt.

A kolostor örvendetes felvirágzása nem járt fájdalmas szenvedések nélkül. 1644. június 22-én I. Rákóczy György hadai törtek rá s mivel a katonák nagyobbrészt kálvinisták voltak, iszonyú dühvel romboltak le mindent, ami nekik nem tetszett. Épen ekkor 18 ferenczrendű lakott itt: 11 miséspap, 2 növendék, 5 segítőtestvér. Ezek nagyobb része elmenekült, de az őrizetre visszamaradtak közül, mint fent az általános részben előadtuk, Körmendi Miklóst kegyetlenül megölték, a templomot, kolostort kirabolták, megrongálták.

1672-ben a kurucz hadak tettek itt iszonyú pusztítást. A szerzetesek ekkor Eperjesre menekültek s ott mennyit szenvedtek? már elmondtuk.

---

[1] Fridrich i. m. IV. 66.
[2] Irodalomtörténeti Közlemények. 1912. 483.
[3] Radvánszky: Magyar családélet és háztartás. III. 307.
[4] Eredetije a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.
[5] Fridrich i. m. 65—66.

De ez üldözések csak fokozták az abauj- és sárosmegyei családok szeretetét a sebesi ferenczrendűek iránt. 1662-ben gróf Csáky István nyolcz hordó gönczi bort hagy nekik.[1] Szigeti Vass Márton kamarai tanácsos 1667-ben jó termés esetén 1—1 hordó bort adat nekik.[2] Egy másik kamarai tisztviselő, Bélaváry Dávid elvállalta a gondviselő ügyész teendőit. A szomszédos Kellemesi Melczer-család az alamizsnaadáson kivül egyházukban a Szentháromság tiszteletére új oltárt épített, sőt egyik tagja, Melczer Sándor 1677-ben[3] itt vette magára Szent Ferencz ruháját. 1676 után özvegy Rákóczi Ferenczné, Zrinyi Ilona, mint a makoviczai uradalom birtokosa, szintén segítette őket és meghalt uráért miséket mondatott velük.[4]

De legnagyobb jótevőjük lett a Szentiványi-családnak azon ága, amely 1670 táján a gróf Forgách-családtól a sebesvári uradalmat megszerezvén, a sebesi kolostor egyházát mintegy saját kegyúri templomának tekintette és azt temetkezőhelyül választotta. Szentiványi László, a szepesi kamara igazgatója, előbb báró, majd gróf, itt új kastélyt is épített s e kastélyban 1694. jan. 1-én irt alapitólevelében két, mindennap mondandó szentmise díja fejében a sebesvári uradalomból oly nagy alamizsnát rendelt, hogy azért a provincia kormánytanácsa még ez évben külön nagy köszönetet mondott.[5]

Ily kegyes pártfogók segítségével azután egyházukat mindjobban feldiszitették, Sóvári Soós György szepesi kanonok támogatta őket, hogy 1676-ban Pádovai Szent-Antal oltárát felállítsák. A Melczerek, mint említők, készítették a Szentháromságoltárt. 1699-ben a nagy oltár mögött új zsolozsmázó helyet készítettek nagy ülőhelyekkel és térdeplőkkel. Ez évben új harangokat is öntettek és 1701-ben Fekete Elek guardián fáradozásával a tornyot két öllel (mintegy négy méterrel) magasabbra emelték.

A jámbor társulatok közül 1652-ben Kisdi Benedek egri püspök jóváhagyásával meghonositották a Szent-Ferencz, másként kordások társulatát.

---

[1] Közl. Szepes vármegye multjából. 1914. 157.
[2] Egri káptalan hiteles helyi levéltára. Prot. O. nr. 81.
[3] A ferenczrendűek gyöngyösi levéltára.
[4] A galgóczi konvent levéltára.
[5] Fridrich i. m. II. 63.

Guardiánjainak névsora ez:

1638. Somlyai Mihály
1640. Patai Mocsár Albert
1641. Miticzki Fulgencz
1644. Mocsár Albert
1646. Lendvai Lajos
1647. Szentkereszti Valerián
1651. Szegedi Mihály
1656. Kolosvári Bertalan
1657. Baróti Miklós
1659. Csandler Didák
1660. Dezsericzki Bazil
1661. Szakolczai Simon
1663. Kolosvári Bertalan
1665. Lopasovszki Timót
1667. Hermani Tiborcz
1668. Lopasovszki Timót
1669. Vigasd Bernardin
1672. Szakolczai Simon
1673. Diósi Arzén
1674. Lopasovszki Timót
1675. Tarnóczi Ferencz
1676. Ziveczki János
1677. Kuratóczi Mihály
1678. Klobucski Bertalan
1679. Egegi Ferdinánd
1681. Endris Ferencz
1684. Szegedi Pál
1687. Kelefi Dénes
1688. Fekete Elek
1689. Diósi Arzén
1690. Kubovics Károly
1691. Leseni Berárd
1692. Diósi Arzén
1693. Emericzi Antal
1694. Erdős Gergely
1695. Biró József
1696. Fodor József
1697. Biró József
1698. Fekete Elek
1699. Hetényi Sándor
1700. Fekete Elek
1702. Erdős Gergely
1703. Vas Szilveszter
1705. Szalkai Krizosztom
1708. Főczén Fortunát
1710. Fekete Elek
1711. Szalkai Krizosztom.[1]

Séllye.

Kisközség a Dráva mellett Baranyamegyében. Most hivatalosan Sellyenek írják.

1480-ban e község és a hozzátartozó uradalom Váradi Péter kalocsai érsek és Nagylucsei Orbán királyi kincstartó, utóbb egri püspök kezére jutott.[2] Nagyon hihető, hogy ezek épitettek itt a szigorú ferenczrendűek számára kolostort.

1516-ban már megvolt és az ozorai őrséghez tartozott.[3]

1531-ben még nyugodtan megválasztotta ide a közgyűlés

[1] Fridrich i. m. II. 62—70.
[2] Csánki: Magyarország tört. földrajza. II. 540.
[3] Magyar Könyvszemle. 1901. 264—5.

Nagybárdi Györgyöt guardiánnak,[1] de a következő évben a Bécs ellen induló török sereg a séllyei guardiánt nyolcz társával, ezek közt öt miséspappal együtt legyilkolta, mint azt fentebb előadtuk.[2]

Nagyon természetes, hogy e borzalmas esemény után a salvatoriánusok nem mertek többé Séllyére visszamenni s 1533-ban már nem választannak ide guardiánt.

Sóvár.

A régi híres Sóvári Soós-család fészke volt s így bizonyára annak pártfogásával épitettek itt a ferenczrendűek kolostort s mellé egyházat a Boldogságos Szűz tiszteletére még 1482 előtt. 1482-ben Liptay Benedeknek szolgája, Eperjesi Márton végrendeletileg meghagyja, hogy nőtestvérénél, Eperjesen levő 32 forintból 10 forintot adjanak «a Sóvárott lakó jámbor atyáknak s ők ezért adjanak neki egyházukban sírhelyet, azonkívül pedig 30 mise mondásával imádkozzanak érte a felséges úr Istenhez».[3]

1501-ben Bulai Gergely, eperjesi polgár, szintén 30 mise mondására kéri a Sóvárt lakó szerzeteseket s evégre hagy nekik egy forintot.[4]

1516-ban mint a pataki őrséghez tartozó kolostor fordul elő.[5]

1529-ben a közgyűlés Siri Ferenczet, 1531-ben Gyulai Jánost, 1533-ban Szentpéteri Jánost, 1535-ben Lesi Gergelyt választotta ide guardiánoknak.[6]

Ugyancsak 1535-ben egyik salvatoriánus nyugodtan irogatta Sóvárt a ferenczrendűek útmutatóját (Ordinarius Fratrum Minorum secundum ordinem Romane ecclesie) és be is végezte azt épen nagyhétfőn (márcz. 22-én).[7]

Semmi, de semmi nem mutatta tehát, hogy e kolostorra rossz napok várnak és mégis 1537-re annyira elpusztult, hogy a közgyűlés a liptai (okolicsnai) kolostorban lakóknak megengedi

---

[1] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 465.

[2] U. o. 532—33.

[3] Soós Imre 1766-iki tudósítása és Blahó feljegyzése a gyöngyösi levéltárban.

[4] U. o.

[5] Magyar Könyvszemle. 1901. 264—5.

[6] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 465—78.

[7] Müncheni áll. könyvtár. Cod. Lat. 9071.

az alamizsnagyüjtést azokon a helyeken, ahol addig a sóvári barátok kéregettek.[1]

A sóvári kolostor tehát végleg megsemmisült abban a nagy harczban, amely 1536-ban Kassa és Sáros váraiért folyt. Fels Lénárt, Ferdinánd király hadvezére Eperjest tette e hadjárat kiinduló pontjává, innen ostromolta 1536-ban Sáros várát s ez alkalommal Sóvár várával, kolostorával együtt elpusztult, talán azért is, mert a Soós-család János király pártjára állt át.[2]

Az egyház felszerelései közül Soós György mint pártfogó, még a lerombolás előtt magához vett hat kelyhet, egy úrmutatót és néhány miseruhát. Ezeket Kapi várában helyezte el megőrzés végett. 1550-ben még ott voltak.[3]

Sümeg.

A XVII. században a veszprémi püspökök nagyobbrészt a szalamegyei sümegi várban laktak, mert Veszprém vára nagyon ki volt téve a törökök támadásainak s így e vár nagyobb részét a katonaság foglalta le.

Sümegen és környékén azonban kevés kath. pap volt, a veszprémi káptalan a maga birtokán, Szala-Egerszegen húzódott meg s így a püspök nagyobb istentisztelet vagy ünnepi szertartás alkalmával alig kapott segédkező papot.

Azért Széchényi György, amint veszprémi püspök lett, mindjárt elhatározta, hogy a sümegi vár alá ferenczrendűeket telepít. Mivel pedig ő Gyöngyösön született s így a salvatoriánusokat már gyermekkorában ismerte és szerette, az épitendő kolostort ezeknek ajánlotta fel.

A salvatoriánusok 1649. május 2-iki közgyűlése ez ajánlatot elfogadta, annál is inkább, mert Széchényi György közbenjárására már az esztergomi érsek, Lippay György és a szerzet általános biztosa is beleegyezett az új kolostor létesítéséhez. Előljáróul a közgyűlés Szegedi Pált szemelte ki és megbízta a provinciálist, hogy adjon mellé egy segítőtestvért.

Az építés azokban a nehéz időkben sokáig tartott. A kolostor csak 1652-ben lett kész s csak 1653-ban küldhettek ide annyi szerzetest, hogy a székházat konventi rangra emelhették. Első

[1] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 489.

[2] Nagy Iván: Magyarország családai. X. 310.

[3] A ferenczrendüek gyöngyösi levéltára, Kaizer Ferdinánd szíves közlése.

guardiánul Baróti Miklóst, a későbbi provinciálist választották meg.[1] A templomot 1654. szeptember 29-én szentelték fel Sarlós-Boldogasszony tiszteletére.[2]

Ettől kezdve rendesen öt miséspap és 3—4 segítőtestvér lakott itt. Ha a várban német katonaság volt, akkor annak részére német gyóntatót rendeltek ide, mint pl. 1661-ben és 1686-ban. 1671-től kezdve növendékeket is tartottak itt és azokat az erkölcstudományra, 1668-tól kezdve bölcseletre oktatták.[3] A miséspapok közül egyik rendesen tudott orgonálni és a növendékekkel szép egyházi énekeket adott elő.

Nem csupán Sümegen, hanem a vidéken is áldásosan működtek, mint kisegítő lelkészek. 1671-től kezdve Tihanyban is ők viselték a kath. hívek gondját.[4] Többször tartottak és oktatlak itt bosnyák ferenczrendűeket, hogy azoknak is segítségükre tegyenek. A kordások jámbor társulatát megalakították és szívesen igazgatták.

Guardiánjai voltak a következők:

1653. Baróti Miklós
1659. Szegedi Ferencz
1660. Jászberényi Gáspár
1662. Füleppüspöki Didák
1663. Szegedi Szücs Benedek
1665. Ugyanő
1667. Vigasd Bernardin
1668. Várkonyi Ferencz
1669. Semtei András
1671. Várkonyi Ferencz
1672. Szegedi Pál
1673. Vigasd Bernardin
1674. Gyöngyösi Gergely
1675. Szőke György
1676. Farkas István
1677. Konstantini Lukács
1678. Vigasd Bernardin
1680. Szegedi Pál
1681. Fekete Elek
1682. Somodi Bernardin
1684. Sellyei Kornél
1686. Maróti Bazil
1687. Fekete Elek
1688. Pető János.[5]

Pető után már nem kellett más guardiánt választani, mert a Lazari-féle 1689-iki ítélet értelmében e kolostort át kellett adni a mariánusoknak.

Hogy a Széchényi után következő veszprémi püspökök is

---

[1] Közgyülési jegyzőkönyvek a gyöngyösi levéltárban.
[2] Balázsovich: Historia conventuum. O. s. Fr. prov. s. Mariae. 121.
[3] Közgyülési jegyzőkönyvek.
[4] A pannonhalmi Szent Benedek-rend története. X. 97. 818.
[5] Közgyülési jegyzőkönyvek.

szerették és becsülték a salvatoriánusokat, mutatja, hogy Hofman Pál († 1659.) és Sennyei István († 1682.) az ő egyházukban választottak maguknak sírhelyet.[1]

Szakolcza.

Két évvel a galgóczi kolostor alapítása után, 1467-ben a szakolczai polgárok esetleg 1—2 szomszédos földesúr segítségével új házat emeltek a magyar szigorú ferenczrendűek részére hazánk e határszéli városában. Mivel akkoriban e város a csehektől nagyon sokat szenvedett, az egyház védőszentjéül a Fájdalmas Szent Szüzet választották. A jótevők közt említi a hagyomány a sárosmegyei Tarczay Jánost. Lehet, hogy ő, mint Mátyás király hadainak kapitánya, akkor, az 1467—70-es években csakugyan e vidéken tartózkodott s az építkezést támogatta.

E kolostor első guardiánja Morva Miklós lett, mert bizonyára ő buzgólkodott legtöbbet az új kolostor építése körül. Az egyház csak 1484-ben lett teljesen kész és ekkor a ferenczrendűek, mivel Esztergom messze volt, az olmüczi püspök főpapi helytartója, Brünni András nicopolisi püspök pedig közel lakott s akkor ő is a magyar király alattvalója volt, ezt kérték meg az egyház és az oltárok fölszentelésére.

Teljesítette is a kérést 1484. november 21-én. Az egyházban akkor öt oltárt készítettek. A főoltárra természetesen a Fájdalmas Szent Szűz képét tették. A déli oldalon az egyik oltár Szent-Iván a másik az Oltáriszentség, az északi oltár az egyik Szent-Ferencz, a másik Mária születése emlékezetére volt szánva s azért ezek tiszteletére szentelték.[2]

Morva Miklós, az első guardián, 1469-ben is itt működött és e vidéken a pápai követnek megbizottja volt, hogy az eretnek csehek ellen keresztes hadjáratot hirdessen. A kapott felhatalmazással élve, ez év május 1-én Nyitrai Pálnak és nejének, október 28-án pedig Bekeházi Miklósnak is adott engedélyt gyóntatójuk szabad választására.[3]

1516-ban e kolostort mint a szécsényi őrséghez tartozót

---

[1] Balázsovich i. m. 124.

[2] Chronica seu origo fratrum. 115/b. Somlyai Mihály 1640 táján a régi feliratról másolta le.

[3] Motesiczky cs. levéltára a Nemzeti Múzeumban és a Chronica Seu Origo Fratrum hátsó lapja.

említik.[1] 1531-ben a közgyűlés Morva Pétert, 1533-ban Liptai Mártont, 1535-ben Trubinyi Pétert választotta ide guardiánnak.[2]

1536-ban oly erős pestis tört ki Szakolczán, hogy a salvatoriánusok egyidőre kénytelenek voltak elhagyni kolostorukat.

Hosszú ideig nem is gondoltak arra, hogy visszajöjjenek. Hiszen annyi baj, annyi veszedelem zúdult rájuk Magyarországon, hogy alig tudták életüket megmenteni. De mikor a tiszántúli és erdélyi részekből majdnem teljesen kiszorították őket, megemlékeztek szakolczai házukról. 1563-ban Csiky János guardián vezetése alatt kilencz magyar miséspap, nyolcz növendék és három segítőtestvér eljött ide és meghúzódott e csendes városkában, míg a rájuk bocsátott iszonyú zivatar elmulik. A miséspapok közül Mágócsi János és Gyöngyösi Imre igehirdetők voltak. Barillai Ferencz gyóntatással foglalkozott, mert, úgylátszik, csak ő tudott tótul, Túzsér Imre, Csató Balázs, Gyöngyösi Vincze, Gyöngyösi István és Gyöngyösi János fiatal papok pedig tanultak.[3]

1565-ben Barillait választották ide guardiánnak s egyúttal új, hittudományi iskolát rendeztek itt be, tíz ekkor belépett növendéket küldvén ide.

1567-ben maga a provinciális, Tövisi Imre is kénytelen volt idevonulni s átvette a kolostor guardiánságát.[4]

Ettől kezdve egész 1711-ig a szakolczai kolostor lett főhelye a salvatoriánusoknak, mert bár szélről feküdt, de mégis legbiztosabb volt a török támadástól s itt lehetett legjobban tanulni, a keresztény államok eseményeiről értesülni s a nyugati kereszténységgel összeköttetésbe lenni.

A szomszéd magyar uraknak is szolgáltak innen s kijártak istentiszteletet tartani az ő falvaikba vagy kastélyaikba. Ezek viszont segítették őket. Így pl. Pálffy András 1648-ban egyszerre 1000 forintot hagyott nekik.[5]

E magyar családok közül legközelebb lakott hozzájuk a sasvári (helyesen sásvári) uradalom birtokosa, a Czoborszentmihályi Czobor-család. Ez annyi jót tett velük, hogy 1680-ban a közgyűlés e családot a szakolczai konvent alapítójának ismerte el.

---

1 Magyar Könyvszemle. 1901. 264—65.
2 Egyháztörténelmi Emlékek. II. 469, 470, 479.
3 Chronica seu origo fratrum. 77.
4 Egyháztörténelmi Emlékek. II.
5 Jedlicska: Pálffy-család okmánytára. 430—31.

Ügyészt (gondviselőt) azonban inkább a városi polgárok közül választottak. 1612-ben pl. a szakolczai bírót, Dub Jánost kérték meg e hivatal viselésére.

1605-ben, mint az általános részben előadtuk, iszonyúan feldúlták a császári katonák. Amit lehetett, megmentettek a ferenczrendűek, de az nagyon kevés volt, a felszerelések nagyobb része tönkrement, mert a kolostor másfél évig a katonák tanyája volt. 1619-ben Bethlen Gábor, 1645-ben I. Rákóczy György hadai miatt megint sokat kellett szenvedniök az itt lakó salvatoriánusoknak, de legalább kolostorukat nem vették el tőlük.

A régi egyházat 1631-ben, a kolostort pedig 1693-ban megújították és bővítették, hogy a mind számosabb szerzeteseknek, növendékeknek s az itt elhelyezett iskoláknak elég legyen. 1610-től kezdve rendes iskola volt itt, vagy a bölcseleti vagy a hittudományi tárgyak előadására. Az iskola fejlesztéséhez természetesen nagy könyvtár kellett. Ennek könyvei úgy felszaporodtak, hogy 1662-ben részletes tárgymutatót kellett hozzá készíteni.[1]

1695-ig állandó alapítványt tettek a kolostor számára: Ordódy Eszter, Zastrizil Katalin és egy Nemecz nevű morva ember. A két első alapítvány tőkéjét Szakolcza városa vette kölcsön, a Nemecz-féléét pedig Kéry István holicsi nemes ember.

Nagy segítségükre volt az ideküldött növendékek eltartásában az, hogy a király 1590 óta a harminczadból évenkint 100 forint alamizsnát utalt ki nekik.[2]

1563-ban, mint említők, 20 szerzetes költözött vissza e kolostorba. 1572-ben azonban már csak kilenczen voltak. 1604-ben is csak kilencz lakott itt s ezek közt négy volt a miséspap. 1610-ben már 14-re szaporodtak, később pedig, pl. 1680-ban, 30-ra ment a számuk, persze a növendékekkel együtt. A segítőtestvérek közt a XVII. században rendesen voltak szakácsok, asztalosok, sőt néha, mint 1678-ban, kőfaragók is.

A már elsorolt 1467-iki, 1531—35-iki guardiánokon kívül guardiánok voltak itt:

1570. Gyöngyösi János
1572. Pócsi János
1574. Tárnoki Mátyás
1579. Pócsi János
1581. Gyöngyösi Ferencz
1583. Ugyanő

[1] Magyar Könyvszemle. 1882. 290.
[2] 1695-iki összeírás a gyöngyösi levéltárban.

1586. Felnémeti István
1589. Szakolczai Venczel
1592. Abdai György
1599. Ugyanő
1602. Pócsi Mihály
1604. Gyöngyösi Péter
1605. Ujlaki Imre
1605. Marusi Bernát
1608. Gyöngyösi Péter
1612. Váradi János
1613. Nádasi Gáspár
1615. Váradi János
1622. Somlyai Mihály
1626. Szakolczai János
1629. Somlyai Mihály
1632. Váradi János
1634. Somlyai Mihály
1638. Szakolczai Bernardin
1641. Somlyai Mihály
1644. Szakolczai Bernardin
1647. Dezsericzki Bazil
1649. Somlyai Mihály
1650. Császlai Antal
1656. Urbanovics Pál
1657. Pagyela Kelemen
1659. Urbanovics Pál
1661. Barilovics Egyed
1662. Pagyela Kelemen
1663. Barilovics Egyed
1665. Dezsericzki Bazil
1667. Verkai Dániel
1669. Csaszlavszki Valerián
1671. Hermani Tiborcz
1672. Diósi Arzén
1673. Lopasovszki Timót
1674. Kossini Ferencz
1675. Diósi Arzén
1677. Habdelics Mihály
1679. Polasek Jeromos
1680. Habdelics Mihály
1681. Ondrejkovics Lénárt
1684. Besselin Ferencz
1685. Kossulics Kapisztrán
1687. Koricsánszki Dániel
1688. Radossini László
1689. Besselin Ferencz
1690. Jirzicsek Timót
1691. Nayman Bernát
1692. Bradács Fülöp
1693. Viebera Zsigmond
1695. Krizsidovszki Izidor
1698. Viebera Zsigmond
1699. Lonszki János
1700. Viebera Lőrincz
1701. Samko Ráfael
1702. Krizsidovszki Izidor
1703. Jirzicsek Timót
1708. Viebera Lőrincz
1710. Majer Gottfried
1711. Hamernyik Ágoston.[1]

Szalárd.

Csáky Miklós, 1395 óta temesi ispán, nagyon jól megismerte a szigorú ferenczrendűek áldásos működését ott a délvidéken. Azért elhatározta, hogy akkortájt kapott adorjáni uradalmában, a vár közelében eső Szalárd városban (Bihar vm.) számukra új kolostort építtet s annak egyházát a Boldogságos Szűz pártfogása

[1] Fridrich i. m. II. 18—23.

alá helyezi. 1400-ra elkészült az új egyház és Csáky Miklós kérelmére IX. Bonifácz pápa 1400 márcz. 1-én kelt bullájában búcsúkat engedélyez azoknak, akik ez új egyház fentartására alamizsnát adnak. Két hónap mulva pedig a váradi püspököt értesítette a pápa az egyházmegyéje területén keletkezett új szerzetesházról, hogy ő is pártolja, segítse az ott lakó szigorú ferenczrendűeket.[1] Megismétli az ajánlást és búcsúengedélyt 1402-ben.[2]

Az így létesített kolostor fennállott egész 1556-ig. Egyháza s annak tornya most is meg van.[3] 1459. január 21-én itt tartózkodott a szigorú ferenczrendűek helytartója, Varsányi István s innen írt leveleket Capistranói Szent-János szenttéavatása ügyében.[4] Meglátogatták az ittlakó ferenczrendűeket a váradi püspökök és kanonokok is. Vitéz János, a híres humanista püspök 1451. január 20-án innen írja leveleit.[5]

1468-ban a provincia örvendeztette meg az ittlakó ferenczrendűeket azzal, hogy itt tartotta meg közgyűlését.[6]

Jótevőik közé tartoztak elsősorban az alapító Csáky-család tagjai, már csak azért is, mert az ő egyházuk volt egyúttal a Csáky-család temetkezőhelye. Ide temették külön sírboltba Csáky Ferenczet, a híres székely ispánt és Biharmegye főispánját. 1490-iki végrendelete szerint őmellé kellett temetni fiát, Csáky Benedeket.[7] De mások is, akik náluk megfordultak, segítették őket. 1472-ben Erdélyi János Biharon készített végrendeletében egy hordó bort hagyott a szalárdi klastromban munkálkodó barátoknak.[8]

Amióta a jenei őrséget felállították, mindig ehhez tartozott.[9]

1535 elején 22 salvatoriánus lakott itt: 12 miséspap, 3 növendék és 7 segítőtestvér. A miséspapok közül Keserűi Gergely és Nagyfalusi Gergely már nagyon öregek voltak s azért nem kötelezték őket semmi különös szolgálatra. Kölyüdi Lőrincz

---

[1] Monumenta Vaticana Hungariae. S. I. l. IV. 173, 205.
[2] U. o. 406, 409.
[3] Bunyitay: A váradi püspökség története. II. 451.
[4] Történelmi Tár. 1901. 220—21.
[5] Bunyitay i. m. 455.
[6] Toldy: Analecta. 248.
[7] Bunyitay i. m. II. 454—55.
[8] Teleki cs. oklevéltára. II. 115.
[9] Magyar Könyvszemle. 1901. 264—5.

nyavalyatörésben szenvedett s azért nem dolgozhatott. Erdőgyaraki János, Héderhelyi Balázs, Toroczkai Jakab és Jánoki István igehirdetéssel, Darmai Péter, Besenyei György és Zahari Imre gyóntatással foglalkoztak, Gyulai István pedig vezette az éneket.[1]

Épen azért, mert ily szép számmal tartózkodtak itt s a város levegőjét egészségesnek tartották, 1533-ban a közgyűlés elhatározta, hogy a régi betegszoba helyett három czellából és a könyvtár helyiségéből egy nagyobb betegszobát építtet itt.[2]

Talán ezért volt itt már 1535 elején két elaggott és egy beteg szerzetes elhelyezve.

Nagy szomorúság érte az ittlakó ferenczrendűeket 1535-ben, mert egyik társuk, Toroczkai Jakab közülök kivált, hitehagyott lett s a közgyűlés nem is engedte meg, hogy visszavegyék, mert semmi remény nem volt megjavulására.[3]

XVI. századbeli guardiánjai közül ismeretesek ezek:

1529. Balatinczi Miklós
1531. Kamonczi Tamás
1533. Ujlaki Demeter
1535. Vecsei Gáspár
1537. Harsányi István
1539. Besenyei Gergely
1542. Szerémujlaki Ferencz
1544. Harsányi István
1546. Besenyei Mihály
1548. Németi Tamás
1450. Hartyáni Ferencz
1452. Ugyanő
1554. Harsányi István
1556. Váradujlaki Ferencz.[4]

Az utolsó guardiánt Szalárdon csak egy hegysor választotta el szülőföldjétől, Váradujlaktól (most Hegyközujlak). Nem volt tehát ő itt idegen és mégis kegyetlenül bántak vele. Előzőleg 1535-ben Váradon volt gyóntató, 1542—46-ban Nagybányán igehirdető, 1548—50-ben Kusalyon guardián.

1556 első felében a törökpárti urak már nagyon fenekedtek Biharmegyében a váradi püspökre és minden Ferdinándpártira. Váradujlaki Ferencz szalárdi guardián tehát biztosság okáért a rábizott drágaságokat és értékes egyházi felszereléseket elszállította Ecsed várába.[5] Mikor azután hire jött, hogy Izabella királyné és fia Erdély felé indult (1556. okt. eleje), az adorjáni

---

[1] Chronica seu origo fratrum. F. 68.
[2] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 473.
[3] U. o. II. 482. l.
[4] U. o. II. 468—521.
[5] Magyar Sion. II. 228.

vár akkori urának, a törökpárti Csáky Farkasnak szolgái rárohantak a szalárdi kolostorra és ott a guardiánt megölték.[1] Azóta a szalárdi egyházban nem mutattak be szentmisét.

Szántó.

Most Abaúj-Szántó kis város Abaujmegye déli részén.

E város a XV. század második felében a Zapolyay-család kezére került. Mivel e család eredetileg a Száva mentén volt honos, nagyon jól ismerte a szigorú ferenczrendűeket s annyira pártolta őket, hogy itt kolostort építhettek, még pedig olyan nagyot, hogy 1481-ben és 1485-ben itt tarthatták s itt is tartották közgyűlésüket.[2]

1516-ban s bizonyára már előbb is a sárospataki őr felügyelete alatt állott.[3]

Guardiánjai közül ismeretesek:

1529. Harsányi István	1535. Nyárádi András
1531. Tövisi Imre	1537. Nagyfalusi Albert
1533. Ugyanő	1542. Lesi Gergely.[4]

1530-tól kezdve Abaúj-Szántón kezdett tanítani Gálszécsi István hitújító. Ez lassan-lassan annyira elidegenité a szántai polgárok lelkét a kath. vallástól, hogy annak hirdetőit nem akarták maguk közt tűrni. 1542 őszén, midőn Pest sikertelen ostroma miatt nagy zavar támadt az országban és Perényi Pétert a király elfogatta, az abaúj-szántai lakosok kiűzték innen a salvatoriánusokat és drágaságaikat a maguk számára lefoglalták.[5]

Ma kő se mutatja helyét.

Szeged.

Alföldünk e nagy városában tulajdonképen már 1444-ben le kellett volna telepedniök a szigorú ferenczrendűeknek, mert a pápai követ ez év elején nekik ítélte oda a mariánusok itt levő

---

1 Chronica seu origo fratrum, 67b. Urbarium pervetustum a gyöngyösi levéltárban. Egyháztörténelmi Emlékek. II. 510, 534. De itt tévedésből az utolsó szalárdi guardiánt Szerémujlaki Ferencznek irtam, pedig ez még 1563-ban is élt. Chronica seu origo fratrum. 76b.

2 Toldy: Analecta 250—51.

3 Magyar Könyvszemle. 1901. 264—65.

4 Egyháztörténelmi Emlékek. II. 465—500.

5 Gyöngyösi levéltár. Kaizer I. szives közlése.

kolostorát.[1] De közbejött a török ellen indított háború, Várnánál a király és a pápai követ elesett, rettenetes egyéb bajok vonták magukra az emberek figyelmét. Igy a mariánusok egy kis időhöz jutottak s meg tudták magukat védelmezni régi kolostoruk birtokában s az sohase jutott a salvatoriánusok kezére.

De mivel e népes városban nagy szükség volt a szigorú ferenczrendűekre, ezek 1480 táján Mátyás király engedelmével és segítségével Szegednek Palánk nevű bekerített részétől meglehetősen távol az alsóvárosban kezdettek építeni egyházat Havi Boldogasszony tiszteletére. A templomot s mellé a kolostort nagyra mérték ki s mielőtt azt befejezték volna, Mátyás király meghalt. A szegedi polgárok azonban annyira segítették őket, hogy 1503-ra az építkezést mégis befejezhették. Legalább is az egyház falába bevésett s hibásan 1103-nak olvasott évszámok ezt mutatják. Mások azt 1501-nek olvasták, de hibásan.[2]

Mindamellett, hogy az új kolostor távol esett a régitől, mégis a mariánusok mindenképen ki akarták tudni a szigorú ferenczrendűeket Szegedről, azt állítván, hogy egy városban nem szabad két ferenczrendű kolostornak állnia. Ez ellen a szigorú ferenczrendűek előre védekeztek és oly nyomós okokat hoztak fel VIII. Incze pápa előtt, hogy ez nekik az új kolostor építését engedélyezte. 1495-ben a kalocsai érsek és a győri püspök előtt újra előállottak a mariánusok a nagy panasszal s kérték a birákat, hogy a szigorú ferenczrendűeket Szeged elhagyására kényszerítsék. De az érsek és püspök közbenjárására belenyugodtak, hogy ott maradjanak.[3] Két év mulva a mariánusok provinciálisa, Szekcsei Gergely és a szigorú ferenczrendűek helytartója, Laskai Osvát megint sokat vitatkoztak s végül is a mariánusok csak oly feltétellel egyeztek bele a szigorúak szegedi működésébe, ha ezek többé az apostoli széktől nem fognak kérni engedélyt kolostor építésére oly helyen, ahol a mariánusok már letelepedtek.[4] Egyes mariánusok ezzel sem voltak megelégedve, hanem a generálishoz fordultak. Ez meg se hallgatva a szigorú

---

[1] Gyöngyösi bullarium 76. l.

[2] Fridrich i. m. II. 12. és Agricola Kristóf 1675-iki tudósítása 38. l. Jerney János Szeged városában levő esztendőszámú régi felírásnak magyarázata. Szeged. 1829.

[3] Gyöngyösi bullarium 99.

[4] U. o. 100—101.

ferenczrendűeket, hanem csak a régi rendelet betűjéhez ragaszkodva el akarta vétetni ezektől az új, szép egyházat és kolostort, de az apostoli szék a szigorú ferenczrendűek fellebbezésére belátta, hogy Szegeden más a helyzet, mint egy kis, kerített városkában s végleg meghagyta a szigorú ferenczrendűeket a kolostor birtokában.[1]

1516—1552-ben a jenei őr felügyelete alatt állott.[2]

Az új kolostorban lakó ferenczrendűek közül Sebestyén miséspap az első, akit névleg ismerünk. Hatalmas nagy úr, Somi Józsa, a temesi ispán választotta őt lelkiatyjának és gyóntatójának. Előtte tette végrendeletét is 1502 ben. E végrendeletből tudjuk meg, hogy a szigorú ferenczrendűeket akkoriban Szegeden papucsosoknak (zoccolanti, zokonát) hivták, hogy a szintén ott lakó mariánusoktól megkülönböztessék.[3]

1526 október elején, midőn a Budáról visszavonuló török sereg Szegedet kirabolta, e kolostor is sokat szenvedett, hiszen kerítés se védelmezte. Talán ennek lehet tulajdonitani, hogy 1535 elején csak nyolc salvatoriánus tartózkodott itt, holott Csanádon 15, Jenőben 17, Gyulán 23. Ezek közt öt volt a miséspap és három a segitőtestvér. Ujlaki Péter volt köztük a guardián, Karomi Benedek az igehirdető, Eszéki Sebestyén gyóntató a magyarok, Milován György gyóntató a tótok (délszlávok, kath. ráczok) részére. A segitőtestvérek közül egy a szabó, egy a kerékgyártó mesterséghez értett.[4]

A tót gyóntató kirendeléséből látjuk, hogy a katholikus bosnyákok és ráczok bevándorlása Szegedre már akkor megkezdődött.

1541 végén Szulejmán török szultán elfoglalta Szeged városát is, de a vártól távol lakó salvatoriánusok helyükön maradtak. A nagy fejetlenségben azonban a hitújitók is megjelentek Szegeden és sok embert félrevezettek. Hogy ezeket felvilágositsák, 1539 óta külön igekihirdetőket küldöttek ide és pedig 1539-ben Várallyai Jánost, 1542-ben és 1544-ben Cserőgyi Benedeket, 1546-ban Kolozsvári Pált és 1548-ban Csanádi Mártont.[5]

---

1 Blahó: Annales. II. 48—49.
2 Magyar Könyvszemle. 1901. 264—65.
3 Országos levéltár Dl. 30141.
4 Chronica seu origo fratrum. 68b.
5 Egyháztörténelmi Emlékek. II. 492, 496, 502, 505, 510.

Ezekkel egyidőben guardiánokul választotta ide a közgyűlés:

1531—1535. Ujlaki Pétert	1542—1548. Eszéki Sebestyént
1535—1537. Héderhelyi Balázst	1548—1550. Szerémujlaki Pétert
1537—1542. Ujlaki Pétert	1550—1552. Apáti Demetert.[1]

1545-ben, a hagyomány szerint, Abádi Benedek hitújító már nagyon dicsekedett, hogy kiűzi a ferenczrendűeket a városból, de, bár ő maga a győzelmet magának tulajdonítá, a vitatkozásban egy egyszerű segítőtestvér legyőzte.

Az bizonyos, hogy a szegedi konvent levéltárában ma is megvan egy 1563-ban kiállított török okirat s annak tartalma szerint négy törökből és négy keresztényből álló bizottság megállapította, hogy a szeged-alsóvárosi templomot mindenkor a salvatoriánus ferenczrendűek birták, tehát onnan őket ki nem űzték.[2]

Borzalmas nap virradt e kolostorra 1552. márczius 5-én. Előzőleg február 22-én a magyarok megtámadták Szegedet és a várost be is vették, de már a várat nem birták meglepetéssel megvívni. Míg azt ostromolták, márczius 5-re megérkezett a budai basa a vár felmentésére nagy sereggel. A magyarok elébe mentek, de nagy vereséget szenvedtek. A török erre visszavette a várost és irtóztató bosszút állott a lakosságon. A salvatoriánusok egy része menekült s az értékesebb egyházi felszereléseket magával vitte,[3] de három életét koczkára tette és ottmaradt. Ezek voltak Szegedi Tamás, Zádori László miséspapok és Lippai Bernát növendék. De a török nekik se kegyelmezett, hanem meggyilkolta őket.[4]

Ez éltüket feláldozó salvatoriánusok előző működéséről csak azt tudjuk, hogy Szegedi Tamás 1535-ben Nagybányán énekes (kántor), 1542-ben és 1544-ben Jenőben szintén énekes volt,[5] tehát Szegeden is valószinűleg mint énekvezér működött. Zádori László 1535 elején Egervárt igehirdető, 1537—39-ben Szentgróton

---

[1] U. o. II. 475, 478, 484, 510.

[2] Ordonánsz Konstantin: Mező-Szeged városának Havi Boldogasszony tiszteletére szentelt királyi temploma. Szeged. 1831. 69—71. lap. V. ö. Egyháztört. Emlékek. IV. 451.

[3] Magyar Sion. II. 232.

[4] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 533.

[5] Chronica seu origo fratrum. Fol. 69. Urbarium pervetustum.

guardián vala. Lippai Bernát már 1535-ben is mint növendék szolgált a csanádi kolostorban.[1]

E borzasztó rombolás és mészárlás miatt a szeged-alsóvárosi kolostor az alsóvárossal együtt négy évig lakatlanul állott.

Négy év mulva, hogy a lakosságot visszaédesgessék s az alsóváros lakatlanul ne álljon, a szegedi szandzsákbég megengedte a ferenczrendűek visszatérését. A salvatoriánusok tehát a szegény magyarok vigasztalása és tanítása végett nyakukba vették a török igát, beköltöztek romlott kolostorukba és tűrtek, szenvedtek a Szegeden és környékén lakó katholikus magyar néppel és népért.

1562. január 7-én négy főtörökből álló bíróság négy szegedi polgárnak tanuvallomására megerősítette őket egyházuk és kolostoruk birtokában.[2] Ezt időnkint megújították, a javításokra pedig külön-külön engedélyt kértek és nyertek.[3]

Mivel nem csupán Szegeden kellett ez időtől fogva a híveket gondozni, hanem a vidékre is ki kellett menni az igét hirdetni, megint külön igehirdetőket rendeltek a guardiánok mellé. Ilyenek voltak 1570-ben Cserőgyi Benedek, 1572-ben Gyulai Ambrus, a guardiánnak Gyulai Mátyásnak öccse, 1574-ben Szatmári Mátyás, 1576-ban Gyulai Ambrus, 1579-ben Gyöngyösi Ferencz, 1592-ben Gyöngyösi Nyirő János.[4]

Guardiánokul ideküldötte a közgyűlés az 1552-iki csapás után a XVI. század végéig:

1558—1561. Bányai Miklóst	1583—1586. Szelevényi Pált
1561—1565. Mohácsi Tamást	1586—1589. Salgótarjani Andrást
1565—1567. Zákányi Balázst	1589—1592. Gyöngyösi Mihályt
1567—1579. Gyulai Mátyást	1592. Remetházi Andrást
1581—1583. Mohácsi Tamást	1599. Szelevényi Istvánt.

Míg a salvatoriánusok száma nagyon meg nem fogyott, hat szerzetes lakott e kolostorban, így 1563-ban s 1572-ben. 1572-ben a hat közül öt miséspap volt és pedig Gyulai Mátyás a guardián (12 évet birt itt ki abban a nehéz időben), Gyulai Ambrus az igehirdető, Szentandrási Miklós, Ujlaki Mátyás és Széplaki

---

[1] Chronica seu origo fratrum. 69, 72. és Egyháztört. Eml. II. 485.
[2] Ordonánsz Konstantin i. m. 151.
[3] U. o. 22—23.
[4] A közgyűlési jegyzőkönyvek.

Demeter gyóntatók. Csak egy segítőtestvért kaptak, mert ezek száma már akkor nagyon leapadt.[1]

Kimondhatatlan sok jót tettek a magyar nemzetnek e hőslelkű ferenczrendűek, akik a török hódoltságba a katholikus magyarok közé eljöttek őket tanítani, vigasztalni. Hogy hazánk alsó részén a magyarság annyira-mennyire megmaradt (pedig hajdan itt volt a legerősebb), abban az ő fáradozásaiknak nagyon nagy része van. Elismerte és hirdette ezt már Pázmány Péter is 1627-iki levelében.[2] Hogy a csanádi egyházmegyében még nagyobb bátorsággal működjenek, a csanádi püspökök a szegedi guardiánokat az ő püspöki helytartójuknak nevezték ki. Első ilyen püspöki helytartó volt Jászberényi Gáspár.

Mivel a magyar kath. püspökök a török birodalomba be nem mehettek, az itt lakó salvatoriánusok a más nemzetiségű kath. püspököket kérték meg az olyan főpapi teendők végzésére, amelyek a fölszentelt püspököknek vannak fenntartva. Igy járt náluk 1643. július 7-én Boncarpi Jakab, Magyarország török uralom alatt nyögő részének apostoli helytartója s imeriai fölszentelt püspök s ő szentelte fel a többször megsértett s ekkor helyreállított egyházat.[3] 1649. október 3-án Ibrissimovits Marin belgrádi kath. püspök járt náluk és 138 személyt megbérmált. E püspök kísérője megjegyzi, hogy a salvatoriánusok szegedi temploma legszebb a török birodalomban.[4]

1650 táján újra Szegedre költözött Raguzából és vidékéről egy csomó, dalmatának hivott katholikus hivő. Azért 1653 óta ezek részére a közgyűlés mindig külön igehirdetőt és gyóntatót küldött ide. Az első ilyen névszerint ismert igehirdető volt Nándorfehérvári Szlávity Jeromos.[5]

1644-ben a szegedi kolostor minden szegénysége és romlott volta mellett is segítségére volt az egész provinciának, mert részint a pestis, részint Rákóczy I. György hadai elől a provinciális, a tanító atyák és növendékeik kénytelenek voltak idemenekülni. Igy azután 1644. szeptember 12-én és november 10-én itt tettek fogadalmat Podjebráczki Ambrus és Baróti Miklós későbbi

---

1 Közgyülési jegyzőkönyvek és Chronica seu origo fratrum. f. 77, 78b.
2 Hanuy: Pázmány Péter levelezése. I. 666.
3 Fridrich i. m. II. 12.
4 Fermendzsin: Acta Bosnae. 467.
5 Közgyülési jegyzőkönyvek.

provinciálisok.[1] Máskülönben a nagy távolság és a helyszűke miatt csak ritkán tartottak itt növendékeket. Igy pl. 1663-ban 4—5 fiatal növendéket középiskolai tárgyakra (humaniora) oktatott itt Ambrovics Ágoston atya.[2]

De ha nem is volt itt bölcseleti vagy hittudományi iskola, tanitották azért a salvatoriánusok a szegedi gyermekeket az elemi ismeretekre s jó példájukkal, jámborságukkal fellelkesítették őket a szerzetbe való lépésre. Csak 1647-ben egyszerre három szegedi ifjú (Szegedi Ferencz, István és András) végezte el a hittudományi iskolát[3] s mind a három a csoportnak jeles tagja lett. Gyöngyös és Szakolcza után mindjárt Szeged adta legtöbb növendéket a XVII. században oly küzdelmes és sanyarú szerzetes életre.

A jámbor híveket a rendes istentiszteleten kívül ájtatos társulatokban is oktatták az élet sok bajának elviselésére. 1653-ban megalakitották a kordás (Szent Ferencz) társulatot s annak vezetésére mindig külön igazgatót rendeltek.[4]

Egyházuk a XVII. században híres búcsújáróhellyé lett, mert 1640-ben egy török lova úsztatás közben a Csöpörke-tóból kikaparta az 1552-iki veszedelemkor a tóba rejtett Mária-képet s ezt azóta a mindenfelől idezarándokoló népek «Segitő Boldogasszony» néven nagyon tisztelték, amint ezt Szentiványi Márton 1699-ben közrebocsátott művében elmondja.

A szegénységi fogadalom pontosabb megtartása végett szükségük volt a török világban is a gondviselő ügyészre (syndicus). Erre a szolgálatra természetesen szegedi polgárokat kértek fel, mint pl. 1612-ben Szűcs Demetert.[5] Ennek részére azután a török hatóságoktól megnyerték azt a kedvezményt, hogy ezt a földesúri adózásoktól fölmentették. Mikor pedig a török uralom vége felé a magyar hatóságok kezdték a szegedieket bizonyos adózásokra szorítani, a provinciális közbenjárt a királyi kanczelláriánál az ő gondviselő ügyészük felmentése végett, azt vetvén okul, hogy máskülönben a törökök az ügyészt fogságba ejtik.[6]

---

1 Chronica seu origo fratrum. f. 105.
2 Közgyülési jegyzőkönyv.
3 U. o.
4 Regestrum fratrum a gyöngyösi levéltárban.
6 U. o.
5 Blahó: Annales. II. 686. c.

Idővel a török hatóságok enyhébbek lettek irántuk s ők is igyekeztek, amennyire lehetett a közigazgatáshoz alkalmazkodni. Igy nyertek azután a katonai beszállásolás alól felmentést (salvaguardia), vámmentességet, alamizsnakéregetésre engedélyt, néha 1—2 kaszálót.[1]

A XVII. század elején az itt lakó ferenczrendűek száma leszállott háromra (guardián, igehirdető és egy segítő). E szám csak 1626-ban emelkedett hatra (három miséspap, három segítő). Az 1644—1646. években, mivel a növendékek itt tanultak, 12—14 szerzetes lakott a kolostorban. 1660—1686. közt számuk 7—10 közt változott (guardián, helyettesguardián, egy magyar s egy dalmát igehirdető, három—öt segítő). Mivel 1665-ben és 1671-ben a közgyűlés iderendelte az asztalos mesterséghez értő Neszvadba Tamás segítőtestvért, ez arra mutat, hogy ekkor új oltárokat, székeket készítettek az egyházba s esetleg bútorokat a kolostorba.

1680-ban a török már annyira engedékeny lett, hogy a romladozó kolostor újjáépítését se ellenezte. Azért a közgyűlés Konstantin Lukács igehirdetőt megbízta az építés vezetésével.

Nagyon sokat szenvedtek az itt lakó ferenczrendűek 1684-ben és 1686-ban. Midőn a keresztény seregek elsőízben ostromolták Budavárát (1684) egy török csapat Fülöp András guardiánt, a volt provinciálist, a keresztény seregek részére félretett eleség elárulására akarta bírni s azért rettenetesen megkínozta, de a titkot belőle ki nem vehette. A szegedi lakosok nagy sírással és pénzadományokkal mentették ki a dühös ellenség kezéből.

1686 januárban, mint már fent előadtuk, Nagy János a guardián, Spányik Sándor helyettesguardián, Farkas Antal és Horvát Elzeár segítőtestvérek alig-alig kerülték ki a halált. Záhony vagy Závon Domokos pedig alamizsnakéregetés közben egy határcsapat kezébe került és azok kínozták meg.[2]

Szeged 1686. október 23-án a keresztények kezére visszakerült. Ezáltal a ferenczrendűek előtt is megnyílt a békés haladás útja. Megkérték mindjárt őket, hogy a várba elhelyezett német őrség számára lelkészt küldjenek. Küldöttek is s az első német igehirdető lett Jakubini Fulgencz. 1690-ben a kolostor egy részét Nagy János guardián nagy utánjárására újraépítették vagy talán meg is nagyobbították. Ennek tulajdonítható, hogy 1699-ben fel-

[1] Fridrich i. m. II. 15. [2] Ordonánsz i. m. 86—94.

állították itt a szerzetesi iskolát és a növendékek egy részét bölcseletre, erkölcstudományra itt tanították.

A szegedi salvatoriánusok közt 1650 óta mindig volt, aki ráczul (déiszlávul) tudott s azért magukra vállalták az 1688-ban Szabadkára költözött bunyeváczoknak sok-sok fáradsággal és veszedelemmel járó lelki gondozását is. Az 1694—1695. években Ludasi Jeromos, 1696—1700-ban Benyovics Bertalan, 1701—1702-ben Kovács József, 1703-ban újra Ludasi Jeromos, 1705—1710-ben ismét Kovács József laktak kint Szabadkán és végezték ott a lelkipásztori teendőket.

1600-tól 1711-ig guardiáni szolgálatot végeztek itt:

1602. Gyöngyösi Pócsi Mihály
1605. Sári Mátyás
1610. Szelevényi István
1612. Angyalosi Lajos
1616. Remeteházi András
1622. Sári Mátyás
1626. Gyöngyösi Hancsok János
1629. Hevesi Péter
1638. Gyöngyösi Imre
1640. Hevesi Péter
1647. Jászberényi Gáspár
1650. Komáromi Akkursius
1651. Kolozsvári Bertalan
1656. Szlavity Jeromos
1659. Kolozsvári Bertalan
1660. Zsadányi Márton
1661. Miskei Pál
1663. Várkonyi Ferencz
1665. Jász Lőrincz
1667. Bagó Mihály
1668. Kulcsár Gergely
1669. Szegedi Ferencz
1671. Kolozsvári Bertalan
1672. Endrisz Ferencz
1673. Kulcsár Gergely
1674. Baróti Miklós
1675. Szegedi Ferencz
1676. Konstantin Lukács
1677. Kecskeméti Gellért
1678. Várkonyi Ferencz, helyettese Ecsegi Ferdinánd
1679. Fülöp András
1681. Konstantin Lukács
1682. Hajdú Innocent
1684. Fülöp András
1686. Nagy János
1688. Séllyei Kornél
1689. Fülöp András
1690. Nagy János
1691. Biró József
1693. Fülöp András
1694. Somodi Bernardin
1697. Fekete Elek
1698. Kelefi Dénes
1700. Csető Bonaventura
1701. Séra György
1702. Hetényi Albert
1703. Szalkai Krizosztom
1705. Hajdú Innocent
1708. Molnár Joachim
1710. Géczi Ráfael.[1]

[1] Közgyűlési jegyzőkönyvek és Fridrich i. m. 10—17.

Szendrő.

Északkeleti Magyarország e kis városában, a sebes Bódva völgyében, mint Dúsi Jakab salvatoriánus megjegyzi, a XVII. században jelentékeny vár volt a török pusztítások megakadályozására. 1604-ben Bocskay ugyan elfoglalta, de 1607-ben visszakerült a király kezére. 1619—21-ben Bethlen Gábor birta, de a békekötés megint visszajuttatta s ettől kezdve a király német őrséget tartott benne. 1612-től kezdve itt volt Borsodmegye székhelye s épen azért egyes kath. nemesi családok is építettek itt maguknak házakat.[1]

Mind a német őrség, mind az ideszorult kath. lakosság részére már 1624-ben akart itt II. Ferdinánd király a Szentháromság kápolna mellé plébánost alkalmazni. Meg is szabta már annak fizetését, de az egri püspök nem tudott papot adni. Kérte azért a salvatoriánusok provinciálisát, hogy kisegítésképen küldjön oda ferenczrendű miséspapot. Igy küldte ide 1629-ben az öreg Dúsi Jakabot s ez ittmaradt 1633-ig, bújában, szenvedésében azzal vigasztalván magát, hogy szenténekeket szerzett és másolt a sebes Bódva mentében.[2]

1633-ban Dúsi Jakabot a provincia feje el akarta innen helyezni, de a várbeli katonák nagyon kérték, hogy hagyja ott továbbra is. Hogy pedig Dúsi Jakab ne legyen egyedül, folyamodtak a királyhoz engedélyért, hogy a ferenczrendűek számára ott kolostort építhessenek s kérték a segítségét is. A király és az egri püspök ebbe beleegyeztek 1635-ben s így a katonák Szendrőn, a Bódva egyik szigetén megvetették az alapját egy kis ferenczrendű székháznak s 1636-ban Gyöngyösi Krizosztom eljött ide első előljárónak. Egyházukat a híres Portiuncula templom példája, az Angyalok Királynéja tiszteletére avatták fel. 1642-ben a szendrei székház már képes volt arra, hogy az egyetemes közgyűlésre menők költségeire 10 aranyat adjon.[3]

Mielőtt azonban rendes, több szerzetes befogadására alkalmas kolostor épült volna, jött I. Rákóczy György támadása és az ostrom közben még a kis székház is elpusztult. Hat évig kellett megint várni, míg a kolostor építésére került a sor. Sze-

[1] Borovszky S. : Szendrő története. 1908. 13—21. 1679-re l. Századok 1900. 646.
[2] Magyar Könyvszemle 1878. 228. Fridrich i. m. 99.
[3] Gyöngyösi levéltár.

rencsére 1648. decz. 2-án Csatóházi Móré István, buzgó katholikus úr, bánhorváti birtokának árából 2500 forintot (akkoriban nagy pénzt) hagyott a kolostor építésére. Bornemissza Ferencz pedig 100 forinttal segítette őket s így 1650 ben megint oda lehetett küldeni Jászai Györgyöt előljárónak.[1]

A második építés idején a szendrei uradalmat Wesselényi Ferencz és neje, Széchy Mária birták. Ezek, hogy a ferenczrendűek állandóan itt maradjanak és megélhessenek, 1654. január 9-én nagy alapítványt tettek s meghagyták uradalmi tisztviselőiknek, hogy évenkint 100 forintot, 6 hordó bort, 100 köböl búzát, túrót, vajat, szénát, abrakot elegendőt, hús és csirke helyett 50 forintot, egy-egy hordócska sört adjanak a szendrei barátoknak és a csehi-i malom szombati vámját is engedjék át nekik.[2]

Ezen nagy jótétemény megháláláására a salvatoriánusok Wesselényi Ferencz udvarához külön igehirdetőt rendeltek ki, a szendrei várba küldött német őrség részére pedig külön lelkészt tartottak. 1653-ban Törik János lett az udvari káplán, Müncheni Erneszt pedig a németek lelkésze.[3] Ennélfogva e székházhoz legalább is négy miséspapot és két segítőtestvért kellett kirendelni, de magában a székházban rendesen csak négy szerzetes tartózkodott, mert az egyik miséspap a nádor udvarában, a másik fent a várban lakott.

Épen azért, mert 1653-tól kezdve a szendrei várban lakó németeknek mindig a salvatoriánusok voltak a lelkészei, 1655-ben a pozsonyi kamara azt javasolta, hogy a szendrei kath. plébános részére még II. Ferdinándtól rendelt 150 forintot, bort és gabonát a ferenczrendűeknek adják.[4]

Áldásos működésükkel annyira kiérdemelték a salvatoriánusok a vidék lakosainak és birtokosainak szeretetét, tiszteletét, hogy 1660 után a székház kibővítésére és nagyobb templom építésére gondoltak. 1662-ben a szendrei uradalom volt birtokosának, a Csáky-család egyik tagja, István tárnokmester emlékezik meg róluk s hagy nekik négy hordó gönczi bort.[5] Wesselényi

---

[1] Radvánszky Béla: Magyar családi élet és háztartás. III. 307, 309. Rupp i. m. II. 101.

[2] Országos levéltár. Acta ecclesiastica fasc. 49. Fridrich i. m. II. 67.

[3] Közgyűlési jegyzőkönyvek.

[4] Fridrich i. m. II. 100.

[5] Közl. Szepes vármegye multjából 1914. 157.

Ferencz nádor 1667-ben (bizonyára nem először) adott nekik engedélyt, hogy templomuk megnagyobbítására és toronyépítésre a környéken adományokat gyüjthessenek.[1]

Vass Márton ugyanez évben egy hordó bort adott nekik.[2] Gróf Csáky Péter Szendrőtől nem messzire eső szögligeti és szilasi birtokai árából 1671-ben 2000 forintot adott nekik, ezenkívül még 6 lovat és a Szent Antal-oltár felépítésére 100 forintot. Fejes István gömör-szentsimonyi plébános 1672-iki végrendeletében 1000 tallért és 420 forintot hagyott nekik.[3]

Ily derék és számos más nem ismert jótevőjük levén, csakugyan felépitették a kolostort és emeltek mellé oly nagy templomot, hogy 1671-ben a provincia közgyülése a székházat konventi rangra emelte s Kuratóczi Mihályt választotta ide első guardiánnak.

Nemsokára azonban roppant kár érte a közadakozásból létrejött kolostort. 1673 elején a kuruczok támadásai elől a vidékről sok nép idemenekült és a kolostor falai közt kerestek menedéket. Július vagy augusztus hónapban azonban 1500 kurucz csakugyan megtámadta őket. Az ostrom egy darabig hevesen folyt s a nép már hajlandó lett volna a kolostort feladni, de a ferenczrendűek készek voltak inkább elégni, mint a kath. hitet elárulni. Addig lelkesitették tehát a védőket kitartásra, míg az ellenség be nem látta, hogy a kolostort hirtelenében be nem veszi. Felgyujtotta tehát a kolostor tetejét és maga előtt űzve a város lovait, elvonult.

Sajnos, maga a város is egy-két ház kivételével elégett. Megmaradt azonban a ferenczrendűek gondviselő ügyészének (syndicus) háza. Mivel a salvatoriánusok nem akarták a népet lelkivigasztalás nélkül hagyni, inkább ügyészük házában kezdtek istentiszteletet tartani, míg a templomot újra be tudták fedni.[4]

A kuruczok támadásai azonban tovább is tartottak s azért a ferenczrendűek életük megmentése végett behúzódtak a szendrei alsó várba. Itt kaptak menedékül egy nagy pinczét. Ennek az elején volt négy szoba, egy tornácz és egy konyha. Itt éldegéltek azután egész 1685-ig, míg a kuruczok és Thököly Imre hatalma meg nem tört.

---

[1] Rupp i. m. II. 101.
[2] Egri káptalan hiteles helyi levéltára. Prob. O. nr. 81.
[3] Rupp i. m. II. 101.
[4] Agricola Krístóf 1675-iki kézirat. Durnyi B. birtokában. 63. l.

Időközben Wesselényi nádor meghalt, özvegyét, Széchy Máriát, fogságba tették. Fia Lengyelországba menekült s a szendrei uradalom megint a király kezére jutott.

A ferenczrendűek tehát méltán aggódtak, hogy mi lesz velük abban a rettenetes inséges és háborús időkben, ha elveszik tőlük azt az évi alamizsnát, amit 1654 óta a szendrei uradalomtól kaptak. De úgy látszik, továbbra kiszolgáltatták nekik ez alamizsnát, mert 1690-ben a királyi kincstár ezzel, mint évi járandóság terhével, akarta ez uradalmat a gróf Csákyaknak eladni. Ezek azonban nem vállalták s ezért a királyi kincstár ezentúl az alamizsnát pénzben s nem természetben adta ki.

Mivel 1671-től kezdve nem kellett Wesselényiék udvarába káplánt adni, ezentúl csak 3—4 miséspap volt e székházhoz rendelve, sőt 1685-ben már csak kettő. Azután megint emelkedett az ideküldött salvatoriánusok száma, míg végre újra felépíthették a kolostort és templomát s 1694-ben ismét konventté lett a székház. Guardiánul most épen azt a Bárkányi Jánost küldötték ide, aki 1673-ban a kolostor felgyujtása idején itt szenvedett. Akarták, hogy örvendezzen is a sok szenvedés után.

II. Rákóczi Ferencz hadai elfoglalván 1704-ben Szendrőt, azontúl nem tartottak itt német őrséget és így a német igehirdetőre és lelkészre sem volt szükség. A német lelkészség tehát megszünt, sőt később az egész várat lerombolták, a kolostort ellenben újból épitették.

Nagy jótevőjük volt a szendrei barátoknak a XVII. század végén Freindlich Mátyás, volt szendrei udvarbíró. Ő 1698-ban 700 forintot adott át nekik örök alapítványul s mivel nejét már a ferenczrendűek szendrei templomában temették el, kérte, hogy őt is oda, neje mellé temessék. 1711-ben pedig a templom tornyának épitésére 2000 forintot hagyományozott nekik.[1]

Az előljáróknak és guardiánoknak névsora ez:

Előljárók:

1636. Gyöngyösi Krizosztom
1640. Jászai György
1641. Kisboldogasszonyfalvi Gergely
1644. Gyöngyösi Krizosztom
1650. Jászai György
1656. Burganovszki Vid
1657. Gottmann Gergely

[1] Rupp i. m. II. 101—102. L. még Borovszky: Szendrő története.

1659. Jász Lőrincz
1660. Konstantini Lukács
1661. Bagi Mihály
1663. Konstantini Lukács
1665. Nováki Lajos
1667. Konstantini Lukács
1668. Egegi Ferdinánd
1669. Fülöp András.

Guardiánok:

1671. Kuratóczi Mihály
1673. Bárkányi János.

Előljárók:

1674. Vigasd Bernardin
1676. Honti Miklós
1677. Erdős Atanáz
1679. Somodi Bernardin
1680. Bárkányi György
1684. Biró József
1685. Endrész Ferencz
1686. Peterlényi Gellért
1687. Biró József
1688. Szegedi Pál
1689. Kelefi Dénes
1690. Nagyas Remig
1692. Biró József
1693. Kelefi Dénes.

Guardiánok:

1694. Bárkányi János
1695. Andrássy Miklós
1696. Csető Bonaventura
1698. Maróti Bazil
1699. Kis Tamás
1700. Kelefi Dénes
1701. Csető Bonaventura
1702. Szürtei Ferencz
1703. Szentléleki Bonifácz
1705. Hetényi Albert
1708. Vas Szilveszter
1710. Koós Ferencz
1711. Sárközi Innocent.[1]

Szentgrót.

Szalamegye ezen kis városában már a XIII. század elején épült premontrei monostor és épen ennek védőszentéről, Szent-Gerholdról (Gerold, Girold, Girótról) kapta a város is a nevét. Lehet, hogy e régi monostort adták át a XVI. század elején az itt birtokos Szentgiróti- és Hagymássy-családok a salvatoriánus ferenczrendűeknek. Biztos, hogy 1516-ban a salvatoriánusok itt laktak és kolostoruk a szentléleki őrséghez tartozott.[2] 1532-ben Szerdahelyi Bálint guardiánsága idején a török felégette,[3] de

[1] Közgyűlési jegyzőkönyvek és Fridrich i. m. 95—102.
[2] Magyar Könyvszemle. 1901. 264—65.
[3] Toldy: Analecta. 302.

helyreállott, mert 1533-ban a közgyűlés más guardiánt küldött ide Nyárádi András személyében.

Nyárádi idejében, 1535 elején csak öt szerzetes lakott itt s így ez volt a legkisebb a salvatoriánusok akkori kolostorai között. A három miséspap közül Nyárádi András volt a guardián és igehirdető, Paksi Benedek és Szentiványi Bernát gyóntatással foglalkoztak. Az egyik segítőtestvér (Sári Gergely) az ólmozó mesterséghez értett, vagyis az ablakok üvegeit ólomkeretekbe foglalta.[1]

1535-ben Bányai Miklóst, 1537-ben Zádori Lászlót választották ide guardiánoknak. 1542-ben már nem küldenek ide senkit se.[2]

Biztos jele ez annak, hogy Szentgrót földesurai 1542-ben már nem tűrték itt Szent Ferencz szegény fiait. Tudjuk különben is, hogy a szentgróti földesurak közül a Hagymássyak nagyon türelmetlen hitújítók voltak. A kolostor összes értékes felszereléseit Hagymássy Kristóf vette magához és nem adta többé vissza.[3]

Szentlászló.

A mai Daruvár város helyén hajdan Fenyőalja vagy Podborje nevet viselő városkában állott a régi Körösmegyében.[4]

Mivel e városka a dobrakútyai várhoz tartozott, ezt pedig a XV. század elején a bosnyák eredetű Nelepeczy-család birta, hihető, e család épített itt kolostort a Boszniában annyira kedvelt szigorú ferenczrendűeknek, még pedig 1460 előtt, mert ez évben már fennállott. Egyházának védőszentje Szent-László király vala.[5] 1486 előtt azonban egy ideig a Monoszlai Csupor-család kezén volt a vár zálogban, lehet tehát, hogy e család telepítette ide őket. 1481-ben Kamarjai Krajacsics János zágrábban kelt végrendeletében öt forintot hagyott a ferenczrendűek szentlászlai kolostorának.[6] Monoszlai Csupor István 1492-ben szintén öt forintot rendelt nekik, hogy imádják Istent érette.[7] Még több jutott

[1] Chronica seu origo fratrum. fol. 72.
[2] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 466—503.
[3] A ferenczrendűek gyöngyösi levéltára. Kaiser F. szives közlése.
[4] Csánki: Körösmegye. 45.
[5] U. o. 80. és 45. ll.
[6] Országos levéltár. 37166.
[7] U. o. 35, 527.

nekik Szentlászlai Osvát zágrábi püspök hagyományából, mert ő a szlavoniai őrség kolostorainak 1499-ben 1000 forintot hagyott,[1] már pedig akkor még a szlavoniai őrség legfeljebb hat kolostorból állott s a szentlászlai kolostor az 1516-iki jegyzék szerint is,[2] fekvésénél fogva is ehhez tartozott.

1535 elején 15 szerzetes lakott itt és pedig hét miséspap, két növendék és hat segítőtestvér. A miséspapok közül Zelniki György volt a guardián, Izdenczi Péter az énekes. Szerdahelyi Jakab, Obeseczi Mátyás és Atyinai Ferencz igehirdetéssel, Gordovai Miklós és Ivánczi Márton gyóntatással foglalkoztak. Szegény Obeseczi Mátyás borzasztó betegségben, bélpoklosságban (lepra) szenvedett. A segítőtestvérek közül Gyalai Mátyás eredetileg török volt, a többi segítőtestvérek, valamint a miséspapok és növendékek, a vezetéknevek bizonyítása szerint szlavonok voltak.[3]

A közgyűlések iderendelték guardiánokul:

1531-ben Zágrábi Pétert
1533-ban Zelniki Györgyöt
1535-ben Ivanicsi Istvánt[4]

Elfoglalván a török 1536-ban Gara és Podgorács várakat, a ferenczrendűek nem mertek többé itt tartózkodni s azért az 1537-iki közgyűlés már nem rendelt ide guardiánt, mert volt kikre vigyázni.

Szentlélek l. Uzsa-Szentlélek.

Szerémujlak.

E híres, a XVIII. század elején újra felépült kolostort a szigorú ferenczrendűek Ujlaky Miklós erdélyi vajda, később bosnyák alkirály sürgetésére kapták meg és vették át. Ő annyira elégedetlen volt a mariánusok magaviseleteivel, hogy V. Miklós római pápához fordult és tőle 1451. május 3-án rendeletet eszközölt a panaszok megvizsgálására. A vizsgálattal a pápa az esztergomi érseket bizta meg. Ez 1451. deczember 21-én mondotta ki ítéletét. Ez ítélet úgy szólt, hogy a mariánusoknak a

---

1 Tkalčić: Monumenta civitatis Zagrabiensis. II. 519.
2 Magyar Könyvszemle. 1904. 264—5.
3 Chronica seu origo fratrum. f. 71.
4 Egyháztörténelmi Emlékek. II. 466—79.

szerémujlaki kolostort el kell hagyniok és a szigorú ferenczrendűeknek át kell engedniök.[1]

Ez ítélet végrehajtására azonban csak 1455-ben került a sor, mert a szigorú ferenczrendűek nem akarták a mariánusokat keseríteni s halogatták az átvételt. De Capistranói Szent-János biztatására 1455-ben mégis csak ideköltöztek.

1456 július közepén az itt lakó cseri barátok már örömmel és nagy tisztelettel fogadták pár napra vendégül Capistranói Szent-Jánost. Innen indult azután a hős szent a nándorfehérvári diadal kivívására, s azután ez év október havában teljesen elgyengülve, halálos kórral küzködve, ide is tért vissza. Állítólag azért is hozatta magát ide, mert remélte, hogy ha itt hal meg, a szigorú ferenczrendűek nem fogják a kolostort elhagyni, nem fogják az ő holttestének őrizetét másokra bízni. Halálsejtése valóra vált. Október 21-én már megtette és írásba foglaltatta rendelkezését a nála levő könyvekről,[2] s két napra rá. 1456, október 23-án itt adta vissza nemes lelkét Teremtőjének.[3]

Capistranói Szent-János testét nagy tisztelője, Ujlaky Miklós, a kolostori egyház Szent-Katalin kápolnájában illendő módon temettette el. 3—4 napig a holttest nyitott koporsóban feküdt, hogy messzeföldről összejött tisztelői mégegyszer láthassák. A szentnek arcza vídám, mosolygó volt, keze mozgatható, hajlékony maradt. Azután a kápolnában lezárták a díszes, csukott fakoporsót, azt öt láncczal átkötve megerősitették, megpecsételték és a padozaton elhelyezték.

Azon szoba felé, amelyben meghalt, e verseket vésték be:

Hic obit ille sacer celsa virtute Ioannes
Sede Capistrani toto celeberrimus orbe
Mille quadringentis et sex centum medioque (?)
Lux dum Octobris trina vigesima fulsit.

A kápolnában pedig e feliratot helyezték sírja fölé:

Hic tumulus servat praeclara laude Ioannem
Gente Capistrana fidei defensor et auctor
Ecclesiae tutor, Christi tuba, tum ordinis ardens
Fautor, in orbe decus, tum veri cultor et aequi
Et vitae specialem (?) (helyesen: species) doctrinae maximus index
Laudibus innumeris iam possidet astra beatus.
Obit sacer iste caduca commutans, aeterna mercans
Crucesignatus crucifixo iam associatus.

---

[1] Gyöngyösi bullarium. 91—92. Magyar Sion. VII. 268—69.
[2] Magyar Sion. VII. (1869.) 98. [3] Analecta Franciscana. II. 374.

Jámbor tisztelői 1526-ig ezren, meg ezren járultak sírjához és sokan-sokan meghallgatásra találtak.[1]

Maguk a szigorú ferenczrendűek is annyira szerettek sírja körül összegyűlni, hogy 1465-ben, 1475-ben, 1493-ban és 1509-ben itt tartották közgyűléseiket.[2] A délvidéki kolostorokból alakított őrségüket pedig szerémujlakinak nevezték el.[3] 1492-ben VI. Sándor pápától újra megerősíttették magukat e kolostor birtokában.[4] Az 1499-iki közgyűlésen elhatározták, hogy itt mindennap énekes misét kell tartani.[5]

Guardiánjai közül, sajnos, csak az utolsót ismerjük. Szentdénesi Mihálynak hívták és épen abban a szerencsétlen 1526-iki esztendőben állott az ujlaki ferenczrendűek élén, midőn Szulejmán szultán hazánkba jött és a szerémujlaki várral a kolostort is elfoglalta.[6]

Capistranói Szent-János holttestét Istvánffy Miklós tudósítása szerint Nagyszőllősre vitték s azontúl 1688-ig ferenczrendű nem tehette be lábát a szerémujlaki kolostor romladozó egyházába. (L. még bosnyák ferenczrendűek. V. rész.)

Szécsény.

Mint az általános részben előadtuk, e kolostort II. Pál pápának 1467.[7] január 2-án kelt rendeletével és az esztergomi érseki helytartó, László, szenttamási prépost ítéletével nyerték meg a szigorú ferenczrendűek.[8] 1492-ben VI. Sándor pápától újra megerősítést nyertek e kolostorban való maradásra.[9]

1468 elején tehát a szigorú ferenczrendűek ide költöztek és Vasvári Jánost választották ide első guardiánnak.[10] Még ez évben,

---

[1] Magyar Sion. (1869.) 101 s. köv. ll.

[2] Toldy: Analecta. 248—270. ll.

[3] Magyar Könyvszemle. 1901. 264—65.

[4] Gyöngyösi bullarium. 95—98. ll.

[5] Batthyány: Leges ecclesias f. III. 621.

[6] Blahó: Notatiunculae de conventibus a gyöngyösi levéltár. Toldy: Analecta. 298.

[7] A bullában ugyan 1466 olvasható, de mivel II. Pál pápa a flórenczi évkezdést használja, ez a mi időszámításunk 1467. évét jelenti. Az uralkodói évszám is 1467. évre mutat.

[8] Fridrich i. m. ll. 125—28. Gyöngyösi bullarium. 58. Kósa: Collectanea. 125—28.

[9] Gyöngyösi bullarium. 95—98.

[10] Kósa i. m. 127.

1468. május 13-án meglátogatta őket a helytartó, Szigeti Bálint és egyúttal, hálából a tőle kapott sok jóért, özvegy Szécsényi Lászlónét, Rozgonyi Borbálát, az ő rendtartományabeli szerzetesek érdemeinek részesévé tette.[1] Hasonlókép itt járt 1494. szept. 30-án Sopronczai István helytartó. Felhasználta az alkalmat a szomszédos földesúr, Balassa Ferencz és nejével, Margittal együtt felvétette magát a provincia érdemeinek részesei közé.[2]

1477-ben itt tartotta a provincia a közgyűlését.[3] 1499-ben pedig azt határozták, hogy e kolostor egyházában mindennap énekes misét tartsanak.[4]

Mint említők, az északnyugati Magyarországon levő kolostorból alakított őrséget Szécsényről nevezték el.[5]

A nagyobbrészt ittlakó szécsényi örök közül a következőket ismerjük: 1529. Peterdi János, 1531. Dobszai István, 1533. Ujfalusi György, 1535. Poltári János, 1537—1543. Keszi Ferencz.

Guardiánjai 1529—1543. között ezek voltak:

1529. Csanádi János
1531. Keresztúri László
1533. Besenyei Mihály
1535. Ujlaki Ferencz
1537. Bányai Ambrus
1539. Keresztúri László
1542. Dobrakútyai Bernát.[6]

Elfoglalván a török Budát, Szécsény is veszedelembe került. Azért már az 1542-iki közgyűlés megengedte a törökök folytonos száguldozásai miatt, hogy a szécsényi barátok két lovat és kocsit tarthassanak és szükség esetén életüket futás által is megmenthessék.[7] Sajnos, e rendelkezés nagyon is időszerű volt, mert 1543-ban elfoglalta a török Esztergomot, 1544 tavaszán pedig Visegrádot és Nógrádot. Emiatt az Ipoly völgyében, a váron kívül eső szécsényi kolostor minden török rablócsapat támadásának ki volt téve. Ezért az itt lakott salvatoriánusok megőrzés végett a szécsényi várban elhelyezték értékesebb tárgyaikat, nevezetesen a 17 kelyhet, egy Úrmutatót, egy ezüst medenczét,

---

1 Gróf Bánffy levéltár az Erdélyi Múzeumban.
2 Balassa levéltár a Nemzeti Múzeumban.
3 Toldy: Analecta. 249.
4 Batthyány: Leges eccl. III. 621.
5 Magyar Könyvszemle. 1901. 264—65.
6 Egyháztörténelmi Emlékek. II. 466—496.
7 U. o. 499.

egy ezüst füstölőt, három ezüst lapokkal borított oltárelőt s az egyházi ruhákat és ők elmenekültek innen.[1]

Sajnos, a szécsényi vár se volt elég erős e drágaságok megmentésére. 1552 augusztus elején ezt is elfoglalta a török s így minden odaveszett.

41 évig, 1593 végéig volt a szécsényi vár és a kolostor a törökök kezében. De épen a visszafoglalás évében a salvatoriánus-provincia oly szomorú helyzetben volt, tagjainak száma annyira leapadt, hogy senkise sietett ide közülük a kolostor és egyház átvételére. Így történt, hogy a hitújítók ráveteték szemüket Szécsényre, híveket szereztek ott maguknak úgy, hogy 1605-ben a bár csekély számú, de vakmerő evangélikusok Bocskai István fegyverjogára támaszkodván elvették azt a katholikusoktól. Úgy látszott tehát, hogy a szécsényi nagy kolostor és templom a salvatoriánusokra nézve elvész.

Szerencsére az 1606 végén megkötött bécsi béke első pontja szerint a háborúban elfoglalt templomokat vissza kellett adni. Erre hivatkozva, 1607. május 30-án gróf Forgách Zsigmond nógrádi és Dóczy András barsi főispán, mint a királynak megbizottjai felszólították Szécsény várának és őrségének kapitányát, hogy «a reghy klastromhoz valo templomot» bocsássák vissza «az ott levő római hiten valo pap kezében».[2]

Nemsokára gróf Forgách Zsigmond megkapta a szécsényi uradalmat s így 1610. január 27-én, ő már mint földesúr, adta át a szécsényi kolostort és egyházat a salvatoriánusoknak. Ezek pedig ideküldötték Sári Mátyást előljárónak. Gyöngyösi Nyirő Jánost pedig igehirdetőnek, egy segítőtestvért adván melléjük Erre az épületet rendbehozván, 1612-ben több szerzetest küldöttek ide, megadták a kolostornak a konvent nevet és guardiánul választották Szelevényi Istvánt, Dúsi Jakabot pedig igehirdetőnek.

Ettől kezdve, 1663-ig, a szécsényi kolostor jeles állomása lőn a salvatoriánusoknak s mintegy összekötő kapcsa a felvidéki és alföldi kolostoroknak. Ennélfogva ide mindig valamelyik kiváló emberüket küldék guardiánnak. Mint említők, 1631-ben itt állíták fel a bölcseleti iskolát, Terugia János, külföldről behivott, tudós, ferenczrendű vezetése alatt. Ekkor itt három salvatoriánus misés-

[1] 1554-ik feljegyzés a gyöngyösi levéltárban. (Kaizer F. szives közlése.)
[2] Historia domus conventus Szécsényiensis. Kaizer F. szives közlése.

pap (a guardián, helyettesguardián, igehirdető) három bosnyák miséspap-tanuló, 11 növendék és négy segítőtestvér (tehát összesen 21) tartózkodott itt. 1640-től kezdve sokszor középiskolai tárgyakra oktatták itt az ifjakat. Mutatja ez, hogy a vidék népe mennyire kedvelte őket, mert csakis annak bő adakozásából tudtak ennyi embert eltartani s például 1642-ben az egyetemes közgyűlésre utazók költségére 10 aranyat adni.[1] Egyes nagyobb jótevőik is akadtak, mint pl. 1648-ban Móré István 100 forintot hagyott nekik.[2]

1640-től kezdve kiterjesztették figyelmüket az e tájban e vidékre költözött tótokra és azok tanítására külön igehirdetőket küldöttek ide. Az első ilyen tót igehirdető volt Sassini Albert. 1660-ban azonban a közgyűlés már nem rendel ki tót igehirdetőt tehát annyira megmagyarosodtak, hogy arra nem volt szükség.[3]

Nagy csapás volt tehát a salvatoriánusokra, hogy a törökök 1663-ban e kolostort másodszor is elfoglalták. Tetézte a bajt, hogy a vár ostromakor a város és a kolostor elégett. A kolostori épületeket a törökök csak nagyjából állították helyre s az egyházat megszentségtelenítették. A szentélyt mecsetté alakitották át, az egyház hajójából istállókat csináltak. A sekrestyéből fürdő lett, a sekrestye felé faragott kövekből készített termet a szandzsákbég foglalta el magának lakásul. Emiatt 20 év alatt az egyház és kolostor nagyon megromlott.

1683 végén Szécsény visszakerült a keresztények kezére s a salvatoriánusok 1684 elején mindjárt elküldötték ide előljáróként Erdős Atanászt kolostoruk visszafoglalására.

Erdős azonban ideérvén, azt tapasztalta, hogy a város lakatlan, a kolostor pedig lakhatatlan. Várni kellett, míg a háború réme e vidékről egészen elvonul. Ez pedig csak 1687-ben, Eger visszafoglalásával következett be. Megtudván ezt a salvatoriánusok, 1688 január 30-án megbízta a kormánytanács a provinciálist, hogy ha Szécsény lakott hely lesz, mindjárt küldjön oda két misésatyát.

1688 nyarán aztán Szécsény csakugyan benépesült, a salvatoriánusok is odaköltöztek. Azért 1688 szept. 1-én a kormány-

[1] Gyöngyösi levéltár.
[2] Radvánszky i. m. III. 309.
[3] Közgyűlési jegyzőkönyvek.

tanács a szécsényi kolostort egyelőre székházzá tette, megválasztotta oda előljárónak Fülöp Andrást, a volt provinciálist és megparancsolta a gyöngyösieknek, hogy többé ne járjanak Szécsény vidékére kéregetni.

Fülöp András a kormánytanács parancsolatjára megnézte a szécsényi kolostort, de ott annyi ép helyet se talált, ahol fejét lehajtsa és a telet valahogyan kihúzza. Visszatért tehát Gyöngyösre.

Más, erős testű és erős lelkű ember kellett ide s ezt megtalálta a kormánytanács Bárkányi Jánosban, a lelkek üdvösségéért annyi szenvedést vállaló magyar szerzetesben.

Bárkányi 1689-ben megérkezvén Szécsénybe, még mindig nem talált tisztességes embernek való lakást s azért a szomszéd Halászi faluba ment. Itt talált három házat és Vég Lukács házának pitvarában meghúzódott. Innen írt leveleket a környéken eső falvakba, hogy szeptember 21-én jöjjenek Szécsénybe. E napra tehát nagy népsokaság gyült Szécsénybe. Bárkányi először a külvárosban, a Szentlélek kápolna mellett, egy asztalt használván oltárul, a szabad ég alatt misét mondott s őket a kolostor kitakarítására hívta el. A kolostorhoz mentek azután, de a dudva és tövisbokor úgy ellepte azt, hogy csak baltával tudtak maguknak utat nyitni az egyház ajtajáig. Igy fogtak hozzá a szentély kitakarításához s kiűzvén belőle a vadállatokat, Bárkányi a falakat szenteltvízzel meghintette s istenszolgálatra, szentségek kiszolgálására újra alkalmassá tette.

Pár hét mulva megérkeztek Bárkányi társai, de az őszi hónapokban nem birtak annyira jutni, hogy pár szobára ajtókat, ablakokat tegyenek és igy a téli hideg ellen védekezzenek. Megkisérlették, hogy Halásziban húzódjanak meg, de ott nagyon gorombán fogadták őket. Ezért deczember 24-én Pásztóra mentek. Itt akkor nem volt plébános, megszálltak tehát a plébániaházba s magukra vállalván a lelkipásztori teendőket, itt maradtak 1690 húsvétig. Akkor visszamentek Szécsénybe és hozzáfogtak a kolostor helyreállításához. Az épités vezetésével a közgyűlés most is Bárkányit bizta meg.[1]

A romlás miatt nagy épitkezésről volt szó. Erre a vidék elszegényedett lakosságából nem lehetett elég pénzt összeszedni. Kértek tehát más jótevőktől. Igy adott e czélra Tassy Mihályné,

[1] Fridrich i. m. II. 123.

hevesmegyei alispán özvegye, Csáktornyai Borbála.[1] Igy azonban a dolog nagyon lassan haladt volna, ha Széchényi György, esztergomi érsek, végrendelete írásakor meg nem emlékezik arról, hogy az ő szülei Szécsényben laktak, innen költöztek 1629-ben Gyöngyösre, innen nevezték őket Széchényieknek. E gondolatok hatása alatt hagyott aztán a szécsényi kolostor építésére 10.000 forintot. Ezt a nagy pénzt 1696-ban megkapták és most már Ziveczki János, volt provinciális, vezetése mellett egész erővel hozzáfogtak a kolostor és egyház újjáépítéséhez.

Mint említők, a régi kolostorból és egyházából csak a szentély, a sekrestye és az e felett levő s faragott kőből rakott szobák maradtak meg. Ehhez építették először a kolostor keleti és északi szárnyát először csak földszintesen. Ebbe azután küldöttek annyi szerzetest, hogy az 1697. május 12 iki közgyűlés a kolostort konventi rangra emelte, az egyház főoltárára pedig a Szentséges Üdvözítő (Sanctissimus Salvator) képét tették.

Az 1696—1697-ben készült szárnyakra 1703—1704-ben húztak emeletet. Igy épült fel annyira a ferenczrendűek szécsényi kolostora, hogy 1705 szeptember havában a híres országgyűlésre meghivottak közül a püspököket és egyes velük jóttett urakat vendégekül fogadhatta.

1690-től kezdve újra alkalmaztak itt tót igehirdetőket, mert a környékre a kipusztult magyarság helyére tótokat telepítettek. Innen küldöttek szintén 1690-től kezdve a híres és jámbor Koháry István országbíró udvarába káplánt.

Előljárói és guardiánjai 1610-től kezdve igy következtek:

Előljárók:

1610. Sári Mátyás.

Guardiánok:

1612. Szelevényi István	1632. Gyöngyösi Imre
1613. Somlyai Mihály	1635. Leo Mátyás
1616. Nádasi Gergely	1638. Kisboldogfalvi Gergely
1622. Losonczi András	1640. Kolosvári Bertalan
1626. Sári Mátyás	1643. Szegedi Ferencz
1628. Szakolczai Bernardin	1647. Szeniczi(Barilovich)Egyed
1629. Patai Mihály	1649. Szegedi Ferencz
1631. Terugia János	1650. Szegedi István

[1] Váradi káptalan hiteles helyi levéltára. Prot. I. 477—484.

1656 Komáromi Akkursius
1657. Jászberényi Gáspár
1659. Szentkereszti Valerián
1660. Kolosvári Bertalan
1661. Konstantini Lukács
1662. Kolosvári Bertalan

Előljárók:

1684 Erdős Atanász
1688. Fülöp András
1689. Bárkányi János
1691. Molitorisz Gáspár
1693. Szalkai Krizosztom
1694. Ziveczki János

Guardiánok:

1697. Hetényi Albert
1698. Palásti András
1700. Bárkányi Bernardin
1701. Szalkai Krizosztom
1702. Fodor József
1703. Borics Elek
1708. Götz Ráfael
1710. Szalkai Krizosztom
1711. Főczén Fortunát.[1]

Szolnok.

Midőn a török uralom alól felszabadító nagy háború 1683-ban kitört, a megyés püspökök a nagy paphiány miatt nem adhattak tábori lelkészeket, de adhattak és adtak is ilyeneket a salvatoriánusok.

1685-ben Mercy és Heissler tábornokok Érsekujvárt ostromló ezredeinél volt szükség tábori lelkészekre. Odaküldték tehát a salvatoriánusok előljárói Leiterer Bernardin atyát a közeleső Galgóczról. Jártas volt ő már a katona-dolgokban, mert azelőtt a Lipótvárt őrző német katonákat is ő gyóntatta. Érsekujvár megvétele után Mercy és Heissler Eger és Szolnok várai ellen indultak és oly szerencsésen jártak, hogy 1685. okt. 19-én Szolnokot elfoglalták. A seregnél működő Leiterer Bernardin a szolnoki várban egy török mecsetet mindjárt lefoglalt katholikus templomnak és ő ott is maradt, mint a vár őrzésére rendelt katonák lelkésze. Tévedés tehát és csupán a Bernardin név ismétlődéséből keletkezett az az állítás, hogy a Szolnokon letelepedett első ferenczrendűt Somodi Bernardinnak hivták. Somodi nem tudott németül s mivel 1685-ben a kezdők mestere volt, ő nem is mehetett el ez évben tábori lelkésznek.

Csak 1686. május 19-én küldte ide a provincia közgyülése

[1] Közgyülési jegyzőkönyvek és Fridrich i. m. 120—128. ll.

Somodi Bernardint elöljárónak, ott maradt azonban Leiterer is és még melléjük rendelték Praitschopf Jeromost német igehirdetőnek.

Ettől kezdve 1704-ig rendesen három miséspap-ferenczrendű tartózkodott itt: egy elöljáró és egyúttal plébános, egy magyar és egy német igehirdető. Segítőtestvért eleintén csak egyet kaptak.

1697-ben lakásuk és templomuk leégett, de egy év mulva helyreállították.

Ez első székházat 1707 elején nagy romlás érte. Rákóczi hadai 1703. szept. 29-én elfoglalták és kezükben tartották Szolnok várát. De 1706-ban a császári hadsereg Rabutin vezetése alatt oly nagy erővel közeledett, hogy Rákóczi hadai nem mertek, nem is akartak vele szembeszállni. Azt parancsolták tehát a magyar lakosságnak, hogy távozzon el a városokból, falvakból s rejtsen el mindent, hogy az ellenség élelmet ne találjon. Midőn Rabutin 1706. deczember havában Debreczenből Szolnok felé közeledett, a lakosság egy része a ferenczrendűekkel együtt elmenekült Szolnokról, de a másik része bizott a vár erősségében és ellenállott. 1707. január 6—7. táján azonban a császári sereg bevette a várat, felkonczolta a még megmaradt várvédelmezőket és azután a várat felrobbantotta. Ekkor elpusztult a salvatoriánusok székháza is. 1711-ig nem is épült föl.

Az 1710. márczius 30-iki közgyűlés azt határozta: «A kecskeméti guardián vigyázzon Szolnokra és mihelyt az emberek kezdik megszállni, küldje oda Jávorszki Mihály atyát».

A remény, hogy Szolnokot már 1710-ben újra megülik, nem valósult s 1711-ben nem Jávorszkit, hanem Engelhart Bonaventurát küldték ide elöljárónak s Szolnokon, kivált a városban a salvatoriánusokra nagy hivatás várt.

Az elöljárók 1711-ig így következtek:

1686. Somodi Bernardin	1696. Bárkányi János
1688. Szürtei Ferencz	1697. Kelefi Dénes
1690. Biró József	1698. Bereczki Antal
1691. Fekete Elek	1700. Főczén Fortunát
1693. Szürtei Ferencz	1702. Géczi Ráfael
1694. Nagy János	1703. Molnár Joachim
1695. Csető Bonaventura	1711. Engelhart Bonaventura.[1]

[1] Közgyűlési jegyzőkönyvek és Fridrich i. m. II. 197—202. ll.

Szőllős.

Ugocsamegye főhelye. Most Nagyszőllősnek hívják, de a salvatoriánusok csak Szőllősnek nevezték. A XV—XVI. századokban a Perényi-családnak nyalábvári ága birta.

A családnak ez az ága nem volt a délvidéken birtokos, de a XVI. század elején Nyalábvár ura, Perényi István, néhai Egervári László horvát-szlavon bán özvegyét, Frangepán Isottát vette nőül. E nő tehát már Egervárról ismerte a szigorú ferenczrendűeket s így hihetőleg neje kérésére építhetett Perényi István Szőllős város végén a szigorú ferenczrendűeknek új kolostort.

1516-ban fordul elő először és akkor a nagybányai őr felügyelete alatt állott.[1] Épületei terjedelmesek voltak, mert 1525-ben és 1554-ben itt tartották a salvatoriánusok közgyűléseiket.[2] Egyházukban orgona is volt. 1524-ben Drágffy János országbíró végrendeletileg 50 forintot hagyott az ittlakó barátoknak.[3]

1535 elején 22 szerzetes fáradozott itt az Úr szolgálatában: 11 miséspap, 2 növendék és 9 segítőtestvér. A miséspapok közül Váradi Péter a guardiáni teendőket végezte, Peterdi János, Szőllősi János, Kövi Máté, Jánoki István igehirdetéssel, Váradi Ferencz, Kölyüdi Ferencz és Csombordi Pál gyóntatással foglalkoztak. Kölyüdi Barnabás volt az orgonista, Tarczali Benedek az énekes. Itt lakott még a többi csupa magyar szerzetes közt egy szlavon származású is: Slobocsinai Pál, a pártfogónénak, Perényi István özvegyének, Frangepán Isotának (=Erzsébetnek) gyóntatója.[4] A segítőtestvérek egyike Szentkirályi Ferencz képíró (pictor) és egyúttal ács (carpentarius), másika Szegedi Ferencz üveges és pintér volt. Somogyvári János a kovácsmesterséghez értett.[5]

A képírót és az üvegberakáshoz értő testvért bizonyára azért küldte ide a provinciális, mert az egyház festése és diszítése még nem volt befejezve.

Még 1542-ben is szlavon embert: Ivanicsi Istvánt, küldött ide a közgyűlés, hogy a kolostor pártfogónéjának gyóntatója

---

1 Magyar Könyvszemle. 1901. 264—65.

2 Toldy: Analecta. 297. Egyháztörténelmi Emlékek. II. 520.

3 Magyar Nyelv. 1917. 122.

4 Chronica seu origo fratrum. 69. Némelyek a «confessor patrone» — hibásan «confessor provincie»-nek olvassák, pedig ilyen nem volt.

5 U. o.

legyen,[1] de már 1552-ben «a nagyságos pártfogó asszony (magnifica patrona) udvarába» igehirdetőnek és az asszony gyóntatójának Illyevölgyi Jánost választotta ki, mert Frangepán Isota meghalt és helyette Perényi István unokaöccsének, Gábor fiának, Perényi Jánosnak neje, Drágffy Zsófia vette őket védelmébe s ez már magyar asszony volt.[2] Valamivel előbb férje, Perényi János ugocsai és máramarosi főispán udvarába is kellett igehirdető. Igy küldötték oda 1548-ban és 1550-ben Várallyai Jánost. A «nagyságos úr» gyóntatójául 1548-ban a szőllősi guardiánt, Keszi Ferenczet választották ki. Ebből látszik, hogy Perényi János ekkor Nyalábvárában lakott. Még a szőllősi plébánosnak is segítségére siettek, kirendelvén mellé igehirdetőnek Kolozsvári Pált.[3]

Guardiánok névsora 1529—56 közt ez:

1529. Debreczeni István
1531. Kopácsi János
1533. Váradi Péter
1535. Tolnai Ferencz
1537. Tövisi Imre
1539. Hunyadi Ferencz
1542. Atyai Tamás
1544. Pálkai András
1546. Várallyai János
1548. Keszi Ferencz
1550. Széplaki György
1552. Miskolczi Orbán
1554. Ugyanő.[4]

Perényi János már 1537. február 12-én kelt végrendeletében meghagyja feleségének, Drágffy Zsófiának, hogy a szöllősi klastromnak mentől több alamizsnát adjon és a barátok imádkozzanak érette.

Nyugodtan éltek és munkálkodtak tehát itt a salvatoriánusok 1556-ig. 1554-ben még e kolostor látszott a legbiztosabbnak s azért is itt tartották közgyűlésüket. 1556-ban azonban a pártoskodás, mint valami borzalmas vihar, egyszerre kisöpörte őket innen.

Mint említők, Istvánffy Miklós híres történetírónk állítása szerint 1526-ban a salvatoriánusok Capistranói Szent-János testét Szerémujlakról idehozták s biztosság okáért ennek egyházában helyezték el. Mivel özvegy Perényi Istvánné, mint láttuk, annyira szerette és pártolta őket, ez hihető is.

---

[1] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 496.
[2] U. o. 517.
[3] U. o. 510, 514.
[4] U. o. 466—519.

De Frangepán Isota 1526 után nem maradt mindig özvegy Perényi Istvánné, hanem 1532 táján újra férjhezment I. Ferdinánd nagyhírű, roppant gazdag hadvezéréhez, Serédy Gáspárhoz.[1] Ennek udvarában azonban Perényi Istvántól származott fiai: Mihály és Ferencz rossz nevelésben részesültek. Nem csupán a hadviselés és a vagyonhalmozás terén látták mostohaatyjuk erőszakos, gonosz példáját, hanem átvitték az önkényt a vallási térre is. Kivált veszedelmes társaságba keveredett Perényi Ferencz, mert első nejének, Serédi Anasztáziának halála után, 1554 táján, Bebek Katalint, a hitújító Bebek Ferencz leányát vette nőül.[2] Ennek következménye volt, hogy 1556-ban Perényi Ferencz elszakadt Ferdinánd királytól és apósával együtt János Zsigmond pártjára állt át. A pártütők mérgével rohant tehát a szőllősi kolostorra s ott a szerzeteseket megölte vagy elkergette, Capistranói Szent-János testét pedig összetörve egy kútba dobatta.

A következő évben, 1557. okt. 15-én Ferdinánd seregei a nagyszőllősi kastélyt elfoglalták,[3] Perényi Ferenczet feleségestől együtt fogságba ejtették, de ez az elpusztult kolostoron már nem segített.

Maguk a nagyszőllősi lakosok azonban ragaszkodtak a kath. valláshoz s azért a salvatoriánusok közgyűlése 1558-ban ide-rendelte Szántai Andrást igehirdetőnek, 1561-ben pedig Perényi János udvarába küldte udvari káplánnak Kolozsvári Pált.[4]

Csaknem egy század mulva, Perényi György fiai a katholikus vallásra visszatérvén, szerették volna e vallás igazságait Ugocsamegyében is ismertetni, terjeszteni, részben pedig őseik igazságtalanságát jóvátenni. 1651-ben György egyik fia, IV. Ferencz már úgy rendelkezett, hogy őt a ferenczrendűek szakolczai templomában temessék el.[5] Ugyanez évben a többiek felajánlották a salvatoriánusoknak az egykori szőllősi, s a XVII. században Kankóvárnak hivott kolostor romjait. A provincia ez évi közgyűlése Szegedi Mihály volt provinciálist bizta meg azzal, hogy nézze meg a volt kolostor romjait. Ha a jelentés kedvező

---

[1] V. ö. Barabás: A Frangepán-család oklevéltára. II. 199—206, 300—04, 316—18, 378, 384, 465.

[2] V. ö. Nagy Iván: Magyarország családai. I. 261.

[3] Istvánffy: De rebus Ungaricis lib. XX.

[4] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 524, 527.

[5] Tört. Társ. 1896. 69.

lenne, a provinciális mindjárt küldhetne oda alkalmas testvéreket.[1]

De Szegedi oly állapotban találta a romokat, hogy annak helyreállításából nem lett semmi.

Nagy idő és hosszas tanácskozás után a Perényi-család tagjai (György fiai: Gábor és Ferencz, Imre özvegye, Forgách Katalin, Zsigmond fiai: István és Ádám, továbbá Perényi György), Barilovics Egyed provinciálissal oly egyezségre jutottak, hogy ők Isten dicsőségére és lelkük üdvösségére Nagyszöllősön a ferenczrendűeknek új székházat s mellé új templomot épitenek. Erről 1668. április 12-én kötelezvényt állitottak ki és kérték, hogy a csoport a tévelygők megtérítésére s a kath. lelkek megmentésére 2—3 szerzetest küldjön Nagyszőllősre.[2]

Ennélfogva az 1668. júl. 22-én tartott közgyűlés kijelölte a jövendőbeli nagyszőllősi székház tagjaiul Szentesi Andrást, Kecskeméti Gellértet és segitőtestvérül Putnoki Sándort. Ezeket addig is, míg a székház felépült, a kassai konventhez osztották be.

De az épület nem lett készen, csak a következő évben s akkor nem az 1668-ban kijelölteket, hanem Gál Ignáczot és Szécsényi Györgyöt küldötték ide, az előbbit előljárónak, az utóbbit igehirdetőnek.

A Perényiek tulajdonképen ekkor se épitettek új székházat, hanem csak megvették rokonuknak, Bánffy Gábornak nemesi udvarházát és azt adták át székháznak. Az egyház felépitésére pedig összeadtak 300 forintot.[3]

Hogy Nagyszőllősön megint ferenczrendűek laktak, az akkori provinciális, Podjebráczki Ambrus, 1672-ben felhasználta az alkalmat Capistranói Szent-János ereklyéinek felkutatására, mert akkor már minden művelt magyar ember olvasta Istvánffy munkáját s igy az ő erre vonatkozó értesítése köztudomású volt.

Podjebráczki kiment tehát társaival és egynéhány munkással a Nagyszőllőstől keletre eső kis hegyre és megvizsgálta az ott levő romokat. Úgy találta, hogy e hegyen egymás mellett állott egy kastély és egy kolostor. A kettő közt talált egy széles, mély kutat. Azt vélték, hogy e kút egyaránt szolgálta a kastélyt és kolostort, mert hisz ezek kis távolságban voltak egymástól.

[1] Közgyülési jegyzőkönyvek.
[2] Fridrich i. m. 214.
[3] Fridrich i. m. 215—16.

Megkérdezték az akkor Nagyszőllősön lakó négy Perényit, mit tudnak Capistranói Szent-János testéről s ők is azt mondották, hogy e kútba lökték.

Elkezdték tehát a kövekkel teljesen behányt kút kitakarítását. De az a három nap, ameddig Podjebráczki Szőllősön tartózkodott, nem volt elég a kövek kiszedésére, megkérte tehát a Perényieket, hogy jobbágyaikkal lassan-lassan takaríttassák ki azt a kutat és eltávozott.[1]

De még ez év szeptember havában rettentő vihar zúdult a nagyszőllősi székházra és azt újra elsöpörte.

A bujdosók ugyanis e hóban megkezdették a háborút. Mivel nagyobbrészt kálvinisták voltak és egyúttal vallásuk sérelmét is meg akarták torolni, Munkács vára felé indított támadásukban a nagyszőllősi székházat is megrohanták. Éjjel feltörvén a székház és az egyház ajtait, mindent elraboltak, az ott talált ferenczrendűeket, kivált pedig Szegedi Ferenczet, az előljárót, kegyetlenül megverték és félholtan hagyták az elpusztított székház telkén.[2] Szegedi Ferencz társai Nagy Mátyás igehirdető és Kis Lukács, szakács, segitőtestvér voltak.[3]

Csak hosszú 18 év multán, a bujdosók és Thököly támadásainak teljes leverése után mertek a salvatoriánusok újra visszamenni Nagyszőllősre. Ettől kezdve azután magukra vállalván a lelkipásztori teendők végzését is, sok nyomorúság és kellemetlenség között ugyan, de állandóan megmaradtak. Mivel 1692-ben a római pápa Capistranói Szent-Jánost végleg a szentek sorába iktatta, újra nagyon szerették volna annak maradványait felkutatni. Most az osztrák ferenczrendűek akartak hozzáfogni, de a salvatoriánusok nem engedték s a még élő Podjebráczkival kiállíttatták a bizonyítványt, hogy ők már megkezdték a kutatást, ne avatkozzék abba más. 1698-ban tehát Ugocsamegye közgyűlésén tanúvallatásra engedélyt kértek és kikérdezték az öreg embereket, mit tudnak Capistranói Szent-János holttestéről. De semmi bizonyosat vagy útbaigazítót nem tudtak, nem vallottak. 1699-ben Molnár Joachim előljáró felbontatta a régi kolostori egyház sírboltjait, de az ott eltemetett holttesteken kívül ott se

---

[1] Fridrich i. m. II. 212.

[2] Agricola idézett kéziratos műve 39 l.

[3] Közgyűlési jegyzőkönyv.

talált semmit. Olyan jel, mely mutatta volna, hol van Capistranói Szent-János ereklyéje, nem volt található.[1] Már ekkor az egész hegy be volt ültetve szőllővel és a régi kolostor köveit részint elhordták, részint széthányták.

Előljárók voltak 1711-ig:

1669-ben Gál Ignácz .
1671-ben Baróti Pál
1672-ben Szegedi Ferencz
1690-ben Maskóczi Konrád
1693-ban Fekete Elek
1694-ben Molnár Joachim
1696-ban Hajdú Innocent
1697-ben Bárkányi Bernardin
1698-ban Molnár Joachim
1701-ben Pető János
1702-ben Gulics Antal
1703-ban Pető János
1708-ban Hetényi Albert.[2]

Szörénytornya.

Hajdan a magyar nemzetnek előre tolt, nagy erőssége az Alduna mentén, most Turnuszeverin Romániában. Még IV. Béla király előrelátó gondossága építette e várat 1230 táján, de nagy jelentőségre főleg Nagy Lajos királyunk korában, 1365-ben emelkedett, midőn Bolgárországnak vele szemben fekvő részét a király elfoglalta s belőle a bolgár bánságot alkotta.

A szigorú ferenczrendűek számára 1368-ban épített itt kolostort a király főleg azért, hogy a bolgárok megtérítésén fáradozó testvéreiknek szükség esetén menedékük legyen. 1384-ben még megvolt s a bolgár őrség kolostorai közt első helyen állt.[3] De 1386-ban, vagy legalább is 1394-ben megsemmisült és nem is épült fel többé.

Sztropkó.

Sztropkó várát és uradalmát 1569-ben a Gersei Pethő-család szerezte meg. Ez a katholikus vallás védelmére, mint alább előadjuk, először a Magyarországon minoritáknak nevezett, új, konventuális ferenczrendűeket telepítette le ide. Ezek azonban 1671-ben elhagyták a számukra épített faházat s akkor mind a vár, mind a vidéke katholikus pap nélkül maradt.

---

[1] Fridrich i. m. II. 213.
[2] Közgyűlési jegyzőkönyvek és Fridrich i. m. 218.
[3] Analecta Franciscana. IV. 555—56.

Ez időben épen gróf Pethő Zsigmond, a Kassán elhelyezett szepesi kamara elnöke s egyszersmind zemplénmegyei főispán, birta Sztropkó várát. Ő tehát ott Kassán a salvatoriánusokhoz fordult s tőlük kért szerzeteseket Sztropkóra. Eleintén ezek is nehezen vállalták, hogy társaikat oda küldjék, mert Sztropkó oly terméketlen, hideg völgyben fekszik s népe oly szegény, hogy ott magukat alamizsna-kéregetéssel fenntartani roppant bajos dolog volt.

Előbb tehát sokáig alkudozott a salvatoriánusok provinciálisa és kormánytanácsa, míg végre Pethő Zsigmond oly, őket megnyugtató nyilatkozatot állított ki, hogy őket a székház felépítésében és a megélhetésben kellőképen támogatni fogja. 1673. június 10-én kelt e nyilatkozat s a június 29-én tartott közgyűlés erre ideiglenesen kiküldötte Sztropkóra Herman Tiborczot tót, Pásztohi Innocentet pedig magyar igehirdetőnek.

Tót igehirdető azért kellett ide, mert a városka lakossága a lengyel-tót nyelvet beszélte, magyar pedig azért, mert a grófi család és cselédsége magyar volt.

De nem csupán a várban levő plébániatemplomban kellett végezniök az istentiszteletet, hanem messze ki kellett járniok a falvakba is, mert az egész környék lakossága katholikus volt, azonban a bizonytalan, háborús idők miatt papjaik nem voltak. 1674. május 13-án tehát három, 1675-ben pedig négy miséspapot küldött ide a közgyűlés Habdelicz Mihály vezetése alatt.

1674-ben megkezdették a rendes kolostor építését s bár gróf Pethő Zsigmond 1675-ben meghalt, neje Paczóth Anna folytatta azt és befejezte. A kolostor a szokottnál kisebbre volt szabva, mert csak 6—7 szerzetes befogadására volt alkalmas, 1677-ben azonban mégis csak kinevezték konventnek s ettől kezdve rendesen 4—5 miséspap és két segítőtestvér fáradozott itt sok sanyarúság és baj között a lelkek megmentésén. 1684-ben a négy gróf Pethő fiú, négy részre osztotta a sztropkói uradalmat s akkor négy részről igérték meg a szokásos alamizsna megadását, de bizony azzal hol az egyik, hol a másik elmaradt. Így a megélhetés mindig nehéz volt, fejlesztésre pedig gondolni se lehetett. A Szentháromság dicsőítésére emelt templomuk kicsiny maradt, mert a városka szélén épült s a lakosság inkább a régi, várban levő plébániatemplomot látogatta.

Guardiánjai voltak 1677-től kezdve:

1677-ben Hermani Tiborcz	1694-ben Fidler Károly
1678-ban Parniczki Egyed	1695-ben Uhrovicz Venczel
1680-ban Diósi Arzén	1696-ban Ujhelyi Ágoston
1681-ben Podjebráczki Ambrus	1697-ben Benovics Mihály
1682-ben Krizsidovszki Izidor	1699-ben Ziveczki Márton
1685-ben Pruffius Benignus	1701-ben Krizsidovszki Izidor
1687-ben Uhrovicz Venczel	1702-ben Sztrecha Ambrus
1688-ban Landsperg Klárusz	1705-ben Kozák Antal
1689-ben Krizsidovszki Izidor	1708-ban Fidler Károly
1690-ben Radossini László	1710-ben Benovics Mihály
1692-ben Krizsidovszki Izidor	1711-ben Kubovicz Károly.[1]

Talad.

Ilyen nevű kis falu valaha Veszprém- és Szalamegyék határán, Pula tájékán állott. E mellett, a kis falutól is távol a pálosok építettek egy kis egyházat Szent-Erzsébet tiszteletére. A XV. század közepén azonban a pálosok e remeteséget elhagyták. Ekkor a Gyulaffy-család, a környék földesura, a szigorú ferenczrendűeket hívta ide, hogy a remeteség egyházában Istent dicsérjék és szolgálják. Ezek 1480 előtt a meghivást el is fogadták.

E kolostorban szolgált Pécsi Pál segítőtestvér, mint kulcsár (canaparius), 1480-tól kezdve 1497-ig, tehát 17 éven át. De 1497-ben a helytartó, Laskai Osvát, elhelyezte őt innen állítólag azért, mert a marianus ferenczrendűekkel nagy barátságban volt, nekik ételt, italt, szállást adott. Ez elhelyezést és aközben (bizonyos engedetlenség miatt) kapott büntetéseket Pécsi Pál annyira sérelmesnek tartotta, hogy azok ellen egészen a római pápához fellebbezett. A pápa a veszprémi püspököt bízta meg a vizsgálattal.[2]

1504 november 9-én Nyári Balázs helytartó itt tartózkodván, sajátkezűleg aláírt bizonyítványt adott a Taladtól nem messzire lakó Ajkay-család tagjainak arról, hogy őket a szigorú ferenczrendűek lelkitestvériségének kötelékébe fölvette.[3] 1516-ban e kolostor a szentléleki őr felügyelete alá tartozott.[4]

---

[1] Közgyűlési jegyzőkönyvek és Fridrich i. m. II. 79—83.
[2] Monumenta Romana eppatus Vesprimiensis. IV. 84.
[3] Thaly-levéltár a Nemzeti Múzeumban.
[4] Magyar Könyvszemle. 1901. 264—65.

1535 elején Pápai Pál guardiánsága idején 14 szerzetes lakott itt. Bányai Mátyás, Sellyei András és Septeli Ambrus voltak az igehirdetők, Rádi András, Szakcsi Mátyás, Soklyósi (Siklósi) István pedig a gyóntatók. Heten mint segítőtestvérek szolgáltak s mind dunántúli származásúak voltak.[1]

Guardiánjai közül ismeretesek:

1531-ben Ebreszi Mátyás
1533-ban Pápai Pál
1537-ben Császmai János
1542-ben Erdődi Mihály
1544-ben Ébeni Ferencz
1546-ban Alfalusi Mátyás
1548-ban Tardi Gergely
1550-ben Erdélyi Mihály
1552-ben Vizvári István.[2]

1543-ban, hogy Székesfehérvár török kézre jutott, Choron András, mint pártfogó, az értékesebb felszereléseket magához vette. A kevésbé értékeseket 1551-ben még a sekrestyében őrizték.[3]

1552-ben a törökök elfoglalták Veszprémet s így a taladi remeteségben lakó ferenczrendűek állandó életveszélyben forogtak. Oda kellett tehát hagyni e helyet is és ma senki se tudja megmutatni a hires búcsújáró egyház nyomait.

Tata.

Tudjuk, hogy Tata hajdan híres királyi vár volt s kivált Zsigmond király sokszor heteken át itt tartózkodott. 1435-ben Márkai Jakabot is idehívta fontos tárgyalásokra.

Hihető tehát, hogy élte vége felé Zsigmond király építtetett itt kolostort a szigorú ferenczrendűek részére. Bizonyos, hogy ezek 1462-ben már itt laktak, mert Varsányi István volt helytartót végső betegségében Szilágyi Erzsébet kocsin ideküldötte.[4] A bakonyvidéki nemesek szeretetét meg tudták szerezni, mert pl. Koromlyai Miklós 1491-ben négy darab, ölésre való disznót adott az itt lakó barátoknak.[5] 1531-ben a provincia nagy jótevője, özv. Kőfaragó Györgyné, kolozsvári lakos, öt forintot hagyott nekik.[6]

---

[1] Chronica seu origo fratrum fol. 71/b—72.
[2] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 466—518.
[3] Gyöngyösi Levéltár. Kaizer F. szives közlése.
[4] Toldy: Analecta. 247.
[5] Országos Levéltár. Dl. 19 707.
[6] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 179—81.

Az esztergomi őr felügyelete alatt állott 1516-ban[1] és később is. 1535 elején Alfalusi Mátyás guardián vigyázása alatt tíz ferenczrendű lakott itt. Köztük Kereszturi Vitális, Gadnai Simon és Ercsi Dénes voltak az igehirdetők. Tolnai Máté pedig a gyóntató. Az öt segítőtestvér közül egyik az ácsmesterséghez értett.[2]

Ide választották a közgyűlések guardiánokul:

1531-ben Tordai Mihályt
1533-ban Alfalusi Mátyást
1535-ben Keresztúri Vitálist
1537-ben Szabatkai Pétert
1542-ben Varbonai Balázst.

1543-ban Tatát elfoglalták a törökök. Az ostrom megkezdése előtt azonban sikerült egy pár értékes egyházi ruhát innen Visegrádra, s onnan Fülekre átvinni. Ezekből egy miseruha, két palást és egy oltárelő még 1619-ben is megvoltak. Az oltárelőt és a fekete palástot ekkor szécsényi templomukban használták a ferenczrendűek.[3]

1598-ban a keresztények visszafoglalták Tata várát. Ettől kezdve keresztény őrség lakott a várban s vigyázott a vidékre. Ennek tanítása és vigasztalása végett az egyik kapitány, Balog István, kérte a salvatoriánusokat, hogy foglalják vissza régi kolostorukat. Ezért 1629-ben megbízta a közgyűlés a provinciálist és az egyik kormánytanácsost, vizsgálják meg a tatai kolostort és ha lakható, akkor a lelkek üdvösségéért még arra is rászánják magukat, hogy e veszedelmes helyre elmenjenek. De az épületeket előbb javítani kellett, azután pedig mégis szerettek volna valami oltalomlevelet a török részről. Azért 1638-ban arra szólítja fel a kormánytanács Balog István várkapitányt, nyerjen ki engedélyt a török szultántól, hogy ők Tatára, régi helyükre visszaérhessenek.[4]

A visszatérés nem sikerült s a XVIII. században Szent Ferencz szerzetének másik, egészen új hajtása vert gyökeret Tatán.

Tárnok.

Szala vármegyében az úgynevezett Göcsej-vidéken, Nova városkától keletre áll Tárnok falu XV—XVI. századokban a Széplaki Botka-család birtoka.

---

[1] Chronica seu origo fratrum f. 65/b.
[2] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 465—495.
[3] Magyar Sion. II. (1864.) 233—34.
[4] Közgyűlési jegyzőkönyvek.

E Botka család szerette volna a vallásos nép közé Szent Ferencz fiait letelepíteni. Hozzá is fogott Tárnokon a kolostor építéséhez s az még készen se volt, a szigorú ferenczrendűek megszerezvén a pápai engedélyt annak elfogadására, már 1500 táján odaköltöztek.

De az odaköltözés után a Botka-család akkori feje, János, nem akarta az építkezést befejezni, a vidék lakossága pedig oly szegény volt, hogy attól nem lehetett az építéshez szükséges pénzt összeszedni.

Ezért 1504-ben Nyári Balázs helytartó úgy megneheztelt, hogy a pápától engedélyt kér ezen, már elfogadott kolostor elhagyására. Az év végén, decz. 19-én, a pápai engedély ki volt állítva.[1]

Ezt a Botka-család még se akarta megengedni s valamiként megegyeztek, mert a salvatoriánusok Tárnokon maradtak és 1516-ban a tárnoki kolostor a szentléleki őr gondjaira bizott kolostorok közé van sorozva.[2]

1535 elején elég szép számmal laktak itt a salvatoriánusok, mert 14-en voltak, holott Szentgróton csak öten. Ekkor Kápolnai Mátyás vigyázott rájuk s kívüle még hat miséspap, egy növendék és hat segítőtestvér szolgált itt az Úrnak. A miséspapok közül Beregszászi Péter vak volt, de azért gyóntatott, Pólyáni Lukács, Mostyeniczai Miklós szintén gyóntatással foglalkoztak. Egyedül Szalkai Lőrincz volt igehirdető, Körmendi András pedig énekes. A segítőtestvérek közül az egyik a saruvarráshoz, másik a szabáshoz értett.[3]

1531-től kezdve ezek voltak a guardiánjai:

1531-ben Meszlényi Ferencz	1535-ben Nagybányai Lőrincz
1533-ban Kápolnai Mátyás	1537-ben Paksi Benedek.[4]

Ekkor valami okból el kellett hagyniok e kolostort és Szalkai Lőrincz, az 1535-iki igehirdető, átadta az egyházi felszerelést, mind az ezüsttárgyakat, mind az egyházi ruhákat a pártfogó leányának, Veronikának, valamelyik Osthfy feleségének.[5]

---

[1] Gyöngyösi bullarium. 45. Blahó: Annales. II. 679.
[2] Magyar Könyvszemle. 1901. 264—5.
[3] Chronica seu origo fratrum. 72*b*.
[4] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 466—485.
[5] Gyöngyösi levéltár. Kaizer F. szíves közlése.

1561-ben azonban még egyszer visszajöttek s Vízvári Istvánt választották ide guardiánnak. Vízvári itt lakott 1563-ban is öt társával együtt.[1] 1565-ben a közgyűlés Széplaki Demetert küldte ide guardiánnak. Ezentúl nyoma vész. Talán a mai Szentegyház parlaga nevű részen állott, de köveit széthordták.[2]

Tergavistya.

Igy hívták a régi, magyar ferenczrendűek az egykori Havasely vagy Oláhország XV—XVII. századbeli fővárosát. Az oláhok Tirgovistnek hívják s e név annyit tesz magyarul, mint Vásárhely.

Épen azért, mert a XV. században a havaselyi vajdák itt laktak, számos erdélyi iparos és kereskedő s természetesen kath. vallású letelepedett itt. Ezeknek nagy szükségük volt vallási oktatásra és vigasztalásra, s ki mert volna odamenni, ezen, akkor még vad országba, mint a szegény, szenvedést, üldözést eltűrő ferenczrendű.

Vagy 1477-ben, midőn Czepes Vládot a magyar csapatok újra vajdai székébe ültették vagy 1507-ben, midőn Ráduly vajda a magyar király főhatóságát elismerte, építettek itt számukra kolostort, mert csak e két évben voltak az országos állapotok olyanok, hogy magyar szerzetesek odamehettek.[3] 1516-ban már biztosan fennállott e kolostor és természetesen az erdélyi őrséghez tartozott.[4]

1535 elején kilencz salvatoriánus tartózkodott itt, hat miséspap és három segítőtestvér. A miséspapok közül csak az öreg Rákosdi Antal volt igehirdető. A többiek, úgymint: Béli János, Gyöngyösi Orbán, Tövisi László és Segesvári János gyóntatással foglalkoztak.[5] Segesvári Jánost bizonyosan azért rendelték ide, mert tudott szászul és a Tergavistyán lakó katholikusok egy része szász volt.

Guardiánjai közül ismeretesek:

1531-ben Hunyadi Gáspár
1533-ban Ugyanő
1535-ben Váradi Ágoston
1542-ben Somogyvári Ferencz
1544-ben Hunyadi Gáspár
1546-ban Hunyadi Gáspár
1548-ban Ugyanő
1550-ben Ugyanő
1552-ben Szerdahelyi Jakab.[6]

---

[1] Egyháztört. Emlékek. II. 526—29. és Chronica seu origo fratrum. f. 77.
[2] Zimics Mihály szíves értesítése.
[3] Hunfalvy: Az oláhok története. II. 153, 181.
[4] Magyar Könyvszemle. 1904. 264—65.
[5] Chronica seu origo fratrum. fol. 67. *a. b.*
[6] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 465—517.

1552-től 1594-ig rendesen oly ellenséges állapot uralkodott Erdély és Havasely között, hogy magyar szerzetes Havaselyben nem tartózkodhatott. Azért a salvatoriánusok nem küldtek oda senkit, részben azért, mert nem is volt kit. 1581-ben Tergavistyén járt egy olasz pap és megszemlélte az elpusztult kolostort. Azt hallotta, hogy már 10 év óta nem lakott benne senki s nincs semmi felszerelése.[1] 1640-ben Baksics Péter ferenczrendű, a szófiai püspök segédpüspöke, úgy találta, hogy a kolostor leégett s már csak két szoba van benne használható. A kolostor nagy és szép egyháza valaha Szent-Ferencz tiszteletére volt avatva. 40 lépés hosszú, 14 lépés széles, nagy ablakai, erős harangtornya voltak s részben fehér márvánnyal volt ékítve, de pusztán állott s egyik fala már összedőlt.[2]

1594-ben Mihály vajda Báthory Zsigmond erdélyi fejedelemmel szövetségre lépvén, megengedte, hogy országában a katholikus vallást szabadon gyakorolják. Ekkor tehát a salvatoriánusok Gyergyai Ferenczet küldötték tergavistyai kolostoruk visszafoglalására. Ez el is ment és küzködött, szenvedett 1600-ig. Ekkor, mint tudjuk, megint nagy háború tört ki a magyarok és az oláhok közt. Gyergyai tehát vissza akart jönni Erdélybe, de az oláhok útközben megölték.[3]

1624-ben az apostoli szék a tergavistyai kolostort a bolgár csoportnak adta át.[4] Elismerték ezt maguk a csíksomlyai salvatoriánusok is s azért 1625-ben a tergavistyai egyház náluk őrzött értékesebb felszereléseit az apostoli biztosnak, Bogoslavics András, kinevezett argyasi püspöknek kiszolgáltatták.[5] Ettől kezdve tehát a tergavistyai kolostor gondja másokra szállt.

Tövis.

A törökverő, keresztény hősnek, Hunyady Jánosnak dicső alkotása és mintha Isten különös védelme lebegne felette, egyházának falai most is állanak.

Az 1442—43-iki nagy győzelmek jutalmául kapta Hunyady

---

[1] Fermendzsin: Acta Bulgariae. 10.

[2] Acta Bulgariae. 104.

[3] Regestrum fratrum. 1612—29-iki kézirat a gyöngyösi levéltárban.

[4] Acta Bulgariae. 24.

[5] Losteiner: Chronologia monasterii Chikiensis. Kézirat a csíksomlyai konvent levéltárában.

János a feldiódi (felgyógyi) várat és annak uradalmát. Ez uradalom főhelye volt Tövis, azon a fontos ponton, ahol a Küküllő a Marosba ömlik.

E helyen körülbelül már 1444-ben hozzáfogott Hunyady az egyházépítéshez, mert a felépítéshez hosszabb idő volt szükséges s az egyház 1449-re elkészült, mint a mai napig meglevő feliratból: «Anno Domini M.CCCC.XXXX. nono, Iohannes de Huniad, regni Hungarie gubernator» kitűnik.[1] Ugyanekkor a nagy keresztény hős Rómába is folyamodott a pápához, hogy ez új egyház részére búcsúkat engedélyezzen. V. Miklós pápa tehát 1449-ben a Hunyady Jánostól az ő diódi (felgyógyi) uradalmában a szigorú ferenczrendűek részére épített egyháznak Gyümölcsoltó- és Nagy-Boldogasszony ünnepeire 7—7 évi búcsút adott.[2]

Ez új kolostornak lelkes és tevékeny guardiánja volt Hunyady idejében Geszti János (a régi bodrogmegyei Geszt faluból). Őt, mint tiszta katholikus vidékről származó embert nagyon bántotta, hogy Alsófehérmegyében annyi görögkeleti (szerinte félhitű, schismaticus) oláh lakik. Azért, midőn hallotta, hogy Capistranói Szent-János Szeged és Temesvár környékére érkezett, külön levélben hívta fel figyelmét, mennyire szükséges volna Erdélyben való megjelenése a schismaticus oláhok és ráczok megtérítésére.[3] Capistranói Szent-János 1455 karácsony tájban csakugyan meglátogatta őket is Tövisen, de, mint előadtuk, sok időt nem tölthetett itt, mert a pápai követ Haczokról (Hátszeg) visszarendelte őt. Ekkor azután Capistranói Szent-János az oláhok tanítását és megtérítését Geszti János tövisi guardiánra és Székely Mihályra bízta.[4] Országos bajok, főleg Hunyady János és Capistrano Szent János halála Geszti nagyobb tevékenységét megakadályozta.

A feldiódi vár gondviselői sokszoros érintkezésben és jóbarátságban voltak a tövisi ferenczrendűekkel. Mutatja ezt az, hogy 1506. szeptember 1-én Grumelli Jakab, a szigorú ferenczrendűek egyik főbiztosa, Tövisen tartózkodván, a feldiódi várnagyot, Karácsondi Andrást és nejét Ilonát felvette a szerzet érdemeinek részesei közé.[5]

---

[1] Magyarország Műemlékei. I. 211.
[2] Fraknói kézirat-gyüjtemény a Nemzeti Múzeumban.
[3] Hevenesi. XXXIX. 242.
[4] L. fent. II. rész. I. szakasz.
[5] Blahó Vincze másolata a gyöngyösi levéltárban.

Erdély főpapjai és nemesei sokszor megfordultak az útjokban eső tövisi kolostorban, s hálából végrendeletük készítésekor megemlékeztek róluk. 1523. szeptember 4-én Pempflinger Márkné, Tóbiássy Klára hagyott nekik 10 forintot,[1] 1524. október 22-én Várday Ferencz erdélyi püspök négy hordó bort,[2] 1525. január 28-án Barlabásy Lénárt erdélyi alvajda 25 forintot,[3] 1531-ben Kőfaragó Györgyné, kolosvári lakos egy forintot.[4]

Nagy pártfogójuk akadt 1526-ban, özv. Balassy Ferenczné-ben, Perényi Orsolyában. Ez, első férje, Dengelegi Pongrácz Mátyás halála után megkapta a feldiódi uradalmat és támogatta a tövisi ferenczrendűeket. Ezenkívül 1526. után ez úrnő az ő egyházuk mellé egy kápolnát akart építtetni s ebbe a csoport közgyűlése 1531-ben beleegyezett.[5]

1535 elején Bikali Gáspár vigyázása alatt 18 salvatoriánus lakott itt, még pedig 11 miséspap és hét segítőtestvér. A miséspapok közül Váradi Ágoston, Károlyi Mátyás, Csanádi Mátyás és Pécsi Mihály igehirdetéssel, Pápai Balázs, Bányai János, Medgyesi Ferencz, Szászsebesi Simon, Kolosvári György és Szentiváni Ambrus gyóntatással voltak megbízva. A gyóntatók nagyszáma és azok szülőhelyei azt mutatják, hogy itt évenként sok búcsújáró szokott megfordulni, még pedig nem csupán magyarok, hanem szászok is. A segítőtestvérek közül egyik kertész, a másik szabó, a harmadik sarúvarró mesterséghez értett.[6]

1542-ben már csak öt miséspap tartozott e kolostorhoz. Ezek közül Váradi Ágoston tulajdonkép Enyeden működött, mint igehirdető, Tövisen Hardi Gellért (vagy Gál?) hirdette Krisztus szavát, Horváth Lőrincz és Tiszaujlaki István gyóntattak.[7] A szász eredetű gyóntatók tehát már hiányoztak. Az 1544—50. években még mindig négy miséspap volt ide beosztva, közülök Szőllősi Gergely 1546-ban, Érsekapáti Demeter 1548-ban Enyeden igyekeznek útját állni a hitújításnak. Musnai Tamás és Kolosvári Lőrincz a tövisi egyházban tanítottak. 1550-ben csupa új szerzeteseket küldöttek ide,

---

1 Egyháztörténelmi Emlékek. I. 98.

2 Bunyitay: A gyulafehérvári székesegyház későbbi részei. 28—29.

3 Teleki oklevéltár. II. 450—53.

4 Egyháztörténelmi Emlékek. II. 181.

5 U. o. II. 469.

6 Chronica seu origo fratrum. fol. 66*b*.

7 Urbarium pervetustum a gyöngyösi levéltárban. Kaizer F. szíves közlése. V. ö. Egyháztörténelmi Emlékek. II. 505, 509, 513.

csak az öreg Dévai Ferencz kertész maradt meg a régiek közül. Ezek közül Andocsi Péter lett a begina-apáczák gyóntatója, Cseményi Ferencz Hunyadra, Cserőgyi István Enyedre volt kijelölve igehirdetőnek, Egeresi László és Csombordi Pál pedig Tövisen tanitottak.

A XVI. századból a következő guardiánokat ismerjük:

1529-ben Veresfalvi Imre
1531-ben Nyitrai Imre
1533-ban Bikali Gáspár
1535-ben Vásárhelyi Ferencz
1537-ben Mucsaji János
1542-ben Dévai Lukács
1544-ben Szigeti Tamás
1546-ban Ugyanő
1548-ban Várallyai Gáspár
1550-ben Csomorkányi László
1552-ben Ugyanő
1554-ben Ugyanő.[1]

E helyütt lelték fel és nevelték is egy darabig Tövisi Imrét, aki később, a legnehezebb esztendőkben, annyiszor volt provinciális és a majdnem széthulló csoportnak 20 éven át összetartó kapcsa.

1556-ban a tövisi szép kolostort is oda kellett hagyni.

1595-ben, úgy látszik, egyidőre visszafoglalták a salvatoriánusok e kolostort, mert az 1603. jún. 3-án, Székely Mózes katonáitól e tájékon meggyilkolt Toldy Jánosról azt irja Nagy Szabó Ferencz, erdélyi krónikás: «A tővisi klastromot sokáig bírá Toldi barát Báthori Zsigmond idejében».[2] 1635-ben is a tövisi helyett engedék az erdélyi rendek a mikházi kolostor épitését.

Régi felszereléseiből csak egy oltárelőt tudtak megmenteni. Ezt 1619-ben a szécsényi templomban használták.[3]

Később, 1701-ben, a pálosok költöztek ide. Egyháza most plébániatemplom.

Uzsaszentlélek.

Szalamegyében a Lesencze patak felső völgyében kies helyen állott hajdan Uzsa falu. A mellette eső hegyen a XIV. században a pálosremeték épitettek egyházat a Szent-Lélek Isten dicsőitésére s ezt a többi, szintén Szentlélek nevű helyektől való megkülönböztetés végett Uzsa-Szentléleknek hivták. 1490-iki oklevélből tudjuk, hogy ez egyház és kolostor hegyen állott.

---

[1] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 465—521.
[2] Erdélyi történeti adatok. I. 71.
[3] Magyar Sion. II. (1864.) 235.

1440 táján e vidéken nagy pártharczok folytak I. Ulászló és Erzsébet királyné hívei között. Talán emiatt a pálosok e helyet elhagyták. A szomszéd nemesek erre felszólították a szigorú ferenczrendűeket, hogy küldjenek ők ide szerzeteseket. A helytartó, Vajai János azonban, valamint a kormánytanács, félt a pálosok nehezteléséttől s azért előbb megkérdezték a pálosokat, nincs-e kifogásuk az ellen, hogy ők e helyet elfoglalják?

Márton, a pálosok főperjele, eszenyi kolostorukból 1442. deczember 17-én írt levelében őszintén megírta a helytartónak, őröknek és guardiánoknak, hogy szivesen átengedik nekik mind a szentléleki, mind a tőlük szintén elhagyott kőkúti (kékkúti ugyancsak Szalamegyében) és villyei (Szerednye mellett Ungmegyében) remeteségeket. Megmondotta már előbb is azoknak a nemeseknek, akik, mint ők gondolják, Krisztus országát várják, Szent-Ferencz szigorú szerzetét szeretik és a ferenczrendűek barátságos társalgását óhajtják, hogy neki ezek meghivása ellen nincs kifogása, de megnyugtatásuk végett ezt irásban is kijelenti.[1]

Még e kijelentés után se nagyon siettek a ferenczrendűek e hely elfoglalásával. 1455-ben a kolostor még üres.[2] 1460 táján azonban ideköltöztek s a szigorú ferenczrendűeknek a Dunántúl nyugati felén ez volt első fészkük, mert különben nem erről nevezték volna el az itt alakitott őrséget szentlélekinek.[3] Ha 1465-ben nem laktak volna itt tekintélyes számban szigorú ferenczrendűek, e szentléleki őrség nem előzte volna meg sorrendben az 1470 táján keletkezett szécsényit.

1490 október végén, midőn Miksa császár Székesfejérvár ellen nyomult és már Ajka-Rendeken táborozott, a szentléleki szigorú ferenczrendűek tőle oltalomlevelet kértek és nyertek.[4]

Mivel az uzsaszentléleki kolostor minden várostól távol feküdt, nem volt alkalmas arra, hogy sok szerzetest eltartson. Azért 1535 elején csak nyolcz ferenczrendű tartózkodott itt: négy miséspap és négy segítőtestvér, Somogyi János volt köztük a guardián, Garabonczi János az igehirdető. Gyerösi Péter és Fehéregyházi Máté gyóntatással foglalkoztak.[5]

---

[1] Székely Sámuel 1764-iki másolata a gyöngyösi levéltárban.
[2] Zalai Okmánytár. II. 458.
[3] Magyar Könyvszemle. 1901. 264—65.
[4] Firnhaber: Beiträge zur Geschichte Ungarns. 47.
[5] Chronica seu origo fratrum fol. 70.

Guardiánjai közül ismeretesek:

1531. Bányai Mátyás
1533. Somogyi János
1535. Ifj. Vásárhelyi Ferencz
1537. Ugyanő.
1539. Liszkai János
1542. Szegedi Ferencz
1544. Kerecsényi Pál
1546. Dávodi András.[1]

Nagyobbrészt ittlakó szentléleki őrök voltak: 1529-ben Futaki János, 1531-ben Veresfalvi Imre, 1533-ban Tagyoni Lukács, 1535-ben Ároktövi Balázs, 1537-ben Palicsnai György, 1539-ben Besenyei Mihály, 1542-ben Keszi Ferencz, 1544-ben Rácsai Péter, 1546-ban Ebrezi Mátyás.

Nem laktak itt, de továbbra is szentléleki őröknek hívták őket:

1548-ban Illyevölgyi János, 1550-ben Ujlaki Ferencz, 1552-ben Diákai Mihály, 1554-ben Erdődi Mihály, 1558-ban Nováki Máté, 1559-ben Almádapáti Demeter, 1561-ben Vizvári István, 1565-ben Széplaki Demeter.[2]

E két utóbbiról tudjuk, hogy a tárnoki kolostorban laktak, mert ott voltak egyszersmind guardiánok.

A mohácsi vész után ezen, emberi lakásoktól távolfekvő kolostor sok veszélynek volt kitéve. Már 1532-ben, midőn a török szultán a Dráva mentén Bécs ellen vonult, átvitték az itt lakó salvatoriánusok értékesebb tárgyaikat a szomszédos tátikai várba őrizet végett. Ezeket a bizonytalan idők miatt azután továbbra is ott tartották. De 1538-ban Kecsethy Márton veszprémi püspök Tátika várát a Gersei Pethő családtól rajtaütéssel elvette. Az alattomos támadásban a rabló katonák a szentléleki kolostor drágaságait is elvitték s azok odavesztek.[3]

1547-ben egy kóborló rablócsapat egyenesen e kolostorra vetette szemét. Egyik, a kolostoron kivül kintjáró segítőtestvért, Merenyei Pétert megölték, másik napon pedig betörtek a kolostorba és mindent elvittek.[4] Emiatt a salvatoriánusok elhagyták e helyet és 1548-ban már nem küldöttek ide guardiánt.

---

[1] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 465, 506.

[2] U. o. II. 465—529.

[3] Hazai okmánytár. III. 444.

[4] Egyháztörténelmi Emlékek II. 533. és 1552-iki feljegyzés a gyöngyösi levéltárban Az Egyháztörténelmi Emlékekben közölt feljegyzésben Merenyei Péter megölése 1545-re van ugyan téve, de mivel 1546-ban a közgyűlés Uzsa-Szentlélekre még guardiánt választott, a gyilkosság és rablás 1547-ben történt.

Egyházának romjai az uzsai hegyen még most is állanak, de a templomban dudva és cserfa nő. Megvan a kis forrás, amelyből hajdan a remeték és barátok ittak és látszik még, hogy annak vizéből egy kis halastavat is alkottak.[1]

Vámos.

Másként Sajóvámos község Borsodmegyében, Miskolctól északra. Hajdan a híres Bebek-család egyik ága lakott itt.

Bebek Imre erdélyi vajda († 1448.) neje, Pálóczy Veronika, Pálóczy Mátyus leánya volt. A vajda egyik leánya Bebek Orsolya pedig Zapolyay Imréhez ment férjhez. E családi összeköttetések irányították a Bebek-család figyelmét a szigorú ferenczrendűekre s körülbelül Bebek Pál, a vajdának fia, épített itt nekik kolostort, hogy a Sajó völgyében is munkálkodhassanak a lelkek üdvösségén.

1492-ben már biztosan fennállott e kolostor és Huszti András, pataki őr, ez év szeptember 25-én itt végezvén szokásos látogatását, Balpataki Nagy Jánost, továbbá az ő nejét, testvérét és fiát fölvette a csoport érdemeinek részesei közé.[2] 1516-ban a szécsényi őrséghez tartozó kolostorok közt fordul elő.[3] Tehát 1492 után a szécsényi őr felügyelete alá helyezték a csoport vezetői. Talán azért tették ezt, hogy a szintén Bebek-család pártfogása alatt álló füleki kolostorral együtt legyen. 1537-ben visszacsatolták a pataki őrséghez, de, sajnos, ez már 1546-ban megsemmisült. Ekkor tehát a vámosi kolostort az esztergomi őrre bízták.[4]

Guardiánjai közül ismeretesek:

1531. Nagyfalusi Albert
1533. Poltári János
1535. Nagyfalusi Albert
1537. Paksi Lukács
1542. Gadnai Simon
1544. Várallyai János
1546. Nagyfalusi Albert
1548. Gadnai Simon
1550. Pécsi Lőrincz
1552. Ugyanő.
1554. Illyevölgyi János.[5]

---

[1] Rómer: Magyarország árpádkori templomai. Archaeologiai közlemények. 41 l.

[2] Eredeti oklevél a gyöngyösi levéltárban.

[3] Magyar Könyvszemle 1901. 264—265.

[4] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 489, 507.

[5] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 465—521.

Amint látjuk, a salvatoriánusok még 1550 után is erősen tartják itt magukat. De 1556-ban Bebek György, a helység ura, elpártolván Ferdinánd királytól és egyszersmind a katholikus hittől, oly dühösséggel támadt rájuk, mint németpártiakra, hogy tovább nem maradhattak. A kolostor és egyház lassan összedűlt, köveit széthordták. 1840 táján még egyházának sírboltjait is felforgatták.[1]

Várad.

A XIV—XVIII. századokban rendesen csak igy hívták a mai Nagy-Váradot, régen Biharváradot, mert Szent-László király sírja, székesegyháza, lakosainak ipara, kereskedelme annyira kiemelte a többi Várad nevű helységek közül, hogy midőn Váradot említették, másra, mint a mai Nagy-Váradra nem is gondoltak.

A magyar nemzet ezen régi búcsújáróhelyén, mint fent a mariánusoknál láttuk, már régóta volt Szent-Ferencz fiainak egyházuk és kolostoruk, de a város növekedése, a vallási buzgóság emelkedése szükségessé tették a szigorú ferenczrendűek letelepedését is. Ők voltak a XV. század második felében a legjelesebb magyar igehirdetők, óhajtották őket hallani Szent László sírja mellett is.

Ennélfogva 1490 táján a szigorú ferenczrendűek Váradon a Szentlélek dicsőítésére új egyházat s mellé kolostort kezdettek építeni. Ez ellen a mariánusok természetesen kifogást tettek és az apostoli székhez fellebeztek. VI. Sándor pápa ezért 1497. november 3-án rendeletet küldött az egri püspöknek, az esztergomi prépostnak és Szegedi Benedek, Nagy-Váradon lakó trinopolisi fölszentelt püspöknek (hibásan thermopolisinak irják, azelőtt maga is ferenczrendű volt) vizsgálják meg, kaptak-e a szigorú ferenczrendűek engedélyt az apostoli széktől a váradi kolostor építésére.[2]

De mielőtt e vizsgálatot megtartották volna, sőt mielőtt e rendelet hazánkba érkezett volna, a két, hazai csoport 1497. október 26-án kiegyezett. A mariánusok belenyugodtak abba, hogy a szigorú ferenczrendűek Nagy-Váradon a Szentlélek dicsőíté-

---

[1] V. ö. Fényes: Magyarország geographiai szótára. IV. k. 260 l.

[2] Blahó: Annales. II. 48—49. Gyöngyösi bullarium. 101.

sére emelt egyházukat és kolostorukat megtarthassák, de ezentúl nem volt szabad nekik olyan városban letelepedniök, ahol a mariánusoknak már házuk volt.[1]

Az így felépült kolostor a XVI. században a salvatoriánusoknak leghíresebb, legnépesebb háza lett úgy, hogy 1535-ben egyik kolostorban se lakott több szerzetestársuk, mint itt. Már 1499-ben elrendelte a közgyűlés, hogy itt mindennap énekes misét tartsanak.[2] Bizonyára már ekkor tíz jenei őr felügyelete alá helyezték.[3] 1514-ben e kolostor guardiánja volt megbízva azzal, hogy Tiszántúl a kereszteshadjáratot hirdesse a törökök ellen.[4] 1524. márczius 20-án Pécsváradi Gábor provinciális itt tartózkodott s itt vette föl Bajoni Benedeket a salvatoriánusok testvériségének (confraternitas) kötelékébe.[5] 1531-ben özvegy Kőfaragó Györgyné, a kolosvári ferenczrendűek nagy jótevője, a váradi salvatoriánusokról se feledkezett meg, hanem hagyott nekik tíz forintot, hogy hálából érette 35 misét mondjanak.[6]

1535 elején, mint említők, itt lakott a legtöbb salvatoriánus, talán azért is, mert épen akkor itt volt elhelyezve a hittudományi iskola és Kamonczi Tamás előadó (lector) hat növendéket tanított itt. Igy voltak összesen 36-an, 18 miséspap, hat növendék és 12 segítőtestvér. A miséspapok közül Kopácsi János volt a guardián. Kamonczi Tamás az előadó. Hetesi Péter, Mezőgyáni György, Orbóczi András, Verpeléti Mihály, Szalavári Péter, Kolosvári Ferencz, Madarasi Benedek voltak a gyóntatók, Meszlényi Ferencz, Érsekapáti Demeter és Nagyfalusi Albert az igehirdetők. Csiki Andrást külön megbízták, hogy a konventnek tartson szentbeszédeket. Bátai Ferencz orgonás, Szegedi Ferencz énekes, Huszti Bálint és Salánki Simon fiatalpapok az istentisztelet magasztosságát igyekeztek emelni. A 12 segítőtestvér közül Gyergyai Mátyásnak a betegápolás volt a kötelessége.[7]

Mint az általános részben említők, a mohácsi vész után a váradi konvent még azzal is emelkedett jelentőségben, hogy itt a salvatoriánusok Czibak Imre és Fráter György püspökök

---

[1] Hevenesi XXXIX. 326. Gyöngyösi bullarium. 99—100.
[2] Batthyány: Leges ecclesiasticae. III. 621. l.
[3] Magyar Könyvszemle. 1901. 264—265.
[4] Székely oklevéltár. V. 48.
[5] Egyháztörténelmi Emlékek. I. 128.
[6] U. o. II. 180.
[7] Chronica seu origo fratrum fol.

részéről oltalmat és támogatást nyertek. Azért itt tartották közgyűléseiket az 1531., 1542., 1544., 1546., 1548., 1550. és 1552. években. Már 1529-ben idehozták a hittudományi iskolát és 1531-ben azt határozták, hogy még két évig itt maradjon.[1] 1549-ben annyira biztosnak érezték magukat itt, hogy kolostoraik tetejét ácsmesterséghez értő segítőtestvéreikkel újra akarták zsindelyeztetni és csak Báthory András kérésére küldte el azokat előbb a nyirbátori kolostor befedésére Nágócsi Márton, az akkori váradi guardián.[2]

1556-ban Biharmegye nemesei fellázadtak Ferdinánd ellen s ekkor a váradi váron kívül lakó salvatoriánusok roppant nehéz helyzetbe kerültek. Hogy értékesebb tárgyaikat megmentsék régi jóakarójuk és pártfogójuk a Bajoni-család oltalma alá helyezték magukat és összes drágaságaikat a bajoni kastélyba vitték. Nevezetesen Tövisi Imre, akkori provinciális, 1556. augusztus 22-én átadott Bajoni Istvánnak 24 kelyhet, 19 tányérkát, öt keresztet, három Úrmutatót, két ezüst ampolnát, három füstölőt, három tömjéntartót, két feszületet, egy ezüst kézereklyetartót, egy aranyozott ezüsttálat.[3] Azonban János Zsigmond párthívei kiszimatolták a dolgot és míg a váradi vár ostrom alatt állott, a Bajoni-családot kényszerítették azok átadására.[4] A miseruhákat és palástokat még távolabbra, Báthory András ecsedi várába szállították. Ezek egy része megmenekült, de három miseruháról a gyöngyöket mind leszedték.[5]

Mivel Nagy-Várad lakossága 1556 után legalább jórészben ragaszkodott a katholikus valláshoz, a salvatoriánusok itt maradtak, mert a lelkek üdvösségéért gyalázatot, bántalmat szenvedni készek voltak. Azért 1558-ban még megválasztották ide guardiánnak Szabatkai Bálintot. De amint Izabella királyné 1559. szeptember 15-én szemét behúnyta, nem volt senki, aki őket Varkucs Tamás bihari főispán és váradi várkapitány erőszakoskodásai elől megvédelmezte volna. Kénytelenek voltak tehát innen menekülni s az ő egyházuk, kolostoruk is áldozatul esett Varkucs Tamás és társai templomromboló dühének.[6]

---

[1] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 469.

[2] Egyháztörténelmi Emlékek. V. 171.

[3] Bunyitay: A váradi püspökség története. III. 121—122. Károlyi cs. okl. III. 290.

[4] Károlyi cs. oklt. III. 298.

[5] Magyar Sion. II. (1864.) 228.

[6] Bunyitay: A váradi püspökség története. III. 121.

A XVI. századbeli ismert guardiánok névsora ez:

1531. Szegedi János
1533. Kopácsi János
1535. Debreczeni István
1537. Id. Patai Tamás
1539. Tárnoki János
1542. Patai Tamás
1544. Nágócsi Márton
1546. Tövisi Imre
1548. Nágócsi Márton
1550. Tövisi Imre
1552. Szigeti Tamás
1554. Szentlászlai István
1558. Szabatkai Bálint

1539 óta külön igehirdetőkül iderendelték 1539-ben Csáti Demetert, 1542-ben Patai Tamást, 1544 és 1546-ban Zákányi Balázst, 1548-ban Váradi Jánost, 1550-ben Pálkai Andrást, 1552-ben újra Zákányi Balázst.[1]

Eltávozásuk után se felejtkeztek meg a salvatoriánusok az 1566-ban teljesen papok nélkül maradt, de hitükhöz erősen ragaszkodó nagyváradi katholikusokról. Mihelyt János Zsigmond meghalt és az ő, katholikusokat üldöző politikája véget ért, mindjárt küldtek ide egyet-egyet közülük igehirdetőnek s egyúttal lelkipásztornak. Ezek voltak 1572—1574. Mágócsi János, 1574—1577. Mohácsi Tamás, 1577. Gyöngyösi Ferencz, 1579—1580. Szatmári Mátyás.[2] Ezután a jezsuiták vették át e nehéz hivatást.

Midőn a keresztény seregek Nagy-Váradot ostrom alá vették, az ostromló sereggel együtt megjelentek a váradi vár alatt a salvatoriánusok is 1691 őszén. Hárman voltak a seregnél: Nagy János, Jakubini Fulgencz és Firlay Lőrincz. Ezek közül Jakubini a következő télen Debreczenben meghalt,[3] helyette 1692. májusban Lázár Norbertet küldötték. Ezek közül, midőn 1692. június 5-én a törökök a váradi várat feladták, Nagy János maradt Nagy-Váradon s ő mellé a következő évben küldték Karatin Istvánt német igehirdetőnek. Mivel a várban az őrség lelki gondozását jezsuita-atyák vették át, a salvatoriánusok ott nem kaptak helyet, régi kolostoruknak (valahol a vártól nyugatra, a mai Nagypiacz-téren lehetett) nyoma se volt, 1693-ban a Körözs másik (jobb) oldalán az úgynevezett Olaszi részen adtak nekik telket s a várőrség tisztjei a lerombolt török épületekből a katona-

[1] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 465—525.

[2] Közgyülési jegyzőkönyvek és Somlyai Mihály feljegyzései a gyöngyösi levéltárban.

[3] Species facti kézirat a gyöngyösi levéltárban.

sággal hordattak nekik köveket és téglákat. Igy azután sikerült nekik egy kicsiny egyházat és székházat építeni. Elfértek benne eleintén hárman, később hatan.[1] 1694. január 15-én Benkovics Ágoston váradi püspök örvendeztette meg őket két miseruhával, két kehellyel és egy oltárterítővel.[2] Igy azután díszesebben végezhették az istentiszteletet. Midőn Nagy-Váradnak Olaszi része a katonai kincstár kezéből visszakerült régi földesurának, a váradi püspökségnek kezébe, a váradi püspök is elismerte nagy szolgálataikat és megerősíté őket e telek birtokában.[3]

Mielőtt rendes kolostor építéséhez hozzáfoghattak volna, 1703. augusztus elején rettenetes csapás érte e székházat. Július végén a Nagyváradon lakó ráczok megtámadták Rákóczi hadait és Diószegnél megverték azokat. Megtudván ezt Bercsényi Miklós, Rákóczi fővezére, szekérre rakatott egy csomó magyar katonát és azokkal augusztus 6-án oly hirtelen meglepte Nagyváradnak Olaszi részét, hogy az ott tanyázó ráczokat mind felkonczolta és vezérüket is megölte. E gyors támadás után a bevett városrészt hadai kirabolták és felgyujtották. Ekkor a nagy tűzvészben természetesen a salvatoriánusok székháza is elégett, a templom felszereléseit a katonák széjjelvágták, az oltárkövet összetörték, az ércztárgyakat, a pecsétnyomót és leveleket mind elvitték.[4]

E nagy, aug. 6-iki csapásról 1703. szeptember 7-én Szakolczán még semmit se tudtak. Ott a kis gyűlés e napon egész nyugodtan kirendelte a váradi székházba Friebeisz Maximilián helyére új előljárónak Padiássi Mátyást.[5] Ez természetesen sohase jött be Váradra.

Az egyik német eredetű salvatoriánusnak, Friebeisz Maximiliánnak az aug. 6-iki hajnali zűrzavarban sikerült megmenekülni és a Körös balpartján levő várba futni. Ide menekült a székház ügyésze, Sántha Ferencz László, biharmegyei alispán is és magával vitte azt a 800 forintot, amit addig a kolostor építésére alamizsnából összerakosgattak. A következő évben Fels Ferencz ezredes és váradi várkapitány a végső szükségtől kény-

---

1 Fridrich i. m. II. 190.
2 Váradi káptalan magánlevéltára. F. XV. l. d.
3 Fridrich i. m. II. 190.
4 Fridrich i. m. II. 190.
5 Közgyűlési jegyzőkönyv a gyöngyösi levéltárban.

szerítve, e pénzt kölcsönként elvette tőlük és a vár keleti oldalán megmaradt rácz katonák zsoldjára fordította.[1]

Friebeisz az 1703—1707. években állandóan a váradi várban maradt, mert az ostromzár miatt ki nem mehetett. Ott kellett maradnia azért is, mert a jezsuita katonalelkész és annak társa meghaltak s így mind a várban, mind a városban egyedül maradt a lelkészi teendők végzésére. 1707, júliusban sikerült neki egy időre kiszöknie a várból s ekkor elment Hradistyére a provinciálishoz, de az visszaküldötte. Szerencséjére ez év augusztus havában a császárnak Rabutin fővezérsége alatt álló serege elűzte Várad alól az ostromló Rákóczi-felkelőket s így akadálytalanul visszatérhetett. Innen írt azután 1707. decz. 27-én, majd 1709. november 22-én a provinciálisnak. Mindakét alkalommal elküldé a váradi székháznak ezüstnemű és ruhanemű fölszereléseiről szóló jegyzéket (tehát ezeket is megmentették 1703-ban!) és kérdést tett, hogy megkezdje-e a lerombolt székháznak újjáépítését vagy sem?[2]

Erre azonban csak 1713-ban, már Friebeisz utóda alatt került a sor.

Várpalota.

Veszprémmegye e jeles vára a XV. században az Ujlaky-család birtokában volt. Tudjuk, hogy e család mennyire pártolta a szegény ferenczrendűeket (cseri barátokat), természetes tehát, hogy itt is szivesen épített részükre kolostort 1440 táján.

1456-ban a szigorú ferenczrendűek itt tartották közgyűlésüket.[3] 1470 táján a szentléleki őrséghez csatolták. Legalább 1516-ban odatartozott.[4] Jótevői közül ismerjük Koromlyai Miklóst, aki 1491-ben négy ölni való sertést hagyott nekik.[5]

1521. márczius 2-án itt tartózkodott, a szokásos látogatást végezvén, Somlyai Bernardin provinciális. Ez alkalommal a Szarvaskendi Sibrik-családot a csoport lelki érdemeinek részesévé tette.[6] 1522-ben e kolostorban öltötte magára Szent-

---

[1] Váradi káptalan hiteles helyi levéltára. Prot. I. 493—4.
[2] Gyöngyösi levéltár. Residentia Várad.
[3] Történelmi Tár, 1901. 205.
[4] Magyar Könyvszemle, 1901. 264—5.
[5] Országos levéltár Dl. 19 702.
[6] Sibrik levéltár a Nemzeti Múzeumban.

Ferencz szegényes ruháját Tomory Pál, a későbbi híres kalocsai érsek.[1]

1535 elején Nagyberényi Lőrincz guardián vigyázása mellett 13 szerzetes lakott itt: 7 miséspap és 6 segítőtestvér. Ezek közül Ujlaki Ferencz Székesfehérvárra járt át szentbeszédeket tartani, tehát jeles igehirdető lehetett. Várpalotán Erdődi Mihályt bizták meg az igehirdetéssel, Fejérvári Demeter, Fejérvári János, Gadácsi Balázs és Bakai Miklós gyóntatók voltak.[2]

Guardiánjai közül ismeretesek:

1529. Hahóti Albert
1531. Ugyanő
1533. Nagyberényi Lőrincz
1535. Ebrezi Mátyás
1537. Szentgyörgyi Ferencz
1539. Ujlaki Ferencz.[3]

Szomorú napokat látott e kolostor már 1533-ban. Zapolyay János király ez évben a várat Móré Lászlótól pusztításai miatt részben a törökök segítségével elvette.[4] A törökök ekkor három, e kolostorban lakó salvatoriánust öltek meg és pedig: az öreg Vásárhelyi András miséspapot, «Az angyaloknak nagyságos asszonya» kezdetű ének szerzőjét, Biai Péter és Mocsolyai András segítőtestvéreket.[5]

Nem sokkal ezután János király a várat Podmaniczky János és Ráfael főuraknak ajándékozta. Ezek János király halála után annyira üldözték a ferenczrendűeket, hogy ezek kénytelenek voltak ittlevő kolostorukat elhagyni. 1542-ben már nem választottak Várpalotára guardiánt. Később a török ellen vívott nagy küzdelmekben a kolostor úgy elpusztult, hogy most nyoma sincsen. Lehet, hogy köveit mind belerakták a vár bástyáiba és tornyába.

Veszprém.

E nevezetes püspöki város 1598-ban a töröktől végleg visszafoglaltatván, végvárrá lett és a török ellen állandóan jelentékeny őrség volt benne. Ez őrséget azonban nem a püspök, hanem a vár kapitánya fogadta fel, s így nagyobbrészt kálvinistákból állott

---

[1] Toldy: Analecta. 295.
[2] Chronica seu origo fratrum. Fol. 72.
[3] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 466—99.
[4] V. ö. Békefi: Balaton környékének egyházai és várai. 263.
[5] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 532. Az évszám kiigazítandó 1533.

és csak 1670 után tudta a püspök kivinni, hogy kath. vallású katonákat szegődtessenek ide.

Lehet tehát, hogy már 1625-ben működött itt ferenczrendű szerzetes, mint azt egy 1730-iki oklevél állítja, de működése csak futólagos lehetett. Állítólag e ferenczrendű atya a püspöki székház baloldalán, a régi olvasókanonokság mellett egy kis kunyhóban lakott.[1] Állandó ittlakásra a salvatoriánusok csak 1674-ben gondoltak. Fülöp András provinciális kérésére az egyetemes közgyűlés ez évben megengedte, hogy a Veszprémben számukra építendő kolostort elfoglalhassák.[2]

Erre azután Sennyey István veszprémi püspök megvette Gorup Péter hadnagytól a székesegyház kapujával szemben levő telket és ott megkezdette egy kis székház építését.[3] 1677-re lett készen a kis templom a mellette épült székházzal s az 1677. október 10-iki közgyűlésen a salvatoriánusok Bárkányi Jánost rendelték ide első előljárónak, Tarnóczi Ferenczet pedig magyar és Kaltschmidt Valeriánt német igehirdetőnek.

Mivel a hosszas háborúk és a török folytonos csatangolása miatt Veszprém környéke nagyon lakatlan és szegény volt, az idejött salvatoriánusok sok sanyarúságra lehettek elkészülve. Azért írta Bárkányi az ő áthelyezésekor egyik, Léván hagyott könyvbe: «E könyvet Mikovicz György ajándékozta a lévai székháznak 1674-ben. Három év mulva elfogadván a provincia a veszprémi székházat, a lelkek üdvösségétől ösztönöztetve, oda kell nekem költöznöm előjárónak: egyik nyomorúságból a másikba. Vándorolni kell e nyomorúságos életben, hogy végre elnyerjük az örök életet.»[4]

Bárkányi után előljárók voltak itt: 1678-ban Tarnóczi Ferencz, 1679-ben Fekete Elek, 1680-ban Petes Ferencz, 1681—1683-ban Séllyei Kornél, 1684-ben Somodi Bernardin, 1685—1686-ban Bogárdi Leo, 1687—1688-ban Buzás Gáspár, 1689-ben Biró József.[5]

Mindamellett, hogy a veszprémi püspök 1684-ben megerősítette őket a telek birtokában s a szerzet egyetemes kormánya

---

[1] Balázsovich: Brevis historia conventuum. O. F. M. prov. s. Maria. 147

[2] Gyöngyösi levéltár.

[3] Balázsovich i. m. 147.

[4] Magyar Könyvszemle. 1880. 135.

[5] Közgyűlési jegyzőkönyvek a gyöngyösi levéltárban.

felhatalmazta őket e székház elfogadására, 1685-ben mégis igazolniok kellett magukat a salvatoriánusoknak, hogyan jutottak ők Veszprémbe.[1] Már ekkor látszott, hogy nem akarják őket a dunántúli részeken terjeszkedni engedni. 1689-ben azután Lazari Antal ítélete elvette tőlük e székházat s helyette a beczkait adta nekik.

Mivel az épület úgyis szűk volt és 1685. óta nem lévén ott szükség német igehirdetőre, mindössze két miséspap tartózkodott itten, a salvatoriánusok e székház elvesztését nem is nagyon sajnálták.

Visegrád.

Mivel Zsigmond király sokszor hadakozott Bosnyákországban, sokszor találkozott a szigorú ferenczrendűekkel és nagyon megkedvelte őket. Óhajtotta tehát, hogy Visegrádon, az ő nyaralóhelyén lássa és hallgathassa őket. Azért az ő kérésére V. Márton pápa 1425. június 27-én engedélyt adott a szigorú ferenczrendűeknek a visegrádi kolostor felépítésére.[2] Ebben természetesen Zsigmond király segítette volna őket.

De Zsigmond király nagy elfoglaltsága és folytonos pénzzavarai miatt nem váltotta be igéretét. 1473 elején azonban Mátyás király megint felkarolta e jószándékot és folyamodványt nyujtott be a pápához, hogy Visegrádon a szigorú ferenczrendűek számára kolostort épithessen.[3] Kétségtelenül hozzá is fogott a Boldogságos Szűz tiszteletére avatott egyház és kolostor felrakásához, de azt egészen be nem fejezhette. Tudjuk ezt onnan, hogy 1515 körül azzal a kéréssel járultak a salvatoriánusok az esztergomi érseki helytartóhoz, Nyásy Demeterhez, engedje meg, hogy a kolostoruk közelében álló régi, romladozó kápolnát elbonthassák s annak köveiből egyházuk mellé tornyot épithessenek. Ekkor tehát még a torony nem volt felépítve. A helytartó az elbontást engedélyezte, de kikötötte, hogy a kápolna helyén keresztet állítsanak fel s minden évben egyszer körmenetben odamenjenek imádkozni.[4]

---

[1] A ferenczrendűek gyöngyösi levéltára.
[2] Hevenesi. XXXIX. 141. Blahó: Annales I. 129—30.
[3] Monumenta Romana eppatus Vesprimiensis. III. 221.
[4] Formulare az esztergomi káptalan magánlevéltárában. 278. l.

1513-ban a szigorú ferenczrendűek itt gyültek egybe közgyűlésük megtartására[1] s nemsokára 1514. május 1-én a helytartó a kormányzótanáccsal együtt megint tartott kis gyűlést, hogy az egyetemes közgyűlésre küldendő biztosoknak utasításokat készítsenek.[2]

1516-ban mint az esztergomi őr felügyelete alatt álló kolostort említik.[3] 1531-ben Kőfaragó Györgyné, a kolozsvári nagy jótevő e helyről is megemlékezik, hagyván az ittlakó szerzeteseknek öt forintot.[4]

1535 elején Nagydobosi Demeter nyolcz salvatoriánusra vigyázott itt (őt is beleszámítva). A miséspapok közül Kamonczi Andrásnak az igehirdetés, Bányai Ambrusnak és Diósgyőri Lukácsnak a gyóntatás volt külön kötelességük. A négy segítőtestvér közül egyik a szabó mesterséghez értett.[5]

Guardiánjai közül ismeretesek:

1531. Ujfalusi György	1535. Jánoki István
1533. Nagydobosi Demeter	1537. Hidvégi Máté.[6]

1540. októberben Fels Lénárd, I. Ferdinánd hadvezére, Visegrádot ostrom alá fogta s előbb az alsó várat elfoglalta. Ez ostromkor I. Ferdinánd katonái a kolostornak nagy kárt okoztak s ezért Fels 1540. október 21-én kárpótlásul két hordó bort, egy csomó száraz halat adatott a guardiánnak.[7] A felső vár ostromakor, úgy látszik, az egész kolostor megsemmisült, mert 1542-ben nem választ ide a salvatoriánusok közgyűlése guardiánt.

Az ostrom előtt a visegrádi ferenczrendűek egyházuk értékesebb tárgyait Fülekre vitték. Ezek közül 3 oltárelő, 2 szentségszekrénytakaró, 1 emelvénytakaró és 1 miseruha 1619-ben részint szécsényi, részint a füleki kolostorban még megvoltak, de 1620-ban ezek is elvesztek.[8]

---

1 Toldy: Analecta. 283.
2 U. o. 284.
3 Magyar Könyvszemle, 1901. 264—65.
4 Egyháztörténelmi Emlékek. II. 180.
5 Chronica seu origo fratrum. 65b.
6 Egyháztörténelmi Emlékek. II. 465. 83.
7 U. o. III. 503.
8 1552-iki feljegyzés a gyöngyösi levéltárban. Kaizer F. szives közlése és Magyar Sion. II. (1864.) 232.

Zsolna.

Trencsénymegye felső részének központja volt e város már régóta. A XVII. század végén herczeg Esterházy Pál szerezte meg s ő mindent elkövetett, hogy e város lakosait a katholikus vallásra visszavezesse és abban megerősítse.

Evégből, bár bent a városban a jezsuita atyák nagy eredménnyel működtek, mégis a külső városban lakók tanítására a salvatoriánusokat akarta odatelepíteni. Kérésére a salvatoriánusok 1703. szept. 9-iki közgyűlése elhatározta, hogy e helyet elfogadja és odaküldendőknek kijelölte Gubernát Ádám és Nedeczki Menyhért atyákat. Előzőleg kikérték és 1703. aug. 15-én elnyerték a nyitrai püspök engedélyét is.

A kolostor és templom helyéül herczeg Esterházy Pál azt a két majorsági telket szánta, amely a város alsó kapujával szemben feküdt. Ezeket azonban előbb ki kellett volna váltani a Tersztyánszki és Scipiades családoktól, mert azok birták zálogban. Közbejött azonban a Rákóczi felkelés s építeni úgy sem lehetett.

Egyelőre tehát az ideérkezett ferenczrendűek a Permaj-féle magánházban húzódtak meg s ott rendeztek be egy kis kápolnát. Csak 1711-ben sikerült a kolostor részére szánt telkeket visszavenni, az építkezés pedig csak 1711 után kezdődött.

1708 után az egyik, e székházhoz tartozó ferenczrendű a budetini várban szolgált mint udvari káplán.

Előljárók voltak itt: 1703—08-ban Gubernát Ádám, 1708-ban Ujhelyi Ágoston, 1709-ben Mahacsek Ciprián, 1711-ben Ziveczki Márton.[1]

---

[1] Közgyűlési jegyzőkönyvek a gyöngyösi levéltárban és Fridrich i. m II. 181—83.

HARMADIK KÖNYV.

A Stefanita-őrség — Custodia Sancti Stephani.

ELSŐ RÉSZ.

A Stefanita-őrség általános története 1640-től 1711-ig.

Erdélyben a salvatoriánus-provincia 1640-ben új ágat hajtott. Ez új ág védőszentjének, Szent-István királynak, latinul sanctus Stephanus-nak nevéről a provincia sancti Stephani vagy röviden és magyarosan Stefanita nevet nyerte.

A különválás gondolata tulajdonkép nem a magyar salvatoriánusoktól indult ki, hanem az Erdélybe utóbb beköltözött bosnyák ferenczrendűektől, de a székely-magyarságnak szívóssága, türelme, ügyessége kivívta, hogy az új hajtás mégis csak magyar maradt és rettenetes sok csapás, üldözés, szenvedés között csakhamar nagyranövekedvén, a katholikus egyháznak s az erdélyi magyarság művelődésének nagy szolgálatokat tett.

Alig hinné az ember, ha kétségtelen bizonyítékok nem volnának arra nézve, hogy az ilyen, tisztán vallási dologba is, mint aminő volt egy új szerzet-hajtásnak alakulása, belejátszott egyes államok versengése.

1626 elején történt, hogy Szent-Ferencz szerzetének egy századdal előbb keletkezett ága, a kapuczinus-szerzet felajánlotta szolgálatait az Erdélyben és Délmagyarországon papok nélkül kinlódó katholikus lakosoknak.

Meghallotta ezt egyrészről a magyar katholikus főpapság, másrészről a bécsi császári udvar.

A magyar katholikus főpapság feje, Pázmány Péter, esztergomi érsek azzal akarta a kapuczinusok erdélyi küldetését megelőzni, hogy a magyar salvatoriánusok mentül többet küldjenek maguk közül Erdélybe s így a kapuczinusok ajánlkozása fölöslegessé váljék. Csakis ekkor történhetett az a drámai jelenet, amely a hagyomány szerint Pázmány Péter és a salvatoriánus provincialis közt lefolyt. Az érsek magához hivatta a provincia-

list és követelte tőle, hogy küldjön miséspap atyákat az erdélyi katholikusok közé. A provincialis mentegetődzött, hogy nincs. Az érsek pedig azt felelte rá: akkor menj magad.

Valami igaz van e hagyományban, mert a salvatoriánusok 1626. július 30-iki közgyűlésén Váradi János provincialis csakugyan nem maradt többé Szakolczán, hanem csiksomlyai guardián lett s vele ment még öt miséspap és három segítőtestvér Erdélybe az elhagyott katholikusok megsegítésére.[1] Maga Pázmány 100 forint alamizsnát adott nekik az útiköltségekre.[2]

Másrészt a bécsi császári udvar is megijedt a kapuczinusok ajánlkozásától, mert ezek akkoriban nagyobbrészt francziák voltak s így attól lehetett tartani, hogy a franczia eredetű szerzetesekkel együtt a franczia protektorátus (franczia pártfogás) ki fog terjedni Erdélyre és Délmagyarországra. II. Ferdinand császár és magyar király elküldötte tehát Georgiceo (Gyorgyics) Atanász nevű, spalatói származású és így horvátul, bosnyákul értő ügyvivőjét Boszniába. Ez 1626. augusztus havában csakugyan Boszniába utazott s rábírta a bosnyák ferenczrendűek kormánytanácsát, hogy ők vállalják magukra a délmagyarországi és erdélyi katholikusok lelki gondozását. A bosnyák ferenczrendűeknek Rómában nagy befolyásuk volt s a római hitterjesztő bizottság értesülvén a bosnyák ferenczrendűek vállalkozásáról, nem adta meg a kapuczinusoknak a felhatalmazást az Erdélyben való működésre.[3]

Lássuk már most, mi lett a mozgalmak eredménye Erdélyben.

Előadtuk már (l. II. könyv IV. szakasz), hogy a magyar katholikus egyház fejei mennyire aggódtak a csiki kolostorért. Mindig attól féltek, hogy az odaküldött magyar ferenczrendűek kihalnak s nem lesz a katholikus székelyeknek lelki központja s elszakad az a vékony szál is, ami e kis katholikus magyarságot a többi katholikus magyarsághoz köti.

De természetesen még jobban aggódtak ezen maguk az erdélyi katholikus főurak, de ők már nem ragaszkodnak okvetlenül a Magyarországból származó szerzetesekhez, mert a túlságos ragaszkodás gyanússá tette volna őket az erdélyi fejedelem és a többi erdélyi urak előtt. Ezek azt mondották volna, hogy nem csupán a magyar szerzetest óhajtják, hanem a magyar királyt is.

---

[1] Somlyai Mihály feljegyzése a gyöngyösi levéltárban.

[2] Pázmány Péter levelei. I. 557.

[3] Starine. XVII. (Zágráb, 1886.) 150.

Midőn tehát a bosnyák ferenczrendűek igéretük szerint Délmagyarországon megkezdették működésüket s 1626-ban egy pár közülök az erdélyiek birtokában levő Karánsebeshez nem messzire fekvő Krassován (Karasewo-n) megjelent, az előkelő Osdolai Kún család egyik tagja, Kún Szerafin ezekhez csatlakozott, ezeknél vette fel Szent-Ferencz ruháját.[1]

Midőn tehát Bethlen Gábor meghalt és özvegye Brandenburg Katalin a katholikus vallás iránt nagy érdeklődést mutatott, három erdélyi katholikus főúr: Kovacsóczy István, a kanczellár, Toldalaghy Mihály, a marosszéki főkapitány és Bálintffy Kristóf, a kincstartó irtak a bosnyák ferenczrendűek provincialisának, hogy legalább két miséspap atyát küldjön hozzájuk. Ha nem is tudnak magyarul, mégis csak tudnak szentmisét mondani és azokat, akik tudnak latinul, meggyóntathatják.

E levél első hatása volt, hogy 1630 első felében Pozsegai Illés bosnyák ferenczrendű Krassováról Lippán keresztül Erdélybe ment.[2] Másik nagyobb hatása volt, hogy a bosnyák provincialis kiválasztott papjai közül egy kis társaságot s annak élére állította a boszniai Tuzla városból származó, latinosan de Salinisnak, magyarosan Szalinai Istvánnak hívott atyát s beküldte Erdélybe. A kis társaság Szalinain kívül még Loparai Istvánból, Szeráji (Szerajevoi) Mariánból és a már említett Pozsegai Illésből állott.

Mire azonban e kis társaság Erdélybe érkezett, Brandenburgi Katalin kénytelen volt lemondani a fejdelemségről s helyette az erdélyiek előbb Bethlen Istvánt, azután 1630. november 26-án I. Rákóczy Györgyöt választották meg.

Arra azonban elég jókor érkeztek, hogy I. Rákóczy György megválasztása és bevonulása előtt már Erdélyben legyenek. Azok közt, akik az új fejedelmet 1630. deczember 23-iki bevonulásakor Gyulafehérvárt üdvözölték, szántszándékkal ott állott Szalinai István is az ő társaival együtt. Azt akarta ezzel elérni, hogy a fejedelem lássa őket s ne üzhesse ki őket, mint később, az ő meghivása nélkül betolakodottakat.

Hogy működésük az egyházi hatóság részéről is elismert legyen, az apostoli széktől is felhatalmazást kértek.[3] Az apostoli

---

[1] Fermendzsin: Acta Bosnae. 401.

[2] Acta Bosnae. 401.

[3] Győrffy: Ortus et progressus provinciae Transylvaniae Ordinis Minorum s. Stephani. Csiksomlyó, 1737. 11—12 l.

szék a kis társaságot a «missio apostolica» «apostoli küldöttség» jogkörével ruházta fel s annak előljárójává Szalinai Istvánt nevezte ki.[1] Az új erdélyi fejedelemnél Kovacsóczy kanczellár kieszközölte, hogy ez nekik az ottmaradásra és az alamizsna gyüjtésre 1632. június 10-én engedélyt adott.[2]

Igy megvetvén lábukat Erdélyben, eleintén egyes főurak udvaraiban tartózkodtak, mint udvari káplánok, de azután körülnéztek, hol lehetne állandó lakást épiteniök?

Erre azután legalkalmasabbnak találták Marosszéken a Nyárád felső völgyét, mert itt Demjénháza, Mikháza, Köszvényes és Remete tiszta katholikus falvak abban az időben sokszor katholikus pap nélkül szükölködtek, sőt Köszvényesen templom se volt. Tetszett e választás Toldalaghy Mihály marosszéki főkapitánynak is, mert az ő birtokától nem volt messze s igy ő ott magának családi sirboltot épithetett.

Ennélfogva az ekkor még Köszvényes határában levő Mikházán 1635. szeptember havában Toldalaghy Mihály és neje Mihálcz Erzsébet megvettek egy udvarházat Márkodi Gergelytől és annak árában 100 forintot ki is fizettek. A rendes adásvételi szerződést azután 1636. február 8-án készitették el a bíróság előtt. A szerződésben világosan kitették, hogy a ferenczrendüek a megvett telken kápolnát és barátoknak való czellákat épithetnek, Toldalaghy pedig sirboltot készithet.[3]

Az épitéshez azonban sok minden kellett s nagy akadály volt, hogy Szalinai és társai nem tudtak magyarul. Emiatt ha fogadtak is mestereket, nem tudtak azoknak utasításokat adni. Ezt az akadályt használta fel az isteni gondviselés, hogy a bosnyák ferenczrendüeket a magyar ferenczrendüekkel összeköttetésbe hozza.

Épen akkor érkezett vissza a Székelyföldre Nagyszombatból szüleinek látogatására Domokos Kázmér marianus segitőtestvér. Ő tudott latinul és látván mily üdvösséges dologba akarnak fogni a bosnyák barátok, melléjük állt, tolmácsuk lett, kezemunkájával is segitett nekik és bejárván a katholikus vidékeket, mindenfelé adományokat gyüjtött, hogy a köszvényesi (mint akkoriban

---

[1] Veszely: Erdélyi egyháztörténeti adatok. 342.

[2] U. o.

[3] Losteiner Lénárt: Annales provinciae s. Stephani. Pars IV. sectio. II. articulus 1. Kézirat a csiksomlyói konvent levéltárában. Veszely Károly i. m. 328.

mondották, később mikházi) kolostor felépüljön. Így pl. biztosan tudjuk, hogy Ferenczi György püspöki helytartó (egyúttal gyergyószentmiklósi plébános 1638-ban) egy ízben gerendákat és szarufákat, továbbá 19 forintot küldött e kolostor építésére, másodízben pedig egyszerre 100 forintot adott.[1]

Az építés megkezdése előtt Szalinai István elküldötte Loparai István nevű társát Rómába, mert az «apostoli küldöttség» jogkörével járó felhatalmazás lejáróban volt. Loparai teljes sikerrel járt ott, mert a hitterjesztő nagy bizottság (congregatio de propaganda fide) érdeklődéssel kisérte az erdélyi katholikusok megmentésére irányuló munkát. Loparai három levelet hozott magával Rómából. Az egyikben maga a bizottság meghagyja Szalinainak, hogy amennyiben szükséges, a kapott felhatalmazásokat társaira is átruházza. Továbbá felszólítja őt, hogy küldje el Rómába a fejedelem azon levelét, amelyben megengedi, hogy Köszvényes faluban lakhassanak. A másik levelet 1636 október 1. a bizottság elnöke Barberini kardinális írta s ebben megbízta, hogy a székely katholikusok vallási állapotairól, a becsúszott visszaélésekről vagy helytelen szokásokról neki jelentést tegyen. A harmadik volt az 1636. október 2-án kiállított pápai bulla. Ebben VIII. Orbán pápa hétévre megadta «az apostoli küldöttség»-nek járó hatáskört és felhatalmazásokat s kinevezte Szalinait újra e küldöttség előljárójának.[2]

A kapott felhatalmazással élve, Szalinai látogatást tett egész Erdélyben. Ebben őt a katholikus főurak teljes erővel támogatták s azért nekik Barberini kardinális 1638. november 21-én köszönetet mondott.

Közben Mikházán (Köszvényes közelében) fából egy kis székházat felépítettek. Mikor ez egy kevéssé rendben volt, Szalinai Domokos Kázmért küldötte Rómába s e küldetés az erdélyi ferenczrendűek sorsára döntő hatású lett. Először is azért küldte Szalinai oda Domokost, mert megtanitván őt a papi és erkölcsi ismeretekre, méltónak találta a felszentelésre. Ajánlására Domokost Rómában 1639. novemberben miséspappá szentelték.

Második, Domokos által előterjesztett kérése az volt, hogy az Erdélyben lakó ferenczrendűekből az apostoli szék külön ör-

---

[1] Veszely: Erdélyi egyháztörténeti adatok. 144.

[2] A csiksomlyói konvent leveleinek lajstroma. 43 l.

séget alakítson. Ha mindig csak úgy maradtak volna, mint 1630-tól 1640-ig, hogy részint a salvatoriánus, részint a bosnyák provinciából kellett nekik az elhunyt vagy eltávozott tagok helyett új szerzeteseket kérni, akkor Erdélyben soha elég szerzetes nem lett volna. Ellenben, ha itt külön és olyan őrséget állítanak fel, amelynek joga van növendékeket felvenni és felszenteltetni, akkor az erdélyi katholikusok a maguk soraiból kipótolhatják az elhunytakat, sőt még meg is szaporíthatják a szerzetesek számát és azok számára új kolostorokat is építhetnek.

Domokos mindenesetre Szalinai biztatására és a Csiksomlyón lakó salvatoriánusok beleegyezésével úgy adta elő Rómában a kérelmet, hogy a már meglevő csiksomlyai és mikházi kolostorokon kívül még két kolostort állítanának fel, az egyiket Fehéregyházán, a másikat a háromszéki Nyujtódon.

Mivel a csiksomlyai kolostorban lakó ferenczrendűek akkor (1629 óta) a szerzetnek «strictioris observantiae reformati», azaz «javított, szigorúbb rendtartású» ágához tartoztak, a szerzet római ügyésze úgy terjeszté e kérelmet hivatalos alakban a római pápa elé, hogy a csiksomlyai kolostort válassza el a magyar salvatoriánus provinciától s a másik három meglevő vagy alakuló kolostorral együtt szervezzen belőle önálló, szigorú rendtartású őrséget.

VIII. Orbán e kérelmet meghallgatva, 1640. február 3-án aláírt bullával felállította az erdélyi, szigorúbb rendtartású őrséget és annak első őrévé Szalinai Istvánt nevezte ki.[1]

E pápai bullával és a többi szükséges meghatalmazásokkal felszerelten Domokos visszatért Erdélybe és megkezdődött az új őrség nehéz, küzdelmes élete.

Sanyarú és küzdelmes volt ez élet kivált 1666-ig, mert a sok külső ellenségen kívül sok baj volt az őrség belső életében.

E belső bajokhoz tartozott először is, hogy kezdetben nagyon kevesen voltak.

Az őrség megalakulásakor csak a következő ferenczrendűekből állott:

Csiksomlyón laktak Csiksomlyai Miklós guardián, Csikszeredai Márton, Török Imre, Tót Márk miséspapok és Kállai Tamás segítőtestvér.[2]

---

[1] Győrffy i. m. 15—17.

[2] Somlyai Mihály feljegyzése a gyöngyösi levéltárban. Ujfalvi Albert feljegyzése a csiksomlyói levéltárban.

Mikházán laktak: Szalinai István, Loparai István, Zágrábi András előadó (lector) és Domokos Kázmér. Lehet, hogy itt-ott volt még egy-két bosnyák eredetű ferenczrendű miséspap és egy-két segítőtestvér, de akkor is legfeljebb 14-en voltak. Ezeknek azután még két kolostorba kellett volna szétoszolniok, hogy az őrség legalább négy kolostorból álljon. A Nyujtódon felállítani tervezett kolostor létesítésére, úgy látszik, Zágrábi Andrást szánták, mert ő Háromszéken halt meg,[1] a fehéregyházi régi kolostor újjáépítésére pedig e tekintetben már jártas Domokos Kázmért választották ki. Emiatt azután Mikházán csupán bosnyák barátok maradtak s azok közül csupán Szalinai István hozta meg az áldozatot, hogy megtanuljon magyarul.

E két, különböző nemzetiségű, különböző természetű szerzetesekből kellett volna új, egységes provinciának alakulnia.

Az egybeolvadást azonban a nemzetiségi különbségen kívül megnehezítette, sőt majdnem lehetetlenné tette az, hogy Rómában a szerzet egyetemes kormánya ez őrséget a «javított, szigorúbb rendtartású» ághoz csatolta.

Szent Ferencz szabályainak megtartásában ugyanis akkor, 1640-ben két módozat volt, az observansoké és a szigorúbb rendtartású, református (javított) csoportoké. Az első módozat szerint a ferenczrendűek kolostorai kisebb jövedelemforrásokat, például malmokat, apró, a szerzetesektől megművelhető szántóföldeket, réteket bírhattak és így nem voltak egészen kézimunkájukra vagy alamizsnára utalva. A javított (reformatus) szigorúbb rendtartású (strictioris observantiae) kolostorok ellenben semmiféle ingatlant se bírhattak, sőt még csak egész évre szóló élelmiszereket se halmozhattak föl, hanem alamizsnakéregetésből kellett fentartaniok magukat.

Roppant nagy meglepetés volt tehát Szalinaira és társaira, hogy a Domokos Kázmértól Erdélybe hozott pápai bulla őket a szigorúbb rendtartásra kötelezte s a generális közvetetlen hatósága alól a kardinális pártfogó és a tőle kinevezett főügyész gondviselése alá helyezte.

Ebbe az Erdélybe jött bosnyák ferenczrendűek sehogyse akartak belenyugodni. Azért értesülvén VIII. Orbán pápa haláláról († 1644. július 29.) elküldötték Zágrábi Andrást, remélvén,

[1] Újfalvi Albert följegyzései a csiksomlyói konvent levéltárában.

hogy a régi pápa határozatát az új könnyen megváltoztatja. De mivel akkor Erdélynek rendes püspöke nem volt s így Erdély egyházi főhatóság tekintetében a hitterjesztő nagy bizottság (Propaganda fidei) alá volt rendelve, a pápa e bizottságot kérdezte meg. Ez pedig a bosnyákok kérelmét visszautasította. Zágrábi tehát eredménytelenül tért vissza.

1646-ban Szalinai és társai Gábor nevű társukat küldötték Rómába és ismertették kérésüket, hogy őket az observansokhoz helyezzék vissza, azt vetvén okul, hogy Erdélyben nem élhetnek meg alamizsnakérésből, tehát az ingatlanokra rá vannak szorulva.

Ekkor hosszasan tárgyalták a különböző római bizottságok és hivatalok e kérdést. Utoljára az egész tárgyalások eredményét a pápa személyes döntése alá bocsátották. A pápa most is a hitterjesztő bizottság véleményét fogadta el, ez pedig összeegyeztethetetlennek tartotta az ingatlanok szerzését Szent-Ferencz szándékával s 1645. október 15-én kimondotta, hogy az erdélyi őrségnek meg kell maradni a javított, szigorúbb rendtartásban. Juguli, a hitterjesztő bizottság titkára, egy héttel később kelt kisérő levelében megmagyarázza a bosnyákoknak, miért nem lehetett e kérdésben nekik engedni. «Milyenek lesznek utódaitok, ha ti azokra a könnyű és kényelmes élet példáit hagyjátok? Ti most réteket, szántóföldeket, szöllőskerteket, malmokat és jobbágyokat óhajtotok, azok pedig majd mit kívánnak egyebet, mint várakat, fényes palotákat és terjedelmes uradalmakat?! Ünneplitek Bernardint, Capistranói Szent Jánost, Márkai Jakabot! Ámde ezeket a szegénység vitte mennyekbe. Ezeknek a nyomdokait kell nektek követnetek.»

Mindössze azt az engedményt adta meg az erdélyi ferenczrendűeknek a hitterjesztő bizottság, hogy az egyévi szükséges gabonát, főzeléket, bort s egyéb élelmiszert, valamint a pénzbeli adományokat egyfolytában (pl. ősszel) össze lehetett gyüjteni s azokat az őrtől kijelölendő gondviselőnél (syndikus) elhelyezni és e gondviselő adjon abból időnként a szerzeteseknek, valamint a kint járó igehirdetőknek annyit, amennyire szükségük van.[1]

Mennyire ragaszkodott e hitterjesztő bizottság ahhoz, hogy az erdélyi őrség a szigorúbb rendtartású provinciánál maradjon, mutatja Jegenyei Ferencz esete is.

---

[1] Győrffy i. m. 18—21. ll.

E derék, erőslelkű férfiú már tanító volt Gyulafehérvárt, midőn az isteni gondviselés őt arra vezette, hogy az erdélyi ferenczrendűek közé lépjen. 1644-ben Fehéregyházán öltözött be s mivel már megvolt ahhoz kellő tanultsága, Szalinai, gondolván a jövőre, okosan elküldötte őt Olaszországba, hogy ott jobban képezhesse magát s az őrségnek nyelvekben jártas, külföldi műveltségű tagja legyen. Mivel Szalinai az observansokkal állott addig összeköttetésben, ezeknek viterboi iskolájában szerzett neki helyet. Azonban a hitterjesztő bizottság titkára ezt megtudván, Jegenyeit 1646-ban elhozatta onnan és Rómában a szigorúbb rendtartásúak ripai kolostorában helyezte el. Itt kellett neki a hittudományt végigtanulnia.[1]

Gábor atya 1646 őszén visszatérvén, nem csupán a fentemlített, döntő határozatokat hozta magával, hanem az őrség kormányzását érintő többi rendeleteket is. A szerzet egyetemes biztosa megtudván, hogy addig közgyűlést nem tartottak, kinevezte Gábor atyát látogatónak (visitator) s követelte, hogy közgyűlést tartsanak, azon új őrt válasszanak.

Ennek következtében az őrség 1647. márczius 21-én csakugyan közgyűlést tartott Csiksomlyón. Mivel Szalinai már úgyis nagyon sokáig volt őr (hat évig, pedig csak három évig kellett volna) s mivel ő különben is nagyon el volt foglalva az apostoli helytartósággal, többé őt nem választották meg, hanem Szeráji (Szerajevoi) Marián lett az új őr.[2]

Három év mulva, 1650. augusztus 10-én kelt rendelettel az egyetemes biztos Szalinai Istvánt bizta meg az őrség kolostorainak meglátogatásával s a közgyűlés összehívásával adván neki egyúttal választói és döntő szavazatot a közgyűlésen. Ezt nemsokára megtartották, mert még ez évben új embert, Magonovics Miklós nevűt találunk az őri szolgálatban.[3]

Ennek idejében, körűlbelül 1652 végén befejezte áldásos életét az erdélyi őrség eddigi lelkivezére: Szalinai István.

Hosszas dicséret helyett pillantsunk végig mégegyszer az ő erdélyi működésén.

Midőn Szalinai István Erdélybe jött, az erdélyi katholikusok

---

[1] U. o. 21.

[2] A ferenczrendűek kolozsvári levéltára loculus 15.

[3] Losteiner: Annales. Pars. II. s. 26. a. 116.

csaknem teljesen fejetlenek voltak. Bethlen Gábor idejében Erdély annyira különálló fejedelemség lett, hogy a magyar királytól kinevezett, de se Erdélyben, se Rómában el nem fogadott erdélyi püspök ott joghatóságot nem gyakorolhatott. Pázmány Péternek és a többi magyar püspököknek abbeli törekvései, hogy Erdély legalább egyházi téren legyen az egységes magyar királyság része, hiábavalók voltak.

Az apostoli szék ennélfogva Erdélyt, mint olyan területet, ahol rendes püspöki hatóságot gyakorolni nem lehetett, a hitterjesztő-bizottság (Propaganda fidei) alá rendelte és apostoli előljárókkal vagy apostoli helytartókkal (praefectus aut vicarius apostolicus) kormányoztatta.

Szalinai Erdélybe jövén, igyekezett az erdélyi katholikusoknak ügyét az apostoli székkel szemben rendezni. Összeköttetései által, mint láttuk, kivitte, hogy itt «apostoli küldöttséget» (missio apostolica) állítottak fel s annak előljárójává (praefectus) őt nevezték ki. Ez előljáró osztogatta az alkalmasoknak talált papoknak a felhatalmazást a hívek feloldozására, ő állított, ahol szükségesnek mutatkozott, új lelkészségeket, iskolákat, ő tett jelentést a katholikus vallás állapotáról stb.

1640. márczius 29-én a hitterjesztő-bizottság a küldöttség praefectussává megint Szalinait nevezte ki.[1] S mivel ekkor Szalinai már az erdélyi stefanita-provincia őre volt, ez volt az első lépés arra, hogy a praefectusság az erdélyi ferenczrendűek őri tisztségével állandó kapcsolatba jöjjön.

Mint praefectust hívja fel a hitterjesztő-bizottság 1641. május 18-án Szalinait, járjon közbe az erdélyi uraknál, a fogságba vetett munkácsi görög-katholikus püspök kiszabadítása végett.[2]

Mivel ekként mind a római apostoli széknek, mind az erdélyi katholikus főuraknak tetszését megnyerte, 1642 elején kinevezte őt a hitterjesztő-bizottság Erdély apostoli helytartójává. Ezáltal ő lett az erdélyi katholikus papság feje és igazgatója. Ez év február 22-én Mikházán írt levelében alázatosan jelenti a hitterjesztő-bizottságnak, hogy e terhet, míg más alkalmasabb embert nem találnak, elvállalja.[3]

---

[1] Registrum literarum a csiksomlyói konvent levéltárában. 43, 46.
[2] Hodinka: Okmánytár a munkácsi püspökség történetéhez. 100. l.
[3] Acta Bosnae. 439.

E hivatalának gyakorlásában szüksége lett volna az erdélyi fejedelem támogatására. Ezt azonban nem egészen nyerte el, mert I. Rákóczy György ő ellenében pártfogása alá vette a Háromszéken lakó és házasságban élő katholikus papokat. Ezek tehát nem akartak neki engedelmeskedni, sőt még azt se akarták megengedni, hogy azon a vidéken nőtlen katholikus pap állomást kapjon. Az 1647 áprilisban tartott országgyűlésen a katholikus főurak újra kérték a fejedelmet, adjon olyan parancsolatot, hogy az összes katholikus papok Szalinaitól függjenek. I. Rákóczy 1647. április 20-án el is rendelte az összes hatóságoknak, hogy Szalinainak az ő hivatala gyakorlásában segítségére legyenek; a házas papoknak is parancsolta, hogy Szalinait előljárójuknak ismerjék el s az egy házasságbeli dolgon kívül tőle függjenek, de mivel levele végén megtiltotta, hogy a házas papokat javadalmuktól megfossza,[1] Szalinai ezzel nem sokat ért. 1648-ban pedig I. Rákóczy György követelésére a fehéregyházi kolostort oda kellett hagyni.

Ezek lassan-lassan annyira elkedvetlenítették Szalinait, hogy 1650-ben az apostoli helytartóságról lemondott. Lemondásának bejelentésével Miklós bosnyák atyát (alkalmasint Magonovics Miklóst, az új őrt) bizta meg s e végből őt Rómába küldötte. Kérte egyúttal, hogy az apostoli helytartóság helyett a küldöttségi előljáró (praefectus) tisztét ismét ráruházzák. Kérését teljesítették és 1650. július 4-én kinevezték őt öt évre praefectussá. Azzal okolták meg e kinevezést, hogy Szalinai érti az erdélyiek nyelvét és jó barátságban van a máskülönben eretnek fejedelemmel és a többi nagy urakkal.[2]

A praefectussággal összekötött teendők végzésére Szalinai jónak látta Erdély fővárosában, Gyulafehérvárott, házat szerezni. Azért elküldötte oda Domokos Kázmér atyát és 1652. február 25-én 100 forintért megvett egy házat a tövisi utczán.[3]

Ezután nincsen többé emlékezés Szalinairól s 1653-ban már olyan esemény fordult elő az erdélyi ferenczrendűek körében, ami Szalinai életében nem történhetett volna meg és ami 14 évi belső viszálynak, sokszor csúf veszekedéseknek vetette el magvát.

Az 1640—53. években, bár Nyujtódon a kolostor alapítás

---

[1] Történelmi Tár. 1911. 246.

[2] Losteiner. Annales. II. pars. 260. Registrum literarum. 43.

[3] A ferenczrendűek kolozsvári levéltára. Loculus 25.

nem sikerült és Fehéregyházáról 1648-ban vissza kellett vonulni, a provincia tagjainak száma szépen gyarapodott, még pedig természetesen inkább magyarokkal, mint bosnyákokkal. Hozzá még a szerzetbe lépett magyarok tanultság, műveltség és vallásosság dolgában is felette állottak a bosnyákoknak.

A belépett magyarok közül említettük már Jegenyeit. Vele egyidőben, 1644-ben öltözött be a fehéregyházi kolostorban Martonosi Márton. Ezek tehát ott Fehéregyházán Domokos Kázmér guardián lelkesítő szaván és példáján nevelkedtek. Közülük Martonosit 1646. július 14-én Bákó városában, mint székhelyén pappá szentelte Bandini Márk martianopolisi érsek, Oláh- és Moldvaországok apostoli helytartója.[1] Jegenyei Ferencz, mint láttuk, Viterbóban, majd Rómában tanult és ott szentelték pappá.

Mint kész pap lépett be a szerzetbe Pálfalvi Péter, volt plébános.

1648. szeptember 17-én vette fel Szent-Ferencz ruháját, még pedig bizonyára földije, Jegenyei Ferencz példáján buzdulva és Domokos Kázmér biztatására az oláh eredetű, de Jegenyén született és ott római katholikus vallásban nevelkedett Kajoni János.

Követték ezeket 1650-ben a Csip-Taplóczán született s azért rendesen Taplóczai Istvánnak hívott Görög István, 1651-ben Delnei Imre volt világi pap, Dóczi György és Oláhfalvi Balázs növendékek.[2]

Ezek után méltán várhatták a magyarok, hogy a provincia kormányzásában nekik is részt adjanak. Ámde, mint láttuk, 1653-ig a magyarok legfeljebb csiksomlyói guardiánok lehettek. Ezenkívül a bosnyákok miatt a szigorúbb rendtartást se lehetett a provincia belső életében megvalósítani.

Szalinai halála után Imotai Simon nevű bosnyák ferenczrendű vette át Mikházán társainak vezetését. Mivel Rómában még nem voltak jól tájékoztatva az erdélyi ferenczrendűek állapotairól, Imotai Simon kivitte, hogy 1653-ban, Magonovics őri hivatala lejáróban lévén, őt nevezték ki látogatónak és a közgyűlési vezetőbiztosnak.

E felhatalmazás erejénél fogva Imotai Simon 1653-ban Csiksomlyón közgyűlést tartott. Erre a mikházi guardiánt és

---

[1] Registrum literarum a csiksomlyói konvent levéltárában. 61.

[2] Ujfalvi Albert feljegyzései a csiksomlyói konvent levéltárában.

e mellett Neukovics, másként Varesi Péter nevű társát is magával hozta és annak szavazatot adott. Igy csak két magyar szavazó maradt: Csiksomlyai Miklós és Domokos Kázmér kormánysegédek. Mivel a bosnyákoknak Neukovics Péter szavazatával többségük volt, megválasztották őrré Imotai Simont, mikházi guardiánná Simon testvérét, Imotai Bertalant, kormánysegédeknek két más bosnyákot.[1]

Ez annyira nyilvánvaló törvényszegés volt, hogy a magyarok ezt nem türhették. 1654 márczius 24-én a két volt kormánysegéd leírta az egész törvénytelen választást és a többiek e leírással Domokos Kázmért elküldötték Rómába az egyetemes biztoshoz panasztétel és orvoslás végett.

Domokos ott Rómában valami lábbajt kapott és igy csak nagyon későn indulhatott vissza az egyetemes biztosnak 1654. július 23-án kelt rendeletével. Megparancsolta e levélben az egyetemes biztos a ferenczrendűek németországi biztosának, válaszszon ki valakit a magyar mariánusok provinciájából és ezt küldje Erdélybe a panasz megvizsgálására, új választás megtartására és a veszekedések lecsillapitására.

A kellemetlen és veszedelmes küldetést Tólián Ferencz magyar mariánus vállalta el. Ő megvizsgálván az 1654 elején tartott választás iratait és körülményeit, azt érvénytelennek nyilvánította. Ezután 1654 november közepén új közgyűlést hivott egybe. E közgyűlésen természetesen a magyarok győztek. Domokos Kázmért választották meg őrnek és még Mikházára is magyar guardiánt tettek.

Ebből még nagyobb baj keletkezett.

1654 karácsony ünnepére Domokos Kázmér és az összes Mikházára jött magyar ferenczrendűek az egy guardián kivételével eltávoztak Mikházáról, hogy a katholikus főurak udvaraiban szent beszédeket és istentiszteleteket tartsanak. A bosnyákok azt mondották, ők nem mennek sehova, mert nem tudnak magyarul. Deczember 28-án azonban a bosnyákok egyszerre mind a magyar guardiánra rohantak és őt tömlöczbe akarták vetni. De a magyar guardián erős volt és nem birták őt szobjából kihúzni. Erre rácsukták az ajtót és ott fogságban tartották és azt kiál-

---

[1] Losteiner: Annales. Pars. IV. s. II. a. 91.

tották, hogy sohase tűrnek meg Mikházán szigorúbb rendtartású ferenczrendűt. Utóbb ez erőszakoskodásokon megszeppentek és a marosszéki katholikus főurak nagy sérelmére Marosszék eretnek főkapitányához fordultak védelemért.

Visszatérvén ünnepi kirándulásáról Domokos Kázmér, kiszabadította ugyan a magyar guardiánt, de ő nem akart az erőszak útjára térni. A türelem pajzsával felfegyverkezve elvonultak Csiksomlyóra s rábízták a felmerült vita eldöntését az apostoli székre, mert hiszen a bosnyákok tulajdonképen annak rendelkezéseit tiporták lábbal.[1]

A nagy baj, melybe jutottak, eszükbe juttatta, hogy van nekik Viterboban és Rómában tanult és így az olasz nyelvben jártas szerzetestársuk: Jegenyei Ferencz. Megadták tehát neki a szükséges utasításokat és Rómába küldték a hitterjesztő-bizottsághoz.

De a bosnyákok is érezték, hogy baj van s a volt mikházi guardiánt, Imotai Bertalant két társával együtt szintén odaküldötték.

Rómában tehát az egy magyarnak három bosnyákkal és azok pártfogóival kellett küzdenie. De azért Jegenyei 1655. június havában megjelent a hitterjesztő-bizottság nagyszerű palotájában és a bizottság titkára, Massari Dénes, döntő biró előtt bátran megállta helyét. Jelenvoltak ott a két félnek ügyészei is. Először is felolvasták az erdélyi őrségnek alapító levelét, majd X. Incze pápa határozatát és az erdélyi katholikus főurak levelét. E levélben az erdélyi katholikus főurak, mint pártfogók, kinyilatkoztatták, hogy a mikházi kolostort a maguk alamizsnáiból, a maguk nemzetének és a maguk fiai részére építették és nem engedhetik, hogy idegen provincia tagjai onnan kiszorítsák a magyarokat. A bosnyákok ez ellen egyebet nem tudtak emlegetni, mint folyton azt, hogy az őrség szervezője, Szalinai István, eredetileg bosnyák observans ferenczrendű volt s ő építette (de nem a maga pénzén) a maga és társai számára e kolostort s így az az övék.

A döntőbíró az előadottak után kimondotta, hogy a magyaroknak napnál fényesebb igazságuk van. Jegenyei a további in-

---

[1] Jegenyei Ferencz jegyzetei a csiksomlyói konvent levéltárában.

tézkedés előtt kijelentette még, hogy ha VII. Sándor pápa másként határoz, ő szentséges lábai elé veti magát és engedelmeskedni fog, de addig ahhoz tartja magát, hogy ő VIII. Orbán pápa bullája értelmében a szigorúbb rendtartásra tett fogadalmat.

E kijelentésre a döntő bíró azt válaszolta, hogy nincs igazságszerető ember, aki az erdélyi őrség rendtartását megváltoztathatná. Ez őrség hovatartozása két erős pápai határozaton nyugszik s így nincs szükség harmadik pápai határozatra. Tessék a generálisnak a döntő határozatot végrehajtani és a mikházi kolostort a szigorúbb rendtartású ferenczrendűeknek átadatni.[1]

Könnyű volt Rómában határozni, de nehéz volt azt végrehajtani. Már akkor, mikor Jegenyei Rómában volt, próbálták az erdélyi katholikus főurak fenyegetéssel a bosnyákokat Mikházáról elűzni, de az nem sikerült. 1655. márczius 9-én Kolozsvárt kelt levelükben Haller István, Sulyok István, Petki István és Kornis Ferencz szemükre hányták Imotai Simonnak és társainak botrányos magaviseletüket és fenyegették őket, hogy ha észre nem térnek, elvonják tőlük a szokott alamizsnát, s kikergetik őket az országból. Emlékeztették őket arra is, hogy az erdélyi katholikus főurak közbenjárására engedte meg a fejedelem a tövisi helyett a mikházi kolostornak felépítését. De mindez nem használt.

A katholikus főurakkal szemben a bosnyák ferenczrendűek nem szégyelték magukat, hanem az eretnekekhez fordultak, még pedig most már magához az erdélyi fejedelemhez. II. Rákóczy György maga talán nem sokat törődött a bosnyák barátok folyamodványaival, de udvari emberei nem bánták, ha a katholikusok egymásközt veszekesznek. Azért egymásután két, 1655. október 23-án és 1655. november 25-én kiállított oltalomlevelet irattak alá a fejedelemmel. Folyamodványaikban a bosnyákok azzal vádolták a csiki magyar barátokat, hogy czelláikat feltörték, leveleiket ellopták s már most őket, csak azért, mert nem tudnak magyarúl, a fejedelem atyjának engedélyével épített kolostorukból kiakarják űzni.[2]

Már most a magyar ferenczrendűeken volt a sor, hogy a fejedelmet felvilágosítsák s az elhamarkodva kiadott oltalomlevelet visszavonassák. Mikes Mihály kanczellár, régi pártfogójuk

---

[1] Győrffy i. m. 22—23.

[2] Losteiner Annales. Pars II. 38.

útján levelet intéztek a fejedelemhez s abban kimutatták, hogy a mikházi kolostor «az erdélyi katholikus status számára engedtetett és nem csupán a boszniai barátok számára» és így jogtalan, hogy ezek «a mikházi klastromot teljességgel csak maguknak akarják usurpálni (visszatartani) és abból a magyar barátokat excludálni» (kirekeszteni). II. Rákóczy Györgyben volt annyi magyar érzés, hogy ezt nem akarta, de csak fél rendszabályt hoz s 1656. jan. 13-án előbbi oltalomleveleit úgy módosította, hogy «a magyar barátokat semmi szín alatt a boszniai barátok a mikházi kolostorból ne merészeljék kirekeszteni, hanem elegyesleg lakjanak abban a magyar és a boszniai barátok».[1]

Ámde a bosnyákokkal nem lehetett elegyesleg lakni, mert ők nem akartak maguk közt szigorúbb rendtartású ferenczrendűt tűrni.

Vissza kellett tehát térni az 1655-iki római határozat egyházi végrehajtásához.

Ez pedig végtelenül lassan ment. Jegenyei sokáig nem térhetett vissza Erdélybe, mert Olaszországban pestis tört ki s így más országok vesztegzárak nélkül át nem eresztették. Azután pedig a szerzetfejedelem halasztotta a végrehajtást, mert a bosnyák ferenczrendűeket nem akarta keseríteni. 1657. január havában pedig kitört a háború Erdély és Lengyelország közt. Ez még nagyobb halasztást idézett elő.

Pedig a bosnyák ferenczrendűeket nem lehetett szép szóval engedelmességre bírni. 1656. elején történt, hogy Domokos Kázmér, mint őr, eladta az 1652-ben vett gyulafehérvári házat, mert ingatlanok bírása szabályaikkal nem fért össze, de ez ellen a mikházi kolostorban lakók feje és igazgatója Imotai Simon mindjárt tiltakozott.[2]

Eközben 1654. óta eltelt a három esztendő és újra közgyűlést kellett volna az őrségben tartani. Az egyetemes biztos erre a mariánus ferenczrendűek híres és erőskezű provinciálisát, Taurity Pált küldte ki látogatásul és a gyűlés vezetőjéül. Azt remélték, hogy ő, mint horvát ember, tud beszélni a bosnyákokkal az ő anyanyelvükön és így jó útra téríti őket. Domokos őr el is utazott érte Pozsonyba s mivel ott nem találta, Bécsbe. De mire

---

[1] Losteiner: Annales. Pars. II. 42.

[2] Beke: Az erdélyi káptalan levéltára. 192.

odaért, Erdély II. Rákóczy György seregének veresége következtében oly nagy veszedelembe jutott, hogy odautazni nem lehetett. Az egyetemes biztos meghosszabbította tehát az 1654-ben választott előljárók szolgálatát még 6 hónapra, Taurity pedig 1657. november 25-én szép levelet írt a Mikházán lakó bosnyákoknak az engedelmességről. Felszólította őket, hogy fogadják el Domokost őrnek, Jegenyeit kormánysegédnek és éljenek békében.

A hat hónap 1658. első felében letelőben volt. De a fejedelmek versengése Erdély trónjáért még borzasztóbb lett s még nagyobb háborúkat okozott. 1658. jan. 25-iki határozattal tehát a szerzet kormánya újra elhalasztotta a választást 6 hónapra s közben megbízta Domokost az őri szolgálat végzésével.[1]

Így ment ez azután 1659-ben is.

1660-ban az 1658-ban kinevezett generális Sambuca Mihály más úton próbálta megtörni a Mikházán lakó bosnyák ferenczrendűek nyerseségét. 1660. november 12-én megparancsolta a bosnyák tartomány provinciálisának, hogy ne merjen többé új szerzetest Mikházára, illetőleg Erdélybe küldeni. Mivel pedig Imotai Bertalan 1658-ban, Loparai István pedig 31 évi erdélyi tartózkodás után Görgényben, 1664-ben elhunytak, így lassan a bosnyák ferenczrendűek Erdélyben elfogytak volna.

1660. deczember 10-én pedig a generális még erősebb eszközhöz nyúlt. Megunván a volt előljárók hivatali idejét folyton hosszabbítgatni, kinevezte Jegenyei Ferenczet őrségi biztosnak (commissarius custodialis) és melléje rendelte két fiatal, de tudós és a kath. hit előmozdításáért buzgó kormánysegédet Kajoni János és Taplóczai István személyében. Megparancsolta e rendeletben azt is, hogy Imotai Simon adja át az őrségi pecsétet az új őrségi biztosnak. A lehető legszigorúbban meghagyta az erdélyi őrségbe be nem kebelezett tagoknak, hogy menjenek vissza Boszniába, az ő tartományukhoz, a bekebelezett tagok pedig a magyarokkal békében éljenek.[2]

Ez mind szép és helyes volt, csakhogy az 1661-ben is folytontartó háború miatt az erről szóló határozatok és levelek csak másfél évvel később, 1662. június 13-án érkeztek meg Csiksomlyóra!

---

[1] Losteiner: Annales. Pars. II. 45.

[2] Losteiner: Annales. Pars. II. 52.

Közben pedig a bosnyák ferenczrendűek Rómában majd keresztül vitték az egész erdélyi őrség megsemmisítését s olyan kerületté (missio) nyilvánítását, amelyen különböző rendtartású ferenczrendűek működhetnek. Szerencsére Domokos mégis meghallotta, miben mesterkednek és római ismerősei útján tervüket megakadályozta.[1]

Jegenyei 1662. jún. 12-én megkapván a felhatalmazásokat, két ízben felszólította a bosnyákokat az engedelmességre és a pecsét átadására, de hiába. Augusztus 9-én írt, igazán megható levelében figyelmeztette őket, hogy a generális rendelete szerint, ha ezen harmadik felszólításra se engedelmeskednek, a kiközösítés vár rájuk.[2]

Ez se használt. A török birodalom akkor delelő ponton állott, Erdély teljesen a török markában volt, a törökök pedig a bosnyák barátokat pártolták. Így még ezeknek állott feljebb, azzal fenyegetődztek, hogy Csiksomlyót is ők foglalják el, nem hogy Mikházáról kimennének.

1662 őszén tehát Jegenyei jelentette a generálisnak, hogy nem boldogul. Kérte ennélfogva őt, hogy először is Imotai Simont, az egész ellenállás lelkét hívja vissza Erdélyből, azután pedig küldje Baróti Miklóst a magyar salvatoriánusok jeles tagját, hogy ő mint erdélyi ember jöjjön Erdélybe és tartson közgyűlést.

De Barótit épen akkor választották meg provinciálisnak a salvatoriánusok, ő a maga szintén szorongó provinciáját nem hagyhatta el. Hogy az erdélyi stefanita-ferenczrendűek magukban tartsanak gyűlést, az se lehetett, mert a mikháziak nélkül nem volt meg a szükséges öt szavazó.[3]

A háború 1663-ban is tartott, tehát a generális 1663. szeptember 1-én újra kinevezte Jegenyeit az őrség biztosának. Hogy e kinevezést biztosan és hamarább megkapja, a kinevező levelet a lengyelországi pápai nunciushoz küldte, ez pedig a lengyel fennhatóság alatt álló Moldva Bákó városába a püspökhöz továbbította. Bákóban az év végén megjelent Jegenyei és így a levelet kézhez kapta.[4]

---

[1] Losteiner: Annales. Pars II. 59.
[2] U. o. 61.
[3] Losteiner: Annales. Pars II. 62.
[4] U. o. Pars II. 64.

Ez évben végre megerősödött Erdélyben Apaffy Mihály fejedelem hatalma s legalább ez országban a béke helyreállott. Így a magyar stefaniták munkához láttak. Az 1661-ben felgyujtott csiksomlyai kolostort újra felépitették és mivel Apaffy nem volt oly türelmetlen, mint I. Rákóczy György, 1664. jan. 15-én átvették a szárhegyi kolostort is.

Az erdélyi katholikus főurak is megint munkálkodni kezdtek érdekükben. Elmentek Apaffy Mihály erdélyi fejedelemhez és előadták a mikházi barátok nyakas engedetlenségét. Apaffy mindjárt megértette, milyen sérelem és kár az erdélyi katholikusokra, ha a mikházi kolostor állandóan a bosnyák provinciához tartozik és 1665. április 10-én kiadta az oly régen várt rendeletet s ebben megparancsolta Csik, Gyergyó, Kászon és Marosszékek kapitányainak, királybiráinak, hogy szükség esetén karhatalmat is adjanak László Jánosnak, az erdélyi katholikusok akkori apostoli helytartójának a mikházi engedetlen szerzetesek megfékezésére és megbüntetésére.[1]

Ugyanez időtájt a generális is még egy utolsó kisérletet tett a mikházi szerzetesek megpuhitására. Elküldötte Rómából Erdélybe a szigorúbb rendtartású ferenczrendűek egyik alázatos, de nagy áldozatokra is hajlandó tagját Római Modesztet, kinevezte őt őrségi biztosnak, felruházván őt választói és választhatói joggal és a többi meghatalmazásokkal.

E derék férfiú nem vonakodott a nagy fáradságtól és Lengyelországon, Moldván keresztül félévi utazás után, 1665. április 5-én megérkezett Csiksomlyóra. Ide összehívta az erdélyi ferenczrendűeket s ezek közül a magyarok április 16-án elfogadták őt őrségi biztosnak és látogatónak. Aláirták ez elfogadó nyilatkozatukat: Kajoni János, Taplóczai István, mint kormánysegédek, Domokos Kázmér, mint csiki guardián és Jegenyei Ferencz, mint volt őrségi biztos.

Római Modeszt erre megtartotta a hivatalos vizsgálatot (visitatio) Csiksomlyón és előre levelet küldvén Mikházára, elindult oda Jegenyeivel a hivatalos látogatás elvégzésére.

A bosnyák ferenczrendűek Római Modesztet és társát beeresztették a mikházai kolostorba, de amint az ebédlőben összegyűltek és a hivatalos vizsgálatot elrendelő nyilt parancsot felolvasni

[1] Losteiner: Annales. Pars II. 65.

akarták, egyszerre rárohantak mind Római Modesztre, mind Jegenyeire, megmotozták őket, a nyilt parancsot elvették tőlük és Római Modesztet az egyik czellában, mint valami börtönben elzárták.

Nyolcz napig tartott Római Modeszt méltatlan fogsága. Akkorára a bosnyákok egy kicsit lecsillapultak s azt hivén, elvették Modesztnek kedvét Mikházától, elbocsátották őt is, Jegenyeit is.

Szerencsére Modeszt a generális nyilt parancsát több párban íratta le és hozta magával. Ezek közül az egyiket ruhájába oly ügyesen varrta be, hogy arra a bosnyákok rá sem akadtak. A szomorú mikházi eset tehát nem tette lehetetlenné a közgyűlés megtartását. Modeszt biztos ennélfogva ki is hirdette a közgyűlést 1665. június 15-re Csiksomlyóra.

E nevezetes közgyűlésen a stefaniták megválasztották őrnek Római Modesztet, kormánysegédnek Jenőfalvi Andrást és Vásárhelyi Bernardint. Csiki guardián újra Domokos Kázmér, szárhegyi pedig Taplóczai István lett. A növendékek tanítására kirendelték Jegenyeit, a kezdők nevelésére pedig az új őrrel együtt érkezett fiatal római szerzetest, József atyát.

Most tehát egész törvényes előljárósága volt az erdélyi őrségnek. Mint törvényes őr szólította immár Római Modeszt a Mikházán lakó bosnyák ferenczrendűeket, hogy egyesüljenek az erdélyi őrséggel ennek alapítólevele értelmében. Ezek most sem hajlottak a felszólításra, hanem magát Imotai Simont, az ellenállás lelkét küldötték Rómába, hogy ott a mikházi kolostort választassa el az erdélyi őrségtől.

De Római Modesztnek Rómában még jobb összeköttetései voltak. Előljáróival, ismerőseivel szorgalmasan levelezve, meg tudta akadályozni a bosnyákok jogtalan követelődzéseit. Megszerezte a bosnyák ferenczrendűek provincialisától is azt az értesítést, hogy tulajdonképen mind Imotai Simon, mind az ő társai engedély nélkül vannak távol, tehát a bosnyák csoportot nem éri semmi sérelem, ha őket megbüntetik.

Már most, mivel az erdélyi katholikus főurak tudta nélkül semmit se akartak tenni, még 1665. július 9-iki határozatuk szerint tanácsot kértek tőlük.

Most meg ezek akartak, mielőtt törésre kerülne a dolog, még egy legutolsó kisérletet tenni. Azt óhajtották, hogy az 1666.

február 1-re hirdetett országgyűlésen mindkét fél jelenjen meg és ott majd kibékítik őket.

A katholikus főurak azonban ép úgy megjárták a bosnyák barátokkal, mint a generális és a hitterjesztő-bizottság. A stefaniták részéről az őr és Domokos Kázmér, mint tolmács, pontosan megjelentek, de a bosnyákok se levelet nem küldöttek, se személyesen nem jöttek.

Már most a katholikus főurak is belátták, hogy a Mikházán magukat befészkelt bosnyákokat karhatalom nélkül engedelmességre szorítani nem lehet.

Megbízták tehát egyrészt László Jánost az apostoli helytartót és Benedek udvarhelyi főesperest, mint egyházi férfiakat, másrészt Kornis Gáspár marosszéki főkapitányt és Lázár István királybirót, mint világi küldötteket, hogy menjenek Mikházára és ha a bosnyákok nem fogadják el a magyar guardiánt és nem engedelmeskednek az ő törvényes előljárójuknak, Római Modeszt őrnek, erővel is vegyék el tőlük a kolostort és távolítsák el őket onnan.[1]

Végre valahára 12 évi küzdelem után, 1666. augusztus 6-án megjelent Mikházán a katholikus főurak küldöttsége a karhatalommal.

A szomorú, de előrelátható esemény megtörtént. Sem az egyházi, sem a világi hatóság felszólítására nem engedtek a bosnyák barátok. Kihúzták tehát őket erővel a kolostorból és kettőt közülök, mint az őrséghez tartozó engedetlen tagokat, megkötözve átadtak az őrnek, kettőt pedig (1 miséspapot és 1 növendéket), mert nem tartoztak az erdélyi őrség kötelékéhez, visszaküldték Boszniába. Imotai Simon nem volt odahaza, nem is mert többé Erdélybe jönni és így megmenekült a bebörtönözéstől.

A két megkötözött ferenczrendű egyik Varesi, másként Neukovics Péter, másika Bankovics Ferencz volt. Mindakettőt Csiksomlyóra vitték, de ott a kormánytanács rendeletére a bilincseket róluk már augusztus 23-án levették. A további fenyítést a kormánytanács az őrre bízta s ez kegyesen bánt velök, úgy hogy később, amint beletörődtek a magyarokkal való együttélésbe, semmi bajuk se volt.

A mikházi kolostor élére a kormánytanács Kajoni Jánost

---

[1] Losteiner: Annales. Pars. II. 68.

állította. Ekként 1666. augusztus 6-tól kezdve volt az erdélyi őrségnek 3 rendes kolostora.[1]

Római Modeszt már most mintegy befejezte küldetését és Domokos Kázmért hagyván helyettesül, Rómába visszatére. Domokos helyettes őrségét az apostoli szék is elismerte, illetőleg meghosszabbította 1667. deczember 16-án.[2] Modeszt Rómában jelentést tett az erdélyi őrség egységének helyreállításáról s azontúl is ott Rómában mindig igaz barátja s tőle telhetőleg pártfogója maradt az erdélyi katholikus magyaroknak.

Egyfolytában akartuk előadni a bosnyák ferenczrendűekkel folytatott 12 évi küzdelmet s azért közben nem is szóltunk bővebben a csiksomlyói kolostor veszedelméről, pedig ez majdnem az egész őrség megsemmisülését jelentette.

1661-ben a székelyek Kemény János pártjára álltak át, mert ez keresztény segítséggel a török elűzését igérte. Emiatt 1661. október 21-én az Apaffy segítségére jött török-tatár hadak Csikmegyére törtek s a csiksomlyói kolostort is kirabolták és fölégették. Csiksomlyai Miklós a guardián kocsin akart előlük menekülni, de Csomortánynál a törökök utólérték és megölték. Pálfalvi Péter miséspap a templom tetején keresett magának búvóhelyet s ott égett el. Szentimrei József kezdő növendéket a Fitód mellett levő erdőben, Kolozsvári János segítőtestvért a szépvizi havasokon vágták le. Három növendéküket, nevezetesen Betsei Pált, Illést és Görög Jakabot, továbbá Makai Antal segítőtestvért fogságba hurczolták, de onnan Isten segítségével kiszabadultak.[3]

Még e rettentő csapást is kiheverte az a lelkes kis csapat, amely Domokos Kázmér körül abban az időben összegyűlt és Istennek áldozni, szolgálni akart. A csiksomlyai templomot és kolostort még szebben helyreállították, mint volt. Előzőleg Domokos Kázmér körüljárta a katholikus főurakat, elment még Munkácsra is, a katholikus vallásra visszatért özvegy II. Rákóczy Györgynéhez, Báthory Zsófiához a templom helyreállítására adományokat gyűjteni. Adtak mindnyájan szivesen az akkor már országszerte híres kegyhelyre. 1665-re készen lettek már a belső diszí-

---

1 Losteiner: Annales. Pars II. 70. Főleg úgy véljük, Jegenyei följegyzései nyomán írja le az egész küzdelmet.

2 Registrum literarum. 39.

3 Győrffy i. m. 41. l.

téssel is. Bákóban ottlakott akkor Rudinczki nevű lengyel püspök. Ez kérésükre szentelt nekik az oltárokba helyezendő új oltárköveket. Kajoni a lángelméjű zenész újra összerakta és kijavította a szétszórt, félig megégett orgonát és Csiksomlyó újra lelki központja lett a katholikus székelyeknek.[1]

De még inkább igyekeztek maguk közt építeni Isten templomát azzal, hogy jámbor, példás életükkel számos székely-magyart rábírtak a szerzetükbe való belépésre. Megint közibük lépett két, nagy élettapasztalattal bíró plébános, Ujfalvi Albert és Siket Imre. Kitanították és felnevelték Jenőfalvi Andrást, Vásárhelyi Bernardint az ügyes könyvkötőt, Sófalvi Tamást, a falusi nép buzgó oktatóját, Sánfalvi Dávidot és társait.

Igy lettek azután képesek 1665-ben átvenni a szárhegyi kolostort és 1666-ban magyar szerzeteseket küldeni Mikházára.

A jó Isten megáldotta fáradozásukat, áldozataikat azzal is, hogy majd mindegyiknek különös tehetséget adott. Domokos Kázmér oly kedves beszédű igehirdető volt, hogy másokat elragadott. Jegenyei mint jeles tanító vált ki, Kajoni János pedig, mint említők, zenei lángelme vala.

Az egész provincia tehát megerősödve került ki a nagy küzdelemből és veszedelemből és Római Modesztben, a velük és értük együtt szenvedő őrben olyan hathatós oltalmazót nyertek Rómában, hogy e tekintetben is nyugodtan nézhettek a jövőbe.

Római Modeszt távozása után a provincia vezetése természetesen Domokos és Jegenyei kezébe került. Jegenyeit (bizonyára Római Modeszt ajánlatára) 1667. szeptember 5-én a hitterjesztő-bizottság az «apostoli küldöttség» előljárójává (praefectus) nevezte ki és igy e hivatal is most már a bosnyákok kezéből a magyarok kezébe került. A kinevezés négy évre szólt és vele sok, az erdélyi katholicismus lelki javát előmozdító, felhatalmazás járt.[2]

Még nagyobb megtiszteltetés várt Domokos Kázmérra.

Régi óhajtása volt az apostoli széknek, hogy ha már nem lehetett rendes püspökük az erdélyi katholikusoknak, legalább olyan apostoli helytartójuk legyen, aki egyúttal fölszentelt püspök s a püspöki ranghoz kötött teendőket is el tudja végezni Erdély-

---

[1] Losteiner: Chronologia monasterii Chikiensis kézirat a csiksomlyói konvent levéltárában és Blahó jegyzetei a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.

[2] Registrum literarum a csíksomlyói konvent levéltárában. 43.

ben. 1668. június 16-án tehát kinevezte őt a pápa koroni czímzetes püspöknek, a hitterjesztő-bizottság pedig egyúttal Erdély apostoli helytartójának.[1] Domokos erre Nagyszombatba utazott és ott Szelepcsényi György érsek kezeiből fölvette a püspöki rendet. Egyúttal az érsektől az erdélyi katholikus főuraknak szóló ajánlólevelet szerzett.[2]

E nagy megtiszteltetés nagy könnyebbítés is volt a szegény stefanita-ferenczrendűekre, mert ezentúl fölszentelendő növendékeiket nem kellett messze földre, idegen országokba küldeni, vagy oltárkövet, kelyhet másutt szenteltetni. De ugyancsak e megtiszteltetés okozta, hogy Domokos Kázmér lassan-lassan elvált tőlük. Sokszor távol kellett lennie a bérmautakon, egyidőben a gyergyóalfalusi plébániahivatalt is magára vállalta, csakhogy ne legyen a csíksomlyai ferenczrendűek terhére. Igy azután később csak mint tanácsadó folyt be a provincia vezetésébe. Mint apostoli helytartónak nehéz helyzete volt és sokszor kinos feladatokat kellett neki oldania. 1671-ben például felhívta őt Apaffy fejedelem, hogy a lázadás miatt elfogott kassai református pap, Czeglédi István kiszabadítása végett gyűlést tartson és a magyarországi főurakhoz alkalmas közbenjárót küldjön. A gyűlést Domokos megtartotta s azon azt találták, legalkalmasabb ember köztük e czélra Kajoni János, mert ő Nagyszombatban tanult s az ott megforduló magyar urakat ismerte. Kajoni el is ment. Pozsonyban a ferenczrendűek mint régi ismerőst szívesen fogadták, de már a nagyuraknál, nevezetesen Rotthal biztosnál, Szelepcsényi érseknél, Pálffy Tamás kanczellárnál hiába könyörgött.[3]

Domokos helyettes őri hivataloskodása idején fontos intézkedések történtek az erdélyi kath. ifjak nevelésére is.

A stefaniták, hogy a szent szegénységet pontosabban megtartsák, a mikházi ingatlanokat eladták. De ez eladásokkal kapcsolatosan szüksége merült fel annak, hogy a mikházi iskolák fennmaradásáról gondoskodjanak. A malmokat tehát mégse akarták eladni, hanem az ott levő iskolamester (tanító) megélhetésére fordítani. Kérésükre a hitterjesztő-bizottság 1667. szeptember 17-én megengedte, hogy e malmok megmaradjanak, de

---

[1] U. o. 39.
[2] Registrum literarum no. 39. 41.
[3] Registrum literarum. 21.

annak jövedelmét a mikházi és kisvárdai (helyesen talán sóváradi) tanítóknak fizetésére kellett fordítani.

A csíksomlyai kolostor mellett levő iskolára azonban még nagyobb szükség volt. E tekintetben tehát a hitterjesztő-bizottság a szegény stefanitáknak még jobban segítségükre sietett, mert 1667. decz. 17-én évi 30 scudot (60 rajnai forintot) utalt ki saját pénztárából a csíksomlyai iskolamester fizetésére.[1]

Domokos a helytartói méltóságra emeltetvén, Jegenyei Ferencz lett az őr, még pedig egyidőre az apostoli szék rendeléséből, de azután az 1669-iki közgyűlés rendesen is megválasztotta. Az ő kérésére 1669. április 6-án megújították az engedélyt a mikházi két malom jövedelmének a tanítók tartására való felhasználását. Megigérte a hitterjesztő-bizottság azt is, hogy nem engedi meg a bosnyák vagy bolgár ferenczrendűeknek Erdélybe való jövetelét.[2] De a karánsebesi apostoli küldöttség vezetőjét, Zich Antalt, már nem tudták eltávolítani.[3]

1670-ben sikerült a stefanitáknak, legalább egyidőre, a bákai kolostort megszerezni. Maga Moldovának akkori apostoli helytartója, Parchevich Péter, martianopolisi érsek eljött Csiksomlyóra és 1670. július 2-án megírt levelében maga kérte őket, hogy ezen, egykoron ferenczrendű kolostort vegyék át, mert csak így lehet a moldovai apostoli helytartónak állandó segítsége és a moldovai szegény katholikus magyarok csak úgy nyerhetnek magyar igehirdetőket. Domokos és Jegenyei azután vissza kisérték az érseket Bákóba.

Erre a csíksomlyai konventben összejöttek a kormánytanács tagjai kisgyűlésre. Jelen volt mint tanácsadó Domokos Kázmér is. Elhatározták, hogy megtesznek minden lehetőt a bákai kolostor átvételére és benépesítésére.

1670. július 14-én írt tehát a kormánytanács a generálisnak, július 18-án pedig a hitterjesztő bizottságnak.

Ékesen kifejtik e levelekben, hogy a Moldovában lakó szegény, katholikus magyaroknak mennyire szükségük van magyar papokra s ez csak úgy lenne elérhető, ha a bákai kolostorban állandóan magyar szerzetesek lennének. A püspök is akkor ott

---

[1] Registrum literarum. 43.
[2] Ferenczrendűek kolozsvári levéltára, loculus 2.
[3] U. o. 53.

lakhatna velük és a magyar ferenczrendűek segítenének neki. Kérik tehát a generálist, hogy egyezzék bele e kolostor átvételébe és vigye ki a hitterjesztő bizottságnál annak átengedését. Nem azért kérik, hogy konventjeik számát szaporítsák, hanem, hogy a sanyargatott katholikus lelkek üdvösségét előmozdítsák. A hitterjesztő-bizottságot pedig kérik, parancsolja meg, hogy a későbbi moldvai püspökök vagy apostoli helytartók őket az átveendő bákai kolostorból ki ne űzzék és mint másutt a török birodalomban élő ferenczrendűeknek, úgy nekik is e helyen szabad legyen tartani egy-két ekét, meg ökröt a búza elvetésére és a fa behordására.[1]

Parcsevich annyira bizott e kérés igazságosságában és megadásában, hogy 1670. július 27-én már rá is bízta a bákai kolostort Taplóczai Istvánra, a csíksomlyai guardiánra.[2] Később 1673. márcz. 10-én Taplóczait kinevezte az ő helytartójának, mivel neki a lengyel királyhoz kellett mennie.[3] Taplóczai tehát, bár a lengyelek ellenkezése miatt Bákóban rendes konventet alakítani nem tudott. 1673-tól kezdve ott élt, ott lakott Bákóban, eljárt a szomszéd falvakba, tanította, vígasztalta a szétszórt, szegény, magyar katholikusokat. 1677. január 11-én végre az apostoli szék kinevezte őt Moldva apostoli helytartójának. De két évet se tudott töltenie nagyfontosságú szolgálatban. 1678. november elején beteg lett, kénytelen volt visszatérni Csiksomlyóra és itt november 9-én befejezte áldásos életét. Azzal a tudattal adhatta vissza lelkét Teremtőjének, hogy sok könnyet letörölt, sok magyart tanított és sok lelket megmentett. Vígasztalhatta az is, hogy 1678. május 23-án a provincia kiküldötte ő mellé Rákosi Gábort igehirdetőnek. Tehát lesz utána még, aki küzdjön a kath. magyarok megmentéséért.[4]

Már 1670. július havában ott volt Csiksomlyón, a bákai kolostor átvételét tárgyaló tanácskozáson is jelen volt és a hitterjesztő-bizottságnak írt levelet, nagyobb erősség kedvéért aláírta Conigan Didák ir származású, ferenczrendű atya. Egyike volt e

---

[1] Losteiner: Annales. Pars IV. S. I. art I. appendix. Registrum literarum. 41. Iorga: Studii si documente. 79—82. De ez utolsó a Karczfalvi nevet hibásan Garefalvi-nak olvasta.

[2] A ferenczrendűek kolozsvári levéltára, loculus 53.

[3] Losteiner: Annales. p. IV. s. I. a. I. appendix.

[4] Losteiner: Annales p. IV. s. I. a. 5. appendix. Registrum literarum 40. 41. Ujfalvi Albert feljegyzései.

derék férfiú azon szerencsétlen katholikus papoknak, akik Cromwell rémuralma elől kénytelenek voltak elmenekülni Európa minden részébe. «Sacrae militiae servitor» (a szent katonáskodás szolgája)-nak jelzi ő magát e levél aláírásakor, mert mindenütt szolgálni akart az ő Jézus Krisztusának s Erdélybe is azért jött, hogy itt jó papok nevelése által harczosokat szerezzen Jézus igaz vallásának.

Jegenyei tehát 1671. július 7-én Csiksomlyón kis gyűlést tartott és a kormánytanács meghallgatása után megbízta Conigant, hogy a provincia növendékeinek az erkölcstudományt adja elő. Ekkor kezdődött tehát a stefanita ferenczrendűeknél a rendszeres oktatás a hittudományokra, s bár Conigan-nak egyelőre csak három tanítványa volt, a többi még másutt tanult, mégis nagyon örültek e csekély kezdetnek is, mert ezentúl nem kellett növendékeiket oly messzire; Rómába, Nagyszombatba vagy Lengyelországba küldeni.

E gyűlés után 1671. július 12-én írta meg Jegenyei jelentését a provincia állapotáról. Ebből értesülünk, hogy ekkor 15 miséspap, hét növendék, két kezdő és 1—2 segítő testvér tartozott a stefanita-csoporthoz. 1—1 konventben tehát 4—6 miséspap tartózkodott.[1]

1672. június 15-én a stefaniták rendes közgyűlést tartottak és ekkor Ujfalvi Albertet választották meg őrnek, Karczfalvi Bonaventurát és Bankovics Ferenczet pedig kormánysegédeknek. Csiksomlyóra rendeltek 6 miséspapot, Mikházára négyet, Szárhegyre kettőt. Ezek száma csak 12, a Bákón levőket tehát egyelőre nem vették tekintetbe. Három növendék külföldön tanult, hat növendék és két kezdő pedig a három konventben volt szétosztva.[2]

Ujfalvi Albert ideje eltelvén, az 1675. június elején tartott rendes közgyűlésen Kajoni Jánost választották őrükké és így utat nyitottak neki, hogy a magyar katholikus egyház és a magyar katholikus irodalom körül elévülhetetlen érdemeket szerezzen.

Kajoni, mint említők, a provincia akkori mostoha körülményeit, csekély eszközeit tekintve, valódi zenei lángelme, orgonakészítő és zeneszerző volt egy személyben.

---

[1] Losteiner: Annales. R. II. 98.

[2] U. o. Annales. R. II. 100.

Hogyan lett ő orgonakészítővé, leírta 1670 táján a csiksomlyai orgona történetében ekként: «1659. augusztus 15-én vette ezt az orgonát P. Csiki Miklós somlyai guardián 1050 magyar forinton eperjesi orgonacsinálótól, Jánostól, melyet Brassóban prázsmári szászok számára csinált volt, de megdrágálván, belehagytak. Mi megvettük. Hozók ki Brassóból két szekéren tíz forintért. De hogy Istennek ránk bocsátott ostorából a. 1661. október 21-én Szent Orsolya napján a pogányság az egész Csikot elrablotta, akkor ez orgona mind elégett volt. De mivel az Isten engemet megtartott, minthogy az elalkuvásában, megvételében és kihozatában is jelenlevén eszköz voltam és sokat fáradtam, íme megint az 1664. esztendőben a romlás után megcsináltam, újolag helyreállítottam, felépítettem, megkorrigáltam. Ennek felette új positivumot mikházi és gyergyai kolostorokban csináltam és Alfalvi Istvánt meg Ferenczi Miklós kispapokat mikházi guardiánságomban meg is tanítottam annak nyomására.[1]

Az orgona helyreállítása, az orgonálás tanítása mintegy kényszerítette Kajonit, hogy az egyházi zenével foglalkozzék. Gyüjtögette a kéziratos zenei könyveket. 1667-ben Mikházán megírta Organo-Missale művét, hogy a kispapok tudják, milyen darabokat kell a szentmise alatt előadni. 1669-ben a csiki klastromban orgonáló testvérek számára készítette el a «Sacri concentus» kéziratot egyszólamra írván át különböző zeneszerzők szerezményeit.[2] Mikházáról 1670-ben átmenvén a csendesebb szárhegyi kolostorba, ott elkezdett egy latin Cantionale-t írni, hogy ünnep- és vasárnapokon teljes és szabatos latin énekesmisét tarthassanak.[3]

E Cantionale írása közben küldötték fel Kajonit 1671-ben Pozsonyba, Czeglédi István kiszabadítása ügyében. Mint említők, a ferenczrendűeknél szállt meg. Pozsonyban volt alkalma megismerni mind az 1651-iki magyar-, mind az 1655-iki tótnyelvű Cantus catholici nevű énekeskönyvet és látta azoknak nagy hasznát. Visszatérvén tehát, még nagyobb buzgósággal fogott hozzá új énekeskönyve elkészítéséhez, hogy az erdélyi katholiku-

---

[1] Losteiner: Annales. Pars. IV. s. I. a. 1.

[2] Irodalomtörténeti közlemények. 1909. 145.

[3] Dankó: Vetus Hymnarium. Hungariae. 91. Az évszám kiigazítandó 1650-ről, 1670-re, mert a szárhegyi kolostort csak 1664-ben vették át a stefaniták.

sok is egy szájjal dícsérhessék az Istent. Vezérfonálul, mint előre sejthető volt, a Cantus catholici 1651-iki kiadását használta.

1674. végén az énekeskönyv kézirata készen volt, mert 1675. május 25-én már az egyetemes biztosnak engedélyét is megkapta a mű kinyomtatásához, már pedig a kézirat elküldéséhez és megvizsgálásához hónapok kellettek.

Épen mikor az engedély a kinyomtatásra megérkezett, állították őt társai a provincia élére. Most tehát egyszerre módja is volt ahhoz, hogy énekeskönyvét kinyomtassa, annál is inkább, mert társai közt ott volt Kassai András, aki értett a könyvnyomtatáshoz. Kajoni tehát nem sokat gondolkozott, hanem megvett egy könyvsajtót, alkalmasint ezt is Brassóban. A jótévők összeadták erre a pénzt. Így például Kornis Gáspár a marosszéki főkapitány és Bánffy Kristófné, Farkas Margit mindjárt adtak rá 110 forintot. 1675. október havában már hozzáfoghattak az énekeskönyv kiszedéséhez s ezért Kajoni 1675. október 18-án már megírta Torma Istvánhoz, nagy jótévőjükhöz intézett ajánló levelét. 1676. április 21-én Domokos Kázmér mint apostoli helytartó adta meg az engedélyt az énekeskönyv kinyomtatásához és most már közvetlenül a sajtó alól való kikerülés előtt Kajoni 1676. május 6-án megírta intését az olvasóhoz. 1676. közepén megjelent tehát Kajoni énekeskönyve és annak olvasása, éneklése nyomán sok-sok jámbor óhajtás és fohászkodás szállt az ég felé.[1]

Annyira sürgősnek és annyira szükségesnek találta Kajoni énekeskönyvének kinyomtatását, hogy nem ért rá bevárni, míg a generálistól a hivatalos engedély a könyvsajtó felállítására megérkezik. Csak 1676. elején küldötte el Győrfi Ferencz segítőtestvért Rómába az őrség régi jóakarójához, Római Modeszthez. Küldött neki több levelet s ezek egyikében kérte többek közt Római Modesztet arra is, eszközölje ki a könyvsajtó felállítására a generális beleegyezését.

Modeszt atya nagy buzgósággal pártolta Kajoni kérelmeit a különböző hivataloknál. A könyvekre ügyelő bizottság 1676. június 22-én meg is adta a maga részéről az engedélyt a középiskolai oktatáshoz szükséges könyvek nyomtatására (Donatus: De primis rudimentis grammaticae. Alvarez: Grammatica. Abacus

---

[1] Jénáki Ferencz: Kajoni János énekeskönyve és forrásai. Kolozsvár, 1914. 12—16.

nevű számolókönyv. Cicero levelei). Június 25-én írt levelében értesíti Modeszt atya Kajonit, hogy a búcsúk és ereklyék bizottsága a kért búcsúkat megadta. Küldött egyidejűleg 50 scudot és Olasz Ferencz szilágysomlyai kapitány útján még 40 scudot segitségül. Tudatja, hogy a hitterjesztő bizottság megadja a csíksomlyai iskolamester fizetését 1675-re. Megengedték, hogy a marianus-csoportból egy ügyes könyvkötőtestvér átmenjen a stefanitákhoz, mert a stefanitáknak a könyvkötéshez értő társuk épen akkor nem volt. Küldött Kajoninak új misekönyveket és az ünnepi zsolozsma végzéséhez nagy karénekeskönyvet, készíttetett és küldött nekik új pecsétnyomókat, csak a könyvsajtó felállítására vonatkozó engedélyt nem küldte meg, mert azt addig nem tudta beszerezni.[1]

De ezen Kajoni nem búsult. Kinyomatta az iskolai kézikönyveket, kinyomtatta kisebb imádságoskönyvét, az Aranyosházat; 1678-ban nyomtatott olyan kalendáriumot is, amelybe az egyetemes egyházban szokásos ünnepek közé fölvétette a ferenczrendűek és a magyarok szenteinek ünnepeit is.[2]

Érthető, hogy az ily tevékeny, erős lélek az őri szolgálat eltelte után is nagy munkakör után vágyott; érthető, hogy mások az ilyen nagyratörő lelket nagyobb hivatalra is alkalmasnak tartották. Ez a magyarázata annak, hogy a római intézőkörök Kajonit kiszemelték Domokos Kázmér utódjának az erdélyi apostoli helytartóságban.

Római Modeszt már 1676. június 25-iki levelében sajnálkozik azon, hogy Domokos Kázmér kénytelen volt a csíksomlyai kolostort elhagyni és 1—1 megyésegyház igazgatója lenni (1675-ben, mint említők, gyergyóalfalusi plébános volt.)[3] Ő azt óhajtotta volna, hogy inkább a kolostorban adtak volna neki lakást, azzal a kikötéssel, hogy azt neki nem mint apostoli helytartónak, hanem a provincia atyjának (volt őrének) adják. Méltatlan dolognak tartja, hogy Domokos öregkorában mintegy kolduljon és saját fiai űzzék ki őt abból a kolostorból, amelyet ő épített újra.[4]

---

[1] Losteiner: Annales. P. II. nr. 107.

[2] Szabó: Régi Magyar Könyvtár. II. 1419. sz. és Ujfalvi Albert 1694-iki feljegyzése.

[3] Veszely: Erdélyi Egyháztörténelmi Adatok. 132.

[4] Losteiner: Annales. Pars. II. 107.

Kajoni tehát részben e levél hatása alatt, megengedte, hogy Domokos Csíksomlyóra visszatérjen. Domokos viszont előterjesztést tett Rómában, hogy ő választhassa meg az apostoli helytartóságban utódját, mivel ő ismeri legjobban Erdély katholikusait és azok állapotát. Mindjárt ki is jelentette, hogy Kajonit szeretné utódjául. A hitterjesztő-bizottság Domokos kérését 1676. deczember 20-án teljesítette s őt utódja kijelölésére felhatalmazta.[1]

Erre Domokos új előterjesztést nyujtott be s hogy Kajoni még biztosabban elnyerje az apostoli helytartóságot, 1677. június 13-án kineveztette őt az apostoli helytartóságban segédjévé (coadjutor) utódi joggal (cum iure successionis[2]).

Ekkor állt tehát a stefanita-provincia külsőleg egyházjogi szempontból a legmagasabb polczon. Egy felszentelt püspök és erdélyi apostoli helytartó (Domokos), egy moldvai apostoli helytartó (Taplóczai) és egy apostoli helytartó-utód (Kajoni) tartozott többé-kevésbbé közibük.

Minden szépen elő volt tehát készítve, hogy Kajoni az őri szolgálat eltelte után apostoli helytartó és Domokos utódja lesz. Mégse lett belőle semmi, mert nem számoltak Erdély katholikus főuraival és papságával!

Erdély református fejedelmének udvara és az egész református nemesség, mint tudjuk, nagyon türelmetlen volt a katholikus püspökkel szemben és egyik sarkalatos törvényük volt, hogy katholikus püspök Erdélyben nem tartózkodhatik. Azért már az 1675-iki gyulafehérvári országgyűlésen nagyon megtámadták a katholikus főurakat, hogy az ország törvényei ellenére püspököt tartanak az országban, bár az csak apostoli helytartó nevet viselt. Nagy szomorúsággal jelentette ezt Domokos Kázmér annak idején Rómában a hitterjesztő-bizottság elnökének, Altieri kardinálisnak, de ez 1675. október 1-én írt levelében csak biztatta, hogy ott maradjon s Istenért szenvedjen. Talán ennek tulajdonítható, hogy ez évben Domokos Kálmándi Ferenczet nem merte pappá szentelni, hanem elküldötte őt Nagyszombatba.[3]

1678-ban a bújdosók háborúja a király ellen részben még

---

[1] Registrum literarum, a csíksomlyai konvent levéltárában, no. 40.
[2] U. o. no. 39. Magyar Sion. (1869.) VII. 497.
[3] Registrum literarum, no. 40, 61.

mindig a protestánsok harcza volt a katholikusok ellen s Erdély a protestánsok mellett állott. Az erdélyi katholikus főurak tehát féltek új támadásoktól, ha, bár kerülő úton, katholikus püspök lesz az országban. Azonkívül nem tetszett nekik, hogy Domokos, mint azt püspöki méltósága követelte, társaival együtt némi külső fénnyel jelent meg a megyés templomokban és plébániákon. Büszke barátoknak hívták ezért őket és nem adtak nekik alamizsnát.

A világi papoknak se tetszett, hogy a ferenczrendűek egyike felettük joghatóságot gyakorol, bár akkoriban a stefaniták tanultabbak voltak náluk.

Ezen okok miatt, midőn Domokos Kázmér 1678. elején visszaadta nemes lelkét Teremtőjének, az erdélyi katholikus főurak és papok nem fogadták el Kajonit apostoli helytartónak, hanem gyorsan összegyűlvén, megválasztották helytartójuknak Szebellébi Bertalan kézdiszentléleki plébánost és 1678. június 10-én a fejedelmi udvarral is ezt erősítették meg a helytartói, vagy mint a reformátusok mondották, főesperesi hivatalban.[1]

Kajoni tehát most válaszúton állott. Vagy ragaszkodik az ő római kinevezéséhez és szembeszáll az erdélyi fejedelmi udvarral, vagy lemond jogáról és visszavonul.

Ez utóbbit választotta annál is inkább, mert szerzetestársai közül is többen ezt követelték.

1678. május 23-án ugyanis Ujfalvi vezetése alatt a stefaniták Mikházán közgyűlést tartottak és ott épen az apostoli helytartóság megtartását ellenző Jegenyei Ferenczet, a szigorúbb rendtartás hivét választották a csoport őrévé.

Jegenyei főleg azért tartotta helytelennek, hogy megint közülök legyen valaki helytartó s egyúttal fölszentelt püspök, mert attól félt, hogy a reformátusok ürügyet keresnek ebben az egész csoportnak számkivetésére és konventjeik elvételére. Azt mondják, hogy az ország törvényeitől tiltott személy van köztük. A szent szegénység szempontjából is bajos volt az apostoli helytartót a konventek valamelyikében tartani, mert annak kocsira, lóra és 3 szolgára okvetetlenül szüksége volt, ez pedig sokba került. De meg különböző, részben való, részben valótlan okból

---

[1] Veszely: Erdélyi Egyháztörténelmi Adatok. 355—56. l. Magyar Sion. VII. 497.

nagyon sokan felkeresték az apostoli helytartót s ezeket mind meg kellett vendégelni, mert ha nem tartották őket jól, akkor az alamizsnát kérő barátokat elkergették.[1]

Az 1678-iki közgyűlésnek egyéb határozatai voltak ezek: Kormánysegédekké megválasztották Vásárhelyi Bernardint és Hozó Pétert és Háromszékre az esztelneki új székházba előljáróul kijelölték Karczfalvi Bonaventurát.[2]

Három év mulva, miként 1665-ben, megint a látogatóul Erdélybe küldött olasz ferenczrendűt, Sanseverinoi Tamást választották őrré. De ez csak egy évig bírta az erdélyi levegőt s azontúl Ujfalvi Albertnek kellett őt helyettesíteni.[3]

Kajoni ekkor (1681.) újra hivatalba jutott. Ő lett a csíksomlyai guardián és mint látni fogjuk, ő szenteltette fel nagy ünnepiességgel a csíksomlyai templomot.[4]

1684-ben május 15-én közgyűlésre egybejövén a stefaniták, úgy találták, hogy mégis csak jobb, ha nem idegent, hanem hozzájuk közelebb állót állítanak az őrség élére s azért megválasztották őrnek a magyarországi származású Valcsánszki Antalt. Az ő őrsége idején, 1685-ben nyomtatták ki a csíksomlyai könyvsajtón a latin zsolozsmáskönyv új bővítését a magyar és a ferencrendű szentek tiszteletére rendelt részekkel együtt, úgy hogy a stefaniták ezentúl ebből az egy könyvből imádkoztak s nem kellett 2—3 könyvet előszedni. Névmutatót is csatoltak hozzá, tehát egész a kor színvonalán álló könyvet állítottak elő.[5]

E közgyűlés elé járultak a Hátszeg (Haczok) vidékén élő, szétszórt katholikusok azzal a kéréssel, hogy küldjenek hozzájuk 1—2 ferenczendű atyát. Kijelölték tehát e czélra a fiatal, 1685-ben felszentelt Kálmándi Ferenczet Alfalvi István orgonástestvérrel együtt. De vagy nem tudtak ott megélni, vagy nem engedték őket ott megtelepedni, mert a székházalapítás nem sikerült s 1687-ben már nem küldenek oda senkit.

Az őrség tagjainak száma ez évben 32 volt: 21 miséspap, 4 növendék és 7 segítőtestvér.[6]

---

[1] Ujfalvi Albertnek 1694. táján írt feljegyzései.
[2] Losteiner: Annales. Pars. II. 116.
[3] Győrffy i. m. 29.
[4] Registrum literarum. 61, a csíksomlyai konvent levéltárában.
[5] Magyar Könyvszemle. 1913. 347.
[6] Ujfalvi Albert feljegyzései a csíksomlyai konvent levéltárában.

1687-ben április 15-én tartották a stefaniták közgyűlésüket és Valcsánszki után, mint előre lehetett sejteni, Hozó Péter, a volt kormánysegéd lett az őr, Orbán Ferencz és Karczfalvi Bonaventura pedig kormánysegédek lettek.

Hozó Péter előbb világi pap volt és Rómában a Szent-Apollinaris papnevelőházban nevelkedett. Tehát nem közönséges műveltségű és sokat tapasztalt férfiú volt.

Épen ezért azt szerette volna Hozó, ha a provincia növendékei rendszeres bölcseteti oktatásban részesültek volna. Megkérte tehát a közgyűlés vezetésére küldött lengyel ferenczrendű atyatársát Jucerus Mihályt, a kislengyelországi ferenczrendű provincia tagját, hogy maradjon náluk és tanítsa bölcseletre az ő növendékeiket. A lengyel ott is maradt, de nem volt állhatatos, mert 1 év mulva már visszament hazájába.[1]

Kajoninak is kedvét kereste e közgyűlés és azért megválasztotta ő az ő kedves szárhegyi székházának előljárójává. De alig ért oda, 1687. április 25-én, a közgyűlés után 10 napra meghalt.[2]

1690-ben megint Valcsánszki Antalt választották őrré.

E közgyűlés vezetésére az egyetemes biztos most is Kis-Lengyelországból küldött látogatót s ez társul Ogrzakovics Albert előadót vette maga mellé. Most tehát Valcsánszki Ogrzakovicsot kérte, maradjon náluk Erdélyben a bölcselet és hittudomány tanítására s ne legyenek kénytelenek növendékeiket Olasz- vagy Lengyelországba küldeni tanulás végett. Ez a lengyel is hajlott a kérésre, elment Mikházára és ott elkezdte s növendékek oktatását, de a stefaniták nem voltak szerencsések a lengyelekkel, mert ez meg 1691. szeptember 29-én meghalt.[3]

Iszonyú nagy aggodalom és sok szenvedés várt a stefanitákra 1690-ben a brassói csatavesztés után. A csata 1690. augusztus 21-én történt s a vereség híre aug. 23-án ért Csíksomlyóra. Erre a guardián 2 miséspap-atyával ott maradt ugyan, de 3 miséspap és a növendékek Szárhegyre futottak.

Augusztus havában azonban Thököly Imre török-tatár seregei Brassóból nem északra fordultak, hanem nyugat felé indultak s azért szeptember 8-án az elmenekült ferenczrendűek visszatértek

---

[1] Jénáki i. m. 11. l.
[2] U. o.
[3] Ujfalvi feljegyzései.

Csíksomlyóra. Amde ez év október havában a császári keresztény seregek Thökölyt és csapatait épen Csíkmegye felé szorították. Thököly csapatai tehát először a mikházi konventet rabolták ki. Azért innen és Csíksomlyóról a ferenczrendűek október 6-ika táján elfutottak Gyergyóba. Először Gyergyó-Ujfaluban a plébániaházban szálltak meg, azután átmentek Szárhegyre kolostorukba. De itt se érezték magukat biztosnak s azért menekültek tovább Gyergyó-Remetére. November 1-én hívta őket vissza Valcsánszki Szárhegyre.

Az őrzés végett Csíksomlyón visszamaradt atyák és segítőtestvérek nem mertek a kolostorban maradni, hanem az erdőben rejtőztek el. Meg is mentették életüket, de visszatértükben öt megterhelt lovat mégis csak elraboltak tőlük a tatárok. Mindenszentek után mindenikük visszatért a kormánytanácstól kijelölt helyre.[1]

1691-ben megint ilyen nagy ijedelemben és bajban voltak. Július 28-án hallván a tatárok jövetelének hírét, Csíksomlyóról elfutottak Csíkszenttamásra, a többi lakosok pedig elbujdostak az erdőkbe. A ferenczrendűek azután július 31-én tértek vissza Csíksomlyóra.[2]

Ezek a futásra kényszerítő rablófergetegek és Thököly hadának kiüzése jelzik, hogy Erdély külpolitikai állása megváltozott s a török főhatóság alól a magyar király, illetőleg a német császár hatalmába került.

Ez azután nagy hatást gyakorolt az erdélyi ferenczrendűekre is, mert lehetővé tette, hogy a lengyel összeköttetésekkel felhagyjanak. Eddig kényszerítette őket a lengyel püspökökkel és lengyel ferenczrendűekkel való érintkezésre az erdélyi fejedelmek oktalan félelme a magyar katholikusoktól. 1670. óta a bujdosóknak, majd Thököly háborúja miatt az erdélyi ferenczrendűeknek Magyarországba menniök, vagy ott tanulniok teljesen tiltva volt. Olaszországba se lehetett többé menni se Magyarországon, se Törökországon keresztül, mert Ragusa városa, ahol eddig tengerre szálltak, 1667-ben a rettenetes földrengés következtében tönkrement. Ellenben Lengyelország ezidőtájt hatalmas, erős volt,

---

[1] Ujfalvi Albert feljegyzései a csíksomlyai konvent levéltárában.
[2] U. o.

Moldvában nagy befolyással bírt és Máramarosmegyénél közvetetlenül érintkezett az erdélyi fejedelemséggel.

Ennélfogva 1670. után a stefaniták csakis Lengyelországon keresztül érintkezhettek az apostoli székkel s viszont az apostoli szék is csak lengyelországi nunciusa útján tudott nekik segítséget és utasításokat küldeni. Lengyel püspökök szentelték fel ez időben az erdélyi ferenczrendűeknek végzett és alkalmas növendékeit. Így pl. 1679-ben a poseni helytartó-püspök szentelte fel Nagy Jánost, 1683-ban wladislawi helytartó-püspök Stockinger Mátyást és Kósa Tamást.[1]

E nagy kerülő-út persze sok időveszteséggel, sok kellemetlenséggel járt, de más mód a katholikus világgal való érintkezésre nem kínálkozott.

1687-től kezdve azonban Erdély főbb helyein a magyar király seregei állomásoztak. 1690-ben a bécsi császári udvar még jobban megszorította az erdélyi fejedelem hatalmát és végre hosszas tárgyalások után 1691. deczember 4-én kiállította I. Lipót császár és magyar király Erdély további kormányzásáról szóló híres diplomáját.

Ezzel megnyilt az út a stefaniták előtt, hogy a magyar ferenczrendűekkel való, oly régen megszakadt, pedig rájuk oly áldásos összeköttetést megújítsák. S kikhez fordulhattak volna nagyobb bizalommal, mint a magyar mariánusokhoz, akik hajdan az ő őrségük díszeit: Domokost és Kajonit nevelték.

Innen van, hogy 1693-ban a márczius 10-én Csíksomlyón Ujfalvi Albert látogató-biztos vezetése alatt tartott közgyűlésen jelen van egy derék és tudós mariánus ferenczrendű, Ivanovics Elzear. A közgyűlés Hozó Pétert választotta őrré, immár másodszor, de kormánysegédekül mellé adta Ivanovics Elzeárt és Dóczi Imrét.

Ivanovics Elzear tulajdonkép 1692. őszén érkezett közibük s akkor megkezdette, 1693-ban pedig bevégezte a bölcseleti tárgyak tanítását. 1693-ban azután a növendékekkel megkezdette a hittudományi tárgyak tanulását és a felső oktatást úgy szervezte, hogy ezentúl az őrség nem szorult külső, idegen iskolákra. Ő ugyanis oly bőven és részletesen adta elő a bölcseleti és hittudományi ismereteket, hogy az akkori szokás szerint nyilvános

[1] Registrum literarum. 61.

vitatkozásokat is tarthatott és tartott. Azok, akik e vitatkozásokban megállották helyüket, jogosan előadói (lectori) fokot és képesítést nyertek. Az első ilyen lector, előadó lett Nizet Ferencz nevű, belga származású, de Erdélybe szakadt ifjú, a második Moldovai Lajos, a harmadik Szentmiklósi Gáspár, a negyedik Balázsfi Mihály.[1] Ugyanez időben a csíksomlyai gimnázium is nagyon népes lett. Iskolamester ugyan csak egy maradt itt, de annak vezetése alatt számos kisegítő-ifjú oktatta a tanulnivágyókat az akkoriban annyira szükséges latinnyelvi és egyéb ismeretekre. Lukács Mihály írja 1725-iki visszaemlékezéseiben, hogy ő 1692-ben Szőcs Pál, 1693-ban Deák János, 1694-ben Antalfi István nevű iskolamesterek keze alatt végezte a gimnáziumot, de később 1698—99-ben ő maga is 100 deákot tanított a csíksomlyai gimnáziumban.[2]

Új és széles tér nyilt meg 1690. után a stefaniták előtt az Erdélyben elhelyezett császári katonaság lelki gondozásával. Már 1691-ben Brassóba kellett mennie Fábián Bernardin fiatal társuknak, hogy ott a haldokló katholikus katonalelkészt meggyóntassa s helyette az istentiszteletet elvégezze. Fábián azonban nem tudott németül s emiatt a katonák nem voltak vele megelégedve. Hozattak tehát helyette osztrák ferenczrendűt. Ez azonban nem birta sokáig az erdélyi élelmezést és később, 1693-ban visszament. Ekkor a stefaniták Kassai Andrást, a könyvnyomtatót küldötték Brassóba katonalelkésznek, de ez is csak egy évig maradt itt, mert fizetéséről, illetőleg eltartásáról nem gondoskodtak és ő rá a könyvsajtónál különben is szükség volt.[3]

Nem felejtkeztek el arról se, hogy Erdélynek új, 1691-iki alkotmánya nem akadályozza őket a régi ferenczrendű kolostorok visszaszerzésében. Értesülvén azért arról, hogy az erdélyi katholikus status (így nevezték 1692-től kezdve az erdélyi katholikusok összességét) 1692. május 24-én Kolozsvárt vallásügyi követeléseinek egybeállítása végett gyűlést tart, ők is jelentkeztek. Valcsánszki Antal őr kérte, hogy a ferenczrendű, régi, részben romokban heverő kolostorok nekik adassanak vissza.[4]

---

[1] Balázsfi Mihály feljegyzései a csíksomlyai konvent levéltárában.

[2] Losteiner: Chronologia monasterii Chikiensis.

[3] Annotationes, kézirat a csíksomlyai konvent levéltárában és Losteiner: Annales P. IV. s. XI. a. 3.

[4] Losteiner: Annales. P. II. 139.

Mikor így minden a legjobb rendben folyt, még egy iszonyú támadást és rettegést kellett kiállaniok. 1694. február 13-án a csikszeredai vásár idején a gyimesi szoroson keresztül egyszerre betörtek a tatárok. Hét falut teljesen felégettek és az otthon talált embereket elhajtották. Az emiatt támadt rettegés még el se mult s két nap mulva, február 15-én, másik tatár csapat rohant be és Csiksomlyótól északra 17 falut pusztított el.

Ez alkalommal már Csiksomlyóhoz is közel jártak a tatárok, de a kolostorba menekült népből és az ott tanuló ifjúságból Nizet Ferencz, e találékony és bátorszívű ferenczrendű nagy csapatot állított össze zászlókkal, kópjákkal fölszerelve. E nagy csapat dobolására, kiáltására a tatárok visszafordultak, mert azt hitték, nagy, rendes sereg jő ellenük.[1]

Megmenekülvén a nagy veszélytől, 1696. május 17-én Mikházán közgyűlést tartottak Ivanovics Elzear vezetése alatt. Itt először a szabályokhoz szigorúan rakaszkodva, kimondották, hogy a szárhegyi kolostor nem konvent s így annak előljárója szavazattal nem bír. Azután pedig akarata ellenére megválasztották Ivanovics Elzeart őrnek, a kolozsvári születésű Lamprik Imrét és a fiatal Nizet Ferenczet kormánysegédeknek. Ivanovics aggodalmaskodott, hogy talán nem is végezheti az őri szolgálatot, mert ő nem az erdélyi őrség növendéke volt, de a szerzetesek ügyeinek római bizottsága e választást 1697. január 17-én jóváhagyta.

Ivanovics helyett már most új előadó kellett s arra ott volt a csoport fiatal, de tanult tagja, Nizet Ferencz. Ő vette át tehát a növendékek oktatását s Mikházán megkezdte a bölcselet tanítását.[2]

Az 1693-iki vittoriai egyetemes közgyűlés a régi szabályokon megint javított egyetmást. Hogy a stefaniták kolostorai is e szabályok szerint legyenek berendezve. Szabó Bonaventurából, Dóczi Imréből, Sigrai Modesztből és Hozó Péterből álló bizottságot küldöttek ki. Ez 1693. november 3-tól, deczember 16-ig bejárta az eddig létesített négy kolostort (két konvent és két

---

[1] Székely oklevéltár. VI. 444. és Balázsfi Mihály följegyzései a csiksomlyai konvent levéltárában.

[2] Losteiner: Annales. P. II. 144.

székház) és javaslatairól írásban tett jelentést.[1] E javításokhoz tartozott az is, hogy az istentisztelet végzésénél ezentúl a Gergely-féle éneklést (Gregorianus cantus) használták.[2]

A szent szegénységhez való erős ragaszkodás ösztönözte Ivanovicsot, hogy a csiki könyvsajtó fennállását valahogyan törvényesítse. 1698. június 10-re összehívta tehát a kormánytanácsot s ott kérdezősködött, van-e annak felállítására és megtartására engedély a generálistól vagy a szerzetesi ügyek római bizottságától? Senki se tudott biztos választ adni. Ezért a kormánytanács ezt a határozatot hozta: «A csiki könyvsajtó az erdélyi katholikus híveknek nagyon hasznos, a hitterjesztő-bizottságtól alapított világi iskoláknak pedig szerfelett szükséges, mert egész Erdélyben nincsen másutt katholikus könyvnyomtató és ha eretnekeknek adjuk át a kinyomandó könyveket, előáll az a veszedelem, hogy vagy elrontják azokat vagy ki se nyomtatják. Mindemellett, mivel nincsen biztos adat a csiki könyvsajtó törvényes felállításáról és fenntartásának megengedéséről, habár oly szándékkal állították is fel, hogy fentartassék, alkalmas módon engedély szerzendő annak fentartására.»[3]

Az 1699-ben tartandó közgyűlést megelőző látogatásokra és a közgyűlés vezetésére az egyetemes biztos Nizet Ferenczet nevezte ki látogatóul s ő 1699. május 27-ére hívta össze a közgyűlést Mikházára. Ekkor a választók szokatlan nagy érdeklődést mutattak arranézve, kit állítsanak a csoport élére. Először Valcsánszki Antalra, másodszor Sigrai Modesztre esett a szavazatok többsége, de mivel egyesek mindakettő ellen kifogást emeltek, mindakettő önként lemondott a választással nyert jogáról. A harmadik szavazásnál azután a fiatal, de nagyon tevékeny, alkalmas és bátorlelkű Nizet Ferencz kapta meg a többséget. Ebbe mind belenyugodtak s csakhamar a generális is megerősíté őt őri szolgálatjában.

Ekkor választottak először titkárt az őr mellé, még pedig Moldovai Lajost, a képesített lectort (előadót). Kormánysegédek lettek az Olaszországban tanult s 1689-ben, Terracinában felszentelt Szabó Bonaventura és Sigrai Modeszt. A növendékek száma

---

[1] U. a.

[2] Balázsfi Mihály följegyzései.

[3] A ferenczrendüek kolozsvári levéltára. Loculus 2.

most már annyira növekedett, hogy Moldvai külön adta elő a bölcseletet, Ivanovics pedig a hit- és erkölcstudományt tanította.

E közgyűlésből írtak Csikszék tisztviselőinek s kérték őket, hogy építsék újra a csiksomlyai gimnázium épületét. Csak egy, de elég tágas iskolatermet kértek s azt, hogy a nevelőházat (szemináriumot) attól egy kissé távolabbra állítsák fel.

Elrendezték még a közgyűlésen, hogyan tartsák az alamizsnát a gondviselőnél és hogy egyeztessék össze a szegénység szabályaival a könyvsajtó és a posztóműhely fentartását.[1]

A karlóczai békekötés után azt remélték a stefaniták, hogy végre kimozdulhatnak a Székelyföldről és Erdély délnyugati részén új kolostorokat építhetnek, de ebben megakadályozta őket, legalább egy időre, a bolgár ferenczrendűek bevándorlása. Ezek a törökök rettenetes üldözése és kegyetlenkedése miatt voltak kénytelenek 1689-ben és 1690-ben Erdélybe menekülni. Mivel a békekötés következtében ezek hazájukba vissza nem térhettek, Alvinczen, Gyulafehérvárt és Déván kezdettek kolostorokat építeni, mert a velük együtt menekült bolgár katholikusok ott telepedtek le.

Ez ellen Nizet Ferencz őr, hivatkozva a hitterjesztő-bizottságnak a háború előtt kelt rendeleteire és igéreteire, előterjesztést tett Rómában. Az egyetemes biztos 1700. június 30-án elismerte a stefaniták jogait és megtiltotta a bolgár és bosnyák ferenczrendűeknek, hogy Erdély határain belül letelepedjenek.

Csakhogy az egyetemes biztosnál sokkal hatalmasabb úr rendelkezett akkor Erdély vallásügyeiben: Kolonics Lipót, esztergomi érsek és kardinális, I. Lipót főtanácsosa. Már pedig ez a bolgár ferenczrendűek pártjára állott és nagyon keményen visszautasította a stefanitákat, szemükre hányván ezeknek az ő szegény, egyszerű s az ő nagyúri szemeiben kunyhóknak látszó kolostoraikat. «Annyi idő óta — mondá — nem építették fel lerombolt kolostoraikat és most másokat, akik saját eszközeikkel akarnak kolostorokat építeni, megakadályoznak abban!»[2] Tehát vagy nem tudta vagy nem akarta figyelembe venni, mennyire lehetetlen volt a stefanitáknak 1699. előtt a másvallásúak félté-

---

[1] Losteiner: Annales. Pars. II. 149.

[2] A ferenczrendűek kolozsvári levéltára. Loculus 54.

kenysége és erőszakoskodása miatt a két klastromon kívül még más, nagyobb kolostort építeni vagy helyreállítani.

De azért a stefaniták, mint látni fogjuk, csak eljutottak Erdély nyugati részébe.

Az 1702-iki közgyűlés egész szabályosan folyt le. Ivanovics volt a látogató és a közgyűlés vezetője s ő azt Mikházán 1702. május 11-én tartotta meg. Sigrai Modeszt lett az őr, Valcsánszki Antal és Lamprik Imre a kormánysegédek. Moldovai Lajos megmaradt titkárnak. Ő lett nemsokára a hit- és erkölcstudomány előadója is, mert Ivanovics a csoportnak 10 éven át lelki vezére, meghalt. Nizet a bölcselet tanítását vette át Mikházán.

Az őrség tagjainak száma ekkor már 44 volt és pedig 29 miséspap, 6 növendék és 9 segítőtestvér.[1]

A következő évben kitört a Rákóczi-felkelés. Ez súlyosan érintette a stefanita őrséget is, mert épen a székelyek földén óriási lobbot vetett a lelkesedés Rákóczi ügye iránt. Ámde ugyanekkor a stefaniták kolostorai és székházai nagyon ki voltak téve a szász földön, kivált Brassóban állomásozó császári katonaság támadásainak is és így a Rákóczi-pártiakat szívük szerint nem támogathatták.[2] Mindamellett Lamprik Imre, mint a stefanita-ferenczrendűek őre és képviselője, 1707-ben megjelent Maros-Vásárhelyt Rákóczi Ferencznek erdélyi fejedelemmé való beiktatásán.

Ellenben a Mikházán lakó stefaniták semlegesekké nyilvánították magukat és szorgalmasan kérték az oltalomleveleket (protectionalist) mind a Rákóczi-párti, mind a császári tábornokoktól. Még így se kerülték egészen a bajt, mert 1704. márczius 10-én a felkelő katonák csak bejutottak a mikházi konventbe és elvitték a szerzetesek lábravalóit és kendőit.[3]

A csiksomlyai stefaniták kénytelenek voltak megengedni, hogy a székelyek kolostoruk mellett tartsanak gyűléseket, összejöveteleket s ezáltal magukra vonták a császári katonatisztek haragját. Graven ezredes 1705. deczember végén rákűldte katonáit e kolostorra s azok ott az élelmiszereket, lovakat, zabot, bort mind elrabolták. Sőt aranyat, ezüstöt keresvén, Graven rendele-

[1] Losteiner: Annales. P. II. 157.

[2] Magyar Sion. (1868.) VI. 841.

[3] Losteiner: Annales. P. IV. s. II. a. 1.

tére még a Mikes-család sírboltját is feltörték. Ebben ugyan aranyat, ezüstöt nem találtak, de a sírrablással a templomot megszentségtelenítették. Ezért az őr rendeletére a stefaniták a templomot bezárták és nem tartottak benne istentiszteletet. Megtudván ezt Graven ezredes, az egész kolostor lerombolásával fenyegetődzött, ha ki nem engesztelik s ki nem nyitják a templomot. Kénytelen volt tehát az őr a templomban a kiengesztelés szertartását mielőbb elvégezni, hogy így a kolostor elenyésztét megakadályozza. Állítólag egy Szilveszter nevű német növendék volt az oka az egész rablásnak, mert titokban leveleket írogatott a német tiszteknek.[1]

A kolostor menedékhely jogát se nagyon tisztelték a németek, mert az idemenekült báró Apor Pétert 1706. február elején elfogták és minden ingóságát elrabolták.[2]

A háború a régi állhatatosságot is megingatta az őrség tagjai között, mert két testvér Csiksomlyóról megszökött és hitehagyott lett. Elszökött az a német növendék is, aki a csiksomlyai gyűlésekről a császáriaknak jelentést tett.

A nagy szorongatások miatt 1705-ben nem lehetett megtartani a közgyűlést, bár Szabó Bonaventura fel volt hatalmazva annak egybehivására. Csak Rákóczinak zsibai csatavesztése után gyűlhettek egybe 1706. május 5-én a csendesebb mikházi kolostorban. Itt azután Lamprik Imrét választották őrré s mellé az őrség két legtanultabb tagját, Nizet Ferenczet és Moldovai Lajost adták kormánysegédekül. Mivel pedig Moldovai az udvarhelyi új székház felállítására volt kiszemelve, helyette Szentmiklósi Gáspárt bizták meg, hogy Csiksomlyón bölcseletet tanítson, Nizet pedig Mikházán hittudományi előadásokat kezdett tartani.

E gyűlés alkalmával a csoport miséspapjainak száma már csak 25 volt, mert többen elhaltak és elpártoltak, de volt 14 növendék és 8 segítőtestvér.[3]

Épen azért, mert ennyi növendékük volt, volt bátorságuk új székházak alapítására. Nem törődtek többé a régi, igazságtalan, őket csupán két kolostorra szorító törvényekkel, mert hiszen kihullott a fegyver azok kezéből, akik ezeket erőszakolták volna.

---

[1] Balázsfi Mihály följegyzései a csiksomlyai konvent levéltárában. Az időpontra nézve l. Székely Oklevéltár. VII. k. 134.

[2] Báró Apor Péter írásművei és levelei. I. k. III. l.

[3] Losteiner: Annales. Pars. II. 164.

Még 1706. előtt a stefanita ferenczrendűeknek hagyta székelyudvarhelyi örökölt házát Lakatos István erdélyi katholikus pap. De halála után a rokonok a házat mégis elfoglalták. Sigrai Modeszt őr 1706. elején kénytelen katonai karhatalommal visszavenni a házat és annak megtartása végett odaküldötte Csatári Kelemen atyát. A közgyűlés azután 1706. május 5-én rendes székházi előljáróvá kijelölte ide Moldovai Lajost s ő egyelőre a meglevő kőházat alakitotta át kápolnává. Maga pedig társaival együtt faházban lakott.[1]

Sok aggódalom közt, de azért nagyobb pusztulás nélkül, telt el Lamprik őri szolgálata. 1709. május 6-án megint Mikházán tartották meg a közgyűlést Sigrai Modeszt vezetése alatt. Hiába ellenkezett Nizet, megint őt választották meg őrnek s mellé Becze Pétert és Szentmiklósi Gáspárt kormánysegédeknek. Moldovai visszatért Székelyudvarhelyről, hogy Csiksomlyón hittudományra oktassa a növendékeket. Mikházán pedig Balázsfi Mihály kezdette előadni a bölcseletet. A csiksomlyai posztó-műhely és könyvsajtó gondviselését a csiksomlyai guardiánra bizták.

1709-ben már 37-re emelkedett a miséspapok száma, tehát az 1706-iki növendékből 12-től fölszenteltek. Könnyű volt nekik akkoriban papot szenteltetni, mert sokszor megfordult köztük és közelükben Görgény-Szentimrén lakott Verzireszkul Okszendius, aladiai fölszentelt püspök, az Erdélybe költözött örmények apostoli helytartója. Ez, mikor a ferenczrendűek kérték, mindig szivesen végezte a főpapi teendőket s állandóan testvéri egyetértésben élt velük. A 39 miséspapon kivül volt még ekkor a stefanitáknak 7 növendékük és 12 segitőtestvérük.[2]

Nagy szükség volt ekkor lelkes, fiatal papokra, mert a kezdődő döghalál (pestis) sokat elragadt közülök, épen azért, mert segitették, vigasztalták beteg embertársaikat. Csak Székelyudvarhelyt kettő halt meg közülök pestisben.

1710-ben visszafoglalták a vajdahunyadi régi ferenczrendű kolostor romjait és visszatértek Désre is, hogy folytassák ott 1704 ben elkezdett munkálkodásukat.[3]

Ez új székházak látogatása végett az őrnek oly nagy, oly

---

[1] Balázsfi följegyzései és Losteiner: Annales. P. II. 164.
[2] Losteiner: Annales. Pars. II. 170.
[3] U. o. P. II. 123. és Balázsfi M. följegyzései.

sokáig tartó utakat kellett tennie, hogy 1711. január 27-én Csiksomlyón tartott közbeneső gyűlésük a küldöttségi előljáróságot elválasztották az őri szolgálattól, pedig 1669-től kezdve ezek mindig össze voltak kötve. Az első külön küldöttségi előljáró (praefectus missionis apostolieae) Schirmer Antal mikházi guardián lett.[1]

Igy készültek a stefanita-testvérek arra, hogy a bekövetkezett békés időben még nagyobb munkásságot fejtsenek ki.

---

[1] Losteiner: Annales. Pars II. 174.

MÁSODIK RÉSZ.

Az egyes kolostorok és székházak története.

Bákó.

A magyarságtól elszakadt, idegenben sorvadó moldovai ágacskának mennyi édes-bús emléke fűződik e helyhez!

1574-ben, mint említők, a salvatoriánus magyar ferenczrendűek kénytelenek voltak e kolostort elhagyni.

Azóta csak látták e kolostor falait egyes magyar ferenczrendűek, mint például Váradi János, Kecskeméti Ambrus, midőn a Moldovában széjjel lakó magyarok tanítására mentek, de nem laktak benne, még kevésbbé tudtak ott konventet alkotni.

A székely katholikus papság azonban nem vesztette el egészen a szeme elől a bákai klastromot s igyekezett legalább a kolostor egyházát az összeomlástól valamikép megóvni. Méltán jegyezte fel emlékezet okáért 1637-ben Ferenczi György, az erdélyi katholikusok akkori püspöki helytartója, e pár szót jegyzőkönyvébe: «A bákai katholikusok temploma mind elpusztult vala. Azt építettem meg 100 tallérral 1637. die 12. Maii. Dicsőség legyen Istennek és a Boldogságos Szűznek».[1] Ugyanő 1638-ban a bákai klastrom zsindelyezésére 28 forintot adott Simon barátnak s ezen Simon barát először is zsindelyszeget vett.[2] 10 év mulva a templomnak a tornyát csináltatták s a erdélyi püspöki helytartó ehhez is adott 4 tallért.[3]

Magyar pénzen helyreállított kolostort látott tehát Bandini martianopolisi érsek és moldvai apostoli helytartó 1646-ban itt végzett látogatása alkalmával és így nem csoda, ha 1651-ben a

---

[1] Veszely: Erdélyi egyháztörténeti adatok. 144.
[2] U. o. 145.
[3] Veszely: Erdélyi egyházt. adatok. 146.

generális megengedte a stefanita-csoportnak, hogy e kolostort elfoglalják s az erdélyi őrnek engedelmeskedjenek.[1]

Nem jogtalanul járt tehát itt látogatóban 1663-ban Jegenyei Ferencz a stefaniták őre.[2]

1670-ben, mint előadtuk, Parcsevics Péter, martianopolisi érsek, e kolostort egészen át akarta adni a stefanitáknak s ők meg is tették annak végleges elnyerésére a szükséges lépéseket.

De az engedély sokáig nem jött. Taplóczai István a stefanitákat nem győzvén várni, mint a moldvai apostoli helytartó reménybeli utódja 1674-ben beköltözött a kolostorba. 1676-ban csakugyan kinevezték őt apostoli helytartónak és így továbbra is ott maradt. 1678 május. 23-án a stefaniták közgyűlése kiküldé mellé Rákosi Gábor atyát. De az állandó itt lakás még se sikerült, mert a hitterjesztő-bizottság még 1607-ben a bákai püspök lakóhelyéül jelölte ki a kolostort. A bákai püspökök pedig a XVII. században csupa lengyelek voltak s az ő befolyásuk sokkal nagyobb volt Rómában, mint a szegény stefanitáké. Ennélfogva a stefaniták nem kapták meg a kolostort, hanem beköltözött oda Piluzzi Vid (Vitus) apostoli helytartó. Taplóczai István pedig visszament Csíksomlyóra. († 1678. szept. 9.) Ettől kezdve a stefaniták csak mint vendégek vagy kisegítők jelenhettek meg a bákai régi ferenczrendű kolostorban.[3]

Csiksomlyó.

A stefanita őrség bölcseje. Innen indultak ők ki a fehéregyházi, szárhegyi, esztelneki székházak alapítására s a mikházi kolostor átvételére. Az ezen kolostorhoz fűződő kegyeletes emlékek, az itt tartott híres szentbeszédek, a szívig ható istentiszteletek, a lelkesítő körmenetek, a fárasztó, de lélekemelő búcsújárások voltak azok, amelyek a keleti székelységet annyi rettenetes üldözés és szenvedés daczára a katholikus vallásban megtartották.

Az őrség meglehetős omladozó állapotban vette át a kolostor épületeit és egyházát a salvatoriánusoktól, de ők azután annyit kéregettek össze, hogy helyreállították. 1647-ben a püs-

---

[1] Losteiner: Annales. P. II. 26. Auner Károly: A romániai magyar telepek története. 38.

[2] Auner i. m. 38.

[3] Auner i. m. 39—42. Losteiner: Annales, P. II. 116.

pöki helytartó, Ferenczi György, készitette el számukra a nagy kar padjait és székeit (ahol minden éjjel a zsolozsmát mondották) és a mennyezet egy részét. Csináltatott ezenkívül 2 tornáczot s ezekre költött 200 forintot.[1] Ha már az egyház belsejét diszitették, bizonyosan megcsináltatták a külsejét is. Somlyai Miklós guardián ekkor rakta kövek közé azt a nagy keresztet, mely a külső nagy folyosó délnyugati szögletében állott s melyet a köznép annyira tisztelt, mert azt tartotta róla, hogy egyik pünkösd napján Úrfelmutatásra háromszor mélyen meghajolt.[2] 1650-ben Domokos Kázmér guardián a klastrom épületének javitására embereket kér a gyergyai alkirálybirótól.[3]

1658-ban Pálfalvi János, csiki származású, váradi püpök és szepesi prépost ajándékából egy külön kápolnában Szent-Ferencz tiszteletére új oltárt emelnek. Ugyanez évben özvegy Haller Istvánné, Barkóczy Anna Mária 24 ezüst tálat hagyott nekik. Ezeket ők természetesen nem használták, hanem eladták az épen akkor fejedelemségre emelkedett Barcsay Ákosnak 1000 forintért. Épen jókor jutott kezükbe e nagy alamizsna, mert hallották, hogy Brassóban van egy nagy orgona eladó. János nevű eperjesi orgonacsináló készitette azt a prázsmári szászok számára, de ezek drágálották és otthagyták. Elhatározták, hogy egyházukba megszerzik. Kiegészitették egyéb alamizsnából özvegy Haller Istvánné hagyományát 1059 forintra és 1659. augusztus 15-én megvették az új orgonát. Brassóból 2 szekéren 10 forintért kihozatták és egyházukban felállitották. Kajoni János Nagyszombatban megtanulván az orgonálást, nagyérdeklődéssel közreműködött a felállitásban, megismerte annak belső szerkezetét és ő lett az első orgonista.[4]

1661-ben, mint az előző szakaszban előadtuk, a székelyek Kemény János pártján állottak. Emiatt október 21-én Udvarhelyszék felől török-tatár csapatok törtek be Csikba, felégették a falvakat, fogságba vitték az embereket, Csiksomlyón 4 szerzetest megöltek, 5-öt fogságba vittek. Ekkor a kolostor és templom teteje teljesen elégett, belsejükben nagy kár esett.[5]

---

1 Veszely: Erdélyi Egyháztörténelmi Adatok. 145.
2 Győrffy i. m. 43.
3 Székely oklevéltár. IV. 285.
4 Losteiner: Annales, Pars. IV. 1. I. a. I.
5 Győrffy i. m. 41.

Most azután a csíksomlyai ferenczrendűeknek rettentő sok pénzre volt szükségük, hogy a rombolást helyreállítsák.

Evégből, amint Apaffy Mihály fejedelemsége megerősödött és Erdély egy kissé lecsendesült, Domokos Kázmér, az akkori guardián, útlevelet szerzett a fejedelemtől és Magyarországba ment alamizsnát gyüjteni.[1] 1664. elején felkereste özvegy II. Rákóczy Györgynét, Báthory Zsófiát Munkács várában, elment Szepesbe, a Csákyakhoz, Murány várába Wesselényi Ferencz nádornéhoz és egyéb jótevő lelkekhez. Ezektől is, de meg az erdélyi katholikusoktól is összegyüjtött néhány ezer forintot és 1664. második felében hozzáfogott a templom belső diszitéséhez. Biztosan tudjuk, hogy Nyerges János nevű brassai képíróval és fafaragóval 1664. szeptember 26-án egyezett meg. Vele készíttette Szent Katalinnak és Szent Borbálának a nagy oltárra szánt szobrait s az 1661-ben sértetlenül maradt régi, 1510. táján készült Mária-szobrot a nagyoltár fölé felállítván, az újakat melléhelyeztette. Ezért kellett fizetnie 250 forintot, 8 mázsa búzát és 8 mázsa árpát s ezenkívül a konventnek kellett adnia az oltár építéséhez alkalmas fákat, az aranyozáshoz és ezüstözéshez szükséges arany-ezüst lapocskákat. Segítségül egy ácsmesterembert is kellett mellé adniok. Szent Antal-mellékoltárának elkészítéséért 140 forintot, a megmaradt, de befüstölődött Szent Gábor-oltárnak fehérre festéséért 38 forintot kellett fizetni. A kápolnában levő, 1658-ban Pálfalvi János püspöktől ajándékozott Szent Ferencz-oltárt a felette levő bolthajtás megóvta az elégéstől és romlástól. Ezt vették tehát mintának és annak hasonlatosságára kellett a többi oltárokat faragni és festeni.[2]

Gondoskodott Domokos új oltárkövekről is és azokat megszentelés (consecratio) végett elküldötte Bákóba. Ott tartózkodott akkor a lengyel Rudinczki Atanáz püspök és ez 1664. deczember 18-án ereklyéket rakván az oltárkövekbe, megszentelte azokat.[3] Az orgonát mint állitotta helyre Kajoni, már előadtuk. A sekrestye mellett Kálnoky Istvánné, Béldi Anna bőkezűségéből új tornyot raktak.[4]

Így tehát 1665 pünkösd ünnepére diszesen helyre volt állítva

---

[1] Újfalvi feljegyzései a csíksomlyai konvent levéltárában.
[2] Losteiner: Chronologia monasterii Chikiensis.
[3] Blahó V. feljegyzései a gyöngyösi levéltárban.
[4] Losteiner: Chronol. mon. Chik.

a régi egyház és a székely katholikusok nagy örömmel adtak hálát Istennek annak megmaradásáért.

A csíki kolostornak 1700 végén készült rajza egymásmellett két egyházat tüntet fel. Biztos az is, hogy 1682-ben Kájoninak guardiánsága idején, Piluzzi Vitus martianopolisi érsek és moldvai apostoli helytartó templomszentelés végett hosszabb ideig Csíksomlyón tartózkodott. E kettőnek egybeveteséből világos, hogy Kajoni János 1680—82-ben a régi egyház mellé új egyházat építtetett, mert hiszen a régi kicsi egyház fel volt szentelve, de a sok búcsújáró népet már be nem fogadhatta. Mivel előzőleg 1677-ben lengyel kőművesek építették a mikházi új templomot, nagyon hihető, hogy 1680—82-ben Csíksomlyón is ezek dolgoztak.

Az 1682-iki templomszentelés hosszas előkészületek után lehetőleg nagy ünnepiességgel ment végbe. 1682. április 11-én kezdette az érsek Szent Antal és Szentkereszt oltárának felszentelésével; másnap, április 12-én folytatta Mindenszentek, Szent Gábor és Szent Ferencz oltárainak felszentelésével. Május 5-én megáldotta a szentségtartószekrényt, május 10-én pedig, egy héttel pünkösd előtt felszentelte a főoltárt és egyúttal az egész templomot.[1]

Ettől kezdve 1711-ig e kolostoron és egyházán nagyobb változások nem történtek. (Sajnos a régi, de később kicsinyeknek bizonyult egyházakat 1810 táján lerombolták.) A zsindelytetőket azonban időnként újra kellett készíteni. Igy 1698-ban ajra befedték a kolostort és az egyházakat.[2]

Segítettek az építkezésekben és egyebekben a kolostornak a konfrátereknek hívott jobbágyok. Ezeknek a többi székelyekkel szemben aránylag elég jó dolguk volt s azért 1673. február 8-án Csikszék tisztikara megszorította a konfráterek közé való beállást. Kimondotta, hogy csak a főkapitány engedélyével a hadi szemlélések alkalmával lehet más székelynek közibük állni, de viszont, akik egyszer beállottak, lemondásuk idejéig mindig kötelesek voltak szolgálni. Birót és polgárt nem lehetett közülök kirendelni.[3] 1701-ben I. Lipót magyar király megerősítette e konfráterek szabadságait, de a Rákóczi felkelés idején egyes császári tisztek bezzeg nem tisztelték azokat. Azért 1710. márczius 10-én Csikszék

---

[1] Losteiner: Chronologia monasterii Chikiensis.
[2] Losteiner: Chronologia mon. Chikiensis.
[3] Losteiner: Annales. p. IV. s. I. a. VIII.

közgyűlésén Józsa István a csiki konvent gondviselője (syndicus) nagyon méltatlankodva tiltakozik ezen, a nem katholikus fejedelmektől is tiszteletben tartott szabadságok megsértése ellen.[1]

Mily kegyelettel és szeretettel viseltettek a magyar katholikusok már 1711 előtt a csiksomlyai búcsújáró templom iránt, megítélhetjük e templom jótevőinek díszes sorából.

Pálfalvi János váradi püspök a már említett Szent-Ferencz oltáron kívül adott egy oltárszekrényt, egy áldoztatókelyhet és két ereklyetartót.

Haller István özvegye a már említett 24 ezüsttálon kívül 303 aranydukátot (körmöczi aranyat.)

Petki István 1658-ban 16 libra nehéz, piramidalis alakú (tehát úgylátszik, csúcsíves stílű) úrmutatót ajándékozott Isten dicsőségére.

Bánffy Kristófné, Farkas Margit 1665-ben a Boldogságos Szűz szobrára olyan ezüstkoszorút készíttetett, amelyik több mint 300 forintba került.

Gróf Csáky Lászlóné, Kálnoky Katalin készíttette el újra 1681-ben Szent Gábor oltárát.

Gróf Csáky Istvánné, Mindszenti Krisztina 1664-ben a szentkereszt tiszteletére emeltetett oltárt és adott egy aranyos kelyhet.

Haller Péter neje Péchy Erzsébet 1000 forintot adott a nagy oltár és a Szent Antal oltár készítésére.

Henter Ferencz a Mindszentek oltárának elkészítéséhez járult 100 forinttal.

Özvegy Rákóczy Györgyné, Báthori Zsófia pénzbeli segedelmen kívül a csiksomlyai egyháznak ajándékozta drága menyasszonyi ruháját. E gyönyörű ruha 60 darab gyémánt és 60 darab rubint-drágakővel volt ékesítve és az ő meg férje arczképe voltak rá himezve. A ferenczrendűek e ruhát sokáig nagy kegyelettel őrizték, alkalmasint azért, mert ez időben a Mária-szobrot ilyen díszes ruhákkal szokták bizonyos napokon felöltöztetni.[2]

Megélhetésüket előmozdította Toldalagi Jánosné, Toroczkai Judit is, mert 1666. szept. 19-én kelt végrendeletében az ő csiki jószágát oly kikötéssel hagyta unokaöccsére, Szalánczi Jánosra,

---

[1] Losteiner: Annales. P. IV. s. I. a. 8.
[2] Losteiner: Annales. P. IV. s. I. a. 9.

hogy a csiki klastromhoz évenkint 50 kalangya buzát, árpát és zabot adjon.[1]

Nemcsak a katholikus főurak, hanem az erdélyi papság is szemefényeként szerette a csiksomlyai egyházat és amennyire tőle telt, mindig segítette az itt lakó ferencrendűeket. Kitünik ez például Szebellébi Bertalan volt püspöki helytartó végrendeletéből is, aki 1707-ben mint altorjai plébános halt meg. A csiksomlyai konventben helyezte el már előbb készpénzét, 650 forintot. Ebből az itt lakó stefanitáknak hagyott 200 forintot. Ezenfelül rendelt nekik élelmükre 25 köböl búzát s mivel a csiksomlyai egyházban akart temetkezni, nekik hagyta hintaját és 2 lovát.[2]

Mint az őrség főhelyén a növendékeket sokszor itt tanitották az előadók részint bölcseletre, részint erkölcs- és hittudományra. Római József 1661-ben itt kezdte tanítani az erkölcstudományt. Conigan Didák 1670-ben a bölcseletet, Ivanovics 1692-ben a hittudományt, 1695 után pedig az őrség saját tagjai tanitották itt felváltva a bölcseletet és hittudományt.

A hitterjesztő bizottság segítségével felállitott világi iskola, mily szépen fejlődött és működött, fent emlitettük.

Micsoda veszedelemben forogtak az itt lakó stefaniták, 1690-ben, 1691-ben, 1694-ben és 1705—6-ban, az előző szakaszban előadtuk.

1640-től kezdve e kolostor guardiánjai voltak:

1640—43. Zágrábi András. (Meghalt mint kézdiszentléki plébános 1645. körül.)
1644—48. Csiksomlyai Miklós
1649—55. Domokos Kázmér
1659—61. Csiksomlyai Miklós
1662—65. Domokos Kázmér
1669—73. Taplóczai István
1674—78. Karczfalvi (másként Nagyboldogasszonyi) Bonaventura
1678—81. Dóczi Imre
1681—84. Kajoni János
1684—87. Orbán Ferencz
1687—90. Kálmándi Ferencz
1690—91. Orbán Ferencz
1691—93. Karczfalvi Bonavent.
1693—94. Orbán Ferencz
1694—95. Nagy János

---

[1] Erdélyi Múzeum. 1907. 133.
[2] Veszely: Erdélyi Egyháztörténelmi adatok. 358. 359. l.

1696—98. Valcsánszki Antal
1698—99. Szabó Bonaventura
1699—01. Fábián Bernardin
1701—02. Becze Péter
1702—04. Kálmándi Ferencz
1704—06. Moldovai Lajos
1706—08. Becze Péter
1708—09. Szabó Bonaventura
1709—11. Sigrai Modeszt
1711— . Mártonfi Joachim.[1]

Dézs.

Belső Szolnokmegyében még a XVII. század végén is sok katholikus úri család élt (Torma, Nápolyi, Rácz stb. nevűek) s ezeknek nagy szükségük volt arra, hogy közelükben legyen a ferenczrendűeknek lakóhelye, mert akkor legalább vasár- és ünnepnapokra hozathattak maguknak ferenczrendű miséspapot az istentisztelet végzésére.

Ezért már 1703-ban Dézsre küldötték Lámprik Imrét avégből, hogy székháznak alkalmatos telket és házat szemeljen ki. De 1704-ben jöttek Rákóczi katonái és Lamprik kénytelen volt menekülni, mert Dézs borzasztó harczok szinhelye lőn.[2]

1710-ben a Torma, Nápolyi és Rácz családok Dézsen levő közös telküket felajánlották a stefanitáknak, csakhogy mielőbb ferenczrendű atyákat kapjanak. A kormánytanács ezt elfogadta és Mikházáról Weiner Konrád atyát Dézsre küldötte a telek birtokba vételére és a lelkészi teendőknek végzésére.

Weiner csakugyan eljött és Hansch Sebestyén sókamarai pénztáros segítségével letelepedett Dézsen és hozzáfogott a későbbi kolostor megalapításához.[3]

Esztelnek.

Háromszék keleti felének lakossága a XVI. században katholikus maradt. Ezek számára a stefaniták már az őrség felállításakor 1640-ben akartak egy kolostort felállítani Kézdivásárhelytől keletre, Nyujtódon. Akkor ugyanis az a hibás vélemény volt elterjedve, hogy valaha Nyujtódon a barátoknak kolostoruk

---

[1] Losteiner: Chronologia monasterii Chikiensis egyéb adatokkal egybevetve.

[2] Balázsfi Mihály feljegyzései a csiksomlyai konvent levéltárában és Kádár: Szolnok-Dobokam. monographiája. III. 133—34.

[3] U. o.

volt (Talán az 1526-ban élő Nyujtódy András ferenczrendű fordult meg itt gyakrabban) s így azt remélték, hogy megkapják az engedélyt a kolostor építésére. Zágrábi András nevű társukat el is küldték ide körülnézni.

De ebből nem lett semmi.

1664 után a szárhegyi kolostor felállításából látták, hogy most már nem fenyegeti őket a kiüzetés veszedelme, ha 1—2 ferenczrendű egy kis székházban kint tartózkodott, mert ha a reformátusok észre is veszik, azt mondhatják, hogy az a ferenczrendű csak ideiglenesen lelkészkedik ottan. Maga Mikes Kelemen, a háromszéki buzgó kath. főúr is biztatta a stefanitákat és ha kérdezték, azt mondotta, hogy nincsen ott konvent, hanem, csak egy ház s abban azért lakik 1 ferenczrendű társával együtt, hogy a plébániát vezesse.

Ennélfogva a stefaniták 1678 május 23-án, állítólag Kászoni Márton dömösi prépost és esztergomi kanonoktól is segedelmét nyervén, Esztelnekre küldötték Karczfalvi (Nagyboldogasszonyi) Bonaventurát. Ezzel megtették az első lépést, hogy itt székházat építsenek, persze először csak fából és nagyon egyszerűen.[1]

Az első kisérlet rövid ideig tartott. Legalább a közgyűlések jegyzőkönyveiben 1678—84 közt nem említik az esztelneki előljárót. Mint látni fogjuk, helyettük a minoriták jöttek Esztelnekre.

1684-ben azonban a közgyűlés újra iderendelte Dóczi Imrét még pedig guardiánnak és helyettesének kinevezte Nagy Lászlót. Ekkor tehát úgy volt, hogy rendes kolostort építenek itt.

Ez a remény se valósult. Csak egy kicsiny székház építésére került a sor, de ebben legalább állandóan megmaradtak, mint azt Ujfalvi 1691-ben feljegyezte.[2] Az 1687. április 15-iki közgyűlésen Petres Györgyöt már csak előljárónak (praesidens) rendelték ide. 1690-ben Nagy Mózesnek, a híres esztelneki plébánosnak kedvét keresvén, az ő unokaöccsét, az 1679-ben felszentelt Nagy Jánost küldötték ide előljáróúl.[3]

Azt remélték Nagy János idehelyezésével, hogy ő nagybátyja segitségével több alamizsnát tud egybegyüjteni és nagyobb,

---

[1] Losteiner: Annales. p. II. 116. Ujfalvi feljegyzései. Orbán Balázs: A székelyföld leírása. III. 115. Kollányi: Esztergomi kanonokok. 280.

[2] Losteiner: Annales. p. II. 123. és Ujfalvi feljegyzései.

[3] Losteiner: Annales. p. II. 129, 132.

állandóbb székházat tud itt építeni. Ez sikerült is, de egyúttal Nagy Mózes kérésére és sürgetésére egy iskolatermet is kellett építeniök a székház mellé egy tető alá, mert azt akarták, hogy a háromszéki kath. ifjúság egy részét legalább az elemi ismeretekre oktassák.

A stefaniták idejövetelükkor már találtak Esztelneken egy kis Szent György tiszteletére épült kápolnát. Emellé építették tehát székházukat s a kápolnát megnagyobbitván, abban szolgáltak Istennek. Mikes Kelemen özvegye, Kálnoki Zsuzsanna, készíttetett ebbe új oltárt, fia, Mihály pedig később anyjának orgonáját ajándékozta ez egyháznak.

Nagy János után 1696-ban Fábián Bernardint, 1699-ben Körözsi Józsefet, 1701-ben ismét Fábián Bernardint, 1702-ben Kőrösi Józsefet, 1706-ban Mártonfi Joachimot, 1709-ben pedig Demjén Gergelyt választották ide előljáróknak.[1]

Ezek a háborús időkben is szépen megőrizték e kis fészket s az iskola fenntartásával nagy hasznot hajtottak a székelységnek. Egypár évig Nagy Mózes fizette az iskolamestert, azután akadtak egyéb adakozók is.

Gróf Apor István erdélyi kincstartó lett azonban az esztelneki székház legnagyobb jótévője. 1698-iki végrendeletében ugyanis egyik intézkedése igy szólott: «Szent Ferenczrend szerzetén levő erdélyi klastromoknak, az inkább szükölködőknek 8000 forintot hagyok.»[2] A végrendelkező 1706-ban elhalálozván, a stefaniták megkapták a 8000 forintot. Ekkor a kormánytanács úgy ítélte (s ő legjobban tudhatta), hogy leginkább szűkölködő klastrom az esztelneki. Tehát ennek szánta. 1707-ben Szebellébi Bertalan helytartó is hagyott e kis székháznak 50 forintot. Selyem dolmányát pedig arra szánta, hogy vagy abból vagy az árából oltárelőt készitsenek az ő templomukba.[3]

E hagyományokból azután 1710-ben elkezdették először a a templom hajójának kiépítését,[4] de még igy is 13 év kellett ahhoz, hogy az esztelneki székház a konventek sorába jusson.

---

[1] Losteiner: Annales. p. II. 144, 149, 154, 157, 164, 170. p. IV. 1.

[2] A Katholikus Iskolaügy Magyarországban. Kalocsa, 1882. II. k. 2. füzet. 73. l.

[3] Veszely: Erdélyi Egyháztörténelmi Adatok. 358, 361.

[4] Losteiner: Annales. P. IV. s. IV. a. 1.

Fehéregyháza.

A salvatoriánusoknak Segesvártól keletre, Fehéregyházán levő kolostora 1556 óta ott buslakodott, romladozott magában a fehéregyházi kastély közelében. A község régi földesurai kihaltak s 1553-ban új birtokos, a Haller-család kapta meg az itt levő kastélyt és uradalmát a királytól.

A Haller-család az idők folyását, a fejedelmek s pártok irányát követve előbb evangelikus, azután unitárius lett, de 1610 táján egyik tehetséges, eszes tagja második nejének, Barkóczy Annának biztatására visszatért őseinek katholikus vallására. Ettől kezdve e buzgó kath. főúr lelkét nagyon bántotta a romokban álló fehéregyházi kolostor. Az ő udvarában időnként istentiszteletet végző ferenczrendűeknek se kerülhette el figyelmét.

Azért a ferenczrendűek és Haller István már 1639-ben azt tervezték, hogy e kolostort, mihelyt a stefaniták kellő számmal lesznek, helyreállítják s az lesz az erdélyi őrség negyedik konventje. Így jelentették ezt be Rómában is. 1643-ban azután csakugyan megjelentek a stefaniták Fehéregyházán és hozzáfogtak a kolostor helyreállításához. Haller István 1643. október 13-án Gyulafehérrott kiállított levelében «a fehéregyház klastrom ruináját» (romjait) nekik ajándékozza és megigéri, hogy az egyház szentélyét (sanctuariumát) helyreállítja. Hogy pedig aggodalom nélkül ott maradhassanak, 12 barátnak élelmére szükséges gabonát ad ki neki jószágaiból.[1]

A stefaniták tehát letelepedtek Fehéregyházára. A kolostor egy részét lakhatóvá tették, az egyházat Szent-Ferencz tiszteletére felavatták. 1644-ben az őr, Szalinai István itt adta fel Szent-Ferencz ruháját két derék, magyar ifjúnak, Jegenyei Ferencznek, a volt gyulafehérvári tanítónak és Martonosi Mártonnak.[2]

De épen az 1644-ik év eseményei miatt állandóan itt nem maradhattak. Ez évben I. Rákóczy György hosszú tárgyalások után mégis csak átállott a protestáns hatalmasságok pártjára és beleavatkozott a 30 éves háborúba. A svédekkel szövetkezve hadat üzent III. Ferdinánd császárnak és magyar királynak, közvetve pedig a katholikusoknak. A háború az ő győzelmével végző-

---

[1] A ferenczrendűek gyöngyösi levéltára.

[2] Losteiner: Annales. p. II. 7.

dött s ez I. Rákóczy Györgyöt elbizakodottá, gőgössé, a katholikusokkal szemben türelmetlenné tette. A békekötés után, 1647-ben egyszerre észrevette a fejdelem, hogy Fehéregyházán a ferenczrendűek kolostori fegyelemben élnek, holott az ország törvényeiben csak két kolostor engedélyezéséről van szó. Kérdőre vonta tehát Haller Istvánt, hogyan engedte ezt meg?

Haller maga talán szembe mert volna szállni a fejedelemmel és húzta-halasztotta volna a kolostor feloszlatását, de maguk a ferenczrendűek czélszerűbbnek látták az eltávozást, mert attól féltek, hogy esetleg elveszitik törvényekben biztositott két konventjüket is.

Ennélfogva a stefaniták 1648 tavaszán Fehéregyházáról Csik somlyóra költöztek. De két dologban óhajtottak biztositékot szerezni maguknak. Először, hogy az idők változásával ide visszatérhessenek, másodszor, hogy a fehéregyházi kolostornak adott alamizsnát a másik kolostor megkapja s igy a már felvett, de innen elköltözött személyeket tudják élelmezni.

Ez utóbbi tekintetben Haller Istvánt kérték nyilatkozatra. Ő 1648. június 1-én Fehéregyházán kelt levelében előre bocsátván, hogy «Rákóczy György urunknak, fejedelmünknek nehezteléseé volt reám a pater franciscanusoknak fehéregyházi, maguk régi klastromukba való szállitása miatt, akarván a paterek (az atyák) engemet kártól és fejedelem haragjától oltalmazni, recedaltak (távoztak) innen, a fehéregyházi klastromból» kötelezi magát az eddig nyujtott alamizsna megadására és más kolostorba való szállitására addig is, mig visszajöhetnek.[1]

A másik tekintetben Domokos Kázmér volt fehéregyházi guardián tett nyilatkozatot. I. Rákóczy György halála után 1649. május 17-én megjelent a kolosmonostori hiteleshely előtt és ott kijelentette, hogy bár bizonyos okból a tőlük szerény tehetségük szerint újból felépitett fehéregyházi kolostort elhagyták és a csiksomlyai kolostorba vonultak, mégis fentartják abbeli jogukat, hogy, mikor módjuk és alkalmuk lesz hozzá, oda visszatérhessenek.[2]

1691. után csakugyan joguk lett volna oda visszamenniök, de akkor részben a Haller-család nagy bajai miatt, részben, mert Erdély városaiban sokkal fontosabb hivatásuk volt, mint a nagyobb-

---

[1] Szent ferenczrendűek gyöngyösi levéltára. Blahó Vincze másolata.
[2] Losteiner: Annales. P. II. 22. Veszelyi, m. 129.

részt másvallású Fehéregyháza községben, nem foglalták vissza volt kolostorukat. Igy azután 1789-ben is cserjék és bokrok között omladozni látta Blahó Vincze a fehéregyházi kolostor romjait.[1]

Hátszeg (Haczok).

A XVII. században itt is élt emléke annak, hogy itt hajdan ferenczrendűek szolgáltak az Istennek s azért 1680 táján 1—2 katholikus család óhajtotta, hogy a stefanita-ferencrendűek foglalják el régi helyüket. Az 1694-iki közgyülés tehát kiküldötte Kálmándi Ferencz miséspapot s mellé adta társúl Alfalvi Istvánt, hogy kísérelják meg e helyütt székház alapítását.[2]

Később nincs Hátszegről semmi említés a közgyülés jegyzőkönyveiben, tehát a kísérlet nem sikerült.

Mikháza.

A Marosszék keleti felében katholikusoknak maradt székelyek lelki elhagyatottságát szívére vévén Szalinai István, mint az előző szakaszban előadtuk, a katholikus főurak szószólásával kikönyörögte az engedélyt, hogy a tövisi, romokban levő ferenczrendű kolostor helyett itt másikat építhessen.

Mint fentemlítők, az akkor Köszvényes határában levő Mikháza falucskában Toldalaghy Mihály és neje, Mihálcz Erzsébet megvették Márkodi Gergelytől az ő udvarházát. 1636-ban Szalinai az erdélyi katholikusok segítségével e telken megkezdette a kolostor építését, de csak fából. 1638-ban még nem volt kész, mert Ferenczi György püspöki helytartó ez évben küldötte a gerendákat és szarúfákat az ezen (akkor még köszvényesinek bivott) kolostor építésére.[3] Készpénzt is adott az építéshez először 19 forintot, azután 100 forintot.[4] A kolostor kis templomát és tornyát azonban már ekkor kőből készítették el s mivel az új őrség védőszentjéül Szent-István királyt választották, a templomot annak tiszteletére avatták.

E kolostorban éltek azután a bosnyák ferenczrendűek 1666-ig s addig nem sokat változtattak rajta. De mihelyt a magyar ferenczrendűek 1666. augusztus 6-án átvették, mindjárt hozzá-

---

[1] Blahó jegyzetei a gyöngyösi levéltárban.
[2] Losteiner: Annales, p. II. 123.
[3] Veszely i. m. 144.
[4] U. o.

fogtak átépítéséhez és kibővítéséhez. Kajoni János, az első magyar guardián, a kolostor déli részét felrakatta kőből, mint azt az ajtók szemöldök-kövén látható 1667. évszám most is mutatja. Ugyanő az egyházba orgonát készített.

Azután Dóczi Imre, Jegenyei Ferencz és Hozó Péter guardiánok fáradozása és gyüjtése által lassanként az egész kolostort kőből építették, még pedig két emeletre. Kajoni, már mint az őrség feje, 1676-ban az egyház kibővítéséhez fogatott hozzá. A szentélyt (sanctuariumot) egészen újból építtette lengyel kőművesek által.

Ugyancsak e lengyel kőművesek bevakolták a kolostornak addig nyersen álló falait s azután kőből felrakták a templom és a kolostor előtt a körmenetek tartásához szükséges tornáczot.[1]

Az építkezés bejezését jelzik az egyház déli falára faragott betük: Építtetett 1678., megújíttatott 1800.[2]

Azután az egyház belső diszítésére következett a sor. E tekintetben megint versenyeztek jótetteikben az erdélyi kath. főúri urak és úrnők.

A nagyoltárt Haller Péter özvegye, Pécsi Erzsébet, az északi oldalon levő Mária-oltárt Petki János és neje, Haller Krisztina, a Szent Antal-oltárt Kornis Gáspár, marosszéki főkapitány, a déli oldalon levő Szent Ferencz-oltárt Felvinczy Zsigmond és neje, Halmágyi Krisztina készittették. Az ugyanott levő Szent Anna-oltárra való költséget három özvegyasszony adta össze, ú. m. özv. Kálnoki Istvánné, Béldi Anna, özv. Torma Jánosné, Petki Anna és özv. Bánffy Kristófné, Farkas Margit.[3]

Az ekként szép oltárokkal felékesített egyházat Dluszki Jakab bákai püspök szentelte fel. 1692. június 12-én.[3] Szent László és Szent István napjain búcsút nyerhettek az ezen egyházat látogató hivek s azért a szomszéd katholikus falvakból nagy körmenetek érkeznek e napokon Mikházára.

Mivel e kolostor az országutaktól mellékvölgyben fekszik, nagyobb háborús pusztulás nem érte, de a kisebb rablásokat ez se kerülte ki. 1690-ben Thököly török-tatár seregéből kivált egy kisebb csoport és felkereste Mikházát. A kolostorba ugyan nem tudtak betörni, de elfogták a konventnek kint levő nyolc lovát. Ezek

---

[1] A ferenczrendűek kolozsvári levéltára. Loc. 2.

[2] Benkő Károly: Marosszék ismertetése. 188.

[3] Orbán Balázs: Székelyföld leírása. IV. 90. és Újfalvi feljegyzései.

kiváltására 100 forintot és 1 hordó bort kellett adni a rablóknak. Ezt megkapván Thököly katonái, visszavonultak, de a stefaniták féltek, hogy újra visszajönnek. Azért három társukat a kolostor őrizetére visszahagyván Szárhegyre futottak és ott maradtak, míg Thököly seregét Erdélyből ki nem szorították.[1]

1704. márczius 10-én Rákóczi katonái látogatták meg e kolostort és elvitték a szerzetesek fehérneműit. Hogy ilyen erőszakos fosztogatásoknak ne legyenek kitéve, oltalomleveleket kértek és kaptak Rákóczi vezéreitől és pedig 1704. márczius 25-én Bonczhidán gróf Csáky Lászlótól, 1704. május 20-án Katonán Teleki Mihálytól, 1706. október 1-én Keresztesen Pekry Lőrincztől, másrészről pedig 1705. deczember 6-án Marosvásárhelyt Caraffa János, 1706. január 25-én Nagyszebenben Rabutin császári tábornokoktól. Ezeket előmutatván és magukat semlegeseknek nyilvánítván nagyobb baj nélkül töltötték el a szörnyű háborús éveket. Pekry Lőrincz, Rákóczi tábornoka, még azt is megengedte, hogy a kolostorhoz tartozó Mikházán, Demjénházán és Szovátán lakó hat konfráter (jobbágy) semmi táborozással ne terheltessenek. Ezek ennélfogva a szekerezésben ács és egyéb munkákban állandóan tudtak segíteni a mikházi barátoknak.[2]

Mihelyest a háború zaja egy kicsit engedett, a guardiánok mindjárt találtak a kolostorban vagy templomban javítani vagy díszíteni valót. Szabó Bonaventura 1707-ben új kórust csináltatott, mert a Kajoni idejében készített kórus csak falábakon állott. Mivel Kornis Zsigmond úr, akkoriban Erdély kanczellárja, új orgonával ajándékozta meg a mikházi egyházat, a régi orgonát elbontatta s helyébe az új kórusra egyúttal az új orgonát állította fel. 1708-ban Szentmiklósi Gáspár guardián a tornyot nagyobbította meg és készíttetett olyan toronyórát, amelyik lent a folyosón is mutatta az időt a szerzeteseknek. 1710-ben Dániel Domonkos guardián két új gyóntatószéket készíttetett és a régi betegszobát átalakította vendégszobává, 1711-ben Schirmer Antal guardián és praefectus a sekrestyében az egyházi ruhák őrzésére alkalmas nagy szekrényt csináltatott. Ugyanekkor Kornis Zsigmond meghozatta az egyház számára a híres máriaczelli csodálatos szobor másolatát s azt a nagy oltáron helyezték el.

---

[1] Ujfalvi Albert feljegyzései a csiksomlyai konvent levéltárában.

[2] Losteiner: Annales. P. IV. s. II. a. I.

Augusztus 2-án a ferenczrendüek nagy ünnepén számos és örvendező népsokaság jelenlétében áldotta meg a szobrot Verzireszkul Oxendius, az örmény püspök.[1]

Emlékezetre méltó még, hogy e nagy, kétemeletes kolostor falait a stefaniták az egykor Mikháza területén emelt, de elhagyott s romokban álló római vár köveiből rakták fel s így a háború eszköze az ő kezükben a béke, a tudomány és ájtatosság hajléka lőn.[2]

Guardiánjai közül 1666 előtt csak ezeket ismerjük:

1654. Imotai Bertalan.
1657. Imotai Simon
1666. Ugyanő.

1666-tól 1711-ig ezek voltak a guardiánok:

1666. Kajoni János
1669. Dóczi Imre
1672. Jegenyei Ferencz
1675. Hozó Péter
1678. Nevkovics Péter
1684. Karczfalvi Bonaventura
1687. Nagy János
1690. Dóczi Imre
1693. Fábián Bernardin
1696. Sigrai Modeszt
1699. Nagy Károly
1701. Lámprik Imre
1702. Tőke Benedek
1704. Fábián Bernadin
1706. Szabó Bonaventura
1709. Dániel Domonkos
1711. Schirner Antal.[3]

1667-óta Mikházáról, mint közelebb eső helyről jártak ki a miséspapatyák a katholikus főurak udvaraiba istentisztelet végzése végett. Viszont ezért a kath. főurak sok alamizsnában részesítették őket. Mindjárt 1666-ban, amint a magyarok Mikházára jöttek, Toldalagi Jánosné, Toroczkai Judit 50 köböl búzát és egy öreg disznót adott nekik (szept. 19.).[4] Bálintit Zsigmond Körtvélytáján 1687. január 20-án tett végrendeletében egyik csikaját és a körtvélytáji malom szombati vámját hagyja nekik s kéri, hogy a szerzetes atyák istentisztelet tartása végett utódait meglátogassák.[5] Felvinczi Zsigmond, Alexander János deáknál levő 400

---

[1] Balázsfi Mihály feljegyzései a csíksomlyai konvent levéltárában.
[2] Orbán B.: Székelyföld leírása. IV. 88. Benkő: Marosszék leírása 188.
[3] Losteiner: Annales. P. IV. s. II. a. 1. Beke: Az erdélyi káptalan levéltára. 192. Ujfalvi és Balázsfi feljegyzései.
[4] Erdélyi Múzeum. 1907. 133.
[5] Radvánszky: Magyar családi élet. III. 840.

darab aranyából 100 darabot a mikházi barátoknak szánt, ha a kolozsvári jezsuiták e sok aranyat Alexander deáktól meg tudják kapni.[1] Szebellébi Bertalan helytartó is megemlékezett róluk és 200 forintott meg 12 köböl búzát hagyott nekik.[2]

Szárhegy.

A gyönyörű, fehér márványból álló Szárhegy oldalán, a Sármányon, mint a salvatoriánusok történetében említők, tulajdonképen a lángbuzgalmú és magyarrá vált, olasz Jesi Fulgencz, ferenczrendű atya, kezdett építeni egy kis kolostort fából 1642-ben. Segítette őt ebben társa Kolozsvári Bertalan. Az építkezés tartott még 1646-ban is és 1648-ban Ferenczi György a püspöki helytartó vett egyháza számára egy egy mázsás harangot 100 forintért.[3]

1648. után, mint Lázár István 1665-iki levelében elmondja, «bizonyos okokra nézve az atyák eltávoztak innen és távoltartották magukat.» Talán nem csalódunk, ha azt mondjuk, hogy a legfőbb ok a távozásra ugyan az volt, ami Fehéregyházánál.

Ezután csak egy remete lakott itt s az öt kis keresztalakra kőből épített kápolnácska gondját az viselte.

Apaffy Mihály uralkodásának elején sokszor engedékenyebbnek mutatkozott a katholikusok iránt s azért az erdélyi ferenczrendűek 1664 végén megkérték Lázár Istvánt, hogy adja vissza nekik e kolostort s bizonyos megélhetésüket könnyítő birtokrészt. Lázár István, mint jó fiú, édes szüleinek istenes példáját akarván követni, 1665. január 5-én Szárhegyen kelt levelével csakugyan a stefanitáknak adta e helyet.[4]

Ez évben megérkezvén az őrség területére Római Modeszt és mindjárt őrré választatván, kinevezte ide guardiánnak Taplóczai Istvánt. Ez el is foglalta helyét társaival együtt s midőn a fejedelem Csikszék főkapitányánál az új kolostor felől kérdezősködött, ez azt felelte, hogy Lázár István úr tart ott udvara részére egy igehirdetőt, amint néha azelőtt is tartott, a többi szerzetesek pedig jönnek-mennek.[5]

---

[1] A ferenczrendűek kolozsvári levéltára. Loculus 53.

[2] Veszely: Erdélyi egyháztörténeti adatok, 358—59.

[3] Ujfalvi feljegyzései és Veszely i. m. 145.

[4] Beke: Az erdélyi káptalan levéltára. 192—93. Losteiner: Annales. p. IV. s. VIII. a. 1.

[5] Ujfalvi feljegyzései a csiksomlyai konvent levéltárában.

1669-ben a közgyűlés Kajoni Jánost küldötte ide s itt fáradozott, dolgozott ez erős lélek öt évig, 1674-ig. Mint említők, itt írta orgonás- és énekeskönyveit, itt is elkészített egy egészen új orgonát s megtanította az orgonajátszásra Ferenczi Miklós növendéket. Kajoni a kolostor mellett levő kápolnák legnagyobbikát, a Nagyboldogasszony tiszteletére avatottat, cseréppel fedette be s azután hozzáfogott az összeomlóban levő kolostor újjáépítéséhez, de ezt egészen nem fejezhette be. Utóda befejezvén a kolostort, a legnagyobbik kápolna mellé sekrestyét és a kolostorból ahhoz vezető folyosót rakatott.[1] 1690-ben Kálmándi Ferencz guardián Boros Tamás költségén tornyot építtetett a nagykápolna mellé s a kolostornak kelet felé eső czelláit kőből rakatta fel. 1709-ben kéményégetés következtében az egész székház leégett s az 1710—11. években a guardiánok mindig annak helyrehozatalán fáradoztak.[2]

1696-ban a csoport közgyűlése a törvény betűjéhez ragaszkodván, e kolostortól a konvent nevet elvette és csak székházzá tette. Igy maradt 1711-ig. 1700-ban a közgyűlés elrendelte, hogy a székház előljárója hiteles pecsétet készíttessen. 1707-ig e kolostor minden háborús veszedelmet és rablás elkerült s mint láttuk, a stefaniták többször idemenekültek, de ez évben Acton császári ezredes serege Gyergyóba is benyomult s a pusztító seregek a szárhegyi kolostort is kirabolták.[3]

Jótevői voltak a kolostornak a Lázár családon kívül Boros Tamás, a Bálintit család és mások. Szebellébi Bertalan helytartó ez itt lakó stefanitáknak 50 forintot, 12 köböl búzát és 1 lovat hagyott.[4]

Guardiánjai, illetőleg 1696 óta előljárói voltak:

1665. Taplóczai István
1669. Kajoni János
1675. Vásárhelyi Bernardin
1678. Oláhfalvi Lajos
1684. Ujfalvi Albert
1687. Kajoni János
1690. Kálmándi Ferencz
1691. Demjén István
1693. Ujfalvi Albert
1694. Komáromi Izsák

---

[1] Ujfalvi feljegyzései.
[2] Losteiner: Annales. p. IV. s. VIII. a. 1.
[3] Orbán: A Székelyföld leírása. II. 115.
[4] Veszely: Erdélyi Egyháztörténelmi Adatok. 358—360.

1694. Nagy Károly
1698. Dóczi Imre
1702. Kósa Tamás
1704. Tőke Benedek
1706. Kőrössi József
1708. Zakariás Dávid
1709. Miklics Antal
1709. Zakariás Dávid
1711. Sigrai Modeszt.[1]

Székely-Udvarhely.

Itt ugyan nem volt régen ferenczrendű kolostor, de 1556 előtt itt laktak a domonkosrendűek s azok házát szintén barátok házának nevezték. Ebből később az a vélemény keletkezett, hogy e ház valaha a ferenczrendűeké volt.

Láttuk, hogy a salvatoriánusok már 1604-ben lépéseket tettek avégből, hogy itt lábukat megvessék, de még ez évben kitörvén a Bocskay-felkelés, legalább is 1605-ben el kellett hagyniok e várost.

1705 előtt Lakatos István csikkozmási plébános,[2] az ő székelyudvarhelyi ősi házát és telkét a stefanita ferenczrendűekre hagyta. Azonban halála után a végrendeletet nem lehetett érvényesíteni, mert Lakatos rokonai a telket és házat erővel elfoglalták. A zsibai csatavesztés és Rákóczi hadainak Erdélyből való kivonulása után, 1706 elején Sigrai Modeszt helyettes őr felhasználta az alkalmat és az erőszak ellen a császári seregtől karhatalmat kérvén, megszerezte a nekik szánt telket és házat. Ennek megőrzése végett mindjárt oda küldötte Csatári Kelemen atyát. Az őrség 1706. május 5-iki közgyűlésén azután ideküldötték Moldovai Lajos volt titkárt és előadót előljárónak. Ez a telken levő kőházat átalakította kápolnának. Utóda, Szentmiklósi Gáspár e kápolnába új mennyezetet és kórust készíttetett. A kápolna védőszenteiül Szent Péter és Szent Pál apostolokat választották.

1708-ban Tőke Benedeket rendelték ide s ő egy kis orgonát szerzett a kápolnának. Utóda Fábián Bernardin egy pár szobát és 1 ebédlőt csatolt a kápolnához. Igy épen készen lett a kőből épült új székház, amikor kitört a szörnyű veszedelem: a pestis. Fábián vígasztalta, gondozta a betegeket s eközben maga is megkapván a betegséget, meghalt. Helyébe Kálmándi Ferenczet küldötték. Ez is oly hűségesen ápolta, gondozta a betegeket, hogy

---

1 Losteiner: Annales. p. IV. s. VIII. a. 8.
2 V. ö. Székely oklevéltár. VI. 431.

belehalt a pestisbe. Mind Fábián, mind Kálmándi ott vannak eltemetve a székelyudvarhelyi Szentmiklóshegyen a templom nagyajtaja előtt két jezsuitával, Tarnóczyval és Bajnóczyval, a szeretetben és veszélyben, bajban osztályostársaikkal együtt.

A stefaniták nem csüggedtek. Kálmándi halála után ideküldötték Nagy Károly társukat. Ez is buzgón, éjjel-nappal mind a városban, mind a környéken szolgált ugyan a betegeknek, de őt a jó Isten megóvta a betegségtől. Ő tehát befejezhette a székház építését és a kápolnára, szobákra új üvegablakokat tétetett.[1] Szebellébi 1707-ben épen annyi alamizsnában részesítette e székházat, mint a szárhegyit: 50 forintot, 12 köböl búzát és 1 lovat hagyott neki.[2]

Vajdahunyad.

1710-ben Steinville István, erdélyi fővezér, rendeletére egy Neipperg ezredbeli Urbán nevű hadnagya a vajdahunyadi ferenczrendű kolostor romjait átadta a stefanita ferenczrendűeknek. Nizet Ferencz volt akkor az őrség őre s ő a romok átvételére földijét, a szintén belga (=németalföldi) Schmidt Kapisztránt küldötte ki.

Schmidt odaérkezvén 1710. június 10-én, pünkösd szombatján kitakarította a torony alatt levő, annyira-mennyire ép helyiséget, oltárt és székeket helyezett oda. Igy azután pünkösd ünnepén a katholikusok nagy örömére, az ott állomásozó, muskétás katonák jelenlétében szentmisét mondott, szentbeszédet tartott annyi idő után először.

A torony mellett volt a sekrestye s afelett volt egy szoba valamennyire tűrhető állapotban. Ebbe költözött Schmidt, létrán járván fel belé, míg egy tisztességes czellát el lehetett számára készíteni. A Jósika, Macskási családok s a katonák parancsnoka adtak annyi fát, meszet, hogy tudtak gerendákat, ajtókat, ablakokat faragtatni s a torony alatt levő kápolnát bemeszelni. A következő évben azután helyreállitottak 1—2 czellát, befedték a tornyot, épitettek kamarát és így egyelőre négy szerzetesnek (három miséspap és egy segitőtestvér) alkalmas székházat tudtak itt felállítani.[3]

---

[1] Balázsfi feljegyzései a csiksomlyai konvent levéltárában.

[2] Veszely i. m. 358—60.

[3] Schmidt Kapisztrán feljegyzése a csiksomlyai konvent levéltárában.

NEGYEDIK KÖNYV.

A ladislaita-ferenczrendűek.
Provincia Sancti Ladislai.

ELSŐ RÉSZ.

A ladislaita-ferenczrendűek általános története.

Mint fentebb a mariánusok történetében (I. könyv. IV. szakasz) előadtuk, a XVII. század első felében a mariánus-ferenczrendűek közé sok olasz és német, de különösen sok szlavon-tót és szlovák-tót lépett. Ezek azonban a keresztény és különösen a szerzetesi szeretet törvényét oly hiven megtartották, hogy nemzetiségi vitákról vagy a magyarok kiszorításáról szó sem esett közöttük.

De 1636-ban külföldről közibük küldöttek egy horvát embert, Taurity Pált provinciálisnak. Ez háromszor megválasztatván, szerfelett nagy tekintélyre tett szert a szerzet egyetemes kormányánál s ezt arra használta fel, hogy a szlavon-tótokat a magyar mariánusoktól elszakítsa. Elhatározta, hogy régi Szlavoniában levő kolostorokban élő ferenczrendűeket új, önálló provinciába gyüjti s mivel a valódi horvátok a bosnyák-horvát, utóbb krajnai provinciából meglehetősen kiszorultak, itt akart olyan kolostorokat szervezni, amelyekben főleg szlavon, majd később horvát nyelven beszéljenek. Neki, mint provinciálisnak, nem volt nehéz a tervhez a drávántúli ferenczrendűek főembereit megnyerni.

Ezért Taurity 1654. július elején a magyar mariánusok tudta nélkül Rómában a püspökök és szerzetesek bizottságához kérelmet nyujtott be, hogy a Szlavoniában (akkor még hivatalosan és a közéletben is így nevezték a mai Körös-, Varasd- és Zágrábmegyék területét) levő kolostorokból és a Stájerországban a Dráva mellett fekvő ormosdi kolostorból, hozzávévén még a zágrábi Kláraszüzek kolostorát is, külön új kerület (provincia) vagy legalább is külön őrség (custodia) alakittassék. Hivatkozott arra, hogy e kolostorok távolesnek Magyarországtól, nagyon ki

vannak téve a törökök becsapásainak s így a látogatók életének veszedelme nélkül nem látogathatók.

A bizottság meghallgatta a szerzet egyetemes biztosát s az a kérelmet helyesnek találván, a külön őrség létesítésére az engedélyt 1654. július 24-én megadta.[1]

Igy biztosítva lévén Taurity, az egyetemes biztossal 1654. július 27-én levelet iratott a mariánusokhoz s hivatalosan felszólította őket, beleegyeznek-e a külön őrség felállításába?

1654. szeptember 8-ra, Kisasszony ünnepére volt kitűzve Pozsonyban a mariánusok közgyűlése s annak vezetésére Schissel Egyed német nemzeti biztos volt kiküldve. Megjelentek az összes szlavoniai guardiánok. A közgyűlés előtt tanácskoztak, mitevők legyenek? A kormánytanács egyenkint maga elé hivatta a szlavoniai guardiánokat és megkérdezte véleményüket. Megyurecski Timót zágrábi guardián és kormánysegéd, Prakorsek Bonaventura varasdi, Nusser Atanáz ormosdi, Jantalovics Mátyás körösi, Vlanka Ferencz remetinczi és N. Bertalan ivanicsi guardiánok mind azt jelentették ki, hogy kérik a szlavoniai kolostoroknak elválasztását a mariánus provinciától, mert ez jó és a szerzetre nézve hasznos lesz.

Ezeket tehát nem lehetett erővel visszatartani. Azért 1654. szeptember 10-én a mariánusok kormánytanácsa a közgyűlés beleegyezésével kinyilatkoztatta, hogy, amennyiben őrajta áll, a szlavoniai kolostorok elválasztását megengedi és elfogadja.[2]

Erre egy év mulva, 1655. szeptember 10-én Caieta Sebestyén a szerzet egyetemes biztosa kiadta a rendeletet az elválasztás végrehajtására és azzal Taurity Pált bízta meg. A rendelet szerint hét konvent, ú. m. a zágrábi, varasdi, ormosdi, körösi, ivanicsi, remetinczi és krapinai konventek s 8-ikúl a zágrábi klarissza kolostor volt elválasztandó és külön őrséggé alakítandó. Az első őrt s mellé a kormánysegédet Tauritynak volt joga kinevezni, a többi szolgálattevőket pedig az új kormánytanácsnak kellett választani.[3]

Mivel pedig a Szlavoniában lakó ferenczrendűek abban az

---

[1] A ladislaita-ferenczrendűek levéltára a ferenczrendűek zágrábi konventjében. Ladula. I.

[2] Kósa: Collectanea. Kézirat a ferenczrendűek pozsonyi levéltárában. 266—67.

[3] Kósa i. m. 269—70.

érdekes balvéleményben voltak (majd látni fogjuk miért?), hogy e kolostorok már hajdan is külön, Szent-László védelme alatt álló őrséget alkottak, az új őrségnek védőszentéül Szent-László magyar királyt választották és a mariánusok provincialisának át kellett volna adnia a régi őrségnek állitólag Pozsonyban levő pecsétjét és iratait.[1]

E rendeletet 1655. október 23-án kapta meg a mariánus provincialis. Egy hétre reá, október 30-án összehívta a kormánytanácsot és ez a rendelet védrehajtása ellen általában kifogást nem emelt. Óvást tett azonban az ormosdi konvent elszakitása ellen, mert most eszébe jutott, amit előző évben elfelejtett, hogy Ormosd nem Szlavoniában, hanem Stájerországban fekszik. Ez az óvás azonban késő volt. Az ormosdi konvent a rendelet értelmében az új őrségé lett.

Igy mindent előkészitvén, 1655. deczember 15-én a zágrábi konvent ebédlőjében Taurity Pál megtartotta az őrség első, alakuló közgyűlését. Kimondotta itt a Szent-László védelme alatt álló új őrség felállitását s első őrré kinevezte Megyurecski Timótot, első kormánysegédekké Izsák Imrét, Kranilovics Imrét és Gájer Györgyöt. Most már megmondották a mariánusoktól való elválás legfőbb okát s ez az volt, hogy ők a magyar nemzettől különböző nemzetet alkotnak, egészen más nyelven beszélnek. Kevésbbé fontos okuk még az volt, hogy a provincialis tőlük távol lakott és nehéz volt a vele való érintkezés.[2]

Az új őrséghez a felállitás idején 50 miséspap, 24 növendék és 34 segitőtestvér tartozott.[3]

Taurity nagy befolyásának és ügyességének tulajdonitható, hogy az új őrség alakuló közgyűlésének határozatait az egyetemes biztos Rómában már 1656. január 10-én megerősitette. 1656. június 20-án VII. Sándor pápa ünnepies bullában is jóváhagyta az új őrség felállitását s igy az be volt fejezve.[4]

Nagyon érdekes, hogy hogyan jutott az új őrség, (custodia) majd kerület (provincia) a ladislaita névhez. A szlavoniai kolostorokban élő ferenczrendűek az elválás megokolásához valami

---

[1] U. o.

[2] A ladislaiták levéltára a ferenczrendüek zágrábi konventjében. Ladula II.

[3] U. o. Ladula. Quinq.-Chaktor.

[4] U. o. Ladula II.

történeti jogot is kerestek. Azt állították tehát, hogy már a török támadások előtt is volt szlavoniai őrség és annak védőszente Szent-László király vala.

Ebben volt is valami igaz, csakhogy a mariánus-ferenczrendűeknek a régi szlavon őrséghez semmi közük sem volt, mert az nem a marianus, hanem (mint láttuk) a salvatoriánus provinciához tartozott! E salvatorianus őrségnek védőszente, mint azt az őrnek 1480-iki pecsétje kétségtelenül mutatja, Szent-László vala.[1]

A mariánus provinciától tehát hiába követelte az új őrség a régi szlavoniai őrség pecsétjét és iratait. Ezek igazán mondhatták, hogy náluk nincs. Igy tehát az őrségnek egészen új pecsétet kellett készítetnie. Megrendeltek tehát két pecsétnyomót. Az egyik a nagy pecsét nyomására szánt, mandulaalakú és «Sigillum maius custodiae Slavoniae s. Ladislai Fratrum Minorum 1655.» körirattal bír. A pecsét mezejében Szent-Lászlónak keresztes zászlót lobogtató alakja látható, feje mellett két oldalt S. L. betükkel. A másik, kissebb pecsétnyomó kerekalakú s körirata ez: «Sigillum custodiae Slavoniae Francum (!) Minorum observantium 1655.» A pecsét mezejében Szent-László van ábrázolva. De úgylátszik, a köriratba csúszott hiba miatt (Francum, Fratrum helyett) a kisebb pecséttel nem voltak megelégedve és még egy kis pecsétet készítettek: «Sigillum minus custodiae Slavoniae F. Minorum obs. anno 1655.» körirattal. Szent-László e pecsét mezejében nem zászlót, hanem kardot tart kezében.[2]

Három év mulva az új őrség nagyon fontos, úgyszólván szervező közgyűlést tartott Varasdon, 1659. február 1-én, s a következő napokon. A gyűlés vezetője megint Taurity Pál, a ladislaiták szellemi vezére volt. Itt először is Tkalcsevics Makszimiliánt választották meg őrré 7 szavazattal, Jambrusics Illés 4, és Izsák Imre 1 szavazatával szemben. Kormánysegédek Megyurecski Ferencz, Jambrusics Illés és Pehárnik László lettek. Maga Tkalcsevics a stájerországi Luttenbergből származott, tehát szlovén volt.

Azután megbeszélték és megszavazták az ő részletes szabályaikat, természetesen az egyetemes szabályokhoz alkalmazkodva. A guardiánok meghallgatásával s az új őr rendeletével kijelölték

---

[1] Országos Levéltár. Dl. 18310.

[2] A pecsétnyomók eredetije a ladislaiták levéltárában találhatók a ferenczrendűek zágrábi konventjében.

azon területeket, amelyeken az egyes kolostorok alamizsnát gyüjthettek. Érdekes ebben, hogy az ormosdi konvent részére óriási területeket jelöltek Stájerországban, nevezetesen Pettau környékét, fel egész Marburgig, tovább északra Regede és Luttenberg környékét. Magyarországon pedig Alsó- és Felső-Lendva vidékét, csak épen a hozzá legközelebb eső Muraközt nem adták neki.

Ennek oka főleg az volt, hogy Muraközt már akkor az alakulóban levő csáktornyai székház tagjainak szánták alamizsnagyüjtő területül.

A megalakulás óta ugyanis a krapinai székház úgy felépült és benépesült, hogy konventté emelték és még két helyen megvetették lábukat. 1657. elején viszatértek Kapronczára, most már megelégedvén egyszerű és alacsony templom építésével is. 1658-ban pedig Zrínyi Miklós, a költő, hívta meg őket Csáktornyára. A közgyűlés után, 1659-ben csakugyan elmentek oda és a pálosok tiltakozása daczára le is telepedtek ott, bár egyelőre csak faházba szállásolták el őket.[1]

A részletes határozatokat és szabályokat aláírták az új őr, az új kormánysegédek, Megyurecski Timót, a volt őr, Tuk Ignácz zágrábi, Hranilovics Imre ormosdi, Zelenics Ábrahám remetinczi, Izsák Imre ivanicsi. Alpinus Antal krapinai, Jantalovich Mátyás körösi guardiánok és Gájer György kapronczai előljáró.[2]

Tkalcsevics őri szolgálata idején főleg arra törekedett, hogy az őrséget külön kerületté (provincia) emelje, hogy így a ladislaiták alkalmas időben több kolostort átvehessenek s addig is a szerzet egyetemes kormányzásában ők is szóhoz juthassanak.

Felkérte tehát a királyt, a Bécsben lakó apostoli nunciust, a zágrábi és belgrádi püspököket, hogy pártolják az ő kérésüket az új kerület (provincia) felállítása iránt. Ezzel meg nem elégedve, 1660. november 14-én kéri Zrínyi Miklóst is, hogy folyamodásukat támogassa, jól tudván, mily nagy tekintélye és befolyása van e nagy keresztény hősnek a kardinálisoknál.[3]

E czél elérésére bizonyítványokat kértek egyes szlavoniai városoktól is. Igy például Körös városa 1661. január 24-én, hogy

---

[1] A ladislaiták levéltára. Lad. Ivanich-Rem. és a zágrábi káptalan levéltára f. 83. no. 40.

[2] Ladislaiták levéltára. Lad. I.

[3] U. o. Lad. Ormosd. Továbbá zágrábi érseki levéltár. Ep. f. 4. no. 41.

a ladislaita őrség nagyon méltó a teljes önállósításra, mert van-van kitünő igehirdetői, előadói, van 10 konventje, két helyütt neveli a kezdő szerzeteseket, két helyen bölcseletre, és egy helyen erkölcstudományra taníttatja a növendékeket.[1]

A sok kérésnek és közbenjárásnak, főleg pedig Taurity Pál nagy befolyásának meg volt a hatása. 1661. július 16-án készen volt a pápai okirat a ladislaita új kerület (provincia) részére. Ebben a pápa megengedi és jóváhagyja, hogy a zágrábi, varasdi, ormosdi, körösi, remetinczi, ivanicsi, krapinai, kapronczai és csáktornyai konventek a zágrábi klarissza-kolostorral együtt «Provincia sancti Ladislai» néven új, a régitől teljesen független provinciává alakíttassanak. Ugyanekkor az egyetemes biztos előterjesztésére kinevezte a pápa első provincialissá Megyurecski Timótot, első őrré Tkalcsevics Makszimiliánt, kormánysegédekké pedig Zelenics Ábrahámot, Blaheo Antalt, Tuk Ignáczot és Nusser Atanázt.[2]

Az új provincia mindjárt négy új pecsétnyomót is készíttetett, egy nagy, egy kissebb és két kis pecsétnyomót. Ezekre ezen feliratokat vésették.

1 «Sigillum maius provinciae Sclavoniae s. Ladislai Fratrum Minorum. 1661.» A pecsét mezejében Szent László fejénél S. L. betük.

2. Sigillum minus provinciae Sclavoniae s. Ladislai Fratrum Minorum. A pecsét mezejében Szent László feje mellett S. L. betük. Évszám nincs.

3. Sigillum parvum provinciae Sclavoniae s. Ladislai Fratrum Minorum. A pecsét mezejében Szent László fejénél S. L. betük, lábánál pedig 1661. évszám.

4. Felirata s a pecsét mezeje ugyanaz, mint a 3. számúnál, csak a pecsétnyomó valamivel kisebb.[3]

Mivel akkoriban mindenhez királyi beleegyezés kellett, a ladislaiták kérték az új provincia megerősítését mind a császári, mind a magyar királyi kanczellár útján. I. Lipót tehát mint német császár 1662. márczius 4-én, mint magyar király pedig 1662. július 27-én adta meg beleegyezését.[4]

---

[1] Ladislaiták levéltára. Lad. Rem.-Ivanics. fasc. Cris.

[2] U. o. Ladula. II.

[3] A pecsétnyomók a ladislaiták levéltárában a zágrábi konventben.

[4] U. o. Ladula. II.

Ily erős oltalomban és pártfogásban részesülvén, szinte fölösleges volt nekik 1662-ben oly erősen hangoztatni, hogy ők soha többé hozzá nem járulnak a mariánusokkal, vagy más szomszédprovinciáról való egyesüléshez, mert a szétválasztás és az új provincia alakítása nagyon üdvösséges volt.

A magyarok nem is bántották őket soha, hanem a stájerek mindjárt 1662-ben el akarták tőlük venni az ormosdi kolostort. Bezzeg megijedt most a kormánytanács és hosszú folyamodványt küldött Alsó-Ausztria kormányához, majd később magához I. Lipót császárhoz és úgy esedeztek, hogy ezt tőlük el ne vegyék. Most eszükbe jutott, hogy e kolostort nem stájer vagy osztrák főúr, hanem magyar ember alapította s nem osztrák vagy stájer, hanem magyar ferenczrendűek számára. (De nem ám a ladislaiták, hanem a salvatoriánusok számára!) Hivatkoztak kérésük támogatása végett arra is, hogy az osztrák vagy stájer provinciában nincsenek olyan szerzetesek, akik szlovénul (sclavonicum idioma) tudnának, ellenben a ladislaita provincia tagjai beszélik e nyelvet és így a szlovén plébánosokat segíthetik, amint 114 év óta segítik is a lelkipásztorkodásban. Bizonyíthatják ezt a földes úr, nagyságos Pethe Ferencz, továbbá Ormosd és Luttenberg városok. De, ha mégis úgy határoznának, hogy minden Stájerországban fekvő kolostornak a stájer provinciához kell tartoznia, akkor ők megkérik, hogy a Horvátországban levő konventek, úgymint a szamobori, klanyeczi, szentlénárti, jasztrebarszkai és károlyvárosi a ladislaita provinciához csatoltassanak, hogy mindenki nemzetiség a maga nemzetiségének szolgálhasson.[1]

1663 végén nagy rettegesben éltek a ladislaiták, mert híre járt, hogy a török sereg a következő esztendőben Szlavónia ellen indul. Azért ez év deczember 29-én Megyurecski Timót provinciális elrendelte, hogy, amint a török sereg megindul, az élelmiszereket és a növendékeket minden kolostorból Krapinára vigyék, a szerzetesek egy része azonban a helyén megmaradjon, még abban az esetben, ha valamelyik város vagy helység a török kezére jutna, mert ez esetben is ott kell munkálkodniok a lelkek üdvösségén. E körlevelet látták és aláírták a varasdi, körösi, ivanicsi, zágrábi, krapinai és remetinczi guardiánok.[2] A török

[1] A ladislaiták levéltára. Lad. Remet. Ormosd.
[2] U. o. Ladula. II.

sereg azonban 1664-ben a Dráva balpartjára kelt át és Új-Zriny várát vette ostrom alá. A ladislaitáknak ennélfogva semmi bajuk se történt.

Ugyanekkor nem csupán külső veszedelem, hanem belső egyenetlenség is fenyegette a provincia fejlődését. A provinciális és az őr veszekedtek egymással s a tagok a békétlenkedők közt pártokra oszoltak. A generális erről értesülvén, a bosnyák-horvát provincia volt provinciálisát, Seidetti atyát küldötte hozzájuk külön biztosként az egyenetlenség elsimítására. Ez 1664. februárban megérkezvén, Varasdon tartott ez ügyben vizsgálatot és sikerült neki a provinciálist az őrrel kibékíteni, a békét a provincia tagjai közt helyreállítani. Ugyanő egyúttal kinevezte az egybehivandó közgyűlésre látogatóul és biztosul a provincia egyik tagját, Jambrusics Illést. Mivel az őrnek, Tkalcsevics Maximiliánnak hivatala szerint az egyetemes közgyűlésre kellett mennie, a szükséges jelentéseket hozzá kellett beterjeszteni.[1]

A nemsokára tartott közgyűlésen a gyűlést vezető biztost, a varasdi születésű Jambrusics Illést választották meg provinciálisnak. Ez 1665-ben tiltakozott az ellen, hogy Körös külvárosában a pálosok székházat akarnak építeni, de azután meggyőződött arról, hogy ebből a ferenczrendűekre semminemű kár nem származhatik. Azért 1667. április 25-én Zágrábban Petretics Péter püspök előtt tiltakozását visszavonta. Beleegyezett abba, hogy a pálosok monostorukat felépítsék, csak ne avatkozzanak bele a várban levő német kápolna gondozásába.[2]

Jambrusics Illés szolgálatának letelte után a ladislaiták nem tartottak mindjárt közgyűlést s nem választották meg utódját. Mi volt ennek az oka? — nem tudjuk. Csak az bizonyos, hogy 1668 elején megint Megyurecski Timót vezeti a provincia ügyeit, mint helyettes provinciális.

Megyurecski azonban, mint helyettes, nagy dolgokat forgatott elméjében. Teljesen helyreállítani és megnagyobbítani akarta a zágrábi kolostort, úgy hogy ott a csoport hittudományi főiskolát tarthasson fenn. Evégből Molino János egyetemes biztoshoz fordult. Ez először is megadta az engedélyt az ilyen főiskola felállítására s mivel a ladislaitáknak kellően képesitett előadójuk

---

[1] Ladislaiták levéltára. Ladula Crap.-Crisien.

[2] Ladislaiták levéltára. Lad. Rem. — Ivanich. fasc. Crisien.

(lector) nem volt, megigérte, hogy alkalmas német előadókat és igehirdetőket fog küldeni. A zágrábi kolostor kibővítésére pénz kellett s azért az egyetemes biztos azt is megengedte, hogy e czélra a ladislaiták Németországban alamizsnát gyüjthessenek.

Nagy nehézségbe ütközött akkor Szlavóniában a szerzetesruhákhoz szükséges durva posztók beszerzése. Megyurecski erre is felhívta az egyetemes biztos figyelmét és tőle engedélyt nyert, hogy a provincia két tagja Nápolyba vagy még távolabbra, Spanyolországba mehessen a posztók és egyebek beszerzése végett.[1]

Még ez évben Tkalcsevics Maximilián provinciálisként tünik fel. Mivel őt és vele a provinciát az a kitüntetés érte, hogy a szerzet egyetemes kormánysegédévé választották, lehet, hogy 1667-ben őt választották meg provinciálisnak s Megyurecski csak az ő távolléte idején volt helyettes. Az bizonyos, hogy Tkalcsevics 1668. október 28-án Körösön tartózkodott s mint provinciális jóváhagyta a körösi kolostor gondviselő ügyésze és a körösi konvent közt létrejött szerződést.[2]

Azonban 1668. deczember 8-án már megint helyettes provinciális intézkedik és pedig Alpinus Antal (1659-ben krapinai guardián). Tehát Tkalcsevics vagy meghalt vagy végleg eltávozott Szlavóniából.

Mig új provinciális-választásra került a sor, két oldalról is kellett védekezniök a szomszédos provinciák ellen. Egyrészt a bosnyák-horvát provincia nem akarta engedni, hogy ők Túrmezőn (Turopolya) és Sziszek környékén alamizsnát gyüjtsenek, másrészt a mariánusok Széchy Péter engedélyével Muraszombatban egy kis székházat akartak épiteni s igy az ő murántúli alamizsnagyüjtésüket lehetetlenné tenni. Az első ellen Alpinus helyettesprovinciális gyüjtötte a bizonyítványokat, arra nézve, hogy a Száva jobb partján és Sziszek környékén a zágrábi ferenczrendűek mindig kéregettek. A másik ellen 1670-ben Zelenics Ábrahám kormánysegéd és már ekkor kinevezett provinciabiztos (commissarius provincialis) tiltakozott. Felemlítette, hogy a ladislaiták már előbb elküldötték Budai Dávid nevű társukat Széchynéhez és kérték tőle a muraszombati székház alapitását az ő részükre

[1] Ladislaiták levéltára. Lad. Crapina-Cris.
[2] U. o. Ladula V(arasd)—Z(agrab).

s azt annál is inkább nekik kellett volna átengedni, mert «a közelben lakó népek horvát vagy szlavon nyelven beszélnek». Már pedig, folytatá tovább Zelenics, nincsen annyi szlavon nyelven beszélő szerzetesük, mint amennyi ide kellene, ellenben a ladislaiták közt mindig van annyi magyarul tudó miséspap, amennyi a Muraszombatban lakó grófok és nemesek szolgálatára elégséges. Kisül végre a tiltakozás főoka is. Nem egyéb volt az, mint hogy így a mariánusok az ormosdi konventnek az alamizsnagyüjtésben nagy kárt okoznak.[1]

A másik kormánysegédnek, Skolhovszki Tamásnak is akadt dolga. Neki meg kellett jelennie 1669. február 27-én a kapronczai új plébánosnak beiktatásán. Meg is jelent és azt állítván, hogy azon egyház, melynek plébánosává Simecsovics Mihály zágrábegyházmegyei papot a körösmegyei szolgabiró Hancsik Mihály épen akkor beiktatta, nem Szent Miklós, hanem a Boldogságos Szűz tiszteletére volt avatva, tiltakozott a beiktatás ellen, mert ez az egyház nem a plébániához, hanem a ferenczrendűekhez tartozik.[2]

1671-ben a varasdmegyei Viniczáról származó Cibori Ráfaelt választották a ladislaiták provinciálissá. Ennek idejében az osztrákok újra mozgolódtak, hogy az ormosdi konvent a reformált osztrák ferenczrendű provinciához csatoltassék. Okul hoztak fel erre több, az ormosdi konventben történt botrányt. Már a császár is hozzájárult az osztrák ferenczrendűek kéréséhez és írt a szerzetfejedelemnek az ormosdi konvent átcsatolása végett. Viszont a ladislaita provinciális és a kormánytanácsa most is minden követ megmozgattak, hogy az ormosdi kolostort az ő provinciájuknak megmentsék. Folyamodtak a császárhoz, Alsó-Ausztria kormányához, az udvari kamara elnökéhez, hogy az ormosdi konventet tőlük el ne vegyék, mert azon a vidéken nincsenek más olyan szerzetesek, akik a plébánosoknak tudnának segíteni, hiszen szlovén nyelven csak ők tudnak beszélni, mások nem. Segítségükre jött a generális, mert ez a császárhoz írt 1672. július 2-iki levelében a botrányok megszüntetésére más eszközöket ajánl s mint a régi csoporttól való elszakítást. Így azután végre 1673. február 7-én megnyerték a császártól azt a döntést, hogy

---

[1] Ladislaiták levéltára. Ladula V. Z. és Crap.-Crisiensis.

[2] U. o. R. — lv. fasc. Kapronczа.

az ormosdi konventnek az osztrák provinciához való átcsatolását fölfüggeszti.[1]

Az 1674-ben választott provinciálisnak a varasdi születésű Sztolnicsics Frigyesnek 3 éve minden nagyobb esemény nélkül folyt le. Utána 1679-ben másodszor, sőt, ha őri szolgálatát is tekintjük, harmadszor megint Megyurecski Timótot állították a csoport élére. Ő azután szokása szerint erősen védelmezte társainak érdekeit.

Mivel Széchényi György győri püspök 1675-ben megtiltotta az ormosdi ferenczrendűeknek a győri egyházmegyéhez tartozó Muraszombat környékén a szentségek kiszolgáltatását, ezek ott mint kisegítő lelkészek nem működhettek. Továbbá mióta a mariánusok beköltöztek Muraszombatba, innen majd később Németújvárról mariánusok jártak ki e vidékre alamizsnát gyüjteni. E kettős körülmény lehetetlenné tette az ormosdiaknak Magyarországon a kéregetést.

Megyurecski ebben a provincia érdekeit sértve látván, bizonyítványokat kezdett kérni, hogy Muraszombat, Alsó- és Felső-Lendva környékén az ormosdi ferenczrendűek szedték az alamizsnát. Ezt a régi időre nézve nem is volt nehéz igazolni. Maga Szuszics Mátyás, Széchy Gáspár muraszombati tiszttartója, bizonyítja ezt 1677. január 15-én kiállított levelében. Hasonló leveleket állítottak ki Godina István zalamegyei szolgabíró cserenczóczi udvarházában és a turnistyei plébános 1677. január 17-én.[2]

Ezek alapján Megyurecski pert indított a mariánusok ellen. A generális 1680-ban csakugyan a ladislaitáknak itélte a muraszombati székházat és így onnan a mariánusoknak ki kellett húzódniok.[3]

Másik nagy vitája volt Megyurecskinek a szavóniai rendekkel, akik Varasd külvárosába kapuczinus ferenczrendűeket akartak telepíteni. A zágrábi püspök 1677. szeptember 26-iki levelében azt jelentette a püspökök és a szerzetesek bizottságának, hogy ez megengedhető, mert ebből a varasdi ladislaita ferenczrendűekre semmi kár nem háramlik.[4] De a ladislaiták ezt nem

---

[1] Ladislaiták levéltára. Lad. Crap.-Cris. és Rem. — Iv. fasc. Ormosd.
[2] Ladislaiták levéltára. Lad. Rem. — Iv. fasc. Ormosd.
[3] Kósa i. m. 281.
[4] Zágrábi érseki levéltár. Eccl. vol. 4. 219.

akarták elhinni. Ők ellenkezőleg azt vitatták, hogy nagy káruk lesz nem csupán a varasdi, hanem az ormosdi és remetinczi konventeknek, továbbá csáktornyai székházuknak. Azért Megyurecski tiltakozott a kapuczinusok letelepítése ellen a zágrábi püspök és a zágrábi káptalan előtt és felvitte az ügyet egészen Rómáig. 1679. április 12-én pedig felszólította társait, hogy az így indított per költségeire minden konvent adjon 4 forintot. Ha a konventnek nincs annyi pénze, kérjen kölcsön a jótevőktől.[1]

Megyurecski után 1680-ban megint Jambrusics Illés következett a provinciálisi szolgálatban. Körülbelül 1680. április 25-én volt a tisztújító közgyűlés Varasdon, mert a provinciális és a kormánytanács e napon fogadták el Herberstein nevű német katonatiszt a körösi konvent részére tett alapítványát.[2] 1681-ben április 29-én a kormánytanáccsal közgyűlést tartott szintén Varasdon s ekkor hagyták jóvá azt az alapítványt, melyet Sorsa Jakab az ivaniczi kolostor javára tett.[3]

1681-ben véget ért a per a bosnyák-horvát rendtartományi ferenczrendűekkel. Az osztrák volt provinciálisát küldötte az egyetemes biztos Szlavóniába s ez összeegyeztette a ferenczrendű testvéreket. A ladislaiták beleegyeztek, hogy a bosnyák-horvát provincia tagjai gyüjtsenek alamizsnát a Túrmezőn és Posavinában, csak a Száva balpartjára ne lépjenek át. A berdoveczi és klanyeczi kolostorokban lakó bosnyák-horvátok kéregethettek Szlavónia északkeleti irányában, egész Sztubiczáig, de viszont a zágrábi, krapinai és varasdi ladislaiták elmehettek alamizsnát kérni Stájerországba és Krajnába is. A szerződést a ladislaiták részéről Jambrusics Illés provinciális és Buzjákovics Elek őr irták alá.[4]

Jambrusics Illés szolgálatát, talán azért, mert az 1683-iki szörnyű török támadás miatt nem tarhattak közgyűlést, 4 évig viselte s igy utóda Buzjákovics Elek, a volt őr, csak 1684-ben lépett helyébe.

Buzjákovics Elek derék, buzgó és társaitól szeretett szerzetes volt, de egyszersmind erősen horvát érzelmű ember, mindamellett, hogy a szlavoniai Krapinán született. Lehet különben

---

1 Ladislaiták levéltára. Ladula I.
2 Ladislaiták levéltára. Ladula I.
3 U. o. Lad. Rem. — Ivanics. fasc. Cris.
4 U. o. Lad. Ormosd.

hogy szülei horvátok voltak, de Krapinára költöztek a törökök elől s a szlavonok közt éltek.

Buzjákovich nemzeti érzelmeit mutatja, hogy ő egyszerre csak elkezdette a ladislaita provinciát «Croatica provincia»-nak nevezni, holott jól tudta, hogy az igazi Horvátországban lakó ferenczrendűek a XVII. században előbb a «Bosnae-Croatiae» utóbb «Croatiae-Carnioliae» provinciához tartoztak. Az új «croatica-provincia» elnevezésnek tehát csak az lehetett a czélja, hogy a ladislaita-provincia így lassan jogot nyerjen a horvát kolostorok átcsatolásához.

De persze az osztrákok pártfogása alatt álló horvát-krajnai provincia sokkal hatalmasabb volt, hogysem attól a horvát kolostorokat el lehetett volna venni. Azért Buzjákovics 1686-ban egész más irányba, Magyarország felé fordult, hogy társainak új munkakört szerezzen. Eszébe jutott s ezt a zágrábi és varasdi konventek irataiból nem is nehéz volt megállapítani, hogy a «provincia sancti Ladislai» a ladislaita rendtartomány konventjei tulajdonkép a marianusok két régi őrségének, a pécsinek és zágrábinak maradványai.

Amint tehát a keresztény seregek Pécset elfoglalták, Buzjákovics mindjárt folyamodott a királyhoz, hogy a pécsi és zágrábi őrségek egykori kolostorai a ladislaita provinciának adassanak által. Megjegyzi, hogy az akkor visszafoglalt vagy visszafoglalandó kolostorok mind oly városokban vannak, ahol legnagyobb részt a horvát és szlavon nyelveket használják, már pedig az ő provinciájában horvát és szlavon nyelveken beszélő szerzetesek bőségesen vannak.[1]

E Magyarország felé való terjeszkedésben nagy segítségükre volt, hogy ők jó barátságban állottak az akkori Szlavóniában állomásozó osztrák katonatisztekkel. Varasd a ladislaiták egyik főhelye, egyúttal a szlavon határőrvidék székhelye volt. Kapronczán, Körösön, Ivanicson német katonaság volt a várőrség magva s azok lelkészei a ladislaitákból kerültek ki. Így tehát a császári tábornokok, ezredesek mind sokszor megfordultak az ő kolostoraikban s ezek, mint jó ismerősök, mind kezükre jártak a ladislaitáknak a régi kolostorok, illetőleg azok romjainak visszafoglalásában.

---

[1] Ladislaita levéltár, Lad. Crapinen-Crisien.

Midőn a keresztény seregek s köztük a szlavon határőrvidéki csapatok Pécs vára és városa ellen vonultak, a határőrvidékiekkel együtt volt Klárics Makszimilián csáktornyai guardián is. O, amint 1686. október 22-én a keresztények Pécset elfoglalták, mindjárt kiválasztott a ladislaiták számára egy templomot, állítólag azt, amelyet hajdan a ferenczrendűek építettek. Ezt, vagy ha ez esetleg használhatatlan volna, Pécsnek másik, a szigetvári kapun kívül eső egyházát 1687. január 4-én Thüngen János Károly őrnagy és egyúttal pécsi parancsnok hivatalosan átadta a ladislaitáknak.

Ezzel szemben az 1687. február 5-iki szabályozásnál a ladislaiták a bosnyák-horvát-krajnai provinciával szemben megint hátrább szorultak. Beleegyeztek, hogy a bosnyák-horvát ferenczrendűek a Száva-Kulpaközén mindenütt kéregethessenek, kivéve a petrinyai, sziszeki uradalmakat. A berdoveczi kolostor tagjai ettől kezdve gyüjthettek alamizsnát a Szelemen hegység északi részén, Sztubiczán túl is a Bisztra patak mentén, kivéve Bisztricza, Turnistye, Koncsina, Gabalovecz, Zlatar, Lobor, Poznanovecz, Szutinszka, Bedekovcsina és Keresztúr plébániákat, vagyis a Krapina folyón túl nem mehettek. A klanyeczi és krapinai kolostorok közt a gyüjtés tekintetében a Kosztelina és Horvatszka patakokat jelölték határokul[2]

Körülbelül ez időtájt, 1687. február 2-án tartották a tisztújító közgyűlést is. Ezen megint, tehát már harmadízben Jambrusics Illést választották meg provinciálisnak.

Jambrusics 1687. május 27-én Varasdon kormánytanácsi kisgyűlést tartott. Ennek határozataiból csak azt ismerjük, hogy boldogabb időkig Pécsett mind a két házat megtartják.[3]

Ez évben, a harsányi nagy győzelem után, Pécs, Siklós és Verőcze végleg a keresztények kezére került. A ladislaiták Verőczén megkeresték a régi ferenczrendű kolostor helyét és azt elfoglalták. Siklóson pedig a várőrség ajánlott fel nekik új helyet. Azután a provinciális a királyhoz fordult és elszámlálván, hogy társai mily nagy veszedelemben forogtak a drávamenti harczokban, megemlítvén, hogy egyesek közülük e háborúban keserves halált

---

1 Ladislaiták levéltára. 1702-iki hitelesített másolat. Ladula V. J.
2 Ladislaiták levéltára. Ladula. V. Z.
3 U. o. Lad. V. Z.

szenvedtek, kérte, hogy erősítse meg őket a pécsi, siklósi és verőczei újból építendő kolostorok birtokában. Ez 1688. április 4-én meg is történt.[1]

E királyi megerősítő-levél nagyon sokat használt nekik a következő esztendőben azon nagy vita eldöntésénél, hogy az egyes ferenczrendű provinciák, a töröktől visszafoglalt területeken mily irányban terjeszkedjenek. Mint az I. és II. könyvben előadtuk, 1689-ben megjelent Lazari Antal egyetemes kormánysegéd Galgóczon és hosszú tanácskozás, tárgyalás után július 24-én meghozta híres, annyiszor emlegetett döntését.

A ladislaita provinciáról Lazari így döntött:

«A Szent László védelme alá helyezett provincia pápai, császári és generálisi engedélyekkel és fölmentésekkel a marianus csoport két őrségéből, tudnillik a zágrábiból és pécsiből alakult, átengedvén a mariánusok e két őrséget. Ő császári és királyi felsége 1688. április 4-én kelt és az utolsó egyetemes közgyűlésnek is bejelentett levelével nekik az ő érdemeikért, a töröktől visszafoglalt területen használt nyelvek ismeretéért és példás életükért a pécsi, siklósi és verőczei kolostorok elfoglalását is megengedte. A mariánus provincia legrégibb jegyzőkönyvei és közgyűlési iratai kétségtelenné teszik, hogy a zágrábi, őrséghez a zágrábi, garbonaki, verőczei, pozsegai, nekcsei, szeglaki és kosztajniczai, a pécsihez pedig a pécsi, segösdi, kanizsai, szemenyei, varasdi, ludbregi és kapronczai konventek tartoznak. Ezekhez számítandó még a szigetvári, mert császár ő felsége okiratilag megengedte már nekik, hogy Szigetvárt is építhesse nek székházat. Ennélfogva határozzuk, hogy ezen Szlavoniában levő, Szent-László pártfogása alatt álló provinciát a Száva folyó határolja Bosna-Argentina provinciától, a Dráváninnen pedig a reménybeli kanizsain, továbbá a már elnyert szigetvári, siklósi és pécsi házakon kívül többet ne keressenek és ne fogadjanak el.»[2]

Ezzel ki volt jelölve az út a külső fejlődésre. De I. Lipót császár és a generális azt akarták, hogy a provincia belsőleg is átalakuljon és e végből fogadja el a szigorúbb rendtartást (sctrictior observantia). A ladislaiták provinciája ugyanis eddig minden sürgetés ellenére megmaradt azon az álláspontón, hogy

---

[1] Ladislaiták levéltára. Ladula. V. Z.

[2] Kósa: Collectanea. Kézirat. 294. l.

az egyes kolostorok bírhatnak kis darab ingatlanokkal, mert a véghelyeken a törökök rablásai miatt a nép olyan szegény, hogy az ő táplálásukra elég alamizsnát nem adhat. I. Lipót birodalmának többi rendtartományai azonban (többek közt a mariánus is 1659-óta) már mind elfogadta a szigorúbb rendtartással járó szabályokat és szokásokat. A császár tehát óhajtotta, hogy a ladislaita provincia se legyen kivétel, hanem teljes szegénységben éljen. Annyira kívánta ezt, hogy még Augsburgból is írt 1690. január 31-én a provincia vezetőinek, mert közelgett a ladislaiták közgyűlése s a javított szabályokat e közgyűlésen kellett volna elfogadniok. Értesítette e levélben a ladislaitákat, hogy ez óhajtását kifejezte a ferenczrendűek római pártfogója, Cibo kardinális előtt is és hogy a régen bosnyák-horvát, akkor krajnai nevet viselő provinciát szintén ráveszi a szigorúbb rendtartás elfogadására.[1]

De ladislaiták makacsul megmaradtak régi álláspontjuk mellett. Addig kértek, könyörögtek mindenféle befolyásos embernél s addig nem is tartottak közgyűlést, míg I. Lipót császár megunta a sok könyörgést és 1690. június 2-án megengedte nekik, hogy maradjanak eddigi állapotukban.[2]

Ekkor azután megtartották a közgyűlést s azon a fiumei származású Vicsics Egyedet, a volt őrt, választották provinciálissá.

Amint így a belső átalakulás elmaradt, a külső terjeszkedés is akadályokba ütközött. A Lazari-féle döntés értelmében a ladislaitáknak joguk volt a Dráva-Száva közén levő összes kolostorok elfoglalására. De kelet felé haladva, mindjárt Pozsega megyében összeütköztek a bosnyák ferenczrendűekkel. Ezeké volt a velikai kolostor és számos plébánia ott Pozsegá megyében. Ezek joggal hivatkoztak arra, hogy ők dráva-szávaközi kolostoraikat és plébániáikat a török uralom idején borzasztó sok szenvedés és üldöztetés közt is megtartották s nem járja, hogy most a keresztények elvegyék azokat tőlük.

Emiatt hosszú per keletkezett a ladislaita és a bosnyák provincia között.

A szerzet egyetemes kormányánál a bosnyák ferenczrendűek érdemeit többre becsülték, mint a ladislaiták utólagos követelé-

---

[1] Ladislaiták levéltára. Ladula Ormosd.

[2] U. o. Lad. Ormosd.

seit. Ezért az egyetemes kormánytanács 1691-ben kimondotta, hogy a bosnyák ferenczrendűek megtarthatják velikai, nasiczi (régen nekcsei) és pozsegai kolostoraikat.[1]

Mivel ekként a bosnyák ferenczrendűek a Lazari-féle döntésnek azon a királytól is 1691. szept. 27-én megerősített pontját, hogy ők a Szávántúlra húzódjanak vissza, nem fogadták el, a ladislaiták is túltették magukat azon a határozaton, hogy nekik csak a Száváig szabad terjeszkedniök s elfoglalták a kosztajniczai régi kolostor romjait. Igaz, hogy ez hajdan a zágrábi őrséghez tartozott, de a döntés betüit tekintve, mégis csak túl esett a Száván s a Száva jobbpartjától messzire az Un folyó mellett feküdt. Gyorsan kérték e tettükhöz a királyi és szerzetfejedelmi erősítést s átvették ott a lelkipásztorkodást. Még igy is nagyon féltek a bosnyák ferenczrendűektől s mivel a zágrábi püspök a Kosztajniczára küldött ladislaita szerzetessel nem volt megelégedve, Klárics Makszimilián őr Ivanicson, 1692. márczius 22-én irt levelében nagyon kéri a zágrábi püspökőt, hogy ne engedjen Kosztajniczára bosnyák ferenczrendűt, inkább küld ő oda másik, egészen alkalmas szerzetest.[2] Klárics ezen rendelkező leveléből látszik, hogy Vicsics időközben meghalt és ő mint helyettes provinciális intézkedik.

Az 1693-iki közgyűlésen másodizben választották provinciálissá Buzjákovics Eleket. Ő neki kellett tehát folytatnia a pert a bosnyák ferenczrendűek ellen. Ezeknek ügyvédője 1693. május 30-án benyujtott iratában kéri a kormánytanácsot, intse meg a ladislaita provinciát, hogy ne háborgassák a bosnyák ferenczrendűeket az eszéki, pozsegai, bródi és cserneki székházak birtokában.[3] Ennek ellenében a ladislaiták 1695-ben kieszközölték a generálistól, hogy a köztük és a bosnyák ferenczrendűek közt felmerült ellentétek megvizsgálására a római provincia egyik előadója, Szentlőrinczi Lőrincz (Laurentius a Sancto Laurentio) küldessék ki.

Értesülvén erről ellenfeleik, a császári udvarhoz fordultak. Hivatkoztak arra, hogy a császár már 1693-ban megtiltotta azt, hogy idegen ferenczrendűek, akár mint látogatók, akár mint

---

[1] Ladislaiták levéltára. Lad. Ormosd.
[2] Zágrábi érseki levéltár. Epistolae vol. 18.
[3] Ladislaiták levéltára. Ladula Ormosd.

javítók, akár mint szentföldi biztosok, az ő országaiba jöjjenek, mert mindezen teendőket az ő országainak szerzetesei is elvégezhetik. I. Lipót császár tehát már csak következetességből is, 1696. április 26-án szigorúan megtiltotta, hogy Szentlőrinczi Lőrincz Szlavoniába jöjjön. Buzjákovics erre személyesen elment Bécsbe és felvilágosította a császári udvart, hogy e Szentlőrinczi Lőrincz nem látogató, se nem javító, hanem apostoli biztos, a köztük és a bosnyák ferenczrendűek közt felmerült ellentétek kiegyenlítésére. Igy azután 1696. június 13-án megkapta az engedélyt, hogy Szentlőrinczi Lőrincz kivételesen eljöhet Szlavóniába, de más idegen ily engedélyt nem kérhet és nem nyerhet.[1]

Erre Szentlőrinczi Lőrincz csakhamar megérkezett. Előtte a ladislaiták és a zágrábi püspök a bosnyák ferenczrendűek ellen emelt panaszaikat igazolták, úgy hogy ezeket meg kellett volna büntetni. Azonban, mint a zágrábi püspök 1696. július 30-án írja, a végrehajtást megint megakadályozta a császári udvar parancsa. Talán ebben bízva, Gábor, a bosnyák ferenczrendűek provincialisa, Kosztajniczától nem messze, Noviban és Zrinben új székházakat akart emelni s Buzjákovics kérte a zágrábi püspököt, hogy ezt akadályozza meg.[2]

Más úgy is nagyon aggasztotta Buzjákovicsot, 1695-ben Draskovics Jánosné megújította azt a mozgalmat, hogy Varasdra kapuczinusok jöjjenek. A püspök úgylátszik beleegyezett, de a ladislaiták ez ellen a püspökök és szerzetesek római bizottságához feljebbeztek. Ez először a kapuczinusok ellen döntött. Buzjákovics 1696. február 25-én Remetinczről értesíti erről a zágrábi püspököt, de megjegyzi, hogy Draskovicsnénak és a kapuczinusoknak szabad új előterjesztést tenniök ugyanahhoz a bizottsághoz.

Ez akadékoskodásért a horvát-szlavon rendek is nagyon megtámadták őket és közgyűlésükön oly gyalázó szavakat szórtak rájuk, minőket a századok óta köztük fáradozó ferenczrendűek nem érdemeltek meg. Ezzel meg nem elégedve, újra követelték a rendek a ladislaiták beleegyezését a kapuczinusok behozatalához. Erre Buzjákovics 1696. február 29-re egybehívta a kormánytanácsot Varasdra s annak határozatát 1696. márczius

---

[1] Ladislaiták levéltára. Lad. Ormosd.

[2] Zágrábi érseki levéltár. Epist. 25. vol. 28, 29, 37.

3-án küldötte el a zágrábi püspöknek. A határozat nagyon keményhangú volt s azért Buzjákovics kérte a püspököt, hogy ami e határozatban talán sértő, ne neki tulajdonítsák, hanem a kormánytanácsnak. Könyörgött a püspöknek azért is, ne engedje meg, hogy az országgyűlés a szerzetesek ügyeibe avatkozzék.[1]

A szent szegénység megtartásának módja is újra szóba került Buzjákovics második provincialisi szolgálata alatt. Mivel akkor már a horvát-krajnai provincia is szigorúbb rendtartású volt, feltünt, hogy a ladislaitáknak még mindig vannak kissebb darab földjeik, réteik. 1695-ben, július havában maga Buzjákovics, november hóban pedig egy bizottság végigjárta a kolostorokat és összeírta azok birtokait, jövedelmeit. Azonban a bizottság végre is csak azt határozta, hogy a folytonos háborúk és a rettentő bizonytalanság miatt nem kényszeriti a konventeket és székházakat az ingatlanok eladására, de óhajtja, minél hamarabb teljes szigorúsággal tartsák meg a szabályokat és a plébániákat is bocsássák át a világi papok kezére.[2]

Talán ezen szerfelett fontos s befejezetlen ügyek, talán egyéb bajok miatt a közgyűlés későn, csak 1696. augusztus közepén tartották meg a ladislaiták s azon a ludbrégi születésű Klárics Makszimiliánt választották meg provincialisnak. Mivel ő volt az, aki csáktornyai guardián korában Pécsett az ő provinciájának mindjárt egyházat és székházat szerzett, most is e vidékre fordította figyelmét és Mohácsra küldvén társait, ott is kolostoralapitásra törekedett. A város északi részén házat szereztek és a királytól engedélyt kért e helyen való letelepedésükre. Hivatkozott kérvényében arra, hogy a ladislaiták a pécsi, szigetvári és kanizsai elromlott egyházakat már helyreállitották s ezek mellé a felégetett házakból új székházakat épitettek. Mindezekkel a nép vallásos nevelését nagyon előmozditották.

Azonban a bosnyák ferenczrendűek a mohácsi letelepülésre azzal feleltek, hogy ők meg a város déli részén épitettek valami kis házat s azt kinevezték székháznak. Erre Klárics elküldé a pécsi előljárót, Pintarics Mihályt és társát, Banics Márkot, Radanai pécsi püspök elé s ezek ott 1697. június 5-én tiltakoztak az ellen, hogy a bosnyák ferenczrendűek a szerzet kormányától a ladis-

---

[1] Zágrábi érseki levéltár. Epist. vol. 29. no. 85, 86.

[2] Ladislaiták levéltára. Ladula V. Z.

laita-csoportnak kijelölt területen templomokat, székházakat, plébániákat építenek.[1]

Ezenkívül Kláricsnak a királyi kanczelláriánál sikerült kivinni, hogy 1698. július 1-én I. Lipót király nekik ajándékozta a hívek alamizsnájából felépített és Szentkereszt tiszteletére avatott templomot a székházzal együtt, megdicsérvén, hogy három nyelven hirdették ott Isten igéjét.[2] Védelmezte még Klárics az ő társait a körösi és ivanicsi plébánosok túlzott követeléseivel szemben, állítván, hogy tulajdonkép csak a várban levő ferenczrendű német káplánok és plébánosok közt volt némi perpatvar.[3]

Klárics a Varasdon letelepítendő kapuczinusokkal szemben nem viselte magát oly mereven, mint Buzjákovics. 1697. április 27-én Draskovicsné már azt jelenthette a zágrábi püspöknek, hogy a varasdi ferenczrendűek beleegyeztek a kapuczinus székház alapításába.[4] De tovább folytatta Klárics a ladislaiták terjeszkedését a Száva jobbpartján, mert az ő idejében fogadták el a Petriniától délre eső hrasztoviczai székházat. Kuncsik Ferenczet küldte ide a provincialis első előljárónak.

Letelvén Klárics szolgálatának három éve, a ladislaiták 1699. július 24-ike táján tartották meg közgyűlésüket Varasdon és itt a kapronczai születésű Partlecz Antalt választották provincialisukká. A közgyűlés után állitották ki a hivatalos nyilatkozatot arról, hogy a horvát-szlavon rendek közbenjárására a kapuczinusok varasdi székházának felépítésébe teljesen belenyugszanak. Erről azután a zágrábi püspököt is értesitették.[5]

Partlecz idejében megújult és most már mind császári udvarban, mind Rómában a szerzetfejedelem előtt hevesen folyt a vita a bosnyák ferenczrendűek és a ladislaiták között csoportjaik határai felett. Radanai a ladislaiták részére állott és azt kérte a királytól, hogy csak önekik adjon engedélyt Mohácson kolostorépítésre, mert ők voltak ott az elsők.[6] Hogy Rómában is nyerjenek, oda elküldötték jogaik védelmére az ő nagy emberüket, Buzjákovics Eleket, aki akkor különben is őri szolgálatot végzett

---

[1] Ladislaiták levéltára. Ladula. V. Z.
[2] U. o.
[3] Zágrábi érseki levéltár. Epist. vol. 25. no. 116.
[4] Zágrábi érseki levéltár. Ep. vol. 25. no. 117.
[5] U. o. Epist. vol. 6. no. 315. vol. 8. no. 315.
[6] Ladislaiták levéltára. Lad. V. Z.

náluk. Buzjákovics 1700. június 12-én a szerzet egyetemes kormánytanácsa előtt igyekezett is a ladislaiták jogait védelmezni s egyszersmind tiltakozott a bosnyák ferenczrendűek azon tette ellen, hogy az ő akaratuk ellenére Mohácson székházat építettek, de nem sokra ment, mert a bosnyák ferenczrendűeknek nagy pártfogóik voltak s Boszniában egyedül ők gondozták a katholikus híveket. Ezért június 16-án az egyetemes kormánytanács csak közvetítő, az ellentéteket lehetőleg elsimító döntést hozott. Kimondotta, hogy a vitás helyek közül Pécsett, Szigetvárt, Kanizsán, Segösdön, Verőczén, Kosztajniczán és Hrasztoviczán csak a ladislaiták jogosultak konventet emelni, de ezeken kívül megtarthatják a mohácsi székházat és Eszéken is átvehetnek egy székházat, mindamellett, hogy a bosnyák ferenczrendűeknek itt már van templomuk és székházuk. A Dráva-Száva közén, a Verőcze-Gradiskai vonaltól keletre a ladislaiták nem terjeszkedhetnek. Ezt a döntést a bosnyák ferenczrendűek nevében Travniki Ferencz provincialis, a ladislaiták nevében Buzjákovics Elek őr elfogadták és aláírták.[1]

Mint nagy horvát ember, most megint szerette volna kivinni Buzjákovics, hogy a Zágrábtól délnyugatra eső horvát kolostorokat a ladislaita vagy másként szlavon-provincia vegye át, vagy legalább azt engedjék meg, hogy a rendtartomány a ladislaita hivatalos nevéhez «provincia Sclavoniae s. Ladislai» az «et Croatiae» szót hozzáfűzzék.[2] De e szándékát most se sikerült keresztülvinni.

Partlecz provincialis 1701. január havában a zágrábi konventben megtartván az évi kisgyűlést, elindult a kolostorok látogatására, titkárával, Peics Elekkel együtt. Április havában jutott Baranya- és Somogymegyékbe. Április 9-én Siklóson, 13-án Mohácson tartott vizsgálatot arranézve, teljesítették-e szerzetestársai kötelességeiket. Mulasztást nem talált.[3]

De bezzeg sok hibát talált náluk Nardo Czelesztin, a szerzet egyetemes biztosától kiküldött látogató, a szent szegénység megtartása tekintetében. Jelentést tétetett magának a ladislaita konventek és székházak birtokairól és állandó jövedelmeiről. Ezeket

---

[1] Ladislaita levéltár. Ladula Ormosd.
[2] Zágrábi érseki levéltár. Ep. vol. 29. no. 51.
[3] Ladislaiták levéltára. Ladula V. Z.

megkapván, 1702. február 25-én kijelentette, hogy ez ingatlanok és állandó jövedelemforrások ellenkeznek Szent Ferencz szabályaival s ezért nyugodt lelki ismerettel csak úgy tarthatják meg ideiglenesen azokat, ha az apostoli székhez folyamodnak és ez fölmentést fog nekik adni.[1]

E látogatás után megtartották a közgyűlést és azon immár harmadizben Buzjákovics Eleket állították a provincia élére. (1702—1703.) Még ezévben, deczemberben Buzjákovics vezetése alatt kisgyűlést tartottak s ott két új kolostor felállításáról tanácskoztak.

1702-ben ugyanis, vagy talán már 1701-ben a ladislaiták fölkeresték a régi, hatalmas segösdi kolostor romjait és ott a czinterem kőkerítését felhasználva, 2—3 szobát készítettek s ideiglenesen odahúzódtak. Egyesek a régi juthi (somogymegyei) kolostor nevét félreértve, a baranyamegyei Gyűdön (most Mária-Gyűd) is régi, ferenczrendű kolostort kerestek. Kralyevics Tamás ladislaita talált itt egy félig ép régi templomot s hogy azt mindjárt lefoglalja a katholikusok részére, 1698-ban elhozott Kapronczáról egy Mária-szobrot s azt e régi templomban elhelyezte. Nemsokára azt állították többen, hogy sokan csodálatos meghallgatást nyertek, akik e szobor előtt imádkoztak. Ez még inkább rábirta a ladislaitákat, hogy itt székházat építsenek.[2]

Azonban 1704. márczius havában oly borzasztó csapás érte a ladislaitákat Baranya- és Somogymegyékben, hogy az sok időre visszavetette szándékaikat. Ez év elején a Rákóczi-pártjára átállt magyarok elfoglalták Pécset és az egész megyét le a Dráváig. Ekkor a Gyűdön lakó ladislaiták a nevezetes Mária-szobrot Eszékre vitték és maguk is odamenekültek.[3] A császári hadvezérek azonban segítségükre hívták a Drávántúl lakó szerbeket és a magyarok ellen indultak. Először a segösdi székház esett áldozatul a félig-meddig vallási háborút folytató szerbek dühének. Mészáros Pál ladislaita hallván a szerbek jövetelét és szörnyű pusztításait, Pécsre menekült s a harangot is odavitte. Illés nevű ferenczrendű atyát sírva vitte el Segösdről Horvát Pál nevű magyar szekéren Atádra. Innen az atádiak szállították el a

---

1 U. o.
2 Starine XXII. 54.
3 U. o.

Dráváig s ott áthajózva mentette meg életét. Az épülőfélben levő székházat a szerbek szétrombolták.[1]

Ezután következett 1704. márczius 26-án Pécsett a szörnyű mészárlás. Hiába mondották a szerbeknek, hogy a Rákóczipárti katonák már mind elmentek Pécsről, hiába ajánlottak nekik békét és teljes meghódolást, hiába ment a nép az egyházba, a megvadult szerbek mindenkit, akit csak előtaláltak, megöltek. A nőket, gyermekeket is leöldösték és nem kímélték a katholikus papokat sem. Megöltek egy kanonokot, négy jezsuitát és levágták saját templomuk oltára előtt az odafutott ferenczrendűeket is. E ferenczrendű atyák voltak: varasdi Fábiáncsics Pál, a helyettes guardián, krapinai Joachim és a Segösdről odamenekült Mészáros Pál.

A siklósi székház tagjai is életüket áldozták fel hitük megtartásáért. Horvát Domonkosnak a fejét vágták le, Czvetkovics Lajosnak előbb levágták a kezeit és füleit, azután lőtték agyon.

A székházakból és templomokból csak a falak és tetők maradtak meg, az összes többi holmikat s mozdítható részeket mind elrabolták a szerbek.[2]

A mohácsi székház szintén e szomorú napokban ment tönkre és többé kisérletet sem tettek annak felépítésére.

Ily szomorúan végződött, bár a szlavon ferenczrendűekre nagy tanulságokkal szolgált Buzjákovics harmadik provinciálisi szolgálata.

Utódjává 1705-ben a szcsitarjevói születésű Szvilicsics Hilariont választották meg. Ennek szolgálati ideje nagyobb változások nélkül telt el.

1708-ban újra tisztújító közgyűlést kellett tartani. Ennek vezetésére az egyetemes biztos Pancini Dénes nevű, olasz ferenczrendű atyát küldötte ki. Meghallotta ezt az osztrák ferenczrendűek provinciálisa és jelentést tett róla a császári udvarban. A császár most háború idején különösen veszedelmesnek tartotta, hogy idegenek járják be az országot. Ezért a császári udvar hivatkozván arra, hogy 1702-ben I. Lipót császár, 1707-ben I. József császár ismételve kimondották, hogy idegen látogatók nem jöhetnek az ő országaik ferenczrendű szerzetesei közé, 1708. június 6-án Pancininak is megparancsolták, hogy térjen vissza. Nagy nehe-

[1] 1747-iki tanuvallatás a ladislaiták levéltárában. Lad. Ormosd.

[2] Koller: Historia episcopatus Quinquaecclesiensis. VII. 204—07.

zen tudták kieszközölni a ladislaiták, hogy legalább egy kis halasztást adjanak. Igy azután 1708. július havában megtartották a közgyűlést és az isztriai Kasztuából származó Lucsics Elzeárt állitották a provincia élére.[1]

De Lucsics már a következő évben meghalt és a csoport vezetését Klárics Makszimilián vette a kezébe, mint helyettes provinciális. 1710 deczember 14-én Zágrábban tartott a kormánysegédekkel kisgyűlést s ott Csernicz József előadót a csoport jegyzőjévé választották meg.[2]

Klárics vette át a ladislaita-provinciába a Rákóczi-pártisága miatt üldözött Andrássy Miklóst s ő vezette át a csoportot a hosszú, belső béke időszakába. Ettől kezdve azután Andrássy példájára mindig tőbben léptek be a magyarok közül a ladislaiták közé s ezek azontúl összekötő kapocsul szolgáltak az anyaország és a horvát-szlavon kapcsolt részek között.

---

[1] Ladislaiták levéltára. Ladula, Ormosd.

[2] U. o. Lad. Crap. — Crisienin.

MÁSODIK RÉSZ.

A ladislaita kolostorok története.

Csáktornya.

Murakőz e főhelyének közelében volt ugyan a pálosoknak Szent-Ilona tiszteletére avatott monostora, de Zrinyi Miklós, a költő, nem találta azt elegendőnek Csáktornya városa számára, mert a város lakosai nem mehettek ki mindig oda istentiszteletre. Az ő nagy lelke azt kívánta, hogy a vár védelme alá húzódott lakosok között ott lakjanak a lelkipásztorok és a szorongatott lelkeknek mindjárt segítségükre legyenek. Már 1658-ban kifejezte ő ez óhajtását, de a hivatalos eljárás csak a következő évben indult meg.

Tkalcsevics Makszimilián őr 1659. márczius 2-án örömmel jelenti a zágrábi püspöknek, hogy az ő szerzetestársai számára gróf Zrinyi Miklós Csáktornyán új házat akar építeni és kérte a püspök engedélyét, hogy ők ott letelepedhessenek és lelkipásztori teendőket végezhessenek. A püspök több mint két hónap mulva, május 15-én szólította föl a szomszédos szerzetesházakat, nyilatkozzanak: nincsen-e kifogásuk az új kolostor felállítása ellen. A varasdi ferenczrendűek természetesen szivesen beleegyeztek. Az ormosdi guardián, mivel betegsége miatt nem mehetett személyesen az akkor Varasd-Topliczán fürdőző zágrábi püspök elé, írásban küldötte el beleegyezését. Csak a csáktornyai pálosok tettek mindenféle kifogást, de a ferenczrendűek kimutatták, hogy azok nem komoly okok. Különösen Zrinyi Miklós megbizottja, Kozmum Ferencz sürgette a püspököt, hogy állítsa ki az engedélyt, mert az ő ura azt nagyon kívánja. Ennélfogva a püspök 1659. augusztus havában a ferenczrendűeknek Csáktornyára való költözését megengedte.[1]

[1] Zágrábi káptalani levéltár fasc. 83. nr. 40. Érseki levéltár Ep. vol. 4. nr. 23. 25.

A ferenczrendűek maguk csáktornyai székházuknak felállítását annyira biztosra vették, hogy, mint említők, az 1659. február 16-iki közgyűlésen már nem engedték meg az ormosdi vagy a varasdi ferenczrendűeknek a muraközi kéregetést, mert itt az alamizsna-gyüjtést Csáktornyára küldendő társaiknak szánták.[1]

Zrinyi Miklós Csáktornyán egyelőre csak egy régi kápolnát s amellett egy faházat adott át, jobb időre halasztván a kolostor felállítását. De azután 1663-ban kezdődött a török háború, 1664-ben Uj-Zriny várának ostroma s végül Zrinyi Miklósnak rettentő halála († 1664. nov. 18.). Ezek miatt a kolostor építése abba maradt. Később a székházat mégis megnagyobbitották annyira, hogy 1680 táján kellő számú szerzetest ideküldvén, megadták neki a konvent nevet. — Guardiánjai közül kiváló volt Klárics Makszimilián (a későbbi provinciális) 1686—87-ben. Talán az ő buzgólkodásának lehet tulajdonitani, hogy gróf Zrinyi Ádám, az alapító fia, 1686. április 5-én a székház megnagyobbítására 500 forintot, misealapítványul szintén 500 forintot hagyott.[2]

Gróf Zrinyi Ádám, mint tudjuk, 1691-ben a szalánkemeri ütközetben hősi halált halt. A ütközet előtt kelt végrendeletében a csáktornyai konventnek a végből, hogy a kolostor kőből építtessék 1000 forintot, misealapítványra pedig 50 forintot hagyott. De e pénzt még 1696-ban se adták meg a konventnek. 1696-ban kéri a provinciális a magyar kamarát, hogy az 1050 forintot Lajos badeni őrgrófnál, Muraköz akkori birtokosánál helyezze el s az őrgróf a konventnek évenkint kamatot fizessen.

A karlóczai békekötés (1699) után végre hozzá akartak fogni, hogy a kolostort kőből felépitsék még pedig más alkalmasabb helyen, mint ahol a faház volt. De az őrgróf Pécsett 1700. jún. 26-án kelt levelében kérte a ferenczrendűeket, halasszák el a munka megkezdését addig, mig ő Muraközbe érkezik.[3] Igy azután az épitkezés megint elmaradt és később a földesurak helyett a hívek adtak össze annyi pénzt, hogy felrakták a kolostort, ha nem is kőből, legalább téglából.

---

[1] Ladislaiták levéltára. Lad. I.
[2] Ladislaiták levéltára. Lad. I.
[3] Ladislaiták levéltára. Lad. I.

Hrasztovicza.

Petrinyától délreeső kis városka. Szente László provinciális 1712-iki állítása szerint már 1506-ban állt itt ferenczrendű kolostor, de ezt a törökök felégették és elpusztították. (L. VI. k. II. rész.)

1697-ben a petrinyai őrség támogatásával a ladislaiták a régi kolostor helyét elfoglalták és Kuncsik Ferenczet küldötték ide előljárónak. O lett egyúttal Hrasztoviczán a lelkész is és egy üres könyvet kapván a petrinyai katonai számvevőtől (campiscriba) mindjárt átalakitotta azt kereszteltek anyakönyvévé.[1]

1708-ban a provincia Kolovrát Miklós stájer kőművessel kötött szerződést a hrasztoviczai kolostor felépítésére. Kolovrát 197 forintért elvállalta a falak felrakását.[2]

Ivanics.

A marianusoktól vették át a ladislaiták 1655-ben.

1659-ben Izsák Imre guardiánsága idején úgy határozott a közgyűlés, hogy az itt lakó ferenczrendűek gabonát gyüjthetnek, észak felé egész Dubravváig ezt is beleértve, továbbá az oborovoi plébánia területén, nyugatra a Száva mindkét oldalán Sziszekig, e várost is beleszámitva. Bort kéregethetnek, a Szent-Ilona, Szent-Bereczk és Szent-Márton egyházak megyéiben és a Kravarszka nevű területen.[3]

Mikor e kolostor a ladislaitáké lett, akkor az egyház hajója még bolthajtás nélkül állott 1677—78. években Koren Elzeár guardiánsága alatt raktak rá új boltíveket. 1679-ben pedig a kolostor udvarának közepén új kutat készítettek.

1669-től kezdve a ladislaiták magukra vállalták az itt állomásozó német őrség lelki gondozását s azért a várban állandóan német káplánt tartottak.[4] E lelkészkedésért vagy német káplán-

---

[1] Ladislaiták levéltára. Lad. Tabulae.

[2] U. o. Lad. Costaj-Hrast.

[3] U. o. Ladula. I.

[4] «Origo venerabilis conventus Ivanichensis» kézirat az ivanicsi kolostor levéltárában.

ságért akkoriban szép és állandó fizetés, évi 175 forint járt s azonkívül még posztóban és lisztben 75 forint értékű.[1]

Nagy barátja volt az ivanicsi szerzeteseknek s bizonyára sokszor megfordult náluk Sorsa János, Zágráb és Körös megyék jegyzője. 1681. április 4-én a zágrábi püspök ivanicsi udvarházában tatózkodván Sorsa János az oltáriszentség előtt égő örök-lámpára akkoriban bőséges alapítványt tett, 500 forintnyi tőkét nyujtván át e célra a guardiánnak. A kormánytanács e jótétemény viszonzásául az ivanicsi szerzeteseket évenkint Sorsa Jánosért két mise mondására kötelezte.[2]

1690-ben Forgách Gergely guardián a szomszédos marcsai görög katkolikus szerzetesek alkormányzójának érdekében szólalt fel, mert azt ő legjobban ismerhette. Kérte a zágrábi püspököt, adjon ez alkormányzónak ajánlólevelet a császári udvarhoz, mert a gör. kath. szerzetesek jogtalanul üldözik őt.[3]

1695-ben itt is megvolt a nagy vizsgálat a kolostor ingatlanairól és állandó jövedelmeiről. November 17—19. napjain tartózkodott itt a bizottság s az ivancsiak bevallották, hogy van 500 forintos alapítványi tőkéjük az örök-lámpa fenntartására, vannak szántóföldeik s van egy kis szőlejük mindjárt a konvent mellett. Részük van a malom és a halastó hasznában és fizetést húznak a német káplánságért.[4] A bizottság az állandóan háborús állapotok miatt ezen sem tudott változtatni semmit.

Ez időben már rendes plébános is volt Ivanicson és ez 1697-ben bepanaszolta az ittlévő ladislaitákat a zágrábi püspöknél. De provinciális menti társait, a püspök előtt állítván, hogy a plébános csak a német káplánság miatt irigykedik rájuk s azért lép fel túlzott követelésekkel.[5]

A zágrábi püspökök nem is haragudtak meg Szent Ferencz itt imádkozó fiaira, hanem inkább pártolták, segítették őket. Szelistyevics István zágrábi püspök főleg nagy jótevőjük volt, mert 1703-ban egyházuk számára új nagy oltárt készíttetett.[6]

---

1 Ladislaiták levéltára. Lad. V.—Z.
2 U. o. Lad. V.—Z.
3 Zágrábi érseki levéltár. Ep. vol. 18. nr. 9.
4 Ladislaiták Levéltára. Lad. V.—Z.
5 Zágrábi érseki levéltár. Epist. vol. 25. nr. 116.
6 Ladislaiták levéltára. Ladula V.—Z.

Kanizsa.

Mikor Lazari a mariánusok volt pécsi őrségének kolostorait a ladislaitáknak ítélte oda, (1689. július 24-én) Kanizsa még a törökök kezében volt, de a ladislaiták már számítottak reá, hogy a keresztények nemsokára elfoglalják s ők itt nagy munkakört nyerhetnek. 1690. április 13-án teljesedett reményük. Kanizsa keresztény kézre került és ők a ferenczrendűek régi templomát megkapták, annyira-mennyire helyreállították és mellé egy kis székházat építettek. 1695-ben még nem volt itt semmi jövedelemforrásuk, csak egy nagy kertjük volt, máskülönben a jó Isten viselte gondjukat.[1]

1702-ben felsőbb rendeletre a régi, híres nagykanizsai várat lerombolták a benne levő templommal együtt. Ekkor Perge Kristóf a volt várparancsnok az ő, a váron kívül szép helyen fekvő kertjét ajándékozta oda a ladislaitáknak. A Rákóczi-felkelés befejezte után a ladislaiták e helyen új egyház és kolostor építésébe fogtak.[2]

Kapronca.

Előző történetét lásd a mariánusoknál.

Alig hogy az őrség megalakult, a ladislaiták mindent elkövettek, hogy a várban egy kis templomot építhessenek. Különösen a német katonák óhajtották, hogy ott lelki vigasztalást nyerjenek. Leslie tábornok ki is jelölte nekik azt az alkalmas helyet, ahol a templomot felépíthetnék, de ekkor meg a bécsi haditanács akadékoskodott. A ladislaiták erre egyenesen a királyhoz fordultak és III. Ferdinánd 1656. deczember 7-én kiadta a rendeletet, hogy a haditanács engedje meg az építkezést vagy a már kijelölt helyen vagy más inkább alkalmas helyen.[3]

De azért a következő tavasszal, midőn az építkezést megkezdették, megint akadt olyan indzsellér (ingenieur), aki kifogást tett az egyház és kolostor építése ellen, annál is inkább, mert III. Ferdinánd már meghalt.

---

[1] Ladislaiták levéltára. Ladula V.—Z.

[2] Schematismus prov. s. Ladislai. 1893. 26. l.

[3] Ladislaiták levéltára. Fasc. Kapronca.

A ladislaiták most a zágrábi püspökhöz fordultak védelemért és segítségért. Felajánlották, hogy úgy fogják az egyházat építeni, hogy az a vár védelmét semmiben se fogja akadályozni. A püspök közbenjárt értük az új királynál s ez 1657. jún. 25-én megparancsolta, hogy ily módon folytassák az építést.[1]

1659-ben készen állott a székház s ekkor Gájer György volt az előljárója. Neve is mutatja, hogy főleg németeknek hirdette itt az Isten igéjét. Az ez év határozat szerint az itt lakó ladislaiták alamizsnát gyüjthettek Varasd felé egész Ludbrégig. Körös felé Raszinyáig és kelet a törökök száguldozásainak kitett helyeken, ameddig mertek elmenni.[2]

1667 végén a provincia kormánytanácsa megadta e kolostornak a konventi rangot és ezt az egyetemes biztos 1668. február 24-én megerősíti.[3]

Az új konvent is át átvette a (mariánusoknál) fentismertetett) pert a plébánia-templomért. 1669. február 27-én Skochovszki Timót kormánysegéd (és úgylátszik, egyúttal kapronczai guardián) a konvent nevében tiltakozott az új kapronczai plébános beiktatása ellen, mert szerinte az a templom nem megyés egyház, hanem a ferenczrendűek egykori temploma.[4]

Egy hónap mulva a konvent gondviselő ügyésze Manhardt Illés, a kapronczai katonaság zászlótartója, befejezte azt a pert, melyet a konvent petróczi rétjének elfoglalói ellen indított. Ezek tulajdonkép nem is tagadták, hogy a rét a barátoké, azt is beismerték, hogy a kolostor újjáépítése végett arra szükségük van, de mégis csak oly kikötéssel adták ki azt kezükből, hogy később nekik adják ki azt haszonbérbe.[5] Ezen szolgabíró előtt kötött szerződés erejénél fogva ezután 1669. április 26-án a gondviselő Manhardt és Senyák Elek a kapronczai guardián a kapronczai bírónak, Ajtics Pálnak és az ő nejének adják haszonbérbe éltük fogytáig.[6]

Még ez év második felében másik guardián jött Kapronczára, Sankovics László személyében. Alig hogy idejött, bevádolták a

---

[1] Ladislaiták levéltára. Ladula. Ormosd.
[2] U. o. Ladula. I.
[3] U. o. Lad. Crap.-Crisien.
[4] U. o. Lad. Rem. Ivan. fasc. Kapronca.
[5] Ladislaiták levéltára. Lad. Rem. — Iv. fasc. Kapronca.
[6] U. o. Lad. V.—Z.

püspök előtt, hogy a világi papságot gyalázta, de ő július 17-iki levelében kimenti magát.[1]

1673-ban újra megindult a vita a plébánia-egyházért. A püspök először a ladislaiták provinciálisához fordult és csodálkozott, hogy a ferenczrendűek a nekik egyszer megállapított hellyel nincsenek megelégedve, hanem a plébánia-egyház után áhitoznak. Azután pedig a szlavon határőrvidéken rendelkező gráczi kamarát kereste meg és azt előre tájékoztatta a vitás plébánia-egyházról.[2]

A plébános pedig, hogy elvegye a ladislaiták kedvét a továbbterjeszkedéstől, a katonaság kápolnáját szerette volna magának megszerezni. 1675-ben folyamodott is evégből a királyhoz, de sikertelenül.[3]

Nagy jótevője akadt a kapronczai konventnek Busanicz Farkas lovaskapitányban. 500 forint alapítványt tett ő 1700-ban az itt működő ferenczrendűek javára s ezt a kormánytanács 1701. január 9-én fogadta el.[4]

Kosztajnicza.

Előző történetét előadtuk a mariánusoknál. (I. könyv. V. szakasz.)

E várat és várost véres harcz után csak 1688. augusztus havában vették vissza a keresztény seregek a töröktől. Ekkor a keresztények erős őrséget raktak a várba, mert ez az Un vize mellett feküdt és a bosnyákokat itt kellett megakadályozni az átkelésben.

Szükség volt tehát itt az őrség mellett katonai lelkészre. Erre a ladislaiták alkalmasabbnak látszottak, mint a bosnyák ferenczrendűek, mert ezeknek még mindig összeköttetésben kellett lenniök török alattvaló társaikkal. Ezért legalább is 1691-ben a katonai hatóságok a kosztajniczai régi ferenczrendű kolostor romjait nekik adták, ámbár a Lazari-féle döntés értelmében ezeknek nem lett volna szabad a Száva jobbpartjára átterjeszkedniök.

1692-ben Purgarics Ferencz ladislaita volt itt az előljáró,

---

[1] Zágrábi érseki levéltár. Ep. vol. 5. nr. 58.

[2] Zágrábi káptalani levéltár. Fasc. 89. nr. 19.

[3] Ladislaiták levéltára. Ladula. Rem. — Iv. fasc. Kapronca.

[4] U. o.

de a várparancsnokkal nem tudott megegyezni. Márczius 8-iki levelében mentegeti ugyan magát, de márczius 26-án mégis csak visszahívta őt a provincia őre. Ez egyúttal arra kérte a zágrábi püspököt, hogy míg más alkalmas férfit odaküld, ne engedjen odatelepedni valamelyik bosnyák ferenczrendűt.[1] Nemsokára új tagokat küldött oda a kormánytanács, de a püspök ezekkel se volt megelégedve, mert állitólag sok újitást hoztak be és zavart csináltak. Kamengradi Jeromos kormánytanácsos 1693. augusztus 20-án kéri a püspököt, bocsásson meg nekik. O is megtiltotta nekik az újitásokat és zavargásokat.[2]

Nehéz volt itt ez években a megélhetés. Az 1695 végén itt járt bizottság úgy találta, hogy az elhagyott szántóföldeken és puszta szöllőcskén kívül semmije sincs a kosztajniczai székháznak, csak a plébánia ad némi jövedelmet.[3]

Körös.

1655-ben a mariánusoktól vették át ekkor Jantolovics Mátyás szolgált itt mint guardián. Mindjárt a következő évben a felső, új, város polgármesterének vallomása szerint az alsóváros jegyzőjével összeiratták a kolostorhoz tartozó földeket és szöllőket.[4]

1659-ben Jantolovics Mátyás guardiánsága idején a közgyűlés úgy rendezte el, hogy a Körösön lakó ferenczrendűek alamizsnát gyüjthetnek Ivanics felé Dubraváig, Zágráb felé a Zilina patakig, Remetincz felé pedig a két Kemlik (most Kalnik) hegyig. Bort a biszági és mindszenti megyésegyházak területén kéregethettek.[5]

Nemsokára a pálosok Szakmárdy János horvát-szlavonországi főjegyző segitségével Körösön az alsóvárosban kolostort akartak épiteni, hogy itt az ifjúság nevelésével foglalkozzanak. Ez ellen a körösi ferenczrendűek 1665-ben tiltakoztak, de azután belátván, hogy a pálosok odaköltözéséből rájuk semmi kár nem háramlik (a pálosok nem tartoztak a kolduló szerzetesek

---

[1] Zágrábi érseki levéltár. Ep. vol. 18. nr. 58, 59.
[2] U. o. vol. 18. nr. 27.
[3] Ladislaiták levéltára. Lad. V.—Z.
[4] U. o. Ladula. Rem. — Iv. f. Cris.
[5] U. o. Ladula I.

közé) 1667. április 25-én a zágrábi püspök előtt megjelent a provinciális és tiltakozásukat visszavonta. Csak azt kötötték ki a ladislaiták, hogy a pálosok ne avatkozzanak bele a körösi várban levő német kápolna vezetésébe, mert az a ladislaitákhoz tartozik.[1]

1668. október 28-án Jank Gergely katonai számvevő (campiscriba), 1669-ben pedig Koszler Mátyás voltak a körösi kolostor gondviselő ügyészei.[2] Ugyanez évben guardiánját, Turkovics Lajost elküldötte a provinciális Kapronczára, hogy ott az egész provincia nevében tiltakozzék az új plébános beiktatása ellen.[3]

A német katonasággal való barátságának köszönheti a körösi konvent a Herberstein-féle nagy alapítványt. Herberstein János 1680-ban károlyvárosi tábornok ugyanez évben a körösi várhoz közeleső, Trem nevű helyen fekvő szőllejét nekik ajándékozta. Tetszésükre bízta azt is, hogy ha akarják, eladhatják. Az ajándék nagyon értékes lehetett, mert a kormánytanács 1680. május 25-én azt rendelte el, hogy ennek fejében hálából minden héten három misét mondjanak el Herbersteinért s azonkívül Czirkvenna nevű falunak Herbersteintól épített kápolnájában évenkint kétszer misézzenek.[4]

Talán ezért, mert így nagy ingatlant nyertek, 1686-ban egy másik ingatlanukon túladtak. Ez év végén, deczember 12-én, Mitterdorfer György gondviselő a körösi konvent nevében Forgách György guardián jelenlétében eladta a kolostorhoz tartozó jobbágytelket Eckstein Mihálynak 314 forintért.[5]

Hasonlókép tettek 1698-ban annál is inkább, mert 1695-ben nagyon sürgették a szent szegénység megtartását. Ez évben özvegy Regerné adott nekik 7 darab földet, de gondviselőjük, Benger Frigyes mindjárt eladta azt Pokornik Kristófnak oly kötelezettséggel, hogy évenkint 7 font olajat adjon a körösi konventnek.[6]

Amint a gondviselők és jótevők vezetékneveiből látjuk, a körösi ladislaiták főleg az itt lakó németek lelki gondozásával

---

[1] Ladislaiták levéltára, Ladula. Rem. — Iv. fasc. Cris.
[2] U. o.
[3] U. o. Fasc. Kapronca.
[4] Ladislaiták levéltára. Lad. Rem. — Iv. fasc. Cris.
[5] U. o.
[6] Ladislaiták levéltára. Lad. Rem. — Iv. fasc. Cris.

foglalkoztak. Ezt irigyelte tőlük 1697-ben a helybeli plébános és panaszt tett ellenük a zágrábi püspöknél,[1] de sikertelenül.

Krapina.

Mint a mariánusok történetében említők, kevéssel a ladislaiták kiválása előtt, 1641-ben alapítá e kolostort az egyik Keglevich leány, Mária, gróf Erdődy Zsigmondné. A ladislaiták mindjárt annyi szerzetest küldöttek ide, hogy konventnek nevezhették el.

A Keglevich és a vele rokon családok jóakaratát tapasztalta továbbra is s mivel a török pusztitástól, hadak útjától távol állott, békében fejlődött.

1657 előtt olyan lovagot temettek el e kolostor egyházában, aki az akkori szokás szerint lovagi öltözetét annak az egyháznak hagyta, amelybe őt eltemetik. 1657-ben Keglevich Miklós, tornamegyei főispán látogatóban lévén itt lakó rokonainál, ez öltözet úgy megtetszett neki, hogy azért a kolostor kapuja előtt levő két darab földjét mindjárt odaadta a konventnek.[2]

1659. február 15-én úgy határozta el a közgyűlés, hogy e konvent tagjai Zágráb felé a Bracsák nevű hídig, azután a Villika nevű patakig, északkelet felé pedig Lepoglava, Bednya, Trakostyán helységek, illetőleg vár határáig kérhettek alamizsnát. Guardiánja volt ekkor Alpinus Antal.[3]

Később e gyüjtőterületet a horvát-krajnai csoport kedvéért szükebbre vették. 1687-ben megengedték a horvát-krajnai ferenczrendűeknek, hogy dél felől egész a Bisztriczáig, nyugat felől pedig a Kosztelina és Bisztricza patakig gyüjthessenek, tehát a krapinaiak ennél tovább sikerrel nem kéregethettek.[4]

Nagy veszedelemben forgott e kolostor épülete 1675-ben, mert az ebédlő felett álló nagy kőszikla megmozdult és kezdett nagy darabokban lehullni. Ezt a krapinai ladislaiták a maguk erejével nem birták megakadályozni. Azért nagy alázatosan kérték Szlavónia rendeit, hogy közerővel távolitsák el ezt a veszedelmes sziklát. A rendek ezt el is határozták.[5]

---

[1] Zágrábi érseki levéltár. Ep. vol. 25. nr. 116.

[2] Régi másolat a ladislaiták levéltárában. Lad. Rem. — Iv. fasc. Krapina.

[3] U. o. Ladula. I.

[4] U. o. Lad. V.–Z.

[5] Ladislaiták levéltára. Ladula. I.

Keglevich Miklós 1677. január 1-én megint lent járván Szlavóniában, a Viniczához (Varasdm.) közeleső dubravai kastélyban kelt levelében a maga és felesége, Czobor Éva, továbbá fiai Adám és Zsigmond testi és lelki épségéért 100 scudot (200 forintot) adott, hogy abból a krapinai ferenczrendűek az Oltáriszentség előtt felfüggesztett öröklámpába olajat vegyenek.[1]

Ugyanez időtájt Keglevich László özvegye, Rátkay Rozina, 1000 forintot hagyott a krapinai konventnek alapítványul, hogy érette havonkint két szentmisét mondjanak. Gorup György neje, Orsich Borbála, szintén ily feltétel alatt másik 1000 forint alapítványt tett. Gorup György Keglevich Miklósnak krapinai birtokát akkoriban zálogban bírta s így jutott ismeretségbe az itt lakó ladislaitákkal.[2] Követte ezek példáját Erdődy György özvegye, Keglevich Erzsébet, 100 forintot ajándékozván a Boldogságos Szűz oltárán mondandó szentmisékre.[3]

A közeli Lobor várában lakó Dobrilovich István 1694. nov. 18-án tett végrendeletében a krapinai ferenczrendű egyház világításához szükséges fáklyák és fehér viaszk beszerzésére 300 forintot, a konvent egyéb szükségleteire 20 forintot hagyott.[4] De akkor még nem halt meg, hanem ideje volt még egy alapítványt tenni. 1702-ben megjelent a konvent gondviselő ügyészénél, Bolfek Istvánnál és letett 300 forintot avégből, hogy annak kamatából a Boldogságos Szűz Mária nevének tiszteletére épített új oltár előtt égő lámpába olajat vegyenek. Ezt az alapítványt a kormánytanács 1702. deczember 6-án fogadta el.[5] Báró Klam Judit, Prasinszky Péter báró özvegye 1706-ban új oltárt akart ez egyházban építeni és a proviciális tanácsát kérte, mily feltételek alatt kezdhetné azt el.[6]

Mint ezekből is láthatjuk, hogy a XVII. században számos úri család élt itt és a környéken mint biztos, a háború zajától távol eső helyen s ezekkel a ladislaiták néha kelleténél nagyobb barátságba keveredtek s olyan dolgokba is beleavatkoztak, amelyek nem tartoztak hozzájuk vagy őket legalább is gyanúba ke-

---

[1] U. o. Lad. Rem. — Iv. fasc. Krapina.
[2] U. o.
[3] U. o.
[4] Ladislaita levéltár. Ladula. Rem. — Iv. fasc. Krapina.
[5] U. o. Ladula. V.—Z.
[6] U. o. Lad. Rem. — Iv. fasc. Krapina.

verték. Igy pl. 1704-ben a provinciális komoly levelet intézett a krapinai guardiánhoz s megparancsolta, hogy hajtsa végre a kormánytanácsnak Páskális nevű társuk ügyeiben hozott ítéletét. Eszerint Páskálisnak teljesen eltiltották a nőkkel vagy a világi emberekkel való társalgást s nem volt szabad többé tanítania a Jagusics leányt. A helyettes guardián ne járjon ki a kolostorból mindenféle haszontalan ürügy alatt és ne legyen ispánja gróf Orehóczynénak. Egyébként a provinciális család figyelmezteti a guardiánt, hogy a Jagusics családdal békében éljenek, mert e család sok jót tett a konventtel.[1]

Mohács.

A Lazari-féle döntés után a ladislaiták feljogosítottnak tartották magukat, hogy Baranyamegyében új székházakat építhessenek. Mohácson erre szükség volt s habár ott hajdan nem volt kolostor, de a török világban a plébániát sokszor ferenczrendűek igazgatták.[2] Méltányosnak látszott tehát, hogy a lelkészkedést ott most újra ferenczrendűek végezzék s evégből ott letelepedjenek.

A ladislaiták tehát legalább is 1694-ben ideköltöztek. A város felső részén a Szent-Kereszt tiszteletére építettek egy kis egyházat és elkezdették a lelkipásztorkodást. 1695-ben november 20-án a ladislaita-kolostorok ingatlanai ügyében kiküldött bizottság itt is megjelent és úgy találta, hogy e székháznak a plébánia igazgatása évenkint körülbelül 100 tallér jövedelmet ad, azonkívül van a székháznak egy darab, a törököktől elhagyott szölleje, van szántóföldje és rétje.[3] 1696-ban kéri a provinciális a királyt, hogy erősítse meg őket e székház birtokában. Ez azonban csak sok idő mulva 1698. július 1-én történt meg.[4]

Azonban a bosnyák ferenczrendűek nagyon nehezteltek, hogy a ladislaiták a mohácsi székház építése által mintegy közéjük ékelődtek és a területi összefüggést a budai, dunaföldvári és egyéb székházai közt megszakitották. Ők erősebb jogot tartottak

---

[1] Ladislaiták levéltára. Lad. V.—Z.
[2] Fermendzsin: Acta Bosnae. 438.
[3] Ladislaiták levéltára. Ladula. V.—Z.
[4] U. o.

Mohácshoz, mert azt mondották, hogy a török világban itt lelkészkedő ferenczrendűek nem ladislaiták, hanem bosnyákok voltak.

Azért 1700 előtt a bosnyák ferenczrendűek is Mohácsra költöztek s elkezdettek versengeni, ki maradjon itt?

A pécsi püspök a ladislaiták részére állott és 1700. márczius 12-én kiállított levelében bizonyította, hogy a ladislaiták előbb telepedtek le Mohácson és a király is nekik adott engedélyt kolostor építésére.[1]

De a bosnyák ferenczrendűek Rómában a szerzet egyetemes kormánytanácsánál 1700-ban mégis kivitték, hogy, bár a ladislaiták itt maradhattak, nekik se kellett elköltözni.[2]

A ladislaiták tehát 1700 után is megtartották itt levő székházukat és vezették a plébániát. Három nyelven hirdették itt az Isten igéjét és szolgáltatták ki a szentségeket. 1701. április 13-án a provinciális látogatása alkalmával Purgarics Ferencz volt itt az előljáró s a lelkipásztori teendők végzésében Horvát Domonkos atya segített neki. Kötelességeiket pontosan teljesítették.[3]

1704-ben a pécsi és siklósi székházak elpusztításakor a szerbek a mohácsit is lerombolták és ez nem is épült fel többé.

Ormosd.

Mint került a salvatoriánusoktól a mariánusokhoz s innen a ladislaitákhoz, előadtuk.

Az átadáskor 1654—55-ben guardiánja volt Nusser Atanáz.[4]

Az 1659-iki közgyűlés óriási nagy területet jelölt ki az itt lakó ferenczrendűeknek alamizsnagyűjtés végett. Elmehettek egész Marburgig, északra egész Regedéig és Regedén túl a Mura balpartján Alsó- és Felső-Lendva környékére, csak a Muraközbe nem.[5] Igy azután 1659. július 23-án Hranilovics Imre ormosdi guardián nagyon könnyen beleegyezett a csáktornyai székház építésébe, mert abból őket kár úgy se érte.[6]

Mivel az ormosdi kolostor a salzburgi egyházmegyében

---

1 Ladislaiták levéltára. Ladula. V.—Z.
2 U. o. Lad. Ormosd.
3 U. o. Lad. V.—Z.
4 Kósa: Collectanea 267.
5 Ladislaiták levéltára. Ladula. I.
6 Zágrábi káptalan levéltára. Fasc. 83. nr. 40.

feküdt s a szomszéd plébánosok sokszor kértek az ormosdi ferenczrendűektől segítséget, a salzburgi érsektől kértek felhatalmazást a szentségeknek a hívek részére való kiszolgáltatására. 1659-ben ezt az érsektől csakugyan megkapták. Az Ormosdra küldött ferenczrendű atyáknak nem is kellett vizsgálat végett Salzburgba menniök, hanem az őr, majd később a provinciális előtt kellett vizsgálatot tenniök s ha ez alkalmasnak találta őket, a meghatalmazást megadhatta nekik.[1]

Amint az általános részben említők, a ladislaitáknak nagy küzdelmet kellett folytatniok, hogy e Szlavónián kívül, Stájerországban fekvő kolostort megtarthassák. Először a mariánusoktól féltek, hogy ezek visszakérik. Azért Zrínyi Miklóstól és Luttenberg város előljáróságától kértek bizonyítványt arra nézve, hogy Ormosd vidékén a szlovén nyelv az uralkodó s ettől a magyar nyelv oly távol áll, mint az ég a földtől. A kért bizonyítványokat 1660. októberben állították ki.[2]

De a magyaroknál sokkal veszedelmesebb és erősebb fél volt az osztrák ferenczrendű provincia, mert ezt a szlavon határőrvidéket igazgató gráczi kamara és Alsó-Ausztria kormánya is támogatta. Már 1661. márczius 31-én rendelkezik a gráczi kamara és megparancsolja az ormosdi ferenczrendűeknek, hogy olasz ferenczrendű látogatót be ne engedjenek a kolostorba.[3] A következő évben határozott felszólítás érkezett, hogy adják át e kolostort az osztrák provinciának.[4] Csak nagy kérésre és azáltal, hogy e kolostor átadása esetén ők nagy követeléseket támasztottak a horvát-krajnai provincia kolostoraira, tudták ezt megmenteni.[5] 10 év mulva bevádolták az ormosdi konvent tagjait, hogy botrányos életeük és azért I. Lipót császár el akarta innen távolítani a ladislaitákat. 1672-ben ki is adta az erre vonatkozó rendeletet.[6] Most csak a generális közvetítésével tudták nagy üggyelbajjal a rendelet végrehajtását felfüggeszteni.[7]

Nagyon sértve érezték magukat az ormosdi konvent tagjai,

---

[1] Ladislaiták levéltára. Ladula. Rem. — Iv. fasc. Ormosd.
[2] U. o.
[3] Ladislaiták levéltára. Ladula. Rem. — Iv. fasc. Ormosd.
[4] U. o.
[5] U. o.
[6] U. o.
[7] U. o. és Ladula. Crap.-Cris.

hogy 1675-től kezdve az alamizsnagyüjtésben elvesztették a felsőlendvai vár uradalmát, nevezetesen Muraszombatot. Széchényi György győri püspök ez évben megtiltotta nekik, hogy az ő megyéjében a szentségeket kiszolgáltassák. Mivel ekként nem segíthettek a plébánosoknak és a népnek nem szolgálhattak, természetesen nem is kéregethettek. Helyettük a németújvári mariánusok jöttek oda segíteni és alamizsnát gyüjteni, sőt egyidőre ezek Muraszombatba be is költöztek. 1677. január havában a ladislaiták mindenfelől bizonyítványokat szereztek arra nézve, hogy 1675-ig ők jártak a muraszombati kerületbe alamizsnáért.[1] Ezek segítségével kivitték ugyan, hogy a mariánusoknak a muraszombati székházat el kellett hagyniok, de annak sincs nyoma, hogy ezentúl az ormosdiak oda visszamehettek.

1687-ben az ormosdi konvent tagjai a gráczi kamarától utasítást kaptak, hogy a pestises betegek gondozására néhány szerzetest adjanak.[2]

E kolostor jótevői közé tartoznak Pauloczeni Spissics János és a leitschachi plébános. Az előbbi 1664-ben egy halastavat adott, hogy érette két misét mondjanak. A másik 1702-ben tett e konvent javára jelentékeny misealapítványt s ezt a kormánytanács 1702. deczember 12-én fogadta el.[3]

Pécs.

1686. október 21-én a keresztény seregek a pécsi várat a töröktől elfoglalták. A visszafoglaló seregnél, mint katonai lelkész jelen volt Klárics Makszimilián csáktornyai guardián. O élt az alkalommal és Thürgen János pécsi várparancsnoktól mindjárt elkérte azt a török mecsetet, amelyről azt tartották, hogy valaha a ferenczrendűeké volt. A szigetvári kapun kívül eső utczán is elfoglalt egy házat, hogy abban az ott lakó bosnyák katholikusok számára istentiszteletet tarthasson.[4]

Az elfoglalt házakról Klárics jelentést tett a provinciálisnak és a kormánytanács 1687. május 27-én elhatározta, hogy a béke

---

[1] Ladislaiták levéltára. Ladula. Rem. — Iv. fasc. Ormosd.
[2] U. o.
[3] U. o.
[4] Ladislaiták levéltára. Lad. V.—Z.

bekövezkeztéig mindakét házat meg kell tartani, mert nem lehetett tudni, melyiket tudják majd rendes kolostorrá felépíteni. A külvárosban levő házba azonban a hajdúk és huszárok szállásolták be magukat, azért kérték a várparancsnokot, hogy azokat távolítsa el onnét.[1]

Folyamodtak a királyhoz is, hogy e házak birtokában erősítse meg őket. Ezt megnyerték 1688. április 4-én. Lazari Antal 1689-iki döntésének megokolásában már erre hivatkozott s Pécset a ladislaitáknak ítélte.[2]

Az 1695-iki összeíró bizottság úgy találta, hogy a pécsi székháznak van egy szőlleje, néhány darab szántóföldje és szarvasmarhája. A töröktől romlott, égett állapotban visszahagyott templomot akkorára már helyreállították és nagy lelki haszonnal fáradoztak itt az Úr szőllejében.[3] Azonban a külvárosban lefoglalt házat Vecchi Gábor parancsnok elvette tőlük és nem adta vissza. Ellenben a megmaradt földek és szőllő birtokában a budai kamara igazgatója, Kurz János 1698. decz. 7-én megerősítette őket.[4]

1697-ben Pintarics Mihály volt itt az előljáró és Barnics Márk volt a társa. Ezeket küldötte a provinciális a pécsi püspök elé, hogy a bosnyák ferenczrendűek térfoglalása ellen tiltakozzanak.[5]

Eljött azután a borzasztó vérengzés napja, 1704. márczius 26-ika! A szerbek iszonyú dühvel támadtak a védtelen lakosokra. A lakosok egy része a ferenczrendűek egyházába menekült. Idefutottak a székház otthon levő tagjai is: Fábiáncsics Pál, helyettes guardián, Krapinai Joachim és a Segösdről idemenekült Mészár Pál. Mind a hármat ott vágták le az oltár előtt, a kolostort és egyházat pedig mindenből kifosztották.[6]

Remetinecz.

Mint a mariánusok történetében előadtuk, a gróf Erdődy család alapítása. Midőn a ladislaiták 1654-ben, Vlanka Ferencz guardiánsága idejében megkapták, már jóformán készen volt az

---

[1] U. o.
[2] Ladislaiták levéltára. Ladula. V.—Z.
[3] U. o.
[4] U. o. Ladula. Tabulae.
[5] U. o. Lad. V.—Z.
[6] Koller: Historia episcopatus Quinquaecclesiensis. VII. 204—207.

egyház és kolostor, úgy hogy 1657. augusztus 15-én megtörténhetett az ünnepies átadás. Eljöttek az ünnepségre gróf Erdődy György varasdi főispán és neje Batthyány Erzsébet, a ferenczrendűek részéről Megyurecski Timót, az őr és a kormánysegédek közül Izsák Imre az előadó. Mivel az egyház védőszentéül a szentolvasó királynéját, Máriát választották, elhívták a pettaui domonkosrendű perjelt és ő vele megalakíttatták a szent olvasótársulatot. Az ilyen társulat alakítása akkor uğyanis csak a domonkosrendűek joga volt.[1]

Az 1659-iki közgyűlés Zelenics Ábrahám guardiánsága idejében úgy határozta el, hogy a remetineczi konvent tagjai Varasd-Topliczától kezdve délnyugati irányban Hrascsina, Koncsina, Turnistye és Bisztricza városok környékén, továbbá a lobori vár tartozékaiban a Velika patakig gyüjthetnek alamizsnát. Ezenkívül gabonát kéregethettek (de bort nem) a biszági és szeszvetei megyésegyházakhoz tartozó falvakban és ezektől nyugatra Lipovecz, Veleskovecz és Gircsak helységekben.[2]

Remetinecz a ladislaiták gondozása által híres búcsújáróhely lett s az idezarándokolók közül sokan óhajtották, hogy érettük ott szentmisét mondjanak. Buzjákovics Elek provinciális 1695-iki összeirása szerint ilyen czélú alapítványt tettek itt, az alapító neje, Batthyány Erzsébet 1657-ben (tehát az egyház ünnepies megáldásakor), a Gotthál család 1670-ben, Patachich Miklós országos főjegyző, özvegy Szlaveticsi Orsich Márta 1682-ben, Berlek Péter hrascsinai plébános 1689-ben, Tuk Péter, a konvent gondviselő ügyésze 1693-ban.[3]

1704 előtt úgy látszik sikerült Szent-Apollónia ereklyéiből valamelyik nagyobb darabot megszerezni a remetineczi búcsújáró egyház részére, mert 1705. január 15-én XI. Kelemen, római pápa e remetineczi egyházat Szent-Apollónia napján (február 9-én) látogató és ott ájtatoskodó hívek részére nagy búcsút engedélyezett.[4]

---

[1] Ladislaiták levéltára. Lad. Rem. Ivan. fasc. Remetinecz.
[2] Ladislaiták levéltára. Ladula. I.
[3] U. o. Lad. Ormosd.
[4] Ladislaiták levéltára. Ladula. Rem. Iv. fasc. Remetinecz.

Segösd.

Az egykoron itt épült fényes, nagy kolostor 1690-ben romokban állott. Mivel e kolostor régen a mariánusok pécsi őrségéhez tartozott, 1702 táján a ladislaiták felkeresték és a rombadőlt, hatalmas egyház kerítésének (czintermének) még fennálló fala mellett ideiglenesen egy pár szobácskát építettek. Nagy hiány lévén e vidéken a katholikus papokban, örömmel fogadták őket és nem csupán Segösdön, hanem annak környékén is: Mihálydon, Gadányban, Szenyéren, Atádon, Balogdon és Kozmán lelkészkedtek.

De 1704. márczius közepén jöttek a vad ráczok. Mindenki szörnyen megrémült. Az egyik segösdi ladislaita, Mészár Pál, szekérre tette az egyházi felszerelést s aközt a harangot is és Pécsre futott. A másik, Illés nevű atyát Horváth Pál, segösdi lakos, sírva vitte Atádra. Az atádiak pedig gyorsan a Drávához szállították s így mentette meg életét.[1] A segösdi kolostor romjai újra várhatták a visszatérő ferenczrendűeket!

Siklós.

E várat 1686. október 30-án foglalták vissza a keresztény seregek a törököktől. 1687. augusztus 12-iki nagy harsányi győzelem véglegessé tette itt a magyar király uralmát.

Mindamellett, hogy itt nem volt régen kolostor, a ladislaiták a jórészt német várőrség kérésére letelepedtek itt és a Szentháromság imádására kőből új egyházat építettek. Talán azért helyezték a főoltárra a Szentháromság képét, mert tudták, hogy Siklós mellett hajdan a Szentháromság tiszteletére épült, híres benedekrendű monostor állott.

1688. április 4-én a király e székház és templom birtokában megerősítette őket. 1689-ben pedig Lazari Antal is nekik ítélte.[2] 1695-ben az itt lakó ladislaiták bevallották, hogy székházuknak kertje, szőlleje és szántóföldei vannak.[3]

1701. április 9-én meglátogatta az itt lakó szerzeteseket a provinciális. Ekkor Szente Ábrahám volt az előljáró köztük. Rogecz

---

[1] U. o. Lad. Ormosd. 1747-iki tanuvallomásokból.
[2] Ladislaiták levéltára. Ladula. V.—Z.
[3] U. o.

Ferencz igehirdető és Schwerdl József gyóntató miséspap fáradoztak az Úr szöllejében. Igazolták, hogy kötelességeiket jól végezték.[1]

1704. márczius 24-ike táján Siklóst is megrohanták a kegyetlen rácz katonák. Két ferenczrendűt itt találtak. Közülök Horvát Domonkosnak a fejét levágták, Czvetkovics Lajosnak pedig előbb kezeit és füleit metszették el és azután lőtték agyon puskával. Az egyházat és székházat természetesen kirabolták, felégették[2] és így 1710 után újból kellett építeni mindent.

Szigetvár.

E nevezetes várat a törökök csak 1689. február 3-án adták fel. Az idehelyezett várőrségnek mindjárt szüksége volt katholikus lelkészekre s azért a Pécsről, Siklósról már ismert ladislaitákat kérték fel, hogy itt az istentiszteletet végezzék. E czélra Thaun tábornok a külvárosban adott nekik egy mecsetet és egy telket. A ladislaiták erre csakhamar egy kis székházat építettek. 1689. július 24-én Lazari már nekik ítélte e helyet, de kérték a királyi megerősítést is.

A király erre a budai kincstári kamarától kért felvilágosítást s annyira érdeklődött az ügy iránt, hogy a késedelmes kamarát 1689. október 7-én a messze Augsburgból gyors jelentéstételre hívja fel.[3]

Mindenesetre megkapták a királyi beleegyezést ittmaradásukhoz és a szigetvári katonaság lelkészei lettek. Innen van, hogy az 1695-iki összeírás szerint a szigetvári ferenczrendűek a kincstártól élelemre és ruházatra évenkint 100 forintot kaptak. Ezenkívül volt még a székháztól kissé távolabb eső kertjük és szöllejük.[4]

Varasd.

A XVII. században varasdi generalatusnak hívták a Szlavónia védelmére felfogadott katonaság vezérkarát, mert a tábornok és a főbb tisztek Varasdon laktak. E tábornokkal és a vele együtt mű-

---

[1] U. o.

[2] Koller: Historia episcopatus Quinqueecclesiensis. VII. 204—07.

[3] Ladislaiták levéltára. Ladula. Crap.-Cris.

[4] U. o. Lad. V.—Z.

ködő tisztekkel a ladislaita ferenczrendűek nagy barátságban éltek, őket sokszor vendégekül fogadták s így támogatásukat megnyerték. Terjeszkedésük és megélhetésük szempontjából tehát a varasdi kolostor még fontosabb volt a ladislaitákra nézve, mint a zágrábi.

1654—55-ben Prakorsek Bonaventura guardiánsága idejében vették át a ladislaiták e kolostort a mariánusoktól.[1]

Az 1659-iki közgyűlés a varasdi konventnek alamizsnagyüjtés végett kijelölte a Drávától délre Ludbrégig, Béláig, Lepoglaváig, Bednyáig és Trakostyánig terjedő vidéket. De ezenkívül Stájerországban is gyüjthettek egész Gonovicz nevű városig.[2]

1660-ban talán a remetineczi példán felbuzdulva, a ladislaiták itt is Szentolvasó-társulatot alakítottak a hívekből. Ezek részére VII. Sándor pápától sok búcsút kértek és nyertek.[3]

A varasdi konvent nagyon alkalmas volt a beteg ferenczrendűek gyógyítására, mert itt jeles katona-orvosok laktak s azoktól tanácsot kérhettek. Közelben voltak a varasd-topliczai hévvizek is. Azért az 1662. jan. 2-án Ormosdon tartott közgyűlésen azt határozták, hogy a Zágrábban kapott ezüst evő- és ivóeszközöket Törökországban eladják és azok árából a varasdi kolostorban külön betegszobát építenek. Elhatározták azt is, hogy a beteg ladislaitákat mind idehozzák és itt fogják gyógyítani. Evégből két segítőtestvért minden más munka alól fölmentenek és egyedül a betegek ápolására alkalmaznak. A betegszoba költségeire minden konventnek évenkint 1 scudot (2 forintot) kellett fizetni, kivéve az ivanicsit, mert annak Zágrábba kellett szállítania betegeit. A generális helyettese e rendelkezést 1662. április 1-én megerősítette.[4]

Megújították e határozatot Ormosdon 1675. július 31-én tartott kisgyűlésükön, annál is inkább, mert ekkor nagyon alkalmas emberük akadt az így újjáalakítandó ferenczrendű kórház vezetésére. Élt akkor Varasdon egy Korsiczki Makszimilián nevű gyógyítással is foglalkozó patikárus (orvosszerész). Ez előbb segéd volt a varasdi patikárusnál, azután bérbe vette a patikát és oly jövedelemre tett szert, hogy megvette azt. Ekkor nagyot gondolt.

---

[1] Kósa: Collectanea. 267.

[2] Ladislaiták levéltára. Ladula. l.

[3] Zágrábi érseki levéltár. Bull. vol. 3. nr. 137.

[4] Barlé: Ranarnici i ljekarnici iz franjevačkog reda. Zagreb, 1907. 15. l.

A ferenczrendűek közé lépett és rábirta a ladislaitákat, hogy nyissanak a szenvedő emberek számára egy patikát. A ladislaiták kormánytanácsa ebbe beleegyezett, csak azt kötötte ki, hogy a befolyó pénzt ne Korsiczki kezelje, hanem a gondviselő ügyész (sindicus).

Korsiczki az ő sikeres gyógyításaival annyira megnyerte az emberek szeretetét, hogy ekkor már külön kórház létesítésére gondolt. Fellelkesítette a nemeseket és polgárokat egyaránt egy ilyen áldásos intézmény felállítására. A város adott e kórház építésére alkalmas telket, mások az építéshez szükséges pénzt és dolgokat. Igy azután 1678-ban hozzáfogott a kolostorral szomszédos új, három emeletes kórház építéséhez és 1683-ban azt szerencsésen befejezte. Volt e kórházban a betegek részére külön kápolna Szent-Didák tiszteletére és volt olyan patika, amelyben a világiak is vásárolhattak orvosságokat. A patika berendezésére a körösi konvent adott 1500 forintot oly kikötéssel, hogy e konvent tagjai ingyen kapjanak orvosságot. E kórházban fáradozott, gyógyított Korsiczki haláláig, 1693-ig.

Utána a ladislaiták közt nem akadt alkalmas ember e kórház vezetésére s azért a cseh provinciából jött át Utrin Antal nevű segítőtestvér. Ekkor már külön intézménynek tekintették e kórházat annyira, hogy külön pecsétnyomót is készítettek részére e felirattal: «Sigillum infirmariae Varasdiensis patrum Franciscanorum. 1694». A pecsét mezejében Szent-Ferencnek keresztettartó alakja látható.

Utrin nem volt olyan szerencsés a betegek gyógyításában, mint Korsiczki. Nem is volt megelégedve környezetével és 4 év mulva titkon ott hagyta a kórházat s visszatért Csehországba. Gartner Iván, Plum József segítőtestvérek vezették utána a kórházat, de a ladislaita előljárók ezek működésével se voltak megelégedve, úgy hogy a patikát és kórházat kiadták haszonbérbe Fröhlich nevű, idegen, katonai hatóság alatt álló személynek (alkalmasint katonai sebésznek). A vezetők mellett más segítőtestvérek is beletanultak a sebészetbe és vizsgálatot tevén, gyógyíthattak. Ilyen volt például Czuzek Fülöp segítőtestvér és sebész, aki 1699-ben végezte földi pályafutását.[1]

Hogyan küzdöttek a ladislaiták 1677 óta a kapuczinusoknak

[1] Barlé i. m. 15—18. ll.

Varasdra való betelepülése ellen, fentebb előadtuk. 20 év mulva végre leleegyeztek, mert a kapuczinusoknak nagy pártfogóik voltak. Különben is Varasd lakossága szaporodván, a kapuczinusokra is szükség volt.

Verőcze.

1684. július 25-én foglalták vissza a keresztény seregek a törököktől, de csak 1688-ból van annak nyoma, hogy a ladislaiták felkeresték itt az egykori ferenczrendű kolostort és átvették a lelkipásztorkodást. 1688. április 4-én megerősíti őket a király e régi kolostor birtokában.[1] Az 1695-iki összeírás szerint a plébánia-jövedelmen kívül semmi más állandó jövedelme vagy ingatlana nem volt.[2] 1700-ban a bosnyák ferenczrendűek is beleegyeznek, hogy a ladislaitáké maradjon.[3]

Zágráb.

Csak betű szerint az utolsó, valójában az első volt a ladislaita kolostorok között.

Innen indult ki 1607-ben a Szlavóniában levő mariánus kolostorok újjászervezése. Itt kapták a zágrábi püspöktől és káptalantól a sok erkölcsi és pénzbeli segítséget a kolostorok helyreállítására, majd a külön őrség és külön, önálló provincia megalakítására.

Éppen akkor, midőn a ladislaiták elváltak a mariánusoktól, Megyurecski Timót guardiánsága idején,[4] a zágrábi konvent Keglevich Péter hagyományából tekintélyes csomó pénzhez jutott. Ez nagyon kapóra jött az új őrségnek, mert új hittudományi iskolát kellett felállítania a növendékek tanítására és erre legalkalmasabb volt a zágrábi konvent, ha a kolostort újból építik. Hozzáfogtak tehát 1656-ban kőből új kolostorépület rakásához. Segítségükre sietett 1658-ban Petretics Péter zágrábi püspök. O maga is adott az építés befejezésére 120 forintot, de ezenkívül ez év ápr. 1-én felhívta híveit, hogy adjanak alamizsnát a hittudományi iskola

---

[1] Ladislaiták levéltára. Ladula. V.—Z.
[2] U. o.
[3] U. o. Lad. Ormosd.
[4] Kósa i. m. 207.

építésére. Buzdító például felemlítette, hogy Erdődy Tamás már adott 100 forintot, Rátkay Miklós pedig szintén 100 forintot.[1]

De alig készült az új, nagyobb kolostor, 1662-ben leégett. Két év mulva, 1664-ben újra tűz ütött ki a kolostorban még pedig oly nagy, hogy nem csupán a tető pusztult el, hanem a falak is megsérültek.

De a jótevők alamizsnája kifogyhatatlan volt. A kolostort mindig helyreállították és 1668-ban elérték azt, hogy a hittudományi iskola főiskolai rangot kapott a szerzet egyetemes biztosától. A kellő tudományú előadókat elsőizben Németországból kapták.[2] Neveltek is oly jó igehirdetőket, hogy még a zágrábi Káptalanszerre is őket hívták szentbeszédek tartására. 1680-ban azonban a püspök innen kitiltotta őket, mert a csekély számú népet ezáltal elvonták a székesegyháztól.[3]

A zágrábi kolostornak a Káptalan-utczájára néző homlokzata csak 1696 után nyert befejezést, mert Doichich István császmai prépost és korbavai czímzetes püspök 1696-ban hagyott 2000 forintot e homlokzat elkészítésére.[4] Az a czímer és emléktábla tehát, amely e kolostor keleti falát ékiti, Doichichra vonatkozhatik.

Még jobban akarta diszesíteni e kolostort Rucsics János zágrábi alispán neje, Patachich Ilona. Ő meghallván azt a hibás, Zágrábot Zárával összetévesztő véleményt, hogy Szent-Ferencz Zágrábban járt, a kolostor kapujától délre eső szobát, Szent-Ferencz állítólagos szállását, kápolnává alakíttatta át és az akkori barokk-ízlés minden szépségével megrakta. 1687-ben a jótévő hölgy és a zágrábi guardián kérésére maga a zágrábi püspök (egyszersmind kalocsai érsek) áldotta meg e kápolnát és adta át az ájtatoskodók használatára.[5]

Rucsicsné annyira kedvelte a zágrábi konventet, hogy végrendeletében is megemlékezett róla és egy szamobori rétet hagyott neki, pedig azt előbb a szamobori kolostornak szánta. A szamoboriak jelentkeztek is a rét átvétele végett, de a végrendelet előtt meg kellett hajolniok és 1702. április 15-én a horvát-krajnai pro-

---

[1] Ladislaiták levéltára. Ladula. Quinqueeccl. — Chaktor.
[2] Ladislaiták levéltára. Lad. Crap.-Cris.
[3] Zágrábi káptalani levéltár. fasc. 187. nr. 20.
[4] Ladislaiták levéltára. Lad. Costajn.-Krast.
[5] A kápolna feliratai nyomán.

vincia gondviselője Illiasich Jakab, volt zágrábi alispán, a vitás rétet átadta a zágrábi konventnek.[1]

1690 körül Augusztich Tamás zágrábi kanonok, kamarcsai főesperes, oly kikötéssel hagyott 1000 forintot a zágrábi ladislaitáknak, hogy közülök egy miséspap minden héten a székesegyházba menjen és ott érte misét mondjon.[2]

Sok baja volt a zágrábi konventnek a horvát-krajnai provinciával, mert ez bízva a károlyvárosi határőrségbe, mindig kisebb területre szorította őket az alamizsnagyüjtésben. 1659-ben Tuk Ignácz guardiánsága idején a közgyűlés úgy rendelte, hogy a zágrábiak kéregethetnek Krapina felé egész a Bracsák hídig, Remetinecz felé Turnistyáig és Koncsináig, Körös felé a Zelina patakig, Ivanics felé a csicsei plébánia területéig, dél felé pedig a Túrmezőn Brezoviczától Petrinyáig.[3] De már 1668-ban a károlyvárosi és jaskai horvát-krajnai ferenczrendűek erősen követelték maguknak az egész Túrmezőt vagy legalább is annak egy részét, pedig a plébánosok és Buzini Jellasich István, a zágrábi alispán, a zágrábiak javára tanuskodtak.[4] 1681-ben végre úgy egyeztek meg, hogy a horvát-krajnai provincia tagjai gyüjthetnek alamizsnát a Túrmezőn és a Száva mentén (Posavia), de a Száva balpartjára át nem jöhetnek.[5]

---

[1] Ladislaiták levéltára. Lad. Sziget-Siklós.
[2] U. o. Ladula. Costajn.-Krast.
[3] Ladislaiták levéltára. Lad. I.
[4] U. o. Ladula. V.—Z.
[5] U. o. Lad. Ormosd.

ÖTÖDIK KÖNYV.

A bányavidéki bosnyák rendtartomány története. Provincia Bosnae Argentinae.

ELSŐ RÉSZ.

A bányavidéki bosnyák rendtartomány története. 1541-től 1687-ig.

1448 február 10-én V. Miklós pápa elválasztván a magyar szigorú ferenczrendűeket a bosnyákoktól és kitűzvén a Száva folyót a két provincia között határúl, azt lehetett remélni, hogy a bosnyák ferenczrendűek ezentúl csak mint tanulók vagy mint vendégek látogatnak el hazánkba.

De nem így történt! S ha a ferenczrendűeknek hazánk területén kifejtett munkálkodását egészen akarjuk ismerni, újra szólnunk kell a bosnyák ferenczrendűekről, még pedig ezeknek azon ágáról, mely 1514 óta hivatalosan Provincia Bosnae-Argentinae nevet viselt. Ketté osztván ugyanis 1514-ben az egyetemes helytartó (vicarius generalis observantium) a bosnyák helytartótól vezetett szigorú ferenczrendűeket, azok területét, akik a törökök uralmának már egészen alávetett Boszniában maradtak, Bosna-Argentinának nevezte el. Ezek birtokában maradtak ugyanis a Boszniának bányavidéken fekvő olovoi és szrebreniczai kolostorok, már pedig az utóbbinak neve a szrebren, azaz argentum (ezüst) szóból származik.

E török uralom alatt maradt ferenczrendűek a rettenetes sok üldözés, elnyomás, zsarolás közt szívós, ellenálló, nagyon kevéssel megelégedő emberekké váltak. Lassan-lassan így meg tudták győzni a törököt arról, hogy nincsen egyéb szándékuk, mint a katholikus vallásnak hirdetése, a szegény katholikusok tanítása és vigasztalása s így a törökök megtürték őket (de csakis őket) az országban.

Midőn tehát 1541-ben Szulejmán szultán hazánk közepét birodalmához csatolta, a bosnyák ferenczrendűek előtt megnyilt az út, hogy hazánkba jöjjenek és itt részint kolostorokban, részint egyes plébániákon működjenek.

A XVI. század második felében a rettenetes paphiány idejében a magukra maradt katholikus népek hiába kértek papokat a magyar püspököktől (pedig kértek még a pápától is). Kénytelenek voltak tehát a bosnyák ferenczrendűekhez fordulni, mert ezek, ha nem is tudtak magyarul prédikálni, az istentiszteletet el tudták végezni s a legszükségesebb szentségeket ki tudták szolgálni.

Igy már 1581-ben lakott a régi pécsi püspökség területén, Valkó vármegyében Tompojevczén és Babszkán (hajda Bába) két olyan ferenczrendű lelkész, aki czirill betűkkel írta alá nevét egy kérvénynek, tehát bosnyák ferenczrendű volt.[1]

Hogy az ilyen, plébániákon kint élő ferenczrendűekhez közelebb legyenek az előljárók s ők maguk is néha visszavonulhassanak a kolostorba egy-egy kis lelki és testi pihenésre, a bosnyák provincia provinciálisa kivitte a török hatóságoknál, hogy a Dráva-Szávaközén három elhagyott kolostorba beköltözhettek s ott szerzetesi életet élhettek. Az első volt ezek közt a Pozsegától északra eső, hegyek közé eldugott velikai (velikei) kolostor. Ez eredetileg az Ágoston-rendű remeték számára épült s egyháza is Szent-Ágoston tiszteletére volt avatva. A második volt a régen magyar, mariánus ferenczrendűektől lakott nekcsei, a szlavónok és szerbek ajkán nasiczi kolostor. A harmadik pedig volt a salvatoriánusoktól 1526-ban elhagyott híres atyai kolostor a Duna mellett. Ennek nevét a bosnyák-szerbek Sarengrád-ra változtatták.

Az 1593—1605-iki háborúban e kolostorok is nagy veszedelemben forogtak. Balicsevics Ferencz bosnyák püspök 1600-iki jelentése szerint 1594-ben a velikai kolostorban öt miséspap, egy növendék és egy segítőtestvér, a nasicziban négy miséspap és egy segítőtestvér, az atyaiban (sarengrádiban) hat miséspap és egy segítőtestvér lakott. A nasiczi kolostor egyháza egyészen kőből volt épitve, de tető nélkül állott s csak 1593-ban fedték be egyrészét, de nem az egészet, a sekrestyét pedig 1600-ban szándékoztak befedni.

De időközben 1597-ben a törökök kiűzték a nasiczi kolostorból a ferenczrendűeket, mert azt mondották, hogy kémeket rejtegetnek és ők költöztek oda.

Még borzasztóbb kegyetlenséget vittek végbe 1596-ban az

---

[1] Fermendzsin Eusebius: Acta Bosnae. Zágráb, 1892. 318. Ezentúl csak Acta Bosnae rövidítéssel fogjuk idézni.

atyai kolostorban. Észrevették a törökök, hogy a guardián, Olovoi Gáspár, a keresztény raboknak segítséget nyujt a menekülésre. Ezért a guardiánt karóba húzták, a többi ferenczrendűt elkergették és maguk helyezkedtek el a kolostorban.[1]

Mint Olovoi Gáspár neve is mutatja, a későbbi tanuvallomások is mondják, e bosnyák ferenczrendűek az olovoi kolostorból jöttek Atyára és oda szoktak visszatérni.[2]

A háború befejezése után sikerült a bosnyák ferenczrendűeknek a nasiczi kolostort visszaszerezni és igy 1687-ig a Dráva-Szávaközén állandóan két kolostoruk volt: a velikai és a nasiczi. A szerzetesek nagyobb része azonban kint a falvakon élt és ha a panaszok csak egy része is való, nem állottak a keresztény tökéletesség magas fokán.[3] De ez nem is csoda, mert tulajdonkép se egyházi, se szerzetesi előljárójuk nem volt.

Csak 1625-ben helyezték Magyarország déli részét rendes püspöki felügyelet és joghatóság alá, mert áthelyezvén a szendrei (szemendriai) püspököt Belgrádba (Nándorfehérvárra) Magyarország déli részén az összes híveket és lelkészeket gondjaira bizták.[4] Igaz, hogy ez is ritkán látogatta meg a lelkészkedő ferenczrendűeket, a kolostorok pedig tulajdonkép a provinciális vezetése alatt állottak, de mégis volt, aki a nagyobb bajokat orvosolta s a kolostorokban is hosszabb időt töltött részint gyógyulás, részint pihenés kedvéért. Ez által a kolostorok fegyelmének fentartásán is közreműködött.

A bosnyák ferenczrendűek későbbi terjeszkedésére nézve nagyon fontossá lett a karasevoi (krassófeji) küldöttség (missio) és székház megalakitása.

1616-ban Bethlen Gábor erdélyi fejedelem ígérete szerint kénytelen volt átadni a töröknek Lippa várát s igy Temesvár környéke egész Lugosig s innen Orsováig a töröknek zavartalan birtokába jutott. E vidéken a magyar katholikusok is sokáig tartották magukat s csak azért költöztek el lassan-lassan, mert teljességgel nem kaptak katholikus papot. A Krassó (Karas) folyó eredeténél nagy hegyek közé letelepedett bosnyák katholikusok

---

[1] Hodinka: Tanulmányok a bosnyák-diakóvári püspökség történetéből. 105—107.

[2] Acta Bosnae. 417.

[3] U. o. 390—91.

[4] U. 374.

papok nélkül is megmaradtak vallásukban és nem tértek át sem a protestáns, sem a görögkeleti vallásra. Mivel a bosnyák ferenczrendűek értették az ő nyelvüket, a római hitterjesztő nagy bizottság belőlük küldöttséget szervezett, nekik évi 60 scudó (120 forint) fizetést igért csak menjenek e krasovánoknak hívott katholikusok megmentésére. 1626-ban Bandulavics (olaszosan Bandini) Márk és Pozsegai Illés atyák vállalkoztak és Karasevora érkeztek.[1]

Mi volt e küldetésnek külső, politikai oka, előadtuk fent a stefaniták történetében. (III. K. I. R.)

A küldöttek Karasevon először is egy kis templomot s mellé fából székházat építettek. 1629-ben eljött segítségül Imotai János, utóbb pedig Bányalukai Miklós. Igy nagyobb számmal lévén, nem elégedtek meg azzal, hogy a krasován népet a katholikus hitre úgyszólván újból megtanították, hanem elmentek távolabbra is és Karánsebesen, Lippán felkeresték a szétszórt katholikus híveket.[2]

Bandulavics 1640-ben Karasevoról visszavonult, majd Bolgárországba ment s ott 1643-ban martianopolisi érsekké lett s azért 1640-ben Dezmanics Jánost tették a karasevoi küldöttség és székház előljárójává. Ez 1641-ben az almiszszai származású Stipancsics András Lippára küldötte, hogy állandóan ott lelkészkedjék. Stipancsics Lippával szemben a radnai szőllők mellett talált egy kis elhagyott templomot s ezt, hogy a lippai híveknek legyen hova menniök ájtatoskodni, újra akarta épiteni. De a törökök észrevették s mivel engedély nélkül épitett, ágyúval szétlőtték a falakat. Stipancsics Karasevora menekült s onnan Dezmanics biztatására és az ő segitségével Konstantinápolyba ment. Itt 122.000 oszpora, azaz 1500 arany forint összekéregetett pénzen sikerült neki szultáni engedélyt kapnia a radnai régi templom felépitésére.[3] Ez előtt a lippai törökök meghajoltak s Stipancsics a radnai régi templomot helyreállitotta.

Mikor igy a lippai lelkészség közel volt ahhoz, hogy a helyreállított templom mellé rendes székházat is épitsen, az olovoi ferenczrendűek konventje indított nagy pert a római hitterjesztő bizottság előtt, hogy a lippai plébániát nekik adják, mert 1630 táján két izben ők küldöttek oda lelkészt. Természetesen elutasi-

---

[1] Acta Bosnae. 430.

[2] U. o. 381—82, 392, 394, 402—3.

[3] Acta Bosnae. 451.

tották őket (hiszen maguktól elhagyták Lippát) s a lippai lelkészség legalább is 1652-ig a karasevoi előljáró felügyelete alatt állott. 1650-ben a küldöttség Lippán iskolát állított fel s abban az évben harminczöt gyermek tanult.[1]

1635-ben a hitterjesztő bizottság egy másik küldöttséget szervezett s annak előljáróját a bosnyák ferenczrendű, Kamengradi Fülöpöt, Budára küldötte, hogy az itt lakó katholikus kereszténveket felkeresse s nekik lelki ügyeikben szolgálatukra legyen. Kamengradinak sikerült Budáról a kálvinista igehirdetőt elüzni, a katholikus egyházközséget újra megalapítani és megerősíteni. Épített itt egy kis székházat, a kápolnát a katholikus istentisztelet tartására felavatta s így a bosnyák ferenczrendűek előtt Magyarország kellő közepén tért nyitott.[2]

E terjeszkedés nem ment minden ellenmondás és nehézség nélkül. A szendrő-belgrádi püspök és papjai nem jó szemmel nézték a ferenczrendűek lelkészi működését. 1634-ben emiatt nagy vita támadt és a világi papság el akarta venni a ferenczrendűektől a plébániákat. De ezek erősen védekeztek. Gyüjtögették az adatokat, hogy a hivek őket nagyon szeretik, megmaradásukat kivánják.[3] Meg is tartották az addig átvett plébániákat és csak 1643-ban sikerült a szendrő-belgrádi püspök helytartójának, Sabatini Péternek, a ferenczrendűeket a lovászi és valkóvári plébániákról eltávolitani.[4]

Épen mikor e veszekedés folyt, Lukarisz Czirill konstantinápolyi híres pátriárka a török szultán fényes kapujánál kivitte, hogy a birodalom összes keresztényeit az ő joghatósága alá rendelték. Ez annyit jelentett, hogy a pátriárka az összes keresztény papokra adót vethetett, őket megbirságolhatta, elmozdíthatta. Már most a török hatóságokkal alig-alig lehetett megértetni, mennyire más a katholikus keresztény és más a görög keleti keresztény. Ő csak azt nézte, hogy a katholikus keresztény a török birodalom határán kívül lakó főpapnak is engedelmeskedik (persze csak lelki dolgokban) és azért segítséget nyujtott az ő birodalmában élő ravasz, görög főpapnak, hogy a katholikuso-

---

[1] U. o. 451, 464. és Fermendzsin másolata a hitterjesztő bizottság levéltárából a radnai kolostorban.

[2] Acta Bosnae.

[3] U. o. 424.

[4] U. o. 445.

kat megsarczolja, görög keletiekké tegye. Csakis a mindenható pénz (a baksis) tette hajlandókká a török főhatóságokat, hogy a rendeletet módosítsák.

De addig a Dráva-Szávaközén lakó katholikusok, főleg a ferenczrendűek rettentő sokat szenvedtek. Mivel a nasiczi kolostorban a pátriárka rendeletét el nem fogadták, a guardiánt és két társát 1634 deczember havában rablánczra verték, elhurczolták és 1635 áprilisban még fogságban tartották, 2800 scudot (5600 forintot) akkoriban szörnyű nagy pénzt kellett értük fizetni s igy iszonyú szegénységre juttatták őket is, a környéken lakó kath. híveket is.[1]

E nagy csapás után 1660-ig csendesebb idők jöttek s a ferenczrendűek valamivel nyugodtabban működhettek. Velikai iskolájukat jobb lábra állitották,[2] a Dráva-Szávaközön több templomot helyreállitottak. 1650-ben a szendrő-belgrádi püspök kormányzása alatt álló harmincznégy plébánia közül tizet világi papok, huszat bosnyák ferenczrendűek, négyet pedig jezsuiták igazgattak, tehát a plébániáknak több mint fele az ő kezükben volt.[3]

Épen a plébániák miatt 1658-ban nagy ellentét támadt a Száva balparti (Száváninnenső, de Boszniából nézve szávántúli) ferenczrendűek és a bosnyák püspök közt és folytatódott ez a száván inneni és szávántúli ferenczrendűek közt.

1626 táján az apostoli szék a szendrő-belgrádi és a bosnyák püspökök közt a gondviselésükre bizott területet úgy osztotta meg, hogy a szendrő-belgrádira bizta Délmagyarország török kézen levő részét egész a Száváig, a bosnyák püspökre pedig a régi Boszniát, úgy hogy a két püspökség közt a Száva lett természetes határ.[4]

Azonban 1657-ben az akkori bosnyák püspök, Maravics Marián azt állitotta, hogy ő a pozsegamegyei és diakóvár-környéki plébániák jövedelmére (vagyis az összes jövedelem egy negyedére) rá van szorulva és ő anélkül nem tud megélni. Oly nagy volt az ő befolyása Rómában, hogy ezt neki elhitték és tíz plébániát (köztük a pozsegait is) az ő joghatósága alá rendeltek.[5]

---

[1] Acta Bosnae. 421—23.
[2] U. o. 436.
[3] U. o. 473.
[4] U. o. 465.
[5] Acta Bosnae. 478.

Ez ellen 1657 augusztus 14-én Velikán tartott közgyűlésükből a szávánninneni bosnyák ferenczrendűek először is a legközelebbi magyar püspökhöz, a zágrábihoz fordultak, annál is inkább, mert tévedésből Pozsegát a zágrábi püspökséghez tartozónak vélték (eredetileg 1543-ig a pécsi püspökséghez tartozott). Térdre hullva kérik a zágrábi püspököt arra, hogy ajánlja az apostoli széknek Benlics Máté szendrő-belgrádi püspököt és ne engedje, hogy tőle Pozsegamegyét elvegyék. Aláírták e levelet Pozsegai Nikolics Péter őr, Podraics Balázs nasiczi guardián, Bonaventura budai előljáró, Velikai István velikai guardián, Pozsegai Márton előadó (lector), Bródi János kormánysegéd, Pozsegai Marián volt kormánysegéd, Cserneki Mihály velikai helyettes guardián és mint legfiatalabb, de nagy dolgokra hivatott férfiú, Pozsegai Ibrisimovics Lukács igehirdető.[1]

Többször írtak ez ügyben a hitterjesztő-bizottságnak is és kijelentették, hogy nem fogadják el a bosnyák püspököt, mert semmi ok sincs arra, hogy Benlicset megfosszák az ő joghatóságától. Mivel pedig ez nem használt, 1658 szeptember 25-én újra egybegyültek Velikán és olaszul írott levelükben még jobban kifejtették a hitterjesztő bizottság előtt, miért ragaszkodnak ők annyira Benlicshez. Hivatkoztak arra, hogyha Benlicset eltiltják a dráva-szávaközi működéstől, nincs egyetlen egy biztos helye sem, ahol meghúzódhatnék és pihenhetne. Eddig is Nasiczon vagy Velikán vonult meg s ott éldegélt nem mint püspök, hanem mint szegény szerzetes. E levelet Nikolics Péter már mint helyettes provinciális írta alá. Utána következnek Bródi János velikai Miklós nasiczi guardiánok, Bródi Márton előadó és kormánysegéd, Pozsegai Makszim igehirdető, Knezsevics István, a velikai konvent kiküldöttje és Pozsegai (Ibrisimovics) Lukács, ekkor budai előljáró.[2]

Benlics ekkor személyesen akarta jogait védelmezni s azért a bosnyák ferenczrendűek ezen bizonyítványán kívül magához vette a zágrábi püspök 1658 okt. 8-iki levelét és mások ajánló sorait. Ezekkel felszerelve Anconán keresztül Rómába ment és előadta jogainak védelmét.

De Rómában nagyon ragaszkodtak a bosnyák püspök javára

---

[1] Acta Bosnae. 484.

[2] Acta Bosnae. 487.

kimondott ítélethez és Benlicset 1659 január 14-én azzal küldötték vissza, hogy lakjék a szegedi konventben vagy pedig, ha Velikán lakik, ott főpapi teendőket ne gyakoroljon.[1]

Ez még jobban elkeserítette a Száván innen lakó és a vezetéknevekből ítélve már nem bosnyák eredetű, hanem inkább pozsegai származású ferenczrendűeket. Hogy tehát legalább jövendőre kivonják magukat a bosnyák püspök joghatósága alól és Szlavónia visszafoglalása esetén a zágrábi püspök kormányzása alá jussanak, elfogadták a zágrábi püspöktől a helytartói megbízatást Szlavónia keleti, török uralom alatt álló területére. Akkor már Pozsegát is (bár hibásan) Szlavóniához számították. Nikolics Péter 1660 május 28-án már a zágrábi püspök dráva-szávaközi helytartójának írja magát és a zágrábi püspök tájékoztatása végett leírja a török uralom alatt álló dráva-szávaközi egyházak állapotait. Megjegyzi e leírásban, hogy a ferenczrendűeknek a velikai és nasiczi kolostorokon kívül Cserneken és Bródon is vannak megszálló helyeik.[2]

Mindez jele volt annak, hogy a száváninneni ferenczrendűek lassan el akartak válni a szávántúliaktól.

Nyiltan kitört a viszály köztük 1662-ben. Előzőleg úgy volt, hogy az összes bosnyák ferenczrendűek 1662-iki tisztújító közgyűlésüket Velikán fogják megtartani. De ekkor már kitörő félben volt a háború a magyar király és a török szultán közt s a törökök attól tartottak, hogy Velikán majd rájuk nézve veszélyes vagy legalább is megbízhatatlan férfiút fognak választani. Azért nem engedték a közgyűlést Velikán, hanem azt Fojniczán kellett megtartani. Itt a szávántúli ferenczrendűek Bányalukai Miletics Ferenczet óhajtották a rendtartomány élére állítani. De a száváninneni ferenczrendűek és a tuzlai konventek küldötte erősen küzdöttek ez ellen. Ő jelöltjük Darnics János volt. Mivel a fojniczai közgyűlésen mégis csak Miletics kapott több szavazatot, a száváninneniek a közgyűlést ott hagyták, Velikán külön közgyűlést tartottak s itt csakugyan megválasztották Darnicsot.

Ebből hosszú, fájdalmas és mindkét félre veszedelmes vita támadt. Utoljára a római hitterjesztő bizottság avatkozott bele a dologba és ennek megbizottja Jelavics Mihály, mindkét verseny-

---

[1] U. o. 488.

[2] Acta Bosnae. 492—94.

társat lemondásra akarta bírni. Darnicstól csakugyan elvette a pecsétet, de már Mileticcsel nem boldogult és 1663-ban végül is Miletics lett a provinciális.[1]

Ekkor már javában állt a háború a törökök és a keresztények között s 1664-ben a Szerém-, Bács- és Baranyamegyékben lakó ferenczrendűek iszonyú sokat szenvedtek az ott keresztül vonuló tatároktól.[2]

A vasvári békét követő szomorú években arra igyekeztek a Magyarországon működő bosnyák ferenczrendűek, hogy legalább régi helyeiket megtarthassák s lehetőleg terjeszkedjenek. De a meglevők is nagy veszedelemben forogtak, mert 1667 előtt a pétyi (ipeki) szerb pátriárka szerzett megint olyan igazságtalan rendeletet a fényes portától, hogy aszerint minden keresztény papra adót vethetett. El is jött 1667-ben a Száván innen e parancsolatot fegyveres erővel végrehajtani, de a pozsegamegyei lakosok a szörnyű zsarolásért úgy felzúdultak, hogy a pátriárkát megölték.[3]

Az akkor már emelkedő Arad városában épített kis kápolnából is ki akarták zavarni Derventi János hithirdetőt. A hitterjesztő bizottság a provinciálist hívta fel, hogy ezt ne engedje.[4]

1670-ben a pozsegai szerb püspök megint feljelentette őket, hogy nem fizetik se ők, se a katholikus hívek a szerb részről rájuk vetett adót. Erre a budai pasa rendeletére a velikai ferenczrendűek közül többet elfogtak, néhányat nehéz rablánczra verve Konstantinápolyba elhurczoltak, a többieket pedig csak nagy váltságdíjért bocsátották el.

Még a keresztény katonák részéről is roppant sok szenvedést kellett kiállniok. 1677-ben a portyázó keresztény határőrök Jaksics Mátyás nasiczi guardiánt három társával együtt a Dráva mentén elfogták. A guardiánt agyonlőtték, társait fogságba vitték s ott sanyargatták, míg a váltságdíj értük meg nem érkezett.[5] Egy másik Ferencz nevű bosnyák ferenczrendűt és társát Kanizsa környékén, bizonyára mint kémet, a magyar és eretnek katonák

---

[1] Fermendzsin: Chronicon observantis provinciae Bosnae Argentinae. Starine XXII. 43—46.

[2] Starine. XXII 46.

[3] U. o. 47.

[4] U. o. 48.

[5] Katholikus Szemle. 1894. 219.

lefejeztek.[1] Velikai Mátét a rablók ölték meg az erdőben hét puskalövéssel.[2]

1650 táján belépett a bosnyák ferenczrendűek közé egy magyar ember is, Váradi Ferencz nevű. Ez 1679-ben leírta a bányavidéki bosnyák csoport akkori állapotát elég gyarló latinsággal. Megemlékezik ebben a magyar állam területén akkor fenálló kolostorokról is, ámbár leiratából látszik, hogy ő maga személyesen csak a gradovrhi, modricsi, olovoi és szrebreniczai kolostorokban fordult meg és szolgált. Az ő tudósítása szerint a velikai konventhez a plébániákon működőkkel együtt 80 szerzetes tartozott. A budai székház tagjai ekkor már tulajdonképen Pesten laktak. Négy szerzetes volt e székházhoz beosztva, egyik közülük a nem messze eső tököli plébániát igazgatta.[3] A nasiczi konvent szerzeteseinek száma tollban maradt, de megjegyzi, hogy a konvent 4000 tallérral adós, mert a diakóvári pasa (helyesen szandzsákbég) kegyetlenül megbírságolta őket s ezt kénytelenek voltak kölcsön venni a török uzsorásoktól.[4] Alkalmasint a nasiczi konventhez tartozott az a nyolcz ferenczrendű, aki a következő 1680-ik évben a szerémségi plébániákon működött (világi pap csak négy volt).[5]

Mikor 1683-ban kitört a nagy, 16 évig tartó, felszabadító háború, mindjárt lehetett sejteni, hogy ennek nagy hatása lesz a Magyarországon lakó bosnyák ferenczrendűekre is. Ha egészen egybekötik magukat a török nemzet érdekeivel s mint török alattvalók akarnak továbbra is élni, akkor kiteszik magukat annak, hogy a rájuk bízott hívekkel együtt ki kell vonulniok Magyarországból. Ha pedig elszakadnak a töröktől s a magyar király alattvalói akarnak lenni, kiteszik magukat rettentő üldözéseknek és szenvedéseknek.

E rettentő nehéz helyzetben főleg két férfiú irányította a bosnyák ferenczrendűek sorsát. Az egyik volt Radnics Mihály, a másik Ibrisimovics Lukács.

Radnics, másként Uszun Mihály 1663-ban Rómában tanult

---

1 Váradi Ferencz: Descriptio provinciae Bosnae Argentinae. 15.

2 U. o.

3 V. ö. Starine. XXII. 52.

4 Váradi: Descriptio provinciae Bosnae Argentinae. Edidit circa a. 1905. Ferdinandus Kaiser. 12—13. ll.

5 Theiner: Vetera Monumenta Slavorum Meridionalium. II. 212.

és így egyike volt a szélesebb látókörű, tanultabb szerzeteseknek. 1666 ban olovoi guardián, 1678-ban a rendtartománynak titkára, 1681-ben őre lett s így a kormányzás módját megismerhette. 1684-ben az egyetemes biztos már őt bízta meg a bosnyák rendtartomány közgyűlésének vezetésével s mivel az akkor választott provincialis, Gabeljanin Antal 1685-ben meghalt, mint helyettes-provincialis 1685-ben ő vette át a provincia vezetését. Mikor tehát a háború kitört, oly férfiú volt a bosnyák ferenczrendűek szellemi vezére, aki tanulmányainál és összeköttetéseinél fogva inkább a keresztényekhez vonzódott.[1]

Ibrisimovics, másként Szokol (Sólyom) Lukács, Pozsega megyéből származott s mint említők 1658-ban a budai (pesti) székháznak előljárója volt. 1672-ben velikai guardiánná, 1678-ban kormánysegéddé választották.[2] Az ő életének későbbi irányát eldöntötte az, hogy 1675-ben elfogadta a zágrábi püspöktől a püspöki helytartóságot a zágrábi egyházmegyének török uralom alatt levő részére.[3]

Buda elfoglalása után a Száván inneni bosnyák ferenczrendűeknek is határozniok kellett.

---

[1] Starine. XXII: 45, 47, 51—53.
[2] U. o. 49, 51.
[3] Zágrábi érseki levéltár. Eccl. vol. 4. nr. 196.

MÁSODIK RÉSZ.

A bosnyák rendtartomány magyarországi részének története 1687-től 1711-ig.

Az 1687 aug. 12-én vívott nagyharsányi csata meghozta a drávántúli részek felszabadulását a török uralom alól. Bács-Baranya megyék pedig végleg a keresztények kezén maradtak.

1687 szeptember 15-én Vucsin (a régi Atyina), 29-én Eszék, szeptember 30-án Valpó, október 14-én Pozsega város és környéke a keresztény seregek kezébe jutott.[1]

E várak megvételében és a Dráva-Szávaköz felszabadításában nagy része volt a bosnyák ferenczrendűeknek, különösen Ibrisimovics Lukácsnak. Már előbb is jó szolgálatot tett ő a keresztény hadvezéreknek híradásaival, ekkor pedig az ő biztatására a férfiak fegyvert ragadtak és együtt harczoltak a törökök ellen. A várak elfoglalása után az erdőkbe menekült lakosok előjöttek és hűséget fogadván a magyar királynak, segítséget nyujtottak a pozsegai vár helyreállítására és az odahelyezett őrség élelmezésére. Maga Dünewald császári tábornok, a Pozsega ellen indított sereg vezére is elismeri, hogy Ibrisimovics Lukács nagy buzgósággal, híven és dicséretesen szolgált a keresztény seregnek.[2] Kitüntek még a népnek buzdításában és vezetésében Pinosics István, Vojnovics András, Járics Ágoston, Turzó Máriáñ és Derljkovics Fülöp.[3]

Ekként keresztény uralkodó hatalma alá kerültek a velikai és nasiczi kolostorok, de egyszersmind roppant tág tér nyilt új működésre, új kolostorok vagy legalább székházak alapitására. Ibrisimovics maga mindjárt pozsegai lelkész lett és ott székházat

---

[1] Smičiklas: Oslobodjena Slavonije I. 124—29.
[2] Smičiklas: Oslobodjena Slavonije II. 15.
[3] Katholikus Szemle, 1894. 222.

szerzett. Eszéken is ott termett a vár bevétele után egy bosnyák ferenczrendű és felajánlotta szolgálatát. Kapott is mindjárt egy mecsetet, hogy azt keresztény templommá átalakíthassa s a lelkipásztori működést megkezdhesse.[1]

Ekként a száváninneni bosnyák ferenczrendűek tulajdonkép már elszakadtak a szávántúliaktól.

De épen e miatt még sok aggodalom, sok szenvedés zúdult rájuk a törökök részéről. Mindjárt a következő év 1688 tavaszán a törökök áttörtek a Száván. A Száva mentén elhelyezett kisszámú őrségek kénytelenek voltak visszavonulni Pozsegáig. Itt márczius 12-én visszaverték a törököket. De májusban megint oly nagy erővel támadtak, hogy Csernek várát is oda kellett hagyni és újra visszavonulni Pozsegáig.[2]

1688 nyarán Badeni Lajos császári fővezér Diákóváron keresztül sereget küldött Pozsega környékére és a törököket innen elűzte. Augusztus végén pedig benyomult Boszniába és Dervent mellett nagy győzelmet aratott. Ezt az alkalmat felhasználták a Tuzla mellett lakó gradovavrhi vagy gradovari bosnyák ferenczrendűek és a törökök előre sejthető bosszúállása elől a velük együtt tartó katholikus néppel együtt átköltöztek hazánkba. A volt gradovari szerzetesek a mariánusok egykori bácsi kolostorának romjai közt húzódtak meg, a velük jött bosnyák katholikusok vagy köznéven sokáczok pedig részint Bács városában, részint környékén telepedtek le.[3]

1690-ben megint nagyon rosszra fordult a keresztények szerencséje és ezt a száváninneni bosnyák ferenczrendűek is nagyon megérezték. Elveszett Belgrád és a keresztény seregek kénytelenek voltak egész Eszékig visszavonulni. Pozsega vármegye is újra török kézre került. Csak az eldugott, nagy hegyek közt levő velikai várban és kolostorban tudták a keresztények és a ferenczrendűek életüket megmenteni. Sajnos, a vár és kolostor védelmében a templom és a torony teteje egészen leégett, a harangok is elolvadtak, úgy hogy Ibrisimovics szerint inkább török mecsethez, mint keresztény templomhoz hasonlított.[4] Egy

---

[1] Hodinka i. m. 39. Starine, XXII. 53.

[2] Smičiklas i. m. I. 138—41.

[3] Smičiklas i. m. I. 143. Starine. XXII. 53. Iványi: Bácsbodrog megye helységnévtára. VII. 14, 15—16.

[4] Acta Bosnae. 519—21.

év telt bele, míg a szalánkemeni győzelem után a keresztény seregek a törököket a Dráva-Száva közéről kiűzték, Pozsegát, Bródot visszafoglalták.[1]

Ettől kezdve azonban a hazánkban maradt bosnyák ferenczrendűeknek nem kellett a törökök bosszújától rettegniök.

Míg azonban ők ott lent a háború szörnyű szorongatásai között élet-halál közt lebegtek, saját egyházi feljebbvalójuk azt az ítéletet mondotta ki, hogy Magyarországon nem maradhatnak.

Lazari Antal, a Magyarországon működő ferenczrendű provinciák területeinek kijelölésére kiküldött teljes hatalmú biztos, a bosnyák ferenczrendűeket is megidézte ugyan, de ezek provincialisa Rómában volt, a választott emberük (discretus) pedig a harmadik idézésre se jött el. Hogy mégis legyen valaki a bosnyák ferenczrendűek részéről Galgóczon, a döntésre kitűzött helyen és időben, Lazari a Budán lakó és magyarországi társai felett előljárói hatalmat gyakorló Valkovics Istvánt hivatta magához és felszólította, hogy okirataikat is hozza magával.

A bosnyák ferenczrendűeknek azonban semmiféle régi írásuk nem volt (nem is lehetett), a célszerűség pedig az ő magyarországi működésük ellen szólt, mert ők tanulatlanságuk miatt a magyaroknak és németeknek nem szolgálhattak, ellenben a többi ferenczrendűek a rácz (szerb, bosnyák) katholikus hívek gondozására vállalkozhattak és (kivált a ladislaiták) vállalkoztak is

Ennélfogva Lazari 1689 július 24-iki döntése a bosnyák ferenczrendűekre nézve úgy szólott, hogy vonuljanak át a Száva jobb partjára, Boszniában, Szerbiában úgy is rengeteg munka vár rájuk.[2]

Könnyű volt ez ítéletet kimondani, de nehéz volt azt végrehajtani.

A bosnyák ferenczrendűek nem olyan emberek voltak, akik elfoglalt állomásaikat a bíró ítéletére szó nélkül elhagyják. Ők ahhoz voltak hozzászokva, hogy tűrjenek, szenvedjenek, de helyükről ne mozduljanak. Így tettek ők másfélszázadon át a törökökkel szemben, egyszerre nem változtak meg a keresztény hatóságokkal szemben sem. Sőt ezekkel szemben még jobb dolguk volt, mert ezek nem nyúlhattak bothoz vagy fegyverhez kiűzésük végett.

---

[1] Smičiklas i. m. 157—60.

[2] Kósa: Collectanea, 293—94. Gyöngyösi bullarium 62. l.

Másrészt pedig a bosnyák katholikusok (bunyeváczok és sokáczok) annyira ragaszkodtak hozzájuk, hogy nem akartak másfajta katholikus papot elfogadni. Ezek elkedvetlenítése vagy visszavándorlása nélkül tehát bajos volt a bosnyák ferenczrendűeket eltávolítani.

A katonaság se akart ebbe beleegyezni, mert nem tudta, nem akarta elfelejteni, mennyi szolgálatot tettek neki a sokat tűrő és a körülményekkel ismerős bosnyák ferenczrendűek.

Végül az egyházi hatóságok se siettek Lazari ítéletének végrehajtásával, mert éppen a legjobban érdekelt egyházi hatóságoknál nagy befolyású férfiak jártak közbe, hogy a bosnyák ferenczrendűek Magyarországon megmaradhassanak.

E férfiak voltak Radnics Mihály, a volt provincialis, továbbá a bajai születésű s 1690-ben a pápától provincialissá kinevezett Sztanics Gábor és Ibrisimovics Lukács, a zágrábi püspök helytartója.

Radnics már 1688-ban belátta, hogy a szávainneni bosnyák ferenczrendűeknek el kell szakadniok a szávántúliaktól s azért Sztanics Gábort kinevezte a Magyarországon működő ferenczrendű lelkészek felügyelőjévé.[1] Azután pedig elment Rómába és ott bebizonyítván, hogy a háború miatt közgyűlést tartani nem lehet, kivitte, hogy a pápa Sztanics Gábort, a bosnyák ferenczrendűek magyarországi működésének fővédelmezőjét, nevezze ki provincialissá.[2]

Ibrisimovics Lukács pedig a zágrábi püspökben nyert hathatós pártfogót szerzetes társai számára. Pedig a Lazari-döntés végrehajtása végett a zágrábi püspöknek a ladislaiták részére kellett volna állnia s a bosnyák ferenczrendűek kolostorait ezeknek átadnia.

Csakhogy a zágrábi püspök nem büntethette Ibrisimovics Lukácsot, saját helytartóját azzal, hogy őt eltávolítsa. Azonkívül a zágrábi püspök ki akarta terjeszteni joghatóságát Pozsega vármegyére és Nasicz környékére (1543 előtt a pécsi püspökség tartozékaira), de mivel itt 1690 táján csakis bosnyák ferenczrendűek voltak a lelkészek, ha ezeket ellenségeivé teszi, célját el nem érheti.[3]

---

[1] Acta Bosnae. 526.

[2] Starine XXII. 53.

[3] Hodinka: Tanulmányok a bosnyák-diákóvári püspökség történetéből. 65—84. Katholikus Szemle. 1894. 217. stb. U.

Ennyi nagy és nehéz akadály gördült a Lazari-döntés végrehajtása elé a Dráva-Száva közén!

Nem csoda tehát, hogy 1691 június 2-án a bosnyák ferenczrendűek kérelmére a szerzet egyetemes kormánytanácsa megváltoztatta Lazari döntését és kimondotta, hogy a bosnyák ferenczrendűek megmaradnak budai, eszéki, nasiczi, velikai és pozsegai kolostoraik, illetőleg székházaik birtokában, de ezentúl a császár (király) és az érdekeltek engedélye nélkül nem szabad nekik se Magyarországon, se Szlavoniában más konventet vagy székházat elfogadni.[1]

E határozat értelmében 1691-ben mindjárt meg is engedte nekik a király, hogy Budán a Vizivárosban a «rácz nép között» székházukat és kápolnájukat felépíthessék.[2]

A bosnyák ferenczrendűek még ezzel se voltak megelégedve. Ők azt szerették volna, hogy ameddig 1689-ben a török uralom terjedt, ők is addig terjeszkedhessenek. 1693 elején azt követelték, hogy a pozsegamegyei Kanizsán (Bródtól nyugatra), Veröczén, Kosztajniczán, a Dráván innen pedig Szigetvárt, Siklóson, Pécsett és a szomszédos helyeken letelepedhessenek. 1693 május 30-án pedig Sztanics Gábor folyamodására a bosnyák ferenczrendűek római ügyésze kéri a generálist, intse meg a ladislaita, salvatoriánus, mariánus és horvát-krajnai rendtartományokat, ne háborgassák őket simontornyai, kalocsai, szabadkai, lippai, bajai, zombori, bácsi, szerémujlaki, eszéki, pozsegai, cserneki és bródi egyházak birtokában.[3] E helyekre tehát ők mind számot tartottak. Viszont, mint láttuk, a ladislaiták (s bizonyára a többiek is) tiltakoztak a bosnyák ferenczrendűek jogtalan előnyomulása ellen. Hogy Mohácson csakugyan székházat épitettek, pedig a ladislaiták már előbb ott voltak, említettük.

Közben, míg a Száván innen maradt bosnyák ferenczrendűek a ladislaitákkal és a többiekkel vitatkoztak, a Boszniában élő és szenvedő ferenczrendűek is ellenük támadtak és mintha nem lett volna háború, mintha nem került volna Magyarország vissza a keresztények birtokába, ők követelték a lelkészkedő ferencz-

---

[1] Kósa: Collectanea, 302.

[2] Starine. XXII. 53.

[3] Ladislaiták levéltára a zágrábi ferenczrendűek kolostorában. Ladula Ormosd.

rendűektől az egyes boszniai konventeknek addig, a török uraom idején beszolgáltatott jövedelmeket.

Ennek megértésére tudnunk kell, hogy 1684-ben a velenczei köztársaság szövetségre lépett I. Lipót császárral és szintén háborút indított a török ellen. E háborúban visszafoglalta Dalmácziának jó részét s a bosnyák ferenczrendűeknek Dalmáczióban levő kolostorai a velenczeiek hatalmába kerültek. Ilyenek voltak a szebenikoin kivül a makari, ettől délre a zsivogoszti és zaosztroĝi, keletre az imotai és a Szebenikotól keletre eső viszováczi kolostorok.

A Dalmáczióban élő bosnyák ferenczrendűeknek nem tetszett, hogy már 8 esztendeje nem választottak provincialist, hanem mindig csak az apostoli szék nevezett ki az ő megkérdezésük nélkül provincialist közülök, természetesen inkább bosnyákot, mint dalmátot. Kérték tehát a generálist és az egyetemes kormánytanácsot, hogy közgyűlést hívjanak össze. Ezt tovább nem lehetett megtagadni s azért Sztanics Gábornak, a kormánysegédeknek és 12 guardiánnak 1693-ban el kellett menniök Szebenikoba. Itt megtartották a rendes közgyűlést és Kacsics Pál dalmata ferenczrendűt állitották a provincia élére. Sztanics Gábornak át kellett adni a pecsétet, visszajött Magyarországba s itt — úgy látszik — budai lelkész lett.[1]

A boszniai konventek ekkor felszólitották a Magyarországon működő bosnyák ferenczrendű lelkészeket, hogy adjanak nekik számadást a 7 év óta kezükhöz jutott alamizsnáról es plébániai jövedelemről. Különösen követelték ezt Sztanics Gábortól, mert neki, mint a ferenczrendű lelkészek felügyelőjének erről tudnia kellett és Temesvári Mihálytól a lippai plébánia igazgatójától.[2]

Mivel erre se Sztanics se a lelkészkedéssel foglalkozó többi ferenczrendűek nem feleltek, 1694-ben Gabrics Gergely olovoi guardian Rómába ment és bepanaszolta őket a hitterjesztő bizottságnál. Ez 1694 május 11-én Kolonics Lipót kardinalistól kért felvilágositást. Kolonics bizonyára nem engedte meg, hogy a magyar király alattvalóinak pénzét a török szultán alattvalóinak eltartására fordítsák, de a hitterjesztőbizottság mégis csak kiadta a rendeletet, hogy a lelkészek kötelesek számolni. Mikor e

---

[1] Primási levéltár Esztergomban, fasc. 28. no. 287.

[2] Acta Bosnae 526.

rendelet megérkezett, a bosnyák ferenczrendűek épen közgyűlést tartottak 1694. október 16-án Nasiczon. E közgyűlésen a Dalmácziában, a raguzai köztársaság területén és Boszniában lakó ferenczrendűeknek nagy többségük volt a szaváninneniekkel szemben, mert hiszen ezeknek addig csak 2 rendes konventjük és így csak 4 szavazatjuk volt. A közgyűlés tehát azt határozta, hogy kiközösítés terhe alatt kényszerítik a lelkészkedő ferenczrendűeket a számadásra.

A határozat tehát megvolt. De mind a két fél tudta, hogy a pénz átadása vagy átvétele főleg a hatalmas Kolonics Lipót kardinálistól függ, azért mind a kettő ahhoz fordult.

Gabrics Gergely olovoi guardián, mint legjobban érdekelt fél, a nasiczi gyűlés után Eszékre ment s onnan írt folyamodványt Kolonicshoz 1694 október 23-án és kérte pártfogását a határozat végrehajtásához.[1]

Viszont Sztanics és Radnics három nappal később ugyan, de Bécshez közelebb, Budán tettek előterjesztést ez ügyben ugyancsak Kolonics kardinálishoz. Ő szerintük a Dalmácziában lakó bosnyák ferenczrendűek tulajdonkép ki akarják szorítani a szaváninneni ferenczrendűeket s helyeiket elfoglalni. Kérték azért a kardinálist, adjon utasítást a katonai hatóságoknak s ezek védelmezzék meg a császár hűségében megmaradt ferenczrendűeket s ellenkezőleg, kergessék ki az idegen alattvalókat. Hivatkoznak arra, hogy ők Magyarországon akarnak maradni és az elpusztult egyházakat helyreállítani, úgy amint ezt máris megtették Baján és a kalocsai érsek több birtokán.[2]

E két levél közül bizonyosan a Sztanicsé és Radnicsé jutott előbb a kardinális kezébe s mivel ő a szláv szerzeteseknek nagy barátja volt, ennek értelmében intézkedett s a bosnyák ferenczrendűek itt maradtak.

Különben is a háború folyása 1—2 év alatt egészen másként intézte el a számadás dolgát, mint ahogyan az olovai szerzetesek azt gondolták.

1696 szeptember 9-én a törökök elfoglalták az 1691 szept. 12. óta keresztény kézen volt Lippát.[3] Ekkor a lippai plébánia

---

[1] Primási levéltár Esztergomban, fasc. 27 nr. 271.
[2] U. o. fasc. 27. m. 287.
[3] Rónai Horváth Jenő : Magyar Hadi Krónika. 1895. II. 362.

megsemmisült. Maga a kis radnai templom is megégett, csak az ott tisztelt Mária-kép maradt csodálatosmódon épen. A lippai plébánia jövedelméről tehát nem kellett többé számolni.

1697 október 15—23. napjain a keresztény seregek betörtek Boszniába és merészen elmentek egész Szerajevoig. Szerajevot bevették, felégették, de sajnos, állandóan megtartani nem birták, hanem visszavonultak.[1]

E visszavonulás rettegéssel töltötte el mindazon ferenczrendűeket, akik Bosznia keleti részén laktak. Tudták előre, hogy a török majd őket okolja a támadásért s mind rájuk, mind a katholikus lakosságra iszonyú bosszú vár.

Azért az olovoi, szrebreniczai, tuzla-szentpéteri és modrusi ferenczrendűek a gondozásuk alatt álló kath. lakossággal együtt menekültek. Összeszedték amennyire lehetett ingóságaikat és a keresztény sereggel együtt átkeltek a Száván.

A menekülőkről gondoskodni kellett s azért a császári hatóságok engedelmével az olovoi ferenczrendűek a szerémujlaki (iloki) régi kolostor romjai közt húzódtak meg, a tuzla-szentpéteriek az atyai (másként vucsini, most sarengrádi) kolostorban kerestek menedéket, a szrebreniczaiak felmentek egész Mohácsig, a modricsiak ellenben a közeleső Kopaniczán kaptak egy kis házat.[2] Ekkor jöttek át Tvertkovcsanin Jakab sutiskai guardián, Dubocsáczi András, Velikai Mihály, Dubocsáczi Illés, Seocsánin János, Rusesanin József, Modricsi Simon, Sgostianin Gergely és Turklics György szerzetesatyák s volt híveikkel együtt nagyobbrészt Diákovár és Bród környékén telepedtek le.

Emiatt Boszniában csak 3 kolostor maradt épen s a provincialisok 1754-ig nem is laktak Boszniában.

Már most, mivel részben a keresztény seregek voltak okai a bosnyák ferenczrendűek 1697-iki beköltözésének s mivel a velük együtt jött katholikus népnek gondozását másra bízni nem lehetett, a császári hatóságok sürgetve követelték, hogy a bosnyák ferenczrendűek működésének területe pontosan kijelöltessék s ők itt Magyarországon a Lazari-döntés ellenére kivált a Száva mentén új székházakat, kolostorokat építhessenek. A karló-

---

[1] U. o. 312.

[2] Starine: XXII. 53—56. Pavics: Ramus viridarus olivae. Buda 1766 35—36.

czai békekötés után tehát újra kellett megállapítani a határokat a ladislaita és bosnyák csoport között.

Ennek megállapításakor tekintetbe kellett venni, hogy 1695-ben a Kasics Pál helyett Magyarországon még mindig rendelkező Sztanics Gábor az Unna folyó mentén fekvő Zrin és Novi várak mellé szintén küldött lelkészeket a hozzátartozó szerzetesek közül s így a ladislaiták déli irányú terjeszkedését megakadályozta. E miatt és egyéb okokból a ladislaiták az egyetemes kormánytanács előtt perbefogták a szaváninneni bosnyák ferenczrendűeket.

Mielőtt ennek eredményét előadnók, ismertetnünk kell azt a nagy vitát, melyet ez időben a zágrábi és a bosnyák-diákóvári püspökök Pozsega vármegye területéért egymás között folytattak, mert ez a bosnyák ferenczrendűeket, mint lelkészeket nagyon közelről érintette és későbbi sorsukra nagy befolyást gyakorolt.

E vita onnan keletkezett, hogy a török uralom idején Pozsega megyében és a régi Körösmegyének Verőczétől keletreeső részein az apostoli szék megbízásából részint a szendrő-belgrádi püspök, részint a bosnyák püspök gyakorolt joghatóságot, noha hajdan Pozsegamegye a pécsi püspökséghez, Körösmegye keleti része pedig egész Nekcse (most Nasicz) környékéig (ezt már kivéve) a zágrábihoz tartozott.

A zágrábi püspöknek tehát igaza volt a Verőczétől keletre eső területre nézve, de nem volt igaza Pozsega megyére nézve. A vele szemben fellépő bosnyák-diákóvári püspöknek azonban teljességgel nem volt igaza, mert elődei nem mint rendes püspökök, hanem mint az apostoli szék megbizottai (delegati) végeztek e területeken főpapi teendőket.

De azért, bár történeti joga semmi se volt s kérése mellett legfeljebb a czélszerűség szólott, legerősebben nem is kérte, hanem követelte a püspöki joghatóságot Pozsegamegyében s oda is költözött az akkori bosnyák-diákóvári püspök, Olovoi Ogramics Miklós. E férfiú eredetileg szintén bosnyák ferenczrendű volt, de már fiatal korában oly eszesnek mutatkozott, hogy előljárói őt külföldön taníttatták. Így lett azután Laibachban a ferenczrendűek iskolájában előadó (lector) s megismerkedett az osztrák kormányférfiakkal. Ezek pártfogására 1669-ben elég fiatal korában a magyar király kinevezte őt bosnyák-diákóvári püspöknek. Mivel az apostoli szék is megerősítette, lement Boszniába és ott

lakott 1684-ig. A bécsi nagy diadal után elhagyta Boszniát, mert keresztény seregeket szeretett volna odavinni és azt a török uralom alól felszabadítani. Az 1685—88. években Csáktornyán lakott. Mikor a keresztények Pozsega várát visszafoglalták, hogy Boszniához közelebb legyen ideköltözött. Végre 1697-ben megkapta Diákóvárt és elfoglalhatta igazi székhelyét. El is foglalta és itt ölték meg őt 1701. aug. 17-én a vagyonára áhitozó rablók.[1]

Ogramicsot, mint volt ferenczrendűt 1688-ban örömmel fogadták a Dráva-Szávaközén lelkészkedő bosnyák ferenczrendűek. O pedig püspöki joghatóságát mindjárt kiterjesztette mind Pozsega, mind a Verőczétől Eszékig terjedő területre. De ez ellen mindjárt 1688. május elején felszólalt a zágrábi püspök s hosszas per indult meg.

Ogramics azt szerette volna, ha e pert Rómában döntik el, de I. Lipót császár és király nagyon erősen ragaszkodott az ő magyar királyi főkegyúri jogához s igy arra kényszerítette, hogy a tőle kijelölt bíróság előtt jelenjen meg és ott adja elő bizonyítékait.

Már most Ogramicsnak legerősebb bizonyítékai arra nézve, hogy Pozsega sohase tartozott a zágrábi egyházmegyéhez, az e megyében lakó és lelkészkedő ferenczrendűek voltak. Azért valahányszor őt e perben szorongatták mindig ezekhez fordult.

1689. június 1-én a pozsegai plébánián egybegyülvén Dubocsáczi András volt provinciális, Ibrisimovics volt kormánysegéd, Jaharics Ágoston velikai, Diákai István nasiczi guardián és Pinosics János pozsegai lelkész bizonyítják, hogy Pozsegamegyében a zágrábi püspök sohase gyakorolt egyházi joghatóságot, hanem a bosnyák püspök.[2]

Nagyon különös, hogy e nyilatkozatot aláirta Ibrisimovics Lukács is, holott ő 1675-ben elfogadta a zágrábi püspöktől a megbizatást, hogy őt helyettesítse az egyházjogi teendőkben e vidéken. 1692-ben újra elvállalta e hivatalt és ennélfogva 1692-ben, 1693-ban és 1695-ben Zágrábból hozatta a pozsegai egyházak számára a szent olajokat.[3]

Ennek csakis az lehetett az oka, hogy 1690. szeptember havában Ogramics kénytelen volt a törökök elől elfutni Pozsegá-

---

[1] Hodinka i. m. 24, 50, 82.
[2] Acta Bosnae. 518.
[3] U. o. 520—21.

ból s Ibrisimovics a velikai vár védelmében arra a gondolatra jutott, hogy mégis csak jobb lesz, ha a segitséget nyujtó zágrábi püspök kapja Pozsegát, mint a földönfutóvá lett Ogramics.

De a szivós bosnyák püspök 1694-ben visszajött Pozsegába (1697-ben beköltözött Diakóvárra) s újra kezdette a pert. 1695. június végén elküldötte Pozsegai Erazmus ferenczrendűt, kérdezze meg a drávaszávaközi és unnamenti lelkészeket, elismerik-e Ogramics Miklóst püspökünknek vagy sem? A felelet úgyszólván teljesen a diákóvári püspök javára szólt. Elismerték őt: Turbics György velikai, Nemczi Mihály nasiczi, Vinográcz Jakab dubiczai guardiánok, Pozsegai Fülöp a vucsini (atyinai) székház előljárója, Jaharics Ágoston, a csoport őre s egyúttal bródi lelkész és még 19 más lelkész. Csak az eszéki jezsuiták és Ibrisimovics Lukács vonakodtak őt elismerni.[1]

Mikor a zágrábi püspök azzal akarta ezek tanuságát ellensúlyozni, hogy hiszen e vidék lelkészei 1660-ban elismerték Wikolics Pétert, mint a zágrábi püspök helytartóját, Ogramics 1695. január 25-én zsinatot tartott Bródon és odahivatta nem csupán a lelkészkedő ferenczrendűeket, hanem a száváninneni bosnyák ferenczrendűek összes előljáróit. Az egybegyülteket azután megeskette az evangéliumra s kérte, mondják meg őszintén, van-e valami kifogásuk a tőle és elődeitől Pozsegamegyében gyakorolt püspöki joghatóság ellen? Erre először is Dubocsáczi András provinciális, azután a többiek kinyilatkoztatták, hogy ők semmiképen se tudják kétségbevonni a bosnyák püspök joghatóságát e területre, hacsak Ibrisimovics Lukácsnak nincs valami bizonyítéka ez ellen. Erre a püspök Ibrisimovicshoz fordult és teljes szólásszabadságot adott neki bármely nyilatkozat, bizonyíték vagy ellenvetés előterjesztésére. Ibrisimovics azonban ennyi ellenkező tanú láttára megrendült és azt mondotta: «Nincsen semmi mondanivalóm a méltóságos és főtisztelendő püspök joghatósága ellen. Ha a zágrábi püspök úrnak ez ellen valami kifogása van, ő lássa».[2]

Ez ünnepies nyilatkozatok után a jelenlevők kiállították a bizonyítványt, hogy se Pozsegamegyében, se az Unna mentén más püspöki joghatóságot nem ismertek, mint a bosnyák püspökét. Ezt azután aláírták Kvartovácz Jakab volt tuzla-szentpéteri guar-

---

[1] Acta Bosnae. 522—23.

[2] Acta Bosnae. 537.

dián s akkor a bródi lelkész társa, a 75 éves Kaptoli Ambrus, volt nasiczi guardián és orahoviczai lelkész, Brogyánczi Antal nasiczi guardián, Bozoga Márton velikai guardián, Barnics Ferencz volt kormánysegéd és akkor az eszéki székház előljárója, az 58 éves Jaharics Ágoston volt őr s ekkor már 30 éve bródi lelkész és Nikolics Pál, volt kormánysegéd és jegyző.[1]

Mikor még ez se volt elég, kiküldötte a provincia Dubocsáczi András volt minisztert, hogy mint biztos újra tartson vizsgálatot. Dubocsáczi 1697. július 10-re Velikára összehívta az idősebb ferenczrendűeket és kikérdezte őket Nikolics Péter helytartóságáról. Ezek megesküdtek az evangéliumra, hogy bár Nikolics Péterrel sokáig együtt éltek, ez sohase gyakorolt egyházi joghatóságot Pozsega vidékén a zágrábi püspök nevében. Jaharics külön is felemlíté, hogy ő sokáig szolgált Nikolicsnak, mikor Velikán tanult, de sohase látta vagy hallotta, hogy ő a zágrábi püspök nevében gyakorolta volna az egyházi joghatóságot. Vele együtt így vallottak Valkovics István, volt viszoki guardián s ekkor gradiskai lelkész, Gyurgyevics Miklós, volt kormánysegéd, Turbics György, ekkori kormánysegéd.[2]

Nemsokára ezután Ibrisimovics Lukács nagy beteg lett. 1698. márczius elején halálos betegségében, Pozsega városában, kinlódva, Modricsi Illés, pozsegai ferenczrendű lelkész előtt bocsánatot kért a diákóvári püspök ellen elkövetett sérelmekért és a püspök áldásáért esedezett. Nemsokára be is végezte földi pályafutását, mert 1698. április 5-én már halottként említik.[3]

Az ekként kiállított 1695—97-iki bizonyítványokból látjuk, hogy a Magyarországon maradt bosnyák ferenczrendűek 1697-ben és 1699-ben nem ismerték el az 1696-ban választott dalmát eredetű Budalics Ferencz provinciálist, hanem Dubocsáczi Andrást állították csoportjuk élére. Bizonyára a bécsi császári udvar felszólítására történt ez, mert, mint a ladislaiták történetében is láttuk, ez nem akarta tűrni, hogy idegen alattvaló az ő birodalmában rendelkezzék, vagy látogatást tegyen.

Dubocsáczi mellett Travniki Ferencz volt az őr és 1699-ben ő volt egyúttal a jegyző (secretarius). Turbics György volt az egyik

---

[1] Acta Bosnae. 529.
[2] Acta Bosnae. 529.
[3] U. o. 532, 536—37.

kormánysegéd, Diákai István a másik.[1] Némileg hozzáfogtak már a növendékek tudományos, rendes oktatásához is, mert a nasiczi konventben Jaharics Bernardin (Jaharics Ágoston volt őrnek bizonyára rokona). Előadta a hittudományt és ő volt egyúttal a kezdők mestere.[2]

Szép megbizást nyert ez időben a bosnyák ferenczrendűeknek nagyrabecsült tagja, Paulovics Bernardin. Ő, mint a lengyel nagykövet káplánja, jelen volt a karlóczai békekötés szinhelyén s ott a nagy munkában fáradozó katholikus követek arra kérték, hogy a béke emlékére s a Boldogságos Szűz tiszteletére ott, ahol ők annyi ideig táboroztak, kápolnát épitsen. A lengyel ferenczrendű gondviselők (syndicusok)-hoz fordult elsősorban s ezek össze is adtak e nemes czélra 3000 tallért, de mivel ez még kevés volt, Paulovtcs elindult a többi keresztény országokba e czélra alamizsnát kéregetni.[3]

Ugyancsak 1699-ben a Magyarországon maradt bosnyák ferenczrendűek közgyűlést tartottak és azon a volt őrt, Travniki Ferenczet választották meg provinciálisukul. Travniki Ferencz előbb jegyző (secretarius) volt az öreg Dubocsáczi mellett, tehát nem lehetett valami idős ember. De társai érezték, hogy erőslelkű, tudós és testileg is egészséges embert kell választaniok, mert hiszen akkor a karlóczai békekötés után végleg el kellett dönteni, megmaradhatnak-e Magyarországon és hol?

Travniki Ferencz, hogy szerzetestársainak létét biztosítsa, személyesen ment Rómába. A ladislaiták, mint láttuk, mindent elkövettek ugyan az ő kiszorításukra, de másrészről a bosnyák ferenczrendűeknek akkora érdemeik voltak, hogy azok előtt szemet húnyni nem lehetett. Azért a ladislaiták az egyetemes kormánytanács közvetítésével velük egyezségre lépni voltak kénytelenek.

Az egyesség szerint a bosnyák ferenczrendűek megmaradhattak mindazon helyeken, amelyek a Gradiskától Verőczéig vont vonaltól keletre estek, nevezetesen a szávamenti gradiskai, dubocsáczi, bródi, kopaniczai, a hegyek közt fekvő cserneki, pozsegai, velikai, vucsini (atyinai), nasiczi konventekben és székházakban. Mohácson mindakét csoport megmaradhatott a maga

---

[1] Acta Bosnae. 537—38.
[2] U. o. 537.
[3] U. o. 539.

székházában. Eszéken pedig a ladislaiták is épithettek maguknak új székházat és a lelkészkedést a város egyrészében átvehették. Az Unna folyó mentén a zrini, pougnai, novi-i és amennyiben Novihoz tartozott, a szentkatalini székházakat a bosnyák ferenczrendűek megtarthatták s igy ezek mintegy összekötő kapcsot képeztek a Dalmácziában levő kolostoraikkal.[1]

A kalocsai és csanádi egyházmegyében levő székházakról, valamint a budairól nem volt szó, mert a mariánusok és salvatoriánusok nem tettek kifogást az egyetemes kormánytanács 1691-iki határozata ellen.

Itt létüket ekként biztositván Travniki Ferencz visszatért hazánkba s itt, miként Eszéken, 1701-ben irt leveléből látszik, azon fáradozott, hogy szerzetestársai, legalább egy időre, megtarthassák a plébániákat, mert a püspökök, helyreállván a béke, ezeket vissza akarták venni.[2]

1702-ben Velikán tartották meg rendes tisztújító közgyűlésüket s itt Gabrics Gergelyt választották meg provinciálisuknak, épen azt, aki 1694-ben, mint olovai guardián Rómában annyira panaszkodott rájuk. De azóta nagyot változtak az idők. 1697-ben Gabricsnak is menekülnie kellett Olovoról s a bepanaszolt szóván-inneni provinciába kellett lépnie. Szerémújlakon húzódott meg és a vele jött szerzetesek számával a székházat konventi rangra emelte.

Őr lett Pozsegai Mihály s egyúttal a vidéken lakó lelkészek felügyelőjének (vicarius-foraneus, esperest) is őt választották. Ezt a hatalmat azután Pozsegai néha arra is felhasználta, hogy egyes helyeken, mint pl. Vetovon, ferenczrendűeket alkalmazzon lelkészekül.[3]

Pozsegai Mihálynak ezen tette azonban nem tetszett és nem is tetszhetett a püspököknek. Ezek azt tartották, hogy helyreállván a béke és a rendes lelkipásztorkodás, a ferenczrendűeknek vissza kell térniök kolostorukba és szerzetes élettel kell dicsőiteniök az Istent. Fel is hivták a püspökök erre a bosnyák ferenczrendűeket, de ezek nem akartak a lelkészi javadalmakról lemondani és most is hatalmas védelmezőjük támadt Kolonics Lipót, esztergomi

---

[1] Ladislaiták levéltára a zágrábi kolostorban. Ladula Ormosd és Starine XXII. 53.

[2] Margalits: Horvát történelmi repertorium. II. 302.

[3] Starine. XXII. 53—54.

érsek személyében. Ez Bécsben, 1703. május 27-én kelt levelében nagyon ajánlja a püspököknek a száváninneni bosnyák ferenczrendűeket. Szerinte Magyarország és Szlavonia újonnan szerzett részeiben a kegyetlen török uralom idején, több mint egy század óta, a katholikus hitet ezek tartották fenn (a magyar salvatoriánusokat és jezsuitákat szépen elhallgatja!) és az ott lakó rácz népek lelkészei voltak. (Ez részben igaz.) Illőnek tartja Kolonics, hogy akik a török ideje alatt annyi veszedelem közt viselték a nap hevét és terhét, azok régi állomásaikon megmaradjanak. Közli a püspökökkel a bosnyák ferenczrendűeknek abbeli igéretét, hogy olyanokat fognak alkalmazni lelkészi javadalmakra, akik bölcseletet és hittudományt tanultak és értik a ráczok nyelvét, ismerik ezek szokásait. Ezek a katholikusokat jobban tudják kormányozni és a görög keletieket a hitegységre (unio) tudják vezetni.[1]

Mily nagy tévedésben volt a kardinális-érsek a görögkeleti szerbek vagy ráczok megtérése tekintetében, mutatja, hogy épen 1703-ban július 2-án Gorján (régen Gara) városkában Novi Miklós ferenczrendű lelkészt a szerbek megölték.[2]

A Rákóczi-felkelés a bosnyák ferenczrendűeket is megzavarta. Bácsról és Mohácsról legalább is egy időre menekülniök kellett. Mohácsról a volt szrebreniczai ferenczrendűek Sarengrádra (a régi Atyá-ra) költöztek s ott a régi kolostort helyreállították.[3] Az eszéki székház temploma is ekkor kapta az annyira tisztelt, csodálatos Mária-szobrot, mert Mária-Gyüdről hirtelenében, mint legközelebb eső biztos helyre, oda szállították. Itt is maradt állandóan.[4]

E nehéz időkben Gabrics idejének letelte után 1705-ben Bullaics Márkot, a provinciának hivatalos ügyekben legjártasabb tagját választották meg provinciálisnak. Maga a császári udvar is érdeklődött e választás iránt és 1705. január 8-án I. Lipót azt a rendeletet adta ki, hogy csak oly kolostorban tartsák a közgyűlést, amelyik a császár-királynak valóságos birtokában van.[5]

Bullaics előzőleg 5 évig volt a provincia jegyzője,[6] tehát volt ideje magát belegyakorolnia a levelek, folyamodványok készí-

[1] Primási levéltár Esztergomban. fasc. 29. nr. 319.
[2] Starine. XXII. 54.
[3] U. o. 54.
[4] Starine. XXII. 52.
[5] Acta Bosnae. 542—43.
[6] Acta Bulgariae. 324.

tésébe. 1685—90. években, Budától nem messzire, Ercsiben szolgált, mint lelkész.

Ugyanakkor őrré választották Perkovics Istvánt, jegyzővé pedig Labudics Jeromost, de ez utóbbi csak egy évig szolgált és akkor visszatért Ragusá-ba.[1]

Meghalván I. Lipót császár, Bullaics szükségesnek látta, hogy I. József is őket olyan hathatós védelemben részesitse, mint I. Lipót. Folyamodására tehát 1705. nov. 5-én az új császár megparancsolta az esztergomi és kalocsai érsekeknek, s a hozzájuk tartozó püspököknek, hogy a bosnyák ferenczrendűeket az ő konventjeik, székházaik és a pápa engedélyével azokhoz csatolt ingatlanok birtokában megtartsák. Elrendeli a király azt is, hogy legalább addig, míg a konventek, székházak egészen felépülnek s így a ferenczrendűek megélhetéséről másképen gondoskodva lesz, a püspökök jogainak fenntartása mellett a plébániák vezetését nekik megengedjék.[2]

Az oltalom-levél fejében a császári udvar annyira beleavatkozott az ő belső ügyeikbe, hogy közeledvén az új választógyűlés ideje, 1707. november 14-én felhivta őket, hogy csakis Magyarországon vagy Szlavoniában született szerzeteseket válaszszanak előljáróikká. Egy másik levélben meg is nevezte a császár, hogy Pozsegai Bonaventurát óhajtja provinciálisnak, mert ez, mint az ő ügyvédőjük (procurator) több éven át érdemeket szerzett.[3]

A Nasiczon 1708-ban tartott közgyűlés lehetőleg teljesitette a császári udvar kívánságait. Pozsegai Bonaventura ugyan nem érte el a célját, de megválasztották Imotai Etyimovics Andrást provinciálisnak és Karagics Lukácsot jegyzőnek. Az első, mint származási helye mutatja, dalmát volt ugyan, de 1708 előtt már Magyarországon működött s mint előadó 1708-ban Budán erkölcstudományra oktatta a növendékeket. Karagics Lukácsot pedig épen azért szemelték ki jegyzőnek, mert úgy beszélt magyarul, mintha az anyanyelve lett volna.[4]

Ilyen beavatkozás kikerülése végett a bosnyák ferenczrendűek két ága, a dalmát és a magyar-szlavon, megegyezett, hogy béke kedvéért ezentúl felváltva választják meg a fő szolgálattevő-

---

[1] Starine. XXII. 54—55.
[2] Primási levéltár Esztergomban. fasc. 45. nr. 518/1.
[3] Acta Bosnae. 543—44. Starine. XXII. 55.
[4] Starine. XXII. 55.

ket. Ha egyik háromévi szolgálatban dalmát lesz a provinciális, akkor magyarországi legyen őr. Ha esetleg mind a provinciális, mind az őr egyik ágból választatik, akkor legalább két kormánysegéd legyen a másik ágból.[1]

Imotai Etyimiovics András mellett tanácsadóként ott maradt Bullaics is. Ok azután közös fáradozással Nasiczon gimnáziumot állítottak fel, főleg azért, hogy a papi pályára készülő bosnyák és szlavon ifjak az akkor elkerülhetetlenül szükséges latin nyelvet megtanulják és egyéb ismereteket is elsajátítsanak, mert nem akarták, hogy mindig szemükre hányják tudatlanságukat.

1716-ban sikerült nekik kivinni azt, hogy egyik székházukat Kopanicza nevű jelentéktelen faluból áttehették Diakóvárra. Patachich György püspök adott itt nekik egy török mecsetet és rájuk bizta a Diakóváron, valamint öt közelesö faluban lakó katholikusoknak lelkivezetését.[2]

Imotai András, mint egyik kortársa megjegyzi, jámbor, alázatos és a világtól félrevonuló férfiú volt. Ilyen lelkű lévén, szivesen meghallgatta a ferenczrendűek bolgár provinciálisának azt a kérését, hogy az aradi és radnai kolostorokat nekik engedje át. E csoport épen úgy a török birodalomból menekült Magyarországra, mint a bosnyák provincia, épen úgy hazánkba futott, szegény katholikusok lelkivezetője volt, mint a bosnyák. 1710. szeptember 26-án Velikán tartott kisgyűlésükön kiállitották tehát az engedélyező okiratot, csak azt kötötték ki, hogy a Budán, Baján, Zomborban, Bácson, Pétervárадon, Szerémújlakon, Valkóváron és Eszéken lakó bolgároktól a bolgár ferenczrendűek nem kérhetnek alamizsnát s egyáltalában az e helyekre költözött bolgárok az ő lelkigondozásuk alatt álljanak s nekik nyujtsanak segitséget. Mindenesetre előmozdította az aradi és radnai kolostorok átengedését az is, hogy ezek a drávaszávaközi kolostoroktól messzire estek és 1709-ben e helyeken bosnyák katholikusok már nem tartózkodnak.[3]

Sok szenvedés, sok küzdés után megerősödve, immár a tudományos kivánalmaknak is eleget téve s egyik püspöki székhelyen letelepedve, a bosnyák ferenczrendűek bátran nézhettek jobb jövő elébe.

---

[1] U. o. 56.
[2] Starine. XXII. 57.
[3] Acta Bosnae. 545—46.

HARMADIK RÉSZ.

Az egyes kolostorok története.

Arad.

Hazánk e jelentékeny városában 1660 táján bosnyák és raguzai kereskedők telepedtek le. Ezek lelkivezetéséről a római hitterjesztő bizottság gondoskodott és odaküldötte Derventi János hithirdetőt. Ez itt egy kis kápolnát építtetett, de 1667-ben innen ki akarták üldözni.[1]

1685 végén az aradi vár a keresztények kezére jutott s a Maros-vonal védelmében egyszerre nagy jelentőségre emelkedett. Német őrséget helyezett ide a hadvezetőség s ennek számára kellett egy kis templom, kellett lelkitanító. Egy bosnyák ferenczrendűt küldöttek tehát ide. Később mivel köztük németül tudó nem volt, egy Preisler Ferencz nevű ferenczrendű költözött ide. Ez, mivel saját provinciájától nagyon messzire szakadt, átlépett a bosnyák ferenczrendűek közé s ő vette át a lelkészkedést. 1705-ben a régi, 1783 táján lebontott aradi várban hozzáfogott egy nagyobbacska egyház építéséhez az Angyalok királynéja tiszteletére.[2] 1710-ben, mint említők, a bosnyák ferenczrendűek e székházat átengedték a bolgár provinciának.[3]

Atya (Sarengrad).

A híres magyar főúrnak, Maróthy Jánosnak alkotását, a jeles atyai kolostort a salvatoriánusok kénytelenek voltak 1526-ban odahagyni.

Később, 1560 táján, az olovoi konventből bosnyák ferencz-

---

[1] Starine XXII. 48..

[2] Arad város és Aradmegye története. II. 714.

[3] Acta Bosnae. 545.

rendűek jöttek ide s nem tudván, hogy az egyház egykor a Szent-Lélek dicsőítésére volt szentelve, Szent-Ágoston tiszteletére újra felavatták és kezdettek abban istentiszteletet tartani. 1593-ban hat miséspap és egy segítőtestvér szolgált itt az Istennek s oktatott mintegy 200 katholikus családot a katholikus vallásra.

1597-ben a törökök azzal vádolták a guardiánt, Olovoi Gáspárt, hogy keresztény rabokat rejteget a kolostorban s alkalmat ad nekik a menekülésre. Ezért iszonyúan megbüntették s utoljára karóba húzták, szerzetestársait pedig elkergették.[1]

1697 őszén a Tuzla-Szentpéterről menekülő bosnyák ferenczrendűek újra felkeresték e kolostor romjait. Ekkor még a lakosok egy része a régi Atya szóból képzett Vucsinnak hívta e helyet.

A tuzla-szentpéteriek, bár a régi kolostorból csak a torony maradt épen, valamennyire helyreállították e kolostort és egyházát, úgyhogy 1704-ben a Mohácsról idefutott szrebreniczaiakat is elfogadhatták. Ez által a szerzetesek száma úgy felemelkedett, hogy újra konvent lett a régi, hires atyai kolostorból, csakhogy ettől kezdve mindig sarengrádinak (= tarkavári) hivták.[2]

1708-ban három lelkészség volt hozzácsatolva.

Előljárói, majd 1704-től kezdve guardiánjai voltak:

1700-ban Markovics János, 1704-ben Ilics Antal, 1705-ben Markovics János, 1706-ban Anetics Simon, 1707-ben Markovics János, 1709-ben Oblacsics Antal, 1710-ben Tuzlai Bernardin.[3]

Atyina l. Vucsin.

Baja.

1690 táján idemenekült a bosnyák katholikusok egy része. Jött velük 1—2 ferenczrendű atya is és ezek itt a régi templomot Pádovai Szent-Antal tiszteletére helyreállították. Építettek mellé egy kis székházat és 1694-ben már hivatkoznak arra, hogy a bajai templomot ők szedték annyira rendbe, hogy ott istentiszteletet lehetett tartani.[4]

---

[1] Hodinka i. m. 106—107. Acta Bosnae. 417.

[1] Starine. XXII. 54. XVII. 97.

[3] Kaizer Ferdinánd: Catalogus superiorum conventuum ordinis Minorum provinciae l. Ioannis Capistrano. Budapest. 1896. 17. l.

[4] Ladislaiták levéltára. Zágrábban. Ladula Ormosd. Primási levéltár Esztergomban. 28. nr. 287.

1699-ben Peskovics István, 1702-ben az idevaló születésű Sztanics Gábor, 1711-ben Gábor, volt provinciális, viselték e székház gondját.[1]

Bács.

Az 1526 óta gyászoló bácsi mariánus kolostor romjait 1688-ban az Alsó-Tuzla mellett eső gradovrhi kolostorból menekülő bosnyák ferenczrendűek szállották meg. Magukkal hozták régi egyházuk híres Mária-képét és kolostoruk értékesebb könyveit is.[2] Velük jöttek a Gradovrh vidékén lakott bosnyák katholikusok, úgy hogy 1690-ben már Vidákovics nevű kath. bosnyák volt a bácsi vár kapitánya.[3]

Az idemenekült ferenczrendűek még sokáig remélték, hogy visszamehetnek gradovrhi híres kolostorukba s azért 1705-ig mindig gradovrhi szerzeteseknek írták magukat, ámbár Bácson laktak.[4] 1704-ben úgylátszik Valkóvárra menekültek s csak 1708-ban tértek vissza.

Előljárók voltak itt: 1698. Velikai András, 1700. Orsics Antal, 1704. Varesi Gergely, 1708. Balics Márton [5]

Bród.

Alkalmas levén e hely a Száván való átkelésre (azért is nevezték el Bródnak = Révnek), a ferenczrendűeknek már 1660-ban és bizonyára előbb is volt itt szállóhelyük, mert a Boszniából Pozsegába vagy viszont átutazóknak egy kissé pihenniök vagy sokszor várniok kellett.

1660-ban két egyház állott itt a bosnyák ferenczrendűek gondozása alatt, az egyik Szent-Antal, a másik Szent-János tiszteletére. Ez utóbbi mellett volt a szállóhely, ott lakott két ferenczrendű, Kaptoli György és Bosnyák Pál.[6]

---

[1] Kaizer i. m. 4. l.

[2] Starine. XXII. 53. V. ö. Váradi: Descriptio prov. Bosnae Arg. 8. Iványi: Bácsbodrogmegye helységnévtára. III. 14.

[3] Iványi i. m. 14.

[4] Starine. XXII. 53.

[5] Kaizer i. m. 3. l.

[6] Acta Bosnae. 494.

1668-tól kezdve 30 éven állandóan Jaharics Ágoston, a későbbi őr, volt itt a lelkész.[1]

Bród 1687-iki ostromakor és bevételekor a régi templomok elpusztultak s 1693-ban már a Szent-Háromság dicsőségére avatott templomban szolgáltak az Úrnak az itt lakó ferenczrendűek.[2] 1697-ben konventi plébániának nevezik az itt levő lelkészséget és január 25-ére idehivta össze a diakóvári püspök a zsinatot.[3] Nemsokára azután konventté lett, úgyhogy 1708-ban 13-an laktak itt.[4]

Előljárói, majd guardiánjai ezek: 1660-ban Kaptoli György, 1668—1697. Jaharics Ágoston, 1699. Stipics János, 1701. Szimics János, 1702. Nemczi János, 1705. Petrovics Bertalan, 1708. Bielai János, 1710. Petrovics Bertalan.[5]

Buda.

Magyarország fővárosa, Buda lakosságának egy része a török uralom alatt is keresztény maradt és ki tudta vinni, hogy a török hatóság 1—1 templomot használatukra átengedett. A raguzai kereskedők ide is eljöttek áruikkal és az ő kérésükre néhaněha bosnyák ferenczrendűek is jöttek az istentisztelet végzésére. 1635-ben a római hitterjesztő bizottság az itt sinylődő kereszténység megmentése végett Kamengrádi Fülöp, bosnyák ferenczrendű papot küldötte ide. Ennek sikerült a kálvinista lelkészt innen elűzni, a kereszténveket mind a katholikus vallás elfogadására bírni, a templomot a kath. egyház szertartásai szerint felavatni s egy kis székházat alapítani.[6]

Utódai a török hatóságok türelmetlensége miatt nem maradhattak állandóan Budán, hanem át kellett költözniök Pestre. Itt vettek egy házat s annak egyik szobája lett a kápolna. 1649-ben már itt látogatta meg a Budán és Pesten lakó katholikusokat Ibrisimovics Marián szendrő-belgrádi püspök és megbérmált közülük 235 személyt.[7] 1664-ben is ebben az állapotban találta az itt

[1] U. o. 529.
[2] A ladislaiták levéltára. Ladula Ormosd.
[3] Acta Bosnae. 529.
[4] Starine. XVII. 96.
[5] Kaizer i. m. 5.
[6] Acta Bosnae. 343, 346, 400, 408, 421—24.
[7] U. o. 467.

lakó ferenczrendűeket Benlics püspök és 302 Budán és környéken lakó személynek adta fel a bérmálás szentségét.[1]

Jogfenntartás kedvéért bár a székház Pesten volt, az előljárókat «budai»-nak hívták és írták s annyira kitüntették, hogy választói és választhatói joggal ruházták fel.[2]

1664-ben jelenti Benlics, hogy az 1663—64-iki háborúban a Budán és környékén lakó katholikusok szintén nagyon sokat szenvedtek és sokan közülök elfutottak. Pesten ekkor már volt a ferenczrendűeknek egy kis templomuk s két ferenczrendű ott lakott mellette. Az egyházi felszerelés is megvolt, de a székház tele volt török katonasággal s a katonák rengeteg kellemetlenséget okoztak.[3]

Pestnek 1684-iki ostroma és bevétele alkalmával a pesti székház és egyház elpusztult. A bosnyák ferenczrendűek nem is tértek oda vissza.

De 1686 után Budára megint sok rácz (bosnyák) költözött s ezek a Vizivárosban telepedtek meg. Ezek tanítására és lelki gondozására szükség volt olyan szerzetesekre, akik az ő nyelvüket, szokásaikat értették s akikhez ők bizalommal viseltettek. A bosnyák ferenczrendűek tehát visszatelepedtek Budára. 1689-ben már innen idézik meg Valkovics István bosnyák ferenczrendűt Galgóczra a Lazari-féle döntés meghallgatására.[4] 1691-ben pedig királyi engedélyt nyertek, hogy Budán székházat és mellé kápolnát építsenek.[5] Buda város 1696-iki összeirásából tudjuk, hogy evégből a Vizivárosban a Felső-Rácz-utczán (most Csalogány-utcza) szereztek telket s ott építették fel egyelőre csak székházukat. A kis templom védőszentéül Szent-Ferenczet választották.[6]

1694-ben a provincia két főembere Sztanics Gábor és Radnics Mihály itt tartózkodik és innen irnak levelet Kolonics kardinálishoz társaik védelmére.[7]

1702 táján Perkovics István guardiánsága idején felépitették

---

[1] U. o. 512.

[2] Váradi: Descriptio prov. Bosnae. Arg. 13.

[3] Acta Bosnae. 510.

[4] Kósa: Collectanea. 293.

[5] Starine. XXII. 53.

[6] Schmall: Budapest utczái és terei. 38. Ladislaiták levéltára Zágrábban. Ladula Ormosd.

[7] Prímási levéltár, Esztergomban. fasc. 28. nr. 287.

a kolostornak utczára néző részét[1] s a székházból konvent lett, úgyhogy 1708-ban már 10 szerzetes munkálkodott itt az Úr szőllőjében. Szükség volt rájuk, mert Buda három külvárosában ők tartották az istentiszteleteket.[2]

Előljárói, majd guardiánjai közül ezek ismeretesek: 1635. Kamengrádi Fülöp, 1658. N. Bonaventura, 1658. Pozsegai Ibrisimovics Lukács, 1681. Varesi Simon, 1692. Gudelics Péter, 1693. Dubocsáczi András, 1694. Bullaics Márk, 1696. Perkovics István, 1699. Radnics Mihály, 1702. Perkovics István, 1705. Pozsegai Bonaventura, 1706. Szabics Máté, 1709. Perkovics István.[3]

A budai konventben élő bosnyák ferenczrendűek érintkeztek gyakrabban a magyar nemzettel s ők készitették elő a Boszniában élőktől való elválást és a külön, magyarországi csoporttá alakulás gondolatát.

Csernek.

A Dessewffy-család egykori fészkében már 1660-ban volt a bosnyák ferenczrendűeknek szállóhelyük s egy kis kápolnájuk. Imotai Bernárdin és György atyák szolgáltak akkor itt az úrnak.[4]

1693-ra már helyreállitották itt a Szent-Lénárd tiszteletére avatott templomocskát, és mellé kis székházat épitettek. Ezeket az 1700-iki egyesség meghagyta náluk.[5] Nemsokára új, nagyobb templomot épitettek s annak védőszentéül Szent-Péter apostolt választották. A székház egy részét pedig iskolának használták. Ezért 1708-ban öt szerzetes tartózkodott itt s azok közül kettő a gyermekeket tanitotta.[6]

Előljárói közül 1708-ig csak Pécsi Antalt ismerjük.[7]

Diakóvár.

A régi, salvatoriánus ferenczrendű kolostor itt teljesen megsemmisült.

1710-ben Patachich György diákóvári püspök a bosnyák

---

[1] Starine XXII. 55.
[2] U. o. XVII. 97.
[3] Kaizer i. m. 6.
[4] Acta Bosnae. 494.
[5] Ladislaiták levéltára. Ladula Ormosd.
[6] Starine. XVII. 95.
[7] Kaizer i. m. 7.

ferenczrendűeknek egy török mecsetet adott át. Atjöttek tehát Kopaniczáról az 1679—1710 években ott éldegélő szerzetesek és a mecsetet a Boldogságos Szűz tiszteletére templommá alakitván, elkezdették lelkipásztori és szerzetesi működésüket.[1]

Dubicza.

1688-ban a keresztények elfoglalták a dubiczai várat s ekkor a bosnyák ferenczrendűek átvevén a katonák és hívek lelki gondozását, itt kolostort építettek. 1695-ben Vinográcz Jakab volt e kolostor guardiánja s arról tanuskodott, hogy a török uralom idején Dubiczán és környékén a bosnyák püspök gyakorolta az egyházi joghatóságot.[2] Nemsokára a török újra megtámadta Dubiczát s ekkor a kolostor elpusztult.

Dubocsácz.

A Száva partján Bródtól délnyugatra fekszik e kis falu. Innen származott a bosnyák ferenczrendűeknek 1681—84-iki provinciálisa, Dubocsáczi András. Talán ennek kedvéért a ferenczrendűek 1695 táján átvették itt a plébánia vezetését s evégből építettek egy kis székházat. 1699. május 2-án maga Dubocsáczi András is itt tartózkodott s idehivott össze egy kis gyűlést, hogy a bosnyák püspök mellett még egyszer tanuskodjék.[3] Az 1700-iki egyesség szerint is a bosnyák ferenczrendűeké maradt e hely,[4] de a XVIII. században odahagyták s most csak kicsiny plébánia.

Dunaföldvár.

A Duna mentén lakó rácz (bosnyák) katholikusok szolgálatára már a török világban jártak ki a ferenczrendűek Budáról vagy Pestről. Egyes helyeken, mint Tökölön, Ercsiben a plébániákat is átvették (1681-ben Milics István Tökölön, 1687 táján Bullaics Márk Ercsiben lelkészkedett).[5]

---

[1] Starine. XXII. 56.
[2] Acta Bosnae. 522.
[3] U. o. 537.
[4] Starine. XXII. 53.
[5] Starine. XXII. 52, 54.

A felszabadító háború után a rácz (bosnyák) katholikusok nagy számmal telepedtek le Dunaföldváron s idehivták a bosnyák ferenczrendűeket. Ezek tehát itt kis székházat építettek s átvették a plébánia vezetését. Előljárók s egyúttal lelkészek voltak 1702-ben Beantics Pál, 1705-ben Markovics Gergely, 1706-ban Komáromi Ignácz.[1]

Eszék.

Mint említők, mindjárt 1687-ben átadott itt a várparancsnok, a bosnyák ferenczrendűeknek egy mecsetet, hogy abból egyházat alakitsanak.[2] 1691-ben az egyetemes kormánytanács kimondotta, hogy e helyet megtarthatják.[3] 1693-ban már föl volt avatva egyházuk a Szent-Kereszt tiszteletére s ez az 1700-iki egyesség szerint végleg kezükön maradt.[4] Megengedték azonban 1700-ban, hogy a ladislaiták is épithessenek itt maguknak székházat.

Amint a város kezdett népesedni, a vár falain kívül is épitettek székházat, hogy a kint lakó kath. népnek könnyebben szolgálhassanak. Azért 1695-ben Barnics Ferenczet, az eszéki székházak (residentiarum) előljárójának irják.[5] E külső székház később megszünt s a várban 1705—1709 táján új egyházat és kolostort épitettek.[6] 1708-ban már tizenkét szerzetes lakott itt s a lelkészi teendőket az egész városban ők végezték.[7]

Előljárói voltak: 1694—95-ben Barnics Ferencz, 1699. Római Pál, 1702. Belgrádi Antal, 1705. Berkics Ferencz, 1707. Anetics Simon, 1708. Belgrádi Antal, 1711. Paulovics András.[8]

Gradiska.

A török világban a Száva mellett eső Gradiska a törököknek fontos erőssége volt Szlavónia és Zágráb felől. Az e vár mellett lakó katholikus kereskedők és lakosok már 1600-ban a viszoki

---

1 Kaizer i. m. 10.
2 Starine. XXIII. 53.
3 Ladislaiták levéltára Zágrábban. Lad. Ormosd.
4 U. o.
5 Acta Bosnae. 529.
6 Schematismus prov. s. Joannis a. Capistranos 1893. 26. l.
7 Starine. XVII. 96.
8 Kaizer i. m. 9.

kolostorban lakó bosnyák ferenczrendűek lelki gondozása alatt állottak.[1] 1635-ben a bosnyák püspök határozottan a viszoki kolostorhoz tartozónak mondja a gradiskai plébániát.[2] Természetes tehát, hogy a bosnyák ferenczrendűek 1693-ban tiltakoztak az ellen, hogy a ladislaiták az ő itt levő és Szent-Mihály tiszteletére avatott egyházukat elfoglalják.[3]

Nemsokára a törökök a viszoki kolostort megtámadták és az ott lakó ferenczrendűek életük megmentése végett hazánkba futottak. Ekkor a gradiskai lelkész házában húzódtak meg és azt elnevezték viszoki konventnek abban a reményben, hogy talán még visszamehetnek ősi fészkükbe. 1697 január 25-én Valkovics István mint ilyen Gradiskán lakó viszoki guardián, résztvesz a diakovári püspöktől egybehívott zsinaton.[4] 1697 július 10-én viszoki guardiánnak és gradiskai plébánosnak írja magát, tehát a guardián átvette a plébánia vezetését is.

1699-ben végleg eltünt a remény, hogy Viszokora visszamehetnek, de az 1706-iki egyezség szerint Gradiskán (természetesen a Száva balpartjára eső Ó-Gradiskán s nem az átellenben épült Uj- vagy Török-Gradiskán) megmaradhattak.[5]

A Boszniából való menekülés alkalmával viszokoi egyházuk értékes felszereléseit megmentés végett átadták néhány raguzai kereskedőnek. Később a nagy szükségtől kényszerítve ezeket elzálogosították. 1705-ben a már Gradiskán lakó, volt viszokoi ferenczrendűek összekéregettek annyi pénzt, amennyi a kiváltásra kellett. Csurcsibasics Bernardin guardián 140 aranyat adott át Labudics Jeromosnak, a provincia jegyzőjének, hogy Raguzába menjen. Ez csakugyan elment és kiváltotta a zálogba tett felszereléseket és elhozták azokat Gradiskára. A felszerelés legértékesebb része volt 3 ezüst kereszt, 2 kehely, 1 ezüst füstölő, 3 miseruha s egyéb egyházi kellék. Sajnos, az egész felszerelés sokáig volt a földben elrejtve s e miatt kivált a ruhaneműek nagyon megrongálódtak.[6]

---

[1] Hodinka i. m. 109.
[2] Acta Bosnae. 478.
[3] Ladislaiták levéltára Zágrábban. Lad. Ormosd.
[4] Acta Bosnae. 529. [3] U. o.
[5] Ladislaiták levéltára. Lad. Ormosd.
[6] Starine XXII. 54—55.

Ilok l. Szerémujlak.

Karasevo.

Most Krassova község Krassó-Szörénymegyében. E község hegyes, erdős vidékére még a XVI. században átköltözött egy csomó bosnyák katholikus család és a török uralom idejében sokszor nagy vallási elhagyatottságban sínylődött.

1626-ban a római hitterjesztő-bizottság «hitterjesztő küldöttség»-et (missio apostolica) szervezett e katholikusok megmentésére és évi 60 skudot szánt az ideküldendő hitterjesztők segítésére. A bosnyák ferenczrendűek provincialisának felszólítására vállalkoztak a nehéz munkára s idejöttek 1627-ben Bandulavics (olaszosan Bandini) Márk és Pozsegai Illés atyák. Ezek építettek itt egy kis templomot kőből és mellé egy kis székházat fából.[1]

Ez a kis székház azután nagyjelentőségűvé vált e vidék lakosságára. Így mégis csak mindig kaptak papokat s megmaradhattak vallásukban.

1630-ban az előző hitterjesztők segítségére jöttek Imotai János és Bányalukai Miklós, épen jókor, mert Bandulavics beteg lett s a magyar hévvizeket kereste fel gyógyulása végett, Pozsegai Illés pedig Lippára ment lelkésznek.[2]

Meddig maradtak Imotai János és Bányalúkai Miklós Karasevon, nem tudjuk. 1636 táján már nem ők, hanem a jezsuiták hirdették itt a katholikus hit igazságait. Később ezek is elmentek, mert nem kaptak élelmet és ruházatot. Ekkor megint Bandulavics Márkot küldötték ide.[3]

1640-ben újra akadtak olyan emberek a ferenczrendűek közt, akik szembe mertek nézni a sanyarúságokkal és bírták a rettenetes küzdelmet a nép tudatlanságával, vadságával, érzéketlenségével. Egyike volt ezeknek Dezmanics János s hozzászegődött a spalatoi származású Szujics Antal. Ezek 1640-ben jöttek a karasevoi székházba.[4]

A következő évben még két ferenczrendű érkezett ide, az almisszai Stipancsics András és Bosnyák Péter. De ezek közül

---

[1] Acta Bosnae. 381, 382, 391.
[2] U. o. 402—403.
[3] U. o. 425.
[4] Acta Bosnae. 435, 437.

Stipancsicsot Dezmanics mindjárt Lippára küldötte lelkésznek s így maradtak hárman. 1643-ban újra visszatért Bandulovics Márk, de nem maradt állandóan Karasevon, hanem Dezmanicscsal együtt átment Karánsebesre s ott várta meg, míg őt martianopolisi érsekké, Dežmanicsot pedig a karasevoi és karánsebesi apostoli küldöttség igazgatójává kinevezték.[1] Ekkor a karasevoi székház előljárója Szujics Antal lett.[2]

Szujics és társai azonban nem elégedtek meg a krasovánoknak hívott szláv katholikusok lelki gondozásával, hanem elmentek a szomszédos görög-keleti falvakba is és azoknak vallásilag tudatlan, rettentően babonás népét is tanítgatták. A Karasevotól nyugatra eső Székás falut ez által a katholikus vallásra térítették és Hericsics Pál nevű társukat odaküldötték lelkésznek. E miatt azonban nagy bajba keveredtek, mert a szerb püspök a törököket rájuk uszította. Ezek tehát 1644-ben Szujicsot és Hericsicset Dentán elfogták és Verseczen fogságba vetették. Dezmanics alig birta őket kiszabadítani. Szeretett volna Dezmanics a Karánsebestől délre eső s a katholikus vallásban megmaradt Szlatina faluban is székházat építeni társai számára, de a karánsebesi bán, a kálvinista Dévai Nagy Pál nem engedte meg.[3]

1652-ben még ott tartózkodtak a bosnyák ferenczrendűek a karasevoi székházban[4] s bár nincs rá adat, valószinűleg ott maradtak egész 1716-ig, mert a község és környék lakosai megmaradtak a kath. vallásban.

Kopanicza.

Kis falu a Száva mentén, Bródtól keletre.

1697-ben a modricsi ferenczrendűek menekültek ide. Mivel régi egyházuk ott Modricson Szent-Illés tiszteletére volt felavatva, itt is e szent tiszteletére építettek ideiglenes templomot.[5]

E kicsiny székházban 1708-ban 4 szerzetes tartózkodott,[6] 1710-ben ezek is átköltöztek Diakovárra.[7]

---

[1] U. o. 444.
[2] U. o. 464.
Acta Bosnae. 464.
Fermendzsin másolata a máriaradnai kolostor levéltárában.
Ladislaiták levéltára. Lad. Ormosd.
Starine XVII. 97. [7] Starine XXII. 56.

Mária-Radna.

Ezen, később oly híres kolostor története tulajdonkép csak 1695-ben kezdődik, mert addig nem volt itt se kolostor, se székház, hanem csak egy kicsiny, a Szeplőtelen Fogantatás tiszteletére épített magában álló templom s ez a lippai lelkész gondviselése alatt állott.

Lippán, mint láttuk, 1552 előtt a mariánusoknak volt királyi bőkezűséggel épült kolostora, de ez 1552-ben a török kezére került és megsemmisült. 1595—1616-ig Lippa keresztény kézen volt ugyan, de ekkor lakosai nagyobbrészt református magyarok és görög-keleti szerbek voltak. 1616-ban Bethlen Gábor kénytelen volt visszaadni a töröknek s ettől kezdve bosnyák és raguzai kereskedők is laktak a városban. Ezek egy darabig az olovoi kolostorból hoztak maguknak ferenczrendű miséspapot az istentisztelet végzésére, de 1634-ben ott elutasították őket. Ekkor 6 évre Filipovics Szaniszló (Sztankó) nevű papot fogadtak fel Erdélyből. Ennek távozása után a karasevoi apostoli küldöttség igazgatója Dezmanics 1641-ben almisszai Stipancsics Andrást küldötte Lippára.[1]

1641-ben megjelent tehát itt Stipancsics s mivel addig csak szalmával fedett faházban tartották a katholikusok az istentiszteleteket s ez volt egyúttal a lelkész lakása is, körülnézett, hol lehetne bár kicsiny, de rendes egyházat építeni. Azt tudta, hogy Lippán nem lehet, abba a török hatóság bele nem egyezik, mert az újítás lett volna. Átment tehát a Maroson s a radnai szőlők aljában rátalált egy régi katholikus templom romjaira.

1642-ben hozzáfogott e régi egyház helyreállításához, még pedig titokban, nagyobbrészt csak éjjel dolgoztatva, hogy a törökök észre ne vegyék. De csak észrevették s ágyúkat vivén oda, a gyenge falakat széjjellőtték. Ezenfelül rátámadtak Stipancsicsra, mert engedély nélkül építéshez mert fogni. Stipancsics kénytelen volt menekülni s Karasevora futott. Innen Dezmanics tanácsára elment Konstantinápolyba, 4 hónap alatt megjárta a török fővárost és ott sikerült neki szultáni engedélyt (fermánt) szereznie a régi radnai egyház helyreállítására. Visszajövet meg-

---

[1] Acta Bosnae. 440, 446, 450—52, 455.

pihent egy kissé Karasevon s átment Lippára. Itt előmutatta a szultáni engedélyt s a helytartó-szandzsákbég (alajbég) hiába akadékoskodott, hiába tagadta az engedély hiteles voltát, 80 skudo baksis (ajándék) hatása alatt ő is, a kádi is meghajolt a szultáni akarat előtt s így a radnai egyházat felépíthette. Az engedély megszerzésére és az építésre a hitterjesztők török pénzben 122.000 oszporát, olasz pénzben 1500 aranyat költöttek el.[1]

Már most azután szerették volna az olovoiak a lippai lelkészséget visszakapni, de elutasították őket.[2] Stipancsics itt maradt 1652-ig, mert mikor máshová akarták őt előljárói elhelyezni, a lippaiak mindig folyamodtak, hogy hagyják meg őt náluk.[3] Közben egy kálvinista pap is meg akart itt telepedni, de Stipancsics előzte. E miatt 7 napi fogságot szenvedett. Egyízben a temesvári pasa is fogságba tétette és nagy-nagy pénzen kellett kiváltani. De ez se lankasztotta buzgalmát és Dezmanics segítségével iskolát is állított fel Lippán. 1650-ben Dezmanics látogatása alkalmával ez iskolában 35 katholikus gyermek tanult.[4]

1668-ban Vrhrossa György, Lippán lakó bosnyák kereskedő a radnai egyházban egy Mária-képet helyezett el. Nem művészi értékű kép ez, egyszerű fametszet, a bassanoi Remondini képkereskedő sokszorosítása s a Karmelhegyi Boldogságos Szűzet ábrázolja, karján a kis Jézussal.[5] Senki sem sejtette még akkor, hogy a Mindenható ez egyszerű Mária-kép előtt végzett imádságokra mily sok kegyelmet fog a szenvedő, aggódó embereknek osztogatni s ez majd mily hatalmas vallási mozgalmakat, radnai búcsújárásokat fog majd előidézni.

A radnai egyház ekként mintegy felkészülve várta a keresztények uralmát. 1688 június 24-én a keresztény seregek csakugyan elfoglalták Lippát és vele együtt Radnát is a töröktől. 1690 október havában a törökök visszafoglalták, de 1691 szeptember 12-én újra elvesztették. Ekkor négy évig állandóan a keresztények kezén maradt. De 1695 szeptember elején maga a török szultán jelent meg hadaival Lippa falai alatt és azt szeptember 9-én elfoglalván, földig romboltatta.

---

1 Acta Bosnae. 451 és Fermendzsin másolata a radnai kolostor levéltárában.
2 Acta Bosnae. 455.
3 U, o. 470.
4 Fermendzsin másolata a radnai kolostor levéltárában.
5 Magyary Pál: Mária-Radna története, 1902. 14—15. ll.

Az 1695-iki rettenetes ostrom idején történt, hogy a pusztító török csapatok a radnai katholikus templomot is fölgyújtották. A templom elégett, de a fent leírt, papirosra nyomott Máriakép a nagy tűzben csodálatosan épen maradt.

1699-ben Radna végleg elszakadt Lippától, mert a karlóczai békekötés szerint Lippa a törököké maradt, ellenben Radna, mint a Maros jobb partján fekvő község Magyarországhoz csatoltatott.

Az 1687—95. években, épen a Lippa vára birtokáért folytatott kemény harczok idején, mintegy nyolcz évig Temesvári Mihály ferenczrendű atya tanította, vigasztalta itt a katholikus híveket. Tőle az olovoi konvent újra követelte, hogy a lippai lelkészség az olovoi kolostor fenntartásához jövedelme negyedrészével hozzájáruljon s így hét évről számot adjon.[1]

Temesvárinak bizonyosan nagy oka volt, hogy e túlzott követelést nem teljesítette.

A vitának azután véget vetett egyrészt az, hogy 1695-ben a lippai lelkészség megsemmisült, másrészt az, hogy 1697-ben maga az olovoi konvent is Magyarországba menekült.

E nagy felfordulásban a radnai egyház gondozása kiesett a bosnyák ferenczrendűek kezéből s a bolgár ferenczrendűek kezébe került.

E bolgár ferenczrendűek 1688 végén voltak kénytelenek a törökök szörnyű haragja elől Oláhországba futni s onnan 1690-ben a Thökölit segítő hadsereg elől Erdélybe menekülni. Itt Veterani császári tábornok vette őket pártfogásába és igyekezett őket elhelyezni Alvinczen, Déván és egyéb helyeken. Egyesek a császári seregben kaptak alkalmazást, mint tábori lelkészek.[2] Ők tehát Radna közelében laktak s midőn Temesvári Mihály meghalt vagy elmenekült, legalább is 1699-ben, átvették Radnán az idehúzódó katholikusok gondozását és a radnai leégett egyházat helyreállítván, mellé egy kis székházat építettek.

1710-ben maguk a bosnyák ferenczrendűek is beleegyeztek, hogy még hat évig a radnai és aradi székházakban a bolgár ferenczrendűek lakjanak.[3]

---

[1] Acta Bosnae, 526. Primási levéltár Esztergomban fasc. 27. nr. 27 l.

[2] Acta Bulgariae. 302—22.

[3] Acta Bosnae. 545—46.

Előljárói közül ismeretesek: 1702. Lippai Márk, 1705. Pissin Pál, 1706. Légrádi Pál, 1708. Vulics Máté, 1709. Mersó János, 1710. Benkovics Ágoston.[1]

A hagyomány szerint a Rákóczi felkelés idején egyízben a magyar katonák Radnát is megrohanták és sok német, rácz lakost megöltek. Benkovics Ágostont is majd levágták, de szerencsére a Maros felé szaladt s elérte a török oldalt, mielőtt ellenfelei megölhették volna.[2]

Mohács.

1697-ben a szrebreniczai (argentinai) kolostorból menekülő bosnyák ferenczrendűek mindamellett, hogy a ladislaiták már itt voltak, idehúzódtak és az alsóvárosban Szent-István király tiszteletére templomot építettek (vagy csak talán a régit helyreállították). E mellé épitett kis székházukat az 1700-iki egyezség szerint megtarthatták.[3]

1704-ben a szerbek és magyarok közt kitört ádáz háborúban a bosnyák ferenczrendűek Mohácsról Atyára, azaz a mai Sarengrádra menekültek, de jogfenntartás kedvéért magukat továbbra is mohácsi konventnek nevezték.[4] 1708-ban a konventhez 8 miséspap tartozott, de 3 közülök mint lelkész a szerémségi plébániákon tartózkodott.[5] 1709-ben már visszaköltözhettek Mohácsra.

Guardiánai voltak 1711-ig: 1699-ben Zombori János, 1702-ben Verancsetics Ágoston, 1703-ban Pécsi Antal, 1705-ben Zombori János, 1708-ban Kojnics Péter, 1709-ben Sukszegli Antal, 1710-ben Valpovoi Izsák.[6]

Nasicz.

A magyarok régen e várost Nekcsének hivták s a marianusoknak itt jeles kolostoruk volt.

Miért nevezték el a bosnyákok Nasicznak, nem tudjuk.

---

[1] Kaiser i. m. 16.

[2] A radnai konvent története. Kézirat a radnai kolostor levéltárában.

[3] Ladislaiták levéltára. Lad. Ormosd.

[4] Starine, XXII. 54.

[5] U. o. XVII. 97.

[6] Kaiser i. m. 13.

A régi ferenczrendű kolostort a bosnyák ferenczrendűek már 1593 előtt megszállották s egyházát újra felavatták, még pedig Pádovai Szent-Antal tiszteletére. Ez időtájt négyen laktak benne. 1593-ban Balicsevics bosnyák püspök az egyház egy részét befedette, mert addig fedetlenül állott. Később még többet akart a püspök, mert az egész egyház befedéséhez beszerezte a gerendákat és a zsindelyt s azonkívül a sekrestyét is felszerelte. De 1597-ben a török azon ürügy alatt, hogy a ferenczrendűek a németek kémjeit rejtegetik, elkergették őket. A ferenczrendűek erre a szomszédos Matucsina faluba húzódtak meg s a hívek is idejártak istentiszteletre.[1]

Az 1606-iki békekötés után visszaszerezték a bosnyák ferenczrendűek a nasiczi kolostort.[2] A szerajevoiak 1633-iki állítása szerint Lucsics Jeromos a későbbi drivasztei püspök állította helyre a nasiczi kolostort és egyházat.[3] De már 1635-ben megint nagy veszedelem zúdult az itt lakó szerzetesekre, mert a budai pasa parancsára a guardiánt és két társát rablánczra verték és fogságba hurczolták a törökök. 2800 tallért, akkoriban hallatlan nagy bírságot kellett fizetniök a környékbeli katholikusoknak kiváltásukra.[4]

Valamiként ezt a csapást is kiheverték és 1644-ben örömmel fogadták vendégül az itt lakó ferenczrendűek az akkori bosnyák püspököt, Marnavics Tamást.[5] Még nagyobb örömük volt, hogy bizonyára a hitterjesztő-bizottság segitségével itt iskolákat állítottak fel és növendékeiket taníthatták.[6]

1658-ban két nasiczi guardián neve kerül elő az oklevelekben. Az egyik ez év aug. 14-én Podraics Balázsnak írja magát, a másik szeptember 25-én csak Miklós testvérnek.[7] Tehát az utóbbi körülbelül 1658 szept. 1-én váltotta fel elődjét a szolgálatban.

1660-ban Nikolics Péter ferenczrendű Petretics Péter zágrábi püspököt értesítvén a drávaszávaközi egyházi állapotokról, Nasiczról azt írja, hogy Pádovai Szent-Antal és Nagy-Boldogasszony

---

[1] Hodinka i. m. 106.
[2] Acta Bosnae. 402.
[3] U. o. 413.
[4] U. o. 412—423.
[5] Acta Bosnae. 449, 452.
[6] Theiner: Monumenta Slavorum meridionalium. II. 136.
[7] Acta Bosnae. 484, 482.

ünnepein nagy sereggel jönnek ide a búcsújárók. Jelenti, hogy a kolostor egyházától mintegy kőhajításnyira van egy másik egyház is a Szentháromság dicsőítésére. Ebben szintén a ferenczrendűek végzik az istentiszteletet. Ezenkívül még kilencz lelkészség tartozott a nasiczi kolostorhoz. Legközelebbi volt a matucsinai s ezt épen azért az akkori előadó (lector) Bródi Márton igazgatta, a szuhamalákait pedig 1660-ban Dubocsácsi András a későbbi provincialis.[1]

Amint a törökök kivonultak a Dráva-Szávaközből, a nasiczi konvent lett főhelye a bosnyák csoport magyarországi ágának. Itt volt gyakran az ő hittudományi iskolájuk és 1708-ban itt állították fel a gimnáziumot az ifjúság nevelésére. Ezért mindig a provincia jelesebb tagjait állították a konvent élére.[2]

Hogy a konvent tagjai és a növendékek könnyebben megélhessenek, 1692-ben a király előbb négy telket adott e kolostornak, azután pedig Zsemlák jószágfelügyelőnek meghagyta, hogy Ribnyák nevű falut egészen átengedje a nasiczi konventnek.[3] A város polgárai is kedveztek nekik, mert 1700-ban a kolostorhoz közelebb fekvő földeket adtak cserébe a távolabbeső földdarabokért.[4]

Guardiánjai közül ismeretesek: 1658. Podraics Balázs, 1658. N. Miklós, 1666. Márton, 1669. Szelasics András, 1672. Szuknovics Mihály, 1675. Sumlyák József, 1678. Podgorai György, 1681. Odabasics Márk, 1689. Diákovai István, 1692. Kaptoli Ambrus, 1692—95. Nemczi Mihály, 1696. Brogyánczi Matics Antal, 1698. Pécsi Matievics Antal, 1706. Ilics Antal, 1703. Bullaics Márk, 1704. Ilics Antal, 1708. Rámai Balázs, 1709. Bullaics Márk.[5]

Novi.

Kis városka az Unna partján. 1695-ben építettek itt a bosnyák ferenczrendűek egy kis székházat s ezt az 1700-iki egyezség szerint továbbra is megtartották.[6]

---

[1] U. o. 495—96.

[2] Acta Bosnae. 537. Starine XXII. 56.

[3] Országos levéltár: Acta ecclesiastica fasc. 49.

[4] U. o.

[5] Acta Bosnae. 484, 487, 518, 523, 529, 532, 537. és Kaiser i. m. 14.

[6] Ladislaiták levéltára. Ladula Ormosd és zágrábi érseki levéltár. Ep. vol. 25. no. 28.

Novi közelében, de már Kosztajnicza területén volt egy Szent-Katalin tiszteletére emelt kápolna. Az 1700-iki egyezség szerint ennek gondozása is a bosnyák ferenczrendűeket illette volna, de a zágrábi püspök annyira nem akarta azt nekik átengedni, hogy két társukat a kápolna mellett elfogatta és fogságba tétette, mert ott szentbeszédet akartak tartani.[1]

Pest l. Buda.

Pétervárad.

Mivel már 1699-ben a bosnyák ferenczrendűeket bízták meg, hogy Pétervárad és Karlócza közt a békekötés szinhelyén annak emlékére egyházat épitsenek, egy pár szerzetesnek ez évtől kezdve itt kellett tartózkodnia. Tehát kolostort vagy legalább székházat épitettek ide. Biztos, hogy 1708-ban hét miséspap lakot itt a bosnyák ferenczrendűek közül.[2] 1710-ben pedig az ő lakásukat a rendes kolostorok közé számitják.[3]

Pozsegavár.

Pozsegamegye e főhelyén, mint láttuk, a mariánusoknak volt kolostoruk, de azt 1537-ben el kellett hagyniok és később a török kezében elpusztult. 1660-ban már csak az egyház és torony állott fenn, tehát a kolostor épületét széthordották.[4]

A bosnyák ferenczrendűek tehát a vár és a szomszéd falvak közt épitettek fából új templomot a Szent-Lélek dicsőitésére s e mellett lelkészkedtek 1590-től kezdve.[5]

1660-ban azt állitja Nikolics Péter, hogy az ő nagybátyja, Pozsegai Tamás ferenczrendű részint saját fáradságával, részint jámbor hivek alamizsnája segitségével tőből újra épitette e templomot s ekkor 3 oltár volt benne. Mellé egy kis szállóhelyet is készitettek s legalább 1—2 ferenczrendű itt lakott, néha több is, mert Szent-Fülöp és Jakab, valamint Pünkösd ünnepein

---

[1] Zágrábi érseki levéltár. Ep. vol. 29. no. 53.
[2] Starine. XVII. 97. Acta Bosnae. 539.
[3] Acta Bosnae. 546.
[4] U. o. 494.
[5] Hodinka i. m. 105.

nagy búcsújáratok jöttek ide. 1660-ban a cserneki származású Klacsics Mihály volt a szállóhely előljárója.[1]

Ennélfogva 1687-ben, midőn a törökök Pozsegavárból kivonultak, a bosnyák ferenczrendűek magukénak követelték ez egyházat s a szállóhelyet főleg Ibrisimovics Lukács fáradozásával megnagyobbították, kolostorrá alakitották. A plébánia igazgatását is ők vették át s 1689-ben Pinosics István, 1696-ban Modrics Illés voltak itt a lelkészek. Ibrisimovics mint a zágrábi püspök helytartója gyakran itt tartózkodott.[2]

1708-ban 7 bosnyák ferenczrendű miséspap lakott e kolostorban. Kettő közülök a gyermekeket tanitotta, 5 pedig a szentségeket szolgáltatta ki.[3]

Előljárói és guardiánjai voltak:

1702. Kovacsics István, 1706. Pécsi Matievics Antal, 1708 Szigeti Ferencz, 1711. Pozsegai Bonaventura.[4]

Radna l. Mária-Radna.

Sarengrád l. Atya.

Simontornya.

Már 1694-ben megengedi a pécsi püspök a bosnyák ferenczrendűeknek, hogy itt kis székesegyházat épithessenek és rájuk bízza a Simontornyán, Ozorán, Pinczehelyen, Kis- és Nagy-Székelyen lakó katholikus hívek gondozását.[5] Fel is épitettek kétszobás kis székházat s egy darabig Dianóczy Pál nevű társuk lelkészkedett itt, de ez elhalván, nem tudtak vagy a Rákóczi-felkelés miatt nem mertek ide másikat küldeni és igy a simontornyai katholikusok a mariánusokhoz fordultak 1717-ben, ezek vették át a székházat.[6]

Szerémujlak.

A keresztény seregek 1688 július 12-én elfoglalván e várat, a ferenczrendűek örömmel siettek ide ezen, Capistranói Szent-János

---

[1] Acta Bosnae. 494.
[2] Acta Bosnae. 518, 521, 537.
[3] Starine. XXII. 95.
[4] Kaiser i. m. 15.
[5] Pavích: Ramus viridantis olivae. 1766. 48—49.
[6] Balazsovich: Brevis história... provinciae s. Mariae. Pozsony. 1869. 152—3.

halálával és nyugvóhelyével annyira emlékezetessé lett kolostor romjaihoz. Hozzáfogtak először is a templom helyreállításához s nem tudván e templom régi védőszentét (mint a marianusok történetében láttuk, a Boldogságos Szűz Mária vala az), azt Capistranói Szent-János tiszteletére avatták fel, annál is inkább, mert VIII. Sándor pápa épen 1690-ben iktatta Capistranói Szent-Jánost a boldogok sorába s ezzel megengedte, hogy képét az oltárra helyezzék. 1693-ban tiltakoznak, hogy senki tőlük a szerémujlaki egyházat és kolostort el ne vegye.[1]

1697-ben, mint említők, az olovoi híres bosnyák konvent tagjai idemenekültek s abban a reményben, hogy talán visszaszerezhetik olovoi kolostorukat, még 1707-ben is olovoi konventnek írják magukat. 1702-ben egyeztek meg az olovoi konvent követeléseire nézve volt gondviselő ügyészeikkel, Bernyákovics Fülöppel és Jakabbal. Ez egyesség megerősítésére Szerémujlakra hívták a provincialist, Travniki Ferenczet. El is jött és az előtte megkötött egyességet 1702 május 20-án Bullaics Márk a csoport jegyzője foglalta írásba olasz nyelven.[2]

Mivel az elpusztult olovoi egyház a Boldogságos Szűz Mária tiszteletére volt építve és híres kegykép is volt benne, az idemenekült olovoiak az egyházat egészen helyreállítván, a főoltárra Szűz Mária képét helyezték el s így a szerémujlaki ferenczrendű-egyház védőszente egy időre újra a Boldogságos Szűz lőn. 1708-ban 10 szerzetes tartozott e konventhez, de három közülök a szomszédos falvakban lelkészkedett.[3]

Guardiánjai voltak 1711-ig:

1699. Szabics Máté
1702. Gabrics Gergely
1703. Barisics József
1704. Spaics György
1706. Gabrics Gergely
1707. Suxegl Jakab
1708. Iloki Ferencz
1709. Mihaljevics Ferencz
1710. Keglics Jakab.[4]

---

[1] Ladislaiták levéltára a zágrábi kolostorban. Ladula Ormosd.
[2] Starine XXII. 54. Acta Bosnae. 540—42.
[3] Starine. XVII. 97.
[4] Kaiser i. m. 11.

Valkóvár.

Most Vukovár. Hajdan a terjedelmes Valkó-, később Szerémmegye székhelye.

Már 1695-ben ferenczrendű szerzetes Nemczi Ferencz volt itt a lelkész, de székházat csak 1704-ben állítottak fel, talán a Bácsról idemenekült ferenczrendűek számára.[1] 1710-ben (Valkovár néven) a rendes kolostorok közé számítják.[2]

Velika (Velike).

Régen a magyarok állandóan Velike-nek hívták és írták.

1544 előtt az ágostonrendű remetéknek volt itt kolostoruk, de 1544-ben a törökök a velikai várat is ostrom alá vették és elfoglalták s ekkor az ágostonrendűek innen elmenekültek.

Később, mint a török birodalomhoz tartozó városkába a bosnyák ferenczrendűek jöttek s megkapván e kolostort a török hatóságoktól, annak egyházát Szent-Ágoston tiszteletére felavatták. 1593-ban 7 szerzetes szolgált itt Istennek: 5 miséspap, 1 növendék és 1 segítőtestvér.[3] 1628-ban is körülbelül ennyien voltak s a sebekkel ékített Szent-Ferencz tiszteletére új oltárt állítván egyházukba, annak látogatói részére lelki kegyelmeket kértek.[4]

Mivel a velikai kolostor eldugott helyen volt, aránylag keveset zaklatták a törökök. Itt tehát, mint valamennyire biztos helyen iskolát szerveztek a bosnyák ferenczrendűek s abban a betűvetéstől kezdve a hittudományi ismeretekig mindent tanítottak, persze csak nagyon összevonva. 1643-ig különösen híres tanító volt ez iskolában Pozsegai Mihajlovics János, aki 1643-ban prizreni püspök lett.[5] A dráva-szávaközi két kolostorban 1651-ben 50 ifjú tanult.[6] Ezeknek legalább is fele a velikai kolostorban volt elhelyezve. A szendrő-belgrádi és a bosnyák püspökök is e

---

[1] Schematismus provinciae s. Ioannis a Capistrano. 1893. 25. l.
[2] Acta Bosnae. 546.
[3] Hodinka i. m. 105.
[4] Acta Bosnae. 380.
[5] Acta Bosnae. 437—38, 443.
[6] Theiner: Vet. Monum. Slav. Merid. II. 136.

kolostorba jöttek, ha egy kicsit pihenésre vagy gyógyulásra szükségük volt.[1]

1658-ban főleg a velikai konvent tagjai voltak azok, akik a bosnyák püspök hatalma alul kiszabadulni és Benlics szendrő-belgrádi püspök joghatósága alá jutni igyekeztek. Ekkor itt lakott a csoport őre Nikolics Péter és még 6 miséspap és pedig Velikai István a guardián, Cserneki Mihály helyettes guardián, Pozsegai Márton az előadó (lector), Pozsegai (Ibrisimovics) Lukács igehirdető, Bródi János kormánysegéd és Pozsgai Marián volt kormánysegéd.[2]

Mint a vezetéknevekből látjuk, ezek mind pozsegamegyei származású férfiak voltak és nem bosnyákok, nem csoda tehát, ha a bosnyákoktól szabadulni akartak.

Egy hónap mulva az időközben tartott közgyűlésen áthelyezések történtek s ezért 1658 szeptemher 25-én már Bródi János volt a guardián, Cserneki Mihály igehirdető lett, Knezsevics István és Pozsegai Makszim igehirdetők új tagoknak jöttek ide. Bródi Márton előadó megmaradt, de egyúttal kormánysegéd lett.[3]

Kellett is, hogy legalább 6—7 miséspap-szerzetes lakjék itt, mert Nikolics 1660-iki tudósítása szerint minden vasár- és ünnepnap 4 papot kellett kiküldeni a szomszédos községekbe az istentisztelet megtartására.[4] Váradi 1679-iki leírása szerint az innen kiküldött és állandóan falvakban lakó lelkészekkel együtt 80 szerzetes tartozott e kolostorhoz.[5]

A török kivonulása után mintegy új élet kezdődött e konventben is. Gyakran tartanak itt közgyűléseket. Már 1692-ben azt tervezik, hogy újra építik a kolostort és legalább is az egyházat befedik.[6]

Vietri János biztos és látogató 1708-iki jelentése szerint 40 miséspap és 13 lelkészség tartozott e konventhez. A lelkészségek közül 4 a diakovári, 9 a zágrábi egyházmegyében feküdt.[7]

---

1 Acta Bosnae. 447, 449, 502.
2 U. o. 484.
3 Acta Bosnae. 487.
4 U. o. 493.
5 Váradi: Descriptio provinciae Bosnae Argentinae. 13.
6 Acta Bosnae. 520, 529, 546.
7 Srtaine XVII. 95—97.

1687 után a velikai konvent volt főfészke annak a mozgalomnak, hogy Pozsegamegye a zágrábi egyházmegyéhez csatoltassék. E mozgalom végre diadalt aratott.[1]

Guardiánjai közül ismeretesek:

1658. Velikai István és Bródi János, 1689. Jaharics Ágoston, 1690. Turbics György, 1697. Buzoga Márton, 1698. Domazetovics Mihály.[2]

Vucsin.

Hajdan Atyina Körös-, most Verőczemegyében. Mint elődnek, hajdan a salvatoriánusoknak volt itt hatalmas, művészi kolostora. Ezen romjaiban is felséges épületet utazásközben a bosnyák ferenczrendűek sokszor látták és szemmeltartották. 1700-ban a ladislaitákkal szemben csakugyan kivívták, hogy az övék lett.[3] 1711-ig azonban nem birták helyreállítani.

Zombor.

Boszniából 1688-ban ide menekült a katholikus bosnyákok egy része. Ezek tanítása és gondozása végett a bosnyák ferenczrendűek egy kis székházat és a mennyekbe vitetett Boldogságos Szűz tiszteletére egyházat építettek itt közadakozásból. 1693-ban már készen voltak vele.[4] 1704-ben a magyarok és szerbek közt kitört véres harczok miatt egy időre a ferenczrendűeknek el kellett hagyniok e székházat, mert Vietri 1708-iki jelentésében nem fordul elő. De 1710-ben már újra itt laktak.[5]

Előljárói közül csak Barisics József fordul elő 1702-ben.[6]

---

[1] Hodinka i. m. és Acta Bosnae. 520,. 532

[2] Acta Bosnae 484, 486, 518, 522, 529, 532.

[3] Starine XXII. 53. Fermendzsin az itt előforduló «Vocin» helynevet Sarengrádra érti ugyan, de ez tévedés, mert a jegyző a kolostorok földrajzi fekvése szerint sorolja fel a helyeket. Már pedig e fölsorolás a verőczemegyei Vucsin-ra mutat. Csak ez lehetett különben is határhely a két csoport közt, nem pedig a Duna mellett fekvő Atya. Vocsin = Sarengrád.

[4] Ladislaiták levéltára Zágrábban. Lad. Ormosd.

[5] Acta Bosnae. 546.

[6] U. o. 541.

Zrin.

Ami keveset előzőleg tudunk róla, lásd a bosnyák-horvát csoportnál. (VI. K. II. R.)

1696-ban Sztanics Gábor volt provincialis közbenjárására és buzdítására költöztek ide a bosnyák ferenczrendűek.[1] Az 1700-iki egyezség szerint e helyet továbbra is megtarthatták.[2] De később nincs semmi nyoma.

---

1 Zágrábi érseki levéltár. Ep. vol. 21. no. 28.

2 Ladislaiták levéltára Zágrábban. Ladula Ormosd.

HATODIK KÖNYV.

A bosnyák-horvát (később horvát-krajnai) rendtartomány története.

Provincia Bosnae-Croatiae, serius Croatiae-Carnioliae.

ELSŐ RÉSZ.

A bosnyák-horvát rendtartomány általános története.

E részben tulajdonképen a magyar királysághoz tartozó horvát ferenczrendűekről kellene szólanunk, de tisztán horvát csoport sohasem volt.

Mint e mű elején említettük, a horvát pásztorok és parasztok oly durván és szeretetlenül bántak a Zárából Magyarország felé induló ferenczrendűekkel, hogy kénytelenek voltak visszafordulni. Emiatt a ferenczrendűek csak a dalmát városokban tudtak letelepedni s bár az Adria keleti partján működő ferenczrendűek rendtartományának hivatalos neve «Provincia Sclavoniae» volt, a kolostorok és szerzetesek túlnyomó része dalmát-olasz volt. A szoros értelemben vett régi Horvátországban, 1385-ben is csak a modrusi, zengi (széni), brebiri és szkardonai kolostorok szerzetesei mondhatók részben horvátoknak.[1]

A «Provincia Sclavoniae», a dalmát-horvát provincia történetét Fabianich Donato[2] és egyéb dalmát szerzők elég bőven megírták, azzal tehát nem foglalkozunk.

1340 után azonban megjelentek a régi Horvátországban a szegénységet jobban megtartó és horvátul jobban beszélő observans ferenczrendűek a szomszéd Boszniából. Ezeket már nagyon megszerették a horvátok és kezdettek terjedni közöttük. 1385-ben már ezen observans ferenczrendűeknek voltak kolostorai Imota, Czetina, Udbina (Korbava) és Krupa városokban, tehát Horvátország keleti részén.[3]

Ezek története szorosan összefügg a bosnyák ferenczrendűekével. Már pedig a bosnyák ferenczrendűek multját részlete-

[1] Analecta Franciscana. IV. 528.

[2] Storia dei Frati Minori in Dalmatia e Bossina. Zara. 1863.

[3] Analecta Franciscana. IV. 556.

sen ismertették Babinics, Jelics és más történetírók. Ennélfogva ezek műveire utalunk.

A bosnyák ferenczrendűek közül a «Vicaria Bosnae»-ból azonban 1514-ben kivált egy rendtartomány, amely tisztán és állandóan a magyar királysághoz tartozó területeken működött. Ez volt a bosnyák-horvát rendtartomány hivatalos, nevén «Provincia Bosnae-Croatiae» s pecsétje mezejében a keresztet vésette czimerül, mert tudta előre, hogy sokat kell e földön szenvednie.

Erről akarunk e helyütt, röviden, ismertetésként szólni.

1463-ban az önálló bosnyák királyság megbukott. Déli részét elfoglalta a török szultán s a volt bosnyák királyt megölette, északi részét pedig meghódította Mátyás magyar király.

E borzasztó csapás nagyon megzavarta a ferenczrendűek addig népes és virágzó boszniai helytartóságát (vicaria Bosnae.) Ez is kettészakadt.

1460-ban e helytartóság legalább is nyolcz őrségből állott. Ebből három őrség már akkor a régi Horvátország területén fekvő kolostorokat foglalta magában. Ez őrségek egyike korbavai nevet viselt és Horvátország északi részén terült el. A másik volt a czetinai s a Czetina folyó völgyében levő kolostorokból állott. A harmadikat, mivel annak területén keresték akkor Szent-Jeromos szülőhelyét, az ő tiszteletére Szent-Jeromos őrségnek nevezték el s idetartoztak a Horvátország közepén egész Záráig épült kolostorok.[1]

Jajcza megvívásával s állandó megtartásával 1463 decemberhavában a magyar király hatalma alá kerültek a boszniai őrségek közül még az uszorai, grebeni és a jajczai. Ezek közül az uszorai Bosznia keleti, a grebeni északnyugati részén feküdtek, a jajczai pedig a kettő között.[2]

Az ezen kolostorokban élő ferenczrendűeket nem lehetett a hazánkban akkor működő salvatoriánus és mariánus provinciákhoz átcsatolni. A salvatoriánusoktól elválasztá őket a nyelvi különbség és V. Miklós pápa 1448-iki döntése, a mariánusoktól pedig még jobban elkülöníté őket egyebeken kívül az ingatlanok bírásának kérdése.

Először tehát az apostoli szék és a szerzet egyetemes kor-

[1] V. ö. Acta Bosnae. 260—62.
[2] U. o. 262.

mánya úgy segített a bajon, hogy a volt boszniai helytartóságnak keresztény kézen maradt kolostoraiban lakó ferenczrendűekből új helytartóságot alkotott bosnyák-dalmát helytartóság néven (vicaria Bosnae-Dalmatiae.) Ennek élére az aquilai származású Fossa Bernardint állították, mert ő se nem dalmát, se nem bosnyák, hanem olasz volt s így pártatlanul rendelkezhetett az összes itt lakó ferenczrendűekkel. Érdektelen és pártatlan olasz ember megválasztását óhajtotta már előbb is II. Pius pápa.[1] Ennek utóda lett 1467-ben Gonissa Domonkos.[2]

De ez az állapot nem sokáig tartott.

1466-ban a török szultán megengedte a boszniai katholikusoknak az ő vallásuk gyakorlását és így egy ideig némi csendesség állott be az üldöztetésekben és rablásokban.

Ez lehetővé tette, hogy a Boszniában rekedt ferenczrendűek érintkezhessenek a magyar királyság területén maradtakkal s így ezek Boszniában küzködő testvéreiket segíthessék. Igy a szükség és czélszerűség tanácsolta, hogy a régi boszniai helytartóságot helyreállítsák.

Helyre is állították. 1469-ben már a boszniai (s nem a bosnyák-dalmát) helytartó folyamodik II. Pál pápához, hogy azon kelyheket, könyveket, egyházi ékességeket, amelyeket 1463-ban a törökök betörése és rablása elől Magyarországba, különösen annak szlavón és dalmát részeire megőrzés végett átvittek, Boszniának töröktől bírt részéhez közelebb eső kolostorokba hozzák vissza, nevezetesen a jajczai, jezeroi, grebeni, galaszi, bisztriczai, czetinai, vrhrikai, tinnini (knini), viszováczi, karéni, korbavai, bihácsi, otoki, czetini, terzatti, sztenicsnyáki és jimi (zrini?) kolostorokba.[3]

Ebből látjuk tehát, hogy a magyar király hatalma alatt álló kolostorok újra egyesültek a boszniai helytartósággal. Az egyházi felszereléseket is azért kellett a közelebbi kolostorba küldeni, hogy e helyekről legalább néha átvihették a török területre és használhatták.

A bosnyák kolostorokban élők így is nagy nehézségekkel, inséggel küzködtek. IV. Sixtus pápának 1473-iki levele szerint sírva panaszkodtak előtte a bosnyák (és horvát) ferenczrendűek,

[1] Acta Bosnae. 251, 260.

[2] U. o. 270.

[3] Theiner: Monumenta Hungariam s. illustrantia. II. 409—11.

hogy a törökök folytonos betörései és rablásai miatt kolostoraik jóformán mind leégtek, pusztulásra jutottak. Előadták ennélfogva, hogy nekik megélhetésük végett szükségük van szántóföldekre, szőllőskertekre, szükségük van arra, hogy Horvát- és Szlavonországokban a Száva folyó balpartján is épithessenek kolostorokat, ha őket a földesurak az istentisztelet emelése végett odahivják. IV. Sixtus 1473 aug. 12-én kelt levelében (mivel ő előbb ferenczrendű szerzetfejedelem volt s bajaikat jól ismerte) mindezeket megengedte, sőt arra is engedélyt adott, hogy a terzattói hires kegyhelyhez és kolostorhoz csatolt jövedelmeket, nem ugyan személyesen, de gondviselő ügyészük útján felvehessék. A zengi (széni) kolostor átvételéhez is hozzájárult.[1]

Azt a provinciálist, aki e nevezetes, később annyiszor idézett kiváltságlevelet kieszközölte, Raguzai Ferencznek hívták.[2] Ebből látszik, hogy a bosnyák ferenczrendűeknek már ekkor szándékuk volt a Száva balpartján is a Dráváig terjeszkedni, de ezt Ujlaky Miklós bosnyák alkirály és a salvatoriánusok megakadályozták, mert hivatkozván V. Miklós döntésére, ugyancsak IV. Sixtus pápával 1476 április 30-án az erre vonatkozó engedélyt visszavonatták.[3]

Raguzai Ferencz utóda a helytartóságban 1484-ben Lajos nevű volt.[4]

E helytartók, mint az természetes volt, nagyobbrészt Horvátországban tartózkodtak s mint a magyar király alattvalói csak ritkán vagy épen nem mehettek Boszniának a török iga alatt nyögő részébe. Emiatt a török Boszniában működő és kinlódó ferenczrendűek nem voltak megelégedve az ilyen helytartókkal. Ezért az 1486 jún. 1-én tartott közgyűlés elhatározta, hogy külön őrséget szervez Bosznia ezen török uralom alatt álló részén. Ezt az őrt a provincia közgyűlésének kellett ugyan megválasztani, de a bosnyák ferenczrendűektől kijelölt három személy közül. Ez az őr volt azután hivatva a Török-Boszniában lakó ferenczrendűeket igazgatni és a közgyűlésen is csak akkor volt köteles megjelenni, ha azt életveszély nélkül tehette. Ellenkező esetben ő tarthatott különgyűlést és azon megválaszthatták a guardiánokat.[5]

[1] Acta Bosnae. 280—81.
[2] U. o. 280.
[3] Acta Bosnae. 288.
[4] U. o. 294.
[5] Acta Bosnae. II. 298—99.

Egyes tulzó bosnyák ferenczrendűek ezzel se voltak megelégedve. Három hónap mulva Szlaterics Ferencz nagyravágyó bosnyák szerzetes az apostoli széktől oly rendeletet csalt ki, hogy a török iga alatt nyögő Bosznia külön önálló helytartóság (vicaria) legyen és Horvát Miklóstól, a Horvátországban lakó helytartótól egészen elváljon.[1]

Ennek végrehajtását a szerzet kormánytanácsa megakadályozta s a rendeletet visszavonatta. De 1496-ban a vita újra felelevenedett és a bosnyákok (mindig a török alattvalókat jelezzük e szóval) el akartak válni a horvátoktól. Kayini Bernát egyetemes biztos 1496 augusztus 7-én a leszinai (hvari, fari) gyűlésen alig bírta kivinni, hogy a külön boszniai helytartóság ki ne mondassék, hanem elégedjenek meg a bosnyákok azzal, hogy guardiánjaik minden évben összejöhessenek közgyűlésre s ott ők maguk válasszák meg az őrt.[2]

Igy tehát 1498 június 15-én Horvát János még bosnyák helytartónak (in alma vicaria Bosne vicarius) irhatta és irta magát Czetin városa mellett Horvátországban kelt levelében. Használta a helytartóság régi pecsétjét is, kereszttel a mezejében és azzal erősitette meg, hogy Nenád özvegyét és leányát a ferenczrendű szerzetesek érdemeinek részesévé tette.[3] 1503-ban V. Miklós pápa döntése ellenére a Száva balpartján Gilétkastélya (másként Giletincz, most Kobás) helységben menedékhelyül maguknak kolostort épitettek s azt 1507-ben a salvatoriánusok ellenzése daczára végleg megkapták.[4] 1514-ben az assisi-i egyetemes közgyűlés is nekik hagyta.

1514-ben végre a bosnyák ferenczrendűek elérték czéljukat. Addig kértek, könyörögtek, hogy ez év június 29-ik napján (Péter-Pálkor) Forli Kristóf, a szigorú observans ferenczrendűek egyetemes helytartója, Assisiban az ő kolostoraikat külön helytartósággá alakitotta «Bosna-Argentina» néven. A magyar és velenczei területeken maradt kolostorok megint külön helytartósággá lettek. Ez megtartotta a régi nevet és régi pecsétet, de már 1515-ben hozzá kellett tenni a «vicaria Bosnae» elnevezéshez a «Croatiae» szót is, mert különben az új helytartósággal

[1] U. o. 300.
[2] Fermendzsin másolata gyüjteményemben.
[3] Országos levéltár. Dl. 20.690.
[4] Toldy: Analecta. 259, 291—92. Hevenesi. XXXIX. 33.

könnyen összetévesztették volna. Igy tehát 1515-ben megalakult a «vicaria Bosnae-Croatiae», majd 1517-ben a «provincia Bosnae-Croatiae», a bosnyák-horvát rendtartomány.[1]

Az új provincia helytartójának (vicarius) megmaradt Jezeroi Antal. O végezte ezt a szolgátatot már 1513-ban, de akkor a magyar királysághoz tartozó részeken lakott. 1513. május 12-én a sztenicsnyáki kolostorban tartózkodott az itt levő vár egyik tisztviselőjét, Sztenicsnyáki Györgyöt felvette a bosnyák ferenczrendűek érdeméinek részesei közé.[2] O eszközölte ki X. Leó pápánál, hogy ez a bosnyák helytartóság kiváltságait az új provinciára is kiterjesztette. Az erről szóló bullák 1515. október 1-én keltek.[3]

Az új provincia számára védelmező és gondviselő ügyészt (procurator) keresett az egyetemes kormánytanács és erre, bizonyára Jezeroi előterjesztésére, Frangepán Mihályt, a horvát főurak egyikét választotta meg mindjárt 1514-ben. Egyúttal Forli Kristóf, az egyetemes helytartó, 1514. június 27-én őt és nejét, fiait a szerzet érdemeinek részeseivé tette.[4]

Ez intézkedést, lehet, hogy csak félreértésből, rossz néven vették a többi horvát urak. 1514. október 4-én Zrínyi Miklós, Krusics György és a Subics nemzetségből származó többi nemesek kijelentik, hogy az ő birtokaikon épített kolostoroknak eddig mindig ők voltak gondviselői és fentartói (procuratores et conservatores), az ő őseiktől a kolostoroknak adott jövedelmek kezelésébe a ferenczrendűek soha bele nem avatkoztak, hanem azt mindig ők vagy tisztviselőik gyűjtötték egybe és ők adták át alamizsnaként a szerzeteseknek. Készeknek nyilatkoztak továbbra is őket oltalmazni, pártolni és a kolostorok birtokait megvédeni.[5] Igy tehát Frangepán Mihályt az összes kolostorok gondviselőjének nem ismerték el.

1517. június havában a híres egyetemes közgyűlésen a bosnyák-horvát helytartóság is átalakult provinciává s ezentúl nem vicarius (helytartó), hanem provinciális minister állott a csoport élén. A közgyűlés alkalmával az új generálisnak a bosnyák-horvát ferenczrendűek küldöttei különösen figyelmébe ajánlották

---

[1] Acta Bosnae. 307—08.
[2] Országos levéltár. Dl 22436.
[3] Acta Bosnae 308.
[4] Országos levéltár Dl. 38570. és Frangepán oklevéltár. II. 293—94.
[5] Acta Bosnae. 308.

Zrínyi Miklóst, mint az ő nagy jótevőjüket s azért a generális 1517. június 10-én őt és nejét, Ilonát, a szerzet érdemeinek részesei közé sorozta.[1]

Az új provinciának kolostorai négy őrségbe voltak beosztva.

Ezek közül az első az északnyugati részen eső kolostorokból állott s a legnevezetesebb kolostorról czetininek nevezték el. Ennek őre vigyázott a czetini, zrínyi, otoki, hrasztoviczai, bihityi (bihácsi) szluini, krupai, sztenicsnyáki, bjelasztinai és sziszeki kolostorokra.

A második, a terzattói-, a tengermelléki kolostorokat, foglalta magában és pedig a terzattóit, szénit (zengit), karinit, zvonigrádit, szkardonait, kninit (tininit), szalonait és a kliszszait.

A harmadikhoz tartoztak a korbava-jajczai vonalon levők és pedig a korbavai, udbinai, glamocsi, jajczai, brinyei és modrusi,

A negyedik őrnek, a grebeni-nek, jutott az a fáradságos feladat, hogy Boszniának és a mácsai (mácsvai) bánságnak keresztény kézen maradt kolostorait bejárja. Ezek voltak a grebeni, kobási, dvoristyei, sabáczi, bobovistyai és belgrádi.[2]

Első provinciális ugyanaz a férfiú, aki a bosnyák-horvát helytartóságnak első és utolsó helytartója vala: Jezeroi Antal. Tudjuk róla, hogy 1519. április 26-án a zrínyi kolostorban tartózkodott s itt vette fel Melith Pétert, mint Szent-Ferencz szerzetének ájtatos barátját és jótevőjét, azok sorába, akiket a szerzet jócselekedeteinek érdemeiben részesít.[3] Utána a XVI. századból még csak egy provinciálist ismerünk s ez volt Jajczai Ferencz.[4]

Az alig megalakult provinciára azonban szörnyű zivatarok és vesztességek zúdultak.

1521-ben, mint tudjuk a török szultán elfoglalta Belgrádot és Sabáczot, tehát itt levő kolostoraik elvesztek.

1522-ben a boszniai török sereg ostrom alá vette és bevette Knin (Tinnin) és Szkardona várait; megszállotta, bár meg nem vívhatta, Klissza várát.[5] Ez által a déli részeken fekvő kolostorok mind elpusztultak vagy török kézre kerültek s nincs is semmi

---

[1] Országos levéltár. Dl. 22930.

[2] Arkiv za povjestnicu jugoslavensku. IX. 60.

[3] Eredeti oklevél a gróf Kemény-gyüjteményben az Erdélyi Múzeum levéltárában Kolozsvárott.

[4] Acta Bosnae. 136.

[5] Magyarország melléktartományainak oklevéltára. I. 151.

nyoma ezentúl a szkardornai, klisszai, karini, zvonigrádi, knini és glamocsi kolostoroknak.

Még borzasztóbb csapás volt a bosnyák-horvát provinciára Jajcza, Bányaluka és Korbava eleste 1528-ban. E miatt a negyedik, a grebeni őrség egészen elenyészett s a korbavai őrség hat kolostora közül legfeljebb kettő maradt meg.

Ezzel még nem vott vége a bajoknak! Korbava és Bányaluka elfoglalásával a török egész a czetini őrség közelébe férkőzött s ezentúl ennek területét rabolta, pusztította. Az itt élő ferenczrendűeknek tehát vagy menekülni kellett vagy életüket folytonos veszélynek kitenni és nyomorogni. A czetinin és hrasztoviczain kívül nem is tudjuk, fenállottak-e a többi kolostorok vagy pedig üresen szomorkodtak és romlottak-e? 1556-ban Kosztajnicza, 1565-ben Krupa is török kézbe került és így az Unna-völgyét végleg oda kellett hagyni. 1592-ben, ha előbb nem, a czetini, hrasztoviczai, zrínyi kolostorok is megsemmisültek.[1]

Mivel a terzattói és laibachi ferenczrendű kolostorok levéltárait a XVI. századra nézve még senki se kutatta át, a provincia belső életéről csak annyit tudunk, hogy a bosnyák-horvát ferenczrendűek közgyűléseiket 1520-ban, 1529-ben, 1538-ban, 1541-ben és 1544-ben a czetini kolostorban tartották.[2]

Az örökös dulás és vérengzés miatt a provincia 1526 táján már az enyészet elé nézett főleg azért, mert nem volt olyan helye se, ahol növendékeit tarthatta és nevelhette volna. Ekkor könyörült rajtuk, a horvát ferenczrendűeken két magyar főúr: Désházy István, a szomszédvári és Erdődy Péter az okicsi (régen oklityi) vár ura.

Désházy István és neje Bánffy Ilona, továbbá anyósa, özvegy Bánffy Jánosné, Henning Margit épen azért, mert a horvát ferenczrendűek annyi kolostort elvesztettek, Szomszédvár közelében, Berdovecz falu mellett a szentdombnak (szvetagoricza) hivott helyen új kolostort építettek számukra és annak egyházát pártfogójuk, Szűz Mária és Szent-Ferencz tiszteletére avatták fel. Az épületek teljes befejezésére és a szerzetesek fentartására az újból benépesített Trsztenik falut és Berdovecz falu tizedét engedték át nekik.[3]

---

[1] Margalits: Horvát történelmi repertorium. I—II.

[2] U. o. I. 119.

[3] Egyháztörténelmi Emlékek a hitújítás korából I. 328.

Erdődy Péter pedig a mai Kotari falu határában, akkoriban nagyon erdős, elrejtett helyen épített számukra kolostort Szent-Lénárt tiszteletére avatott egyházzal együtt,[1] bizonyára azért, hogy török támadások esetén legyen nekik hol elrejtőzniök.

E horvát ferenczrendűek működésük közben sokat érintkeztek a horvát véghelyek német katonatisztjeivel és 1550 után mindinkább az osztrák tiszteknél kerestek pártfogást és védelmet. Ezek ajánlására és az ő kérésükre 1559-ben I. Ferdinánd császár kiszabadította az isztriai pazini kolostort a dalmát (velenczei) kötelékből és nekik adta. Később, 1595-ben Károly főherczeg, a Görcz mellett fekvő, híres búcsújáró helyet, a szvetagorait juttatta kezükre s egyidőre a Laibachban levő régi ferenczrendű kolostort is ők vették át. 1580-ban elvesztették ugyan a modrusit, de helyette 1590 táján beköltöztek a mariánusoknak félig üresen álló zágrábi kolostorába. Igy tehát 1600-ban a következő hét helyen laktak: Zágráb, Berdovecz, Szentlénárt, (Kotari), Szény (Zeng), Terzattó, Pazin és Szvetagora.[2]

A XVII. században náluk is új felbuzdulás, új szerzetesi élet keletkezett s a kolostoraik számban és tagokban gyarapodtak. 1607-ben vissza kellett ugyan adniok a zágrábi kolostort jogos tulajdonosainak, a mariánusoknak, de a helyett megkapták s állandóan megtartották a laibachit. 1610-ben gróf Erdődy Tamás átadta nekik Jasztrebarszka vagy röviden Jaszka városban a domonkosok volt kolostorát. Ettől nem messzire Szamoboron gróf Erdődy Tamás neje, Ungnad Anna akart nekik új fészket rakni, de meghalt. Férje azonban 1617-ben csak megkezdte a kolostor építését. Ugyancsak az Erdődyek építettek számukra a régi Szlavonia határán fekvő, kis, Klanyecz nevű városkában kolostort.

Krajnában és Alsó-Stájerben is egymásután hívták meg őket a Cilly mellett fekvő Nazaret-be, a Gurk folyócska völgyében fekvő Neustadl-be (Novomiestba), másként Rudolfswerthbe. Frangepán György megszerezvén a ranni vagy runai (szlovénül brezcihi) uradalmat 1660 táján Rann-ba is letelepítette őket. Hosszas tárgyalások után bejutottak az akkor nagyon fontos Károlyváros (Karlovácz) véghelybe. 1656-ban kolostoraik voltak:

---

[1] Hevenesi kéziratok. XXXIX. 339.

[2] Arkiv za povjestnicu jugoslavensku. IX. 61.

Szény (Zeng), Terzattó, Károlyváros, Jasztrebarszka, Kotari (Szentlénárt), Szamobor, Berdovecz és Klanyecz magyar királysági városokban és falvakban. Neustadl (Rudolfswerth), Rann (Brezcich), Kamnik, Nazaret, Laibach, Pazin és Szvetagora a császár örökös tartományaiban.[1]

A provincia belső fegyelmének helyreállitása szomorú, de az akkori horvát ferenczrendűekre jellemző eseménnyel indult meg.

1609-ben az egyetemes biztos a raguzai származású Andreazzi Domonkost küldötte ki látogatóul és biztosul a horvát ferenczrendűekhez. Ez mindjárt Terzattóban szerencsétlenül járt, mert kelleténél szigorúbban lépvén fel a guardián és társai úgy megharagudtak reá, hogy rárohantak, megverték és tömlöczbe vetették. Meghallotta ezt a fiumei német várkapitány és Andreazzit kiszabadította. De emiatt másnap a guardián lement a várkapitány szobájába és ott többek jelenlétében a kapitányt szidalmazta. Erre a kapitány a guardiánt egyidőre fogságba tétette.[2]

Andreazzi bántalmazása annál is inkább feltünést keltett, mert ő mind a pápai, mind a császári udvarnál ismert és nagyrabecsült személy volt. 1596-tól 1600-ig ő volt a közvetitő a szerb pátriárka és a pápai udvar közt folyt alkudozásokban.[3]

E szomorú esetből helyesen vonták le a generális és tanácsosai, hogy a bosnyák-horvát provincia belső életét egészen át kell alakitani. De ehhez alkalmas ember kellett a provincia élére. Ilyet találni nem volt könnyű dolog. Kerestek ilyet Rómában is, de nem találtak. Végre az isztriai származású Glavinics Ferencz mutatkozott olyannak, aki békességet és fegyelmet tud teremteni a horvát ferenczrendűek közt. 1610 végén őt állitották tehát a provincia élére. Majd, három évi (1613—15) megszakitás után, 1616-ban és 1619-ben újra őt választották meg provinciálisnak. Azután Glavinics elment külföldre és ott is szerzett tapasztalatokat. Visszajövet a horvát épületes irodalommal foglalkozott és példájával, buzditásával elérte azt, hogy a horvát ferenczrendűek ellen többé ily súlyos panaszokat nem hallunk.

Utána az 1623—16. években Zbona Bonaventura, 1629—32-ben

---

[1] Barlé: Raravnicii ljekarnici in franyevačk ogreda. Zágráb. 1767. Külön lenyomat a Liječničkog vijestnika-ból.

[2] Theiner: Vetera Monumenta Slavorum Meridionalium. II. 103—104.

[3] Thim: A szerbek története. II. 169.

Chumar Mihály voltak provinciálisok. A többiek nevét nem ismerjük.[1]

A provincia belső életének és fegyelmének átalakulását mutatja az a kérés, amelyet a katholikus vallás terjesztéséért és megerősítéséért annyira lelkesedő II. Ferdinánd császárhoz a horvát ferenczrendűek 1628-ban intéztek. Arra kérték a császárt, rendeljen a laibachi kolostorhoz annyi jövedelmet, hogy abból 30 növendéket eltarthassanak. Úgy szerették volna, hogy ezek közül tíz kitanulja a középiskolai tárgyakat és tíz a bölcseletet, Előbb egyet se szenteljenek fel, míg legalább is három évig a bölcseletet nem tanulja. A bölcseletet megtanultak közül a hittudomány bővebb tanulása végett menjen kettő Rómába, kettő Nápolyba, kettő Perugiába, kettő Bolognába és kettő Milánóba.[2] Teljesült-e ezen kérésük? nem tudjuk. De azt tudjuk, hogy 1668-ban a laibachi konventben volt hittudományi iskolájuk és ott Ogramics Miklós, a később oly hiressé vált bosnyák-diákóvári püspök tanított.[3]

A laibachi nevelés és a stájer-krajnai kolostorok elfogadása okozta, hogy e provinciába mind nagyobb számmal léptek be a németek és szlovének s lassan-lassan ezek lettek nagyobb számúak vagy legalább nagyobb tekintélyűek köztük.

Ennek lehet tulajdonítani, hogy 1688-ban II. Lipót császár óhajtására és a magyar ferenczrendűektől az 1689-iki döntés miatt annyit emlegetett Lazari Antal buzdítására a bosnyák-horvát provincia elfogadta a szigorúbb szabályokat (strictior observantia). Ezzel ők végleg elszakadtak a bosnyák (observans) ferenczrendűektől és átléptek a reformált provinciák közé. Ekkor tehát azt is kimondották, hogy elhagyják az idejét mult bosnyák-horvát nevet (hiszen se kolostoraik, se tagjaik közt nem volt többé bosnyák) és e helyett krajnai provinciának nevezik magukat. Még csak mennyei pártfogót is ujat választottak, még pedig Szent-Mihály főangyalt. Igy lett egyszerre a «provincia sanctae Crucis Bosnae-Croatiae» hivatalosan: «Provincia sancti Michaelis Carnioliae strictioris observantiae».[4]

Ez a határozat azonban nagyon fájt a horvátoknak és min-

---

[1] Arkiv za povjestnicu jugosl. IX. 267—68. Starine. XXV. 240.
[2] Acta Bosnae. 381.
[3] U. o. 512—13.
[4] Arkiv re povj. jug. IX. 61.

den követ megmozgattak, hogy azt megváltoztassák. Legjobban szerették volna, ha a provinciának Horvát-Szlavon országokban levő nyolc kolostorát a ladislaita provinciához csatolják s ezt nevezik el horvát provinciának.[1] De ennek nagy akadálya volt az, hogy a ladislaiták a szigorúbb szabályokat nem akarták elfogadni, már pedig se az apostoli szék, se a császár nem akart hallani se arról, hogy a reformált, szigorúbb szabályokat elfogadott ferenczrendűek az enyhébb szabályokhoz térjenek vissza.

Mivel tehát a ladislaitákkal az egyesülés nem sikerült, a horvát ferenczrendűek azt követelték, hogy legalább az elnevezésben legyen benne a horvát szó, és a régi eredetre visszamutató kereszt. Támogatták őket e követelésben a horvát-szlavon rendek, mert 1707. május 4-iki közgyűlésükön azzal fenyegetőztek, hogy megtiltják nekik az alamizsnagyűjtést, ha a horvát jelzést vissza nem állítják.[2]

1708. szeptember 8-án Kamnikon, Krajnában tartották ezekután azt a nevezetes közgyűlést, ahol a horvátok kívánsága legalább részben beteljesedett és a provinciát ezentúl hivatalosan «Provincia sanctae Crucis Croatico-Carniolitae»-nek nevezték.[3]

---

[1] Zágrábi érseki levéltár. Ep. vol. 29 nr. 9.
[2] Vjesnik zemaljskoga arkiva. 1913. 80
[3] Arkiv. IX. 61.

MÁSODIK RÉSZ.

A bosnyák-horvát rendtartomány egyes kolostorainak története.

Belgrád (Nándorfehérvár).

Erről, valamint a bjelasztinai, bohovistyei, brinyei, dvoristyei, glamocsi, grebeni, jajczai, karini, klisszai, knini, kobási, korbavai, obrováczi, sabáczi, szalonai, szkardonai, sziszeki, udbinai és zvonigrádi kolostorokról csak annyit tudunk, hogy 1514-ben e provinciának adattak át, de az 1521—28. években ezeket a törökök mind elpusztitották.[1]

Berdovecz.

A szilágysági magyar főúr, Désházy István 1510 táján nőül vette Lendvai Bánffy Jánosnak Szomszédvári Henning Margittól származó leányát, Annát s ezzel kapta a Zágrábtól nyugatra eső szomszédvári uradalmat. Isten iránt való hálából, Szent-Ferencz iránt való tiszteletből és hogy a ferenczrendűeket kárpótolja a Horvátországban elvesztett sok kolostorért, 1527-ben Berdovecz falunak «Szentdomb = Szvetagoricza» nevű részén kolostort alapitott, annak egyházát a Boldogságos Szűz és Szent-Ferencz pártfogása alá helyezvén. A kolostor felépitésére nekik adta az akkoriban újra benépesitett Trsztenik falut s ezt birhatták egész addig, mig az épületek teljesen el nem készültek. Élelmezésükre pedig nekik adta a berdoveczi tizedből évenkint egybegyűjtendő gabonát és bort.[2]

Meghalván Désházy, a bosnyák ferenczrendűek Désházynak

---

[1] Margalits: Horvát történelmi repertorium. 95. Pernarnak a horvát-krajnai ferenczrendűekről szóló értekezésének ismertetése.

[2] Egyháztörténelmi Emlékek. I. 327—28.

alapítólevelét 1535-ben Ferdinánd királlyal is megerősítették.[1] Ekként e kolostor 1786-ig fenmaradt.

1658. előtt két-három szerzetes lakott benne (a segítőtestvéreken kívül), több ritkán.[2] 1681-ben megengedték nekik, hogy egész Sztubiczáig kéregethessenek alamizsnát, csak bort ne kérjenek.[3] 1687-ben még pontosabban meghatározták, hogy északnyugati irányban egész a Kosztelina és Hrvatszka patakig mehetnek el alamizsnát gyüjteni.[4]

Bihity (Bihács).

1513-ban Perényi Imre nádor és bán 100 forintot utalt ki Szlavonia jövedelméből az itt lakó ferenczrendűek kolostorának építésére. Egyháza a Boldogságos Szűz tiszteletére volt avatva.[5] Fennállott-e 1528 után? erre nincs adat.

Bjelasztina.

Nem a körösmegyei magyarul Fejérkő nevű város mellett volt, hanem az Unna mentén. Krupától északra is volt egy kis, hasonló nevű vár. Ennek közelében állott a bosnyák-horvát ferenczrendűek kolostora. Lásd Belgrádnál.

Bobovistye.

A régi mácsai bánságban valahol Sabácz és Belgrád közt állhatott. (L. Belgrád.)

Brinye.

A Frangepánok birtoka Szény (Zeng) és Modrus között. 1497-ben az itt épült kolostorban még ágostonrendű remeték laktak, de Pernar állítása szerint 1514-ben a ferenczrendűeké volt.[6] (L. Belgrád.)

---

[1] U. o. III. 55.

[2] Zágrábi káptalani levéltár, f. 87. no. 19.

[3] Ladislaiták levéltára a ferenczrendűek zágrábi levéltárában. Ladula Ormosd.

[4] U. o. Lad. Varasd-Zágráb.

[5] Starine IV. 163.

[6] Margalits: Horvát tört. repertorium. I. 95.

Czetin.

Mivel az egyik őrséget az itt levő kolostorról nevezték el, de meg a Frangepánok egyik ága a czetini várban lakott, jeles konventje volt ez a bosnyák-horvát provinciának. A XVI. században, mint fent említők, sokszor itt tartották közgyűléseiket. Ezt tehát aránylag biztos helynek tartották. De ez is ki volt téve a törökök támadásának. 1536-ben egyik rablócsapat a kolostort felgyujtotta. 1586. előtt török kézre került és teljesen lerombolták.[1]

Dvoristye.

Volt ugyan a mai Gradiskától és a Száva balpartjától északra Dvoristye nevű falu a XVI. században, de a bosnyák-horvát ferenczrendűek kolostora nem e helyütt állott. Nekik ugyanis az 1504-iki határozat szerint a giletenczin (kobásin) kivül a Száva balpartján kolostort épiteniök vagy elfogadniok nem volt szabad. Valahol a Boszna folyó mentén volt egy másik Dvoristye falu s ebben épülhetett az 1514-ben említett kolostor. (L. Belgrád.)

Giletincz (Kobás).

Mint a salvatoriánusok történetében (Második könyv, Második rész) említettük, 1503. előtt a bosnyák ferenczrendűek a giletinczi várban (in castro Gyuletiz) kolostort építettek, hogy a törökök támadása elől ott magukat meghúzhassák.

Ez ellen a salvatoriánusok tiltakoztak, mert a Száva balpartján épült. Az egyetemes közgyűlés azt határozta, hogy a bosnyák ferenczrendűek menjenek el a salvatoriánusok közgyűlésére s ha ezek megengedik az építés folytatását, folytassák, ha nem, hagyják abba.[2]

E Giletincz nem lehetett egy a Gradiskától északra eső, ma is meglevő Giletincz (másként Tarnovicza nevű) faluval, mert ebben nem volt vár. Azonban egy 1536-iki jelentésből tudjuk, hogy a mai Kobást hajdan magyarul Gilétfy-kastélynak hivták.[3] Kobás és az 1503-ban említett giletinczi vár tehát egy. Innen van,

[1] U. o. II. 563, 567, 568.

[2] Toldy: Analecta. 259.

[3] Ivics: Szpomenici Srba u Ugarszkoj. I. 163.

hogy 1514-ben a bosnyák-horvát ferenczrendűeknek átadott kolostorok közt nem említik ugyan a giletinczit, de említik a kobásit.[1] Tehát nem vesztették el e kolostort, hanem csak másként nevezték.

A giletincz-kobási kis várat 1536-ban a törökök elfoglalták[2] s ekkor a kolostor megsemmisült.

Glamocs.

Knintől keletre eső kis városka. (L. Belgrád.)

Greben.

Több Greben vagy Gerеben nevű vár volt a délvidéken. A kolostor a Jajcza és Bányalúka közt fekvő Greben vár mellett állott. 1495-ben említik először,[3] de bizonyára előbb épült. Ha előbb nem, 1528-ban elpusztították a törökök.

Hrasztovicza.

Petrinyától délre esik. 1514-ben a czetini őrséghez tartozik. 1547-ben még fennállott, azonban egyik idevaló szerzetes szomorú hírre tett szert, mert átállott a törökökhöz és még ő vezetett rablócsapatot a keresztények ellen.[4] Ha előbb nem, 1592-ben elpusztult. Egy század mulva újra letelepedtek ide a ladislaiták. (L. o.)

Jajcza.

A bosnyák provincia történetében nevezetes kolostor. A bosnyák-horvát ferenczrendűek rövid ideig birták, mert már 1528-ban elveszítették.

Jaszka l. Jasztrebarszka.

Jasztrebarszka.

Rövidítve Jaszka-nak is hivják. E kis, Károlyvárostól északra eső városka hajdan a lipóczi várhoz tartozott és azzal együtt a XVI. század elején az Erdődyek szerezték meg.

---

[1] Margalits i. m. 95.
[2] Ivics i. m. 163.
[3] Thallóczy: A jajczai vár és bánság története. 119.
[4] Margalits i. m. I. 95. II. 317.

Már régtől fogva volt itt domonkosrendű kolostor, de a XVI. század elején a domonkosrendűek azt elhagyták. 1610-ben gróf Erdődy Tamás ez üresen álló kolostort átengedte a bosnyák-horvát ferenczrendűeknek.[1]

Itt született s azért szülővárosának kolostora iránt nagy érdeklődést tanusított a bosnyák-horvát provincia egyik nagyhirű tagja: Levákovics Ráfael, a horvát misekönyv és szertartáskönyv kinyomtatója, utóbb zágrábi főesperes-kanonok és ochridai czímzetes érsek.[2] 1658 táján rendesen 2—3 szerzetes lakott e kolostorban.[3] Akkoriban, úgy látszik, nem jutott több ide. 1668-ban és 1681-ben úgy egyeztek meg a ladislaitákkal, hogy az itt lakó ferenczrendűek gyűjthetnek alamizsnát a Túrmezőn = Turopolyán is, csak a Száván át ne menjenek.[4]

Karin.

A régi Horvátországban a tenger mellett, Novigrádtól délre esik. Ezért sorozták 1514-ben a terzattoi vagy tengermelléki őrséghez. (L. Belgrád.)

Károlyváros.

Horvátul Karlovácz, németül Karlstadt. Károly osztrák főherczeg alapította 1574-ben s azért róla nevezték el.

Már 1641-ben szerettek volna itt letelepedni a bosnyák ferenczrendűek, mert a horvát végeknek akkor ez volt főhelye. Levakovics Ráfael 1641. márczius 28-án szülőföldjén, Jasztrebarszkán tartózkodván, már közbenjárt értük a zágrábi püspöknél, hogy erre engedélyt kapjanak.[5] De a dolog ekkor nem sikerült.

1649-ben a katonai véghelyek kormánya beleegyezett a kolostorépitésbe. Frangepán Farkas tábornok is pártolta e tervüket s ő kérte a zágrábi püspök beleegyezését a kolostor építéséhez.[6] 1649. november 17-én megigérte nekik, hogy ami fizetést eddig az ő katonai káplánja kapott vagy amit más tábori lelké-

[1] Barlé i. m. 8 l.
[2] Margalits i. m. I. 117.
[3] Zágrábi káptalani levéltár, fasc. 87. nr. 19.
[4] Ladislaiták levéltára. Ladula Ormosd.
[5] Zágrábi káptalan levéltára f. 83. nr. 39.
[6] U. o.

szek kaptak, ők is meg fogják kapni, de egyébként másra nem kötelezi magát.[1]

De valami okból, talán Frangepán Farkas halála miatt, a kolostor-alapitás újra megakadt.

Végre 1658-ban Auersperg Eberhard tábornok biztatására csakugyan Károlyvárosba költöztek és át akarták venni a plébánia vezetését. 1658. augusztus 31-én a zágrábi püspök nagy nehezen beleegyezett ebbe, de csak azért, mert Auersperg közbenjárt értök és Mihály helyettes-provincialis személyesen ment el könyörögni az engedélyért.[2] Az első lelkész Princsics Bonifácz volt előadó lett. Ez, hogy hivatalát jobban végezhesse, 1659-ben a zágrábi püspöktől különféle felhatalmazásokat kért.[3] Az alamizsnagyüjtésre nézve a károlyvárosi ferenczrendűek úgy egyeztek meg a ladislaitákkal, mint a jasztrebarszkaiak. 1681-ben az itt lakó horvát családok (pl. Orsich, Spissich) azt kívánták tőlük, hogy 4 osztályú iskolát állitsanak fel, mert azt hallották az öregektől, hogy ily feltételek alatt engedték be őket Károlyvárosba.[4]

Klanyecz.

A régi Szlavonia határszélén fekvő császárvári uradalom kis városa.

Itt 1630-ban épitettek kolostort a bosnyák-horvát ferenczrendűek számára gróf Erdődy Zsigmond és Miklós.[5] 1658-ban 5—6 miséspap szerzetes tartózkodott itt,[6] tehát akkoriban e provincia kolostorai között ez volt a legnépesebb. Az alamizsnagyüjtésre ők is azon területeket kapták, amiket a berdovecziek[7] 1686-ban a temető ügyében valami vitájuk volt a helybeli plébánossal s emiatt Rómában panaszt tettek. Onnan azután a zágrábi püspöktől kértek felvilágositást.[8]

---

1 Starine. XXV. 286—87.
2 Zágrábi káptalani levéltár f. 83. no. 39.
3 Zágrábi érseki levéltár. Ep. vol. 4. no. 39.
4 Arkiv zemaljskoga arkiva. 1917. 161.
5 Barlé i. m. 9.
6 Zágrábi káptalani levéltár f. 87. no. 19.
7 L. ott.
8 Zágrábi érseki levéltár. Ep. vol. 15. no. 40.

Klissza.

Knin (Tinin) l. Belgrád. Kobás l. Giletincz.

Korbava.

Pernar állitása szerint 1514-ben még meg volt itt a ferenczrendű kolostor.[1] (L. Belgrád.)

Krupa.

Erős vár volt az Unna mentén. Kolostorát 1514-ben a czetini őr felügyelete alá rendelték. 1565-ben elfoglalta a török.

Modrus.

A törökök folytonos becsapásai miatt a korbavai püspök 1460-ban ideköltözött. Ez által e város jelentősége nagyban emelkedett. Kolostorát 1514-ben a korbavai őr felügyelete alá rendelték. 1580-ban ez is elpusztult.[2]

Obrovácz.

Bihácstól délre feküdt, tehát a törökök terjeszkedésének nagyon ki volt téve. (L. Belgrád.)

Otok.

A hires Blagay-család birtoka volt s az Unna mellett fekszik. 1558-ban a törökök e városkát elfoglalták s így a kolostor is megszűnt.[3]

Sabácz l. Belgrád. Szalona (Szolun) l. Belgrád.

Szamobor.

A régi oklityi most okicsi vár tartozékai közt legnagyobb hely volt, ezen kis városka. 1600 táján Ungnad Anna Mária férjhez menvén Erdődy Tamáshoz, az okicsi uradalom is az Erdődyekre szállott.

Ungnad Anna Mária egy ideig lutheránus vallású volt

---

[1] Margalits i. m. 95.

[2] U. o.

[3] Margalits i. m. II. 322.

s visszatérvén a katholikus valláshoz az új hívő buzgóságával akart itt már 1610-ben a katholikus vallás terjesztésére új kolostort építeni a bosnyák-horvát ferenczrendűeknek, de meghalt, mielőtt szándékát egészen megvalósíthatta volna. Csak 1617-ben lett annyira kész az épület, hogy a laibachi közgyűlésen kijelölhették ide a bosnyák-horvát ferenczrendűek az első előljárót, Vitellius Antalt, akkoriban híres igehirdető személyében.[1] Ennek utóda lehetett 1625-ben Ivánkovics Dénes, mert ez évi augusztus 25-én innen ír a zágrábi püspöknek.[2]

1658 táján néha 6—7 szerzetes lakott, de gyakran csak 2—3.[3] Igy is a népesebb kolostorok közé tartozott. Az alamizsna-gyüjtésre nézve ugyanazon utasításokat kapták, mint a jasztrebarszkaiak.[4]

1683-ban Borkovics Lipót (talán a zágrábi püspöknek, Borkovich Mártonnak testvére vagy rokona) volt a szamobori guardián és közbenjárt, hogy a Szentlénárdra vonatkozó alapító levelet adják ki másolatban a zágrábi püspöki levéltárból.[5]

1700 táján egy kis összekülönbözésük volt a szamobori ferenczrendűeknek a zágrábi ladislaitákkal. A szamoboriak úgy tudták, hogy az egyik szamobori rétet özvegy Rucsics Jánosné, Patachich Ilona nekik akarta adni. De az özvegy később szándékát megváltoztatta és végrendeletében azt a rétet a zágrábi ladislaitáknak hagyta. A szamoboriak már birtokba is vették a rétet, de amint Illiasich Jakab, Zágráb megye volt alispánja és 1702-ben az egész provinciának, különösen pedig a szamobori konventnek gondviselő ügyésze (syndicus) a végrendeletről értesült, a rétet a zágrábiaknak visszaadta.[6]

Szentlénárt.

A mai Kotari falu határában Szamobor és Jasztrebarszka között állott.

Erdődy Péter, a lipóczi vár ura, 1531-ben alapította sürü erdős helyen, bizonyára azért, hogy a törökök becsapásakor a bosnyák-horvát ferenczrendűeknek legyen hova menekülniök

[1] Vjesnik zemaljskoga arkiva. IV. 125.
[2] Zágrábi káptalan levéltára f. 87. no. 17.
[3] U. o. f. 87. no. 19.
[4] L. ott.
[5] Zágrábi érseki levéltár. Eccl. Vol. 8 no. 225.
[6] Ladislaiták levéltára. Lad. Sziget-Siklós.

és elrejtőzniök. Az alapításról szóló oklevelet 1531. november 27-én Monoszló várában állította ki. Fia, ifjú Erdődy Péter pedig 1549. szeptember 27-én Oklity (Okics) várában kiadott levelével erősítette azt meg. 1616-ban a harmadik Erdődy Péternek özvegye, Stubenberg Zsófia a keresztineczi kastélyban ez évi április 16-án kelt levele szerint új jótéteményekben részesitette.[1]

1658-ban Nojsza Mihály volt a guardiánja e kolostornak és abban a dologban fáradozott, hogy a bosnyák-horvát ferenczrendűek Károlyvárosba bejuthassanak.[2]

Mivel ez egyház és kolostor erdőben épült, természetesen először fából készítették az épületeket. Csak 1600 táján kezdték egyes részéit kőből felrakni. De nagyon lassan haladtak és a zágrábi püspök még 1658-ban sem reméli, hogy a ferenczrendűek e szándékukat megvalósítsák, mert a körüllakó nép rendkívül szegény volt s nem tudott annyi alamizsnát összeadni, amennyi a kőépületekre kellett volna.[3] A Túrmezőn = Turopolyán ép úgy szedhették az itt lakók az alamizsnát, mint a jasztrebarszkaiak.[4]

1683-ban Uzolin Ferencz volt e kolostor guardiánja. Szüksége volt az Erdődyektől kiállított alapítólevelekre s azért azokat elkérte a zágrábi püspöki levéltárból.[5]

Kotari falu megyésegyháza ma Szent-Lénárt tiszteletére van avatva. Úgylátszik tehát, hogy II. József császár rendelete következtében az egykori kolostor temploma megyésegyházzá, a kolostor plébániává vált.

Sziszek l. Belgrád.

Szkardona.

Horvátul Szkradin. Csak ezt érthette Pernar a terzattoi őrséghez tartozó s hibásan Skutarinak írt kolostor alatt.[6] 1522-ben elpusztult.

---

[1] Zágrabi érseki levéltár. Eccl. vol. 8. no. 225.
[2] Starine XXV. 287.
[3] Zágrábi káptalani levéltár fasc. 87. no. 17.
[4] L. o.
[5] Zágrábi érseki levéltár. Eccl. vol. 8. no. 225.
[6] Margaltts i. m. I. 95.

Szluin (l. Belgrád).

Sztenicsnyák.

A régi Szlavoniának kulpántúli részén feküdt. Most Szjenicsák (Sjeničak) Károlyvárostól keletre.

1514-ben e czetini őrséghez osztották.[1] Bár várát nem foglalta el a török, később még sincs semmi nyoma. A folytonos rablás elől is menekülni kellett a lakosságnak és így a ferenczrendűeknek is.

Terzatto.

A bosnyák-horvát provincia leghiresebb kolostora. Egyúttal nevezetes búcsújáróhely. Látogatását megkönnyíti, hogy Fiume mellett fekszik. A horvátok Trzatnak hívják.

1453-ban engedte meg V. Miklós pápa Frangepán Márton gazdag főúrnak, hogy a kegyelemosztó Boldogságos Szűz tiszteletére templomot s mellé a bosnyák ferenczrendűek számára kolostort építhessen. Megengedte egyúttal azt is, hogy ezen vidék szokása szerint az új kolostornak ingatlan birtokrészeket és állandó jövedelmeket adományozhasson.[2]

Nyolcz év alatt elkészültek az egyház és kolostor épületei és 1461-ben Frangepán Márton kiállította az adománylevelet azon ingatlanokról, melyeket örökre a terzattói kolostor fenntartására szánt, azok tulajdonosává Jézus Krisztust és a Boldogságos Szűz Máriát tévén. Tévedett Farlati Dániel és tévedtek utána mindannyian, akik ez adománylevelet 1431-re tették. 1431-ben Terzatto még nem is volt Frangepán Márton birtoka, hanem özvegy Czilleyné-é és csak 1449-ben szerezte azt meg Frangepán Márton. Az adománylevélbe jegyzett indictio száma is az 1461-ik évre mutat.[3]

1514-ben a terzattoi kolostorról nevezték el a tengermelléki kolostorok őrségét és így jut az a bosnyák-horvát provincia birtokába.[4]

1609-ben, mint említők, ez egyik látogató túlságos szigorú-

---

[1] Margalits i. m. I. 95.

[2] Hevenesi kéziratgyüjtemény az egyetemi könyvtárban Budapesten, XXXIX. 226. 314.

[3] V. ö. Frangepán oklevéltár. II. 331, 335, 371. Fejér: Cod. Dipl. X/7. 409.

[4] Margalits i. m. 95.

sága miatt nagy botrányok történtek a terzattói kolostorban és a guardiánnak innen futni kellett. 1610-ben a szigorú látogató, Andreazzi Domonkos újra körül akart nézni Terzattoban, de az új provinciális, Glavinics Ferencz, ezt meggátolta.[1]

1629-ben márczius 5-én borzasztó szerencsétlenség érte e konventet, mert egyháza, kolostora s abban könyvtára, sőt még a levéltárnak egyrésze is leégett.[2]

A helyreállítás nagy munkájában először is a Frangepánok siettek segítségére a ferenczrendűeknek. Frangepán Farkas, mint főkapitány engedélyt adott, hogy az egész Horvátországban és a tengermelléken alamizsnát kérhessenek a híres templom megújítására.[3] Frangepán Miklós 1634-ben végrendeletileg 1500 forintot hagyott nekik e czélra.[4] Később ezt a hagyományt felemelte 3000 forintra, de különböző akadályok miatt e nagy pénzt csak 1651-ben kaphatták meg[5] s így az egyház és kolostor ujjápitésére nem használhatták.

Mikor 1640 táján az egyház és kolostort nagyjából helyreállították, Glavinics a volt provinciális maga vette át a terzattoi szerzetesek vezetését, nyolcz évig (1644—1652) állandóan végezte itt a guardiáni szolgálatot és új mozgalmat indított avégből, hogy a régi, kicsiny és már szűk egyház helyett újat és nagyobbat épitsenek.

1644. augusztus 15-re volt kitűzve az új egyház alapkőletétele s arra Frangepán Miklós a szényi (zengi) püspököt kérte fel. 1648-ban a templom még épült, tehát négy év alatt nem készült el teljesen. Az oltárok és egyéb belső felszerelések még később is munkában voltak.

Az új, félig kész templom régi sírboltjában helyezték el 1648. február 1-én a kolostor nagy jótevőjét, Frangepán Miklóst, majd négy év mulva a másik, két, hatalmas urat, Frangepán Farkast és Gáspárt.[6]

Rettenetes csapás volt tehát a terzattoi kolostorra Frangepán Ferencz 1671-iki kivégeztetése és jószágainak elkobzása, mert többé oly hatalmas pártfogókat nem kaptak.

[1] Theiner: Vetera Monumenta Slav. meridionatium. II. 108, 113, 114.
[2] Arkiv IX. 7. Starine XXVII. 220.
[3] Starine XXV. 240.
[4] U. o. 246.
[5] U. o. 287.
[6] Starine XXV. 276—90 ll.

Udbina.

A régi Korbava megye főhelye volt. (L. Korbava.)

Zeng.

Tulajdonképen Szény-nek kell e város nevét kiejteni. Az olaszok az ő helyesírásukkal a Szény-t Segna-nak, a németek Zeng-nek, Zengg-nek írták.

Régóta volt itt a ferenczrendűeknek kolostoruk s ez 1514-ben a bosnyák-horvát provinciának jutott.

1540-ben a kolostort és egyházat szánt-szándékkal szétszedték és széthordták, mert a város falain kívül volt építve és nagyon féltek, hogy a török megfészkeli magát benne.[1] Helyette, bizonyára a szétszedett kövek felhasználásával, a városban építettek új egyházat Szent-Ferencz tiszteletére és mellé új kolostort. Ez új épületű, de különben régi kolostornak hagyta szényi házát Stipanovics Miksa 1550-ben Kliszai Ferencz guardiánsága idejében.[2] 1632-ben Frangepán Miklós elrendeli, hogy az ő zseroviczai malmából ősi szokás szerint lisztet adjanak évi alamizsnaként a szényi konventnek.[3] A Frangepánok régen elvesztették ugyan Szény város uraságát, de azért jogot tartottak ahhoz, hogy a szényi kolostor ügyeibe, mint egykori pártfogók beleszóljanak. 1652-ben Frangepán Gáspár panaszkodik, hogy a guardián családi sírboltjukat a család híre, tudta nélkül felbontatta.[4]

Zriny.

1514-ben a czetini őr felügyelete alá helyezték. 1519. április 26-án Jezeroi Antal provinciális itt tartózkodik.[5]

Többet nem tudunk róla.

Maga a zrinyi vár egész 1592-ig a keresztények kezén maradt, de azért a váron kívül levő, esetleg csak fából készült kolostor régen elpusztulhatott, mert hiszen a vár alatt levő falut a törökök 1558-ban is kirabolták és felgyujtották.[6] (L. fent a bányavidéki bosnyák ferenczrendűeknél is.)

[1] Egyháztörténelmi Emlékek III. 504.
[2] Arkiv zemaljskoga arkiva. II. 48.
[3] U. o. 49.
[4] Starine XXV. 289.
[5] Erdélyi Muzeum Kolozsvárt. Gróf Kemény gyüjtemény.
[6] Margalits i. m. II. 322.

HETEDIK KÖNYV.

A minorita ferenczrendűek tartománya.

Provincia Fratrum Minorum Conventualium a S. Elisabeth.

ELSŐ RÉSZ.

A magyarországi minorita-rendtartomány általános története.

Egész más az, amit a német ért minorita alatt és egész más, amit a magyar ért.

A németek a «Fratres Minores» hivatalos elnevezés «Minores» szavából képzett Minorita szóval (Minoriten) jelzik az összes, Szent-Ferencz szabályait többé-kevésbbé követőket, a magyarok pedig a «Conventuales Minoritae» elnevezésből átvett Minorita alatt csak azt a provinciát értik, amely Szent-Ferencz többi követőitől 1517-ben elvált, végleg csak 1628-ban fejlődött ki és hazánkba csak a XVII. században költözött be.

Az 1517-iki közgyűlésen általában véve győzött az a gondolat, hogy a szegénységet Szent-Ferencz követőinek jobban meg kell tartani (Observantia) és a ferenczrendűeknek se mint egyeseknek, se mint testületeknek, azaz konventeknek, nem lehet ingatlan vagyonuk s állandó biztos jövedelmük.

Magyarországon az összes, akkor itt élő, ferenczrendűek elfogadták az egyetemes közgyűlés e határozatát s így itt nálunk a régi értelemben vett conventuális ferenczrendűek megszüntek, mert, habár a mariánusok nem is adták el rögtön összes ingatlanaikat, de legalább elvileg az eladást elfogadták és ujakat többé nem szereztek s nem fogadtak el.

Azonban Olaszország egy részében továbbá Lengyelországban és Veresoroszországban voltak egyes konventek, amelyek nem csatlakoztak a nagy mozgalomhoz, hanem megmaradtak az ő abbeli álláspontjuk mellett, hogy a konventek birhatnak ingatlanokat.

Ezek tehát most elváltak a ferenczrendűek generálisától és egyetemes kormányától. Mivel így Generális Minister-t nem választhattak, a maguk főigazgatóját Generális Magister-nek nevez-

ték el s e mellett maradtak 1582-ig. Ekkor V. Sixtus pápa, előbb maga is minorita, megengedte nekik, hogy főigazgatójukat ők is Generális Ministernek hívják.[1]

Ezen ferenczrendűeket Lengyelországban épen a konventek birtokjogához való ragaszkodásért konventuális *minoritáknak* hívták. Ez nem okozott félreértést, mert Lengyelországban az observans ferenczrendűeket Sienai Szent-Bernardin-ról *bernardinusoknak* nevezték. Mivel pedig hazánkba e konventuális minoriták Lengyelországból jöttek, itt is minoriták-nak hívták őket, ellenben a régi ferenczrendűeknek egyenes folytatását, a mariánusok és a salvátoriánusok tagjait a magyarok továbbra is franciskánusoknak, ferenczrendűeknek nevezték.

Azok tehát, akiket a magyarok minoritáknak hívnak, korántsem a régi magyar ferenczrendűek utódai, hanem Szent-Ferencz szerzetének 1517 jobban mondva 1565 után fejlődő új hajtásának tagjai.

1550 táján egy pécsi származású Ibafalvi vagy Ibai Miklós nevű magyar ifjú Olaszországban a minoriták közé lépett. Ez azt a szándékot keltette a minoriták kormánytanácsában, hogy majd Magyarországra is kiterjesszék működésüket. Evégből már 1550-től kezdve neveztek ki maguk közül névleges magyarországi provinciálisokat, maga Peretti Félix, a későbbi V. Sixtus pápa is ilyen volt 1556-ban, továbbá 1564-ben Ibai Miklós, de 1617-ig sohase sikerült nekik letelepedniök hazánkban.

Állítólag Báthory Zsigmond fejedelem 1598-ban a tövisi volt salvátoriánus kolostort 12 jobbágytelekkel Nibbi Antal olasz minoritának ajándékozta.[2] De ha ez igaz is, 1599-ben Báthory Zsigmond távozása, majd Báthory András borzasztó veresége és futása után neki menekülnie kellett. De különben is más adat szerint a csíksomlyai salvatoriánusok kapták. (L. II. 5. r. Tövis alatt.)

Azon szörnyű paphiányban, amely a XVI. század végén és a XVII. század elején a magyarországi katholikusoknál előállott, Sztropkó vár ura, báró Pethő István volt az első, akinek figyelme a közellakó lengyelországi minoriták felé fordult, talán azért is, mert az ő felesége, Kiscaucha Anna, lengyel asszony volt. Ő már

---

[1] Holzapfel: Handbuch der Geschichte des Franziskanerordens. 589—99.

[2] Knaisz Mihály: Chronologico Provinciale Ordinis F. F. Minorum s. Francisci conventualium provinciae Hangariae et Transylvaniae nunc s. Elisabeth reginae nuncupatae. Pozsony. 1803. 303—305.

1609-ben elhatározta, hogy a sztropkai, szentkereszt tiszteletére emelt templom mellé a minoriták részére kolostort emel, de 1611-ben az erdélyi hadjáratban elesett. Művét testvére Pethő Ferencz, jászai prépost folytatta, de így is az épületek csak 1617-ben lettek készen.

1617-ben végre Pethő Ferencz a duklai szorostól északra fekvő Kroszno városból odahivott lengyelországi minoritáknak átadhatta az új kolostort. Az átadásra megjelentek Saxili Cziprián, a szerzet egyetemes biztosa (olasz), Radzin Benedek, Radoniczki Dániel, Pilsznai Ipolt (Hippolit) és Ilyvói (Lembergi) Sebestyén. Ez utóbbi négy minorita itt is maradt Sztropkón és megkezdte áldásos működését.[1]

Eleintén azonban sok bajjal, nehézséggel küzködtek. Már az is baj volt, hogy Pethő Ferencz egypár olyan ingatlant is átadott használatukra, amelyekre testvérének özvegye és gyermekei vágyakoztak. Épen Pethő István özvegye, a lengyel asszony, akinek részéről erős támogatást vártak volna, 1618. márczius 18-án elküldötte egyik tisztviselőjét Leleszre és, a hiteles hely előtt a maga és gyermekei nevében tiltakozott az ingatlanok átadása ellen.[2]

De még nagyobb veszedelem zúdult a sztropkai minoritákra 1619 szeptember havában. Bethlen Gábor győzedelmes hadai elfoglalták Kassát s az egész felvidéket. A minoritáknak, ha nem akartak a kassai vértanuk sorsára jutni, menekülniök, Magyarországból futniok kellett.

Ámde még ez évben, november havában Homonnai Drugeth György, II. Ferdinánd király hive, Lengyelországból összetoborzott lengyel-kozák sereggel betört és Bethlen hadait előbb Sztropkónál azután Homonnánál megverte. Ekkor tehát a Pethő-család visszakapta Sztropkó várát és a családdal együtt visszajött Radzin Benedek is. Azonban a kolostort a katonák szétrombolták, de meg a háborús időben nem is volt tanácsos a vár falain kívül lakni. Azért Radzin a várban húzódott meg és ott végezte az istentiszteletet.

Végre 1621. deczember 21-én megkötötte Bethlen Gábor a nikolsburgi békét és e vidéken helyreállott a nyugalom. Ekkor a sztropkai kolostort is helyreállították és 1622-ben a minoriták

[1] Fraknói Vilmos jegyzetei a leleszi levéltár jegyzőkönyveiből.
[2] Fraknói jegyzetei a leleszi jegyzőkönyvekből.

oda vissza költözhettek. Okulva azonban a provincia előljárósága az 1618-iki tiltakozáson, most előbb engedélyt kértek a kolostor elfoglalására a Pethő-család összes tagjaitól. Ezt meg is kapták, de a következő feltételek alatt: 1. hogy példás életet éljenek, 2. mások jogait ne sértsék, 3. a lelkészi teendőket elvégezzék, 4. az alapító család tagjait, ha ezek kívánják, utazásaikban elkisérjék, 5. sem a prépositól, sem a többi családtagoktól az egész család beleegyezése nélkül ingatlanokat el ne fogadjanak, 6. bort vagy sört ne mérjenek. E feltételek elég súlyosak voltak, mert hiszen a népes családban mindig akadhatott olyan, aki ingatlan átadásába bele nem egyezett, vagy magaviseletük ellen kifogást tett, de azért a provincia nevében elfogadták Biliaski Bonaventura, a provincia magyarországi biztosa és egyúttal homonnai lelkész, Nazics Gergely a sztropkai guardián és még két minorita.[1]

Ez adatból látjuk, hogy 1620 után a minoriták mint lelkészek és térítők is kezdtek terjedni Magyarországon. Az említett Biliaski homonnai lelkészen kívül tudjuk még Radzin Benedekről, hogy Sztropkót odahagyva, Varannón végezte a lelkészi teendőket az 1625—26. években.[2] 1640—44-ig is Homonnán és Szerednyén (hibásan Ogregiano-nak van irva) minoriták lelkészkedtek.[3]

Mivel Pethő V. István Brebiri Melith Annát vette nőül, ennek testvére Melith György Sztropkón megismerte a minoritákat és elhatározta, hogy Zemplénmegye déli részén is letelepíti őket. E végből a Bodrogközön, Zempléntől keletre eső kis Rad faluban 4 szerzetesnek alkalmas székházat kezdett számukra épiteni. Ezt főleg a lelkipásztori teendők végzése végett, bár készen se volt, már 1634-ben elfoglalták. Azonban 1639-ben oly hevesen kitörve ellenük a környékbeli másvallásúak gyűlölete, hogy egyik növendéküket Iklódi Istvánt a közeli erdőben két kardcsapással megölték. Igy életük veszélyben forogván, kénytelenek voltak e helyet egy időre elhagyni.[4]

Hazánk észak-nyugati részén próbáltak az 1630—40. évi csendes évtizedben megtelepedni. 1634 táján Telegdy János nyitrai

[1] Fraknói idézett jegyzetei.
[2] Knaisz i. m. 406.
[3] U. o. 309.
[4] Knaisz i. m. 261, 308.

püspök szerette volna, ha Nyitrán a magyar ifjúságot középiskolai ismeretekre tanították volna. A római Hitterjesztő Bizottság e végből küldött is Nyitrára 4 minorität. Ezek meg is jöttek, de magyarul nem tudtak s a magyar nyelv megtanulása nekik oly súlyos feladat volt, hogy azzal megbirkózni nem tudtak, hanem visszamentek Olaszországba.[1]

Nagyobb reménységet nyujtott neki 1640. táján Nyáry István kassai főkapitány. Ennek udvari káplánja ez időtájt Csima N. nevű magyar minorita volt. Ennek megígérte Nyáry, hogy a katonaság részére lefoglalt kassai, volt ferenczrendű kolostort a minoriták számára visszaszerzi.[2] Ha e szándékát Nyáry megvalósíthatta volna, ez egészen más irányba terelte volna a minoriták magyarországi terjeszkedését, de Nyáry 1643-ban meghalt, I. Rákóczy György pedig, mint tudjuk, 1644-ben hadat indított III. Ferdinánd császár és magyar király ellen és ekkor a minoritáknak is újra meg kellett érezni a háború és vallási gyülölet átkát.

Mivel ugyanis Homonnai Drugeth János a király híve, I. Rákóczy Györgynek pedig ellenfele maradt, a tőle pártfogolt minorita lelkészeket I. Rákóczy György csapatai elűzték Homonnáról, Varannóról s e közben egyik társukat, az olasz Sonnino Angelust megölték.[3]

1668-ig tehát csak egy helyen, Sztropkón tudtak rendes szerzetesi életet élni és állandóan megmaradni. Innen van, hogy a törzsökös magyarok 1670-ig nem ismerik őket. Pázmány Péter például 1624-ben azt írja, hogy Magyarországon konventuális ferenczrendűek nincsenek.[4]

Hogy 1668 után jobban elterjedtek és Magyarország keleti felében ismeretesekké lettek, azt főleg 1665-ben kinevezett új provinciálisuknak, Reggioni Ivánnak köszönhetik.

E derék férfiú nem csupán olyan rangnak tekintette a provinciális tisztet, amely neki a szerzet közgyűlésén helyet és szavazatot biztosít, hanem eljött hazánkba és a provinciálisi szolgálat eltelte után se ment vissza Olaszországba, hanem részint mint előljáró, részint mint tartománybiztos (commissarius provincialis) 1691-ig, tehát 25 évnél tovább itt élt, itt működött, itt

[1] Fraknói: Pázmány Péter és kora. III. 260.
[2] Knaisz i. m. 309.
[3] U. o. 260.
[4] Knaisz i. m. 391—92.

nevelte, buzdította társait, a provincia növendékeit. Neki azonkívül összeköttetései voltak Rómában, mert hazánkbajövetele előtt Caraffa Károly kardinális mellett mint tanácsadó hittudós (theologus) szolgált, s még jobb összeköttetései voltak Bécsben, mert Caraffa Antal, a később oly híres és szomorú emlékű tábornok, a kardinálisnak öccse vagy unokaöccse beajánlotta őt Eleonora császárnénál, sőt a szerzetesek ügyeivel szívesen foglalkozó császárnál, I. Lipótnál is.

Reggiani már 1665 május 23-án Kassán volt s ott az ő kérésére Schönling János az egri káptalan előtt elismerte, hogy Reggiani elődjétől Pavoni Pétertől Eperjes városában 80 tallérról szóló váltót vett át.[1] 1667 végén vagy 1668 elején Szepes vár egyik urával, gróf Csáky Ferencczel tárgyalt oly sikerrel, hogy ez 1668 február 1-én kelt levelében a szepes-csütörtökhelyi, gyönyörű, Zapolyay-kápolnát nekik átadta s az ott istentisztelet végző minoriták megélhetéséről gondoskodott. E levelet azután Reggiani megerősíttette 1668 márczius 10-én a királlyal, majd április 14-én az esztergomi érsekkel, mert Szepesmegye akkor még az esztergomi egyházmegyéhez tartozott. Ő maga lett az új székház első előjárója.[2]

Igazi szerencse volt rájuk nézve e székház megszerzése, mert három év mulva 1671-ben a sztropkai kolostort eddigelé ismeretlen, de nagyon fontos okokból kénytelenek voltak elhagyni. Ha tehát akkor nincs kezükben a csütörtökhelyi székház, egészen kiszorultak volna Magyarországból.

Pedig épen ezidőben ők, a császár pártfogoltjai, azt remélték, hogy a katholikus vallás terjesztésére és megerősítésére új, fontos állomásokat kapnak.

E reményük be is teljesedett, mert 1671-ben már bent volt a császár erős hadserege Észak-Magyarországon a Wesselényi-féle összeesküvés elfojtására. E német hadsereg 1672 október 26-án megverte Györkénél a bujdosók seregét és 1682-ig kezében tartotta Magyarország északi részét.

Ez idő alatt a minoriták 1672-ben megkapták a szepes-csütörtökhelyi templomot egészen, megkapták ugyanott a plébániát jövedelmeivel együtt. Erre azután a szepescsütörtökhelyi székházat konventi rangra emelték.

[1] Egri káptalan hiteles helyi leváltára Prot. IV. nr. 156.

[2] Knaisz i. m. 312, 323.

1673-ban ismét tettek egy lépést Magyarország belseje felé. Eperjesen megkapták az ispotály-egyházat s ezzel megvetették itt építendő kolostoruk jövőjét. 1674-ben visszavették a régen elhagyott radi kolostort.

Mivel ekként már volt három kolostoruk, illetőleg székházuk, Reggiani 1675 január 13-ára összehívta a provincia főembereit Csütörtökhelyre és megtartotta velük az első kormánytanácsi gyűlést. Elhatározták itt, hogy a három kolostorból egy őrséget alkotnak s azt Szent Bonaventura pártfogása alá helyezték. Első őrnek Burkardi Ugolin nevű olasz (de előbb bizonyára Lengyelországban működő) minoritát választották.[1] Mivel most már volt olyan helyük, ahol növendékeket taníthattak, vettek fel a provinciába magyar, német és tót ifjakat és így hozzáfogtak a provincia olyan átalakításához, hogy necsak a neve legyen magyar, hanem tagjai is magyarországiak legyenek.

A terjeszkedést, az igehirdetést azonban sok szenvedéssel és áldozattal kellett megfizetni. 1673-ban egyik jeles tehetségű és magyar származású társukat, Levoi (Lővei?) Lászlót igehirdetés közben a kálvinista papok elfogatták és gyűlöletből egy kútba lökették. Ott lelte halálát.[2] Burkardi Ugolint, az első őrt 32 éves korában Szepesszombaton ölték meg[3] körülbelül 1678-ban. Ugyancsak 1678-ban a kuruczok második támadása alkalmával a Radon tartózkodó minoriták mind áldozatai lettek a vallásgyűlölet heves kitörésének. Nemsovszki Antal atyát lefejezték, két segítőtestvért a konyhában felakasztottak és egyúttal mindjárt füstre tettek. Hárman közülök az erdőbe menekültek. Ezeket is felkutatták, ruháiktól megfosztották. Kettőt közülök a fákhoz kötöztek s ezek a szúnyogok tömérdek csípéseitől halálra kínoztatva, elhúnytak. Bogvierszki Kázmér atyát is megverték, de azután váltságdíjért szabadon bocsátották.[4]

1678 végén a harcoló felek egy kis időre fegyverszünetet kötöttek. Ezt Reggiani felhasználta arra, hogy 1679 február 8-án Csütörtökhelyen újra kormányzótanácsi gyűlést tartson. Ennek határozataiból csak azt ismerjük, hogy a radi kolostort alkalmas időben újra felépítik.

---

[1] Knaisz i. m. 325, 391.
[2] U. o. 61.
[3] Knaisz i. m. 264.
[4] U. o. 263—64.

Ugyanez évben nagy küzdelmek után Holló Zsigmond szepesmegyei, kromprachi birtokos és királyi kamarai tanácsos segítségével sikerült neki bejutni Lőcsére. Már 1671-ben nekik ajándékozta ugyan a király a lőcsei volt ferenczrendű kolostort, de a királyi adománylevélnek csak most sikerült érvényt szerezni.

Még fontosabb állomáshoz jutottak 1679-ben. A salvatoriánusok már 1674-ben kérték a szepesi kamara elnökét, hogy egykori nagybányai kolostorukat nekik adja vissza, de akkor az elnök elhalasztotta a kérés teljesítését.[1] Ezután a császári udvarnál jobban kedvelt és pártolt minoriták kérték e helyet s azt 1679-ben meg is kapták.

Így azután, bár a radi kolostor helyreállítása egyelőre nem sikerült, 1684-ben mégis azt jelenthették az ő egyetemes közgyűlésüknek, hogy Magyarországon négy kolostoruk van: a szepescsütörtökhelyi, a lőcsei, az eperjesi és a nagybányai.

A fegyverszüneti időt arra is használta Reggiani, hogy 1680 január 30-án Eperjesen kormánytanácsi gyűlést tartott.[2] 1681—82-ben azonban valami okból (talán ellenfelei üldözése elől) vissza kellett vonulnia s helyettes biztosként a fiatal Artoi Tamás működött.

Ezután két évig új szenvedések zúdultak a minoritákra. Már 1681-ben egyik növendékük, Scholz Ferenczet, amint Kassáról Eperjesre ment, megölték.[3] De ennél nagyobb baj volt, hogy Thököly Imre megverte a császári sereget, elfoglalta Kassát, Eperjest, Lőcsét s így a minoritáknak menekülniök kellett Eperjesről, Lőcséről, sőt 1684-ben még Csütörtökhelyről is kiűzték őket.

De a hadiszerencse csakhamar megfordult. Thökölyt és csapatait kiszorították Magyarország felső részeiből.

Lőcsére a minoriták már 1684 május 4-én visszatérhettek. 1685 deczember 28-án eperjesi kolostorukat adatta vissza a király és 1687 február 10-én végleg és állandóan visszakapták a csütörtökhelyit is.[4]

1686-ban Caraffa Antal lett a Felső-Magyarországon működő császári sereg fővezére. Mivel ő Reggianit, mint említők,

---

[1] A ferenczrendűek gyöngyösi levéltára.
[2] Knaisz i. m. 391.
[3] Knaisz i. m. 263—64.
[4] U. o. 347.

rég ismerte és pártolta, a minoriták tevékenységének új tért nyitott. 1687 június 1-én Nagybányán megkapták a Szent-Miklós-egyházat a hozzácsatolt javadalommal együtt. Reggiani maga utazott le e jelentékeny egyház és javadalom átvételére.[1] Még ez évben, mindjárt az egri vár elfoglalása után Caraffa átadott nekik itt egy török mecsetet, hogy azt keresztény egyházzá átalakítsák s mellé kolostort építsenek. Ezt is Reggiani vette át 1687 deczember 18-án. Úgy látszik tehát, hogy akkor Reggiani tábori lelkészkép mindig Caraffa Antal mellett tartózkodott.[2]

Most látszott meg, mily okos dolog volt 1672-től kezdve magyarországi ifjakat felvenni és nevelni. Most minden zökkenés nélkül tudtak felállítani kolostorokat, székházakat a magyar vidékeken, mert voltak köztük magyarul és németül tudók. Az 1675—700. években Magyarországon működő minoriták közt magyarok voltak: Erdős Márton, Turóczy Ágoston, Raszlaviczy Bálint, Mikafai Antal, Fenya András; németek voltak: Raaber Verner, Winter Mihály, Zurbrucken Domokos. Nevükről ítélve tótok voltak, de több közülök bizonyára magyarul is értett: Jeszenszky Benedek, Benkovics Bonaventura, Dudics Antal, Hanusovszki Didák stb.

Kormánytanácsi gyűléseiket Reggiani Iván mint főbiztos vezetése alatt 1684 július 14-én Lőcsén, 1689 január 25-én Eperjesen és 1690 június 29-én szintén Eperjesen tartották meg.[3]

Ettől kezdve Reggiani visszavonult. Méltán kérhetett egy kis pihenést társaitól 25 évi, aggodalommal, bajjal, üldözéssel teli munkálkodás után. Nemsokára meg is halt Lőcsén 1693 április 8-án.

Az 1691-iki kormánytanácsi gyűlést már Artoi Tamás helyettes biztos vezette.

Reggiani után 1691-ben a minoriták generálisa a bolognai származású Poeti Józsefet nevezte ki magyarországi provinciálissá és egyúttal főbiztossá is, hogy a gyűléseket összehívhassa és vezethesse. Három éven át pontosan meg is tartották a kormánytanácsi gyűléseket és pedig 1692 február 5-én Eperjesen, 1693 január 10-én ugyancsak Eperjesen és 1694 február 16-án Lőcsén.[4]

---

[1] U. o. 352.
[2] Knaisz i. m. 358.
[3] U. o. 391—92.
[4] Knaisz i. m. 391—92.

1695—1701-ig megint olyan olasz embereket nevezett ki a minoriták generálisa magyarországi provinciálisokká és főbiztosokká, akik nem laktak Magyarországon, hanem legfeljebb egyszer átutazóban jelentek meg hazánkban s azért ezek nevei nem érdekelnek bennünket.

Poeti József magyarországi működése idején kapcsolódott össze az Erdélyben letelepedett minoriták sorsa a Felső-Magyarországon lelkészkedő és tanító minoritákéval.

Említettük, hogy Erdélyben állítólag már 1598-ban megjelent Nibbi Antal olasz minorita és ő kapta meg Báthory Zsigmond fejedelemtől a tövisi kolostort.[1] Bizonyos, hogy ha járt is Erdélyben, azt a rettenetes belviszályok miatt ott kellett hagynia.

Ha nem is Erdélybe, de közelébe jutottak a minoriták 1620-ban, mert akkor az apostoli szék a szegény, elhagyott moldovai katholikusok megmentésére és tanítására térítői társaságot (praefectura missionariorum) szervezett a minoritákból és őket Moldovába küldötte.[2]

Nemsokára ezután szándékuk volt Erdélyben is állomásokat szerezni s azért először a pápától engedélyt kértek erdélyi provincia alakítására. Ezt az engedélyt a pápa 1627 május 27-én meg is adta.[3] De valami okból a szerzet kormánya csak 1632-ben nevezte ki az első provinciálist. Ez azonban nem jött Erdélybe. Utódja 1633-ban szintén lemondott a névleges hivatalról s helyette az erdélyi származású Radics Benedeket (talán ugyanazt, aki Radzin Benedek néven 1617-ben sztropkai guardián, 1625—26-ban varannai lelkész volt) bízták meg az erdélyi provincia szervezésével. Ily hosszas készületek után 1634 deczember havában a római Hitterjesztő Bizottság csakugyan útnak indított négy minorität Erdélybe. Ezek karácsonyra érkeztek Pozsonyba s ott Pázmány Péter érsek útbaigazítását, pártfogását kérték. A lelkes érsek gondoskodott róla, hogy hármat közülök Erdélybe szállítsanak, egyiket pedig magánál tartotta. Pázmány azonban nem bízott a minoriták sikerében, mert a magyar nép őket nem ismerte s azért arra kérte a Hitterjesztő Bizottságot, hogy inkább más, a magyarok előtt ismeretes szerzeteseket küldjön.[4] Nincs

[1] Knaisz i. m. 305.
[2] Auner: A romániai magyar telepek története, 27.
[3] Knaisz i. m. 286.
[4] Pázmány Péter levelei. II. 540.

is nyoma annak, hogy az ekként 1635 elején Erdélybe érkezett minoritáknak sikerült volna valahol állomást szervezniök, hanem inkább hihető, hogy ezek is átmentek Moldovába, ahol társaik Remondi előljáró (praefectus) alatt működtek.[1]

1661-ben Kemény János erdélyi fejedelem Sulics (Sciulich) Antal ferenczrendű által jelentette be a római pápának erdélyi fejedelemmé való választását. A pápa 1661 június 21-én válaszolt is a fejedelemnek és igérte jóakaratú támogatását.[2] Ha e Sulich Antal valóban minorita volt s nem egy személy az 1641—50. években Karasevon és környékén működő bosnyák ferenczrendűvel,[3] akkor Kemény fejedelemsége valóban megnyitotta volna az utat a minoritáknak Erdélybe, de, mint tudjuk, Kemény 1662 január 23-án elesett s igy e remény is füstbe ment.

1669 táján egyes katholikus főurak udvarában Delmonte János és Angelini Antal olasz minoriták végezték az istentiszteletet, de 1670-ben ők is átmentek Moldovába és az erdélyi katholikusok hasztalan kérték az ő visszatérésüket.[4]

Végre annyi sikertelen kisérlet után 1680-ban a lángbuzgalmú esztelneki plébánosnak, Nagy Mózesnek sikerült kivinni, hogy a minoriták Erdélyben legalább egy kis székházat szerezhettek s emellett iskolát nyithattak. Ez évben több olasz minorita utazott Erdélyen keresztül Moldovába. Ezek közül Nagy Mózes káplánnak kérte maga mellé Guarini Bonaventurát, mert a nagy paphiány miatt a lemhényi, nyujtódi és gelenczei plébániákat is ő gondozta.

Nagy Mózes ezután Guarinivel tanácskozván, bizonyára ennek biztatására elhatározta, hogy az esztelneki (Szent-Simon és Júdás tiszteletére avatott) megyés egyház mellé a saját telkére székházat, iskolatermet és nevelőintézetet épit. Guarini vállalkozott, hogy ő elmegy Rómába s az iskolák fenntartására a Hitterjesztő Bizottságtól segítséget kér. El is ment s a Hitterjesztő Bizottság két mester tartására évenkint 40 skudót (80 forintot) megszavazott.[5] Erre azután Nagy Mózes a felépitett székházat a minoritáknak adta oly kötelezettséggel, hogy a lelkészi teendők

---

[1] Auner i. m. 29.

[2] Knaisz i. m. 262.

[3] V. ö. Acta Bosnae. 440., 442—460.

[4] Auner i. m. 40.

[5] Knaisz i. m. 362. Temesváry János : Erdély választott püspökei. II. rész. 110.

végzésére és a gyermekek tanítására alkalmas, magyarul tudó személyeket küldjenek. Így történt, hogy a minoriták 1682-ben végre azt jelenthették, hogy Erdélyben is van egy kolostoruk. E kis székház mellett azután papnevelőházat is építtetett, hogy az erdélyi egyházmegye részére papokat neveljen. Ennek vezetői is a minoriták voltak, de 1691-ben Erdélyben olyan éhség támadt, hogy az olasz minoriták odahagyták Esztelneket. Nagy Mózes kérésére azután 1692-ben Poeti József magyarországi provinciális vette át az esztelneki székházat. Ő küldötte ide Raszlaviczi Bálintot elöljárónak s egyúttal iskolaigazgatónak, Fenya Andrást pedig tanítónak. 1696-ban áttették e kis székházat és iskolát a Kézdivásárhely tőszomszédságába eső Kanta községbe, mert az iskola ott sokkal nagyobb eredménnyel működhetett, mint az eldugott kis Esztelneken.[1]

Így Erdéllyel összeköttetésbe jutván, 1694 végén Poeti József lemondott a provinciálisi hivatalról s maga is Erdélybe ment. Itt akkor Veterani Frigyes tábornok rendelkezett s azért annak ajánlotta fel szolgálatát. Veterani szívesen fogadta és egyik unokaöccse érdekében 1694 december 6-án írt levelével Rómába küldötte. Itt is sikerrel működött. A pápa szívesen fogadta, Veterani kérését teljesítette, a minoriták fejedelme pedig kinevezvén őt biztossá, a Moldovában, Oláhországban és Erdélyben lakó minoriták felügyeletével bízta meg. Körülbelül 1696 júniusban érkezett vissza.[2]

Hihetőleg Poeti József és Artoi Tamás előterjesztésére a minoriták főkormánytanácsa már 1696-ban megadta az engedélyt a magyarországi minoritáknak arra, hogy a provinciálist és az őröket ezentúl ők válasszák, evégből közgyűléseket is tarthassanak.

De csak nagy idő mulva, 1702-ben éltek az engedéllyel. Ekkor eljött a magyarországi kolostorok és székházak megvizsgálására Vinkler Illés, volt osztrák provinciális és 1702 szeptember 22-re összehívta Egerbe a szavazó atyákat. Itt — mint ők mondták — a száműzetésből visszatérve szeptember 22-én és 23-án csakugyan megtartották az első közgyűlést. Szeptember 23-án megválasztották provinciálisuknak Artoi Tamást, mivel ő

[1] Városy—Weiser: A katholikus iskolaügy Magyarországon. II. 80—82. Knaisz i. m. 262.

[2] Knaisz i. m. 265.

mint helyettesbiztos és eperjesi előljáró, majd guardián jól ismerte a provincia ügyeit s így alkalmas volt arra, hogy az új, önálló provinciát vezesse.

Az első közgyűlésen a provincia kolostorait és székházait két őrségbe osztották be. Egyik lett a szepességi őrség s ehhez osztották a csütörtökhelyi, lőcsei és eperjesi konventeket (védőszente maradt Szent Bonaventura). A másikat Szent-Antal őrségének nevezték el s az egri, nagybányai konventeket meg a radi székházat rendelték az új őr felügyelete alá.[1]

Az egész provincia védőszente Szent-Erzsébet lőn, mert már 1650-ben az egyik tiszteletbeli provinciális, Merighi János, hivatalos pecsétet készítvén a provincia számára, Szent Erzsébet képét vésette annak mezejébe.[2]

Épen jó volt, hogy önállósították magukat, mert a következő évben kitört a Rákóczi-felkelés és ez bizonyára elseperte volna az egész provinciát, ha még mindig külföldi előljáró alatt állottak volna.

Így is sokat kellett szenvedniök, mert kolostoraik mind a Rákóczi-pártiak hatalmába estek és a háború minden nyomorúságát végigszenvedték.

Az egri, nagybányai és radi kolostorok teteje e háborúban leégett. A radiból kétszer is kiűzték és mindenükből kifosztották őket. 1704-ben Nagybányáról is kikergették őket és egyet közülök halálra üldöztek.[3] A háború kitörésekor többen közülök egyes várakban katonalelkészek voltak, nevezetesen az egri, beszterczei, kolozsvári, kővári, lévai, szamosújvári és szatmári várak őrségeinek lelki dolgokban ők szolgáltak. Mikor e várak (a szamosújvárit kivéve) a felkelők kezébe kerültek, a minoriták nem tették le az esküt a felkelő rendeknek s emiatt börtönbe kerültek. A börtönben oly nagy betegséget kaptak, hogy hárman közülök belehaltak.

Különösen kitette magát a szenvedéseknek Zurbrucken Domonkos, nagybányai guardián, mert ő, mint neve is mutatja, német lévén, német fajtársait mindenkép segítette és ahol lehetett, a fogságból kiszabadította. A felsőbányai kath. bányászokat hetekig élelmezte, hogy éhen ne vesszenek. Ilyenek miatt 1705-

[1] Knaisz i. m. 365—393.
[2] U. o. 310.
[3] Katholikus Szemle, 1892. 541.

ben ő is fogságba került és kilenc hónapig Szécsényben, bizonyosan a ferenczrendűeknél, őrizet alatt állott. 1706 februárban pedig ki kellett mennie Magyarországból.[1]

Akadt azonban köztük olyan is, aki egész szívével szolgálta Rákóczi ügyét. Ilyen volt pl. Barnai István, a pattantyúsok tábori papja.[2]

A háború következtében nem lehetett tisztújító közgyűlést se tartani. Artoi Tamásnak 1705 július 13-án még sikerült Csütörtökhelyen kormánytanácsi gyűlést tartania és úgy volt, hogy majd szeptemberben megtartják a tisztújító közgyűlést is, mert az 1702-iki közgyűlés óta a három év eltelt. Már ki is volt szemelve a lengyel minorita provinciális látogatóul és a közgyűlés elnökéül. De valami okból (talán nem kapott útlevelet) nem jött el. Ennélfogva a minoriták fejedelme 1705 végén kinevezte Artoi Tamást az ő főbiztosává s mint ilyen vezette a csoport ügyeit egész a szatmári békekötésig. (1711.)

Még csak azt említjük fel, hogy Artoi után 1712-ben a minorita fejedelem Raszlaviczi Bálintot nevezte ki főbiztossá. Ez 1713-ban az eperjesi közgyűlésen kivitte, hogy az Erdélyben levő egyetlen kolostor: a kantai a magyarországi provinciához csatoltassék s az úgyis csak névleges erdélyi provincia megszüntettessék.[3] Ezáltal a két provincia eggyé vált s az 1714-ben választott új provinciális, Mertens Hubert s a többi minoriták működése előtt különösen Erdélyben tág mező nyilt meg.

---

[1] Knaisz i. m. 266—267.
[2] Katholikus Szemle, 1892. 410.
[3] Knaisz i. m. 288, 393.

MÁSODIK RÉSZ.

Az egyes minoritakolostorok története.

Arad.

Mint a bányavidéki bosnyák ferenczrendűek történetében előadtuk, itt már 1686-tól kezdve laktak ugyan ferenczrendűek, de ők a régi 1782 táján lerombolt aradi várban laktak és ott építettek egyházat az Angyalok Királynéja tiszteletére.

De a vár előtt csakhamar keletkezett egy német városrész, mert számos német iparos és kereskedő telepedett le itt, kivált 1699-ben a karlóczai békekötés után, mert Arad akkor 1716-ig Magyarország és Törökország szélén állott s nagy átmeneti kereskedés központja lett.

Mivel a német lakosok e vidéken németnyelvű katholikus papot nem bírtak kapni, Höfflich (Hofflik, Hoffling) Kamill nevű, Köln vidékéről származó minorita, a Lichtensteinezred tábori lelkésze megsajnálta őket és ezredétől elbocsátást kérve, náluk maradt. Azon pénzen, amit az ezredtől való elbocsátáskor kapott és amit a városi német lakosoktól összekéregetett, a vártól kissé távolabb a német városban 1702-ben telket vásárolt, azon egy kis házat épített és abban ideiglenesen egy kápolnát rendezett be Páduai Szent-Antal tiszteletére. Igy azután elkezdte a lelkipásztorkodást a németek között.

Hogy állandóan hivei közt maradhasson, elbocsátást kért régi tartományától is és 1702-ben átvétette magát a magyarországi minoriták közé, de egyhamar nem volt módjában rendes székházat építeni, mert 1703-ban bekövetkezett a Rákóczi-felkelés és Arad mindig ki volt téve a felkelők támadásainak, sőt egy ízben 1706-ban hosszas ostromának is.[1]

---

[1] Knaisz i. m. 364—65. Márki: Arad vármegye és Arad város története. II. 724.

Csütörtökhely.

Szepes vármegye ezen kis városában a XVI. század elején Zapolyay István nádor özvegye Nagy-Boldogasszony tiszteletére oly gyönyörű kápolnát építtetett a plébániatemplom mellé, hogy minden igaz katholikus férfiúnak fájt a szíve, midőn később azt a Boldogságos Szűz tiszteletét elhanyagoló, sőt néha gúnyoló evangélikusok birtokában látta.

Azért gróf Csáky Ferencz, Felső-Magyarország főkapitánya és a szepesi vár uradalmához tartozó Csütörtökhely földesura, 1668 elején elvette e kápolnát az evangélikusoktól és meghívta a minoritákat, hogy ott kath. istentiszteletet tartván a katholikus lakosokat tanítsák és vigasztalják. Hogy itt maradhassanak, adott kolostor építésére alkalmas telket, adott 6—8 szerzetes eltartására elégséges szántóföldeket és réteket. Továbbá nekik adta a városka termésének tizedét. Egy misét kellett mondani e nagy alapítványért minden nap az alapító családért és egy szerzetes miséspapot küldeni házikáplánnak a család udvarába.

Reggiani Iván volt akkor, mint láttuk, a magyarországi minoriták vezetője s ő vállalta mindjárt az előljáróságot is az új állomáson. De ő teljesen biztosítani akarta e helyet társainak s azért minden hivatalos nyilatkozatot megszerzett, amely akkoriban egy-egy kolostor állandósítására szükséges volt. A szepesi káptalan előtt gróf Csáky Ferencz 1668 február 1-én tette meg vallomását az ajándékozásról a végből, hogy azt hitelesen írásba foglalják. Mivel Reggianinak a bécsi császári udvarral jó összeköttetései voltak, sikerült neki kivinni, hogy Csáky ajándékozását I. Lipót mint magyar király már 1668 márczius 10-én megerősítette Bécsújhelyen kelt levelével. Ezután Reggiani Szelepcsényi György esztergomi érsekhez fordult, mert a Szepesség akkor az esztergomi egyházmegyéhez tartozott és tőle is kérte az engedélyt a csütörtökhelyi kolostor és lelkészi hivatal elfogadására. Szelepcsényi Pozsonyban 1668 április 14-én kelt levelével nemcsak megadta az engedélyt, hanem azt is megparancsolta, hogy Bársony György szepesi prépost őket a kápolna és lelkészi hivatal birtokába ünnepiesen beiktassa.

A Wesselényi összeesküvés felfedezése után, épen midőn a német hadak Kassát elfoglalták, 1670 június végén meghalt a csütörtökhelyi minoritakolostor alapítója, gróf Csáky Ferencz,

gyermektelenül. Ennélfogva a szepesvári uradalmat utána testvére gróf Csáky István örökölte. Ez felhasználta a német hadaktól okozott megfélemlítést és 1672-ben földesúri jogára hivatkozva elvette az evangélikusoktól a plébániatemplomot és a plébániaházat minden jövedelmével együtt és az egészet mind a minoritáknak adta. Ennélfogva gróf Csáky István 1672 szeptember 10-én Szepesvárában kelt levelében Reggiani Ivánt, a csütörtökhelyi guardiánt kijelölte csütörtökhelyi plébánosnak és bemutatta az esztergomi érseknek. 10 nap mulva már az érsek is kiállította a plébánia átvételére szóló felhatalmazást és 1673 február 2-án, Gyertyaszentelő-Boldogasszony napján Szolcsányi Márton szepesi kanonok, az ünnepies nagymise alatt beiktatta Reggianit a plébánia javadalomba.

1682 őszén azonban Csütörtökhely és környéke Thököly Imre kezére került. Mivel Thököly és az ő párthívei az evangélikusokat pártolták, a minoritáknak 1684-ben menekülniök kellett Csütörtökhelyről és csak 1687 február 10-én térhettek oda vissza állandó tartózkodásra.

Nagyobbrészt itt nevelték a minoriták az ő kezdő növendékeiket és ügyes, buzgó tanításokkal lassankint az egész városkát katholikus hitre térítették.

1672-ig Csütörtökhelyen csak székház volt s annak elöljárói tisztét Reggiani Iván viselte.

1672-től kezdve guardiánok voltak itt.

1672. Reggiani Iván
1675. Bonkovics Bonaventura
1678. Bochcsa Bernardin
1689. Butti András (modenai olasz).
1693. Bochcsa Bernardin
1700. Raszlaviczi Bálint
1702. Bochcsa Bernardin
1705. Kanusovszki Didák[1]

Eger.

Eger várát, mint tudjuk, Caraffa Antal császári fővezér foglalta el. Ő mindjárt 1687 deczember 18-án átengedett egy török mecsetet a mellette levő házakkal és kertekkel együtt Reggiani Ivánnak, hogy ott a minoriták részére kolostort épithessenek. E mecset az egri patakon átvezető fahíd mellett állitólag azon a helyen állott, ahol egykoron a ferenczrendűek laktak.

[1] Knaisz i. m. 322—27.

1688 márczius 31-én megérkezett eddig soha se látott székhelyére Fenesy György, egri püspök. Az ő örvendetes fogadtatásán részt vettek a minoriták is és a püspök nem csupán megerősítette őket a nekik adott telek, mecset és egyéb épületek birtokában, hanem az átalakított mecsetet is ő maga avatta fel katholikus templommá. Védőszentül Pádovai Szent-Antalt választották.

Az első előljárónak Caraffa ezredének tábori lelkészét tették meg, de 1688-ban már magyar embert küldtek helyette Túróczi Ágoston személyében. Nemsokára azonban német polgárok is telepedtek le Egerben (1690-ben 42 német családot írtak össze [1]) s ezek kedvéért 1694-től 1702-ig mindig németek voltak az előljárók.

1690-ben az egri birtokviszonyok rendezésére külön bizottság érkezett Egerbe Preiner (Breuner) Péter vezetése alatt. E bizottság megerősítette a minoritákat a városi telek birtokában és a városon kivül szőllőt, gyümölcsöst, rétet és 3 darab szántóföldet adott nekik.

1700-ban már annyian laktak itt, hogy kolostoruk konventi rangot nyert. 1702-ben pedig a Pádovai Szent-Antal védelme alá helyezett őrséget másként egrinek nevezték el.

Előljárói voltak: 1688-ban Túróczi Ágoston, 1690-ben Kratochvill Makszimin, 1692-ben Raszlaviczi Bálint, 1694-ben N. Adolf (vezetékneve ismeretlen), 1696-ban Tilisch Gergely, 1698-ban Raabes Verner.

Guardiánjai voltak: 1700 Zurbrucken Domonkos, 1702 Barnai István, 1705 Fenya András, 1708 Budis Antal, 1710 Horacsek József.[2]

Eperjes.

1672-ben a györkei ütközet után I. Lipót király hatalma teljesen megerősödött a felvidéki városokban s földesúri jogait érvényre juttathatta. Ezt I. Lipót részben arra használta fel, hogy a régi katholikus intézményeket helyreállítván, azt katholikus szerzetesek gondjaira bízza.

Eperjesen a város déli kapuja mellett volt régen egy ispotály, templommal és megfelelő jövedelemmel együtt. A király paran-

[1] Szederkényi: Heves vármegye története. IV. 10.

[2] Knaisz i. m. 358—60.

csára Wolkra Ottó, a szepesi kamara igazgatója ezt 1673-ban elvette az evangélikusokból álló városi tanácstól és a vármegyei nemesek s a városi hatóságok jelenlétében ünnepiesen átadta azt a minoritáknak igazgatás végett.

Reggiani Iván, mint a minoriták magyarországi főbiztosa, nagy hálával fogadta a király adományát s megnyervén a templom igazgatásához az egri püspök beleegyezését, mindjárt 1673-ban ideküldötte ifjú, de nagyon tevékeny és tehetséges társát, Artoi Tamást, előljárónak. Mellé rendelt még 4 minorität az elaggottak gondozására. 1675-ben már annyian voltak, hogy kolostoruk konventi rangot kapott. Nagy nyereség volt rájuk nézve az is, hogy itt növendékeik a jezsuiták iskolájában tanulhattak.

Annál keservesebb csapást hozott nekik az 1682-iki esztendő, mert ekkor augusztus hó végén Eperjes városa Thököly Imre kezébe került s ekkor az evangélikusok kikergették őket, elvették kolostorukat, mindenüket. Három évig ették a száműzetés kenyerét.

1685 deczember 28-án azonban jött a királyi rendelet Eperjes városához, hogy az ispotályt, egyházat, kolostort vissza kell adni a minoritáknak. E rendeletet 1686 február 10-én végre is hajtották. Megint Reggiani vette át a kolostort és ő avatta fel újra az ő védőszente Szent-Iván tiszteletére az ispotály-egyházat, s bizonyára nagy örömmel énekelte el végül a Te-Deumot, a hálaadó éneket.

Ettől kezdve háborítás nélkül maradhattak a minoriták Eperjesen még a Rákóczi-felkelés idején is. A beállott békés időkben hozzáfogtak az új, rendes kolostor építéséhez. Segítségükre sietett e nagy munkában Lipóczi Keczer Sándor, Sáros megye alispánja, a Keczerek katholikus ágának egyik előkelő tagja. Nekik adta a régi kolostorral szomszédos házát s azonkívül készpénzen is vett e mellett telket nekik. Így azután hozzáfoghattak a rendes 4 szegletre kitervezett kolostor építéséhez. Templomuk mellé Keczer Sándor Szent-Antal tiszteletére külön kápolnát s alatta családja részére sírboltot rakatott.

Nagy szolgálatot tettek a minoriták Eperjes város katholikus lakosságának az 1703—10. években, mert ez években a plébániaegyház az evangélikusok kezében volt s így a katholikusok a minoriták templomába jártak istentiszteletre. A minoriták végezték

ekkor a plébánosi teendőket s az 1709—10-iki rettentő pestis idején is bátran szolgálták ki a betegeknek a szentségeket.

1673—75-ben előjárója volt Artoi Tamás, 1675—82-ig ugyanő volt a guardián. 1686-ban is ő vette át megint a kolostor vezetését és csak 1691-ben váltotta fel őt egy évre Marikovszki Péter. 1692-ben újra visszajött Artoi Tamás s ő maradt guardián 1702-ig, míg provinciálissá nem lett. Ekkor Resnikovics Bonaventurát választotta meg a közgyűlés eperjesi guardiánnak s úgy látszik ő maradt itt 1711-ig.[1]

Esztelnek.

Mint az általános történetben említők, 1682-ben építtetett Nagy Mózes itt a minoriták részére egy kis székházat. 1690-ben kész volt a székház mellett a két iskolaterem is s abban megnyílt a kis, gimnáziumnak nevezhető iskola. Guarini Bonaventura volt a székház előljárója. Lucioli József nevű pedig az iskola igazgatója. De mivel Lucioli nem tudott magyarul, a Hitterjesztő Bizottságtól kapott évi 40 scudon (= 80 forinton) fogadtak 2 magyar tanítót és ezek oktatták a gyermekeket. 1692 végén jöttek ide Raszlaviczi Bálint és Fenya András magyarországi minoriták és ők vették át a székházat s megkezdték a tanítást. 1696-ban áttették a székházat és iskolát Kantára.

Kanta.

Ma az egykori falu Kézdivásárhelynek északi részét alkotja, de 1696-ban még külön, Fejérvármegyéhez tartozó és így a Székelyföldhöz nem tartozó község volt.

Mivel itt az iskolába járó növendékeket könnyebben lehetett élelmezni s egyáltalában az iskolákat jobban meg lehetett közelíteni, Nagy Mózes elhatározta, hogy ide téteti át a minoriták esztelneki székházát és iskoláját. Rábírta azért Jankó Péterné, Domokos Zsuzsannát és Kövér Mihály kantai birtokosokat, továbbá a Keresztúri családot, hogy Kantán levő telkeiket engedjék át e jótékony célra. E telkeken azután 1692-ben megkezdette az új székház, egyház és iskolatermek építését, természetesen csak fából és azok 1696-ra teljesen készen lettek.

---

[1] Knaisz i. m. 328—30, 345.

1696 november 20-án, tehát Raszlaviczi Bálint és Fenya András magyar minoriták az erdélyi püspöki helytartó, Szebelléki Bertalan beleegyezésével és a katholikus főurak biztatására az omladozó esztelneki épületekből átköltöztek Kantára. November 21-én volt az ünnepies beiktatás. Maga a püspöki helytartó, Szebelléki tartotta az ünnepies nagy misét a vidéki plébánosok segédkezése mellett, a szentléleki plébános lelkesítő szent beszédet mondott, a növendékek meggyóntak és mise alatt megáldoztak s így nyílt meg Erdélyben az első minoritagimnázium.

Új, a többi ferenczrendűektől eddig nem művelt tér nyílt meg így a minoriták előtt: a katholikus, világi ifjúság nevelésének tere. Ez kedveltette meg őket annyira, hogy félszázad alatt elérték azt, amit a többiek egy századon vagy századokon át. Ez iskolában kezdették meg többi között egyik legjelesebb társuknak, a háromszéki Maksán (és nem Baksafalván) 1683-ban született Kelemen Didáknak nevelését is.

Ez áldásos működésük magára vonta a híres és gazdag erdélyi kincstartónak, Apor Istvánnak figyelmét is. 1698-iki végrendeletében hagyott a kantai székháznak 3000 forintot.[1] 1699-ben meglátogatta a Kantán lakó minoritákat és alkalmasabb telkeket ajándékozott nekik. Gondoskodott, hogy a nevelőintézetükben levő diákokat jobban élelmezhessék s azért nekik adta a kaczai tized negyedét és a berethalmi bortized egy részét. Következtek utána a többi jótévők: Mihálcz Miklós, Sándor Borbála és Kövér Mihály. 1700-ban, gróf Mikes Mihály 1707-ben. 1707-iki végrendeletében Szebelléki Bertalan a püspöki helytartó 50 forintot és 12 köböl búzát hagyott nekik, hogy fordítsák arra, a mi legszükségesebb.[2]

Lőcse.

I. Lipot császár német hadai 1671-ben Lőcsét megszállván, az itt lakó csekélyszámú katholikusok kérték, hogy a város déli kapújához közeleső egyház és kolostor, a hagyomány szerint régen is ferenczrendűek temploma, az előttük Csütörtökhelyről már ismert minoritáknak adassék. 1671 márczius 3-án ennél-

[1] Báró Apor Péter verses művei és levelei. I. 352.

[2] Knaisz i. m. 361—63. Városy-Weiser i. m. II. 81—83. Orbán B. Székelyföld leírása. III. 108. Veszely: Erdélyi egyháztörténelmi adatok. 358—59.

fogva ki volt állítva a királyi rendelet s ez kötelezte Lőcse városát, hogy a katholikusok kérését teljesítse.

Azonban a városi tanács rettentő sok kifogása, akadékoskodása miatt csak 8 év mulva került a sor e rendelet végrehajtására. A szepesi kamara, mint a szabad királyi városok igazgatója, 1679 elején kiküldötte e végből Krompachi Holló Zsigmond kamarai tanácsost s ez ezévi január 16-án megjelent Lőcsén. Erre a lőcsei bíró az egyházat a mellette levő s addig ispotálynak használt kolostorral együtt átadta a minoritáknak. Ekkor már senki se tudta, hogy az egyház védőszente hajdan a Boldogságos Szűz Mária volt, s azért a minoriták azt 1679-ben a Szent-Lélek dicsőítésére avatták fel.

1682 végén Lőcsét Thököly Imre seregei foglalták el. Thökölyben, mint nagy pártolójukban bízva, a lőcsei evangélikusok ez évi deczember 14-én a minoritákat elűzték és a templomot elvették. Egy év mulva azonban Szobieszki János lengyel király a bécsi és párkányi diadalmas harczokról Lengyelország felé visszatérvén Lőcsét is elfoglalta és I. Lipót magyar királynak visszaadta. A király egyik ezredę (Grann-ezred) tehát megszállotta Lőcsét s ennek ezredese 1684 január 14-én visszaadta a templomot és kolostort a minoritáknak. Kurcz Krizosztom, az ideküldött új előljáró pár társával együtt mindjárt be is költözött a kolostorba. Mivel akkor még a nagy templom az evangélikusok kezén maradt, a lelkészi teendőket is a minoriták végezték. E templomban van eltemetve Reggiani Iván, a volt provincialis, akinek érdemeit fentebb méltattuk.

1686-ban a minoriták itt tartották kormánytanácsi gyűlésüket s ezen a lőcsei székházat konventi rangra emelték.

Ettől kezdve guardiánjai voltak:

1686. Raszlaviczi Bálint
1690. Resnikovics Bonaventura
1693. Mikafai Antal
1695. Jeszenszki Benedek
1696. Heiler Gábor
1698. Hanusovszki Didák
1700. Heiler Gábor
1702. Vinter Mihály
1705. Mertens Hubert
1706. Heiler Gábor
1711. Vinter Mihály.[1]

[1] Knaisz i. m. 347—49.

Nagybánya.

Ezen ezüstbányáiról és pénzverő műhelyeiről nevezetes várost 1686-ban Caraffa Antal végleg a magyar király részére foglalta el.

1687 április 22-én gróf Csáky István országbíró felhivására egy bizottság jelent meg a városban és ez a volt katholikus egyházakat a másvallásúaktól visszavette és a katholikusoknak átadta.

Gróf Csáky István, mint a minoriták nagy pártfogója, az így visszavett egyházak egyikét a mellette levő ispotállyal együtt a minoriták gondozására óhajtotta bízni. Ezek vállalkoztak is erre. 1687 június 1-én Reggiani Iván főbiztos és Bochcza Bernardin csütörtökhelyi guardián Károlyi Lászlóval, a bizottság egyik küldöttjével együtt megjelentek Nagybányán és átvették az itt levő Szent-Miklós-egyházat a hozzátartozó Giród-Tótfalu helységgel, 3 kőre járó malmával, három réttel és szőllőivel együtt. Ezek jövedelméből kellett azonban tartani az ispotályban lakó 6 szegényt is.

Felszólaltak azonban ez ellen a Nagybányán tanító jezsuiták s azt állitották, hogy a malom és a falu jövedelmére nekik nagyobb szükségük van, mert különben nem tudnak megélni. A minoriták a békesség kedvéért felajánlották a jövedelem felét. A jezsuiták azonban 1689-ig elvették az egész jövedelmet.

Ennélfogva két éven át nagy szegénységben éldegéltek a minoriták a sekrestye előtt levő faházban. Poeti provincialis végre 1689-ben kikönyörögte mind Csáky Istvánnál, mind az egri püspöknél azt a rendeletet, hogy a minoriták a Szent-Miklós egyházhoz kapcsolt ingatlanok és jogok jövedelmét valósággal megkapják.

Ettől kezdve 1703-ig nyugodtan munkálkodtak és gazdálkodtak a minoriták Nagybányán. 1703 augusztus 14-én azonban, mivel elfoglalták Nagybányát Rákóczi hadai s mivel a minoriták ő szerintük a németekkel tartottak, hozzá még katonái nagyobbrészt kálvinisták voltak, a minoritákat bántalmazták és előzték. A guardiánt, Zurbrucken Domonkost 9 napi börtönbüntetés után számkivetésre ítélték. Pott Ferenczet a huszti várba vitték s ott fogságban tartották. Később 1706-ban Nestenstrein Apollinaris nevű társukat pedig úgy megverték, hogy beteg lett és meghalt. A kolostor és egyház a város ostromakor leégett.

1706 elején a zsibai csatavesztés után a Rákóczi-pártiak egy időre elvesztették Nagybányát s a minoriták visszajöhettek. Sok jót tettek ekkor a felsőbányai katholikus bányászokkal és a fogságba jutott német tisztekkel. 1708-ban újra elvesztették e kolostorukat s csak 1710 végén jöhettek vissza. Ekkor küldötték ide fiatal (27 éves), de nagyra hivatott társukat Kelemen Didákot. Egy szem búza nélkül, rettenetes inség, pestis és rablóvilág idejében kezdette meg ez itt működését és tanított, vigasztalt, kéregetett, míg végre 1711 október hónapban visszakapta a kolostor javait.

Guardiánjai voltak:

1689. Bochcza Bernardin
1690. Raaber Verner
1696. Hanusovszki Didák
1698. Heiler Gábor
1700. Tilics Gergely és Bochcza Bernardin.
1702. Zurbrucken Domonkos
1706. Nestenstrein Apollinár
1706. Jeszenszki Benedek
1707. Vinter Mihály
1710. Kelemen Didák [1]

Rad.

Zempléntől északkeletre, de már a Bodrogközön fekszik e kis falú. Neve Rad-nak és nem Rád-nak ejtendő ki. Régen a czékei vár tartozéka volt.

A czékei vár uradalmát a XVI. század végén legalább is részben a Brebiri Melith család szerezte meg s így jutott Rad birtokához. E Melith-család, az innen nem messzire lakó Deregnyei Daróczy-családdal együtt a nagy vallásváltoztatások idején sem tántorodott el a kath. vallástól s azért 1615 táján Melith Annát Sztropkó vár ura, Pethő II. István katholikus főúr vette nőül.

Ekként a Melithek sógoruknak várában, Sztropkón 1622—30 közt megismerték a minoritákat s mivel Zemplén megye déli részén roppant nagy szűke volt a katholikus papoknak, Melith György Radon 4 szerzetes számára elégséges székház építéséhez fogott. 1634-ben tehát egy-két minorita idejött és átvette a megyésegyházat, elkezdette a plébánosi teendők végzését. E minoriták egyike olasz ember volt.[2]

---

[1] Knaisz i. m. 350—57. Katholikus Szemle. 1892. 541.
[2] Fraknói: Pázmány Péter és kora. III. 260. Knaisz i. m. 307.

Melith György a kolostornak 3 szárnyát 1638-ig nagy nehezen felépítette, de a 4-ik szárny elkészítésében a halál őt megakadályozta. Hogy jó szándékát megvalósítsák, 1638 szeptember 10-én a szerednyei várban kelt végrendeletében 500 forintot hagyott testvéreinek a radi kolostor építésére. De ezek az építést egy ideig halogatták s közben 1639 november 6-án a minoriták egyik növendékét a nemes szülőktől Rozvágyon született s még csak 19 éves Iklódy Istvánt, a rajongó kálvinisták, mivel vallásukra áttérni nem akart, az erdőben két kardcsapással megölték. Ez annyira megrémítette őket, hogy Radot elhagyták.

1666-ban már megint «barátok» lelkészkedtek Radon,[1] de vajjon minoriták voltak-e ezek? vagy salvatoriánusok? biztosan nem tudjuk.

Az 1672-iki győrkei csata után úgy látszott, hogy I. Lipót király uralma egészen megerősödik hazánk északkeleti részén. 1674-ben tehát a minoriták is visszatértek Radra és a kolostort egy kissé rendbehozták. Erdős Márton nevű társukat küldötték ekkor ide előljárónak és plébánosnak. De 1678-ban a bujdosók újra megtámadták Zemplén megye déli részét s a minoritáknak menekülniök kellett.

Csak 1684-ben Thököly nagy veresége után bátorkodtak visszajönni. Ekkor nagy szegénységben és sanyarúságban kitartottak itt 25 évig. 1704-ben a Rákóczi felkelés alkalmával kolostoruk leégett s így megint el kellett azt hagyni. 1709-ben végre annyira helyreállíttották, hogy állandóan ideköltözhettek.

Az előljárók közül ismeretesek: 1675-ben Erdős Márton, 1684-ben Bochcza Bernardin, 1694-ben Jaszinszki Benedek, 1694-ben Túróczi Ágoston, 1697-ben Raaber Verner, 1698-ban Jaszinszki Benedek, 1702-ben Dudics Antal, 1709-ben Resnikovics Bonaventura.[2]

Sztropkó.

Mint e könyv I. részében előadtuk, e városban telepedtek meg először a Lengyel- és Veres-Oroszországban működő, új, konventualis ferenczrendűek, magyarosan minoriták.

Elmondottuk, hogy az 1611-ben elesett Pethő Istvánnak,

---

[1] Knaisz i. m. 319—21.

[2] Knaisz i. m. 319—21.

Sztropkó vára urának neje, Kiskaucha vagy röviden Kiska Anna, lengyel asszony volt s így ismerte meg Pethő István a Lengyelországban működő minoritákat. Ő már 1609-ben adott telket, hogy ott kolostort építsenek a minoriták részére, de sem ő, sem neje nem építették azt fel, hanem testvére, Pethő Ferencz jászai prépost. 1617-ben lett kész annyira, hogy a Kroszno-ból oda átjött minoriták azt és a Szent-Kereszt tiszteletére épült plébánia-egyházat átvehették. Öten költöztek ide s első előljárójuk Radzin Benedek volt.

De már 1619 szeptember elején Bethlen Gábor, illetőleg vezére Rákóczy György seregei elől el kellett nekik futniok. Két hónap mulva Radzin Benedek és olasz eredetű társa, Saxili Cziprián visszajöttek ugyan, de nem mertek kint a városban lakni, kolostoruk különben is tele volt katonákkal s azért a várban húzták meg magukat s 1622-ig az ott levő kápolnában végezték az istentiszteletet. A békekötés után átvették kolostorukat és ott maradtak 1671-ig.

Ekkor elhagyták első fészkűket, Miért? nem tudjuk. Mint láttuk, már 1618-ban tiltakozott Pethő István özvegye az ellen, hogy Pethő Ferencz olyan ingatlanokat is átadott a minoritáknak, amelyekre ő tartott számot. 1622-ben is nagyon szigorú, megélhetésüket nehezítő feltételeket szabtak eléjük a Pethők.[1] Azt lehet gondolni, hogy mivel a minoriták e szegény vidéken kéregetni nem tudtak vagy nem akartak, Pethő Zsigmond kamarai igazgató s a családnak 1671-iki feje pedig nagyon szűkre szabta az adományokat, kölcsönösen elégedetlenek voltak egymással s így a minoriták Sztropkóról eljöttek. Helyüket 1673-ban a salvatoriánusok foglalták el.[2]

---

[1] Fraknói V. jegyzetei a leleszi jegyzőkönyvekből.
[2] Knaisz i. m. 317—19.

NYOLCZADIK KÖNYV.

A kapuczinus rendtartomány története.

Provincia Fratrum Minorum Capucinorum.

A kapuczinus rendtartomány története 1711-ig.

Szent Ferencz szerzetének legfiatalabb hajtása, a kapuczinus ferenczrendűek rendtartománya hazánkban nagyon későn vert gyökeret s azért 1711-ig nem sok mondani való van róla.

Állítólag már 1630-ban megfordultak a kapuczinusok Zágrábban. De, ha ez igaz is, ekkor csak átmenetileg tartózkodott egyik-másik közülük hazánkban s később zágrábi lakásuknak semmi nyoma.

A kapuczinusoknak az az ága, az osztrák kapuczinus provincia, melynek gallyai azután hazánkba is áthajlottak, maga is csak 1668-ban vált el a főágtól a tirolitól. Csak ezután kezdtek Magyarországon letelepedni.

1674-ben I. Lipót király kormánya visszavette az evangélikusoktól az egykori katholikus templomokat. Igy történt ez Bazinban is. Ez azonban nem sokat ért volna, ha egyúttal nem gondoskodtak volna az akkor még nagyobbrészt német bazini lakosság vallási oktatásáról. Azért Szelepcsényi György, esztergomi érsek, gróf Pálffy Miklós és báró Hédly (Hegl) Mátyás, mint Bazint zálogban bíró földesurak, kapuczinusokat hoztak ide Bécsből, az osztrák provincia tagjai közül. Megszerezték nekik az úgynevezett Spáczay-házat, Hédly pedig az egyik malom jövedelméből részesité őket. 1678-ban gróf Balassa II. Bálint a vallásos költő 1000 forintot hagyott nekik és ezzel megvetvén székházuknak alapját, hozzá foghattak az evangélium hirdetéséhez, a lelkek gyógyitásához.[1]

Két év mulva, 1676-ban bejutottak Pozsony külvárosába. A gróf Strattmann (később a Batthyányakkal egybeolvadt, osztrák) grófi család egyik nőtagja Strattmann Mária Terézia 1676 július 18-án megvette Eisfort Mihály, Vientrich Kristóf és Miller Mihály pozsonyi lakosoknak külvárosi házait 1553 és fél forinton s ezeket az osztrák kapuczinusoknak adta a végre, hogy ott kolostort épitsenek. De csakhamar magyar ember is segitségükre sietett.

---

[1] Rupp: Magyarország helyrajzi története. I. 124.

Balassa II. Bálint, akinek harmadik felesége német asszony volt, 1678-ban 2000 forintot hagyott nekik ugyane czélra. 1680-ra kész lett a kolostor és templom s ekkor I. Lipót király részint a kapuczinusok élelmezésére, részint gyertya, olaj stb. beszerzésére 200 forintot utalt ki nekik a vallási alapból.[1]

Körülbelül 1680 táján épített a kapuczinusoknak székházat Széchényi György, a győri püspök is Magyaróvárott, hogy ott és a vidéken a németnyelvű katholikusokat gondozzák.[2]

Budavárának visszavétele alkalmat szolgáltatott nekik arra, hogy a határszélekről beljebb is jöhessenek hazánkba. Mivel Budán a törökök kivonulása után sok német család telepedett le s német lelkiatyákra nagy szükség volt, a budai kamaraigazgatóság a viziváros déli részén, az úgynevezett halásznegyedben 1688-ban átadott nekik egy török mecsetet s ők azt a hívek segedelmével átalakították katholikus templommá. 1692-ben Széchenyi György, már mint esztergomi érsek, 20.000 forint költséggel felépítette nekik a kolostort s azóta fáradhatatlanul munkálkodnak ott a lelkek üdvösségén.[3]

1694-ben a gróf Hochburg-család megkapta Fejérmegyében a csókakövi uradalmat s így az ahhoz tartozó Mór várost is. Akkoriban e megyében is nagy szűke volt a katholikus papoknak, németül tudó kath. pap pedig épen nem volt található, holott a gróf Hochburg-család Mórra sok német családot telepített le. Gróf Hochburg Jánosné Hartmann Johanna tehát az 1694—96. években kolostort épített a kapuczinusok számára és 1696-ban ideköltöztette őket. Wilibald atya, az első, akit a csoport kormánya előljárónak ideküldött, mindjárt hozzáfogott a templomépítéshez s azt 1701-re befejezvén, Széchényi Pál kalocsai érsek szentelte fel.

Nem messze Mórtól kies helyen feküdt és szentkút nevű forrásairól híres hely volt Bodajk. A móri kapuczinusok e helyet is gondozásuk alá vették, a szentkút mellé 1697-ben a jótevők adományaiból egy kis kápolnát építettek s ez által alapját vették meg a híres bodajki búcsújáróhelynek.[4]

---

[1] Rupp i. m. I. 89.

[2] U. o. I. 533.

[3] Rupp: Budapest helyrajzi története. 173. B. Szabó L. A gróf Széchényi család története. I. 716.

[4] Rupp: Magyarország helyrajzi története. I. 250—51. Károly János: Fejér vármegye története. IV. 415. Magyar Sion. II. 193.

Mindenüvé szivesen hívták tehát őket, csak Szlavoniába nehezen tudtak bejutni. Varasdon a szlavon határőrség tábornokának és főtisztikarának székhelyén sok német lakott s ezek tanítására, lelki ügyeik vezetése végett a kapuczinusok már 1677-ben lépéseket tettek, hogy Varasdra költözhessenek. De, mint említők a ladislaita ferenczrendűek nagyon tiltakoztak ez ellen, mert attól féltek, hogy a kapuczinusok kéregetéseikkel, a varasdi, csáktornyai és remetineczi kolostoroknak nagy károkat okoznak. Heves vita után meg is akadályozták akkor a kapuczinusok Varasdra való költözését, mert, bár azt a zágrábi püspök engedélyezte is, a ladislaiták Rómában az engedélyt felfüggesztették, hivatkozván arra a törvényre, hogy egy városban két kolduló szerzetnek háza nem lehet.

1695 végén gróf Draskovich Jánosné, gróf Brandeis Katalin újra kísérletet tett, hogy a kapuczinusokat Varasdon letelepítse. Kérte e végből a horvát-szlavon rendeket, járjanak közbe a ladislaitáknál, hogy ezek ebbe beleegyezzenek. A rendek 1695 deczember 29-én kérték is a ladislaiták beleegyezését a kapuczinusok letelepüléséhez, de a ladislaita kormánytanács 1696 márczius 3-án elutasította e kérést.

Végre 1697 elején a grófnénak sikerült a ladislaitákat megpuhítani és április 27-én örömmel jelentette a zágrábi püspöknek, hogy a ladislaiták bele fognak egyezni a varasdi kapuczinus kolostor építésébe. De még így is csak a horvát-szlavon rendek ismételt közbenjárására és csak 1699 július 24-én állította ki a ladislaiták közgyűlése a hivatalos beleegyező nyilatkozatot a kapuczinusok részére építendő varasdi kolostor ügyében és így az építkezés csak ezután vehette kezdetét.[1]

Kevesebb akadállyal járt az eszéki kolostor alapítása. Az Eszékre költöző német családok magukkal hoztak lelkészeknek egy-két kapuczinust s ezek a német várőrség oltalma alatt 1702-ben minden ellenvetés nélkül megkezdették működésüket.

Ez idő szerint az 1711 előtt Magyarországon fáradozó kapuczinusokról többet nem tudunk.

---

[1] Zágrábi érseki levéltár. Eccl. vol. 24. no. 86., vol. 4. no. 219., vol. 8. no. 315. Ladislaiták levéltára a zágrábi ferenczrendű konventben. Ladula I.

KILENCZEDIK KÖNYV.

A magyarországi Kláraszűzek története.

Sanctimoniales ordinis sanctae Clarae.

ELSŐ RÉSZ.

A Kláraszűzek általános története. 1239—1711.

Szent Ferencz példájának és tanításának hatása alól a jámbor asszonyi nem se vonhatta ki magát. Krisztusért mindent elhagyni, neki teljes szegénységben szolgálni, oly dicső feladat volt, hogy ezren meg ezren megfogadták és lelkesedéssel megvalósították!

Pedig itt Magyarországon annak megvalósítása még nagyobb nehézségekkel járt, mint másutt. Gyönge és védtelen nők csak biztos, falakkal körülvett városokban voltak elhelyezhetők s ezek közt is csak olyanokban, ahol ferenczrendű férfi szerzetesek laktak, mert a Kláraszűzek[1] azok lelkivezetésének vetették magukat alá. Nehezítette a Kláraszűzek kolostorainak alapítását az is, hogy erősen ragaszkodván az evangéliumi szegénységhez, eleintén csak kéregetésből és kezük munkájából akarták magukat fenntartani. Ámde kéregetni a Kláraszűzek az akkori felfogás szerint nem mehettek, mert e felfogás csak szigorúan kolostorba zárt, onnan soha ki nem mozduló apáczákat ismert, másfajtát üldözött és meg nem engedett. Ennélfogva kezdetben minden Kláraszűz kolostort négy ferenczrendűnek kellett kiszolgálnia. Kettő végezte az istentiszteletet, kiszolgáltatta a szentségeket, kettő alamizsnát gyüjtött az apáczák számára.

Hogy mégis, már a tatárjárás előtt, megalakult hazánkban egy kis, Szent-Klára példáját követő társaság (igaz, hogy csak egy s több mint félszázadon még mindig csak egy), azt bizonyára Magyarországi Szent-Erzsébetnek lehet tulajdonítani. Szent-Erzsébetnek, az 1231. november 19-én meghalt, 1235. május 26-án szenttéavatott, 1236. május 1-én oltárra emelt jámbor özvegynek dicsőséges élete a magyarországi ájtatos lelkeket úgy megindította, úgy ráirányította lelki szemeiket, gondolataikat Szent-Ferencz szer-

[1] Igy hívták őket a régi magyarok már 1706-ban. Történelmi Tár. 1904. 136.

zetére, hogy 1238-ban Nagyszombatban egy kis kápolnát épitettek Szent-Erzsébet tiszteletére s e kápolna mellé néhányan berekesztették magukat, hogy Szent-Ferencz alázatos tanítványa Szent-Klára szabályai szerint Istent éjjel-nappal dícsérjék és hátralevő napjaikat szegénységben, munkálkodásban Jézus dicsőségére szenteljék.

IX. Gergely pápa, a Kláraszűzek nagy pártfogója és szabályaiknak egyik megalkotója, erről értesülvén, 1239. május 20-án kelt bullájában oltalmába veszi a nagyszombati Kláraszűzeket. Mivel pedig épen ő volt, aki Szent-Klárát legjobban sürgette, hogy kéregetés helyett ingatlanok s állandójövedelem elfogadásával is tartsák fenn magukat, a nagyszombati apáczákat megerősiti mind az akkor már bírt, mind a később szerzendő birtokokban.[1]

Amit IX. Gergely pápa előre sejtett, itt Magyarországon hamar bekövetkezett. Kéregetésből és kézimunkából nem tarthatták fenn magukat s ezért IV. Béla király, Szent-Ferencz szerzetének nagy pártfogója, még 1235-ben megváltván nagynénjétől, Konstanczia cseh királynétól a Nagyszombattól északra a Torna, másként Tirnava-patak völgyében fekvő Baralád (később tótosan Boleráz, mos hibásan Bélaház) falut, 1240-ben annak jövedelmeit a nagyszombati «Szent Ferencz szabályát és rendjét követő» apáczák tartására rendelte.[2] 7 év mulva végleg és ünnepies oklevélben odaajándékozta a falut a nagyszombati Kláraszűzeknek.[3]

Négy év mulva a magyar ferenczrendűek már nem találták elégnek IX. Gergely pápa oltalom levelét s ezért a nagyszombati Kláraszűzek nevében két kérést terjesztettek IX. Gergely utóda, IV. Incze pápa elé. Az egyik az volt, hogy vegye ez apáczákat újra az apostoli szék oltalma és pártfogása alá, a másik, hogy télen át melegebb, állati bőrökből készült ruhákba öltözhessenek. IV. Incze is jóakarójuk volt a Kláraszűzeknek s azért mindakét

---

[1] Wenzel: Arpádkori Új Okmánytár. XI. 315. Igaz, hogy itt «ordinis s. Dominici» olvasható s így látszólag nem a nagyszombati Kláraszűzekre vonatkozik, de az vagy hibás olvasás, vagy tollhiba. Hibás olvasásra mutat az, hogy Kósa Ödön 1780 táján e helyet: «ordinis s. Damiani»-nak olvasta. (Collectanea 557.) már pedig 1263 előtt épen Szent-Klára apáczáit hívták így, mert Assisiban a Szent-Damján egyház mellett laktak. Ha pedig csakugyan «ordinis s. Dominici» áll az eredeti bullában, ez csak a leíró tévedése, tollhibája, mert Nagyszombatban a XVI. századig a Kláraszűzeken kívül más apáczák nem voltak s a jobban értesült magyar királyi kanczellária ezeket már 1240-ben «sorores regulam et ordinem beati Francisci profitentes»-nek nevezi. (Hazai Oklevéltár. 8.)

[2] Hazai oklevéltár 8.

[3] Fejér: Cod. Dipl. IV/I 470.

kérést teljesítette Milano városában 1251 augusztus 5-én, szeptember 1-én kelt bulláival.[1] Mindakét bullában még mindig «Szent-Damján rendű»-eknek nevezik a nagyszombati apáczákat, mert Szent Ferencz szerzetének női ága csak 1263-ban kapta a «Szent Klára szerzete», «Ordo sanctae Clarae», vagy röviden klarissza, magyarosan Kláraszűz elnevezést.[2]

IV. Incze halála után IV. Sándor pápa is mindjárt uralkodása kezdetén, 1255. október 1-én védelmébe veszi a nagyszombati Kláraszűzeket és enyhíti eddig nagyon is szigorú szabályaikat.[3]

Mint említők, több mint egy félszázad telt el a második, pozsonyi kolostor alapításáig. 1297-ben több tisztességes, jámbor pozsonyi nő nagyon kérte az itt lakó ferenczrendűeket, engedjék meg, hogy mint Kláraszűzek együttélhessenek és Istennek szolgálhassanak. Volt ehhez alkalmas épületük is, mert Pozsonyban már a tatárjárás előtt laktak cziszterczi apáczák, de ezek 1276 táján részint kihaltak, részint elköltöztek és így monostoruk üresen állott. Ezek birtokai nevezetesen egy rét a Vödricz-patak mentén és egy malom Konyha falu határában egyelőre elég jövedelmet adtak a szegény Kláraszűzek egyszerű élelmezésére és így nem volt semmi akadály az ellen, hogy ők a Szent-Magdolna tiszteletére avatott egyház mellett berekesszék magukat.

A provinciális tehát a ferenczrendűek kardinális-pártfogóhoz fordult és előadván a pozsonyi jámbor nők óhajtását, kérte az új kolostor felállításának engedélyezését. Rossi Máté kardinális erre 1297. szeptember 8-án kelt levelében megbizta a provinciálist, a győri őrt és a pozsonyi guardiánt, hogy az ő nevében és ő helyette alapítsák meg a pozsonyi kolostort. E végből kérjék ki az esztergomi érsek, az esztergomi káptalan és a helybeli plébános engedélyét, tartsanak ők maguk is közgyűlést s ott társaik beleegyezését is nyerjék meg s ha ez mind meg van, vegyék fel a jelentkező nőket Kláraszűzeknek, de hozzanak közibük hat vagy legalább négy oly Kláraszűzet a másik kolostorból, akik már tudják a szabályokat és szokásokat.[4]

Viterbóból, ahol e levél kelt, ugyancsak hamar elhozták

---

[1] Wenzel: Árp. Okm. VII. 326, 327.

[2] Holzapfel: Geschichte des Franziskanerordens. 649.

[3] Wenzel i. m. VII. 390.

[4] Országos levéltár. Dl. 1472. Fejér. Cod. Dip. VIII/5 538—39. Wenzel m. XII. 601.

ezen engedély-okiratot, még gyorsabban beleegyeztek a többi hatóságok, mert már 1297. októberben a pozsonyi ferenczrendűek az apáczákat elhelyezték a kolostorba. Biztosság okáért III. András királytól is kértek és 1296. október 26-án kaptak adományleveleket mind a városi telekre, mind a városon kivül fekvő birtokra nézve.[1]

Az Árpádház kihaltát követő szörnyű zavarok megakadályozták egy időre a Kláraszűzek továbbterjedését. Csak 1334-ben jött Erzsébet királyné, Nagy I. Lajos királyunk anyja arra a gondolatra, hogy az ország közepére, Ó-Budára telepítse őket. Talán az keltette fel benne ezt a gondolatot, hogy az ő édesanyja ekkor férje halála után († 1333,) a szandeczi kolostorban a Kláraszűzek közé lépett.

Ámde Erzsébet királyné valami nagyszerű, az ő méltóságához illő s Magyarországon páratlan kolostort akart építeni. Ehhez pedig sok tervezgetés, sok telekszerzés és sok idő kellett. Azért az új kolostor alapításban megelőzte őt Báthory András váradi püspök. Ez 1338-ban Nagy-Váradnak Velencze nevű részén összevásárolta a kolostor elhelyezéséhez szükséges telkeket és két év alatt ott Szent-Anna tiszteletére templomot rakatott kőből, az apáczák részére pedig, hogy mielőbb odaköltözhessenek, fából kolostort épített. E faépületbe egyelőre a begina nevű, Szent-Ferencz harmadik rendjéhez tartozó apáczákat helyezte el, de másik két év alatt az állandó kolostort is felrakatta kőből, és 1342-ben Pozsonyból a szabályokat és szokásokat jól ismerő Kláraszűzeket hozatott oda, kiállitotta az alapítólevelet, megélhetésükről gondoskodott, hogy nyugodtan szenteihessék életüket Istennek. Báthory András püspök alapítóleveléből látjuk, hogy e Kláraszűzeknek egyes előkelő családok leányait és özvegyeit tartaniok és táplálniok kellett, tehát egyúttal leánynevelő és női kézimunkát tanító intézet volt a kolostor.[2]

Végre 12 évi tervezgetés, építés után 1346 elején készen volt a királynétól alapított ó-budai kolostor annyira, hogy szó lehetett az apáczák beköltözéséről. Erzsébet királynénak, «Szent Ferencz leányának és a szerzetük tisztelendő anyjának» kérésére a szerzetfejedelem 1346. június 23-án a magyar provinciálist bízta meg,

[1] Fejér: Cod. Dip. VI/2 82—85, 68—69.

[2] Fejér: Cod. Dip. VIII/4 661—63, 452—54, 581—87, 597—99. Bunyitay: A váradi püspökség története. II. 488—91.

hogy az óbudai kolostorba jelentkezőket Kláraszűzeknek vegye fel és azoknak oktatására az ország többi magyarországi kolostorokból apáczákat költöztessen át.

A Boldogságos Szűz tiszteletére épített, csodálatos művű, nagyszerű templom még ekkor sem volt készen. Csak 1347 májusban kéri a királyné a pápát, adjon búcsút azoknak, akik e templom felszentelésén majd résztvesznek és a pápa a búcsúlevelet csak június 19-én állította ki. Maga az ünnepies felszentelés tehát csak 1347 őszén vagy legfeljebb 1347. augusztus 15-én mehetett végbe s ekkor kezdődött abban a nyilvános istentisztelet.

E remek, a kortársaktól és későbbi szemlélőktől annyira dicsért kolostor lett ettől fogva a magyarországi Kláraszűzek központja és egyszersmind a főúri leánynevelés irányítója. Maga Erzsébet királyné dicsekszik 1358-ban, hogy addig több mint 100 főúri és nemesi leányt helyezett el e kolostorban részint apáczának, részint tanulás okáért.

Ezeknek kiszolgálására, a szobák, termek takarítására nagyon sok szolgálóleányt kellett a kolostorban tartani. Ezenkívül a kolostoron kívül, de hozzá közel világi gondviselőket és a nehezebb munkákra férfiszolgákat is kellett alkalmazni. 1350-ben tehát ezeknek tartására engedélyt kértek és kaptak a pápától, megtetézvə azzal a kiváltsággal, hogy ezek részére a szentségeket ugyanazok a ferenczrendűek szolgáltathatják ki, akiket a szentbeszédek tartására s az istentisztelet végzésére előljáróik e kolostorhoz kirendeltek. Ez által a kolostor személyzete és területe külön lelkészséggé, plébániává vált.[1]

E kolostorban nevekedett s legalább is 1355-ben a Kláraszűzek közé lépett Erzsébet királyné unokahugának, Schweidnitzi Erzsébet, Bolkó opolyi (oppelni) herczeg nejének leánya, Opolyi Kunigunda. Ezt a leányt az akkor már öreg (mert volt már ifjú Erzsébet királyné is) Erzsébet királyné nagyon szerette s azért még jobban kedvelte, gondozta az ő óbudai kolostorát. Szeretett oda bejárni, kért és kapott is engedélyt mindenik pápától, hogy tisztes úri nőkkel vagy leányokkal oda bejárhasson, de ott étkezniök, vagy bent hálniok nem volt szabad. Elhalmozta a kolostort Erzsébet királyné lehetőleg Ó-Buda közelében eső és így könnyebben hasznosítható birtokokkal s minden pápánál kiesz-

[1] Anjoukori Okmánytár. VI. 354. Theiner i. m. I. 597, II. 4..

közölte, hogy e birtokok lakosai nem fizettek egyházi tizedet, pedig ez a megyéspüspököknek vagy káptalanoknak nagy veszteség volt.

1358-ban mintegy összeakarta foglaltatni Erzsébet királyné az óbudai Kláraszűzek kiváltságait s azért ez év végén Avignonba küldött követei útján e kérelmeket terjesztette VI. Incze pápa elé:

1. erősítse meg az előző pápák azon intézkedéseit, hogy a Kláraszűzek a tizedek és a pápai követek költségeire kivetett adók fizetése alól mentesek;

2. adja meg az óbudai kolostorban lakó Kláraszűzeknek a Szent-Klára és Szent-Ferencz ünnepein a többi ferenczrendűeknek engedélyezett búcsúkat;

3. az óbudai Kláraszűzeknek, a segítő személyzetnek és külső gondviselőiknek haláluk óráján teljes búcsút engedélyezzen;

4. állandó oltalmazókat rendeljen ki részükre;

5. a kolostor szolgálatára kirendelt ferenczrendűek kiszolgáltathassák a szentségeket a kolostorban lakó szolgálóknak és a gondviselőknek és őket a kolostor temetőjébe temethessék.

E kérések közül a pápa az elsőt egészen teljesítette. A másodikat már csak részben teljesítette, mert csak a Kláraszűzeknek engedélyezett búcsúkat és kiváltságokat adta meg. A halál órájára engedélyezett teljes búcsút is csak a Kláraszűzekre szorította. Az oltalmazókat őt évre rendelte ki. Az ötödik kérést egészen meghallgatta. Az így megállapított kiváltságokról szóló bullákat a pápai kanczellária 1358. deczember 31-én, 1359. február 22-én és márczius 14-én állította ki. Közben új kérelemre 1359. február 21-én biztosította a pápa az óbudai Kláraszűzeknek a fejedelemasszony szabad választásának jogát és megtiltotta, hogy abba a provinciális vagy a szerzetfejedelem erőszakosan beleavatkozzék.[1]

Ezen engedélyek és kiváltságok azután az összes magyarországi Kláraszűzek közkincsei lettek, mert bár először csak az óbudaiaknak adták meg, lassan-lassan a többi kolostorokra is kiterjesztették azokat. Erzsébet királyné magát az összes Kláraszűzek pártfogójának tekintette és érdekükben mind a pápánál, mind a királynál szavát felemelte. A nagyváradi Kláraszűzek például 1351-ben kérték az ott járt királytól, hogy alapító levelüket erősítse meg. A király nemcsupán ezt tette meg, hanem még

[1] Monumenta Romana episcopatus Vesprimiensis. II. 179. Fejér. IX/3. 57—59. 62. IX/7. 170. Theiner i. m. II. 57. 40—43. 49.

meg is változtatta az alapítólevél egyik pontját, még pedig édesanyja, Erzsébet királyné közbenjárására. E pont szerint, mivel a Kláraszűzek temploma egyúttal plébániatemplom volt, az istentisztelet idejének és módjának rendezése a plébánoshoz tartozott s e tekintetben a Kláraszűzek a plébánosnak alá voltak vetve. A király anyja felszólalására és az új püspöknek, Futaky Demeternek beleegyezésével felszabadította a Kláraszűzeket a plébános rendelkezése alól, sőt arra is felhatalmazást adott nekik, hogy ők válasszák ki azt a ferenczrendűt, aki az istentiszteletet náluk végezze.[1] 1364-ben is, midőn a régi leveleket új pecséttel kellett megerősíteni, az öreg királyné mutatta fel a váradi apáczák 1351-iki kiváltságlevelét a királyi kanczellária előtt,[2] tehát a Kláraszűzek azt ő hozzá küldték fel.

Különösen sokat fáradozott Erzsébet királyné abban, hogy az óbudai apáczák csakugyan megkapják azon birtokokat, melyeket hazánk egyik gazdag és ájtatos asszonya, Magyar Pálné, különböző időkben nekik szánt.

Már 1353-ban elhatározta Magyar Pálné, hogy az óbudai Kláraszűzek egyházában egy oltárt épít és majd ez elé fog temetkezni. Óhajtotta, hogy ez oltárnál egy pap minden héten szentmisét mondjon az ő és szülei lelkeinek üdvösségére. Ezért tehát az óbudai Kláraszűzeknek hagyta Gelse, Al-Sár, Sárfű és Mézadó (Mizdó) nevű vasmegyei és Derzse nevű verőczemegyei birtokait, de azok haszonélvezetét élete fogytáig magának tartotta fenn.[3]

A Mindenható azonban úgy rendelte, hogy nem a végrendelkező, hanem szeretett fia, Magyar László, halt meg előbb. Őt temettette tehát először a bánatos anya a magának kiszemelt helyre és ekkor előbbi szándékát megváltoztatta, más birtokokat rendelt az ó-budai Kláraszűzeknek. Ezek közül Adorján falut (régen Csongrád-, most Bács-Bodrogmegyében) mindjárt átadta a kolostornak, a szabolcsmegyei Rév-Bács (most Aranyos-Bács), a szatmármegyei Mátészalka és Jármi falukat pedig a hozzájuk tartozó pusztákkal együtt végrendeletileg hagyta nekik.

A szabolcs- és szatmármegyei birtokokhoz eszerint csak később, bizonytalan időben juthattak volna az óbudai Kláraszűzek s időközben Magyar Pálné megint más gondolhatott

[1] Fejér: Cod. Dip. IX/2. 63—64. IX/3. 43.
[2] U. o. IX/3. 387. 88.
[3] Anjoukori okm. VI. 127—28.

volna. Azért, hogy rajtuk segítsen, Erzsébet királyné 600 forintot fizetett Magyar Pálnénak, csakhogy az apáczák e birtokokat mindjárt átvegyék és abba magukat beiktathassák. Még így is 1361-ben Magyar Pálné meg akarta változtatni végrendeletét s e birtokot vissza akarta venni. Erzsébet királyné azonban 1361. június 11-én megjelent az egri káptalan előtt és ez ellen tiltakozott. Igy azután az óbudai Kláraszűzek 1367-ben Mátészalkát és Jármit eladhatták a Csaholyi családnak.

A többi, Magyar Pálnétól nekik szánt birtokokra nézve az óbudai Kláraszűzek 1369-ben Opolyi László nádor (Opolyi Kunigunda bátyja) előtt úgy egyeztek meg, hogy az apáczák fizettek Magyar Pálnénak 5000 forintot s igy mindjárt megkapták a zalamegyei Páhokot s a pilismegyei Tinnyét, a többi birtokairól pedig Magyar Pálné azután szabadon rendelkezhetett.[1]

Mivel 1390-ig Sárospatak a magyar királyné városai közé tartozott, vagy az öreg Erzsébet királyné, vagy unokája, Mária, Zsigmond király neje gondoskodásának lehet tulajdonitani, hogy 1390 előtt Sárospatakon is épült kolostor a Kláraszűzek részére. Északkeleti Magyarország előkelő hölgyei örömmel ragadták meg az így nyujtott alkalmat, hogy magukat egészen Isten szolgálatára szentelhessék. Báry Margit, Tolcsvay Margit, Idai Csirke Perpetua, özvegy Zudar Mihályné, mind csupa nemes családok gyermekei egymásután léptek be a Kláraszűzek közé.[2]

Ezzel a Kláraszűzek terjedése Magyarországon egy századra megszünt. A XV. század első a sokfelé kapkodó Zsigmond király 1434-ben tett kisérletet avégből, hogy számukra új kolostort alapitson. A pápától engedélyt kért, hogy Zágrábnak királyi városrészén az úgynevezett grecsi hegyen kolostort épitsen,[3] de ő neki sohase volt elég pénze arra, hogy ily költséges épületet emeljen, az ő második neje, Cilley Borbála pedig rettenetesen messzi állott a keresztény erkölcsöktől s még távolabb a Kláraszűzek tisztaságától és alázatosságától. Igy tehát a zágrábi kolostorból akkor nem lett semmi.

Ellenben két erdélyi urnak, Erdélyi Jánosnak és Bethlen

---

[1] Fejér: Cod. Dip. IX/2, 435—37. 433—34. Országos levéltár Dl. 5066. Zichy cs. okmánytára. III. 325. Fejér: Cod. Dip. IX/4. 202—66.

[2] 1763-ik másolatok a leleszi levéltárból a ferenczrendüek gyöngyösi levéltárában és Fejér. Cod. Dip. X/8. 334. 433.

[3] Hevenesi kéziratok az egyetemi könyvtárban XXXIX. 209.

Miklósnak hitbeli buzgósága módját ejtette annak, hogy Kolozsvárt a Kláraszűzeknek kissebb kolostora felépüljön.[1]

Az XV. századbeli oklevelek egy kissé belepillantást engednek a Kláraszűzek belső életébe. Látjuk, hogy egyideig fejedelemasszonyaikat három évre választották, de e szabályt 1460 táján elhagyták. Egy 1412-iki oklevélből tudjuk, hogy ott, ahol sokan voltak, mint például Ó-Budán a fejedelemasszony megosztotta az ő teendőit arra választott társnőivel. Voltak tehát közöttük helyettes-előljárók, voltak énekesnők, voltak sáfárnők, vagyis olyanok, akik az élelmezésről gondoskodtak. A külső világgal a Kláraszűzek, amennyiben okvetetlenül szükséges volt, egy nagyobb, vasráccsal elrekesztett ablaknál érintkeztek. Ha a szülők, közjegyzők beszélni akartak velük, idehivatták őket s itt írták fel nyilatkozataikat. Birtokaik védelméről és igazgatásáról külön ügyészeik és gazdatiszteik gondoskodtak.[2]

A Kláraszűzek kolostorait 1432-ben érte az első csapás. Ez évben a husszita-rablók elfoglalták Nagyszombat városát. Az apáczáknak sikerült ugyan még idején elmenekülniök Pozsonyba, de kolostorukat kirabolták, leveleiket megrongálták.[3] Később a török háborúk miatt birtokaik részint veszedelemben forogtak, részint kiváltságaikat elvesztették, úgyhogy az óbudai apáczák emiatt még Hunyadi János ellen is panaszt emeltek.[4]

E század második felében az általános ellanyhulás egy kissé a Kláraszűzek közé is behatolt és sokkal jobban szerettek látogatókat fogadni, vagyoni dolgaikkal foglalkozni, mintsem az illett volna. Már nem a pápától, hanem csak a provinciálistól kértek engedelmet arra, hogy jámbor nők, sőt jámbor férfiak is a kolostorba bejárhassanak, csak az volt kikötve, hogy ott hálniok nem szabad. Ebből azonban 1456 táján nagy botrány támadt, mert akkor az egyik szigorú ferenczrendű a szószéken kihirdette, hogy nem lett volna szabad senkinek se a pápa engedélye nélkül a Kláraszűzek kolostorába lépni s azok, akik csupán a fejedelemasszony szavára oda beléptek, mind kiközösités alá esnek. Csak

---

[1] U. ott.

[2] Országos levéltár. Dl. 9927., 9122. 10.999, 13.295, 13.299, 13.841, 14209.

[3] Tóth Szabó Pál: A cseh-husszita mozgalmak Magyarországon. 113. Fejér: Cod. Dip. IV/1. 139. X/8. 649.

[4] Országos levéltár. Dl. 14.347. Közölve Fejér: Cod. Dip. VI/1. 216. és Monumenta Romana episcopatus Vesprimiensis II. 15. de hibásan 1291-re tették.

a pápai követ tudta a lelkek felháborodását lecsillapítani, mert ő megvizsgálta az engedélyokiratokat s kijelentette, hogy a fejedelemasszony jogosan járt el, tehát a kiközösítés nem igaz.[1]

De ugyancsak maguk a Kláraszűzek között támadtak erős, buzgó lelkek, akik már 1488-ban meg akarták szüntetni a becsúszott visszaéléseket és hanyagságokat. Kérték azért Pechinoli Angelo ortei püspököt, az apostoli széknek akkor Budára küldött nunciusát, tartson vizsgálatot és az apostoli szék tekintélyével tiltsa el a szabálytalanságokat. A nuncius hajlott kérésükre 1489-ben. Több püspökkel és préposital együtt elment a kolostorba és a vizsgálatot megtartván, úgy találta, hogy több olyan szokás és elnézés kapott ott lábra, ami a kolostornak és a Kláraszűzeknek kárára van. Felkérte azért a már öregedő fejedelemasszonyt, hogy mondjon le s így a javításoknak az ő személye ne állja útját. A fejedelemasszony le is mondott s az apáczák teljesen szabadon újat választottak. Azután a nuncius buzdítására a saját személyükre nézve teljesen helyreállították a szegénység megtartását. Hogy ez állandó legyen, Mátyás király kérésére a nuncius azt javasolta az apostoli széknek, hogy vegye ki az apáczákat a mariánus ferenczrendűek felügyelete alól és bízza a szigorú ferenczrendűek gondjaira.[2]

1490. márczius 1-én már ki is volt állítva a pápai utasításról szóló levél, hogy a nuncius menjen Ó-Budára, hívja össze még egyszer a Kláraszűzeket és ha ők is azt akarják, a szigorú ferenczrendűek közül rendeljen nekik lelki vezéreket.[1] De mire ez a levél Magyarországba jött, Mátyás király meghalt, jött a királyválasztás nagy belső zavarokkal és az egész dolog abbamaradt.

A szigorúbb fegyelemre való törekvést mutatja az is, hogy ez időben egyes kolostorok fejei nem fejedelemasszonyoknak (abbatissa), hanem perjelnőknek (priorissa) íratják magukat,[3] mert csak elsők akartak lenni a jóban, de nem uralkodni.

A XVI. században jöttek azután a rettenetes idők, a pusztulásnak, hanyatlásnak, az üldöztetéseknek évei. 1526-ban az óbudai Kláraszűzeknek már menekülniök kellett a törökök elől. Ez év végén visszatérhettek ugyan, de 1541-ben Buda ostroma idején

---

[1] Székely Samu másolata a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.

[2] Monumenta Rom. eppatus Vesprimiensis. III. 312. 316.

[3] 1763-iki másolatok a leleszi levéltárból a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.

végleg el kellett költözniök. Szerencséjükre épen akkor üresen állott a pozsonyi apácza-kolostor s ott meghúzódhattak. Később az esztergomi érsek pártfogásával e kolostort állandóan megtarthatták.

1548-ban vagy legalább is 1556-ban a sárospataki Kláraszűzeket elűzte Perényi Gábor és kolostorukat, birtokaikat elvette. 1557-ben állandó vezető és felügyelő nélkül maradtak a nagyváradi Kláraszűzek, mert a János-Zsigmond-párti hitújítók a ferenczrendűeket Váradról elzavarták. Azonkivül Varkucs Tamás, az új várkormányzó és bihari főispán birtokaikat vagy elszedegette vagy ők kénytelenek voltak eladogatni s végre 1566-ban Nagyváradról elköltözni. 1556 után a kolozsvári Kláraszűzek kolostora is megszünt.

Igy azután a hat kolostor leolvadt kettőre. Megint csak ott voltak, ahonnan a XIV. század első felében Magyarország belsejébe kiindultak, Nagyszombatban és Pozsonyban. Ezek számára a XVII. század elején valamelyik gondviselőjük (Boldog Antal vagy Ebeczky Sándor?) lefordította magyarra szabályaikat, hogy jobban megértsék. Kéziratának czíméül ezt választotta: Szent Clara szerzetében élő apáczáknak regulájok... Magyarul iratott MDCV esztendőben.[1]

A XVII. század rettenetes vallási küzdelmei miatt itt se élhettek nyugodtan. 1605-ben először Gráczba, majd onnan Bécsbe kellett menekülniök Bocskay vad hadai elől.[2] 1619-ben a nagyszombati Kláraszűzek Bethlen Gábor serege elől Bécsújhelyre futottak s onnan később egész Zágrábig menekültek. Négy keserves évet töltöttek ekkor ezek számkivetésben. 1644-ben és 1645-ben mind a nagyszombati, mind a pozsonyi Kláraszűzek megint útra keltek Rákóczy György esetleges támadása elől és a pozsonyiak Győr erős városában kerestek oltalmat, a nagyszombatiak pedig előbb Kismartonban, majd Rohonczon.[3] 1683-ban a nagyszombati Kláraszűzek méltán rettegve Thököly Imre, törökkel, tatárral vegyes seregétől, Brünnbe futottak és elhagyott kolostoruk az augusztus 8-iki rettenetes tűzvészben leégett. A pozsonyi Kláraszűzek csak a pozsonyi várba költöztek fel.[4]

---

[1] Magyar Könyvszemle. 1907. 201.
[2] Kósa: Collectanea. Kézirat. 566.
[3] Religio 1853. 442. (Nyírő Zsigmond értekezése.)
[4] U. o. 451.

De minde támadások és üldözések nem akadályozhatták meg azt, hogy ne támadjanak hazánk leányai között olyan áldozatos lelkek, akik a Kláraszűzek egyszerű ruhájában akartak szolgálni Istennek. A XVII. század elején nálunk újra éledő katholikus hitélet az ő belső életükre is nagy hatást tett. Megjavítják, átalakítják szabályaikat úgy, hogy 1640-ben már «reformati ordinis s. Clarae»-nek írják őket.[1] 1635-ben az egyik nagyszombati Kláraszűz az új szabályokat magyar nyelven átírja.[2] Jámbor, példás életük azután sok, hatalmas pártfogót szerzett nekik. Pázmány Péter esztergomi érsek különösen kiterjesztette rájuk figyelmét. Újból építette pozsonyi kolostorukat és egyrészt enyhítette szigorú szabályaikat, mert az idők követelményeit tekintetbe véve, megengedte nekik, hogy vasárnap, hétfőn hús-étellel élhessenek, másként helyreállította régi visszavonultságukat és elzárkozásukat a világ elől, mert eltiltotta azt, hogy kettenként a városba kimehessenek s még kevésbé engedte meg, hogy a fejedelemasszony kocsin a gazdaságokba kimehessen.[3]

Ugyancsak Pázmány Péter kezdette buzdítani Draskovich Gáspár horvát főurat, hogy Zágrábban a Kláraszűzeknek hajlékot emeljen és egy másik magyar főúr, Draskovich György győri püspök tette lehetővé annak megalapítását az ő nagy pénzbeli adományával.

Széchényi György az esztergomi érsekségre emeltetvén, szintén gondot viselt rájuk és a leégett nagyszombati kolostort ő építette fel nekik újra olyan nagyra, mint most látható.

Így lett a XVII. század végén a Kláraszűzeknek 3 kolostora (a pozsonyi, nagyszombati és zágrábi) Magyarország főúri és nemesi leányainak kedvelt menedéke és számosan nem csupán neveltetésüket nyerték ott, hanem Istennek ajánlva fel szűzességüket, maguk is tagjai lettek a Kláraszűzek istendicsőítő társaságának.

---

[1] Fraknói: Pázmány Péter élete és kora. III. 260.

[2] Országos levéltár, Acta Monialium Tyrnaviensium. Fasc. 2. no. 14.

[3] Pray: Specimen Hierarchiae Hungariae. I. 189. Hanuy: Pázmány Péter levelei. II. 437., 443.

MÁSODIK RÉSZ.

A Kláraszűzek egyes kolostorainak története.

Kolozsvár.

A betűrend szerint először erről kell szólanunk, pedig későn keletkezett és rövidéletű volt.

Kolozsvárt 1500 táján állottak össze jámbor, buzgó lelkek, hogy Szent-Klára példája és szabályai szerint szolgáljanak Istennek. A kolostorról csak annyit tudunk, hogy az 1481—1506. években élő gazdag Erdélyi János nemes ember, a gernyeszegi kastély építője és Bethlen Miklós a mezőségi Domb és Tuzsony falvakban birtokrészeket adtak az itt élő Kláraszűzek eltartására.[1]

1540 táján a kolostor épületei már nagyon omladozók lehettek, s azért Kolozsvár város tanácsa úgy akart a Kláraszűzeken segíteni, hogy a szintén ferenczrendű beginák vagy sesztrák házából (a ferenczrendűek kolostora mellett, a Farkas-utczában) akart nekik átadni egy pár szobát a kápolnával és mellékhelyiségekkel együtt. De ez ellen a beginák 1544 február 16-án erősen tiltakoztak.[2] Lehet, hogy e tiltakozás következtében szánták rá magukat 1545-ben arra, hogy tuzsonyi és dombi birtokrészeiket eladják Fráter György váradi püspöknek, aki azokat a szamosújvári uradalomhoz szerette volna csatolni. De ebbe meg Bethlen Farkas nem egyezett bele, mert azt vitatta, hogy ha e birtokokat eladják, azokat csakis ő vásárolhatja meg (persze jó olcsón), mert az ő atyja adta a kolostornak.[3]

Mind a két esetben az oklevelek «reclusae Moniales» és «inclusae Moniales ordinis s. Clarae» írják ez apáczákat. Tehát

---

[1] Egyháztörténelmi Emlékek. IV. 456. V. ö. Teleki oklevéltár. II. 175. 416—18., 222., 224., 256.

[2] Egyháztörténelmi Emlékek. IV. 343.

[3] U. o. IV. 456.

nem voltak beginák, hanem örökös fogadalmat tett, valóságos Kláraszűzek.

Ha ki nem haltak addig, 1556-ban elűzték őket a hitújítók Kolozsvárról.

Nagyszombat.

A csodálandó isteni gondviselés már előre úgy rendezgette e kiesfekvésű iparos és kereskedő város állapotait, hogy majd menedékhelye legyen az üldözött magyar katholikus egyháznak, itt imádkozzanak érette jámbor szűzek s innen induljon majd ki újra hódító útjára.

Nagyszombat városát és környékét III. Béla király leányának, Konstancziának, I. Ottokár cseh király nejének ajándékozta és Konstanczia a várost részben új, német lakosokkal népesítette be. 1235-ben azonban IV. Béla király e várost környékével együtt visszaváltotta az ő nagynénjétől és 1238-ban olyan szabadalmakkal ékesítette fel, mint aminőket Székesfehérvár polgárai bírtak.

Gyorsan felvirágzott tehát Nagyszombat mint szabad királyi város és a ferenczrendűek is csakhamar hajlékot építettek itt maguknak.

Szent-Erzsébet halála és szenttéavatása, mint említők, oly hatást gyakorolt Nagyszombat asszonyaira és leányaira, hogy itt alakult meg Magyarországon a Kláraszűzek első kis csapata legalább is 1238 végén, mert 1239 május 20-án már a pápától is megerősítést nyertek.[1] Első kis egyházuk, illetőleg kápolnájuk Szent-Erzsébet tiszteletére volt felavatva.[2]

IV. Béla király nagyon örült az ő huga, Szent-Erzsébet ily megtiszteltetésének s azért 1240 május 11-én a Nagyszombattól északra eső, régen Baralád, később Boleráz (most hibásan Bélaház) falu jövedelmeit az itt imádkozó, «Szent Ferencz szabályait követő» apáczák eltartására rendelte.[3] Hét év mulva pedig az egész falut örök időre a nagyszombati apáczakolostornak adta s a pozsonyi ispán hatósága alól felmentette.[4]

A királyi pártfogás mellé 1251-ben IV. Incze pápától új

---

[1] Wenzel: Árpádkori Okm. XI. 315.
[2] U. o. VII. 394.
[3] Hazai oklevéltár. 8.
[4] Fejér: Cod. Dip. IV/1. 470.

oltalomlevelet kértek és nyertek a nagyszombati Kláraszűzek. Ugyanakkor, mint említők, azt is megengedte nekik a pápa, hogy téli időben, szőrös, állati bőrökből készült ruhákban járjanak, mert abban az időben a szobák vagy templomok fűtéséről szó se lehetett.[1] Hasonlókép kérték IV. Sándor pápa oltalmát, a pápa pedig 1255 június 29-iki levelében IV. Béla királyt kéri, hogy e Kláraszűzeket segítse és oltalmazza.[2]

Ezt a következő évben tapasztalják is. Az 1247-iki királyi adománylevélben nem voltak kijelölve Baralád falu határai s azért 1256-ban arra kérték a nagyszombati Kláraszűzek a királyt, adjon nekik határjáró kiváltságlevelet. A király erre megbízta Hencz nagyszombati bírót, hogy jelölje ki pontosan a falu régi határait. Az ő jelentése nyomán azután a királyi kanczellária kiállította a határjelekkel kibővített kiváltságlevelet.[3]

IV. Béla utolsó éveiben és V. István uralkodása idején a sok háború miatt nagyon sok rendkívüli adót (gyűjtést) vetettek ki a népre s többek közt a nagyszombati apáczák falujára is, úgy, hogy a lakosok már-már el akartak onnan költözni. Azért tehát 1271 június végén, midőn V. István király épen Nagyszombatban tartózkodott, eléje járult a fejedelemasszony és kérte, hogy az ő jobbágyaikat, szolgáikat mentse fel ez adók alól, hogy nekik könnyebben szolgálhassanak. V. István pedig, mivel úgy tudta, hogy nem csupán a fegyver, hanem a jámborúl élők imádsága is védelmezi az országot és a királyi koronát s mivel nem akarta, hogy a földi dolgok hiánya miatt az Istent dicsőítők szava elnémuljon, az ő baraládi népeiket csakugyan felmentette az ilyen háborús, rendkívüli adók alól.[4] E mentességet 1280-ban fia, IV. László király is megerősítette.[5]

Biztosság okáért a Baraládról szóló királyi adománylevelet a IV. Bélát követő királyokkal mindig átiratták és megerősítették, még pedig V. István megerősíté azt 1270-ben, IV. László 1278-ban, III. András 1291-ben.[6]

Mivel az apostoli széknek és a szerzetfejedelmének hatá-

---

[1] Wenzel: Arpádkori Okm. VII. 326—27.
[2] U. o. VII. 393.
[3] Fejér: Cod. Dip. IV/2. 372—73.
[4] Fejér: Cod. Dip. V/1. 141—42.
[5] U. o.
[6] U. o. VI/1. 158—59.

rozatából 1296 óta a férfi ferenczrendűeknek kellett gondoskodniok a Kláraszűzek megélhetéséről, jogaiknak védelméről. 1299-ben már a nagyszombati guardián, Rápolt nevű, fáradozik az ő ügyeikben. Elment Rápolt még Pestre is a rákosmezei országgyűlésre és felmutatván III. András király előtt V. István és IV. László leveleit, kérte őt, adjon új, szigorú parancsolatot az adószedőknek, ne háborgassák a nagyszombati Kláraszűzek jobbágyait mindenféle követelésekkel. A király erre július 4-én rendeletet küldött nem csupán az adószedőknek, hanem a nagyszombati előljáróknak is, és szigorúan megtiltotta, hogy az apáczák jobbágyait semmiféle adókkal, gyüjtésekkel ne zaklassák.

E Rápolt guardiántól kieszközölt levél oly kedvező és oly határozott volt, hogy ha bajban voltak, mindig csak ezt mutatták fel és erősíttették meg az apáczák. Igy erősítette azt meg 1303 január 6-án Venczel (László) király, 1392 október 6-án az akkor Nagyszombatban tartózkodó Zsigmond király, 1498 május 6-án II. Ulászló király, 1519 február 21-én II. Lajos király.[1]

A közterhek viselése alól őket, illetőleg jobbágyaikat később is lehetőleg mentesitették. I. Ferdinánd király 1528-ban, 1548-ban és 1549-ben megtiltotta Nagyszombat városának, hogy az apáczák jobbágyait közmunkára kényszerítsék, tőlük adókat ne szedjenek. 1542-ben felmentette őket I. Ferdinánd király a birtokaik után kirótt 34 lovas katona kiállítása alól, 1683-ban pedig I. Lipót az akkoriban roppant terhes előfogat adás és katonai beszállásolás alól szabadítja fel az ő jobbágyaikat.[2]

Maga a katholikus főpapság állandó segedelmet nyujtott nekik azzal, hogy a tized fizetése alól őket, illetőleg jobbágyaikat felszabadította, 1300 június 2-án adta ki VIII. Bonifácz pápa azt a nevezetes rendeletet, hogy a Kláraszűzek semmiféle, az egyházi előljárókat, küldötteket illető adózásra, tehát se a tized megadására, se rendkivüli kivetésekre, se bírságokra, se vámokra, se az apostoli követek költségeinek megfizetésére nem kötelezhetők.[3]

---

[1] Fejér: Cod. Dip. VI/2. 176—83.

[2] Rupp: Magyarország helyrajzi története. I. 100. Egyháztörténelmi Emlékek. V. 50, 86, 155.

[3] Fejér: Cod. Dip. V/3. 297—98. X/8. 191—92. Theiner i. m. II. 43. Egyebütt is többször közlik e nevezetes kiváltságlevelet, de sokszor hibásan 1294, 1296 évszámokkal, mert a pápa uralkodása évét «sexto» helyett «secundo»-nak olvassák.

Magyarországon épen a nagyszombati Kláraszűzek voltak azok, akiknek e fontos és másokra jövedelemveszteséggel járó kiváltságot az életben is meg kellett valósítaniok. Nagyszombatnak és környékének tizede az esztergomi káptalant illette, az övé volt tehát Baralád (Boleraz) tizede is. A káptalan azonban e tizedet nem maga szedte, hanem kiadta haszonbérbe Galgóczy Aba nevű főúrnak. Ez nem adott semmit se a nagyszombati Kláraszűzek kérésére és kiváltságára, hanem 1300 után is beszedette a tizedet Baraládon a maga számára. Ezért az apáczák 1302 elején Boccasini Miklós kardinálishoz fordultak, aki akkor, mint a pápa követe, Pozsonyban tartózkodott, hogy a magyar királyi trónért versenyzőket kibékítse. A pápai követ előbb kérte Abát, hogy ne nyomorítsa a szegény apáczákat. Aba előtte is csak azt hajtotta, hogy ő e tizedet megvette az esztergomi káptalantól. Erre a pápai követ 1302 márczius 7-én kelt levelében kinyilatkoztatta, hogy az esztergomi káptalan 1301-től kezdve neki Baralád tizedét el nem adhatta, mert nem volt az övé. Felszólítja Abát, hogy bocsássa vissza e falu tizedét, mert különben 12 nap mulva meg kell jelennie az ő törvényszéke előtt.[1]

Nem tudjuk, Galgóczy Aba meghajolt-e a fölszólításra, de ha meghajolt is, a tized megnyerése még mindig bizonytalan volt, míg maga a tulajdonos arról le nem mondott. Azért, midőn Gentilis pápai követ 1308-ban hazánkba érkezett, az apáczák az ő közvetítésével tisztázni akarták ez ügyet. Előbb megkérték az esztergomi érseket és káptalant, ismerjék el ők maguk, hogy a Kláraszűzek birtokai tizedet nem fizetnek. Tamás esztergomi érsek szivesen kiállította az erről szóló bizonyságlevelet 1309 márczius 1-én és utasította az ő gazdatisztjeit, hogy az apáczák birtokain tizedet ne szedjenek.[2] De az esztergomi káptalan nem akarta az apáczák birtokainak mentességét elismerni s azért János nagyszombati guardián az első névleg ismert fejedelemasszonynak, Krisztinának és társainak nevében beadta a panaszlevelet Gentilis pápai követ ügyhallgatójához. Majd megkezdették a pert, s ekkor a káptalan mégis csak kiküldötte a prépostot meg 3 társát a pápai kiváltságlevél megvizsgálására. Ezek jól megnézték a pápai bullát s azt egészen épnek, hitelesnek

[1] Knauz: Monumenta eccl. Strigoniensis. II. 504—5.
[2] Knauz: Monumenta eccl. Strig. II. 596.

találták. Jelentésükre a káptalan is teljesítette az apáczák kérését és kiállította az elismervényt.[1] Gentilis kardinális azután 1309 augusztus 20-án örömmel írta át és erősítette meg az érsek és a káptalan bizonyságleveleit.[2]

Az így szerzett jövedelmet és egyes jótévők adományait a Kláraszűzek természetesen nem a maguk kényelmére, hanem Isten dicsőségére fordították.

Először is a régi kis kápolna helyett új, nagy egyházat építettek és pedig most már nem Szent-Erzsébet, hanem a Boldogságos Szűz tiszteletére.

1292-ben már készen állott ez új egyház, mert, bár kolostorukat még 1297-ben is régi nevén «Szent Erzsébet-háznak» hívják, az egyházat egy 1292-iki oklevél már a Boldogságos Szűz Mária tiszteletére avatottnak írja.[3] Ez maradt azután az egyház védőszente napjainkig.

1301-ben öt magyar püspök jelent meg Nagyszombatban, hogy itt fogadja ünnepiesen a magyar királlyá választott Venczelt (Lászlót). A nagyszombati Kláraszüzek felhasználták ez alkalmat és tőlük egyházuk számára búcsúkat kértek. A püspökök adtak is 40—40 napi búcsút mindazoknak, akik a Boldogságos Szűz, Szent Klára és Szent Erzsébet ünnepein ez egyházban ájtatosan imádkoznak. E búcsú engedélyezéséhez azonban hozzá kellett volna járulni az esztergomi érseknek, mint egyházmegyei hatóságnak. Csakhogy az 1301-ben Károlypárti volt s így akkor Nagyszombatnak tájékára se jöhetett. Így azután csak 1315-ben adta meg Tamás érsek beleegyezését e búcsúk kihirdetéséhez.[4]

Később a pápai követekként hazánkba vagy Ausztriába érkezett kardinálisoktól, mint pl. 1449-ben Carvajal Jánostól és Colonna Prospertől, 1473-ban a Nagyszombatban tartózkodó Barbo Mártontól, a trienti zsinat után pedig egyenesen a római pápáktól, nevezetesen 1668-ban IX. Kelementől, 1674-ben X. Kelementől kértek és kaptak búcsú engedélyeket az egyházukat látogató jámborok számára.[5]

---

[1] Monumenta Vaticana Hungariae. II. 298—301. Knauz i. m. II. 605—07. Fejér: Cod. Dip. VIII/1. 355—58.

[2] Knauz i. m. II. 609. Fejér: Cod. Dip. VIII/1. 344.

[3] Hazai Oklevéltár. 154, 132.

[4] Anjoukori okmánytár. I. 14.

[5] Rupp i. m. I. 110 l. és Országos levéltár. Dl. 17.479. sz.

A századok folyamán természetesen sok átalakításon ment át egyházuk különösen belső díszítés tekintetében. A XVII. század elején a nagy oltárt egészen újból építették s azt gróf Forgách Ferencz esztergomi érsek 1608-ban szentelte fel, elhelyezvén az oltár kövébe Szent-Lőrincz, Szent-Antal és Szent-Gál ereklyéiből egy-egy kis töredéket. Később Pázmány Péter bőkezűségéből az egész egyházat megújították, Szent-Anna és Szent-Erzsébet tiszteletére egészen új, díszes oltárokat emeltek s azokat 1629-ben Pyber János egri püspök szentelte fel. Az akkori szokás szerint kértek egyházuk számára nagy ereklyét is. Meg is kapták Szent-Ipolt (Hippolit) fejét és azt díszes ereklyetartóban Szent-Erzsébet oltárán helyezték el.[1]

Szent-Ipolt fejénél azonban sokkal nagyobb és a magyarok szemében becsesebb ereklyéket is őriztek a Kláraszűzek 1635 óta, csakhogy ezeket akkor még nem lehetett oltárra helyezni. Az 1619-ben hitükért megölt három kassai vértanu tetemei voltak ezek. Özvegy gróf Forgách Zsigmond nádorné tulajdonkép a jezsuiták egyházában akarta ezeket elhelyezni, de mivel az akkor még nem volt készen, a Kláraszűzek őrizetére bizták. Ezek azután annyira gondját viselték a vértanuságot szenvedett tetemeknek és koporsóiknak, hogy a jezsuita-templom elkészülte után se vették el tőlük, hanem náluk hagyták s csak 1784-ben vitette át azokat az esztergomi érsek az Orsolyaszűzek templomába.[2]

A kolostort is többször meg kellett újítani és nagyobbítani. Ezen újítások és nagyobbítások miatt a régit lassan mind lebontották. Most legrégibb része az, amely 1694-ben Széchényi György érsek költségén készült.[3]

A kolostor mellett régtől fogva külön telken állott az az épület, amelyben a Kláraszűzek egyházában istentiszteletet végző káplánok, (mert 1296 előtt ezt nem a ferenczrendűek, hanem felfogadott világi papok teendője volt), továbbá a nekik dolgozgató vargák, sütők stb. laktak. Ezt a telket már IV. Béla 1264-ben felmentette a városi közterhek viselése alól, IV. László pedig 1280-ban e felmentést megerősítette.[4]

A kolostor megnagyobbítása végett többször kellett nekik

---

[1] Rupp i. m. 100—101.

[2] Hennig: A három kassai vértanu. 86—87.

[3] Marton József: Nagyszombat. Pozsony vármegye monographiájában. 184. l.

[4] Wenzel i. m. VIII. 93. IX. 272.

szomszédos telkeket vásárolni. Igy tudjuk, hogy 1627-ben megvették Bedy István telkét. 1649-ben gróf Forgách Zsigmondné úgy segített megnagyobbítani a kolostor telkét, hogy a maga telkéből vágatott le utat s ez által a régi utat a Kláraszűzek telkéhez csatolhatták.

Bizonyára a kolostorban nevekedő leányok tanítása és szórakoztatása végett a kolostortól távoleső, kertnek használható telkeket is vásároltak. Igy már 1555-ben megvették a Szalczer örökösöktől a város alsó kapuja közelében a Farkashidára vezető út mellett levő kertet. Ugyanakkor Szondy Pál, rosoni püspök és egyúttal esztergomi nagyprépost, továbbá Szomor János királyi ügyész tanácsára odaadták Nagyszombat városának a városban levő egyik kertjüket és kaptak ehelyett a várostól a farkashídi út mellett másikat.[1] 1649-ben Lanczer Dánieltől vették meg a másik kertet. 1668-ban pedig Récsei István engedte át nekik a Posztó-utcza végén a kolostorral szemben levő házat kertestül együtt.[2]

A kolostor külső birtokait a pozsonymegyei nemesek a Kláraszűzek iránt való szeretetből és tiszteletből jelentékenyen gyarapították. 1275-ben Ütemér fiai Péter és Egyed Macsalán falu kétharmadát, 1297-ben pedig rokonuk, másik Ütemér fia, Péter, e falunak harmadik harmadát ajándékozták nekik, a Tirnava patakon épített malmukkal együtt. 1292-ben Bacsa ispán fia Mihály, Zavar egy részével ajándékozta meg őket.[3] 1396-ban Laczkó fia Vida (Byda) a nagyszombati városi tanács előtt végrendelkezvén a Tirnava (Torna) patakon épült 12 kerekű malmát hagyta nekik.[4] 1450-ben beiktatják őket Baralád (Boleráz) egész falu birtokába s azonkívül Geszt, Páld, Nesztics falvakban levő birtokrészeikbe. Tehát 1300—1450 közt a Nagyszombat környékén levő falvakban kaptak vagy szereztek birtokrészeket. Ezek közül Gesztet, mint fiúörökös nélkül elhalt Kenéz ispán birtokát, 1359 előtt I. Lajos király ajándékozta nekik. Azonban e faluból Kenéz ispán leányunokája, Korosy Domonkos leánya, Helbényi Miklósné, részt követelt magának. Azonban az öreg Erzsébet királyné közbelépett és elküldötte kanczellárját, Gilétfy László

[1] Országos Levéltár. Acta Mon. Tyrnaviensium fasc. II. nr. 1.
[2] Rupp i. m. 99.
[3] Hazai Oklevéltár. 73, 154, 132.
[4] Országos Levéltár. Dl. 8182.

veszprémi püspököt Helbényiné és a nagyszombati kolostor kiegyeztetésére. Ez, mivel Geszt közel esett a kolostorhoz, rábírta Helbényinét, hogy mondjon le Gesztről és az őt illető leánynegyedet, valamint az anyjának jegyajándékrészét a nyitramegyei Kürt és Besenyő falvakban vegye ki.[1] 1479-ben Elefánti Benedek gyarapította birtokaikat, Fejéregyházán és Fancsalon ajándékozván nekik jobbágytelkeket.[2]

Az 1275-ben kapott Macsalán falu valamikor Baralád és Korompa közt feküdt és 1480 előtt már beleolvadt Baralád (Boleráz)-ba. Ekként Baralád határa jóval nagyobb lett, mint a szomszédos községeké. Ennek és a Kláraszűzek kegyes jóvoltának köszönhette, hogy megnépesedett, 1580-ban mezővárosi rangot kapott és 1617-ben II. Mátyás király azt is megengedte, hogy itt az apáczák részére vámot szedjenek.[3]

Előadva ekként a kolostornak és birtokainak külső történetét, visszatérhetünk a Kláraszűzeket ért nevezetesebb eseményekre.

1335 táján nagy szerencsétlenség érte az itt lakó Kláraszűzeket, mert kolostoruk a város nagyobb részével együtt elégett. A nagyszombati városi tanács, mivel már tudta Erzsébet királyné nagy érdeklődését és szeretetét a Kláraszűek iránt, ehhez fordult, jelentette a nagy balesetet és kérte, hogy a kolostor helyreállítása végett adassa vissza az apáczáknak az ő volt bagonyai = bohuniczi malmuknak felét, mert azt Menefia Péter igazságtalanul foglalta el tőlük.[4]

Erzsébet királyné bizonyosan teljesítette e kérést, hiszen a nagyszombati Kláraszűzeket annyira szerette, hogy 1349-ben még a pápai követ ellenében is őket pártolta és kivitte, hogy Guido kardinális, pápai követ, az ő követségi költségeire kivetett adót a nagyszombati apáczáknak elengedte.[5]

Nagy Lajos halála után egy pár erőszakos szomszéd a nagyszombati Kláraszűzek jövedelmeit megnyirbálni kezdte. Ezek az apostoli székhez fordultak védelemért és VI. Orbán pápa 1388 április 9-én kelt rendeletével megbízta a nagyszombati guardiánt,

---

[1] Anjoukori okmánytár. VII. 611.
[2] Rupp i. m. 99.
[3] U. o.
[4] Anjoukori okm. II. 234.
[5] U. o. 307.

hogy szükség esetén egyházi büntetésekkel riassza el az erőszakoskodókat.[1] Hasonló rendeletet 1458-ban már nem a pápa, hanem az apostoli kamara ügyésze állított ki.[2]

Zsigmond király nagy jóakarattal volt ugyan a nagyszombati Kláraszűzek iránt, mégis az ő idejében a husszita-háborúk miatt a száműzetés és rettegés keserű kenyerét kellett enniök. 1432 június 24-én a husszíták csellel elfoglalták Nagyszombat városát. A Kláraszűzeknek volt ugyan annyi idejük, hogy elfutottak, de mindenüket elrabolták, kolostorukat felégették. A menekült apáczák pozsonyi társaik házában húzódtak s ott kellett várniok majd 3 esztendeig. 1435 május elején adta ki a rendeletet a királyi kanczellária Pozsonymegye főispánjának és Pozsony város tanácsának, hogy szekerekről gondoskodjanak és a Kláraszűzeket vitessék vissza Nagyszombatba.[3]

Az 1432-iki rabláskor és kolostoruk felgyujtásakor okleveleik egy része teljesen megsemmisült, úgy hogy 1449-ben gondviselőjük, Pompos Mihály, nagyszombati guardián, tanúkkal volt kénytelen igazolni baraládi (bolerázi) egyházuknak minden díj fizetése alól való mentességét, mert az ezt bizonyító régebbi oklevelet Blaskó husszitavezér elvitte.[4]

I. Mátyás király 1460 végén Nagyszombatba jövén, egyrészt a Kosztolánban lakó cseh rablók félelmétől szabadította meg őket, elfoglalván a rablófészket, másrészt megerősítette kiváltságleveleiket. Előző évben fejedelemasszonyuk,[5] Márta, a kolostor ablakához hivatván Nagyszombati Bálint közjegyzőt, kolostoruk gondviselő ügyészeivé választotta Váradi Bertalan ferenczrendű szerzetest és Budai Pál nagyszombati polgárt.[6] A kiváltságlevelek megerősítéséről tehát ezek gondoskodtak.

1492-ben sok zavart és kellemetlenséget okozott a kolostorban Matucsinay Zsuzsanna nevű apáczatársuk. Ez előkelő, gazdag családból származott (egyik nagybátyja Matucsinay Gábor 1471—78. kalocsai érsek volt), de nyughatatlan természete miatt

---

[1] Országos levéltár. Dl. 7658.

[2] U. o. 15.244.

[3] Tóth-Szabó Pál: Cseh husszita-uralom Magyarországon. 112—13, 127. Fejér: Cod. Dip. V/1. 139—40. X/8. 649.

[4] Országos Levéltár. Dl. 14.212.

[5] Fejér: Cod. Dip. V/1. 139—143.

[6] Országos Levéltár. Dl. 16.270.

őt néhány veletartó apáczával együtt Segösdi Lukács provinciális az óbudai kolostorból a nagyszombatiba helyezte át. A nagyszombati fejedelemasszony azonban, állítólag azért, mert a jövedelem nem volt elég még több apácza tartására, innen is kiküldte őket. Azért a beginák (sesztrák) közé akartak belépni.[1]

Hogy tehát a jövedelmet fokozza, Szalkay László esztergomi érsek 1524-ben nekik adta az ő élete tartamára a tőlük nem messzire eső Szomolya (Szomolyán) város bortizedét.[2]

Sajnos, Szalkay 1526-ban a mohácsi csatában elesett s a következő rettenetes években, kivált azért, mert a szomszédos uradalmak más birtokosok kezére mentek át, a kolostor sok szorongatást szenvedett. Bánffy Boldizsár királyi lovaskapitány, baraládi erdejüket elfoglalta és később Nyáry Ferencznek, Berencs és Korlátkő várak urának zálogba adta. Korlátkövy Zsigmond pedig a neszticsi szőlőhegyről nekik járó bortizedet elvette.[3] 1544-ben Nyáry Ferencz szomolyáni várnagya több hordó bort elvett a neszticsi jobbágyoktól, Bakith Péter pedig az egyik bolerázi (ekkor már így irják!) jobbágy szőllejét foglalta el.[4]

E szorult helyzetben a Kláraszűzek Nagyszombat város tanácsától kértek segitséget, hogy elődeik példájára legyenek védelmezőik, gyámjaik (patroni ac tutores). A város biráinak és polgárainak kérésére I. Ferdinánd 1544 decz. 2-án meg is parancsolta Nyáry Ferencznek a bolerázi erdő visszaadását. 1545 nov. 6-án pedig I. Ferdinánd magát Nyáry Ferenczet tette meg e kolostor oltalmazójának és megparancsolta, hogy annak jószágait és jövedelmeit még saját gazdatisztjei ellen is védelmezze meg.[5]

1556-ban ők könyörültek meg a Sárospatakról elűzött Kláraszűzeken és beginákon. Hogy ezek házát később helyreállithassák, 1560-ban a sárospataki beginák volt birtokát, Csarnahót, 10 évre haszonbérbe adták Gyalui Torda Zsigmondnak, a királyi kamara Eperjesen lakó tisztviselőjének. Tudták ugyan nagyon jól, hogy e falut Perényi Gábor először a maga számára foglalta le, azután pedig Kopácsi Istvánnak, az ő udvari papjának ajándé-

---

[1] Monumenta Romana eppatus Vesprim. IV. 3—4.
[2] Országos Levéltár. Dl. 25.990.
[3] Egyháztörténelmi Emlékek. IV. 39, 40, 58, 227.
[4] U. o. 422.
[5] U. o. 390, 431, 441.

kozta, de azt remélték, hogy Torda vissza tudja azt szerezni és 10 év mulva nekik átengedi.[1]

De nemcsak nem kapták meg, hanem az 1593-ban kitört török háború miatt még egyéb birtokaik se jövedelmeztek eleget. Rudolf király ekkor úgy segitett rajtuk, hogy 1600-ban nekik ajándékozta az 1594-ben végleg megszünt móriczhidi apáczamonostor birtokait. Ettől kezdve az előljárók magukat «nagyszombati és móriczhidi fejedelemasszony»-nak irták, hogy a móriczhidi volt monostor jószágaihoz való jogukat megmutassák.[2]

Ugyanez időtájt az apostoli szék nem hagyta egyenesen a ferenczrendűek guardiánjaira a Kláraszűzek lelkiigazgatását, hanem ő nevezett ki közülök egyet, természetesen a legalkalmasabbat, apostoli biztossá. Ennek kellett a szabályok megtartására ügyelni s ilyen volt 1600-ban Nagyszombatban Bódog Antal atya.[3]

Következett azután a menekülések ideje.

Hova futottak Bocskay hajdui elől, nem tudjuk.

Bethlen seregei elől 1619. szeptember 7-én menekültek először Bécsújhelyre. Itt is folytonos rettegésben éltek s azért Rátkay Zsigmondné, Pálffy Fruzsina megkönyörült rajtuk, felvitte őket Zágrábba. Itt saját házában adott nekik szállást. Gál Péter nevű jótékony nemesember egy évig és három hónapig táplálta őket. 1621. márczius 7-én a Lajta mellett levő Bruckban húzódtak meg s így már közelebb voltak kolostorukhoz. Végre 1622 elején visszatérhettek.[4]

1644-ben I. Rákóczy György hadat indítván III. Ferdinánd ellen, Kirinics Gábor provinciális a nagyszombati Kláraszűzekről előre gondoskodott és őket biztos helyre, Kismartonba vitte. Még ez évben október 8-án visszatértek ugyan, de fordulván a hadiszerencse 1645-ben újra menekülni kellett s ekkor Folnay Bernardin helyettes provinciális Rohonczra szállittatta őket. 1646-ban jöttek vissza.[5]

1663-ban is Érsekújvár ostromakor veszedelemben forogtak s bizonyára elfutottak, de hová? — nem tudjuk.

---

[1] Esztergomi prímási levéltár. f. 10. nr. 122.

[2] Győri történelmi és régészeti füzetek. IV. 417—28.

[3] Agricola: Liber de origine et progressu prov. s. Salvatoris kézirat Szolnokon. 90. l.

[4] Nyürő Zsigmond: Adatok a honi Clarissa apáczák történetéhez. Religio. 1853. 442. Rupp i. m. 101. V. ö. Nagy Iván: Magyarország családai. IX. 45.

[5] Religio. 1853. 442. Kósa i. m. 559.

1683-ban Thököly serege elől Brünnbe menekültek és csak a betegek maradtak a kolostorban ápolóikkal együtt, összesen 10-en. Az aug. 8-iki rettenetes tűzvészben, mint említők, a kolostor leégett s ekkor az egyik apácza, Kákonyi Theogonia a tűzben lelte halálát. Egész teste elhamvadt, de az Úr Jézusnak szentelt szíve csodálatos módon ép maradt. A többi kilencz apácza a belső sekrestyében és a pinczében valamikép megmentette életét. A többiek 1685-ben tértek vissza.[1]

Ezen üldözések csak megerősítették őket abban, hogy annál jobban kövessék az Úr Jézust az önmegtagadásban, szenvedésben. Szabályaikat még szigorúbbakká tették, ruhájuk színét megváltoztatták s a szűzesség szeretetének jeléül 1630-ban fehérbe (helyesebben hamvas-szürkébe) öltöztek.[2]

Pázmány Péter érsek különösen nagy segítségükre volt, hogy a jámbor, önmegtagadó élet köztük megujuljon. Ő buzdította őket, egyházukat megújíttatta s a kolostorban való bentmaradásra kötelezte őket.[3] Ezt a sok jó rokon és ismerős úgy igyekezett kijátszani, hogy az érsektől felhatalmazást kért és kapott a Klára-szűzek látogatására. Az érseki udvar egy darabig adta is az ilyen engedélyeket, de visszaélések történtek vele s azért 1635. június 6-án Pázmány Péter az összes ilyen engedélyeket visszavonta, míg a nehézségeket el nem oszlatják s a látogatásokat úgy nem rendezik, hogy abból az istentisztelet végzésére s a lelkiéletre kár nem származik.[4]

De ha a lelkiélet tekintetében nagyon szigorú volt Pázmány, testi egészségük fenntartására vigyázott és az apostoli széktől kapott felhatalmazásnál fogva megengedte nekik, hogy vasárnap, hétfőn és csütörtökön húst ehessenek. E régi szokást azután 1681-ben Rómában állandó érvényre juttatták.[5]

Az 1683-iki borzasztó tűzvész után nagy szerencséjük volt hogy 1686-ban megkapták azt a 10.000 forintot, amit Gubasóczy János kalocsai érsek és egyúttal nyitrai püspök nekik hagyott.[6] Ezzel javíttatták ki újra kolostorukat, pótolhatták az elégett dol-

---

[1] Kósa: Collectanea. 560.
[2] Rupp i. m. 101. V. ö. Fraknói: Pázmány Péter és kora. III. 260. l.
[3] Pray: Specimen Hierarchiae Hung. 189.
[4] Hanuy: Pázmány Péter levelei. II. 585.
Hanuy: Pázmány Péter levelei. II. 437.
Rupp i. m. I. 101.

gokat. De főleg segített rajtuk Szécsényi György érsek, mert annak köszönhették, hogy egyházuk, kolostoruk újból s még szebben felépült s egyházukban az Istent dicsőítő zsolozsma felhangzott. Széchényi György érsek még végrendeletében is megemlékezett róluk s nekik hagyta a Nagyszombattal határos Bogdanóczot.[1]

A XVII. században a Kláraszűzek nemzetisége Nagyszombaton is egészen megváltozott. A török pusztítás elől Nagyszombatban menekülő magyar papság, nemesség, kereskedő- és iparoscsaládok a városban és vidéken többségre jutottak és így a Kláraszűzek közé is mind több és több magyar vagy magyarrá vált horvát jutott be. Ezért 1635-ben a szabályok már magyarra voltak fordítva,[2] bizonyára azért, mert ilyen nyelven olvasták fel azokat. 1650 után pedig főleg a magyar főúri és nemesi családok leányai léptek be a Kláraszűzek közé s viszont a kolostor növekedő szükségleteiről e családok gondoskodtak, de most már nem annyira ingatlanok adásával, mint inkább készpénzadományokkal és készpénzben letett alapítványokkal. Így hagyott nekik Pázmány Péter 180 forintot, Esterházy Miklós nádorné, Nyáry Krisztina 100 forintot, özvegy Forgách Zsigmondné 10 darab aranyat, Kapy Krisztina 1700 forintot, Hamerla György és neje, Körtvélyesi Mária 1686-ban a pozsonyi kolostornak adott 10.000 forint kamatjából évi 400 forintot.[3] Maga a király Miksa főherczeg 1612-iki levele szerint a vágújhelyi harminczad jövedelméből évi 50 forinttal járult a kolostor fenntartásához.[4]

Egyes Kláraszűzek is belépésükkor hozományukat e kolostornak engedték át. Ilyen volt például Balassa Viktoria, aki 1656-ban a ráeső birtokrészeket nekik ajándékozta.[5]

Az 1630-ban, vagy már 1621-ben elfogadott szabályjavítás után a fejedelemasszonyokat a nagyszombati Kláraszűzek nem éltükfogytáig, hanem csak három évre választották meg. De kétszer egymásután meg lehetett őket választani és így hat évig is állhattak társnőik élén. E fejedelemasszonyok közül ismeretesek :

---

[1] B. Szabó László : A gróf Széchényi-család története. I. 716.

[2] Országos levéltár. Acta Monialium Tyrnav. f. 2. no. 14.

[3] Rupp i. m. 101. Religio, 1853. 443. Országos levéltár. Acta Monial. Poson f. 63. nr. 64.

[4] Országos levéltár. Acta irregestrata. fasc. 74.

[5] Esztergomi káptalan hiteleshelyi levéltára. Capsa. 7. f. I. nr. 30.

1309-ben Krisztina
1405-ben Márta
1543-ban Zsófia
1553—1571. Fruzsina
1576—1584. Szentpéteri Katalin
1603—1609. Vrérai Krisztina
1609—1619. Korompay Fruzsina
1619—1622. Bécsi Magdolna
1622. és 1633. Csöpönyi Anna (a számüzetés idején Bruckban választották meg.)
1634—1640. Szentkirályi Klára
1641. Szomolyáni Ágnes
1642—1644. Szentkirályi Klára
1645. Ekecsi Magdolna
1646. Jakusics Franciska Anna
1652. Szentkirályi Klára
1659. Tersztyánszki Ágnes Brigitta
1661. Forgách Mária Klára
1665. Apponyi Judit Eleonora
1668. Schimatics Katalin Konstanczia
1671—73. Tersztyánszky Ágnes Brigitta
1674—76. Boka Ilona Julianna
1677—79. Schimatics Katalin Konstanczia
1680. Ordódy Anna Rozália
1685. Vlassics Erzsébet Brigitta
1688—90. Jakusics Judit Magdolna
1691. Balassa Mária Viktoria
1694—95. Jakusics Judit Magdolna
1697. Bihari Anna Emerenczia
1700. Károlyi Klára Alexandrina
1703. Nyáry Krisztina Antonia
1706. Károlyi Klára Alexandrina
1710—11 Morócz Kolumba Magdolna.[1]

Nagy-Várad.

A középkorban e város volt Magyarország keleti részének vallási központja. Szent-László király sirjához annyian zarándokoltak, hogy amellett minden kath. vallási szerzet megértésre, pártolásra számithatott.

Egyes jámbor nők már 1318-ban házat kértek a váradi káptalantól, hogy ott Szent-Ferencz harmadik szabálya szerint bünbánatban és imádságban tölthessék életüket, de ezek beginák s nem szoros értelemben vett apáczák voltak.

A Kláraszüzek idetelepitésére csak 20 év mulva gondolt Várad akkori püspöke, a gazdag és előkelő családból származó Báthory András. Ő 1338-ban Nagy-Váradnak a váradi vártól délkeletre eső Velencze (régebben Tyúkól nevü utczáján, most Várallya nevü részen, a mai Veres Balázs-utcza irányában) e végből tel-

[1] Az idézett oklevelek és Rupp i. m. 701.

keket vásárolt össze és pedig Nagy Pál és Csuha Miklós telkeit megvette 28 márka ezüstért, Szűcs Pál, Mártonfi János neje és Imre özvegye telkeit 14 márkáért az e telkeken Szent Anna tiszteletére építendő templom és apácza-kolostor számára.[1]

E telkekre a püspök két év alatt felépítette az egyházat kőből, a kolostort pedig fából. 1340-ben tehát helytartója, László óbudai olvasó-kanonok segítségével hozatott Pozsonyból egy pár olyan Kláraszűzet, akik már tudták a szabályokat és szokásokat. Ezeket azután a püspök behelyezte a kolostorba és megkezdték a zsolozsma végzését Szent-Anna templomában, de maga a templom nem volt egyedül az övék, mert a püspök azt egyúttal plébániatemplomnak rendelte s a plébános kinevezését s a kegyúri jogokat, a kolostornak védelmét a püspök magának és utódainak tartotta fenn.[2]

Két év mulva püspök részletes alapítólevelet állított ki, s ebben a szentségek kiszolgáltatását egészen a plébánosra bízta, úgy, hogy a ferenczrendűek ez egyházban egyebet nem tehettek, mint szentbeszédeket tarthattak s a Kláraszűzeket meggyóntathatták és megáldoztathatták.[3] Ez sérelmes volt ugyan a Kláraszűzekre nézve, mert ők rendesen egészen a ferenczrendűek lelkigazgatása alatt állottak, de az alapító életében nem szóltak ellene semmit. De meghalván Báthory András, 1351-ben királyi pártfogás alá óhajtottak jutni s azért János nevű gondviselőjüket (a váradi guardiánt) Budára küldötték s kérték a királyt, hogy alapítólevelüket erősítse meg. Ekkor már a király és még inkább az ő édeanyja, Erzsébet nagyon jártasak voltak a Kláraszűzek szabályaiban s azért közbenjártak az új püspöknél, Futaky Demeternél a sérelmes pont megválasztása végett. Ez beleegyezett s így ezentúl az istentisztelet végzésére a nagyváradi Kláraszűzek maguk választhattak 1—2 ferenczrendű atyát s így a plébánostól egészen függetlenek lettek.[4] Mivel az apáczák ki nem járhattak, az élelmiszerek beszerzésében és egyéb házidolgokban egyes váradi nők segítettek nekik. Ilyen volt az 1360—70. években Mártonfia Miklós neje, Ágota asszony. Természetesen az ő fáradozását az apáczák jutalmazták. A kapott pénzből Ágota asszony

---

[1] Fejér: Cod. Dip. VIII/4. 661—63.
[2] U. o. 432—54.
[3] Bunyitay: A váradi püspökség története. II. 488. Fejér: Cod. Dip. IX/2. 63—64.

a Várad mellett eső Száldobágy faluban szőlőt vett magának, de 1371-ben, férje ezt az ő tudta és beleegyezése nélkül eladta. Nagy lett a felindulás emiatt a váradi asszonyok között s a váradi káptalan még a váradi Kláraszűzeket is kénytelen volt kihallgatni ez ügyben. Ezek annyira szerették Ágota asszonyt, hogy 1371 szeptember 11-én a kolostor rácsos ablakánál csakugyan megjelent fejedelemasszonyuk, Margit, továbbá odajöttek társnői, Katalin, Ágnes, másik Katalin és Ágota apáczák bizonyságot tenni arranézve, hogy ők adták a pénzt a szőlővásárlásra Mártonfia Miklósnénak, a nekik teljesített sok-sok szolgálatért.[1]

1373-ban egyházuk javításra szorult s azért az apostoli székhez fordultak segedelemért XI. Gergely pápa pedig ez évi május 17-én mindazoknak, akik az egyház javítására alamizsnát nyujtanak és a többi feltételeket is teljesítik, a nagyobb ünnepen 100 napi búcsút engedélyezett.[2]

Ámbár a püspök 1338-ban, mint láttuk, öt váradi lakosnak telkét vásárolta össze a kolostor számára, mégis az udvar és kert csakhamar kicsinynek bizonyult. 1344-ben már maguk az apáczák veszik meg Hölgyes András szomszédos telkét három márkáért s még ez évben megszerzik Fekete Pálnak a Kakucsi-utczán, kolostoruk háta megett levő telkét négy márkáért.[3] A következő évben folytatják a kolostor telkének megnagyobbítását s e végből megveszik Kovács Istvántól két márkáért, Kerékgyártó Páltól négy és fél márkáért, Istvánfi Imrétől 60 garasért a szomszédos telkeket.[4]

A kolostor fenntartására és az apáczák élelmezésére az alapító püspök különféle jövedelmek ajándékozásával gondoskodott. Ezek közül legközelebb esett a kolostorhoz egy fürdő. A régi Velenczei-utcza végén a déli Körös-ág mellett a mostani Laporta-malom környékén állott ez. A püspök maga vette ezt meg Buor Jakabtól és épületekkel kibővítette.[5] De ennek is nagyon kicsi volt a telke s azért már az alapító püspök vett hozzá egy telket1341-ben Deák Miklóstól,[6] az apáczák pedig 1348-ban László paptól vették meg a mellette levő telket hét márkáért.[7]

---

1 Országos Levéltár. Dl. 5960.
2 Theiner: Mon. Hung. s. ill. II. 139.
3 Fejér: Cod. Dip. IX/1. 233, 235.
4 U. o. 313.
5 Bunyitay i. m. II. 489.
6 Fejér: Cod. Dip. VIII/4. 516.
7 U. o. IX/1. 614.

Biztos jövedelemforrások voltak abban az időben a vizimalmok. Az alapító püspök azért Nagy-Váradnak Olaszi nevű részén a Viaszos folyón (tulajdonképen a Körös egyik ágán) két új szerkezetű s a posztógyártáshoz szükséges kallómalmot készíttetett s ezeket a Kláraszűzeknek ajándékozta főleg azért, hogy innen kapjanak posztót az ő ruházatukra.[1] Az alább említendő biharmegyei Szeben falu határában szintén építtetett számukra két malmot ugyancsak a Viaszos folyón.[2] Biharmegye egyik előkelő főura, Vásári Bekő, Miklósnak, a későbbi esztergomi érseknek unokaöccse, 1344-ben Várad-Szöllősön, a váradi őrkanonok (custos) malma (ma is Kusztosmalom) közelében levő malmát ajándékozta a váradi Kláraszűzeknek s annak telkét Gergely őrkanonok még ez évben felmentette minden földesúri tartozás alól.[3]

A Nagy-Várad város határában levő szőlők is kedvező időjárás esetén szép jövedelmet hoztak s azért mind alapító, mind egyes jótevők szőlőkkel is megajándékozták e kolostort. Így már 1339-ben e kolostor egyházának szánta Balázs ispán neje Macs nevű szőlejének felét, másik felét pedig az ispotálynak. 1341-ben a püspök az ispotályt egy másik, Biharpüspökiben vett szőlővel kárpótolta és így az egész Macs-szőlőt a kolostornak adta.[4] Ezenkívül 1340-ben a püspök a mai biharmegyei közkórház felett fekvő Lukaszőlő felével ajándékozta meg őket.[5]

A kolostor külső birtokai közül legértékesebb volt a mai Bihar. Püspöki és Szántó közt fekvő Szeben falu (most már csak puszta) a Viaszos (később Kis-Körös) folyó mellett. Hogy ezt a közeleső falut megszerezhesse s a kolostornak adhassa, kénytelen volt az alapító Karuly nevű szatmármegyei birtokát cserébe adni érte s mivel Karuly ősi birtok volt, e cseréhez testvéreinek, Báthory Miklósnak és Jánosnak, továbbá unokaöccseinek, Báthory Lőkös fiainak, Péternek és Benedeknek beleegyezését is meg kellett szereznie.[6]

A másik kisebb és gyengébb földű falu volt a Nagyürögd

---

[1] Bunyitay i. m. II. 489.
[2] U. o. 489. és Fejér: Cod. Dip. VIII/4. 453—54.
[3] Fejér: Cod. Dip. IX/1. 231—33.
[4] U. o. VIII/4. 428. 454. Bunyitay i. m. 489.
[5] Bunyitay i. m. 489.
[6] Fejér: Cod. Dip. VIII/4. 453, 597—99. IX/1. 73—75. Bunyitai i. m. II. 489.

mellett eső Somogy. Később ezt ő róluk Apácza-Somogynak nevezték s ma csak egy völgy neve őrzi emlékét.[1]

Harmadik nagyobb területű ingatlanuk nem volt külön falu, hanem egy nagy rét Várad-Szőllős határában. Az alapító püspök tisztíttatta azt meg a cserjéktől és nekik ajándékozta.[2]

Az alapító és az első jótevők felhasználták az ajándékozás alkalmát arra, hogy családjuk nőtagjai részére a váradi kolostorban helyet biztosítsanak. A Báthoryak Szeben adományozásakor kikötötték, hogy, ha hugaik vagy rokonaik közül egy vagy kettő a Kláraszűzek közé óhajt belépni, azt befogadni és tartani kötelesek. Vásári Bekő is azért adta 1344-ben értékes szőllősi malmát a váradi kolostornak, mert egyik leánya a Kláraszűzek ruháját akarta felvenni és velük együtt Istent dícsérni. A leány akkor még kiskorú volt s azért, ha teljes korát elérte, a fogadalmak letétele előtt kiléphetett, de a Kláraszűzek a szőllősi malmot visszaadni már nem voltak kötelesek.

Majdnem hasonló adomány volt Benefia Péter, váradi kanonoké. E Péter 1364-ben Nagy-Váradtól északnyugatra, a kápolnai völgyben eső szőllőjét és a városban levő mészárszékét ajándékozta a váradi kolostorban élő, a Kláraszűzek ruháját felvett nőtestvérének, Klárának s így közvetve a kolostornak.[3] 1366-ban az alapítópüspöknek unokaöccsei, Báthory László és István (Jánosnak fiai) a váradi határban Kereksomlyó nevű hegyen levő szőllejüket ajándékozták nekik.[4] 1386-ban Hidközi Dávid városi polgár úgy rendelkezett, hogy a Vadlegelő hegyen levő szőlleje rokonaié legyen ugyan, de ezek minden évben adjanak a váradi Kláraszűzeknek egy márka ezüstöt, hat kenyeret és öt jó kappant.[5]

A XV. századbeli jótevők sorát Albeni Eberhard váradi püspök kezdi, mert ő Váradra érkezvén és értesülvén a Kláraszűzek szűkölködéséről, megparancsolta gazdatisztjeinek, hogy az apáczák fürdőháza mellett levő telkekről semmiféle adót vagy ajándékot ne követeljenek, mert ő azokat örök időre elengedi a

---

1 Bunyitai i. m. II. 489.
2 Fejér: Cod. Dip. VIII/4. 454.
3 Fejér: Cod. Dip. IX/3. 456.
4 U. o. 605.
5 Bunyitay i. m. II. 496.

Kláraszűzeknek.[1] Utána 1410-ben Bakó Pálné, előbb Nagy Mihály özvegye, halálos ágyán úgy rendelkezett, hogy első férjétől örökölt s az Omlás völgyben levő rétjét a váradi Kláraszűzek kapják.[2] 1419-ben Szarkadi Ferencz nagyváradi polgár a városi tanács előtt kijelentette, hogy Várad-Szentmárton határában levő s a Hévjó vizétől hajtott malmát a váradi Kláraszűzeknek ajándékozza.[3] Hasonlókép a városi tanács előtt adta Boros Tamás, váradi polgár a Somlyó hegyen levő szőllejét nekik 1430-ban.[4]

Kisebb, alkalmi adományok se hiányoztak. Bizonyára nem volt páratlan a maga nemében Fugyivásárhelyi Erdélyi János, aki 1472-iki végrendeletében egy hordó bort hagyott nekik.[5]

Nagy, de már nem ingatlanokból, hanem készpénzből álló alapitványt tett náluk 1498-ban Alattyáni Miklós, nagyváradi nagyprépost és sebastei felszentelt püspök. 300 arany forintot ád nekik, illetőleg gondviselő ügyészüknek azzal a kikötéssel, hogy naponkint mondjanak el Krisztus 5 szent sebe tiszteletére 5 Miatyánkot, Mária 5 fájdalmának emlékére 5 Üdvözlégyet és midőn étkezés után az ebédlőből hálaadás végett az egyházba mennek, útközben mondjanak 1 Miatyánkot, 1 Üdvözlégyet a «De profundis» kezdetű zsoltárral együtt, a befejező imádság után pedig mondják el csendesen a «Salve regina»-t.[6]

A XVI. században már csak egyházi jótevőik akadnak. Thurzó Zsigmond, váradi püspök Biharpüspökiben vett számukra egy malmot 1509-ben. Perényi Ferencz püspök pedig 1523 táján egy bihari malom felével ajándékozta meg őket.[7] E malom másik felét 1528-ban már készpénzért vette meg Halál Anna fejedelemasszony Nyilas Benedek bihari lakostól.[8]

A külső birtokok védelme a középkorban perekkel járt. A Kláraszűzek bent a kolostorban a kint történt sérelmekről nem tudtak ugyan, de ügyészeik többször kénytelenek voltak az ő érdekükben panaszt emelni az ország bírái előtt. Az 1378—84. években Jánosházi László és Görbedi Péter somogyi birtokuk

---

1 Fejér: Cod. Dip. X/4. 695.
2 U. o. X/5. 100.
3 U. o. X/6. 250.
4 U. o. X/7. 315.
5 Teleki-család oklevéltára. II. 115.
6 Bunyitay i. m. II. 497. Országos Levéltár. Dl. 20.857.
7 Bunyitay i. m. II. 497.
8 Egyháztörténelmi Emlékek. I. 414.

egy részét elfoglalták és azért vizsgálatot kellett ellenük indítani.[1] 1382-ben az a panasz ezek ellen, hogy az apáczáknak 24 szekér szénájukat gyujtották fel, bizonyára amiatt, mert a vitás területen kaszálták.[2]

A püspökség gazdatisztjei is néha kelleténél jobban keresték az ő uruk hasznát és így az apáczák ügyészeinek velük is szembe kellett szállaniok. 1426 előtt Scolari András a váradvelenczei utcza végén új malmot csináltatott. Ez alkalommal a Hévjó (Pecze) vizét új mederbe terelték s ennek az lett a következménye, hogy az apáczáknak szintén a Hévjón levő malma nem kapott elég vizet és így nem jövedelmezett.[3] 1446-ban János váradi püspök a kolostor mellett két telket elfoglalt és azokra jobbágyakat telepített.[4]

Még szomorúbbak lettek az állapotok e tekintetben a XV. század végén. Ekkor megtörtént, hogy Illés, nagyváradi polgár elfoglalta a Kláraszűzeknek a Dorongos hegyen fekvő szőllejét és azt semmi kérésre, semmi panaszra vissza nem adta. Az apáczák ügyészének a váradi püspöki helytartó előtt hosszú pert kellett Illés ellen folytatnia. A bíró látván, hogy máskép nem bir vele, Illést ünnepies és nyilvános kiközösítésre ítélte.[5]

Bár a nagyváradi kolostort egyedül a püspök alapította, az alapító és egyes jótevők javadalmazták, mégis 1351 óta a király és Erzsébet királyné védelme és pártfogása alá került. Mivel a király és királyné ezt óhajtották, Futaky Demeter ebbe beleegyezett s 1351-ben már megváltoztatta, mint említők, az alapítólevél egyik intézkedését.[6] 1359-ben már egyenesen az öreg királyné kéri, hogy a váradi Kláraszűzek részére a királyi kanczellária ünnepies kiváltságlevelet állítson ki.[7] Mivel pedig 1363-ban a királyi pecsétnyomó elveszett s így a régi pecsétű leveleket mind be kellett mutatni megvizsgálás végett, 1364 őszén az öreg királyné személyesen vitte fel a kanczellariába a váradi apáczák kiváltságos leveleit megerősítés végett.[8] 1378-ban is az

[1] Bunyitay i. m. II. 492.
[2] U. o. 493.
[3] Temesmegyei oklevéltár. I. 593.
[4] Bunyitay i. m. II. 493.
[5] Bunyitay i. m. II. 53.
[6] Fejér: Cod. Dip. IX/2. 63—64.
[7] U. o. IX/3. 43.
[8] U. o. 387.

öreg királyné ad utasítást arra, hogy a váradi apáczák birtokainak határait megjárják és megigazítsák.[1]

1426-ban, midőn a püspökség tisztjei a Hévjónak új mederbe terelésével nagy károkat okoztak a kolostornak, Zsigmond király siet a «szegény» (pauperculae) apáczák védelmére és megparancsolja Scolari Piponak, hogy vizsgálja meg a dolgot és gondoskodjék, hogy a Kláraszűzeket kár ne érje.[2]

Ekként védelmeztetvén és támogattatván királyainktól és jótevőiktől, több mint két századon át híven teljesítették a váradi Kláraszűzek nemes hivatásukat. 1557-ben azonban Nagy-Várad a János-Zsigmondpártiak kezébe jutván, ezek elkezdették őket üldözni. Már 1556 deczember elején a kolosvári országgyűlésen a fejedelmeknek adták a katholikus papok és szerzetesek birtokait s ezek ebből jutalmazták meg párthiveiket. Izabella királyné, mint kiskorú fiának, János-Zsigmondnak gyámja, a váradi Kláraszűzek birtokait is elosztogatta. Igy adta Szeben és Apácza-Somogy falukat, továbbá a Dorongos és Lencsés hegyeken levő szőllőket Váradi Bornemissza Benedeknek, az ő püspöki malmukat Doroszlai Benedeknek, bihari malmukat Sárosy Jánosnak.[3]

E vagyonfosztás a szegénységhez és béketűréshez szokott apáczákat nem rettentette el. Továbbra is ott maradtak Nagy-Váradon és akadtak jótevőik, akik nem hagyták őket éhen veszni.

1560-ban úgy látszott, hogy jobbra fordul állapotjuk, mert a nagyváradi vár kormányzója és igy a politikai hatalom kezelője Báthory István, a későbbi fejedelem lett. Báthory pedig erős katholikus volt s igy a váradi Kláraszűzek nála pártfogásra számithattak. Ettől bátorítva 1563 október 23-án Szegedi Orsolya fejedelemasszony a váradi káptalan előtt tiltakozott az ellen, hogy Bornemissza Benedek és Sárosy János birtokaikat elfoglalták. De mivel a fejedelem még ifjú (23 éves) és nagyon ingadozó volt, 1564-ben jobbnak látták a váradi Kláraszűzek, hogy visszaszerzett vagy visszaszerzendő birtokaikat zálogba adják Báthory István váradi várnagyának, Keczeli, másként Makay Illés deáknak. Ennélfogva 1564 május 26-án a váradi öreg káptalan kiküldötte előtt Szegedi Orsolya fejedelemasszony, a konvent nevében

---

[1] Bunyitay i. m. II. 492.

[2] Temesmegyei oklevéltár. I. 593.

[3] Becsky levéltár a Nemzeti Múzeumban 1563—1565. évek és a váradi káptalan magánlevéltára. F. LII. b., 52. l.

pedig Bihari Ilona apácza kinyilatkoztatták, hogy ezen háborgós, zavargós, békételen időben nem tudják birtokjogaikat védelmezni, épületeik is romlásnak indultak s ezért Szeben és Apácza-Somogy nevű falvaikat, püspöki-i háromkerekű malmukat, 200 forintért zálogba adták Makay Illésnek. Ugyancsak neki adták zálogba a várad-velenczei utcza végén a Hévjón épült kétkerekű malmot egy puszta telekkel együtt, mert azokat Makay 200 forintért idegen kézből visszaváltotta. Ezenkívül igérték az apáczák, hogy azon költségeket, melyeket Makay Szeben falu kiszabadítására fordított, neki megfizetik.

Az így fizetendő 200 + 200 = 400 forint zálogösszegből 1565 április 21-én Keczeli, másként Makay Illés deák a váradi Szent István-káptalan előtt csakugyan kifizetett 125 forintot s ezenfelül adott neki négy kitünő kocsilovat és egy viseltes kocsit.[1]

Ha a négy kocsiló és a viseltes kocsi megszerzésekor a váradi Kláraszűzek arra gondoltak, hogy nekik előbb-utóbb mégis csak menekülniök kell, nem rosszul gondolkoztak, mert a fejedelmi udvar maga semmit sem akart tudni az ő jószágaik visszaadásáról, hanem ellenkezőleg 1564. május 30-án újra megerősítette Doroszlai Benedeket a tőlük elvett püspöki-i malom birtokában,[2] a másik udvar, a bécsi császári udvar, pedig még nagyobb veszedelmet zúdított rájuk azzal, hogy egyetlen pártfogójukat és védelmezőjüket, Báthory Istvánt, János Zsigmond követét 1565. május havában fogságba vetette. Ez végleg elkeserítette a János-Zsigmond-pártiakat s 1566. márczius 10-én azt határozta az erdélyi országgyűlés, hogy afféle egyházi renden való egyházi személyek, kik a pápai tudományhoz ragaszkodnak, a fejedelem birodalmából kiigazíttassanak. A váradi Kláraszűzek természetesen ragaszkodtak, nem ugyan a pápai tudományhoz, de a katholikus valláshoz s így nekik el kellett hagyniok régi fészküket.

Menekültek tehát régi főkegyuruk, a magyar király még megmaradt birodalmába, Nagyszombatba. Velük együtt mentek a margitszigeti szerencsétlen, domonkosrendű apáczák is. Ezek 1541-ben a törökök elől Nagy-Váradra futottak s a Váradtól nyugatra fekvő szentjánosi monostorban húzódtak meg. Ezeknek

---

[1] Becsky levéltár a M. Nemzeti Múzeumban. 1563—64. évek.

[2] Váradi káptalan magánlevéltára f. LII. l. 52. l. és Országos levéltár. Gyulafv. Cent. A. 54.

is Nagyszombat volt legalkalmasabb menedékük, mert ott állott félig üresen lelkiigazgatóiknak, a domonkosrendűeknek nagy kolostora.

A váradi Kláraszűzek is elfértek a nagyszombati apáczakolostorban, mert ott a német származású apáczák száma úgyis megfogyott. Pár év alatt a volt nagyszombati német apáczák ki is haltak s ekkor a kolostor kormányát a Váradról odaérkezett Kláraszűzek vették át. Ezek jobb jövő reményében még sokáig «a Váradi Kláraszűzek konventjének» nevezték magukat s innen van, hogy még 1588-ban is azt írják a nagyszombati kolostor falvairól (Boleráz, Páld, Nesztics), hogy azokat a váradi apáczák (Moniales Varadinenses) bírják.[1] Ez utolsó emlékük.

Névszerint a következőket ismerjük közülök: 1364. Beneti Klára, 1371. Margit fejedelemasszony, Katalin, Ágnes, másik Katalin és Ágota kartársnői, 1528. Halál Anna fejedelemasszony, 1564—65. Szegedi Orsolya fejedelemasszony és társa Bihari Ilona.[2]

Ó-Buda.

Az isteni gondviselés régóta szövögette azokat a szálakat, amelyek a Kláraszűzek óbudai egyházának és kolostorának létrehozatalára vezettek.

IV. Béla király leánya, Szent Kunigunda, Boleszló, krakói lengyel herczeg neje, Krakóban már a XIII. században megismerkedett a Kláraszűzekkel és Szandeczen, Magyarország közelében, kolostort épitvén számukra, maga is ott élte le özvegysége napjait.[3]

I. Károly királyunk neje, I. Nagy Lajos anyja, Erzsébet már gyermekkorában megfordult a Kláraszűzeknél és megragadta figyelmét azok ájtatos életmódja. Az ő édesanyja, Hedvig, I. Lokietek Ulászló lengyel király neje, annyira szerette a Kláraszűzeket, hogy férje halála után mindjárt Szandeczbe ment és közéjük lépett 1333-ban.

Ezeknek hatása alatt Erzsébet királyné 1334-ben elhatározta, hogy a magyar királynék rendes lakóhelyén és birtokán, O-Budán a Kláraszűzek részére kolostort alapít. Erre 1334. július 15-én megkapta a pápától az engedélyt.[4]

---

[1] Bunyitay i. m. II. 493.
[2] U. o. II. 494. és Becsky levéltár. 1563—65. évek.
[3] Fejér: Cod. Dipl. V/3. 43—47.
[4] U. o. VIII/3. 735—6. Theiner i. m. I. 601.

A királyné előre oly nagyszerűnek tervezte e kolostort, hogy annak felépítése, berendezése több mint egy évtizedbe került. Eközben a királyné, hogy a Kláraszűzek életmódját, szokásait jobban megismerhesse, engedélyt kért a pápától, hogy őket kolostoraikban meglátogathassa. Ennélfogva 1339. január 17-én megengedte neki a pápa, hogy két idősebb úrinővel együtt a Kláraszűzek kolostoraiba bemehessen s velük beszélgethessen.[1]

Végre 1346-ban készen lett annyira az épület, hogy a királyné felkérhette a generálist, küldjön Kláraszűzeket az ő óbudai kolostorába. A generális Erzsébet királynét úgy tisztelte, mint a «szerzetnek tisztelendő anyját és Szent-Ferencz kiváló leányát» s azért hajlott kérésére. Megbizta Mártont, a magyar provinciálist, hogy az óbudai kolostort népesítse be, részint más kolostorból hozott Kláraszűzekkel, részint új jelentkezőkkel és növendékekkel.[2]

Hihető, hogy e rendelkezés értelmében a Kláraszűzek és az új jelentkezők 1346 végén beköltöztek a kolostorba s ott egy kápolnában elkezdték Istent zsolozsmával dicsőíteni, de maga a kolostor egyháza akkor még nem volt készen. Csak 1348. június 19-én kéri Erzsébet királyné a pápát, hogy az egyház felszentelésére megjelenő híveknek adjon annyi 100 napi búcsút, ahány érsek és püspök ott meg fog jelenni. A pápa e szokatlan kérést nem egészen teljesítette ugyan, mert akkor a búcsú nagysága a megjelenő érsekek és püspökök bizonytalan számától függött volna, hanem azért adott hét évi búcsút.[3]

Már ebből lehetett sejteni, hogy a királyné az óbudai Kláraszűzek gyönyörű templomának felszentelését országos nagy ünnepségként akarta megtartani. De talán a nápolyi háború, talán egyéb akadályok miatt nem történt meg a felszentelés, sem 1348-ban, sem 1349-ben. 1350. április 8-án újra folyamodik a királyné, hogy a pápa a felszentelés napjára és a tőle akkor kijelölt ünnepnapokra az óbudai Kláraszűzek egyházát látogatóknak búcsúkat adjon. A pápa tehát adott a felszentelés napjára egy évi és negyvennapi búcsút, Szent-Ferencz és Szent-Klára ünnepeire, ugyanannyit a nagyünnepekre, a védőszentnek, Boldogságos Szűz Máriának négy jeles ünnepére, a Szeplőtelen Fogantatás napjára, Szent-

[1] Theiner i. m. I. 698.
[2] Anjoukori Okmánytár. IV. 611.
[3] Bossányi: Regesta Supplicationum. I. 272. Theiner i. m, I. 764—65.

Mihály, Szent-Iván, az apostolok, az evangelisták, a négy egyházi tanító, Szent-István, Szent-Lőrincz vértanuk, Szent-István, Szent-László királyok. Szent-Imre herczeg, Szent-Szaniszló, Szent-Venczel vértanuk, Szent-Antal hitvalló, Szent-Gellért, Szent-Albert (Adalbert) vértanuk, Szent-Márton, Szent-Miklós, Szent-Lajos püspökök, Szent-Katalin vértanu, Szent-Margit, Szent-Anna és Szent-Erzsébet napjaira 100—100 napi búcsút.[1]

Ez év őszén, október 25-én érkezett vissza Nagy I. Lajos diadalmasan és békével a nápolyi második hadjáratról. Ekkor kellett tehát végbemenni az óbudai egyház régen várt ünnepies felszentelésének s a búcsúlevél kihirdetésekor egyúttal ki voltak jelölve azok a napok, amelyeken ez egyházban ünnepies tiszteletet kellett tartani s amelyeken a hívek megjelenését is óhajtották.

Ó-Budának melyik pontján állott ez a «csodálatos művű» (mirifici operis) egyház s a kolostor, azt most teljes biztonsággal meghatározni nem lehet.

Némi tájékozás nyújt az alapító királynénak azon 1348-iki értesítése, hogy a Kláraszűzek egyházát és kolostorát a régi prépostsági Szent-Péter-templom mellé építette (iuxta exclesiam beati Petri).[2] Ez a Szent-Péter-egyház pedig az 1355 iki határjárás szerint a Margit-sziget északi csúcsával szemben a Templom-utcza tájékán, tehát a mostani plébánia-templom helyén állott. Ettől nyugatra a Kisczelli- és Tavasz-utczák között épen a mai református lelkészlak és templom telkén 1908-ban pompás és csiszolt márvánnyal ékített épületrészek jöttek napvilágra. Lux Kálmán építőművész meghatározása szerint e falmaradványok nem egyebek, mint egy díszes keresztfolyosó töredékei.[3] Ha ez áll, akkor e keresztfolyosó nem az óbudai prépostság épületéhez tartozott, mert a prépostságnak ilyenre nem volt szüksége, hanem az óbudai Kláraszűzek csodálatos művű kolostorához, mert ez meg keresztfolyosó nélkül nem szűkölködhetett.

Az 1606-iki és 1684-iki rajzok Ó-Budán három nagy épületcsoportot mutatnak. Ezek közül a felső csoport erősen román ízlésű templom romjainak látszik. A másik két csoport magasabb

---

[1] Bossányi i. m. II. 212. Theiner i. m. I. 780—81.

[2] Fraknói kéziratgyűjteménye a Nemzeti Múzeum levéltárában.

[3] Lux Kálmán: Árpádkori építészeti maradványok Ó-Budán. Budapest, 1906. Külön lenyomat.

és egymáshoz közel álló épületekre mutat.[1] A felső lehetett tehát a régi ferenczrendű egyház, mert ez az 1755-iki határjárás szerint valóban Ó-Buda felsőrészén állott s a ferenczrendűek kapuja a mezőre, Fehéregyháza felé nézett. Az alsó, két egymás közelében álló nagy magas épület közül az egyik volt a prépostsági templom, a másik a Kláraszűzek kolostora és egyháza.

1352. július 2-án I. Lajos király maga folyamodik azért, hogy a pápa az óbudai Kláraszűzek egyházát látogatók részére búcsúkat engedélyezzen, remélve, hogy az ő közbenjárásának nagyobb eredménye lesz. VI. Kelemen pápa csakugyan a templomszentelés évfordulójára hét évi, a többi ünnepekre pedig egy és negyedévi búcsút engedélyezett ez egyházban ájtatoskodóknak. Érdekes, hogy az óbudai Kláraszűzek óhajtották megtartani Szent-Orsolya és társnői napját is búcsúünnepként, de a pápai fogalmazó még nem sokat hallhatott ott Avignonban az ünnepről s azért Undecim millium virginum helyett duodecim milliumnak írta.[2] 1358-ban I. Lajos megint közbenjárt, de most már nem az egyházat látogató világi hívek, hanem egyenesen az óbudai fejedelemasszony és a többi Kláraszűzek részére kér búcsút. VI. Incze pápa egy évi és negyvennapi búcsút engedélyez nekik bizonyos ünnepeken.[3]

Az öreg királyné buzdító szavának és a csendben Istent dicsőítő jámbor életnek oly nagy ereje volt, hogy Ó-Budán a Kláraszűzek száma csakhamar több mint százra emelkedett. Maga Erzsébet királyné említi fel 1389-ben, hogy Isten kegyelméből több mint 100 főúri és nemesi leányt helyezett el a kolostorban.[4]

Ezek el voltak ugyan zárva a világ zajától, de amennyiben szükséges volt, érintkezhettek legközelebbi hozzátartozóikkal, mert a kolostor vasrácsos, nagy ablakánál fogadhatták szüleiket, testvéreiket, rokonaikat és velük beszélhettek. Néha a kolostor falain belül is láthattak vendégeket, mert az öreg királyné, később az ifjú király s egyes főúri asszonyok az apostoli széktől engedélyt kértek és kaptak a kolostorban való látogatásra s a belső helyiségek megtekintésére. Így engedte meg 1351 július 10-én VI.

---

[1] U. o.

[2] Monumenta Romana episcopatus Vesprimiensis, II. 155.

[3] U. o. 174.

[4] U. o. 179.

Kelemen pápa az öreg királynénak, hogy több tisztes főúri nővel együtt bemehessen a kolostorba, csak ne egyenek és ne háljanak ott.[1] 1353 augusztus 31-én VI. Incze pápa I. Lajos királyunknak is megadta azt a nagy kiváltságot, hogy négy tisztességes öregebb úrral együtt bemehessen a Kláraszűzek óbudai és többi magyarországi kolostoraiba. Ugyanakkor az öreg királyné részére is megujította az 1351-iki engedélyt.[2]

A számos főúri leány a szabályok értelmében szívesen végezte ugyan a közönséges háztartási teendőket is, de azt tapasztalták, hogy ez elvonja őket az istentisztelettől és a lelkiélettől. Azért az óbudai Kláraszűzek 1350-ben azt a kérést terjesztették a pápa elé, hogy az ilyen teendők végzésére világi szolgálókat tarthassanak a kolostorban. Kérésüket támogatta az öreg királyné is. VI. Kelemen pápa tehát főleg azért, hogy szabadabbak legyenek az istentisztelet végzésében, megadta az endedélyt s a magyarországi provincialist bízta meg, hogy számukra világi szolgálókat fogadjon.[3]

Ez azonban még mindig nem volt elég a nagy kolostor kiszolgálására. Szükség volt még gondviselő ügyészekre, sáfárokra, gazdatisztekre. Ezek a kolostoron kívül, de annak közelében laktak, hogy a szolgálatra mindig könnyen felszólíthatók legyenek. Az öreg királyné a kolostor összes tisztviselőit és alkalmazottait ki akarta volna venni a rendes plébános joghatósága alól s azt óhajtotta, hogy azok a Kláraszűzeknél istentiszteletet végző ferenczrendüektől vegyék a szentségeket s a kolostor temetőjében (szintermébe) temetkezzenek, de a pápa 1359 december 31-én csak azt engedte meg, hogy csupán a bentlakó világi szolgálók vehetik a szentségeket az egyházukban működő ferenczrendűektől.[4]

1358-ban az öreg királyné azt szerette volna elérni s arra is kérte a pápát, hogy adja meg az óbudai kolostornak az előzőleg a ferenczrendűeknek engedélyezett összes kiváltságokat a kolostor egyházának az összes Szent-Ferencz és Szent-Klára ünnepeire másutt érvényes búcsúkat. De a pápa csak a Kláraszűzeknek adott

---

[1] Theiner i. m. I. 797.

[2] Theiner i. m. II. 4—5. Bossányi i. m. II. 274.

[3] Theiner i. m. I. 780.

[4] Monumenta Rom. eppatus Vesprimiensis. II. 179., 180. Bossányi i. m. II. 345—46. Theiner i. m. II. 37. Fejér: Cod. Dip. IX/3. 58. IX/7. 170.

összes kiváltságokat terjesztette ki az óbudaiakra. Kérte továbbá a királyné, hogy nem csupán az óbudai Kláraszűzeknek, hanem a náluk istentiszteletet végző ferenczrendű atyáknak, a kolostor ügyeivel foglalkozó gondviselő ügyészeknek és a többi világi tisztviselőknek is adja meg haláluk óráján a teljes búcsút. De a pápa ezt is sokalta s csak a Kláraszűzeknek engedélyezte a haláluk óráján nyerendő teljes búcsút, mert csak ezeket tartotta arra elkészülteknek.[1]

Maguk az óbudai Kláraszűzek a fejedelemasszony szabad választásának jogát kérték ez időben a pápától és VI. Incze pápa ezt nekik 1359 február 21-én meg is adta, átírván és megerősítvén e végből IV. Incze pápának erre vonatkozó rendeletét.[2]

Az egyházi javak és kiváltságok megszerzése közben a kolostorban élők testi szükségleteiről is kellett gondoskodni. Ez nem csekély dolog volt abban az időben, midőn az ingatlanok nagyon le voltak kötve s maga a király is csak esetről-esetre az összes rokonok és szomszédok lemondásával eladóvá vált vagy egyes családok kihaltával a koronára (királyi kincstárra) szállt birtokok felett rendelkezett. Hozzá még, legalább eleintén, Ó-Buda körül kellett a megszerzendő birtoknak feküdnie, mert csak innen lehetett élelmiszereket és könnyen biztosan beszállítani.

E végből tehát Erzsébet királyné 100 márka ezüstért megvette a mai Pilisszántó és Csobánka falvak közt feküdt Kandé falut és azt 1349 augusztus 12-én az óbudai Kláraszűzeknek ajándékozta.[3] Azután vett nekik egy szőllőt az Ó-Budával határos Üröm faluban, egy másikat pedig a közeleső Borosjenő faluban. Majd megszerezte nekik Üröm falu telkeinek nagyobb részét s 1355-ben őket ezek birtokába hivatalosan beiktatta.[4] Saját királynéi jövedelméből nekik adta 1351 január 20-án az Ó-Budától délre eső Szent Jakab faluban szedett vámot.[5]

Kissé már távolabb esett, de az alapító királyné első ajándékai közé tartozott a somogymegyei Gyógy falu (most Kis-

---

[1] Monumenta Rom. eppatus Vesprimienis II. 179. Fejér: Cod. Dip. IX/3. 57—58.

[2] Theiner i. m. II. 40.

[3] Anjoukori Okmánytár V. 316.

[4] U. o. V. 527. VI. 41. 187. 192. 214. 281.

[5] Fejér: Cod. Dip. IX/2. 80—81.

Gyugy-puszta, Kőröshegy és Bálványos falvak közt), mert az ünnepies adománylevél kelte 1349 augusztus 22.[1]

Mivel más, nagyobb uradalmat a főváros közelében nem tudott szerezni, 1350 végén elhatározta, hogy a királynéi udvartartásra szánt birtokokból ad nekik három falut s választása a Borsodmegye északi részén fekvő Edelény, Borsod és Sáp falukra esett. Ezek elajándékozásához azonban a királynak és a királyi tanácsnak beleegyezése kellett. Ezért fiához fordult, I. Lajos, mint jó fiú, nem tudta megtagadni anyjának kérését, a királyi tanács is helyesnek látta a királyné szándékát és így 1351 január 8-án már ki volt állítva az oklevél a király és a királyi tanács beleegyezéséről s 1351 január 20-án pedig Erzsébet királyné most már egész jogosan odaajándékozta e három falut az óbudai Kláraszűzeknek.[2]

1353-ban már ki kellett bővíteni a kolostort s azért Erzsébet királyné az óbudai polgároktól a kolostor szomszédságában tíz telket vásárolt össze számukra, összesen 81 márkáért.[3] A következő évben a budai káptalan előtt megígérte, hogy régebben vett óbudai házát halála után nekik fogja hagyni. Ezt a rendelkezését 1355 után csakugyan könnyen megvalósíthatta, mert 1355-ben I. Lajos király négy somogyi és szalai falut a budai prépostságnak Ó-Buda azon részéért, mely addig a prépostságé volt, s így az egész Ó-Budát a királynéi uradalomhoz csatolta.[4]

Unokahugának, Bolka ipolyi (oppelni) herczeg leányának, Kunigundának vagy magyarosan Kingának eltartásáról az öreg királyné külön gondoskodott. E végből 1355-ben az óbudai Kláraszűzek közt Istennek szolgáló Kunigundának ajándékozta a Szentlélek-ispotály közelében (a mai óbudai Fő-tér tájékán) a Hévvizen épített malom felét, oly kikötéssel, hogy Kunigunda halála után ez is a kolostoré legyen. Biztosság okáért 1361-ben Kunigundát 1361-ben e malom felének birtokába beiktatták.[5]

Az adott jószágok és jövedelmek birtokában az óbudai Kláraszűzeket az öreg királyné biztosság okáért az apostoli székkel is megerősíttette 1353-ban.[6]

---

[1] Fejér: Cod. Dip. IX/1. 660.
[2] U. o. IX/2. 53—55. 80.
[3] Anjoukori Okmánytár VI. 81.
[4] Anjoukori Okmánytár VI. 354.
[5] Országos Levéltár Dl. 5080.
[6] Fejér: Cod. Dip. IX/2. 248. Theiner i. m. II. 4. Bossányi i. m. II. 273.

Ezzel azután a nagylelkű alapítónő legalább egy időre elégnek tartotta az óbudai Kláraszűzekről való gondoskodást a maga részéről. Bizton számított arra, vagy talán már tudta is, hogy mások is követik az ő jó példáját és segítenek az óbudai Kláraszűzeken.

És csakugyan mindjárt 1353-ban jelentkezett az óbudai kolostor második nagy jótevője Magyar Pálné, Gelsei Margit a Nádasdnemből. E jámbor nő 1353 október 31-én súlyos betegen feküdt óbudai lakásán s azért magához hivatta a budai káptalan két kanonokját s ezek előtt vasvármegyei birtokaiból Gelse, Sárfi és Sárfő mézadó falvakat, továbbá Derze nevű veröczemegyei örökölt birtokát végrendeletileg az óbudai apáczakolostornak hagyta bizonyos kikötésekkel, nevezetesen holta napjáig a haszonélvezetnek fentartásával.[1] Maga az öreg királyné vitte a budai káptalannak erről szóló hiteles levelét a királyhoz s kérte, hogy ahhoz hozzájáruljon. 1354 január 27-én a király beleegyezéséről szóló levél is ki volt állítva.[2]

Nemsokára azonban nem a végrendelkező, hanem a fia Magyar László halt meg. A szörnyű csapástól megszomorodott anya a Kláraszűzek új egyházában választott fia holt tetemének sírhelyet és oda kívánkozott temetkezni akkor ő maga is. Ezért 1355 márczius 15-én megint magához hivatta a budai kanonokokat és azok előtt Alsó-, Felső-Adorján nevű bodrogmegyei falvait mindjárt a kolostornak ajándékozta, Révbács, Máté, Bel-Szalka, Kül-Szalka, Jármitelek, Remeteszeg és Ejeg nevű (szabolcs- és szatmármegyei) birtokait pedig halála esetére annak hagyományozta.[3]

Ez ajándékozás erejénél fogva a két Adorján birtokába az óbudai Kláraszűzeket már 1355 április 26-án beiktatták.[4] E falvakat azután állandóan megtartották és 1358 január havában I. Lajos királyunk látogatást tévén az óbudai kolostorban, a Kláraszűzek alázatosan kérték e falvak birtoklásához a királyi jóváhagyást és megerősítést. Meg is kapták az erről szóló 1358 február 12-én kiállított ünnepies kiváltságlevelet.[5]

---

[1] Anjoukori Okmánytára VI. 127.

[2] U. o. 167.

[3] Fejér: Cod. Dip. IX/2. 435—37. 433—34. A helynevekre nézve v. ö. Zichy cs. okm. III. 325—26.

[4] Anjoukori Okmánytár VI. 298.

[5] Fejér: Cod. Dip. IX/2. 668—70.

Az 1355-ben igért szabolcs- és szatmármegyei birtokokat azonban majdnem elvesztették, mert Magyar Pálné egyéb jótékony célokat is forgatott elméjében s ezek megvalósítása végett végrendeletét meg akarta változtatni. Az öreg királyné azonban segítségükre sietett a Kláraszűzeknek, 600 forintot fizetett Magyar Pálnénak, csakhogy szándékát meg ne változtassa, hanem e birtokokat Révbács hijával az óbudai kolostornak mindjárt átengedje. Így azután a Kláraszűzeket 1361-ben Máté, Szalka és a többi szatmármegyei falvak birtokába beiktatták.[1] E távoleső birtokok azonban nem voltak eléggé jövedelmezők s azért 1367-ben az első névleg ismert fejedelemasszony, Margit (vezetéknéven alkalmasint Romhányi) társnőivel egyetértőleg eladta a jószágokat, a mai Mátészalka és Jármi községek területét a Csaholyi családnak 2000 forintért.[2]

Magyar Pálné után második nagy jótévője volt az óbudai kolostornak Marocsuk lengyel vitéz, Erzsébet királyné lovászmestere és Beregmegye főispánja. 1360-ban kelt végrendeletében a kolostornak hagyta pozsonymegyei jószágait, különösen a fontos Diószeget oly feltétellel, hogy a kolostor egyházában a Szentháromság dicsőítésére oltárt emeljenek és őt odatemessék.[3]

1361-től kezdve maga I. Lajos király beáll a jótévők sorába. Ez év végén «az édesanyai könyörgésre hallgatva» az óbudai kolostornak ajándékozza a szepesmegyei Somogy (később Smizsán, most Szepessümeg) falut.[4] 1367-ben anyjának szüntelen könyörgésétől legyőzetve a Szentlélek-ispotály közelében levő malom másik felét is nekik adta (a másik fele 1355-óta a Bolkó herczeg leánya, Kunigunda tartása fejében úgy is az övék volt.)[5] 1368-ban anyjával egyetértve az előbb 1200 forintért megvett közeleső és később nagyramenendő Czegléd város birtokával örvendeztette meg őket.[6]

Nem tudjuk, hogy kik ajándékozták az óbudai Kláraszűzeknek a bácsmegyei Félegyház és Doroszló részét, továbbá a Budától északra eső Monyorós (Mogyorós) falvakat, csak az bizonyos, hogy 1361-ben már ezek is az övék voltak.[7]

---

[1] Országos Levéltár. Dl. 5066.
[2] Zichy-család okmánytára III. 325—26.
[3] Rupp, Budapest története. 27.
[4] Fejér: Cod. Dip. IX/3. 227—28.
[5] U. o. IX/4. 43. 44. 55—57.
[6] U. o. IX/4. 123. 130—35.
[7] U. o. IX/3. 275. 298.

1361-ben sikerült az öreg királynénak az Ó-Budával szomszédos Békás-megyeren birtokot vennie. Ezt ő természetesen az óbudai Kláraszüzeknek adta.[1] 1365-ben ugyanő visszavette tőlük a szentjakabi szárazvámot, de helyette átengedte a sokkal jövedelmezőbb óbudai révvámot.[2] 1369-ben azonban a szentjakabi szárazvámból is részt juttatott nekik, mert abból évenkint 240 forintot unokahugának Opolyi Kunigundának tartására rendelt.[3]

Kunigunda mint Kláraszűz természetesen megint nem a maga élvezetére, hanem a kolostor javára fordította a neki szánt jövedelmeket. Így 1372-ben megvett a kolostorhoz két közeleső óbudai telket, az egyiket 200 forintért, a másikat 180 forintért.[4]

A többi Kláraszüzek is hozományaikkal vagy örökölt birtokaik egy részével gyakran gyarapították a kolostor jószágait. 1363-ban Romhányi Margit Kláraszűz, mint egyszerű nemes ember leánya, békásmegyeri szőllejét ajándékozta kolostorának,[5] de már Garay Margit, Miklós nádor leánya egyszerre három falut hozott, mert atyja leánya beöltöztetésekor a pozsonymegyei Diószegtől északra eső Dudvágszeget, Szentmihályt és Dombót ajándékozta az óbudai kolostornak.[6]

Ezen nagyterjedelmű, egymástól és Ó-Budától távoleső jószágok jövedelmeinek beszedésével a Kláraszüzek természetesen nem foglalkozhattak, hanem gazdatiszteket és ügyészeket tartottak. Kivált nagy szükségük volt jó ügyészekre, mert azok nélkül jogaikat, vagyonukat meg nem védhették volna.

A királyi udvar e tekintetben is segítségükre sietett, mert rendesen a királyi legfőbb törvényszék, az országbírói hivatal egyik jártas fiatal emberét bízta meg az óbudai apáczák jogainak védelmével. Ezek adtak azután a Kláraszüzeknek tanácsot a gazdatisztek és sáfárok kiválasztására. Így már 1367-ben Csermelyfi István, az országbírói törvényszék ítélőmestere (protonotoriusa) volt az ő ügyészük és ő vitte keresztül, hogy a Szentlélek-ispotályhoz közeleső malom feléről Lóránt budai polgárt 220 márka, azaz 880 forint kárpótlásért lemondathatták.[7] Oly

[1] U. o. 7. IX/3. 328.
[2] Fejér: Cod. Dip. IX. 528—31.
[3] Országos Levéltár Dl. 5800.
[4] U. o. Dl. 9127.
[5] U. o. Dl. 5239.
[6] U. o. Dl. 6987.
[7] Fejér: Cod. Dip. X/4. 110—11.

fontosnak tartotta Csermelyfi e felhévvizi (Buda és Ó-Buda közt eső) malom megszerzését és biztosítását, hogy I. Lajos kanczelláriájával az összes reávonatkozó okleveleket átiratta és megerősítette.[1]

Ezen ügyészek tanácsára egyezkedtek ki a Kláraszűzek régi jóakarójukkal, özvegy Magyar Pálnéval, nehogy az ő halála után az ő különböző időben tett ígéretei és rendelkezései miatt perelni legyen szükséges.

1369-ben özvegy Magyar Pálné már nem Ó-Budán, hanem Pápóczon lakott s itt épített két egyházat s alapított ezek mellé egy prépostságot és egy perjelséget. Ezek befejezésére sok pénzre volt szüksége s azért elküldötte az új pápóczi prépostot az óbudai Kláraszűzekhez s felajánlotta az egyezséget. Ezek elfogadták s így az ő ügyészük, Szentpétery László deák a pápóczi prépposttal együtt megjelent Opolyi László nádor előtt s ott írásba foglalták az egyességet. E szerint Magyar Pálné mindjárt átadta az apáczáknak az Ó-Budához közeleső s így nekik nagyon jövedelmező Tinnye falut, továbbá Zalamegyében Hosszú-Pák, Boldogasszony-Pák és Szentandrás-Pák (most Pákok és Boldogasszonyfa falvakat), az apáczák ellenben ezért, hogy mindjárt hasznát vehessék e birtokoknak, fizettek 5000 forintot.[2]

Másik ilyen ügyészük Pálfia Tamás 1367 május 26-án átiratta a pozsonymegyei Alsó-Jánok és Magyar falvak határairól szóló oklevelet.[3] Ebből látjuk, hogy e falvak már akkor alkalmasint Marocsuk lengyel vitéz és beregi főispán adományából, az övék voltak. Alsó-János környékén még több kis birtokokat is kaptak vagy szereztek, mert Kis-Vata nevű falu lakosai 1363-ban.[4] Alsó-Jánok, Magyar és Tárnok lakosai 1381-ben[5] az óbudai apáczáknak, illetőleg az ő ügyészeiknek engedelmeskedtek. 1374-ben Bánk-Vata egy részét megvették Pál pozsonyi kanonoktól, 22 márkáért,[6] 1384-ben pedig Karcsay Jakabtól szerezték meg 10 hold terjedelmű Kenderföld nevű részt 30 márkáért.[7]

---

[1] U. o. 54—55.
[2] Fejér: Cod. Dip. IX/4. 202—06. V. ö. Anjoukori okm. IV. 480.
[3] Anjoukori okm. IV. 533.
[4] Esterházy Oklevéltár. 24—25. Rupp. Budapest története. 27.
[5] Fejér: Cod. Dip. IX/7. 441—43. IX/5. 551—53.
[6] Országos Levéltár. Dl. 6218.
[7] U. o. Dl. 7071.

Mielőtt meghalt volna, az ő javukra még egy nagyobb birtokrendezést hajtott végre I. Lajos király. Borsod-, Szepesmegyei és egyéb szétszórt birtokaik helyett cserébe odaadta nekik a szondi nagy uradalmat. 16 egymás mellett, egy határvonalon belül fekvő faluból állott az uradalom, névszerint Belső-Szond, Külső-Szond, Széplak, Egyedújfalu, Monostorszeg, (de nem a mai!), Császló, Füzér, Től, Bajkod, (most Bajkút), Hurkusz, Prága, Falkomár, Krakó, Tótfalu, Cseresfalva és Alask falvakból (ez utóbbinak csak feléből).[1]

Mivel e nagy uradalom a Duna mellett feküdt, innen mindent hajóval lehetett felszállítani Ó-Budára s így a kolostor élelmezése sokkal könnyebb volt. Bizonyára ez vezette mind a királyt, mind a kolostor ügyészeit és gondviselőit e csere végrehajtására.

Az összes jószágok jövedelmezőségét nagyon előmozdította volna, ha sikerült volna az egyházi hatóságoknál kivinni, hogy e birtokok lakosai tizedet ne fizessenek, maga a kolostor pedig a pápai követek utiköltségeihez való hozzájárulástól fölmentessék. Azért mind az alapító királyné, mind az apáczák és ügyészeik mindent elkövettek, hogy e mentességeket megszerezzék.

Erzsébet királyné már 1353-ban kérte VI. Incze pápát, hogy VIII. Bonifácz és XXII. János pápáknak a Kláraszűzek birtokainak tizedmentességéről szóló 1300-iki és 1325-iki kiváltságai az óbudai apáczák birtokaira is kiterjesztessenek.[2] 1358 végén ugyanő külön követet küldött Avignonba, a pápák akkori székhelyére s kérte az óbudai apáczák részére mindazon kiváltságok megerősítését, melyeket az előző pápák általában a Kláraszűzeknek engedélyeztek.[3]

A pápa az öreg királyné kérését meghallgatta. Ennek következtében 1359-ben egymásután állította ki a pápai kanczellária az ólompecsétes bullákat az óbudai apáczák javára. 1359. február 22-én írta át és erősítette meg a pápa XI. Benedek kiváltságlevelét, márczius 14-én VIII. Bonifáczét, márczius 31-én XXII. Jánosét.[4] A királyné követe e fontos bullákról mindjárt ott,

---

[1] Fejér: Cod. Dip. IX/5. 593. Csánki: Magyarország történelmi földrajza. II. 177. 192. I. 165. V. ö. Borovszky: i. m.

[2] Bossányi i. m. II. 263.

[3] U. o. 345.

[4] Fejér: Cod. Dip. IX/3. 62. Theiner: II. 49, 43. Fejér: IX/7. 183—87.

Avignonban, másolatokat is készíttetett,[1] mert sok helyen akarták a bullákat részint eredetiben, részint hiteles másolatokban felmutatni. A kiváltságoknak érvényt kellett szerezniök az esztergomi és kalocsai érsekeknek meg a váczi püspöknek s azért őket a pápa 1359. június 30-án az óbudai kolostor oltalmazóivá nevezi ki.[2]

Azonban épen az egyik oltalmazó, Telegdy Tamás, a kalocsai érsek belátta, hogy e kiváltságok a magyar állapotokra vagy épen nem, vagy csak nehezen alkalmazhatók. Olaszországban, ha egy darab kertből vagy egy kis darab földről nem kapta meg a püspök a tizedet, nem volt olyan nagy baj, de az óbudai apáczák egész falvakat, egész uradalmakat kaptak, ha ezek lakosai nem a püspöknek vagy egyéb tőlük kijelölt egyházi személyeknek fizetik a tizedet, hanem másoknak, ezek megélhetését teszik koczkára s azonfelül ezeknek százados, szerzett jogait sértik meg vele.

Kitünt e nagy sérelem a borsodmegyei Edelény, Sáp és Borsod falvak tizedeinél. E falvak épen abban a kis-borsodi kerületbe estek, amelyeknek tizedét az egri püspök valaha az egri kanonokoknak engedte át. A tized negyede pedig az olvasókanonoknak járt.[3] A kanonokok tehát és az olvasókanonok nagy kárt szenvedtek volna, ha három falu tizedét illetőleg tizede negyedét nem kapják meg. Azért az egri káptalan kifogást tett a pápai bullák ellen s azt is állította, hogy a tizedmentesség csak az apáczák személyeit illeti meg, de nem a később szerzett vagy kapott falvak lakosait. Az érsek nem tudta a vitát eldönteni s azért 1362. október 13-án a pápát kérte meg, hogy döntsön, vonatkozik-e XI. Benedek kiváltsága az ilyen esetre?[4]

Az egri káptalan igazsága oly szembeszökő volt, hogy az óbudai apáczák, vagyis inkább ügyészeik a pert elvesztették.

1373-ban Erzsébet királyné újra folyamodott a tizedmentességért. XI. Gergely pápa akkor okosan úgy adta azt meg, hogy nem okozott vele sérelmet másoknak. Kimondotta, hogy az apáczák ne fizessenek tizedet olyan földek után, amelyeket saját költségükön művelnek meg és amelyeket ezentúl ők fognak fel

---

[1] Fejér: Cod. Dip. IX/3. 61—63. VIII/4. 103.

[2] U. o. IX/7. 181—83.

[3] Adatok az egri egyházmegye történetéhez. III. 440, 444—45.

[4] Blahó: Exempla antiquarum literarum. A ferenczrendüek gyöngyösi levéltárában. Batthyány Ignácztól kapta.

művelés alá.[1] Tehát, ha valamelyik szöllőt nem az ő jobbágyaik művelték, hanem külön napszámosokkal ők műveltették, vagy ha új szöllőt ültettek, ezek után nem fizettek tizedet, de a többi egyházak a régi tizedet megkapták.

Ezzel azonban az óbudai apáczák, illetőleg jobbágyaik nem voltak megelégedve s azért XI. Gergely pápa halála után több helyütt megtagadták a tizedfizetést a régi jogosultaknak. De az érsekek és püspökök se hagyták az ő jogaikat, hanem egyházi büntetésekkel, nevezetesen az istentisztelet felfüggesztésével büntette a lakosokat. 1381 október elején egyszerre öt község előljárói jelentek meg emiatt Pozsonyban és részint a közjegyző, részint a pozsonyi káptalan előtt kinyilvánították, hogy inkább akarnak engedelmeskedni az egyházi hatóságnak, mint földesuruknak és ezentúl megfizetik a tizedet az érseknek. E községek voltak: Alsójánok, Magyar és Tárnok a Csallóközből, továbbá az ismeretlen hollétű Rény és Sokolchia,[2] de ez utolsó alatt Szakolczát kell értenünk, e város csak ideiglenesen, zálogban lehetett az óbudai apáczák kezén, mert hiszen 1372 óta szabad királyi város volt.

A tinnyei lakosokat Benedek veszprémi püspök 1384-ben esküvel kötelezte, hogy a szokott tizedet neki fogják fizetni mindaddig, míg a pör a püspök és az óbudai apáczák között el nem dőlt.[3]

1385-ben tehát újra valamennyi püspök ellen pert akartak indítani a kolostor ügyészei s evégből megkérték a provinciálist, hogy ő és társai mutassák fel a káptalanok előtt VIII. Bonifácz és XXII. János pápák azon bulláit, amelyek a Kláraszűzek tizedmentességére vonatkoznak. Ezek el is mentek és kértek e bullákról hiteles másolatokat.[4] De az 1386-ban bekövetkezett nagy felfordulás (a királynék elfogatása stb.) és egyéb akadályok miatt elmaradt a további perlekedés és belenyugodtak XI. Gergely határozatába. Bizonyos legalább is az, hogy például Czegléd tizedét továbbra is a váczi püspök kapta meg,[5] 1413-ban pedig még olyan óbudai földek tizedét se tudták megnyerni, amelyet maguk

---

1 Monumenta Rom. eppatus Vesprimiensis, II. 219—20.
2 Fejér: Cod. Dip. IX/5. 551—53.
3 Monementa Rom. eppatus Vesprimiensis, IV. 359.
4 Fejér: Cod. Dip. X/3. 297—99. X/8. 190—92.
5 V. ö. Adatok az egri egyházmegye történetéhez. I. 517.

műveltettek, mert annak tizedéhez a budai káptalannak régibb joga volt.[1]

Kevesebb akadállyal járt olyan kedvezmények megszerzése, amelyeket a király osztogatott. 1361-ben I. Lajos az óbudai kolostor vámot szedő birtokait felmenti a királyi lovászmesternek azelőtt fizetett egy márka ajándék megadása alól.[2] 1365-ben édesanyjával egyetértve az óbudai apáczák javára visszavonja mindazon vámkedvezményeket, amelyeket eddig egyes utazóknak adott. Ennélfogva ezentúl, ha valaki az ő réveiket, hidaikat használta, bár másutt nem fizetett vámot, itt köteles volt az megfizetni.[3]

Előadván így egyfolytában, amit az óbudai nagyszerű kolostor alapításáról, egyházáról, kiváltságairól, birtokairól és jövedelemforrásairól tudunk, ismertetni fogjuk lehetőleg időrendben, az óbudai Kláraszűzek belső életével többé-kevésbbé összefüggő eseményeket és változásokat.

1373-ban az óbudai Kláraszűzek megszerezték azt a 26 holdnyi területet, amely Ó-Budán Kurczán-vára, a királynéi udvar, a nagy ország-út és az ő kolostoruk közt terült el.[4]

1375-ben Dorottya nevű Kláraszűz és így utána a kolostor megkapta az egyik budai ház felét. 1375-ben lépett be közéjük Laczkfy Imre nádor özvegye, Nagymartoni Katalin és hozományként vette nekik 20 forintért egy óbudai házat.[5]

1377-ben Balázs budai kanonok magára vállalta az ő összes birtokaik ügyeinek vezetését s azért őt egyetemes ügyészükké nevezték ki.[6]

1380-ban deczember 29-án meghalt az ő alapítónőjük, pártfogójuk és nagy jótevőjük az öreg Erzsébet királyné. Végső akarata szerint az ő egyházuknak «Krisztus teste» kápolnájában helyezték el nyugalomra. 1380. április 6-án kelt végrendeletében még egyszer megemlékezett az ő kedves óbudai Kláraszűzeiről és hagyott nekik egy atlaszból készült papi öltözéket és 50 márka ezüstöt.[7]

---

[1] Batthyány: Leges ecclesiasticae. III. 391—5.
[2] Fejér: Cod. Dip. IX/3. 240—43.
[3] Fejér: Cod. Dip. IX/3. 498. 99.
[4] Országos Levéltár. Dl. 9127.
[5] Rupp: Budapest története. 27—28.
[6] Országos Levéltár. Dl. 6420.
[7] Fejér: Cod. Dip. IX/5. 401—5.

1383. február elején, mint említők, Garay Margit, a hires és gazdag Miklós nádor leánya, lépett közéjük és az ő beöltöztetésének kedves ünnepén maga Mária királyné is megjelent.[1]

Nagyon szerette és tisztelte őket az akkori óbudai biró Kósafia Peterman is. Ennek jeléül 1390-iki végrendeletében budai házát és szöllőjét csak haszonélvezetre hagyta nejének, leányának és nőtestvérének. Ezek halála után a ház és szöllő az óbudai Kláraszűzeket illette. Anitnak hívták azt a fejedelemasszonyt, aki a végrendelkezésről tudomást vette s Peterman nejének halála után felerészét a szőllőnek és háznak már átvehette.[2]

1391-ben nem kisebb úr mint a királyi ügyigazgató, Nyitray Miklós, volt kiküldve a királytól és királynétól az óbudai apáczák jogainak védelmére. Ő tehát átiratván a Major Miklóstól és nejétől 1372—73-ban megszerzett telkekre vonatkozó szerződéseket egyúttal kivitte, hogy azokat a királynénak fizetendő földadó alól mentesítették.[3]

1401-ben egy másik Laczkfyné és pedig az 1497-ben Körösudvarhelyen összevagdalt Laczkfy István özvegye, Anna, több évi ismeretség és összeköttetés után nagy jót tett velük, mert nekik adta roppant értékes, 3300 forintért, akkoriban roppant nagy pénzért vett házát, csak azt kötvén ki, hogy el ne adják és ha esetleg reá szorul, holta napjáig használhassa.[4] Ugyanez évben Szencsei Miklóstól egy óbudai házát veszik meg, aránylag a budavári házhoz mérve kis áron: 50 forintért.[5]

1402-ben Sárkányi Miklós bánnak özvegye náluk választott magának sírhelyet s ezért adott nekik 12 fiatal lovat s nekik hagyta azt az óbudai házat, amelyikben ő lakott. A 12 ló árát a kolostorban szükséges javításokra kellett fordítani.[6]

1406-ban Anit fejedelemasszony és az egész konvent az óbudai vámot haszonbérbe adja Vámos Pálnak 50 évi forintért.[7]

Egy 1409—12. években folyt hosszas perből megtudjuk, hogy ez időben főúri hölgyeink kincseiket, drágaságaikat az óbudai

---

[1] Országos levéltár. Dl. 6987.
[2] U. o. 4777.
[3] Országos levéltár. Dl. 9127.
[4] Fejér: Cod. Dip. X/4 a második 70—71 l.
[5] Rupp: Budapest története. 28. l.
[6] Országos levéltár. Dl. 8691.
[7] U. o. Dl. 9264.

kolostorban, mint tolvajoktól teljesen biztos helyen szokták elhelyezni megőrzés végett. Igy tett 1409. január 22-én Szent Ágnes napján Alsáni, másként Logodvárallyai Gergelynek özvegye (Pálfia Gergely leánya) is. Az óbudai Kláraszűzekre bízta az ő ezüst öveit, tálait, serlegeit, medenczéit és több mint 2000 forint készpénzt. Azonban, mint tudjuk, Zsigmond király örökös pénzzavarban volt s az ilyen ember a föld alól is kikaparja a pénzt. Megtudván tehát, hogy az óbudai apáczáknál van özvegy Alsániné pénze, azt erővel elvitette és elvette tőlük. 1411. május 2-án azonban megjelent Alsániné a kolostor vendégfogadó szobájában és követelte drágaságainak, pénzének visszaadását. Az apáczák természetesen csak az ezüstneműeket tudták visszaadni, a pénzt nem. De az özvegy nem hitte el az apáczáknak, hogy a pénzt oda kellett adni a királynak és hogy magát kárpótolja, beleült az egyik óbudai házukba, továbbá visszatartotta magánál azt a díszes misekönyvet és üvegórát, melyeket néhai Serkely, másként Kaplay János, volt orosz vajda özvegye hagyott nekik.[1]

Ezzel meg nem elégedve, még pert is indított Pelsőczi Bebek Anna fejedelemasszony Tétényi Margit és Klára *helyettes fejedelemasszonyok*, néhai Szepesi Ferencz özvegye, Margit és Kecsei Jakab özvegye, Anna *sekrestyések*, Ostfy Margit (János leánya), Szunyog Erzsébet, Fecske Erzsébet, néhai Telegdy János özvegye, Jusztina, Csépán Erzsébet, Csépán Anna, Pausar Klára, Olasz Katkó, Losonczy Ilona *kulcsárnék*, Kis Anit, Budai Erzsébet *karénekesnők*, Kis Neszte (a volt csanádi püspök huga), Tót Zsuskó, Tót Erzsébet, Kanai Ilona, Kanai Margit, Pesti Dorottya, Bálintfi Zsuskó, Ilona (a provinciális huga), Nagy Erzsébet, Jácz Andankó, Tinnyei Dorottya, Forti (Folti?) Dorottya, Tót Ágota, Kis Eliz, Frankó Katalin, Frank Klára, Somogyi Anna, Somogyi Anit, Istvánfi Ilona *karbeli Kláraszűzek* és a többi apáczák ellen és követelte tőlük a 2000 forintot. Hogy az apáczák annál inkább kötelesek legyenek a 2000 forintot megfizetni, kijelentette, hogy nem a maga hasznára követeli vissza e pénzt, hanem azt az alsáni és budai kolostoroknak hagyja. Csak nagy nehezen, több mint egy év mulva lehetett őt meggyőzni arról, hogy a jámbor Kláraszűzek nem rejtették el az ő pénzét, hanem azt a király vétette el tőlük erővel. Végre azután a budai kanonokok kibéki-

[1] V. ö. Hazai Okmánytár VII. 205.

tették annyira, hogy 1412. július 8-án a kanonok és egy közjegyző előtt keresetét visszavonta és az apáczákat vádja alól felmentette.[1]

A nagy panasznak és éktelen gyanusításnak legalább annyi haszna van, hogy látjuk belőle, mily népes volt akkor az óbudai kolostor s milyen volt belső kormányzása. A fejedelemasszonynak annyi teendője volt, hogy ketten is helyettesítették őt, mert mindenkivel személyesen nem beszélhetett. Két énekesnő volt köztük. Ezek kezdették az énekeket és ezek tanították a zsolozsma éneklésére a fiatalabbakat. Oly sok egyházi ruhájuk volt már akkor és annyian jártak az ő egyházukba szentmisét mondani, hogy két apáczát kellett sekrestyésnek kirendelni az egyházi felszerelések gondozására és előkészítésére. 12 kulcsárné gondoskodott az élelmezésről és a ruházatról, mert a Kláraszűzeken kívül számos növendékleány és szolgáló élt a kolostorban és így nagyon sokat kellett sütni, főzni, varrni. E kulcsárnék közt fordul elő több előkelő özvegyasszony, mert ezek férjük életében nagy háztartást vezettek s így értékes tapasztalatokat szereztek. 20 apácza pedig ezenfelül a fejedelemasszony tanácsadója volt.

Mindenkinek ki lévén jelölve a teendője a fejedelemasszony és tanácsadói a XV. század elejétől kezdve nagyobb önállósággal intézkedtek a kolostor ügyeiben. Nem elégedtek meg többé csupán a királyi udvartól kijelölt gondviselő ügyészekkel, hanem maguk is választottak alkalmas ügyészeket és egyeseknek külön megbizásokat is adtak. A fogadó szobában rendes hivatalos okiratokat és leveleket állítottak ki s mivel ezeket latinul írták, alkalmasint a lelkiigazgatásra kirendelt ferenczrendűek írták azokat, a fejedelemasszony pedig megpecsételte.

1406—13. években ilyen külön ügyészük volt Kovácsi Egyed. 1411-ben mellette nyilt levéllel megbizást adnak az óbudai birónak, Györgynek, hogy Budán a Szent Miklós-utczában levő házukat. Ötvös Miklós magyar embernek évi 16 forintért haszonbérbe adják.[2]

Kovácsi Egyed folytatta azt a hosszú ideig tartó pert, melyet a Kláraszűzek a saját költségükön művelt óbudai területek tizedéért a budai káptalan ellen indítottak. Azonban mind a nádori

[1] Országos Levéltár. Dl. 9525, 9927.
[2] Országos Levéltár. Dl. 9766.

törvényszéken, mind az esztergomi szentszéken elvesztették azt és el kellett veszteniök, mert az 1355-iki csere alkalmával a budai káptalan világosan kikötötte, hogy az óbudai határban a tized továbbra is őt fogja illetni. Ez ellen az sem ért semmit, hogy 1410-ben, június 24-én XXIII. János pápával a tizedekre vonatkozó pápai bullákat átiratták és megerősitették.[1]

Ügyészeik, ispánjaik, sáfárjaik lassan-lassan egész kis testületet alkottak s a kolostor birtokain megüresedő tisztségek elnyerésére elsőséget nyertek. Igy pl. 1416-ban Margit fejedelemasszony és az ő tanácsa értesülvén arról, hogy a czeglédi plébános meghalt, ennek helyébe János papot jelölték ki, még pedig azért, mert ennek elődei az ő kolostoruknak szolgáltak, ő maga is a kolostor házában nevelkedett és ezenkívül egyik nőtesvére, mint Klára-szűz köztük élt. Megparancsolják tehát a czeglédieknek, hogy János plébánosnak engedelmeskedjenek.[2] Hasonló okból 1431-ben Klára fejedelemasszony és tanácsa Szondi András fiát, Szondi Pétert nevezi ki szondi plébánosnak.[3]

A XV. század első felében különösen kedvelt gondviselőjük volt Péntek Mátyás sáfár, különben becsületes óbudai polgár.[4] Annyira szorgalmasan és híven szolgált nekik, hogy a Klára-szüzek 1439-ben, január 25-én részint szolgálatainak megjutalmazására, részint 40 forint készpénzért eladták neki egyik óbudai házukat, ugyanez év márczius 11-én pedig neki ajándékozzák Fehéregyháza felett a Nádashegyen fekvő szőlejüket.[5] 1445-ben hű szolgálataiért új jutalmat kap tőlük és pedig az óbudai Kereked hegyen levő szőlőt.[6] Annyira becsülték, hogy még a szondi uradalomhoz tartozó Egyedújfaluba is őt küldötték ki avégből, hogy a lakosok közt békét teremtsen.[7]

De viszont Péntek Mátyás is hűséges maradt az óbudai apáczákhoz még halálos ágyán is. Végső akarata az volt, hogy végrendelete végrehajtói adják el mind a három szőllejét az (Peterman, Kereked és Nádas nevűeket) óbudai és a budai külvárosban

---

[1] U. o. Dl. 9127. Hevenesi kéziratai. XXXIX. 198—99. Batthyány: Leges ecclesiasticae. III. 391—95.

[2] Országos Levéltár. Dl. 22.754.

[3] U. o. Dl. 12.363.

[4] V. ö. u. o. Dl. 17.598, 14.209.

[5] Országos Levéltár. Dl. 13.295, 13.334.

[6] U. o. Dl. 13.841.

[7] U. o. Dl. 14.340.

levő házát, azután pedig árából juttassanak 10 forintot az óbudai plébánia-egyháznak, 10 forintot a ferenczrendűek óbudai kolostorának, a többit pedig adják át az óbudai Kláraszűzeknek. Ezek Péntek Mátyás haláláról értesülvén, magukhoz hivatták a végrendeleti végrehajtókat és 1451. február 8-án úgy egyeztek meg, hogy ők kifizetik a plébánia-egyháznak és a ferenczrendűeknek szánt 10—10 forintot s ennélfogva a szőlőket és az óbudai házat természetben adják vissza nekik. A budakülvárosi házat azonban adják el a végrendeleti végrehajtók és annak árát a temetéssel felmerült költségekre fordítsák.[1]

A XV. század első felében nagy gondot fordítottak arra, hogy Ó-Budán vagy környékén új malmokat szerezzenek, annál is inkább, mert a Szent-Lélek-ispotály mellett levő malmuk romlásnak indult. Ezért 1413-ban az Ó-Budától délre eső Felhévvizen, a mostani Császárfürdő tájékán vettek egy malmot Peterman bíró leányától 800 forintért.[2] Azután pedig Zsigmond király nejétől, Cilley Borbálától, mint Ó-Buda földesúrnőjétől kérték, hogy Ó-Buda felett, a Fehéregyháznál épült malmot adja nekik. Meg is kapták azt 1421-ben oly kikötéssel, hogy az óbudai várnagyok az óbudai vár szükségletére továbbra is ingyen őrölhettek ott.[3] Mikor pedig a Szent-Lélek ispotály mellett levő malom egészen elromlott, Zsigmond király ehelyett Felhévvizen adott nekik egy háromkerekű malmot 1437-ben [4]

Felhévviz azonban a Szentháromság-prépostsághoz tartozott s e prépostság akkori kormányzója, Csetneky László, az egyik malmot elfoglalta. I. Albert királynál könyörögtek azért az apáczák oltalomért s a király szigorú rendeletére Csetneky visszavette a malmot attól az üvegestől, akinél haszonbérbe volt s visszaadta az apáczáknak.[5]

1416-ban Margit fejedelemasszony állott az óbudai Kláraszűzek élén és társnőivel együtt örömmel adta beleegyezését ahhoz, hogy egyik jobbágyuk Egyedújfaluban (Szondhoz közel) a Boldogságos Szűz tiszteletére oltárjavadalmat alapítson.[6]

---

[1] U. o. Dl. 14.451, 14.452. Rupp. Budapest tört. 29.
[2] Rupp: Budapest története. 28—29.
[3] Fejér: Cod. Dip. X/6. 415.
[4] U. o. X/7. 847.
[5] Fejér. Cod. Dip. XI. 80—82.
[6] Országos Levéltár. Dl. 10339.

1427-ben Klára nevű volt a fejedelemasszony és társnőivel egyetértve, budai házukat évi 10 forintért haszonbérbe adta Ötvös Miklós magyar embernek.[1]

1439-ben Erzsébet fejedelemasszony a kolostor nagypecsétje alatt állított ki oklevelet arról, hogy ő és társnői, özvegy Deák Péter végső akaratába belenyugodtak. E Deák Péter az apáczák tisztviselője volt s halála után özvegye az apáczák patikaházában lakott. Odahivatta tehát a Klára-szűzek egyik igehirdetőjét, Antal ferenczrendű atyát és az óbudai Szent-Margit tiszteletére épült plébánia-egyház plébánosát s ezek előtt tette meg végrendeletét.[2]

Az ezen levélre függesztett gyönyörű nagy pecsét két mezőre van felosztva. A felső mezőben a Boldogságos Szűz képe látható karján a kis Jézussal. Az alsó mezőben Szent-Klára van ábrázolva, amint kezében az áldoztató kelyhet tartva imádkozik. Körirata: S. Abbatisse claustri Beate Virginis de Veteri Buda.[3]

Az 1440—50. években a fejedelemasszonyok nagyon sűrűn változtak. Mint említők, 1439-ben Erzsébet nevű állott az óbudai Klára-szűzek élén, 1445-ben Anna, 1448-ban Klára, 1450-ben Dorottya.[4]

Ez nem tulajdonitható merő véletlennek, hanem annak, hogy az 1430—50. évtizedekben három évenkint új fejedelemasszonyt választottak s igy egy-egy egyfolytában több mint három évig nem igazgathatta őket.

Ugyanez időtájt a rettenetes belháborúk miatt az Ó-Budától távolabb eső birtokok jövedelmei vagy épen nem, vagy csak részben folytak be. Az apáczák emiatt panaszt tettek V. Miklós pápánál az ország kormányzója, Hunyadi János, valamint több váczi és egri egyházmegyei főúr ellen, de a pápától se nyerhettek többet, mint rendeletet az esztergomi érsekhez, hogy ez vizsgálja meg a panaszokat.[5]

Az országos zavarok miatt 1455 táján az apáczák János czeglédi plébánost bizták meg szondi uradalmuk igazgatásával,

---

[1] U. o. Dl. 11924.

[2] U. o. Dl. 11924.

[3] U. o. Dl. 13325.

[4] Országos Levéltár. Dl. 13295, 13841, 14145, 14340.

[5] Országos Levéltár. Dl. 14347. Fejér. Cod. Dip. VI/2. 216. és Monumenta Romana eppatus. Veszprém, II. 15. Mindkét utóbbi helyen hibásan 1291-re van téve, pedig az óbudai kolostor akkor még nem is létezett.

gondolván, hogy az egyházi ember létére hűségesen be fog számolni a jövedelemről. De ebben is csalatkoztak, mert az ő állításuk szerint, nem szolgáltatta be a jövedelmet. Széchy Dénes esztergomi érsekhez fordultak tehát segítségért s ez egyházi büntetésekkel akarta kényszeríteni a plébánost, hogy a mariánus ferenczrendűek provinciálisa, Igali Fábián előtt elszámoljon.[1]

Buda külvárosában levő házukért szintén perelniök kellett Lengyel Pált nejével, Orsolyával s ezt 1460-ban az esztergomi szentszék erőszakoskodása miatt 10 forint bírságban marasztalta el.[2] Hogy az ilyen birtokháborítókat hamarabb megfékezhessék, 1465-ben a pápai követhez fordultak s ez kérésükre felhívta a budai prépostot, szólítsa fel a birtokháborítókat az elfoglaltak visszaadására.[3] 1465-ben az új esztergomi érsek, Vitéz János, emberei bizonyára az érsek tudta nélkül megtagadták a dunai révvám fizetését.[4]

E bajok után 1464-ben a jó Isten nagy pártfogóval örvendeztette meg őket. Meghalván ez évben I. Mátyás király első neje, a király az óbudai királynéi várat az ő édesanyjának, Szilágyi Erzsébetnek ajándékozta. Ennélfogva Szilágyi Erzsébet 1464-től kezdve húsz éven át a téli hónapokat Ó-Budán szokta tölteni és az apáczák templomában szeretett ájtatoskodni. Ezzel meg nem elégedve, a pápai követektől, mint például 1472-ben Márk kardinálistól, engedélyt kért, hogy ő társalgónőjével, özvegy Baky Mihálynéval együtt a kolostorba bejárhasson. A pápai követek pedig, hogyne engedték volna azt meg, mikor az apáczák úgy szerették Szilágyi Erzsébetet, mint gyámjukat és kegyúrnőjüket.[5] Ő parancsolta meg az óbudai mészárosoknak, hogy évenkint e kolostornak 13 mázsa faggyút adjanak,[6] mert a gyertyákat abból készítették.

Ily pártfogó kérésére nem csoda, ha I. Mátyás több kedvezményt nyujtott a kolostornak. 1466-ban, mindjárt az országgyűlésen tétet vizsgálatot az óbudai Klára-szűzek czeglédi és

---

[1] Országos Levéltár. Dl. 15369.
[2] U. o. Dl. 15482.
[3] U. o. Dl. 16177.
[4] U. o. Dl. 16187.
[5] Országos Levéltár. Dl. 17328.
[6] Rupp: Budapest tört. 30.

szondi jobbágyainak sérelmeiről.[1] 1468-ban a visegrádi erdőből tüzifát utal ki nekik,[2] 1489-ben megparancsolja a király jogi ügyek igazgatójának, hogy az apáczák jogait a király nevében védelmezze.[3] Mily érdeklődéssel kísérte belső életüket, mint tárgyalt 1489-ben a pápai nunciussal a szigorúbb fegyelem helyreállításáról, fentebb az általános történetekben (IX. K. I. sz.) előadtuk.

1459-től 1474-ig állandóan Anna nevű fejedelemasszony állott az óbudai Klára-szűzek élén, de csak 1474-iki oklevélből tudjuk meg, hogy ez Anna apácza a szilágymegyei (régen középszolnoki) előkelő Kusalyi Jakcs családból származott. 1471. január 11-én ő nevezte ki Bogdásai Bálintot czeglédi plébánossá,[4] 1474-ben azért fordul elő neve az okiratokban, mert egyik tisztviselőjük az ő nevében Bakócz Bálint titeli prépostot s a valkómegyei Erdőd város haszonélvezőjét a szondi uradalomhoz tartozó falvak érdekében perbe idézte. De mivel Bakócz nem akart az apáczáknak kárt okozni, a per hamar egyességgel végződött.[5]

1475-ben Ágnes volt a fejedelemasszony és egy telket a patikaházak során (domus apothecales = fűszeresboltok) fekvőt, haszonbérbe adta Szécsényi Benedeknek.[6] Ugyanő 1476-ban megbízta egyik főtisztviselőjüket, Királyi Gergelyt, hogy Felső-Jákok földesurával az Egyházhoz menő föld ügyében béküljön ki.[7]

Az ő utódja idejéből az 1479-iki évből fennmaradt az egyik óbudai apáczának, Gerebeni Dorottyának Bikszády özvegyéhez Kőrösmegyébe (Szlavóniába) írt levele s rajta a fejedelemasszony pecséte.[8] Ebből tehát világos, hogy apáczák írhattak leveleket szüleiknek, rokonaiknak, de a fejedelemasszony azokat ellenőrizte. Ugyane fejedelemasszony és társnői 1480-ban a szigorú ferenczrendűek részéről roppant erős megrovást kapott, mert provinciálisuk, Esztergomi Benedek, engedélyével egyeseket a kolostor kapuján belül bebocsátott,[9] mint azt fentebb előadtuk.

---

[1] Országos Levéltár. Dl. 16323.
[2] Rupp i. m. 30.
[3] Országos Levéltár. Dl. 19569.
[4] Országos Levéltár. Dl. 17642.
[5] U. o. Dl. 17601.
[6] U. o. Dl. 17744.
[7] Zichy-cs. okmánytára. XI. 177.
[8] Turul. 1887. 84.
[9] A ferenezrendüek gyöngyösi levéltára és Batthyány: Leges ecclesiasticae. III. 544—45.

1485-ben Kandida nevet viselt az idős fejedelemasszony és társnőivel együtt meggondolván Mátéfi Mihálynak, a szondi udvarbírájuknak fáradságos szolgálatait, a szondi plébánia elnyerésére az ő unokaöccsét, Mátéfi Jánost jelölték ki.[1]

1489 végén e Kandida fejedelemasszony, mint fent előadtuk, a pápai nuncius kívánságára és a végből, hogy a Mátyás királytól kívánt szigorúbb és javított szabályokat könnyebben életbeléptethessék, lemondott.

Mátyás király halála után, II. Ulászló szomorú uralkodása idején fordul elő az első eset, hogy az egyik apácza az óbudai kolostorban megtagadta az engedelmességet. Matucsinay vagy rövidítve, Matusnyay Zsuzsanna volt a neve ez apáczának s előkelő, gazdag családból származott (Matucsinay Gábor, mint említők, 1471—78. kalocsai érsek, királyi kanczellár)[2] s talán ezért fuvalkodott fel annyira, hogy a szabályokat megvetette, a fejedelemasszonnyal szembeszállott. Segösdi Lukács provinciális ezért őt 1492 elején néhány követőjével együtt a nagyszombati kolostorba helyezte át.[3] Ugyanez évben az egyik budai ház és malom miatt a pálosokkal is perbe keveredtek s mivel nem bíztak abban, hogy a veszprémegyházmegyei biró nekik igazságot szolgáltat, a pápától más vizsgálóbírákat kértek. A pápa a kalocsai érseket, a szerémi püspököt és az esztergomi érseki helytartót, tehát csupa előkelő személyeket rendelt ki, hogy derítsék ki az igazságot.[4]

1497-ben Szécsy Erzsébet fejedelemasszony és az ő tanácsa úgy gondolták, hogy hosszú bérbeadással legkönnyebben helyre tudják állítatni az óbudai, régen elromlott malmukat s azért azt 20 évre bérbeadták Pécsi Miklós budai polgárnak oly feltétellel, hogy a malmot újra építse.[5]

A XVI. század elején Bökény Anna volt az óbudai Kláraszüzek fejedelemasszonya, talán testvére annak a Mikófalvi Bekény vagy Bökény Dénesnek, aki, mint a budafelhévvízi prépostság udvarbirája ez időtájt Budavárában lakott és Alaghy Miklóstól örökbe fogadtatván, Alaghy nevet vett föl.[6]

---

[1] Országos Levéltár. Dl. 19094.
[2] Monumenta Rom. eppatus Vesprim. IV. 3–4.
[3] U. o. IV. 7.
[4] Századok. 1893. 221.
[5] Országos Levéltár. Dl. 20563.
[6] U. o. Dl. 21320.

1504-ben e Bökény Anna fejedelemasszonynak saját templomukban a budai káptalan küldöttei előtt esküt kellett volna tennie az egyedújfalusi jobbágyok és a kalocsai érsek közt folyt perben. De az érsek neki az esküt elengedte, csak kívánta, hogy jobbágyaikkal a károsultaknak eleget tétessen.[1]

Igy elintézvén az egyik bajt, annál nagyobb keletkezett a másik jelentékeny birtokon, Czegléden. Ez, úgy látszik már akkor önálló, szabad város szeretett volna lenni s már 1505-ben nem választott bírót, se esküdteket, hogy előljáróság hiányában ne legyen, aki az ő tartozásaikat beszedje. Az apáczák udvarbírája hiába sürgette a bíróválasztást, nem hajtottak szavára. 1506. május 7-én maga a fejedelemasszony parancsolja meg nekik, hogy minden évben Szent-György napján a bírót és az esküdteket, 50 forint büntetés terhe alatt, megválasszák, mert a mulasztásból, halasztásból a kolostornak mérhetetlen nagy kára származott.[2] Ennek se nagy hatása lehetett, mert 1509-ben a czeglédiek még jobban rakonczátlankodtak.

Ekkor az apáczák akkori udvarbírája, Rosos Sebestény deák személyesen kiment Czeglédre és a zavargó jobbágyok kolomposait lánczraverve Ó-Budára akarta vinni, de a többiek összefutottak és Rosos Sebesténynt megölték.

Most még nagyobb lett a baj, mert a megölt udvarbírónak özvegye, Ilona testvére, Rosos Simon, körmendi kereskedő és sógora, Mihály (Rosos Ilona ura), elégtételt, kárpótlást követeltek, még pedig nem a jobbágyaktól, hanem azok földesurától, az óbudai apáczáktól s e végből a nádorhoz fordultak. A nádor emberei nem mertek kimenni Czeglédre, mert ott még mindig veszedelemben forogtak volna s azért csak Ó-Budán idézgették meg az e dologban ártatlan apáczákat.[3] Végre azután az új udvarbíró nemes Lebi vagy Löbi János békítette ki a rokonokat és fizetett nekik a czeglédi jobbágyaktól majd behajtandó 230 forint végkielégítést. Ezt az egyeszséget azután a budai káptalan előtt írásba foglalták.[4]

Ha ez előzményeket tudjuk, könnyebben megérthetjük, miért

---

[1] Komáromy—Pettkó: Nagy Iván. Folyóirat. I. 61.

[2] Országos Levéltár. Dl. 21564.

[3] U. o. Dl. 21991.

[4] Protocollum Budense a pozsonyi káptalan levéltárában. 3., 6—7. l. Országos Levéltár. Dl. 22090.

csatlakoztak 1514-ben oly sokan a czeglédiek közül Dózsa Györgyhöz Megyaszai Mészáros Lőrincz nevű papjukkal együtt.[1]

A lázadás leverése után az óbudai apáczák Czeglédre külön ispánt küldöttek ki, hogy a czeglédieket féken tartsa és az adókat, tartozásokat behajtsa. Ilyen volt 1518-ban Vasdinnyei Vas Péter és ugyancsak erősen védelmezte a kolostor érdekeit a pestmegyei törvényszék előtt.[2]

A czeglédi jobbágyaknak engedetlensége bizonyára nem volt egyetlen s emiatt a kolostor 1506-ban oly nagy szükségben volt, hogy ez év november 12-én Bökény Anna fejedelemasszony és társnői Budán a Mindszent- (most Tárnok-) utczán levő, néhai Kalmár Demeter özvegyétől nekik hagyott házat 300 forintért eladták Thalyán István székesfehérvári birónak.[3] Ezzel szemben megható egyik jobbágyuknak, Kökényrévi Máténak hűsége és szeretete az apáczák iránt, mert ő ez érzelmektől indíttatva 1512-ben nejével együtt odaajándékozta jánoki malmát az apáczáknak.[4]

Midőn Bakócz Tamás, a hires esztergomi érsek, az egyetemes zsinat és a pápaválasztás végett Rómában tartózkodott, az óbudai Kláraszűzekről is megemlékezett. Ő különösen nagy becsületben tartá az óbudai kolostor alapítóját, Nagy I. Lajos anyját, Erzsébetet és tudta, hogy annak holtteste a kolostor egyháza mellé épített kápolnában nyugszik. Kérte tehát az új pápát, X. Leót, hogy e kápolna látogatóinak és így a boldog emlékű, öreg királyné sírjánál imádkozóknak búcsúkat és egyéb kedvezményeket adjon. Az új pápa hogyne teljesítette volna az oly nagytekintélyű kardinális kérését. Bőséges búcsúkat osztogatott tehát azoknak, akik e kápolnát a Boldogságos Szűz, továbbá Szent-Klára, Dorottya, Orsolya ünnepein meglátogatják és ott ájtatoskodnak.

De ezenkívül Bakócz közbenjárására az óbudai Kláraszűzek és a nekik szolgáló személyek is ritka nagy kegyelemben részesültek. Ok, ha meggyóntak, megáldoztak és Szent-Erzsébet özvegy napján (november 19-én) e kápolnában Bakócz Tamás kardinálisért, továbbá az ő szüleiért és rokonaiért egy Miatyánkot, egy Üdvözlégyet elimádkoztak, teljes búcsút nyertek. Hogy a gyónás nehéz-

[1] Márki S.: Dózsa György. 149.
[2] Országos Levéltár. Dl. 23016.
[3] Országos Levéltár. Dl. 21.632.
[4] Protocollum Budense a pozsonyi káptalan levéltárában.

sége senkit el ne riasszon, a fejedelemasszony felhatalmazást kapott a pápától arra, hogy Szent-Erzsébet ünnepére és az ezt megelőző három napra bármely rendű szerzetes és világi miséspapokat hívhasson az ő egyházukba gyóntatókul s ezek a jelentkező, bűnbánó gyónókat minden egyházi büntetés alól feloldozhatták.[1]

Az ekként ájtatoskodó óbudai apáczák közül kettőt névszerint is ismerünk. Az egyik volt Kövendi Székely Jakab leánya, Erzsébet. Atyja az ő 1504-iki végrendeletében évi 10 forint járadékot rendel neki.[2] A másik volt Kanczlir Margit, Kanczlir János budai polgár leánya. Ő mint Szent Klára igaz követője 1512-ben a budai káptalan küldöttei előtt összes ingó és ingatlan javait átadta unokatestvérének, Kanczlir Angelonak.[3]

1518-ból ismerünk egyet az óbudai kolostorban tanuló nemes leányok közül is. Ajtósy Péter békésmegyei nemes ember leánya, Ajtósy Katalin volt ez. Szűzi szemérmetességétől gátoltatván, nem akart kimenni a kolostorból, hanem odakérette a budai káptalan kanonokjait a kolostor vasrácsos nagy ablakához és ott nyilatkoztatta ki, hogy a békésmegyei Ajtóson levő birtokrészeit (most a gyulai határban a törökzugi és ajtósfoki szőlők helyén) 200 forintért elzálogosítja testvérének, Ajtósy Ferenczneк.[4]

Igy éltek imádkozva, munkálkodva és leányokat nevelve az óbudai Klára-szűzek 1526-ig. Ekkor azután sűrű sötétség borul történetükre.

1526. szeptember hó elején a mohácsi csatavesztés hallatára a királynéval együtt bizonyára ők is menekültek a török csapatok elől, de hová? — nem tudjuk.

1529-ben, mivel Szulejmán török császár, akkor nem mint ellenség, hanem mint Zápolyai János szövetségese jött Budára és ők különben is kívül estek a harcvonalon, ott maradtak.

Az 1540—41. években dönteni kellett, menjenek-e s hová menjenek? János király halála után Ferdinánd király Fels Lénártot küldötte seregével Budavárának elfoglalására. Ez Visegrádon és Ó-Budán keresztül érkezett Budavára alá és épen Ó-Buda

[1] Theiner i. m. II. 612—13.
[2] Történelmi Tár. 1905. 268.
[3] Protocollum Budense. 112. l.
[4] U. o. és Békésmegyei Okmánytár. 133—34.

alatt Felhévviz városkában (a mai Császárfürdő tájékán) ütött tábort. Ezáltal az óbudai apáczák Ferdinánd király seregének védelmi vonalába jutottak. Igy tartott ez állapot 1541. augusztusig, Ferdinánd seregének visszavonulásáig.

Ekkor az apáczáknak választani kellett, megmaradnak-e János király országában vagy pedig elmennek a Ferdinándnak hódoló országrészbe? Ez utóbbit kellett választaniok, mert, mint láttuk, birtokaik jórésze Pozsonymegyében feküdt s azt remélhették, hogy azon a vidéken könnyebben megélhetnek, mint kelet felé, János király fia országában. De főleg azért is ezt kellett választaniok, mert Ferdinánd csapatai védelmezhették, segíthették őket a menekülésben, ellenben János király fia emberei nem.

Ezért tehát 1541. augusztus havában az óbudai Klára-szűzek összeszedték okirataikat, értékes egyházi fölszereléseiket és Pozsonyba menekültek.

Itt egyelőre bérelt házban húzódtak meg, de, mint látni fogjuk, mindjárt megindították a pert Pozsony városa ellen, a Klára-szűzek pozsonyi kolostorának visszaadása végett s Esztergom 1543-iki elvesztése után még jobban tünvén a remény a visszaköltözéshez, 1544-ben oda be is költöztek.

De azért egyideig erősen bíztak benne, hogy Ó-Budára, régi fészkükbe visszamehetnek s azért magukat még mindig óbudai Klára-szűzeknek nevezték. Sajnos, az 1547-iki, majd az 1557-iki és 1567-iki békekötések megakadályozták őket abban, hogy mégegyszer lássák Erzsébet királyné gyönyörű alkotását.

A hatalmas nagy épület ennélfogva 1541 után üresen kongott. A török nem tudott vele mit csinálni. Hozzáfogott tehát annak lerombolásához, a kövek, téglák, cserepek széthordásához. 1598-ban még tekintélyes épületrészek állottak fenn a gyönyörű kolostorból, mint az akkori rajzok mutatják, de 1686-ban már senki se tudta megmutatni, hol imádkoztak egykoron az óbudai Klára-szűzek és hol nyugodott az öreg Erzsébet királyné holtteste.

Pozsony.

Hazánk ezen nevezetes városában, a magyar királyság egyik erős bástyájában, már a tatárjárás előtt laktak magukat egyedül Isten szolgálatára szentelő nők: a cziszterczi apáczák. De Ottokár cseh király az 1271. és 1273. években borzasztó heves támadá-

sokat intézett e vár és város ellen, úgy hogy az 1273-tól kezdve öt évig birtokában is volt. E háborúk miatt a cziszterczi apáczák elhagyták monostorukat és többé nem tértek vissza.

III. András király 1297-iki okiratának azon állításával, hogy a cziszterczi apáczák több mint húsz. éve elhagyták Pozsonyt, éles ellentétben van a pozsonyi káptalannak egyik, állitólag 1290-ben kelt levele. Eszerint 1290-ben két, Kunigunda és Petronella nevű cziszterczi apácza jelent volna meg a pozsonyi káptalan előtt, Cseklészi Bökény főúr adományának átvételére.[1] De minden körülményt figyelembe véve, azt hisszük, hogy az oklevél helyes kelte 1272 és csak tollhibából irt a jegyző LXXXX. a LXXII. helyett. Vagy pedig 1290-ben csak sikertelen kisérlet történt a cziszterczi monostor megújítására.

Az 1296-iki egyetemes közgyűlés azt határozta, hogy a ferenczrendűek újra magukra vállalják a Klára-szűzek lelki vezetését és gondozását. Ezt megtudván egy pár jámbor nő és leány Pozsonyban, kérték a magyar ferenczrendűeket, hogy vegyék őket gondjaikba s engedjék meg, hogy az elhagyott cziszterczi kolostorba visszavonulhassanak s ott Szent-Klára példája, szabályai szerint éljenek. Barnabás provinciális teljesítette kérésüket és mint előadtuk, 1297. szeptember 8-án megszerezte az egyházi hatóságoktól az új kolostor alapitásához szükséges meghatalmazásokat.[2] Erre azután ez év október havában áthozatott Nagyszombatból 4—5 olyan Klára-szűzet, akik már ismerték a szabályokat és szokásokat s igy ezeket a pozsonyi jelentkezőkkel együtt elhelyezte a város közepén, Szent-Márton egyházhoz nem messzire eső kolostorba.

Az új kolostor telkeit eredetileg Pozsony városa adta ugyan, de Barnabás provinciális nagyobb biztosság okáért itt is királyi oltalom alá helyezte a Klára szűzeket. Közbenjárására III. András király 1297. október 26-án kelt levelében, mint királyi adományt nekik ajándékozta e telkeket s védelembe veszi őket.[3] Ezenkívül másik oklevélben biztosította számukra a volt cziszterczi apáczáknak Pozsonyon kivül eső birtokait, a Vödricz-patak mellett eső rétet és Konyha (Chuchna) falu mellett épült malmot.[4]

---

[1] Hazai Okmánytár, VIII. 283—84. Fejér: Cod. Dip. VI/1. 70.
[2] Fejér: Cod. Dip. VII/5. 538—39. Wenzel: Árp. Okm. XII. 601.
[3] Fejér: Cod. Dip. VI/2. 68—69.
[4] Fejér: Cod. Dip. VI/2. 84—85.

Egy év mulva arról értesült a király, hogy egyes pozsonyi polgárok zaklatják az apáczákat és azoknak telkeit legalább is részben magukénak követelik. Azért 1297. november 11-én megparancsolja Pozsony város bírájának és tanácsának, hogy a Klára-szűzeket a tőle nekik ajándékozott telkek birtokában mindenki ellen megvédelmezzék.[1]

Egyházuknak védőszente, mint későbbi oklevelekből értesülünk, Szent-Mária-Magdolna vagy röviden Szent-Magdolna volt. Volt az egyház mellett (vagy esetleg a sanctuarium alatt) külön halotti kápolna is és az apáczák oda temetkeztek.[2]

1311-ben, mint tudjuk, Montefiore Gentilis pápai követ hosszabb ideig Pozsonyban tartózkodott. Ez alkalommal bizonyára meglátogatta a Klára-szűzek templomát és kolostorát is. Felhasználták ez alkalmat az apáczák és kérték őt, hogy mentse fel őket a tized fizetése alól.

Gentilis tehát a pápai határozatokra hivatkozva, megtiltotta, hogy tőlük és az ő birtokaikon lakóktól valaki tizedet szedjen és előre érvényteleneknek nyilvánította ki azon egyházi büntetéseket, amelyekkel őket esetleg erre akarnák kényszeríteni.[3] E levélnél talán még hatékonyabb lett az, hogy 1324. április 1-én maga a legjobban érdekelt fél, Bogyoszló esztergomi érsek, Károly királyunk sógora meglátogatta őket. Az apáczák megmutatták neki VIII. Bonifácz pápának a Klára-szűzek tizedmentességéről szóló bulláját. Az érsek ezt tisztelettel elfogadta, az apáczák kérésére saját pecsétje alatt kiadott levélre átírta és a maga részéről is megtiltotta a tizedszedőknek, hogy a pápai bulla ellenére a Klára-szűzek birtokain tizedet szedjenek.[4]

Azért szorgoskodtak e tizedmentesség biztosításáról, mert a már említett réten és malmon kívül volt egy kis falujok is a Csalló-közben, a mai Torcs falu határában. Ezt a régi cziszterczi-rendű és ferenczrendű beginák módjára nem egészen elzárkozott szerzetesnőkről, Sesztra- vagy Szesztrafalvának hívták (szesztra = = schwester = nötestvér). Ma már nincs meg e falu, de mivel később a mértfalviak bérelték, Mértfalva pedig Misérddel volt

---

[1] 1429-iki átiratban. Országos Levéltár. Dl. 12033.
[2] U. o. Dl. 24, 325. 12851.
[3] Monumenta Vaticana Hungariae. II. 378.
[4] Fejér: Cod. Dip. VIII/2. 573.

határos, az csakis Torcs határának északi részén állhatott.[1] Hontpázmány nembeli Kozma ajándékozta e falut, mint Torcs egy részét, még 1240 előtt a cziszterczi apáczáknak, unokaöccse, Bökény pedig 1272-ben nem csupán visszaadta, hanem még meg is tetézte ajándékát két darab cseklészi szőlővel.[2]

A kolostorba lépett Kláraszüzek rokonai se maradtak el adományaikkal. Récsei Rutger nagyszombati polgár nejének, Erzsébetnek először az anyja lépett be közéjük s ez ott is halt meg, azután pedig leánya, Katalin. Ily kedves kapcsok kötvén Récsénét a pozsonyi kolostorhoz, természetesen óhajtotta annak javát s azért 1328-ban a pozsonyi káptalan előtt megjelenvén, úgy intézkedett, hogy a pozsonyi kolostorhoz közeleső s így az apáczáknak nagyértékes récsei szőlőjének fele az ő holta után a kolostoré legyen.[3]

A pozsonyi polgárok, mint gondviselő ügyészek tettek nekik szolgálatot. 1357-ben Zechmeister Sidelin pozsonyi polgár volt az ilyen gondviselő. Ő jelent meg a pozsonyi káptalan előtt s átiratta VIII. Bonifácznak a tizedmentességről szóló bulláját, hogy azt az ő védelmükre kellő helyen felmutathassa.[4] Zsigmond király 1430. január 30-án az egész pozsonyi tanácsot felszólítja az ott lakó Kláraszűzek védelmére s megparancsolja, hogy azok jobbágyait ne szorítsák a földbérek befizetésére.[5]

Nagyobb pörös ügyekben a pozsonyi ferenczrendűek jártak közben értük. Így tettek például 1411-ben. Még 1379-ben történt, hogy szesztrafalvi birtokokból négy telket haszonbérbe adtak Görgetegi Miklós, pozsonymegyei nemesnek. De pár év mulva sem ő, se fia, se pedig Margit nevű unokája, Gutory Imréné nem fizette meg a haszonbért. 32 év mulva Ódor (Uldrik) pozsonyi guardián elment az ő ügyükben a nádorhoz és tőle kért elégtételt. A nádor Gutorynét maga elé idézte, de ez azzal védekezett, hogy a Szesztrafalvával határos Mértfalva elnéptelenedett s ennélfogva nem használták a négy telket. A nádor azonban egyességre birta őket és Gutoryné az elmaradt haszonbér fejében adott a

---

1 Békefi: A pilisi apátság története. I. 353—54.
2 Hazai Okmánytár. VIII. 283. Fejér: Cod. Dip. VI/1. 70.
3 Anjoukori Okm. II. 372.
4 Országos Levéltár. Dl. 3543.
5 U. o. Dl. 12.189.

pozsonyi apáczáknak két köböl buzát, négy mérő árpát és négy mérő kölest.[1]

1429-ben hónapokon át Pozsonyban tartózkodott Zsigmond király, Gergely pozsonyi guardián felhasználta ezt az alkalmat és megerősíttette a vődriczi rétre és a konyhai malomra vonatkozó adományleveleket. Felesége, Borbála, ekkor magát az összes magyarországi Kláraszűzek kegyúrnőjének tekintette, mert a királyi kanczellária e megerősítéshez az ő beleegyezését is felemlíti.[2]

A pozsonyi Kláraszűzek első névleg ismert fejedelemasszonya 1382-ben fordul elő és Kunigundának (Kyunikunt) hívták. Ő ez év november 29-én a pozsonyi káptalan kiküldöttei előtt társnőivel együtt kötelezte magát arra, hogy János pozsonyi őrkanonoknak, mint nagy jótevőjüknek emlékét évenkint kegyelettel fogják megújítani. E János őrkanonok egy kelyhet és 30 font dinárt (7200 bécsi dinárt = 18 magyar márkát) hagyott nekik s azért az apáczák megfogadták, hogy minden Szent Iván napon (június 24.) egy éjjeli zsolozsmát végeznek érte, reggel pedig szentmisehallgatásuk érdemeit ajánlják fel Istennek érte.[3]

János rkanonokhoz hasonló nagy jótevőjük volt Rohonczy András özvegye, Annà. Ez 1435. február 14-én megjelenvén, a pozsonyi káptalan előtt kinyilatkoztatta, hogy lemond a világról és a pozsonyi Kláraszűzek közé óhajt vonulni. Ennélfogva az ő sopronmegyei Szerdahely, Egered és Szántó nevű jószágait az ő jövendőbeli társnőinek ajándékozza, de kiköti, hogy ha eladják, akkor a vételár felét ő fordithassa jótékonyczélokra, másik feléért az apáczák minden hétfőn az ő halotti kápolnájukban énekeljék el a holtak zsolozsmájának egy részét és ott égő lámpát tartsanak. Az ajándékozott birtokok közül a németek Szerdahelyt később Stodra-nak, Szántót pedig Antau-nak, horvátosan Ottova-nak nevezték el. Mivel később nem fordul elő az apáczák birtokai között, hihetőleg eladták.

A kolostorba-vonulással különben nem sietett Rohonczyné, mert 1437. május 2-án, tehát több mint két év mulva, még mint világi özvegy nő újítja meg előbbi rendelkezését a pozsonyi káptalan előtt.[4]

---

[1] U. o. Dl. 9871.

[2] Országos Levéltár. Dl. 12.033, 24.325. Fejér: Cod. Dip. X/7. 108—9.

[3] Pozsonyi káptalan levéltára. Capsa. 13. f. I. nr. 10.

[4] Országos Levéltár. Dl. 12.851.

Az olyan pénzből, mint aminőt János őrkanonok hagyott nekik, vagy amit eladott ingatlanok áraként kaptak meg, kölcsönöket szoktak adni az apáczák egyes pozsonyi lakosoknak. Igy özvegy Schneider Erhardnénak, Annának 1440. május 20-án adtak kölcsön 25 forintot oly feltétellel, hogy míg e tőkét vissza nem fizeti, minden évben Szent Mihály napján három és fél forintot fizet neki kamatba. A kamatláb tehát csaknem 15% volt. Biztosítékul lekötötte Pozsony város tanácsa előtt pozsonyi szőlejét.[1]

Az egyházi testületek a középkorban épen nem szedtek volna ennyi kamatot, ha nem lettek volna nagyon rászorulva. A kamatmegállapítás Pozsony város tanácsa előtt annak tudtával történt s ez nagyon jól tudta, hogy a kis szesztrafalvi birtok, az a pár darab szőlő Cseklészen, Récsén, ha ugyan még meg voltak, nem birja őket eltartani s azért szükséges volt a kamatszedéshez fordulni.

Tudta ezt II. Ulászló király is, mert többször megfordult Pozsony városában, de segíteni sokáig nem tudott rajta. 1515-ben azonban hónapokig lakott Pozsonyban egész udvarával együtt, mert ekkor akarta megkötni Miksa császárral a kölcsönös családi szövetséget és örökösödést. Gyermekei közül Anna ekkor már 12 éves volt s mint növendék leányka többször bejárt a pozsonyi Klárasszűzek kolostorába. Látván ekként azoknak nagy inségét, szólott mellettük édesatyjának. Hozzájárult még ehhez, hogy 1515 június közepén Pozsony városának nagyobb része leégett. E tűzvészben a kolostor fedele is megégett és csak a templomot mentette meg az elhamvadástól az isteni gondviselés.

Ennyi baj és csapás láttára, továbbá leányának kérésére II. Ulászló végre nagy dologra határozta el magát. 1515. július 2-án, hogy a pozsonyi harminczadból minden héten négy forintot adjanak alamizsnául az itt lakó Klárasszűzeknek, mert nem akarta, hogy ezek kénytelenek legyenek Pozsonyt elhagyni és más kolostorba költözni.[2]

Ezt előzőleg már 1515. május 27-én megtette azt II. Ulászló király, hisz ez nem került pénzébe, hogy Zsigmond királynak a konyhai vonatkozó okiratát megerősítette.[3] Érdekes azonban,

[1] Országos Levéltár. Dl. 13548.
[2] Országos Levéltár. Dl. 22.705.
[3] U. o. Dl. 24.325.

hogy ez alkalommal még tudta a királyi kanczellária (talán az előtte levő iratokból kibetüzte) a pozsonyi Kláraszűzek védőszentét, de már a július 2-iki annyira fontos adománylevélbe vagy elnézésből, vagy ügyetlenségből nem Szent Magdolnát, hanem Szent Margitot irta be védőszentnek.

Mikor II. Ulászló adományával a pozsonyi Kláraszűzek megélhetése, kolostoruk helyreállítása és fennmaradása biztositva látszott, akkor támadt más oldalon olyan zivatar, amely az egész intézményt kegyetlenül megtépázta és majdnem rombadöntötte.

1529 szeptember havában a török sereg Pozsony alatt vonult fel Bécs ostromára. A pozsonyiak attól rettegtek, hogy onnan visszatérve Pozsonyt is ostrom alá veszi. A Kláraszűzek tehát innen elmenekültek, Ferdinánd király hadvezérei pedig megtették a készületeket a város védelmére. E végből a város falain kivül eső két templomot és két ispotályt lebontatták, mert azokból az ellenség a városba belőhetett volna. Az ispotályból kiköltöztetett elaggottakat és betegeket a város tanácsa egyelőre a Kláraszűzeknek akkor üresen maradt kolostorába helyezte el.[1]

A török visszavonulása után Pozsony város tanácsának 1540-iki állitása szerint az apáczák közül csak a fejedelemasszony (egyesek úgy emlékeztek, hogy Eisenreich Anná-nak hivták[2]) tért vissza, a többiek vagy elmaradtak, vagy elhaltak. Később a fejedelemasszony is súlyos beteg lett és ekkor Pozsony város tanácsa jónak látta elkérni a királytól az egész kolostort elaggottakat és betegeket ápoló városi ispotálynak, természetesen, úgy hogy a fejedelemasszonynak nemsokára bekövetkezett halála után a kolostor összes jövedelme az ispotály czéljaira szolgált volna. A király ebbe 1540. augusztus 25-én bele is egyezett.[3]

Igy történt, hogy a szerencsétlen óbudai Kláraszűzek midőn 1541 augusztus havában a török sereg elől Pozsonyba menekültek, itt levő kolostorukat Pozsony város kezén elaggottakkal, betegekkel telerakottan találták.

Természetesen az apáczák ebbe nem nyugodtak bele, hanem követelték, hogy a kolostor az alapitóktól kijelölt czélra adassék vissza. Folyamodtak e végből a királyhoz is pártfogásért. A királyi kanczellária pedig nem is emlékezve az egy évvel előbb történt

[1] Egyháztörténelmi Emlékek. III. 481.
[2] Rupp: Magyarország helyrajzi története. I. 67.
[3] Egyháztörténelmi Emlékek. III. 481.

beleegyezésre, kiadta a rendeletet, hogy a kolostort az óbudai Kláraszűzeknek adják át.

Pozsony város hivatkozott tehát arra, hogy az ispotállyá való átalakítás királyi engedéllyel történt.

Ámde erre az apáczák joggal válaszolták azt, hogy az olyan tisztán egyházi intézménynek, mint aminő a kolostor volt, megszüntetése vagy átváltoztatása az egyházi hatóság beleegyezése nélkül érvényesen nem történhetik meg. Pozsony városa erre, hogy az apáczákat elhallgattassa, a legfőbb egyházi hatóságnak, a római pápának bécsi nunciusához, Verallo Jeromoshoz fordult és tőle kérte, hogy a pápa nevében hagyja jóvá a kolostornak ispotállyá történt átváltoztatását. Verallo azonban nem ismervén a magyar állapotokat, az esztergomi érseket, Várday Pált kérte, hogy amint az ő levelét neki bemutatják, az apostoli szék nevében engedje meg és erősítse meg a kolostor átalakítását ispotállyá.

Várday Pál azonban nem csupán érsek, hanem egyúttal királyi helytartó is volt s neki mint királyi helytartónak kellett ez ügyben ítélkeznie. Az 1543 vízkeresztnapi törvényszéki ülésekre az óbudai apáczák a magyar jogban jártas Foktövi Sárközy Bálintot küldötték az ország főbírái elé s ez ott Pozsony városát, mint az apácák javára szóló királyi rendelet megvetőjét, fogta perbe. Pozsony város ügyésze előmutatta ugyan Verallo nuncius levelét s ebben elő volt adva, miként alakították át a pozsonyiak ispotállyá a kolostort, de Sárközy erre azt felelte, hogy hiszen maga a pápai nuncius is idézi II. Pál pápának szigorú döntését, hogy az ilyen átalakítások az előljárók beleegyezése nélkül tilosak. Már pedig az óbudai fejedelemasszony előljárója volt az összes magyarországi Kláraszűzeknek s az ő beleegyezését a pozsonyi kolostor átalakításához nem is kérték, nem hogy megkapták volna. Igy tehát a kolostor átalakításáról szóló királyi beleegyezés és a pápai nuncius rendelete kellő jogalap nélkül szűkölködik.

Ezt a bizonyítást az egész bíróság elfogadta és kötelezte Pozsony városát, hogy 1543 május 1-ig a kolostorból az elaggottakat és betegeket máshová költöztesse, a kolostort pedig az óbudai Kláraszűzeknek adja át.[1]

A pozsonyiak azonban a bíróság itéletének nem engedelmeskedtek. Az 1543-ik év folyamán az apácák még mindig bérelt

---

[1] Egyháztörténelmi Emlékek. IV. 210—18.

házban laktak. 1544 elején ujra folyamodtak Ferdinánd királyhoz, hogy segítsen rajtuk. A király most azt parancsolta az érseknek, hogy minden huza-vona, fellebezés elvetésével, az ő királyi hatalmával kényszerítse a várost a kolostor átadására.[1] Igy azután nagy nehezen beköltözhettek a kolostorba. 1544 december 10-én már benne laktak.[2]

Igy kapott új lakókat a pozsonyi kolostor, még pedig magyar Kláraszűzeket.

Ezek fenntartására szolgáltak ezentúl az óbudai apácák pozsonymegyei birtokai, nevezetesen az 1542-iki adóösszeírás szerint ezek: Körmösdön 2 telek, Jóka-Ujhelyen 11 telek, Nagy-Magyaron 7, Ujvásáron 1, Vajas-Ván 5, Csergén 3, Alsó-Jányokon 9, Felső-Jányokon 7½, Ujfaluban 4, Tárnokon és Fenyéren 11, Diószegen 15, Dudvágszegen 1, a Vásárút tájékán feküdt Rényben (Reen) az 1548-iki feljegyzés szerint 8 telek. Volt még a már Győrmegyébe eső Pataton is 16 telkük, de azt legalább is 1544-ig Szalay János, a pozsonyi várkapitány bírta.[3] Később az 1557-iki békekötés után sikerült nekik Czeglédről is valami jövedelmet kapni akként, hogy a jobbágyok tartozásainak behajtását egri lovaskapitányokra bízták s ezek a jövedelem bizonyos hányadáért azt csakugyan behajtották.[4] 1584-től kezdve pedig Czegléden megint külön ispánt tartottak s ez a Szenta környékén eső jószágokra is gondot viselt.[5]

Ferdinánd király is megemlékezett arról, hogy felesége gyermekkorában mennyire szerette a pozsonyi Kláraszűzeket s azért 1544 december 10-én a nekik élelmiszereket szállító szekereket felmentette a harminczadvám fizetése alól. 1545 december 4-én pedig megújította II. Ulászló királynak abbeli rendeletét, hogy nekik a pozsonyi harminczadhivatal hetenkint 4 forintot adjon alamizsnául.[6] A katonai beszállásolás borzasztó nyűge alól birtokaikat Várday Pál érsek mint királyi helytartó mentesítette.[7]

Ki volt a fejedelemasszony az 1541-iki menekülésкor? nem

---

[1] U. o. IV. 345—46.
[2] U. o. IV. 393.
[3] Egyháztörténelmi Emlékek. IV. 39—40, 333. V. 13.
[4] Szederkényi: Heves vármegye története. II. 478.
[5] Magyar Gazdaságtörténeti Szemle. 1898. 345.
[6] Egyháztörténelmi Emlékek IV. 393, 445.
[7] U. o. IV. 560.

tudjuk. Egy évtized mulva Gilétty Márta állt a Pozsonyba menekült Kláraszűzek élén s mivel a Jányok mellett volt Kökényréven az ő révészeik valami kárt tettek, 1551 november havában őt idézik törvényszék elé.[1] Ugyanez évben a király az ő pozsonyi telkükön a katonaság számára nagy magtárt akar építtetni.[2] 1552-ben Kamonczi István váradi kanonok Pozsonyban tartózkodván s a ferenczrendűeknél készítvén el végrendeletét, nekik is hagyott 50 forintot.[3]

1560-ban Bakóczy Katalin fejedelemasszony és társnői a czeglédi jövedelem beszedésével és beszolgáltatásával Gémes Ferenc és Bellény Albert egri lovaskapitányokat bizzák meg.[4]

Borzasztó nagy csapás érte a kolostort 1590-ben, mert először földrengés volt Pozsonyban s ez nagyon megrongálta a falakat, azután pedig az egész városra kiterjedt szörnyű tűzvész se a kolostort, se a templomot nem kimélte meg.[5] Erre Barbarics Dorottya, az akkori fejedelemasszony (Pozsonymegyébe költözött horvát családok egyik tagja) ekkor azt kérte a királyi kamarától, hogy tárnoki és egyéb csallóközi birtokaik tizedét ők bérelhessék, (1543 után a kamara szokta bérelni), mert így könnyebben tudnák a leégett kolostort és templomot helyreállítani.[6]

A pozsonyi Kláraszűzek közt óhajtotta életét befejezni a somlyóvásárhelyi premontrei szerzetű, utolsó perjelnő: Vásárhelyi Katalin. A folyton terjedő és megújuló török támadások miatt a somlyóvásárhelyi híres monostor apáczái 1566-ban először Németújhelyre menekültek (1569-ben itt voltak), majd 1585-ben Bécsbe húzódtak s ott nagyobbrészt elhaltak. Ekkor fejedelemasszonyuk nem akart idegenek közt maradni, hanem a pozsonyi Kláraszűzeknél kért magának egy kis szobát. Itt halála közelegvén, 1594-ben azt az óhajtását nyilvánította, hogy a somlyóvásárhelyi és a vele már előbb egyesített móriczhidi monostorok jószágai Forgách Ferencz veszprémi püspöknek adassanak át, mert biztosan remélte, hogy ha esetleg az ő szerzete mégegyszer helyreáll, Forgách e jószágokat vissza fogja annak adni.[7]

---

1 U. o. V. 608, 616.
2 U. o. V. 606.
3 Pozsonyi káptalani levéltár Prot. IX. f. 100.
4 Szederkényi: Heves vármegye története. II. 478.
5 Kósa: Collectanea. 566.
6 Országos Levéltár. Acta eccl. irregestr. F. 75.
7 Győri történelmi és régészeti füzetek. IV. 414—16.

Ámde a somlyóvásárhelyi és móriczhidi monostorok birtokaira a Kláraszűzeknek is nagy szükségük volt, különösen azért, hogy a pozsonyi megrongált kolostort teljesen helyreállítsák. Azért folyamodásukra I. Rudolf király 1600. október 13-án a somlyóvásárhelyi volt apáczamonostor jószágait a pozsonyi Kláraszűzeknek ajándékozta, a móriczhidié, mint említők, a nagyszombati apáczáké lett.

Ettől kezdve a Pozsonyban lakó fejedelemasszony magát «Sanctimonialium de Veteri Buda et de Vásárhelyi abbatissa» nevezte.[1]

Mire a kolostor épületeit helyreállították, még nagyobb zivatar keletkezett. 1605 május havában Bocskay vad, kálvinista hajdúi Pozsony felé közeledtek. Ebeczki Sándor ferenczrendű atya, a pozsonyi Kláraszűzek gondviselője és gyóntatója, nem merte őket kitenni a hajdúk dühének és támadásának, hanem elszállíttatta őket Gráczba, csak egy-két idősebb apáczát hagyván hátra az épületek és ingóságok őrizetére. Gráczból 1606. november 13-án Bécsbe érkeztek s itt a Kláraszűzek kolostorában kaptak szállást és testvéri fogadtatást. Itt maradtak 1607. február másodikáig. Ez idő alatt azonban a bécsi Kláraszűzeknél sok oly jámbor, lélekemelő szokást láttak, amelyekről ők, régen elzárva lévén a világtól, semmit sem tudtak. Óhajtották tehát, kivált most, a sok kiállott szenvedés és zaklatás után, hogy a javított szabályokat náluk is életbeléptessék és az ájtatossági gyakorlatokat néhányan példájukkal is megmutassák.

Azért a Pozsonyba való elindulás előtt a búcsúzás alkalmával Bliemblin Erzsébet németül tudó perjelnőjüknek tolmácsolásával térdenhullva kérték a bécsi Kláraszűzeket, hogy az új javított szabályok szerint való életmód megtanulására hozzájuk három mestert küldjenek. A bécsi Kláraszűzek hajlandók voltak erre, de ehhez előbb ki kellett kérni az apostoli szék és a szerzetfejedelem engedélyét.

Tizenkét pozsonyi apácza tehát Ebeczky felügyelete alatt február elején visszatért Pozsonyba, Bliemblin Erzsébet azonban Bécsben maradt, míg az engedély Rómából meg nem jött. Márczius közepén ez is megérkezvén, Bliemblin a bécsiektől kirendelt három tanítómesternővel, névszerint Penglin (utóbb az előljárók paran-

[1] Religio. 1853. 450. (Nyürő Zsigmond értekezése) és Turul. 1887. 84.

csára Englin) Magdolnával, Lichtenberg Annával és Heislin Évával együtt 1607. március 27-én Pozsonyba jött.

Az új szabályok szerint a fejedelemasszony csak három évig igazgathatta a kolostort. 1607-től kezdve tehát három évenkint felváltva választották meg fejedelemasszonynak Englin (Penglin) Magdolnát és Lichtenberg Annát. Ezek azután a pozsonyi Kláraszűzek belső életmódját egészen átalakították és a kolostort szépen rendbehozták. De mivel így a fejedelemasszonyok egy évtizeden át mindig németek voltak, a pozsonyi kolostor lassankint csupa német nemzetiségű Kláraszűzekkel lett volna tele, ha az isteni gondviselés nem intézkedik, hogy újra egy csomó magyar apácza költözzék oda.

Nagyszombatban gróf Forgách Ferencz esztergomi érsek a magyar tanuló ifjúság részére kollégiumot akart felállítani s annak vezetését a jezsuitákra bízni. Ehhez azonban először is alkalmas épület kellett. Ilyet építeni sok időbe került volna s azért az érsek szeme megakadt a domonkosrendűek nagyszombati kolostorán.

E kolostorban akkoriban a budapesti Margitszigetről 1541-ben Bihar-Szentjánosra s innen 1566-ban Nagyszombatba menekült domonkosrendű apáczák laktak, de mindössze csak 10—11 volt a számuk.

Az érsek úgy gondolta, hogy az apáczák másutt is dicsőíthetik az Istent a többiekkel együtt, de a tanuló ifjúságot másutt elhelyezni nem lehet. Azért elhatározta, hogy a domonkosrendű apáczákat Pozsonyba, a Kláraszűzek kolostorába költözteti, nagyszombati kolostorukat pedig kollégiummá átalakítva a jezsuitáknak adja át.

A király beleegyezését nem volt nehéz megnyerni, de Rómában már nagy ellenzésre lehetett számítani. Azért Forgách 1614 őszén a legeszesebb jezsuitát, Pázmány Pétert küldötte Rómába, hogy személyesen adja elő a pápának, mily égető szüksége van a magyar katholikusoknak az érsektől tervezett nagy változtatásra. Pázmány küldetése sikerrel járt. 1615 tavaszán ki volt állítva a pápai bulla s abban benne volt a pápa parancsa, hogy a nagyszombati domonkosrendű kolostorból az apáczáknak Pozsonyba kell költözni s a kolostort a kollégium felállítása végett a jezsuitáknak kell átadni.[1]

[1] Kósa: Collectanea 566—68. Frankl V.: Pázmány Péter és kora, I. 171—72. Országos Levéltár. Acta Monialium Poson. f. 45. nr. 30.

A pozsonyi apáczakolostorra ebből semmi teher nem hárult, mert a margitszigeti apáczáknak terjedelmes birtokaik voltak s ezeket sem az érsek, sem a jezsuiták nem vették el, hanem a pozsonyi Kláraszűzeknek adták át, úgy hogy ettől kezdve a pozsonyi kolostorban lakó apáczák eltartására négy régi apáczakolostor birtokai szolgáltak, ú. m. a pozsonyié, az óbudaié, a somlyóvásárhelyié és a margitszigetié. Mind a négy kolostor birtokaira vonatkozó okiratokat a pozsonyi Kláraszűzek kapták most már a kezükhöz, sőt azokat gondosan megőrizték, rendben, tisztán tartották s ezzel roppant nagy szolgálatot tettek a magyar történetírásnak.

Ennek következtében 1616-ban a pozsonyi kolostor állandó lakóinak száma 10 magyar apáczával szaporodott. Az átköltözöttek nagyobbrésze átlépett egyúttal a Kláraszűzek közé és csak kettő tartotta meg régi ruházatát és szokásait. Ezek is 1637-ig elhaltak.

Az így megint magyar többséghez jutott pozsonyi apáczákat 1619-ben Bethlen Gábor seregének kicsapongásai fenyegették. Azért ez év szeptember havában Bécsbe menekültek s ott a Königstall nevű épületben nyertek ideiglenes szállást. Itt, mint szűkölködő menekülteket többször meglátogatta őket II. Ferdinánd császár neje és annyira megszerette őket, hogy azontúl pártfogójuk lett. Rábírta tehát férjét, hogy a ferenczrendűeknek bécsi Szent-Miklós kolostorát alakíttassa át számukra. Mielőtt ez teljesen elkészült volna, 1622-ben visszatértek ugyan Pozsonyba, de 1623. szeptember havában Bethlen második támadása elől újra Bécsbe futottak. Ekkor a császárné elhatározta, hogy a pozsonyi Kláraszűzek közül a németeket végleg Bécsben telepíti le s így 1623. október 23-án 14 német apáczaszűznek a Szent-Miklós kolostort ünnepélyesen átadta.[1] A magyarok ez év végén visszatértek Pozsonyba s ettől kezdve 1645-ig nagyobb háborgatás nélkül éltek itt.

1623-ban Végh Ferencz jámbor, buzgó magyar ember lett a mariánusok provinciálisa s ő mint előljárójuk nagy gondot fordított arra, hogy a Kláraszűzeknél a fegyelem, jámborság és igazi szeretet megtartassék. Mikor pedig letelt róla a provinciálisi szolgálat, igehirdető és lelkivezető lett náluk.

De gondolt rájuk az a nagy lélek is, aki a katholikus ifjú-

---

[1] Kósa u. m. 569—70.

ság nevelését annyira a szívén hordozta s azért annyit áldozott, Pázmány Péter. A katholikus leánynevelésnek kohójává akarta tenni a Kláraszűzek otthonát, hogy onnan a szerény, de munkás, jámbor és vallásos élet Magyarország katholikus leányaiban, asszonyaiban szétáradjon.

Evégből azonban új és terjedelmes épületet kellett emelni, mert a Kláraszűzek régi, megrongált, toldozott-foldozott pozsonyi kolostora nem volt alkalmas nagyobb számú növendékek befogadására.

Pázmány Péter nem riadt vissza ettől sem. Már előzőleg, lehet, hogy az ő biztatására megszereztek az apáczák egy pár házat az Apácza- (most Klarissza-) és Káptalan-utczákban[1] s így a terjeszkedésnek nem volt akadálya. 1633-ban tehát Pázmány Péter elhatározta, hogy a pozsonyi omladozó apácza-kolostor helyett újat és nagyobbat épít. Ehhez természetesen ki kellett kérni a provinciális engedélyét s azt a provinciális távollétében annak helyettese 1693 szeptember elején örömmel adta meg. Ezt szeptember 9-én Pázmány érsek magának Vég Ferencznek az apáczák gyóntatójának küldötte el és kérte őt, úgy rendeljen el mindent, hogy mikor ő Túróczból visszatér, tovább mehessenek a dologban.[2]

A Klára-szűzeknek tehát 1633 végén vagy 1634 elején kikellett költözködniök ócska kolostorukból. Valami nagy szorosan a plébánialakban helyezték el őket ideiglenesen. Azután hozzáfogtak a régi kolostor szétbontásához és az új, nagyszabású, századokra szóló épület felrakásához. A köveket ehhez a Pálffyak szomszédos birtokain fejtették. De 1635 elején gróf Pálffy István ispánja a kőfaragókat a munkától eltiltotta. Pázmány július 28-án személyesen írt Pálffynak és sürgetve kérte, intézkedjék, hogy a faragók munkáját ne akadályozzák.[3] Kevéssel halála előtt is még nagy szeretettel és érdeklődéssel foglalkozott az építéssel és azért írta 1637. márczius 11-én Pálffy Istvánnak: «Az minemű fogyatkozások vannak az épület körül, kegyelmed Tamás pap úr leveléből megérti, kiválóképen az ajtókra és ablakokra való faragott kő dolgában. Azon volnék, hogy az szegény szűzeket ez esztendőben a Clastromba költöztetném, mert csak azon panaszolkodnak,

[1] Rupp: Magyarország helyrajzi tört. I. 67.
[2] Hanuy: Pázmány Péter levelei. II. 443.
[3] Jedlicska: Gróf Pálffyak okmányai és életrajza. 145.

hogy a nagy szorosság miatt betegeskednek szegények. A kőmívesek is reá feleltek, hogy annyin lesznek, hogy ha a Materiába fogyatkozás nem lészen, Szent Iván napjára elvégezik dolgokat. A mi a mész dolgát illeti, noha az kegyelmed jó dispositiojáról nincsen kétségem, mindazonáltal kívántatik, hogy kegyelmed parancsoljon udvarbíráinak, ne legyen fogyatkozás».[1]

E nagy lélek azonban nemcsak a külső épületekről, hanem a kolostor lakóinak belső, lelki épüléséről is gondoskodott. Egyrészt, mint a nagyszombati kolostor történeténél említettük, pápai felhatalmazásnál fogva enyhítette az ő szigorú bőjtjeiket, másrészt azt követelte tőlük, hogy csak lelki dolgokkal foglalkozzanak s a világ ügyeiről, bajairól mentül kevesebbet tudjanak. Azért az úri nőknek a kolostorokba való bemenést és ott tartózkodást ritkán és rövid időre engedte meg. Igy pl. özvegy Csáky Istvánné, Wesselényi Annának 1629-ben csak három napra adott engedélyt a látogatásra. 1630-ban pedig hatszor tehetett látogatást náluk, úgy hogy a napot a Kláraszűzekkel való ájtatos társalgásban ott tölthette. Az atyafiak és rokonok, akik ily engedélyt nem nyerhettek, az úgynevezett szólórostélyhoz hivatták rokonukat és ott beszélgettek vele, csakhogy néha nagyon sokáig! Ezért Pázmány Péter a következő rendeletet adta ki: «Esék értésünkre, hogy itt Pozsonyban Szent Klára szerzetén való szűzeknek nem kevés alkalmatlanságukkal a szólórostélyt gyakran és sok ideig nyitva kell tartani a világi atyafiak kérésükre. Mivel azért a regula szerint csak ritkán, kevés ideig és szükséges okokból szabad azt a rostélyt felnyitni, azonkívül is illetlen és vétkes az emberekkel való nyájaskodásban tölteni az Isten szolgálatára rendelt időt, nem szabad a rostélyt megnyitni csak a szüléknek és első vagy másdízben való atyafiúknak esztendőben egyszer vagy kétszer. Ebben és pedig ily rendet parancsolunk megtartani: Hogyha mi magunk itt Pozsonyban leszünk, a mi hírünkkel és akaratunkkal legyen. Ha pedig mi itt nem találtatnánk, a pater minister vagy az ő távollétében a páter guardián engedelméből legyen a rostélynyitás. A látogatás és a rostély által való beszélgetés pedig a regula szerint röviden legyen, úgy hogy mihelyt a rostélyablakát felnyitják, a félóra mindjárt elfordíttassék és semmiképen efféle nyilvánvaló beszél-

[1] Pázmány levelei. II. 755—56.

getés félóránál tovább ne vonattassék, hanem, mihelyt az óra félig kifoly, a rostélynak ablakja is mindjárt mind a két felől betétessék».[1]

Mikor Pázmány Péter e kolostornak mind külső, mind belső állapotát ekként elrendezte, az egyik előkelő, pozsonymegyei családnak sarja, Pókateleki Kondé Katalin állt az itt imádkozó Kláraszűzek élén. Szorgalmasan gondját viselte ő szeretett társnőinek és részint tollba mondotta, részint sajátkezűleg irogatta a kolostor érdekében szükséges leveleket. Mivel a somlyóvásárhelyi tized az esztergomi káptalant illette, ők pedig ott földesurak voltak, hogy jobbágyaikon is segítsenek, valami hasznuk is legyen, a tizedet haszonbérbe szokták venni. 1633-ban Kondé Katalin fejedelemasszony Lósy Imrét, a későbbi érseket kérte fel, járjon közbe, hogy e tizedbérletet megkapják. Lósy április 5-én értesíti a fejedelemasszonyt, hogy 150 forintot kell az ez évi tizedére fizetni.[2] 1636-ban Bősze Miklóssal, az esztergomi Szent-István egyház prépostjával levelezett Kondé Katalin a kolosi plébános járandósága és a somlyó-vásárhelyi tized ügyében. Panaszkodik, hogy a vásárhelyi jobbágyok nagyon vakmerők, nyakasak, hamar neki háborodnak és az efféle kemény, törökös földön lakókat nem lehet rávenni a borszállításra. «Erőszakoskodni Isten oltalmazza! Ebből emberhalál történhetnék!» «Üdvözült páter provincialis (Vég Ferencz!) ezelőtt két esztendővel keményen kezdett bánni Csősz faluban levő jobbágyokkal, kik e miatt egy lélekig elfutának róla. Ilyen kárunk következett akkor is kicsinyére».

1637 április 15-én alázatosan könyörög a fejedelemasszony az esztergomi káptalannak, hogy a vásárhelyi tizedet egészen engedje át az ő konventjüknek, minthogy klastromot építenek és «édes jótévő atyjukat» Pázmány Péter érseket elvesztették. Ez valóban így is volt. Pázmány Péter 1637 márczius 19-én Szent József napján visszaadá nemes lelkét Teremtőjének.

E miatt azután nem is lett az építés befejezéséből semmi. Még 1638 január 16-án is csak a plébánia-lakban levő szoros helyiségeikben látogatta meg őket III. Ferdinánd király és e napon

---

[1] Frankl V.: Pázmány Péter kora. III. 261—63. Hanuy: Pázmány Péter levelei. II. 620.

[2] Religio. 1853. 450.

megkoronázott neje. Egyszerű kis ebédet is elfogadott tőlük a királyi pár és az alatt beszélgetett velük.

Szerencsére Lósy Imre, az új érsek, nem hagyta abba elődje nagy alkotását, hanem folytatta és befejezte azt. Az 1638—39. évek folyamán elkészült a kolostor teteje és belső berendezése. Ennélfogva 1640 elején végrevalahára beköltözhettek az új, nagyszerű kolostorba.[1]

Pázmány Péter áldozatkészségét és Lósy hozzájárulását ma is hirdeti a kolostor kapuja felett olvasható márványba vésett felirat:

PETRUS CARDINALIS PÁZMÁNY,

Archiepiscopus Strigoniensis, hoc claustrum ruinosum diruit, a fundamentis ad summitatem eduxit in opereque obiit anno M. D. CXXXVII. die XIX Martii.
Emericus Losy archiepiscopus Strigoniensis feliciter finiit, benedixit et virgines sub regula s. Clarae Deo dicatas introduxit anno M. D. C. XL.

Háborús zivatarok, betegségek és egyéb bajok miatt néha ez új kolostort is el kellett hagyniok, de Isten segítségével mindig visszatértek.

1645-ben Rákóczy hadai fenyegetvén Pozsonyt, egy részük biztosság okáért Győrbe költözött. Itt Draskovich György, győri püspök, Káldy Mihály nagyprépost házát adta el nekik 200 forintért és abban laktak. Ebből később per is keletkezett, mert Káldy s rokonai később visszakövetelték a házat és a püspök nem tudta az apáczákat e ház birtokában megvédelmezni.[2] Más részük Szabcsánszky Vidák ferenczrendű atya, az ő gondviselőjük és gyóntatójuk vezetése alatt Zágrábba menekült.[3]

1663-ban, midőn a török sereg Érsekujvárt és Nyitrát elfoglalta, oly nagy rémület fogta el a pozsonyi Kláraszűzeket, hogy Bécsújhelybe menekültek s 13 hónapig itt nyomorogtak. E közben itt az idegenben halt meg fejedelemasszonyuk, Gosztonyi Johanna, s itt kellett eltemetniök.[4]

1679-ben Pozsonyban a pestis annyira dühöngött, hogy a

---

[1] V. ö. Kósa: Callectanea. 570. Pór Antal: Az esztergomi Szent István prépostság története. Budapest, 1909. 69—71. l.

[2] Országos Levéltár. Acta Monialium F. 45. Nr. 36.

[3] Religio, 1853. 450.

[4] Religio. 1853. 450.

kolostorba is behatolt és 13-at közülök elragadott. A kolostor falait a betegség annyira megfertőzte, hogy át kellett egy időre költözniök Esterházy Pál nádornak közelfekvő házába.

1683-ban Thököly Imre hadai oly gyorsan körülzárták Pozsony városát, hogy menekülniök lehetetlen volt. Ekkor mindnyájan egybegyültek és egyik kedves Mária-képük előtt együttesen könyörögtek oltalomért. Ezt meg is nyerték, mert két nap mulva, július 28-án, I. Lipót seregei elűzték Thököly csapatait és őket felvezetvén a várba, ott biztos helyen várták be a keresztények szeptember 12-iki döntő győzelmét.[1]

Már Rákóczi Ferencz seregei elől nem bújdostak el, de más szerencsétlenség érte őket. 1703-ban egy rettentő szélvész templomuk híres, művészi tornyának sisakját lędöntötte. Nem volt idő és alkalmas ember hozzá, hogy azt eredeti alakjába helyreállítsák, azért kénytelenek voltak fából készíttetni új sisakot és azt rézzel beboríttatni.[2]

Az üldöztetések, csapások nem vették el a magyar úri leányok és úrnők kedvét attól, hogy be ne álljanak a Kláraszűzek közé és életüket Isten szolgálatára ne szenteljék.

1650-ben 19 karban éneklő Kláraszűz dicsőíté itt az Istent s mellettük még legalább 10 segítő növér dolgozgatott. A karénekesnők voltak: nemes Gosztonyi Johanna, a fejedelemasszony, nemes Bakay Judit, nemes Nagymihályi Klára, nemes Szombathelyi Julianna, báró Kornis Konstanczia, gróf Bercsényi Zsuzsanna, Gosztonyi J. utóda, gróf Wesselényi Eugenia (későbbi fejedelemasszony), gróf Amadé Jusztina, nemes Bóka Magdolna, polgár Scheffer Eufrázia, báró Pongrácz Szidonia, nemes Kőszeghy Anna, nemes Bóka Krisztina, nemes Malanics Krisztina, polgár Fejér Fruzsina, nemes Ferenczfy Ágnes, gróf Csáky Francziska, gróf Amadé Borbála és gróf Esterházy Viktoria.[3]

Láthatjuk e névsorból, hogy Magyarország kath. főúri családjainak leányai szívesen vették fel Szent-Klára ruháját és Istennek szentelve életüket, egyúttal hazánk nőnevelésének is nagy szolgálatot tették.

1656-ban az előljáró apáczák közé választották báró Perényi Franciskát, báró Balassa Borbálát, gróf Révay Beatrixet. 1670-

[1] U. o. 450—51.

[2] Kósa i. m. 570—72.

[3] Beznovits kézirata a ferenczrendüek pozsonyi levéltárában.

ben gróf Batthyány Anna-Máriát, báró Károlyi Krisztinát, 1675-ben báró Nyáry Antoniát stb.[1]

Mivel ekként alig volt Magyarország főúri családai közt olyan, akiknek 1—2 tagja ne lakott volna a Kláraszűzek pozsonyi kolostorában, érthető, hogy a főúri családok minden módon igyekeztek engedélyt nyerni a pozsonyi kolostorban való látogatástételre. Pázmány halála után Wesselényi Ferencznek, a későbbi nádornak neje, Bosnyák Zsófia, a pápai nunciushoz fordult abbeli kérelmével s kapott is engedélyt arra, hogy minden esztendőben kétszer bemehessen e kolostorba «lelki vigasztalás nyerése végett».[2] 1659-ben gróf Nádasdy Ferenczné, Esterházy Anna Julia szintén a pápai nunciustól (Caraffa Károly aversai püspöktől) kapott felhatalmazást, hogy kikérvén előbb a Kláraszűzek feljebbvalójának beleegyezését, 4 úri nővel együtt bemehessen a pozsonyi és nagyszombati kolostorokba, mert sok atyafia és rokona lakik e kolostorokban.[3]

Az ily előkelő apáczák néha nagy segítségére voltak a kolostornak, mert mielőtt a fogadalmat letették volna s így amikor még vagyonukról rendelkeztek, hozományukat a kolostornak engedték át. Így tett például báró Balassa Borbála (néhai báró Balassa András és Szúnyogh Ilona lánya), 1655-ben mind atyai, mind anyai részét a Pozsonyban élő óbudai Kláraszűzeknek adva.[4]

Máskor a szülők, rokonok tettek jót a kolostorral. Így Hamerla György polgár 1686-ban 10.000 forint, Esterházy Pál nádornál 6% kamatra elhelyezett tőkét hagyott nekik oly kikötéssel, hogy annak kamatából évenkint 400 forintot a nagyszombati Kláraszűzeknek adjanak át. Ezt a rendelkezést 1687-ben a király is megerősítette. Megérthetjük e nagyszerű, akkoriban nagyértékű jótékonyságot, ha tudjuk, hogy a Kláraszűzek közt még 1714-ben is Hamerla Xaveria fordul elő.[5]

1706-ban Sirsich Gáspárné, Majtényi Klára (előbb Hancsok Jánosné) hagyott nekik 100 forintot s ezenkívül a kolostorban lakó mostohaleányának, Hancsok Orsolya «Kláraszűz»-nek 50 forintot és rokonának Huldi (Hölgyi) Klárának 30 forintot.[6]

---

[1] U. o.

[2] Országos Levéltár. Acta Monialium. Poson. f. 72. nr. 37.

[3] U. o. f. 72. nr. 59.

[4] U. o. f. 46. nr. 55.

[5] Országos Levéltár. Acta Monialium. Poson. f. 63. nr. 64.

[6] Történelmi Tár. 1904. 136.

1649-ben az egész országgyűlés beáll jótevőik közé, mert a birtokaikra kivetett s addig be nem hajtott 232 forintot elengedte nekik.[1]

Széchényi György annyi tömérdek jócselekedetei között róluk se feledkezett meg, hanem 1692-iki végrendelete szerint nekik hagyta a Nagyszombat közelében eső eredetileg Svanczin, később tótosan Zvonczin (most hibásan Harangfalu) birtokát.[2]

1622-től kezdve a pozsonyi Kláraszűzek templomában tartottak szentbeszédeket a Pozsonyba beköltözött tótok részére a jezsuiták. Ennek következtében a jezsuiták bizonyos befolyást gyakoroltak a Kláraszűzek lelkivezetésére is. Később a ferenczrendűek nem akarták megengedni, hogy e templomban más szerzetesek is működjenek. Ezért azt állítván, hogy most már van köztük elég alkalmas s tótul is tudó igehirdető, azt óhajtották, hogy a Kláraszűzek templomában egyedül ők végezzék az istentiszteletet és az igehirdetést. A vitát 1658-ban az esztergomi érsek, Lippay György elé terjesztették. Ez azonban, bár nagyon kedvelte a ferenczrendűeket (két kolostort is épített nekik!) vagy azért, mert a tótok nagyon ragaszkodtak eddigi igehirdetőikhez vagy azért, mert nem akarta őket a jezsuiták áldásos befolyása alól kivonni, úgy határozott, hogy vasárnapokon továbbra is a jezsuiták tartsák a tót szentbeszédeket, ünnepnapokon pedig a ferenczrendűek.[3]

Szent-Ferencz szelleme, a szeretet, ez úton is sok szomorú és aggódó szívnek adott enyhülést, vigasztalást e kolostor egyházában.

A pozsonyi kolostor fejedelemasszonyai közül eddigelé ismeretesek:

1382. Kunigunda
1529—40. Eisenreich Anna
1551. Gilétfy Márta
1560. Bakóczy Katalin
1584. Buday Ilona
1607—10. Penglin (Englim) Magdolna
1610—13. Lichtenberg Anna
1633—40. Kondé Katalin
1650—63. Gosztonyi Johanna
1663. Bercsényi Zsuzsanna[4]
1671. Wesselényi Eugenia
1687. Wlassich Erzsébet.

---

[1] Országos Levéltár. A. Mon. Pos. f. 48. nr. 60.
[2] Szabó L.: A gróf Széchényi család története. 716.
[3] Országos Levéltár. Acta ecclesiastica irregestrata. f. 75.
[4] V. ö. Századok. 1878. 848. A többiekre vonatkozó kútfőket fentebb idéztük.

Sárospatak.

Mivel, mint említők, a XIV. században Sárospatak a magyar királynék birtoka volt, körülbelül Mária királyné épített itt kolostort a Kláraszűzeknek 1385 táján. Az egyház védőszentéül a jó leánynevelők Szent-Annát választották.

Északkeleti Magyarország előkelő leányai és özvegyei vonultak ide be, hogy a világtól távol, csendességben dicsérhessék az Istent. Az első sárospataki apáczák közt találjuk ugyanis a híres Olnodi Zudar család két tagjának, Istvánnak és Mihálynak özvegyeit, továbbá Báry Margitot, Tolcsvai Uza Margitot és az Aba nemből származó Idai Csirke Perpetuát.

1390-ben Zsigmond király nagy pénzügyi bajaiban a sárospataki uradalmat odaajándékozta a Perényi-család báni ágának s ennek tagjai hirtelenében ez uradalomhoz foglalták Toronya falu azon felét is, amelyet előbb a királyné a sárospataki Kláraszűzeknek ajándékozott. Ez ellen az apáczák 1391-ben tiltakoztak.[1]

Ugyancsak 1391-ben Tornay Deák István a király előtt azt állította, hogy Bereczki faluban levő birtokára vonatkozó oklevelei a sárospataki kolostorban a két özvegy, Zudarné és Báry Margit apáczák kezei között vannak. A király el is rendelte az oklevelek kiadását,[2] de a deáknak aligha volt igaza, mert hiszen ő még csak a kolostor egyházának védőszentjét sem ismerte, a Kláraszűzeknek azt a szabályát pedig, hogy ők, mint egyes szerzetesnők semmi magánvagyont maguknál nem tarthatnak, még kevésbbé tudta.

1395-ben az egyik itt lakó apácza, Tolcsvai Uza Imre leánya, Margit, mint Szent Klára hű követője, lemondott minden földi vagyonról és beleegyezett, hogy atyja jószágait Debrey István kapja meg.[3]

Hasonlóképen tett 1397-ben Idai Csirke Péter leánya, Perpetua. Ő is lemondott a Resbe, Buzita és egyéb falvakban őt illető leánynegyedről, de ő kártérítésül egyúttal a maga élelmezéséről és ruházatáról is gondoskodott. Kikötötte, hogy míg testvérei élnek, évenkint adjanak egy köből tiszta búzát, három sonkát, vagy

[1] A leleszi levéltárból 1763-ban készült kivonatok a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában. V. ö. Fejér: Cod. Dip. X/8. 334.

[2] U. o.

[3] U. o.

szalonnát, továbbá hat rőf lengyel posztót és tíz kassai veretű forintot.[1]

Ismeretlen jótevő a Sárospatakhoz közel eső Abafaluban adott nekik egy rétet s abba 1398-ban beiktatják őket.[2]

1401-ben a sárospataki Kláraszűzek azért folyamodtak a római pápához, hogy a ferenczrendűek egyházán vasráccsal elzárt nyilást, vagy ablakot készíttethessenek, mert azon keresztül szeretnék hallani a ferenczrendűektől tartott szentbeszédeket és látni az Oltáriszentséget.

Megtudjuk e folyamodványból, hogy a ferenczrendűek a maguk telkének egy részét engedték át az új apáczakolostor s annak kápolnája felépítésére. Igy volt lehetséges a Kláraszűzek egyházát, illetőleg kápolnáját a ferenczrendűek egyházának vagy északi, vagy déli oldalához ragasztani. Rendesen tehát a kis, Szent-Anna tiszteletére avatott egyházban végezték a Kláraszűzek a zsolozsmát, itt hallgatták a szentmisét, de vasárnapokon és ünnepnapokon a ferenczrendűek egyházára nyiló rácsos ablaknál állottak és ott hallgatták a szentbeszédet, ott végezték az Oltáriszentségben jelenlevő Ur Jézusnak imádását. A pápa szivesen teljesítette a sárospataki Kláraszűzek ezen kérését. Ezenkívül megerősítette őket a ferenczrendűektől ekként kapott telek birtokában és megadta nekik a Kláraszűzek többi kiváltságait is.[3]

Mivel ugyanazon a napon, amelyen e rájuk nézve nevezetes engedélyokirat kelt, t. i. 1401. április 8-án a pápa özvegy Zudar Péter bánnénak azt egri püspökkel kötött fontos szerződését is megerősíti,[4] azi kell hinnünk, hogy a hires bánnak, Zudar Péternek özvegye küldött követet Rómába és igy ő terjesztette elő a sárospataki Kláraszűzek kérését.

Hasonlókép egy évben és egy napon kapják (Nagymihályi ?) László ungi főispán özvegye, Zsuzsanna és a sárospataki Kláraszűzek fejedelemasszonya, Ilona IX. Bonifácztól azt az engedélyt, hogy gyóntatóatyjukat szabadon választhassák meg.[5] Ebből is azt következtethetjük, hogy ez úri özvegynő az ő pártfogójuk, jótevőjuk volt.

---

[1] 1763-iki másolatok a leleszi levéltárból a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.

[2] U. o.

[3] Monumenta Vaticana Hungariae. S. I. 1. W. 315—16.

[4] U. o. 316—17.

[5] U. o. 507.

Ezután egy századig semmit se olvasunk róluk. 1503-ban bizonyos okokból meg akarták magukat erősíttetni Toronya falu felének birtokában s azért új adománylevelet kértek e birtokra a királytól. A királyi kanczellária kiállította az új adománylevelet és annak rendje-módja szerint beiktatták őket. Ekkor sült ki, hogy Czékey Márton valami jogot tart e fél faluhoz, mert a beiktatásnak ellenemondott.[1]

De Czékeynek nem volt igazsága és az apáczák megmaradtak Toronya felének birtokában, mert 1507-ben Hollóházy Katalin, sárospataki fejedelemasszony (priorissa), Szikszay Katalin és a többi apáczák odaadták egyik toronyai jobbágytelküket a toronyai megyés egyházban felállított Szent-Kereszt-oltárnak.[2]

Ezután nincsen róluk semmi hír! Mi történt velük? nem tudjuk. Talán a sárospataki várnak 1536-iki ujjáépítésekor és megnagyobbításakor lerombolták kolostorukat és akkor Perényi Péter kényszerítette őket, hogy a sárospataki begináknak csaknem velük szemben levő házába költözzenek s azt alakítsák át kolostorrá. Ha ez így történt, akkor 1556-ban innen Nagyszombatba menekültek, mert mint említők, a nagyszombati Kláraszűzek tekintik magukat a sárospataki Kláraszűzek örököseinek.

1567-ben nincsen szó arról, hogy a sárospataki Kláraszűzeknek Toronyán birtoka volt, hanem csak több oltárjavadalom volt ott birtokos.[3]

Zágráb.

A régi Szlavonia fővárosában már a középkorban szükség lett volna egy Szent Klárarendű kolostorra, de csak 1434-ben tett kisérletet Zsigmond király, hogy a Kláraszűzeket oda telepítse. E végből, római tartózkodása idején, a pápához folyamodott s attól 1434. január 21-én megkapta az engedélyt, hogy Zágráb szabad királyi városban, tehát nem a püspöki részen, hanem a szabad polgároktól lakott Grecs-hegyi részen, a Kláraszűzek számára kolostort építhessen.[4]

---

[1] 1763-iki másolatok a leleszi levéltárból a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.

[2] U. o.

[3] Adatok az egri egyházmegye történetéhez. II. 550.

[4] Hevenesi kéziratok az egyetemi könyvtárban. XXXIX. 200. Az «oppidum Tretsiense» kijavítandó «oppidum Gnetsiense»-re.

De Zsigmond király ekkor már élte vége felé járt és sokkal nagyobb bajokkal küzködött, hogysem ebbeli szándékát megvalósíthatta volna. Azután pedig jöttek a Szlavonia birtokáért folyt nagy harczok, később a török támadások és sokáig nem lett a dologból semmi.

A XVII. században, mint említők, 1619. decz. — 1621. febr.-ig a nagyszombati Kláraszűzek, mint menekültek, Rátkay Zsigmond házában tartózkodtak ugyan, de csak Pázmány Péternek mindenre kiterjedő figyelme indította meg újra a mozgalmat a zágrábi Klárarendű kolostor alapítására. Jóbarátja és mintegy lelkiatyja volt ő a Draskovich-családnak. 1634. május 2-án tehát levelet írt Draskovich Gáspárnak és buzdította, hozzon áldozatot a Kláraszűzek számára Zágrábban építendő kolostorra. Tudta, hogy e Draskovich Gáspár gazdag ember, tudta, hogy Zágrábtól nem messze van neki egy Vukovina nevű faluja és egyenesen rámutatott arra, hogy legjobb volna, ha az apáczák megélhetését Vukovina odaajándékozásával biztosítaná. Nem kételkedett abban, hogy azon a vidéken is lesznek olyan jámbor szűzek, akik szivesen szentelik majd életüket Isten dicsőségének előmozdítására.

E levelet Draskovich Ferencz, a zágrábi volt guardián (Gáspárnak valószinűleg nagybátyja) vitte el Draskovich Gáspárhoz és annak oly nagy hatása volt, hogy Gáspár úr csakugyan már 1634. július 30-án megjelent a zágrábi káptalan előtt és Vukovinát felajánlotta az építendő Szent Klárarendű kolostornak.[1]

Másik hatása lett, hogy Draskovich Gáspár egyik leánytestvére, Czeczilia, belépett a Kláraszűzek közé.

De a kolostor építésének megkezdése ismeretlen okból egy évtizedig elmaradt. Csak 1645. márczius 4-én kéri Draskovich Gáspár a horvát- és szlavonrendeket, hogy az apáczakolostor építéséhez szükséges kövek és mész hordásához ingyen fuvart adjanak. A rendek erre megparancsolják, hogy a jobbágyok hordják a köveket és a meszet a kijelölt helyre.[2]

Pedig ez évben a pozsonyi Kláraszűzek egy része nagyon is hajlandó volt Zágrábba költözni, mert hiszen I. Rákóczy György hadaitól rettegtek. Nem várva meg tehát, míg a kolostor felépül,

---

[1] Hanuy: Pázmány Péter levelei. 482.

[2] Vjesnik zemaljskoga arkiva. XIX. 164.

Babcsánszky Didák vezetése alatt Zágrábba menekültek[1] s itt egy időre bérelt házban húzódtak meg.

Végre 1646-ban Zágráb felső városrészében a mostani Opatička ulica 20. sz. alatt kijelölték azt a telket, ahová a kolostort akarták építeni. Mivel három évig épült s 1649 elején még mindig nem volt kész, csak 1647 elején fogtak hozzá. 1649. január 30-án a horvát-szlavonrendek újra megszavazták az ezen kolostor építéséhez szükséges ingyen fuvart. Igy végre 1649 végén beköltözhettek s 1650 elején már mint rendes konvent végzik az istentiszteletet.[2]

1645-ben Draskovich Gáspár átadja ugyan a kolostor építésére és a Kláraszűzek fenntartására Vukovina falut, de csak 6000 forint erejéig és úgy, hogy ha a kolostor megszünnék, a falu a Draskovich-családra visszaszálljon. Kiköti még azt is, hogy ha utódai a Varasd közelében eső Leszkovics falut az Erdődy-családtól vissza tudják váltani, akkor Vukovina helyett ezt kötelesek az apáczák elfogadni.[3]

Pázmány Péter abbeli reménye, hogy a horvát-szlavon úri leányok szívesen be fognak lépni a Kláraszűzek közé, beteljesült, mert Keglevich Péter zalaegerszegi kapitány leánya, Katalin már 1650-ben bevonult e kolostorba, 1650. márczius 12-én Keglevich Péter eljött Zágrábba és a zágrábi káptalan kiküldöttei előtt úgy egyezett meg Draskovich Czeczíliával, a zágrábi Kláraszűzek első fejedelemasszonyával, hogy Katalin leánykájának atyai és anyai örökségeként fizet a kolostornak 1000 forintot és ezenkívül 10 éven át küld egy mázsa sajtot, félmázsa vajat és a ruházatra szükséges pénzt.[4]

1652-ben Draskovich Gáspár, mint az 1645-iki feltételekből már sejteni lehetett, csakugyan visszavette Vukovinát és a 6000 forint alapítványt egyéb birtokaira, nevezetesen a trakostyáni és klenovniki uradalmakra, a stájerországi Lutemberg és Pravnak városokra tette át akként, hogy halála után örökösei a 6000 forintot azoknak kifizessék.[5]

Sokkal nagyobb jótevője lőn tehát a zágrábi Kláraszűzeknek

---

[1] Religio. 1853. 450.
[2] Vjesnik zemaljskoga arkiva. XIX. 162. XVIII. 318.
[3] Országos Levéltár. Acta Monialium. Zagrab. I. nr. 2.
[4] Vjesnik zem. arkiva. XVIII. 318—19.
[5] U. o. XIX. 163—64.

egy magyar főpap, Draskovich György, mert 1650-ben 170.000 forintot hagyott nekik.[1]

Másik jótevőjük lett báró Rátkay Péter anyja, Konszky Anna. Ez 1656 előtt néhány kápolnára 500 forint alapítványt tett. Fia, Péter, 1650-ben megkérte a zágrábi püspököt, hogy ez 500 forintot inkább a zágrábi Kláraszűzeknek adhassa át s a püspök ebbe beleegyezett.

Humszky Konstanczia belépvén a Kláraszűzek közé, az ő leánynegyedét 2000 tallér értékben a zágrábi kolostornak engedte át, úgy hogy a család készpénzért e birtokrészeket mindig visszaválthatta.[2] Hasonlóképen a zágrábi kolostor javára mondott le örökségéről Orehóczy Judit Jusztina Kláraszűz. Az ő vukovinai öröksége 1000 tallért, egy másik zálogban bírt falurésze pedig 177 forintot és 60 dénárt ért. E birtokrészeket az ő életében senki el nem vehette az ő társnőitől, halála után pedig csak a fentírt pénzek lefizetése után.[3]

1668-ban maga a leghíresebb horvát-család, a Zrinyi, adja át egyik szép hajtását a Kláraszűzek szerzetének. Ez év június 12-én Zrinyi Péter bán és neje, Frangepán Katalin megjelennek Zágrábban és beleegyeznek, hogy leányuk Aurora-Veronika, apáczanéven Judit Petronella a zágrábi kolostorba lépjen. Nagy méltóságuknak és vagyonuknak megfelelő hozományt adnak egyuttal e kolostornak és pedig 12.000 forintot alapítványul. Már Keglevich Miklós és neje, Czobor Éva leányukkal, Cziczellével csak 1000 forint hozományt adnak, 1683-ban pedig özvegy Rátkay Zsigmondné, Gaizrug Rozina, Rátkay Erzsébet leányával 1500 forintot.[4]

Más természetű volt Moskon grófnénak 1671-iki adománya. Ő 550 forintot azért adott nekik át, hogy abból egyházukban oltárt készíttessenek.[5] Ismét Patachich Jánosné, Rucsocs Ilona 1697-ben azért hagyott nekik 1000 forintot, hogy misét mondassanak és imádkozzanak érte.

A hozományként kapott alapítványi tőkéket abban az időben, mikor még takarékpénztárak nem voltak, nagyon örömest

---

1 Országos Levéltár. Acta Monialium Zagrab. 1—9.
2 Országos Levéltár. Acta Monialium. Zagrab. f. 1—9.
3 U. o.
4 U. o.
5 Országos Levéltár. Acta Monialium Zagrab. f. 1—9.

elkapkodták kölcsönöknek a zágrábi apáczáktól, de sokszor nem fizettek aztán nekik kamatot, vagy nem adták meg, bár kérték, a kölcsönt. Igy 1674-ben is Bukováczky Borbála-Szidonia, zágrábi fejedelemasszony perelni volt kénytelen a zágrábi alispán feleségével, mert a kölcsön adott 100 scudot nem akarta visszafizetni.

Per nélkül nem lehetett megkapni Draskovich Gáspár annyit emlegetett 6000 forintját sem. Zrinyi Judit-Petronella 1692-ben fejedelemasszony lévén, a híres ítélőmestert, Plemich Györgyöt, kérte meg, hogy szerezze meg ez alapítvány tőkéjét. Plemich a kolostor nevében tehát pert indított Draskovich Gáspár jogutódai ellen (mert Draskovich Gáspárnak fiúgyermeke nem volt). A bíróság az alapítványtevő szlavoniai birtokainak akkori tulajdonosait: Draskovich Ivánt, Rátkay Zsigmondot és Orehóczy Istvánt 2000 forint megfizetésére kötelezte.[1] Megkapták-e a stájerországi birtokok után a 4000 forintot? nem tudjuk.

Különben ennél a pernél nagyobb búja és bánata is volt ekkor Zrinyi Judit-Petronella fejedelemasszonynak, még pedig az, hogy nénjéről, a nagy Törökországban bujdosó Zrinyi Ilonáról, nem tudott semmit. Sokat elmélkedhetett is ez a Kláraszűz, hogy vajjon ki járt közülök jobban? Ő-e, aki a kolostor csendjében szolgált az Urnak? vagy nénje, aki gazdag főurakhoz ment férjhez, híres, körülrajongott asszony lett, fényes várakban lakott, várakat védelmezett, de azután fogságba jutott, gyermekeit elvesztette s második férje, Thököly után számkivetésbe ment Törökországba?

1696-ban már öt év óta nem tudott, nem hallott semmit nénjéről s azért kérte a ladislaita ferenczrendűek akkori provincialisát, a nagytekintélyű Buzjákovics Elek atyát, az ő gondviselőjüket, hogy levelet küldhessen nénjének s az is viszont neki írhasson. Eddig azért nem mert nénjének levelet küldeni, mert félt, hogy emiatt a zágrábi Kláraszűzek bajba keveredhetnek.

De nemcsak ő, hanem Zrinyi Ilona is, óhajtotta, hogy legalább néha egymás hogylétéről tudjanak s azért 1696 január végén Konstantinápolyból török rabok útján levelet küldött Makár Péter nevű ismerőséhez és kérte, hogy küldjön tudósítást «a zágrábi apáczák kolostorában élő öccséről».[2]

---

[1] Zágrábbi érseki levéltár. Epist. vol. 25. nr. 31

[2] Magyar Tudományos Értekező. 1862. I. 158.

Buzjákovics, mint az apáczák gondviselője, más tekintetben közbevetette magát Zrinyi Judit-Petronelláért. 1696-ban kérte a királyi kamarát, hogy a királyi kincstárra szállt rengeteg-nagy Zrinyi-birtokok jövedelméből juttasson a Zrinyi Judit-Petronella fejedelemasszonynak legalább annyit, amennyi az ő egyszerű ruházatának költségére szükséges és azt a nedeliczei harminczad-vámnál utalja ki.[1]

Az utolsó Zrinyi-leány tehát így szegényen, alamizsnára szorulva, de Istennek hiven szolgálva fejezte be életét a zágrábi kolostorban! Volt kikért imádkoznia!

---

[1] A ferenczrendűek zágrábi levéltára. Acta Ladislaitorum ladula Varasd-Zagrab.

TIZEDIK KÖNYV.

A magyarországi ferenczrendű beginák története.

ELSŐ RÉSZ.

A magyarországi beginák általános története. 1240—1600.

Szent-Ferencz, mint tudjuk, a családjuktól, foglalkozásuktól, birtokaiktól el nem szakadható, de különben jámbor és bűnbánó életet folytatni óhajtó férfiak és nők számára 1221-ben czélszerű utasításokat készített. Ez utasításokat nevezték el azután az ő harmadik szabályának (tertia regula-nak). Ennek következtében az e harmadik szabály szerint élő férfiakat és nőket tertiariusoknak (a nőket latinosan terziáriáknak) vagy bűnbánó testvéreknek (fratres vagy sorores de poenitentia) hívták.

Azonban e tertiariusok vagy bűnbánó testvérek csakhamar tapasztalták, hogy ájtatossági gyakorlataikat Istennel szemben, jócselekedeteiket az emberekkel szemben sokkal jobban tudják elvégezni úgy, ha nem rekesztik el ugyan magukat a világtól, az emberekkel való szabad érintkezéstől, de mégis közös házakban, bizonyos napirend szerint együtt élnek. Azok tehát, akiket családi körülményeik ebben nem gátoltak, tehát különösen az özvegy gyermektelen férfiak és hajadon vagy özvegy, de gyermektelen nők megvettek vagy bérbevettek egy-egy egyszerű házat, rendesen a ferenczrendűek egyházával szemben levők közül és ott közös háztartást, közös imádságokat tartottak. Nem tettek fogadalmakat, nem vonultak vissza a világtól, hanem ellenkezőleg, mint betegápolók, mint a keresztény temetkezéseknél segédkezők, mint utasoknak ingyen szállást adók igyekeztek felebarátaikon segíteni s őket a jámbor életre megnyerni.

Ekként azonban ezen Szent-Ferencz harmadik szabályát követő és együtt élő férfiak és nők is külsőleg épen olyan kis társulatokat alkottak, mint a Németalföldön már azelőtt nagyon elterjedt beghardok és beginák.[1]

---

[1] V. ö. Hergenröther: Kirchengeschichte. IV. Auflage. 1904. II. k. 640.

Magyarországon is ismeretes volt a beginák közös életmódja, mert 1047—1200 közt számos vallon-olasz és szász csoport költözött be és mint tudjuk, nagyobb városainkat épen ők alapították.

Természetes tehát, hogy Szent-Ferencz és Szent-Domonkos harmadik szabályait követő és együtt élő jámbor nőket itt beginának nevezték el. 1539-ben például Gyöngyös város tanácsa világosan mondja róluk: «religiosae mulieres, beginae appellatae, quae de tertio ordine s. Francisci esse consueverant»,[1] azaz «beginának neveztetnek azon vallásos nők, akik Szent Ferencz harmadik szabályát szokták követni».[2]

Begina volt tehát az ő latinos és hivatalos elnevezésük, de a XIV—XV. századokban a magyarok gyakran szesztrák-nak hívták őket (s apáczáknak a ki nem járó s kolostorban élő szerzetesnőket), mert egymást a szláv szesztra vagy a német schwester szóval szesztra-nak, nőtestvérnek szólították.[3] Maguk a ferenczrendűek latinul «sorores»-eknek (= nőtestvér) nevezték őket.

Bár tehát néha e beginákat is írják latinul moniales-eknek, azaz szerzetesnőknek, mert hiszen szerzet, azaz szabályos módon s nem kényük-kedvük szerint éltek, még sem voltak ők szoros értelemben vett apáczák, hanem csak olyan jámbor nők, akik Isten dicsőségének és felebarátjaik javának előmozdítása végett együtt éltek.

Ruházatuk a XVI. században szürke volt.[4]

Az ilyen begina vagy szesztra egyesületek a nagyobb városokban könnyen megalakultak, mert a megalakuláshoz alig kellett egyéb, mint egy egyszerű ház. Templomra nem volt szükségük, mert hiszen ők a ferenczrendűek templomába jártak s azok lelki vezetése alatt ott végezték ájtatosságaikat. Valamint nagyobb birtokra vagy állandó jövedelemre se volt szükségük, részint azért, mert minden beginának volt egy kis magánvagyona, részint azért, mert rokonaik ismerőseik, adtak nekik elég élelmet és ruházatot. Végső szükség esetén pedig házról-házra kéregettek.

Innen van, hogy Szent-Klárarendű kolostor csak 5—6 volt hazánkban, ellenben legalább is 30 beginaházról van tudomásunk.

---

[1] V. ö. Századok. 1916. 28—41. Auner értekezése a Szabinusokról. Melich: Régi német jövevényszavaink.

[2] Egyháztörténelmi Emlékek a hitújítás korából. III. 308.

[3] Magyar Nyelv. 1909. 80—81. Szily Kálmán megállapítása.

[4] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 179.

Olyan kis községben is, mint Kusaly, akadt 5—6 jámbor lélek, aki közös házban együtt élve a harmadik szabályt követni óhajtotta.

A magyarországi beginákról első említése 1276-ban történik, akkor, midőn Árpádházi Boldog Margit életéről ismerősei, kortársai vallomásokat tesznek. 4—5 Esztergomban lakó begina is jelentkezett a biztosok előtt tanunak s közülök az egyik állítólag már 1236-ban belépett a közös házba.[1] Mivel azonban Esztergomban a domonkosrendűeknek is volt kolostoruk s náluk szintén voltak harmadik szabályt követők, e beginákat nem tarthatjuk Szent-Ferencz szerzetéhez tartozóknak annál kevésbbé, mert hiszen domonkosrendű apácza ügyében vallanak és domonkosrendű szerzetesférfiak hallgatják ki őket.

Azonban biztosan ferenczrendű beginák voltak azon jámbor nők, akik 1290-ben Budán a ferencrendűek egyházával szemben (tehát a mai miniszterelnöki palota helyén) laktak. E házat néhai Dáray II. Majs nádor özvegye építette és ajándékozta nekik s maga is közéjük lépett.[2]

Másutt is gyakran előkelő főúri és sokszor gyászos özvegységre jutott nők építettek vagy vettek nekik házat és azután ők is ott töltötték imádságban, jócselekedetekben éltük hátralevő napjait. Igy Gyöngyösön özvegy Rozgonyi Jánosné, Sárospatakon özvegy Pálóczy Imréné épített számukra alkalmas házat. Kusalyon a szomszéd birtokosnak, Drágffy Bertalannak özvegye Héderváry Dorottya emelt nekik hajlékot és gyüjtött ott maga köré jámbor Szent-Ferencz harmadik szabályát tartó nőket. Nagy-Váradon a káptalan adott nekik a ferenczrendűek egyházával szemben egy telket és így segítette őket a szerzetház felépítéséhez.

Hazánk nagyobb városaiban tehát csaknem kivétel nélkül megalakultak a beginaházak s mind a mariánusok, mind a salvatoriánusok szivesen gondjukat viselték.

A XVI. században, az általános ellanyhulás idején, náluk is akadtak engedetlenek, kilépők, mint Tarczay Borbála esete mutatja, de általában véve a beginák vagy szesztrák még erősebben ragaszkodtak a katholikus valláshoz, mint a férfiszerzetesek. Épen ekkor a XVI. században kezdettek házaik leányiskolákká, nevelőintézetekké átalakulni s ha közbe nem jő a

---

[1] Monumenta Romana episcopatus Vesprimiensis. I. 361—62, 371—73.

[2] L. alább Budánál.

török hódítás és hitújítás, bizonyára e téren is sok jót tettek volna. De már 1531-ben a háborús zavarok miatt a salvatoriánusok közgyűlése kénytelen volt őket eltiltani, hogy a következő közgyűlésig tanulóleányokat fel ne vegyenek.[1]

A következő közgyűlés azonban még szigorúbb volt irántuk. Bizonyára, hogy a hitújítóktól szórt rágalmaktól őket oltalmazzák, tilos volt nekik fiúkat vagy leányokat tanítani, az írás mesterségét nekik se volt szabad tanulniok és nem volt szabad nekik hajadon leányokat oly biztatással házukba csalogatniok, hogy majd társulatukba felveszik.

Bizonyosan sok ok volt arra is, hogy a házról-házra való kéregetést eltiltották nekik és arra utasították őket, hogy csak rokonaikhoz vagy egyes, jószívű, nemes családokhoz forduljanak.

A hitújítók gúnyolódásai miatt azt is elhatározta a közgyűlés, hogy a különböző ünnepekre más-más, pompás ruhákba öltöztetett Mária-szobrokat el kell tőlük venni és ezentúl az ilyen szobrok beszerzését nem szabad nekik megengedni, mert, mint a közgyűlés határozata mondja, e szobrok öltöztetésére és meglátogatására sokan mennek be hozzájuk s ilyenkor sok félszeg, félremagyarázható dolog történik náluk.

E szigorú tilalmakat, bármily nehezükre is eshetett az nekik, meg kellett tartaniok, mert máskülönben a salvatoriánus ferenczrendűek azzal fenyegetődztek, hogy nem viselik gondjukat. Az őrök és guardiánok e tilalmak alól nem adhattak felmentést, mert akkor egyes helyeken megint bekövetkeztek volna a bajok.[2]

1542-ben Csanádon úgy akarják a salvatoriánusok a beginák életét jobban rendbeszedni, hogy az özvegy vagy férjeiktől elhagyott asszonyok ne vétessenek fel azonnal, hanem maradjanak előbb a maguk házánál és maguk közül válasszanak egy előljárónőt. Azután ez előljárónő, vagy gyóntatóatyjuk, velük próbaévet tartasson és csak azt, aki beválik, vegyék fel a beginák közé.[3]

Ugyanekkor a közgyűlés a szászmedgyesi plébános és biró kérésére az 1533-iki határozatot megváltoztatja és egy leányt felvett a szászmedgyesi beginaházba, de szintén csak próbaévre, kezdőnek.

Kifejlődött volna tehát a Szent-Ferencz harmadik szabályát

[1] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 469.
[2] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 473.
[3] U. o. II. 497—98.

követő begina-csoport sok áldásthozó, tevékeny női szerzetes társulattá, ha közbe nem jő a török pusztítás és a hitújítás. E borzasztó viharok azonban régi, erős tölgyeket is ledöntöttek, nemhogy ilyen gyöngéd növényt le ne tiportak volna.

A XVII. században a sok nyomorúság közt sokhelyütt felállították a kordások (másként Szent-Ferencz) társulatát, mind a férfiak, mind a nők számára s a ferenczrendűek közgyűlései gyakran külön igazgatókat rendeltek ki ezek számára. E társulatokban természetesen számosan voltak jámbor nők is, de ezek annyira nem vitték, hogy külön házban, együttesen közös életmódot vittek volna s így a régi szesztrák vagy beginák szervezetét átvették volna. E kordások csak bizonyos bőjtök és ájtatosságok elvégzésére, továbbra egyszerű ruházatra s azon a kordának (kötelecske, öv) viselésére kötelezték magukat, de másülönben otthon, családjuk körében maradtak.

MÁSODIK RÉSZ.

Az egyes ferenczrendű beginaházak története.

Atyina.

Csak annyit tudunk róla, hogy 1535 elején Szentlászlai Egyed salvatoriánus miséspap volt, az itt lakó beginák gyóntatóatyja.[1]

Besztercze.

1531-ben az itt lakó és a Boldogságos Szűz templománál szolgáló szerzetesnőknek (monialibus, tehát ferenczrendű beginaknak, mert a Boldogságos Szűz temploma a ferenczrendűeké volt) Moldner Péter özvegye végrendeletileg egy hordó bort hagy s azonkívül kérte a végrendeleti végrehajtókat, hogy egyházuk javitására is segítséget nyujtsanak.[2]

Brassó.

Azt a keveset, amit róluk tudunk, elmondottuk már a salvatoriánusok történetében «Brassó» szó alatt.

Buda.

Hogy Magyarországon a ferenczrendű szesztrák vagy beginák annyira ismeretesek lettek és annyira elterjedtek, főleg annak lehet köszönni, hogy az ország fővárosában, Budán, a ferenczrendűek egyházával szemben, a mai miniszterelnöki palota helyén, Dáray II. Majs nádor özvegye, Sibilla, a királyi családnak rokona, 1290-ben nekik házat épített és maga is közéjük állott.[3]

---

[1] Chronica seu Origo fratrum Minorum de observantia in Hungaria. Kézirat a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában. Folio 70/b.

[2] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 154—155.

[3] Hazai Okmánytár. VIII. 290, 363. Wenzel: Árpádkori Okm. X. 115.

E begina-ház lakói az ő alapítójuknak bőkezűségéből nem voltak kénytelenek kéregetni, mert II. Majs özvegye már 1290-ben nekik adta a Csepelszigeten fekvő Bagamér és Cseptelek nevű birtokokat és ez ajándékozását, mivel e falvak előbb királynéi birtokok voltak. 1290 második felében III. András király nejével, Fenenna királynéval megerősítette.[1] 1293-ban az ő lelke üdvösségéért eddig tett adományait az Ó-Buda felett fekvő békásmegyeri birtokával gyarapította s ezt III. András király is jóváhagyta.[2]

Hogy e birtokokat a budavári beginák annál nyugodtabban használhassák, Majs özvegyének halála után 1296 július 5-én megparancsolja III. András király az összes főuraknak, tisztviselőknek és adószedőknek, hogy birtokaikon semmiféle pénzbeli vagy élelmiszeradót ne szedjenek. Vernert, a budai vár kormányzóját kirendelte az ő oltalmazójuknak, hogy őket és jobbágyaikat senki se bántsa.[3]

Mivel Budavár lakossága a XIV. század elején még túlnyomó részben német volt, nem csoda, hogy a közülök származó első beginák is németek voltak. Ilyen német begina volt, mint a neve is mutatja, az 1312-ben végrendelkező Leiphilt is. Ez elhivatván a budai plébánost és előtte kijelentette, hogy az Owmperg (Ofenberg?) nevű hegyen levő szőlejét és a háza alatt épített pincze felét társnőinek, a budai begináknak (sororibus seu beginis in domo Sibille degentibus) hagyja, de kötelezi őket, hogy Alheid nevű, neki 30 éven át hűségesen szolgáló cselédjét maguk közé fogadják, életfogytáig élelmet és ruházatot adván nekik, tisztességesen eltartsák, hogy így Alheid szabadon szolgálhasson az Úrnak és volt úrnőjéért is imádkozhasson.[4]

De korán léptek közéjük a magyarok is. Ilyen volt 1327-ben Abády István özvegye, Weser Skolasztika. Ez év elején a felhévvizi keresztesek előtt bízta meg egyik ismerősét, Szücs Miklóst, hogy menjen el Egerbe és ott vegye fel férje rokonától, Szentimrey Lóránttól az őt illető hitbért és hozománydíjat, 50 forintot.[5]

1448-ban már nagyobbrészt magyar szesztrák laktak a budai

---

[1] Hazai Okm. VIII. 290.
[2] Wenzel: Árp. Okm. X. 115.
[3] Hazai Okmánytár. VIII. 363—64.
[4] Országos Levéltár. Dl. 29,662.
[5] Karácsonyi: Magyar Nemzetségek. III. k. 139.

beginaházban s ezek azt óhajtották, hogy a szembenlakó szigorú ferenczrendűek magyarul tanítsák őket és csak őhozzájuk legyen elégséges a szentségek fölvétele miatt fordulniok. Evégből 1448-ban az akkor Budán tartózkodó pápai követhez, Carvajal János kardinálishoz fordultak. A követ azt tartván, hogy az ő jámborságuk megérdemli az olyan kérés teljesítését, amelyek az ő lelkük üdvösségét és békéjét mozdítják elő, felhatalmazta őket, hogy ezentúl minden szentséget a ferenczrendűektől kérjenek és vegyenek fel, még az utolsó kenetet is, pedig ennek kiszolgáltatása rendesen, akkor meg épen a plébánosnak joga volt. Ez engedélylevélre az egyik begina, bizonyosan az előljáróné, azt írta: «Minden szentséget míltóltassanak» adni[1] s ez mutatja, hogy e szerzetházban akkor már magyarul beszéltek és írtak.

1481—82-ben nagy sérelem érte e budai beginákat az óbudai Kláraszűzek nagyhatalmú jószágkormányzója, Dormánházi László részéről. Mint említők, Békásmegyeren volt nekik egy kis birtokuk már alapítónőjük adományából. Később e birtok mellett egy Bornemissza nevű budai polgár egy Árvástó, nevű halastavat készíttetett és azt nekik hagyta. De Békásmegyer másik részét később az óbudai Kláraszűzek kapták meg s ezek jószágkormányzója, Dormánházi az ő halastavuk gátját átvágatta s így a halastavat elrontotta.[2] A beginák ez ellen természetesen panaszt tettek, igazságot kerestek s így a halastavat nekik visszaadták.

De Dormánházi ebbe meg nem nyugodva, 1482-ben a király elé járult s tőle perújításra engedélyt kért és nyert. 1482 július 19-én tehát a budai káptalan a budai beginákat újra perbe idézte.[3] Még ezzel sem elégedett meg Dormánházi, hanem azt a vádat emelte békásmegyeri jobbágyaik ellen, hogy a Kláraszűzeknek a Cserged vize és egy elpusztult templom közt eső földjét Cserged faluhoz foglalták el. Emiatt a budai beginákat 1482 deczember 9-én a királyi személyes jelenléti törvényszék elé idézték.[4]

A beginák e zaklatások ellen magához I. Mátyás királyhoz fordultak. A király természetesen nem ért rá az ő bajaikkal foglalkozni, de 1484-ben kirendelte oltalmazójuknak Nagylucsei

[1] Országos Levéltár. Dl. 31,145.
[2] Országos Levéltár. Dl. 25, 261.
[3] U. o. Dl. 18.688.
[4] U. o. Dl. 18,761.

Orbánt a királyi kincstartót és Ráskay Balázst a királyi udvartartás bíráját.[1] Ezekkel azután meg lehettek elégedve.

Ily hatalmas és a királyhoz közelálló oltalmazók felügyelete alatt a budai beginaház mintegy királyi nevelőintézetté vált s abban főúri, nemes családok taníttatták leányaikat. Ilyen volt 1514-ben Tarczay Borbála, néhai Tarczay János székely ispán leánya. Mint fiatal hajadonleány, szégyelt a hiteleshely, a budai káptalan elé menni, hanem annak két kanonokját kérette a budai beginaházba s azoknak jelentette, hogy anyja neki az ő örökségét készpénzben kiadta.[2]

Később e Tarczay Borbála beállott a budai beginák közé de mint afféle elkényeztetett úrileány nem tudott tűrni a nála idősebbeknek s azért 1523-ban a pápai követtől áthelyezést kért, hivatkozván az erős levegőre, gyöngeségére, egy másik ilyen beginaházba. 1523 deczember 4-én Vio Tamás kardinális és pápai követ megengedte neki, hogy csakugyan átmehessen olyan házba, ahol őt szívesen befogadják. Volt előljárónőjétől kellett kérnie az átmenetelre az engedélyt, de ha nem adta meg, akkor is átmehetett.[3]

A XVI. század elején még erősen igyekeztek birtokaikat gyarapítani. 1518-ban békásmegyeri szőlejük mellett megszerezték Nagy István nevű jobbágy szőlejét 7 forintért s ettől nem messzire vettek egy másikat 13 forintért.[4] 1521-ben a Békásmegyerrel szomszédos Pomázon vesznek meg egy rétet Básti Czikó Gáspár özvegyétől és fiától, Lászlótól 26 forintért.[5] Ugyanez évben egyik társnőjük, Mészáros Anna begina szerette volna megkapni atyjának békásmegyeri szőlejét, de a községi előljáróság ebben akadékoskodott.[6]

A török 1526-iki budai látogatásakor épen maradt e beginaház, mert 1529-ben még említik a budai beginák békásmegyeri jobbágyait.[7] Sőt 1536-ban is nagyon bíztak abban, hogy sokáig itt maradnak, mert Budai Ötvös Tamás leányának, Orsolya margitszigeti apáczának az ő szerzetházukkal csaknem egybeépített

[1] U. o. Dl. 19,006.
[2] Pozsonyi káptalani levéltár. Protocollum Budense. III. 277.
[3] Monumenta Romana Eppatus Vesprim. IV. 293.
[4] Pozsonyi káptalani levéltár. Prot. Budense. 440.
[5] U. o. 553.
[6] Országos Levéltár. Dl. 23,556.
[7] Magyar Történelmi Tár. XII. 105.

házát megvették. Mivel a városi tanács e vétel ellen kifogásokat tett, a beginák János királyhoz fordultak pártfogásért s ez 1536 november 18-án, mert parancsolta a városnak, hogy e házat adja át a beginának, mert hiszen annak megvételéhez már csak a szomszédságnál fogva is joguk volt.[1]

1541 szeptemberben azonban a törökök elűzték őket innen.

Csanád.

Mint említők, 1542-ben talán az országos bánat és gyász hatása alatt Csanádon egyszerre többen akartak a harmadik szabály szerint közös bűnbánó életre szövetkezni. De a közgyűlés úgy határozott, hogy egyelőre maradjanak lakásaikban, de válaszszanak maguk közül egy előljárónőt. Ha azután egy év mulva az előljárónő vagy gyóntatóatyjuk azt jelentik, hogy felvehetők, akkor tegyék le az egyszerű fogadalmat.[2]

Ebből tehát az következik, hogy 1542 előtt már volt Csanádon a beginának szerzetházuk. 1551-ben a török elfoglalván Csanádot, e szerzetház elenyészett.

Csiksomlyó.

1535 elején az itt élő beginának Bányai Ferencz ferenczrendű atya, a konvent énekese, volt lelkivezetőjük.[3]

Debreczen.

A mariánusok közgyűlése 1533-ban a konvent orgonását, Bácsai Eleket rendeli ki az itt lakó beginák gyóntatójának.[4]

Fehéregyháza.

1535 elején Hondorfi Márton volt az itt lakó beginák gyóntatója.[5] Vezeték neve mutatja, hogy a gyóntató szász ember volt s igy a beginák is szász nemzetiségűek voltak.

---

[1] Egyháztörténelmi Emlékek. III. 105—106. Országos Levéltér. Dl. 25,261.
[2] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 497—98.
[3] Chronica seu origo fratrum Minorum d. o. Fol. 67/a.
[4] Kósa: Collectanea. Kézirat. 225.
[5] Chronica seu origo. Kézirat. F. 66/b.

Felfalu.

Erről is csak annyit tudunk, hogy 1535-ben itt is laktak a beginák s azok gyóntatója, Berethalmi András ferenczrendű atya volt.[1]

Gyöngyös.

Itt 1480 táján alakítottak a jámbor nők Begina-Társulatot s nagy jótevőjük lett Rozgonyi János országbíró özvegye, Lendvai Bánffy Dorottya.[2] Mivel a XV. század végén Gyöngyös felét a Rozgonyiak bírták zálogban, ez úrinő gyakran megfordult Gyöngyösön, sokat tartózkodott a beginák körében és halála előtt nekik hagyta hozományát és hitbérét alamizsnául, úgy hogy abból, 100 forintot a gyöngyösi ferenczrendűek kolostorának adjanak át. Rozgonyi János fia a zemplénmegyei Monyoróson (= Mogyorós = Tapolymogyorós) lakó István 1500 elején kifizette a hozomány és hitbér árát s azért 1500 április 30-án néhai Bogáthy Lukács özvegye, Katalin, a gyöngyösi beginák perjelnője, Anasztázia nevű társnőjével megjelent Budán a királyi kanczelláriában és ott Rozgonyi Istvánt a további kötelezettség alól felmentették.[3]

1538-ban e szerény, jámbor nőket csúful megrágalmazta egy pár éretlen és értetlen (lutheranus) hitújító. Mint gondolható, a ferenczrendűekkel folytatott erkölcstelen élettel akarták őket beszennyezni. A városi hatóság azonban védelmükre kelt a jócselekedetben fáradozó beginának és kényszerítette őket, hogy rágalmaikat visszavonják. Maga a városi tanács beismerte, hogy egyeseket közülök eleintén 1—2 hamis tanu félrevezette s ezért elhatározta, hogy 1539 január 13-án tőlük nyilvánosan bocsánatot kér, még pedig e szavakkal: «Jámbor, jó asszonyok, ha néhány hamis tanu vallomása miatt benneteket szóval vagy tettel megsértettünk, kérünk titeket, hogy az Istenért nekünk megbocsássatok».[4]

1541 után, bár a török szultán Gyöngyös városát oltalma

---

[1] U. o. F. 67/a.
[2] V. ö. Nagy Iván: Magyarország nemes családai. I. 156.
[3] Országos Levéltár. Dl. 20,934.
[4] Egyháztörténelmi Emlékek. III. 308—10.

alá vette, a portyázó török csapatok miatt nyilt városban női szerzetesházat fenntartani nem lehetett. Azért a gyöngyösi beginák is szétoszlottak. 1647-ben az egykori beginaház a református vallásúak iskolája volt.[1]

Gyula.

E szerzetház már a XVI. század elején virágzott, mert a gyulai vár urának, Brandenburgi György őrgrófnak tisztjei 1510—20-iki számadásaikban többször emlegetik az itt lakó beginák okleveleit. Sajnos, azonban nem jegyezték fel e kiváltságlevelek évszámát és így e szerzetház alapításának idejét nem tudjuk.

Abból, hogy a gyulai vár jövedelmeiből e kiváltságlevelek szerint pontosan és évenkint ki kellett szolgáltatni a beginának 8 köböl búzát, 8 köböl kölest és 4 hízott sertést, azt következtetjük, hogy talán itt is a híres Maróthy bánok (János és László) özvegyeinek áldásos keze működött közre a szerzetház létesítésében 1450 táján. A későbbi földesurak már vagy nem laktak Gyulán, vagy nem voltak olyan vallásosak, hogy ilyen állandó kiadásokra szánták volna rá magukat.

1535-ben az itt lakó beginák gyóntatóatyja, Etei János ferenczrendű atya volt.

1553—54-ben Henyey István, 1561-ben Kerecsenyi László gyulai várkormányzók még kiszolgáltatták nekik a vár jövedelmeiből a búzát, de sajnos, már nem mint köteles illetményt, hanem mint alamizsnát.

E szerzetház is természetesen a gyulai ferenczrendű kolostor közelében (körülbelül a mostani Békésmegyei Takarékpénztár épület tájékán) állott s ettől nem messze a Barát-utczán volt a beginának egypár jobbágytelkük. Ezeket az 1560—64-iki adóösszeírások mindig mint a gyulai szerzetesnők (moniales) tulajdonát írják fel. Fennállott ennélfogva e szerzetház egész 1566-ig, a török uralom kezdetéig.[2]

---

[1] Somlyai Mihály feljegyzése a Regestrum locorumban. A ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.

[2] Karácsonyi: Békés vármegye története I. 184. De itt hibásan Kláraszüzeknek írtam e beginákat.

Jászberény.

1535-ben Abonyi Kelemen ferenczrendű atya volt iderendelve a beginák lelki vezetőjének.[1] Somlyai Mihály 1647-ben megtudta, hogy itt valaha beginák laktak.[2]

Kassa.

Csak annyit tudunk róla, hogy 1489-ben itt is volt beginaház (domus monialium).[3] Épen abból, hogy csak «domus»-nak írják és nem «claustrum»-nak következik, hogy beginák (tertiariák) laktak benne.

Kolozsvár.

A ferenczrendűek kolostorával szemben, tehát a mai farkas-utcai templommal átellenben állott e szerzetház és sok jó nap után, sok viszontagságot látott.

Bizonyosan csak 1500 táján építették, mert maguk a szigorú ferenczrendűek is csak ez időtájt telepedtek le. 1522-ben már fennállott, mert Frátai Salatiel, erdélyi nemes felesége, ez évben ide vonult be a beginák közé, midőn férje Szent-Ferencz ruháját ölté magára.[4]

Ha nem is lépett be az itt lakott beginák közé, de sokszor megfordult náluk és nagyon szerette őket a gazdag kolozsvári polgárasszony, özvegy Kőfaragó Györgyné. Azért 1531 deczember 19-én tett végrendeletében nekik hagyta összes bútorait az ezüstneműek kivételével. Azt akarta azonban, hogy e bútorokat eladják és azokból maguknak ruhákat csináltassanak. Az Isten szolgálatában vigyázó és az özvegytől különösen kedvelt Ilona testvérnek a rendes ruházaton kívül, még palástot (mantellum) is kellett csináltatniok. Ezenkívül a beginák kápolnájának hagyta özvegy Kőfaragóné az ő összes szőnyegeit és egy darab szántóföldjét. A végrendeleti végrehajtók közé kijelölte a beginák akkori előljárónőjét, Csíki Katalint (prelata), vagy ha később halna meg, az akkori előljárónőt.[5]

---

[1] Chronica seu origi[illegible]rum Minorum. f. 65/b.
[2] Registrum locorum [illegible] gyöngyösi levéltárban.
[3] Blahó V. Exempla antiquarum literarum, U. o.
[4] Országos Levéltár. Dl. 36,400 pag. 46.
[5] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 179—81.

1533-ban a salvatoriánusok közgyűlése az egyik ájtatos lelki tagtársnő (confratrissa) kérésére megengedi, hogy a kolozsvári beginák házában tőle saját költségén épített kápolnában az Oltáriszentséget állandóan szabad legyen tartani. Kiköti azonban, hogy a szentségházat a legnagyobb tisztelettel és lehető nagy dísszel vegyék körül.[1]

Az előzményekből világos, hogy ez a «devota confratrissa» nem volt más, mint özvegy Kőfaragó Györgyné.

1543-ban Cserni (Cserényi?) Anna itt lakó begina Kolosmegyében fekvő szombattelki birtokát eladja Gerdei Demeter fogarasi várnagynak.[2] A következő évben Kolozsvári Dorottya és Budai Veronika kimentek Kolosmonostorra és ott a konvent előtt tiltakoztak az ellen, hogy Kolozsvár város elöljárói az ő szerzetházuk jórészét (nevezetesen a kápolnát, a czellákat, a melegedőszobát, a kutat s a kertet) a Kláraszűzeknek akarták átadni, pedig azokat ők vették, vagy ők építették.[3]

Ezután sokáig nem hallunk róluk semmit. Csak 1581-ben jelenti Szántó István jezsuita, hogy 1580 végén a Farkas-utczai templom mellett iskolateremnek alkalmas helyiséget keresvén, a templommal szemben levő szerzetházba is bementek és ott találtak még egy elaggott, vak beginát. Ez megértvén, hogy házukat katholikus iskolává akarják átalakítani, örvendezve egyezett ebbe bele és jelentette, hogy ő ezt előre megálmodta. Nemsokára ez elaggott begina is meghalt és az ő szerzetházuk előbb katholikus középiskola lett, később pedig ennek helyén épült a Báthori-egyetem.[4]

Tehát a beginákat 1556-ban nem űzték ki Kolozsvárról. Ők még továbbra is itt imádkoztak és dolgoztak s csak lassankint haltak ki. De az utolsó még megérte a katholikus papok visszajövetelét és nyugodtan, boldogan húnyta le szemét, mert nem kellett félnie, hogy vele kihal Kolozsvárott a kath. vallás.

Kusaly.

Tudjuk, hogy a Kusalyi Jakcs-család e helyütt a szigorú ferenczrendűek számára kolostort alapított. Ezek annyira fellel-

[1] U. o. 473.
[2] Egyháztörténelmi Emlékek. IV. 301.
[3] U. o. IV. 343.
[4] Veress: Az erdélyi jezsuiták levelezése. I. 69, 104, 129, 176—79.

kesítették az Úr Jézus szeretetére a lakosságot, hogy a jámbor nők itt egybeálltak Szent-Ferencz harmadik szabályát közös házban követők társulatába.

Közelükben, Szilágy-Csehen, lakott 1501-ig néhai Drágffy Bertalan erdélyi vajda özvegye, Héderváry Dorottya, néhai Héderváry Imre báró leánya. Ez annyira megszerette őket, hogy 1501 után maga is közéjük lépett és nagy jótevőjük lett, 1508 július 10-én mostohafiával, Drágffy Györggyel együtt megjelent Kolosmonostoron a konvent előtt. Drágffy György mostohaanyjának adta az ő hozománya és hitbére fejében Görcsön falut, továbbá Széplak és Bösháza falvak felét. Másnap azután Héderváry Dorottya az így kapott birtokokat a kusalyi beginák házának ajándékozta.[1]

1535 elején Véki Balázs ferenczrendű atya volt ide rendelve a beginák gyóntatójául.[2]

Lippa.

A mariánusok 1533-iki közgyűlése a lippai konvent egyik tagját, az énekes-atyát bízta meg, hogy egyúttal az itt lakó beginák lelkivezetője legyen.[3] 1531-iki oklevél említi, hogy kápolnájuk Szent-Erzsébet tiszteletére épült.[4] 1551-ben bizonyosan elpusztult.

Marosvásárhely.

E szerzetház is, mint számos más, a ferenczrendűek kolostorával szemben, az egyház czintermén (temetőjén) kívül volt építve.

1503-ban már régi lakója volt e háznak Harinnai Farkas Dorottya, az erdélyi főúri családok egyikének sarja, néhai Illyei Dénessy János özvegye. Farkas Tamás jószágaiból őt leánynegyed illette s azt Farkas János és Bikly (Bikali) János hunyadi főispán kifizették. Erről neki valamelyik hiteleshely előtt vallomást kellett volna tennie, de agg koránál fogva nem mehetett már a legközelebbi hiteleshely, a kolosmonostori konvent elé sem. A konvent tehát kiküldötte megbizottait Marosvásárhelyre és

---

[1] Országos Levéltár Dl. 36.405, pag. 275—78.
[2] Chronica seu origo Fratrum Minorum. 69/b.
[3] Kósa i. m. 225.
[4] Márki: Arad vármegye Története. I. 385.

Farkas Dorottya ezek előtt adott felmentést Farkas Jánosnak és Bikly Jánosnak.[1]

Nagyrabecsülte az itt lakó beginákat Barlabásy Lénárt erdélyi alvajda, mert 1525-iki végrendeletében 25 forintot hagyott nekik.[2]

1555-ben nem pénzbeli, hanem ritka természetbeli ajándékban részesültek. Ez évben ugyanis a székelyeknél ökörsütés volt, vagyis a király részére minden székely családnak egy ökröt kellett adnia. Az így egybegyült ökrökből Vass László királyi adórovó nekik is adott alamizsna gyanánt egy ökröt.[3]

E szerzetháznak utolsó, névszerint is ismert tagjai voltak Nyujtódy Borbála és Járay Margit szüzek. 1576-ban már nagyon elaggottak voltak ezek s többé nem tudták magukat kezük munkájából fenntartani. Azért tehát a kőből épült és czellákra osztott szerzetházat eladták 75 forintért Göcsi Máté református igehirdetőnek, de úgy, hogy éltük fogytáig ők ketten még benne lakhattak.[4]

Medgyes.

Régi magyarosan Szászmedgyes. Fennállott már 1525-ben, mert Barlabásy Lénárt erdélyi alvajda végrendelkezésekor az itt lakó begina-apáczákról is megemlékezett, hagyván nekik alamizsnaként 5 forintot.[5]

1542-ben még azt remélték, hogy e szerzetház sokáig fenn fog maradni, mert az idevaló plébános, bíró és tanács kérték ez évben a salvatoriánusok közgyűlését, hogy az előző közgyűlések határozatainak megváltoztatásával egy jámbor, tőlük ajánlott leányzót kezdőnek vegyenek fel a szászmedgyesi begina szerzetházba.[6]

Monoszló-Várallya.

1531-ben a salvatoriánusok közgyűlése elhatározza, hogy az itt élő szesztrákat (sorores) a török veszedelem miatt átköltözteti a petróczi szesztrákhoz.[7]

---

[1] Országos Levéltár. Dl. 36.405, pag. 241.
[2] Teleki Oklevéltár. II. 451.
[3] Székely Oklevéltár. III. 310.
[4] U. o. IV. 46—47.
[5] Teleki Oklevéltár. II. 452.
[6] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 498.
[7] U. o. II. 469.

Nagy-Várad.

Itt már 1318-ban kérték a káptalant a Szent-Ferencz harmadik szabályát követő jámbor nők (religiosae feminae), hogy telket adjon nekik a közös ház felépítésére. A káptalan erre a ferenczrendűek kolostorával szemben (a mai Várallyaszerű városrész Kolozsvári-, régen Újbécsi-utczája helyén) ki is jelölt nekik 54 öl hosszú és 35 öl széles telket és azt örökre nekik ajándékozta.[1]

Itt azután fel is építették a szerzetházat és 1533-ban a mariánusok közgyűlése Szegedi Lukács atyát, az énekest, rendelte ki hozzájuk gyóntatónak.[2] 1557—80 közt szünt meg.

Ozora.

1535 elején Szabadkai Lőrincz ferenczrendű volt itt az itt lakó szesztrák lelkivezetője.[3]

Pest.

1520 táján egyszerre öt tagja kerül szemünk elé. Capistranoi Szent-János életéről és csodatételeiről kérdezősködtek akkor a kirendelt vizsgálóbírák s hallották, hogy a pesti begina-házban is vannak olyanok, akik tudnak a szentről egyetmást. Ilyen volt itt először is az előljáróné, Katalin, mert ő, mielőtt a harmadik rendbe belépett volna, Szilágyi Mihály kormányzó özvegyének komornája volt. Szilágyi Mihály özvegye, mint egyéb adatokból megállapítható, Báthory Margit volt s 1461-től 1465-ig viselte az özvegyi fátyolt, mert azután megint férjhez ment Lendvai Bánffy Pálhoz. Eszerint Katalin, ha 1465-ben 20 éves volt, 1520-ban már 75 év körül járt és Szilágyi özvegyétől tudhatott valamit C. Szent-Jánosról. Vele együtt tanuskodtak még másik Katalin, Kánya Péter, pesti polgár leánya, harmadik Katalin, Szíjgyártó Benedek, eszéki polgárnak leánya, Erzsébet, nemes Bech János leánya és Bencsik Orsolya, a Lippó faluban lakó nemes Bencsik István leánya.[4]

---

[1] Fejér Cod. Dip. VIII/2. 189.

[2] Kósa i. m. 225.

[3] Chronica seu origo F. M. Fol. 70. Binoka-nak nevezi őket.

[4] Tanuvallomások jegyzőkönyve a római San-Isidoro kolostor könyvtárában. F. CCXIII.

1551 szeptemberben, mint említők, a törökök elvették a ferenczrendűektől az ő pesti kolostorukat. Ekkor a ferenczrendűek közül négyen, hogy a pestiek lelkészek nélkül ne maradjanak, a beginák házába költöztek. 1542-ben a pesti biró és a tanács kérte a salvatoriánusok közgyűlésétől, hogy küldjenek oda még több szerzetesatyát. De a közgyűlés nem mert oda újakat küldeni, mert azelőtt nem sokkal két ferenczrendűt öltek meg a Rákoson. Abba beleegyeztek, hogy az ott maradt négy szerzetes továbbra is ott működjék, de a veszedelmes állapotok miatt még ezeket se kötelezték az ottmaradásra.[1]

Petrócz l. Monoszló-Várallya.

Pécs.

1533-ban a mariánusok közgyűlése Bátori Ferencz atyát rendeli ki az itt lakó beginák gyóntatójául.[2]

Pozsegavár.

Szintén a mariánusok vezetése alatt állott. 1533-ban Pozsegai Miklóst rendelték ide gyóntatónak,[3] bizonyosan azért, mert ő értette az itt lakó beginák nyelvét.

Sárospatak.

1500 előtt nagyságos Rákóczi Imre özvegye, Rozgonyi Dorottya (Rozgonyi Osvát leánya) a ferenczrendűek kolostorával szemben levő új kőházát az itt alakult és Szent-Ferencz harmadik szabályát követő úrinők társulatának adta. Ehhez 1506-ban királyi beleegyezést nyertek, úgy hogy ennélfogva a földesurak ezt a beginától jogosan el nem vehették.[4]

Mint ez adománylevélből kitünik, a beginák társulata, ha nem is lakott új kőházban, már előbb fennállott Sárospatakon. Más adat azt mutatja, hogy már 1492 előtt megvolt, mert Matu-

---

[1] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 498.

[2] Kósa i. m. 226.

[3] Kósa i. m. 226.

[4] 1763-iki másolatok a leleszi levéltárból a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.

csinay Zsuzsanna, a Nagyszombatnál és Ó-Budánál emlegetett Kláraszűz 1492 október 27-én pápai engedélyt nyervén arra, hogy a beginák közé lépjen, ez év végén Sárospatakra érkezett s itt a beginaházban kapott helyet. De nyughatatlan természete itt se talált rózsás, pihenő ágyat s azért hivatkozva gyönge egészségére, előbb a szerzetfejedelemtöl, azután pedig nagyobb biztosság okáért a pápától kért engedélyt, hogy szülei vagy rokonai házába visszatérhessen s ott tarthassa meg Szent-Ferencz harmadik szabályát. Ezt is megkapta.[1]

Özvegy Pálóczy Imréné nemcsak új szerzetházról, hanem később könnyebb megélhetésükről is gondoskodott, mert 1504 elején nekik adta a Sátorallya-Újhelytől északkeletre eső Csernahó falut. Ezt az ajándékozást a király 1504 május 25-én jóváhagyta és ennélfogva a sárospataki beginákat 1505 április 17-én törvényesen beiktatták Csernahó birtokába.[2]

1560-ban, mint említők, Csernahót a nagyszombati Kláraszűzek az ő jogos birtokuknak tartják. Hogyan jutottak hozzá? Biztosan nem tudjuk, csak sejtjük, hogy Perényi Péter 1537 táján a sárospataki vár kibővítése alkalmával elvette a Kláraszűzek kolostorát és kényszerítette őket, hogy a beginák házát, birtokát vegyék át. 1548-ban azután Perényi Gábor hallván atyja halálát (meghalt Bécsújhelyen 1548 márczius elején fogságban, mert Ferdinánd király őt még 1542-ben letartóztatta),[3] haragjában a Kláraszűzeket elűzte, a kolostort (a volt beginaházat) és Csernahót elfoglalta. Később a kolostort lutheranus iskolává alakította át,[4] Csernahót pedig udvari papjának, Kopácsi Istvánnak ajándékozta.[5]

Szászmedgyes l. Medgyes.
Szászváros.

1334-ben 4 begina lakott itt és házuk fel volt mentve a füstpénz fizetése alól.[6]

---

[1] Monumenta Romana episcopatus Vesprim. IV. 3, 4, 94.
[2] Országos Levéltár. Dl. 21.381, 36.622.
[3] Egyháztörténelmi Emlékek. V. 21.
[4] Adatok az egri egyházmegye történetéhez. II. 549.
[5] Esztergomi prímási levéltár. F. 16. m. 122.
[6] Urkundenbuch zur Gesch. der Deutschen in Siebenbürgen. I. 464.

Székesfejérvár.

1533-ban a mariánusok közgyűlése Monoszlai András ferenczrendű atyát bízza meg az itt lakó beginák gyóntatásával.[1]

Tövis.

Mivel e várost 1456-tól 1501-ig mindig a Hunyadyakkal rokon Dengelegi Pongrácz-család bírta, bizonyára valamelyik Pongrácznak özvegye, még pedig valószinűleg az 1501-ben elhalt Pongrácz Mátyás özvegye, Perényi Orsolya,[2] segítette a tövisi ájtatos nőket abban, hogy itt beginaházat építsenek. 1550-ben még éltek itt beginák és Andocsi Péter volt a gyóntatójuk.[3]

Várad l. Nagy-Várad.

Verőcze.

Előbb királynéi birtok, majd a Lendvai Bánffyaké. Lehet tehát, hogy már a XIV. században, az öreg Erzsébet királyné pártfogása által létesült itt a beginaház. 1533-ban a mariánusok Szerdahelyi András nevű társukat rendelték ide a beginák lelkivezetőjéül.[4]

---

[1] Kósa i. m. 225.

[2] Csánki: Magyarország történelmi földrajza. V. 810.

[3] Urbarium pervetustum, a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában. Kaizer F. szíves közlése.

[4] Kósa i. m. 226.

TIZENEGYEDIK KÖNYV.

A magyarországi ferenczrendűek működése az irodalom, építészet és művészetek terén.

ELSŐ RÉSZ.

A magyarországi ferenczrendűek működése az irodalom terén.

Szent-Ferencz szerzetének egyik különös czélja volt a keresztény jóságok (jó lelki tulajdonságok, erények) hirdetése, főleg tettel, de e mellett szóval is.

Bármennyire féltette tehát Szent-Ferencz az ő fiait a tudományok megszerzésétől, tudván, hogy ezáltal sokan közülök alázatosságuknak kárát fogják vallani, a keresztény igazságok és erkölcsök hirdetése és magyarázata csak rávitte őket arra, hogy a tudományokkal, legalább is a vallási tudományokkal foglalkozzanak, mások felfedezéseit, gondolatjait ismerjék. Foglalkozni kezdtek tehát a hittudomány ágaival és csekély eszközökkel csakhamar bámulatos nagy dolgokat vittek végbe.

A magyar nemzeti irodalom munkásai közt a ferenczrendűek szintén helyet foglalnak, még pedig nagyon előkelő helyet. Ha a jezsuitákat a XVII. századbeli magyar ifjúság szellemi vezéreinek mondjuk, a ferenczrendűeknek a XIV. századbeli ifjúság irányítására való befolyását szintén el kell ismernünk.

A ferenczrendűek kolostorai bent a városokban épültek s az ő iskoláik nem csupán szerzetes iskolák voltak, hanem oda a városi ifjak is bejárhattak.[1] Ha a külföldi egyetemeken a XIV—XV. században tanuló magyar ifjak névsorát végigolvassuk, észrevesszük, hogy egyes városokból feltünő nagy számban jelentkeztek tanulók, pedig e városok nem voltak püspöki székhelyek. Ilyenek voltak: Szerémújlak, Szeged, Lippa, Gyula, Debreczen, Szatmár, Sárospatak, (Abaúj-) Szántó, Kassa, Lőcse, Pozsony, Sopron, Keszthely, Szombathely, Pápa, Ozora, Szécsény és Nekcse. Ennek nem lehet más az oka, mint az, hogy e helyeken ferencz-

[1] Holzapfel i. m. 272.

rendű kolostorok voltak (Debreczenben, Sárospatakon, Kassán, Szegeden domonkosrendűek is) s ezeknek iskoláiban sajátítottak el a magyar ifjak annyi ismeretet, kivált a latin nyelvből, hogy külföldre mehettek.

Maguk a ferenczrendű növendékek a lectorok (előadók) vezetése alatt tovább folytatták a hittudomány megszerzését, természetesen csak írott könyvekből. A jobb tehetségűeket azután Párisba küldötték az egyetemre, mert minden provinciának joga volt két növendéket odaküldeni és csak a könyvek árát kellett megfizetnie. Többet is küldhetett a provincia, de azokért már a tartásdíjat meg kellett adnia. Említők, hogy a mariánusok még 1530 táján is elküldték Urai János nevű társukat a párisi egyetemre tanulás végett.[1]

A magyar ifjakban pedig meg volt a kedv a tanulásra annyira, hogy 1339-ben némelyek közülök panaszt tettek a pápánál, hogy provinciálisuk a magyar és tót (szlavon) származású növendékeket nem küldi a felsőbb iskolákba, hanem csak a németeket.[2] A pápa rendeletére tehát köteles volt a provinciális ezentúl magyar ifjakat is felvenni elsősorban a hazai felsőbb iskolákba (eddig is bizonyosan megtette, csak nem kellő arányban) és azután közülök is küldeni egyeseket a külföldi egyetemekre. Ezek a magyarok elvégezvén tanulmányaikat, így kezdték azt részint új könyvek, szentbeszédek írásával fejleszteni, részint a magyar ifjak tanítása közben az egyes igazságokat magyarul is értelmezni.

Ez vitte azután őket lassan rá, hogy magyar könyveket írjanak, más szóval a magyar irodalom munkásai legyenek.

Két téren kellett tehát működniök a magyar ferenczrendűeknek. Latinul kellett írniok a tudományok fejlesztése végett és magyarul azok jobb értelmezése végett. Azért mi is előbb a latinul írókat ismertetjük, azután pedig azokat, akik magyar szentbeszédeket, énekeket s egyéb irodalmi műveket készítettek.

Az első nagytekintélyű, latinul író szerzetes volt a magyar ferenczrendűek közt László atya, a későbbi kalocsai érsek. Miféle könyveket írt akkor, mikor még a ferenczrendűek közt élt? nem tudjuk. 1329-ben azonban, mint híres hittudós, a pápa felszólítására ő is irásba foglalta véleményét Krisztusnak és az ő apostolainak

---

[1] Holzapfel i m. 275. Egyháztörténelmi Emlékek. II. 363—64.

[2] Fraknói kéziratgyüjteménye a Nemzeti Múzeum könyvtárában.

szegénységéről. Röviden nyilatkozik, de abban is nagy egyházjogi ismereteket árul el.[1]

A másik holtig ferenczrendűnek maradt író volt állítólag Márk atya, az 1330—1335. években szerzetestársainak vezére, vagy (mint alázatosságból magukat nevezték) közszolgája, provinciális ministere. Mint nevezetes, szokatlan dolgot jegyzik fel róla a későbbiek, hogy lemondott a közszolgálatról, a vezérségről, úgy hogy 1335-ben társai helyette új provinciálist választottak.[2]

Az 1270—1335. években olyan bejegyzések is vannak, amelyek a ferenczrendűeket érdeklik s amelyeket csak ők jegyezhettek be. Mivel a XVI. században még volt a magyar krónikáknak olyan kézirata, amelyet Márk írt vagy másolt, többen Márk provinciális személyére gondoltak és az egyik magyar krónika szerkesztését neki tulajdonították. Csakhogy e Márkot egy író sem nevezi ferenczrendűnek s így a krónika szerkesztőjének Márk provinciálissal való azonosítása bizonytalan. Ez írók még inkább gondolhattak Kálti Márkra, a királyi kápolna őrére, utóbb székesfehérvári őrkanonokra s ez esetben Márk atya csak a ferenczrendűekre vonatkozó bejegyzések szerzője lehet.[3]

Egy másik másolat az óbudai ferenczrendű kolostorban volt. Midőn aztán 1471-ben Karay László óbudai prépost Hess András könyvnyomtatót Budára hozta s hirtelen nem tudott neki valami érdekes, kinyomtatásra érdemes művet adni, az óbudai ferenczrendűektől kérte el Márk krónikáját és azt nyomtatta ki 1473 első felében, mert, mint maga is bevallja, sok ideig nem volt nyomtatni valója.[4]

Még nagyobb történetírói tehetséggel volt megáldva a marianus ferenczrendűek másik, híres provinciálisa: Kétyi János.

Mivel őt, legalább is e néven, a magyar irodalomtörténet nem ismeri, először közöljük a rávonatkozó okleveles adatokat időrendben.

1358 szeptember 27-én, «Capitulum ecclesiae Strigoniensis significat, quod frater Johannes lector de ordine Fratrum Mino-

[1] Katholikus Szemle. 1899. 581. Péterfly: Sacra Concilia r. Hungariae. I. 295—97.

[2] Történelmi Tár. 1895. 752.

[3] Katholikus Szemle. 1899. 582. Erdélyi Múzeum. 1915. 37. Dr. Jakubovich Emil: Adalékok krónikáink íróinak személyéhez. Budapest, 1924. 15—19. ll.

[4] Fraknói: Karay László budai prépost, a könyvnyomtatás meghonosítója. Budapest, 1898. 11—14.

rum et capellanus dominae reginae Ungariae... ad mandatum eiusdem dominae reginae... exhibuit bullam Johannis papae XXII. ... ut tenorem eiusdem rescribi faciendo... abbatissis et conventibus monialium ordinis sanctae Clarae dare dignaremus.»[1]

1359 február 10-én, «Supplicat frater Johannes de Agria, lector ordinis Fratrum Minorum, confessor regine Ungariae ac capellae suae praedicator et dominae reginae apud Sedem Sanctam ambaxiator specialis, quatenus sibi es comiti Paulo, patri suo, ac fratri Laurentio socio suo plenam indulgentiam concedere dignemini.»[2]

1359 február 13-án, «Innocentius VI. ... tenorem litterarum Johannis papae XXII. conscribi et ad dilecti filii *Johannis de Keech. dicti de Agria,* ordinis Fratrum Minorum, supplicationis instantiam praesentibus annotari fecimus.»[3]

1359 február 15-én, «Innocentius VI. ... Helisabeth reginae Ungariae... Dilectos filios Johannem de Agria et Laurentium Monay, ordinis Fratrum Minorum, ad nostram ex parte tua noviter accedentes praesentiam, ad promovendam coram nobis commissa per te eisdem tam prudenter, quam fideliter multo studio diligentes... suscipere potest Tua Serenitas... non immerito commendatas...?[4]

1363 október 23-án, Kassa. «Ludovicus rex... memoriae commendamus, quod Johannes filius Mikou filii Deth[5] de Miglecz[6] duas partes portionis quondam Jacobi, filii Michaelis, proximi ipsorum, in Keech habitae ab ipso pro triginta quatuor florenis aureis persolutis *ac per Johannem, quondam Ministrum,* capellanum et confessorem nostrum, patruelem eorum fratrem ob proximitatis affectum fratribus suis datis, plene sibi iam persolutis reliquisset magistro *Nicolao,* clerico capellae nostrae, *filio Harbordi de Keech* et Valentino ac Benedicto, filio Equidii filii Simonis de eadem Keech, item Gallo et Benedicti filiis Georgii, *filii Pauli de* dicta Keech tertia parte pro se reservata.»[7]

Ezen hivatalos adatokból nyilvánvaló, hogy a XIV. század

1 Fejér.: Cod. Dip. IX/7. 171.
2 Bossányi: Regesta supplicationum. II. 351.
3 Theiner: Monum. Hung. s. ill. II. 37.
4 U. o. II. 39.
5 Hibás olvasás miatt: Derk.
6 Hibás olvasás miatt: Miglou.
7 Fejér: Codex Dipl. IX/7. 523.

közepén a magyar ferenczrendűek közt nagyon kitünt az abaujmegyei Kétyi családnak egyik János nevű tagja, akit Egerben való hosszas tartózkodásáról Egri Jánosnak is hívtak. Szerzetestársai őt tanultságáért lectorra (előadóvá) tették, de azután az öreg Erzsébet királyné elkérte őt udvari káplánjának. Itt azután nemsokára még nagyobb és befolyásosabb hivatal várt reá: ő lett a király gyóntatója és az udvari kápolna igehirdetője. 1358 végén az öreg királyné sok bizalmas természetű kérésének előterjesztése végett ő ment külön követként (ambaxiater specialis) Avignonba VI. Incze pápához és maga mellé útitársul vette a szintén abaujmegyei Monai Lőrinczet. Azután, mint (I. K. I. rész) előadtuk, provinciális lett, de társai 1363-ban az esztergomi közgyűlésen a közszolgálattól megfosztották.[1] Az 1363 október 23-iki királyi levél megadja e feltünő bukás nyitját. Azért történt ez, mert a szegénységi fogadalom ellenére pénzt tartott magánál s abból 34 aranyforintot rokonainak adott.

Tudjuk, hogy Nagy I. Lajos királyunk korából ránk maradt egy 1345-től 1355-ig terjedő, pompás, eleven szinekkel irt, személyes élemények elbeszélésével átszőtt krónika a dubniczi kódexben. Az első olvasásra mindenki láthatja, hogy ezt valamelyik magyar ferenczrendű szerzetes irta. De azt is tudnunk kell, hogy e ferenczrendű egyúttal a király belső köréhez tartozott s a hozzáérkezett leveleket elolvashatta, mert azt irja egyhelyütt: «quorum nomina *in literis* eiusdem Stephani Filii Laczk, *domino regi transmissis* habere non potuit.[2] Másutt pedig az 1352-iki veszedelmes visszavonulásról ezt irja: «Frater Johannes autem lector cum socio suo ad tantam devenerant famis inediam».[3]

Nem nagy mesterség ezután kitalálni, hogy az 1345—56. évekről szóló krónika szerzője nem lehet más, mint Kétyi, másként Egri János. Ő volt lector (előadó), ő volt a király gyóntatója és udvari igehirdetője s mint ilyen nagyon bizalmas belső ember olvashatta, esetleg a királyi udvar előtt ő olvasta fel a királyhoz érkezett érdekesebb leveleket. Ő volt ennélfogva, aki a királyi családdal, egyúttal Szent Ferencz szerzetével úgy össze volt forrva, hogy e kettőnek haladása lelkesitette, örvendeztette, baja szomoritotta.

---

[1] Történelmi Tár. 895, 752.
[2] Historiae Hungaricae Fontes Domestici. III. 155.
[3] U. o. III. 166.

Hogy miért nem folytatta tovább Kétyi János a krónikát az 1355-ik évnél, annak szerintünk nagyon nagy oka van.

Őt buktatták meg hirtelen 1363-ban szerzetestársai s ez vette el kedvét, lehetőségét annak, hogy a krónikát tovább folytassa.

1485—87-ben, midőn Thuróczy János az ő magyar krónikáját egybeállította, még két régi krónikát őriztek a budai királyi palotában. Világosan mondja Thuróczy, hogy ezek a hunok eredete kérdésében egymástól különböztek és, hogy az egyiket I. Károly király, a másikat I. Lajos király korában írták.[1] Könnyű e leírásból ráismerni, hogy a krónikák elseje Márk provinciálisé, a második pedig Kétyi Egri Jánosé. Az 1345—55. évekre terjedő krónika Kétyi János eredeti, de félbemaradt műve a nagyváradi marianus kolostorba került. Itt találta 1474 táján egy másolódeák és a Drágffy-család részére készített magyar krónikába beleírta.[2]

Kétyi Egri János 1363-iki bukása után az 1364—65. években egyszerre elkezdik oklevelek emlegetni, János beregszászi (régen luprechtszászi) plébános s egyúttal az öreg királyné külön káplánját (plebanus et capellanus specialis reginae senioris).[3] Első pillanatra nagyon tetszetős a gondolat, hogy e plébános egyszemély Kétyi Jánossal s a királyi udvar kedvelt igehirdetőjét a közszolgálatból (provincialisságból) való kiesésért a beregszászi plébánia-javadalommal kárpótolta. Azonban a középkorban ennek annyi jogi akadálya volt, hogy kétségtelen bizonyíték nélkül nem lehet elhinni.

A harmadik, névleg ismert XIV. századbeli ferenczrendű író, Erdélyi János (Johannes de Septemcastris sive Transilvanus). Műve Tractatus super introductione iuris tam canonici quam civilis, Juris Speculum appellatum, kéziratban maradt és most Rómában a vatikáni könyvtárban őrzik.[4]

A XV. században a szigorú ferenczrendűek helytartója (vicarius) Szalkai Balázs írta meg az ő rendtartományának történetét: úgylátszik «Narratio de origine fratrum Minorum de observantia in provincia Bosne» czimmel. Műve 1313-tól 1420-ig

---

[1] Schwandtner: Scriptores rerum Hungaricarum. Tyrnaviae. 1765. 65. l.

[2] V. ö. Domanowszky Sándor: A dubniczi krónika. Budapest. 1899. 75—88.

[3] Századok, 1880. 69. de itt specialis helyett hibásan spiritualis áll. V. ö. Zichy-cs. okmánytára. III. 380.

[4] Magyar Könyvszemle. 1882. 399—400.

terjedő eseményeket tárgyal, de 1339-ig csak az általános eseményeket adja elő, 1339-től kezdve viszont csupán a bosnyák és magyar szigorú ferenczrendűek történetére szorítkozik. 1420-tól kezdve, hogy magáról és az ő kormányzatáról ítéletet ne kelljen mondania, csak a helytartók nevét, megválasztásuk idejét jegyzi be. Vannak azonban művében későbbi betoldások is. Mivel a művéhez egybegyüjtött leveleket, feljegyzéseket az akkoriban alapított ozorai konventben helyezte el, hihetőleg művét itt fejezte be.[1]

Másik író volt a XV. század közepén Soproni Péter szigorú ferenczrendű. Ő 1450-ben a jubileumi búcsú elnyerése végett Rómába indult, de Pádovában Capistranoi Szent-János működése úgy elragadta, hogy a szent hívására útitársai közé lépett. Így lett azután Capistranoi Szent-János szentbeszédeinek, jámbor életének, csodás tetteinek szemtanuja, 1457-ben a szent halála után Márkai Jakab mint apostoli követ és Varsányi István mint helytartó ráparancsoltak, hogy jegyezze föl a Capistranoi Szent-János halála után az ő segitségül hívására történt csodákat. Ő irt tehát egy kis rövid jelentést s ezt később 1523-ban «Preconizatio beati patris Johannis de Capistrano» czímmel függelékként a «Vita et gesta de Johannis b. Capistrano» nagy munkához kinyomtatták.[2]

Ezek után következik a ferenczrendű irodalom egén két tündöklő csillag, a magyar ferenczrendűek és a magyar nemzet dísze, Temesvári Pelbárt és Laskai Osvát.

Röviden összefoglaljuk, amit a magyar irodalomtörténet és a ferenczrendűek multjának kutatói e két nagy férfiúról eddig megállapitottak.

Temesvári Pelbárt 1435 táján született s atyját Lászlónak hivták. Védőszente Szent Privartus vértanú volt s ebből a Privart szóból csinált a magyar Pirivart, Pilibart, Pilbárt alakokon át Pelbártot.[3] 1458-ban tanulás végett a krakai egyetemre iratkozott be s öt év mulva, 1464 deczember 14-én, elnyerte a bölcseletből a baccalaureatusi fokot. Ezután a magyar szigorú ferenczrendűek (cseri barátok) közé lépett s elvégezvén a hittudományi iskolákat, okosságával annyira kitünt, hogy előljárói őt tartományuk jele-

---

[1] V. ö. Toldy: Analecta. 216—38.

[2] Szabó-Hellebrandt: Régi Magyar Könyvtár. III. 260. szám. Apponyi Sándor: Hungarica. I. k. 142.

[3] V. ö. Zichy-cs. okmánytára. I. 45.

sebb növendékeinek tanításával bízták meg. Ezeknek nem csupán a kezdő ismereteket kellett elmondani, hanem a hittudomány ágazatait is elő kellett adni az akkoriban használt Quatuor libri sententiarum nyomán. Az e könyvben foglalt rövid tételeket sokan magyarázták, de különösen kitűnt Szent Bonaventura az ő értelmezésével (commentarii). Ugyan ő Breviloquium és Centiloquium című műveiben még szigorúbb logikai rendben tárgyalja a katholikus hitigazságokat. Ezek felhasználásával kellett Temesvári Pelbártnak tanítványait oktatnia s így jutott ő maga is arra, hogy az ekként már megállapított igazságokat még jobban terjessze. Felváltva tanított ő Budán és Esztergomban, csoportjuk legnagyobb kolostorában. Előljárói parancsára azonban a szószékre is fel kellett lépnie és csakhamar ünnepelt igehirdető lőn. A hivatalos ranglétra csak egyszer fordul elő, 1493-ban esztergomi guardián volt.[1]

Hogy íróvá legyen, az isteni gondviselés 1479—80. években súlyos betegséggel látogatta meg őt s ez alkalommal tapasztalván a boldogságos szűz Mária segítségét, megfogadta, hogy az ő tiszteletét terjeszteni fogja. Evégből 1482—83-ban megírta «Stellarium coronae benedictae Mariae virginis», vagyis «Az áldott Szűz Mária koronájának 12 csillaga» című művét. Úgy rendezte e művét, hogy abból tanítványai könnyen készíthettek magyar nyelvű szentbeszédeket az ájtatos hívek számára.

E műve annyira megnyerte előljáróinak, szerzetestársainak és tanítványainak tetszését, hogy azt versenyezve másolgatták le s másolatokban nem csupán a budai, hanem a többi kolostorok is megszerezték. Látván továbbá előljárói Pelbártnak szép tehetségét, ráparancsoltak, hogy a többi szentekről is készítsen ily szentbeszédeket és segítse ezekkel a gyengébb tehetségűeket.

Temesvári Pelbárt tehát engedelmességből hozzáfogott a sok kutatással, olvasgatással járó szentbeszédek készítéséhez, egyikmásik ünnepre 2—3 különböző irányú beszédet írván. E szentbeszéd-gyüjteményének a «Pomerium», «Gyümölcsöskert» nevet adta. (Pomerium fratri Pelbarti de Sanctis.) 6 évi fáradság után 1489-ben készen állott a nagy, első kinyomtatásában 502 negyedrétű lapra terjedő munka. Mivel itt Magyarországon akkor nem volt se könyvnyomtatóműhely, se vállalkozó, egyelőre e mű is csak kéziratokban terjedt el.

[1] Kaizer Ferdinánd szíves közlése.

A harmadik beszédgyüjteményre is szükségük volt a ferenczrendűeknek, hogy a vasárnapokon és ünnepeken szentbeszédeket tartó igehirdetőknek szintén legyen kalauzuk. Temesvári Pelbárt ettől se vonakodott és 1496-ra elkészítette a «Sermones pomerii de Tempore» beszédgyüjteményt.

Mivel azonban a XV. században a nagybőjt idején mindennap egybegyűlt az ájtatos nép az egyházakba, hogy ott Krisztus szenvedéséről és a bűnbánatról elmélkedjék, azon igehirdetőknek is szükségük volt rendszeres beszédekre, akik ekkor szólottak az emberek szívéhez. Hogy tehát beszédgyüjteményei az összes egyházi szónokoknak útmutatást adjanak, 1498-ra «Sermones quadragesimales» czím alatt ezeknek irt egy könyvet.

Közben természetesen az épületes irodalom egyéb részeivel is foglalkozott. 1485 táján ő is értelmezte a mindennap elmondott zsoltárokat és énekeket s ez értelmezéseit külön könyvbe foglalta, társainak és tanítványainak buzdítása végett, mert tapasztalta, hogy annál szivesebben imádkozzák ezeket, minél jobban megértik.

Mikor a nagy beszédgyüjteményekkel készen volt, akkor történt, hogy Magyarországra érkezett Rimman (Rymman) János nevű könyvkiadó Németországból és kinyomtatásra alkalmas kéziratokat keresett. Mivel hazánkban akkoriban a legjelesebb igehirdetők a szigorú ferenczrendűek közül kerültek ki, szentbeszédek kinyomtatása és eladása pedig jövedelmezőnek igérkezett, Rimman Budán és Pesten lakó szigorú ferenczrendűeknél kérdezősködött ily kéziratok után. Igy talált reá Temesvári Pelbárt és tanítványa, Laskai Osvát műveire és azokat elvitte magával Németország Hagenau nevű (Strassburgtól északra eső) városába.

Itt azután Rimman megalkudott Gran Henrik nevű könyvnyomtatóval és egymásután kezdette kinyomtatni Temesvári Pelbárt és Laskai Osvát műveit. 1498 május 2-án lett készen a «Stellarium coronae benedictae Mariae virginis», 1498 július 7-én befejezte a «Sermones Pomerii fratris Pelbarti de Temesvár de Tempore» című, 366 negyedrétű levélre terjedő nagy gyüjtemény nyomását. Félév mulva, 1499 február 20-án követte ezt a «Sermones pomerii de Sanctis» és 1499 november 10-én a «Sermones Quadragesimales» kinyomtatása.

Temesvári Pelbárt beszédgyüjteményei akkoriban mily kitünőek voltak, mutatja, hogy tudományos könyv ilyen sikert a

magyar irodalomban egy se ért el, a külföldi irodalomban is kevés. Rimman nem győzte újra, meg újra kinyomtatni s 1505-től kezdve más könyvkereskedők is készítettek belőlük új kiadásokat. A Stellarium 20 év alatt 21, a Sermones de Tempore 19, a Sermones de Sanctis 19, a Sermones Quadragesimales 21 kiadásban jelent meg.[1]

Mikor Rimman Budán járt, készülőben volt már Temesvári Pelbárt utolsó műve is, az «Aureum Rosarium Theologiae» («A hittudomány aranyfűzére»). Maga Temesvári jegyzi fel, hogy ennek első részét 1500 deczember 14-én, második részét pedig 1503 márczius 25-én fejezte be. De már ekkor a rengeteg szorgalmú szerző is nagyon el volt fáradva... Én méltatlan ember — írja e műve második részében — nagy és sok munkával, magamat erőmön felül erőltetve, Isten segítségével gyüjtöttem össze és magam kezével írtam le[2] a hittudomány bölcsesség «arany füzérét». A harmadik előszavában pedig már sejteti, hogy e földön immár nem sokáig fog élni, mert azt írja, hogy «csak ha Isten kegyes lesz hozzá és erőt ad, fog ügyekezni, hogy iskolai rendszerben[3] az Isten szeretetét és viszontszeretetét megmagyarázza.» Nem telt egy év sem el és 1504 január 22-én Szent Vincze napján mosolyogva adta vissza lelkét Teremtőjének.

Az Aureum Rosarium Theologiae I. kötetét az időközben főkönyvkiadóvá (archibibliopola) emelkedett Rimman Hagenauban 1503 szeptember 8-án, a második kötetet 1504 május 14-én, a harmadikat 1507 augusztus 2-án, a negyedik (a már Laskai Osváttól írottat) 1508 deczember 2-án nyomatta ki. «Expositio Psalmorum» czímű művét 1504-ben Pelbárt halála után szintén kinyomatta Rimman, de ez már nem volt olyan kelendő. mert csak három kiadást ért el.[4]

Az az állítás, hogy ő írta volna a verses Katalin-legendát, jóhiszemű tévedés.

[1] Szabó—Hellebrant.: Régi Magyar Könyvtár. III. k. Az állítólag 1483, 1486, 1489 és 1496-iki, de valójában soha nem létező és egyes íróktól csupán tévedésből emlegetett kiadásokat nem számítottam.

[2] Tehát régebbi műveit társainak vagy tanítványainak diktálta.

[3] Temesvári Pelbárt, mint ferenczrendű természetesen Don Scotus (doctor subtilis) rendszerét követte, de a többi híres szerzők tételeit is figyelembevette.

[4] Szabó-Hellenbrant: Régi Magyar Könyvtár III. A többi adatokat Szilády Áron: Temesvári Pelbárt élete és munkái. Budapes. 1880. cz. művéből vettem. V. ö., még: Böröcz Marczell: A ferenczesek a középkori magyar irodalomban. Pécs. 1911.

A másik tündöklő csillag volt a ferenczrendű írók közt Laskai Osvát.

Ez, mint vezetékneve mutatja, a Dráva torkolatától nem messzire eső Laskó városkában született 1450 táján. Gyermekkora tehát arra az időre esett, midőn Capistranoi Szent-János nálunk járt és a szigorú ferenczrendűek közé új lelkesedést, új életet hozott. Laskótól nem messzire ott voltak a perecskei, atyai, kölyüdi kolostorok, ezek mintegy hivogatták a Jézus Krisztusért dolgozni, szenvedni kész lelkeket. Ezek egyikébe felvételt kért és kapott Laskai Osvát is. Mint növendék oly kitünően tanult, hogy előljárói őt Temesvári Pelbárt keze alá adták, hogy így a hittudományokban a többieknél nagyobb jártasságot szerezzen. Ha nincs is megírva, de tettei jelentik, hogy Temesvári Pelbártnak nagyon kedvelt, tehetséges tanítványa volt.

Laskai Osvát azonban nem maradt csupán a tanításnál és szószéknél, mint mestere. Ő a katholikus hitigazságokat az életbe is átakarata ültetni s azért társai őt hivatalokra alkalmazták. Az 1495—97. években már pesti guardián volt, pedig akkor a Rákoson tartott országgyűlések miatt a pesti guardiánságra olyan embert kellett kiválasztani, aki megállja a helyét, mind a főurak, mind a nemesek gyülekezete előtt. 1497-től 1501-ig négy éven át, mint fent előadtuk, helytartója (vicariusa) volt az egész provinciának s csak azért nem maradt tovább társai élén, mert a szerzet akkori szabályai szerint nem lehetett újra megválasztani. Hat évi szünet után azonban 1507 márczius 14-én újra ő lett a helytartó s az maradt 1509 május 27-ig. Ezután még két évig élt és 1511 június 10. táján halt meg. Budán a Szent János-egyházban temették el, mestere Temesvári Pelbárt közelében.[1]

Laskai Osvátnak irodalmi működése is inkább gyakorlati volt. Először Capistranoi Szent-János életét irta meg és ismertette az ő közbenjárására Magyarországon történt csodákat. Azután társainak kérésére olyan hit- és erkölcsi igazságokat, példákat és eseményeket állított egyben, amelyekből az igehirdetők hatásos szentbeszédeket készithettek. Tehát nem kidolgozott szentbeszédeket adott, hanem csak irányitásokat, gondolatokat, adatokat szolgáltatott tanulságos, jó szentbeszédek készitéséhez.

Épen azért, mert művének ilyen gyakorlati czélja volt,

[1] Toldy: Analecta. 252—53, 266, 270—71.

örömmel vette azt kezéhez a fent, Temesvári Pelbártnál említett Rimman János német könyvkiadó s először is ennek (s nem Temesvári művének) kinyomtatásához fogott. 1497 július 27-én készen lett a három kötetre tervezett és közös néven Biga salutis (Üdvösség szekere)-nek nevezett adatgyüjtemény I. kötete: «Sermones de Sanctis perutiles a quodam fratre Hungaro, ordinis Minorum de observantia, comportati *Biga salutis* intitulati». A végszó azt is jelzi, hogy az író «in conventu Pesthiensi» élt ez I. kötet befejezésekor. Mivel pedig Laskait a pesti guardiánságból 1497 május 14-én helytartóságra választották, világos, hogy Laskai még ez idő előtt, 1496-ban adta át könyveit kinyomtatás végett Rimmannak.

1498 január 22-én végezte el a hagenau-i könyvnyomtató a Biga salutis második (tulajdonkép elsőnek tervezett) kötetét, a Sermones de Tempore-t s azután még ez évben, de föl nem jegyzett napon a «Quadragesimale Bigae salutis»-t, vagyis a nagybőjti napokra a parancsolatokról szóló szentbeszédek vázlatait.

Hogy e becses útmutatások, irányítások szintén kapósak voltak (ha nem is annyira, mint Temesvári Pelbárt állandóbb értékű művei), mutatja, hogy az élelmes kiadók 1516-ig az első kötetből öt, a másodikból hat, a harmadikból öt kiadást készítettek.[1]

1497—1501-ig tartó helytartóskodása idején Laskai elkészítette a magyar szigorú ferenczrendűek szabályainak rendszeres egybeállítását is. Lehet, hogy az 1499-iki atyai közgyűlés ezen egyetmást módosított, de hogy az «atyai határozatok» «Constitutiones novae familiae Hungariae cum consensu Capituli in loco Atya celebrati comportatae» a túlnyomó részükben Laskai fejéből kerültek ki, kétségtelen. A provincia történetírója világosan mondja, hogy azokat Laskai «tanulás végett», «ad studendum» készítette,[2] tehát rendszeres jogtudományi mű az, amin közgyűlés változtathat, de az egész irányító, rendszerező művet helyette nem alkothat.[3]

Eltelvén a helytartói szolgálatban a négy esztendő, Laskai újra pesti guardián lett, de nyugodni nem tudott. Társai kérésére

---

[1] Szabó-Hellebrant i. m. III. k.

[2] Toldy: Analecta, 252.

[3] Kiadta e becses művet Batthyány: Leges ecclesiasticae III. k. Kolozsvár, 1827, 609—635. l.

hozzáfogott olyan nagybőjti szentbeszédek készítéséhez, amelyekkel az akkori idők tévedéseit meg lehetett czáfolni és a népet a várható veszedelmekről fel lehetett világosítani. A 33-ik számú beszéd például a magyar nemzetet legjobban érdeklő török veszedelemről szólt.

Mikor ezzel készen lett, meghalt Temesvári Pelbárt és az Aureum Rosarium Theologiae IV-ik kötetének elkészítése is az ő vállaira nehezült. A szeretet, mellyel elhalt mestere iránt viseltetett, sokkal nagyobb volt, hogysem e terhet magáról elhárithatta volna. Rimman tehát, mikor az Aureum Rosarium Theologiae III. és IV. kötetének kéziratáért megint hazánkba jött, nem csupán ezeket kapta meg, hanem Laskai új művét, a hitvédő beszédek gyüjteményét is. Ennek nevéül Laskai «Gemma fidei» («A hitnek bimbója») szavakat választotta s még 1506 őszén átadta, mert a Gemma fidei 1507 június 6-án kelt végszavában Rimman Laskait pesti guardiánnak irja, hogy 1507 március 14-től kezdve újra helytartó volt, de persze ennek híre tán félév mulva se jutott el Hagenauba. Ellenben az Aureum Rosarium V-ik kötetének 1508 deczember 2-án irt végszavában már ezt irja: «Per fratrem Osvaldum de Laska, divi ordinis sancti Francisci de observantia tunc provinciae Hungariae vicarium (fratre Pelbarto defuncto) consummatus in regia civitate Budensi».[1] De e mondatába meg vagy sajtóhiba vagy tollhiba csúszott be s «*tunc* vicarium» helyett *nunc* vicarium»-ot kellett volna nyomtatnia, mert 1508 deczemberben Laskai Osvát még vicarius (=helytartó) volt s az is maradt 1509 május 27-ig.

A harmadik helytartóság idején, 1507-ben még elment Assisibe az egyetemes közgyűlésre, de 1509-ben már Esztergomi Mihályt küldte maga helyett a ferrarai egyetemes gyűlésre.[2] Fáradt, esetleg beteg volt tehát már akkor s örült, hogy letelt róla a két esztendő. Most már csakugyan nyugodhatott volna, de nem nyugodott, hanem megírta provinciájának köztörténetét az 1501—1510. években. Ez mint önálló mű nem jelent meg soha, hanem bele van szőve a «Chronica seu origo Fratrum Minorum de Observantia in provinciis Bosnae et Hungariae» gyüjteményes munkába, de hogy Laskai irta, kiviláglik azon éles ellen-

[1] V. ö. Szabó-Hellebrant i. m. III. 141, 151. számokat.
[2] Toldy: Analecta, 261, 263.

tétből, amely az előző és követő helytartók és Laskai helytartói működésének ismertetése közt van. Az előző helytartók ily dicséreteket kapnak: «1501. Frater Blasius de Nyáry vir bonae industriae». «1505. successit frater Egidius de Czegléd virtute religiones, paupertatis amator». «1509. electus tuis frater Gabriel de Pechvaradino, vir quidem humilitatis et zelator paupertatis».[1] Ellenben 1507. «antedictus frater Osvaldus de Laska tertiarius iam electus», «praefato Osvaldo vicario» «Tempore memorati vicarii videlicet fratris Osvaldi».[2] Annak, hogy bár ötször lett volna alkalma a szerzőnek valami dicséretet mondani Laskai Osvátról, minden dicsérő szótól tartozkodott, nem lehet más az oka, mint az, hogy e részt maga írta. Ő toldotta bele provinciájuk történetébe a két bibliafordító kamonczi deáknak esetét is.

Ekként minden kötelességét teljesítve, érdemekkel telten hunyta le szemét Laskai 1511 június 10. táján, Budán és odatemették őt mestere, Temesvári Pelbárt mellé.[3]

Hogy a XVI. század elején nem csupán a külföldön becsülték Temesvári és Laskai műveit, hanem hazánkban is, mutatja Gudóczi Lasicz Miklós császmai kanonok 1513-iki végrendelete: E szerint «Sermones Pelbarti, unam (!) de Tempore, duas (!) de Sanctis, quadragesimale eiusdem, Stellarium beate Virginis» című könyveit unokaöccsének, Pálnak hagyja, ha pedig ez nem szenteltetné fel magát pappá, akkor a császmai igehirdető javadalmának.[4] Mivel Pelbártnak nem volt két könyve, «de Sanctis», hanem csak egy, a másik könyv Laskai szentbeszédeit tartalmazta.

Nem árulta el nevét az a salvatoriánus, aki provinciájának főbb tetteit és eseményeit 1440-től 1504-ig egybeállította. De előszavában elárulja, hogy egyik olyan előljárója, akivel később bővebben nem beszélgethetett, élőszóval parancsolta meg neki «ab ore vestro in mandatis accepi», hogy előljáróik tetteit írja le és neki küldje el.[5] Már most tudjuk, hogy midőn Isvalics Péter

---

[1] Toldy: Analecta, 254, 259. 270.

[2] U. o. 261, 262, 263, 252—53.

[3] Eddigelé legbővebben írt Laskai Osvátról Timár Kálmán: «Laskai Osvát és a bibliografia» című értekezésében. Magyar Könyvszemle, 1910. 122—153. V. ö. még. Toldy: Analecta, 252—53, 261, 270, 271. és Blahó jegyzetei a ferenczrendüek gyöngyösi l véltárában. IX. §. Chronica seu origo. 58.

[4] M gyar Könyvszemle, 1891. 40.

[5] Toldy; Analecta, 215.

kardinális a szigorú ferenczrendűeket a mariánusokkal kiegyeztette s ez egyességet a pápától és a szigorú ferenczrendűek általános helytartójától megerősíttetni kellett, 1503 elején a szigorú ferenczrendűek Kapronczai Bonaventura és Esztergomi Mihály nevű társaikat küldötték Rómába.[1] Ezek Rómában fölkeresték a szigorú ferenczrendűek általános helytartóját, Tornielli Jeromost is, mert hiszen ez időtől kezdve 1517-ig ennek felügyelete, hatalma alatt állottak. Ez pedig épen azért, mert a magyar szigorú ferenczrendűek 1503-ig nem tartoztak őhozzá, természetesen tudni akarta a provincia multját, ismerni akarta eddigi előljáróit, eseményeit, Ha tehát Tornielli adta a parancsot a szigorú ferenczrendűek történetének megírására, akkor az 1440—1504-iki részt csakis Esztergomi Mihály írhatta, mert e részben Kapronczait «venerabilis frater Bonaventura de Kapronczа» «Kapronczai Bonaventura tiszteletreméltó testvér» magasztaló jelzővel fordul elő.[2] Ezt Kapronczai nem írhatta, tehát az 1440—1504-iki szerzője a másik Rómában járt megbizott: Esztergomi Mihály.

Esztergomi Mihályról még azt tudjuk, hogy 1509 elején szerémújlaki őr volt s ekkor Laskai maga helyett őt küldötte a ferrarai egyetemes gyűlésre, 1514-ben pedig budai guardián volt és egyúttal a provincia választottja az assisii egyetemes gyűlésre.[3] Olyan ember volt tehát, akiben a helytartók és a provincia tagjai egyaránt megbíztak s akire ennélfogva a provincia iratait, levéltárát szívesen rábízták. Az 1440—504-iki rész azonban még sem levéltári kutatás alapján készült, hanem Ujlaki Gergely öreg ferenczrendű elbeszélése nyomán, aki 1452-től kezdve 1504-ig az összes helytartókat ismerte és kivált fiatalkorú emlékezéseiből több jellemző dolgot elmondott róluk.

Olyan társaságtól, amelyben ily jeles tehetségű, ily szorgalmas írók teremnek, azt lehetett volna remélni, hogy ezután a hittudomány művelése, a keresztény nép tanítása s egyes tudományágak fejlesztése még nagyobb lendületet fognak venni. De hát tudjuk, hogy a XVI. századnak mindjárt első negyedében mily borzalmas csapások zúdultak hazánkra s vele együtt a magyar ferenczrendűekre. Nem csupán megállott minden haladás, hanem

---

[1] Toldy: Analect , 255.
[2] U. o. 253.
[3] Toldy: Analecta. 216, 244 stb.

el is pusztult minden szép és jó, amit hazánkban századok építettek és fejlesztettek. Már 1514-ben sokat szenvedtek az ország közepén lakó ferenczrendűek és a felzúdult nép lelki sebeinek gyógyításával foglalkozván, nem értek reá a könyvek és az írótoll forgatására, vagy örök igazságokról való csendes elmélkedésre. Azután jött a mohácsi vész, jött a pártoskodás, jött a török pusztítás és rombolás! Legnagyobb, legszebb kolostoraikat elvesztették, a lelkek elhidegültek, inség és gyűlölet vette őket körül egész a XVI. század végéig. Elpusztultak könyvtáraik s bár az értékes kéziratokat és könyveket drága kincsként hurczolták egyik helyről a másikra, alig maradt meg azokból valamicske Gyöngyösön és Csiksomlyón.

Ily körülmények közt nem csoda, ha a magyar ferenczrendűek a XVI. században csak épen a legszükségesebb jogi, történeti, hitvédelmi könyvek és feljegyzések készítésére szorítkoztak.

XVI. századbeli íróik voltak:

1. Esztergomi Imre salvatoriánus. 1513-ban hozzáfogott egy kis kézikönyv készítéséhez, a maga és társai tájékoztatására leírta az atyai határozatokból a ferenczrendűeknél szokásos szertartásokat, 1516-ban pedig mint szántai guardián a ferenczrendűek szabályaira vonatkozó kérdések megoldását. Ezekhez később hozzácsatolta a kolostorok látogatása alkalmával mondott beszédek egyikét.[1]

2. Pécsváradi Gábor. E derék férfiú 1509 május 27-től 1511 május 15-ig a salvatoriánusok helytartója, 1523—25-ig pedig ugyanazok provinciálisa volt.[2] 1514-ben engedélyt kért a szerzetfejedelemtől arra, hogy a Szentföldre mehessen és ott szolgálhasson az Úrnak. Ezt megkapván, 1514 november táján elindult Jeruzsálembe, Pásztai János nevű társával együtt és szerencsésen odaért. Itt töltött azután három esztendőt a ferenczrendűek kolostorában és épen szemtanuja volt annak, hogy Szelim török szultán 1516-ban Sziriát és a következő 1517-ik év május havában pedig Egyiptomot meghódította.[3] Még haza se jött s már leírta e világtörténeti eseményeket egy érdekes levélben s elküldötte azt pártfogójának,

[1] Kézirata a ferenczrendűek gyöngyösi kolostorában.
[2] Toldy: Analecta. 270, 283, 296—97.
[3] Magyar Sion. IV. k. (1866.) 185. l.

Lendvai Bánffy Jánosnak, a későbbi nádornak.[1] Azután pedig elkészítette a szentföldi keresztény kegyhelyek és épületek lehetőleg pontos, hű leírását felméregetve előbb azokat az ő lépéseinek és lábnyomdokainak mértékével. 1518 elején visszatért hazánkba s akkor e művet pártfogóinak sürgetésére a szentföldi zarándokoknak kalauzolására, a keresztény hívek épülésére, Bécsben kinyomatta körülbelül 1519-ben.[2] Mivel e könyv kapós volt, később valamelyik élelmes könyvkereskedő Pécsváradi művét egy Farnadi Miklós nevű mariánus ferenczrendűvel egy kissé megrövidítette akként, hogy Pécsváradi személyes élményeit és tapasztalatait kihagyatta. Az így megcsonkított könyvet azután 1525 táján Bécsben újra kinyomatta.[3] Ezzel Pécsváradi nem törődött, mert talán tudomására se jutott s abban az időben az ilyen irodalmi tolvajlás a könyvkiadókat érdekelte, nem a szerzőket.

3. Dévai András salvatoriánus. Szentbeszédek írásával foglalkozott 1532-ben s műve 65-ik levelére ezt jegyezte fel: «In anno 32 post millesimum et quingentesimum et post festum Pasce (!) secunda hebdomada scripta (!) sunt sermones isti per fratrem Andreum de Dewa, servulum licet indignum Beate Virginis et Jesu Christi benedicti et b. Francisci et Omnium Sanctorum, et eodem anno, quo supra, et tempore obsessum est Vilagoswar per Cibach, episcopum Varadiensem, non tamen captum».[4] Mivel Világosvár ostroma annyira érdekli az írót, a salvatoriánus kolostorok közül pedig a borosjenei és gyulai estek ehhez közel, azt következtetjük, hogy beszédeinek írásakor Dévai András vagy Borosjenőn vagy Gyulán tartózkodott. Kézirata később Erdélybe, a csiksomlyai konvent könyvtárába került.

4. Ismeretlen szerző a következő 1533. évben befejezte a salvatoriánusok történetének harmadik részét 1510-től 1533-ig. Ki volt a szerző? nem tudjuk. Gondolhatunk azonban Ivanicsi Istvánra, mert ő 1512-iki eseményeknél egyszerű «scriptor vicarii»

---

[1] Catalogus manuscriptorum universitatis Budapestinensis. II. 509.

[2] Szabó-Hellebrant i. m. III. k. 962. sz.

[3] V. ö. Széchy Károly értekezését: Pécsváradi vagy Farnadi? Irodalomtörténeti Közlemények. 1897. 143—157. Hatala P.: Pécsváradi Gábor szentferenczrendű szerzetes utazása a szentföldön. Magyar Sion. IV. (1866) 183, 261, 352. Szabó-Hellebrant még abban a tévedésben voltak, hogy e művet Farnadi írta. L. III. k. 75. sz.

[4] Kéziratot a csiksomlyai konvent könyvtárában. Fejérpataky L. szíves közlése.

névvel fordul elő és mint a helytartó biztosa 1512-ben is, 1514-ben is egyetemes közgyűlésekre járt.[1] Ez Ivanicsi István később 1531-ben atyinai guardián lett. 1533-ban jelen volt a gyulai közgyűlésen és ott erdélyi őrré választották, 1535-ben pedig szentlászlai guardiánná. 1542-ben már nem bíztak rá nehéz dolgot, hanem Nagyszőllősre küldötték, hogy ott az öreg Perényi Istvánné, Frangepán Isotta gyóntatója legyen.[2]

Ez életrajzi adatokhoz meglehetősen hozzáillik a harmadik rész tartalma is. Pontos az 1512-iki és 1514-iki egyetemes gyűlések azon határozatainak ismertetésében, amelyek a magyar ferenczrendűekre vonatkoznak. Ellenben keveset tud az 1514-iki pórlázadásról, mintha akkor nem lett volna hazánkban. Legtöbbet tud és ír e szerző a tótországi és dunántúli kolostorokról. Erdélyről, Tiszántúlról semmit se említ és jelen volt a gyulai 1533-iki közgyűlésen, mert Kassai Kristófnak, Ferdinánd király igehirdetőjének művébe szőtt levelét csak ott másolhatta le, mert oda hozták a gyulai vásárra jövő kereskedők.

Már most Ivanicsi István 1514 május—július hónapokban csakugyan Assisiben járt Esztergomi Mihállyal együtt (tempore intermedio, quo praefatus discretus et commissarius fuerunt ad capitulum generale, contigerunt in Hungaria maximae seditiones)[3] tehát nem csuda, ha csak hallomásból (aliis dicentibus)[4] beszél a pórlázadásról. Ő, mint vezetékneve, továbbá mint atyinai és fenyőalja-szentlászlai (podborjai) guardiánságai mutatják, szlavon ember volt. Érthető ennélfogva, ha őt főleg a drávamenti és dunántúli kolostorok sorsa érdekli. Jelen volt mint atyinai guardián a gyulai gyűlésen is. Három jel is azt mutatja ennélfogva, hogy a ferenczrendűek krónikájának 1510—33-ig terjedő részét ő írta.

A magyarságot és a szerzetet ért borzalmas csapások figyelmeztették az egyik máriánust is, hogy legalább tetteik emlékét igyekezzék megmenteni. Valamelyik társa 1503-ban egy Dinslaken Jordán nevű német könyvkereskedő kérésére elkészítette a máriánus provincia előljáróinak jegyzékét s ezt a könyvkereskedő a Speculum vitae beati Francisci et sociorum eius című, Velen-

[1] Toldy: Analecta. 271, 284.
[2] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 466, 468, 471, 475, 478, 479, 492, 496.
[3] Toldy: Analecta, 285.
[4] U. o. 286.

czében 1504 január 30-án kinyomtatott könyv végén közzétette.[1] Ezt Terebeżdy Péter mariánus 1534-ig kiegészítette, Kamonczi Máté (1538-tól kezdve a provincia jegyzője) pedig 1558-ig folytatta.[2] Ugyanez időtájt inkább gyüjtő, mint történetíró volt a salvatoriánusoknál Cserőgyi Benedek. Ő, mint ifjú ember, valamelyik kolostorban leírta a salvatoriánusok történetét 1504-ig, Temesvári Pelbárt haláláig. Tehát Laskai műve, az 1504—1510-iki rész nem volt előtte. Ezután lemásolta az atyai és paksi határozatokat, de mivel ezekben a vicarius szót provinciálisra változtatja, világos, hogy e részt csak 1530 táján készítette, mikor már a provinciális szó használata a salvatoriánusoknál is megszokottá vált. Gyüjteménye 65-ik levelén kezdi írni a kezdők felvételénél szokásos szabályokat, a 67-ik levelen pedig az istentisztelet végzésében náluk kifejlődött szertartásokat. Ezt Sóvárott végezte be 1535 márczius 22-én. Mivel a sóvári kolostor nemsokára elpusztult, félbehagyta munkáját, csak 1539-ben folytatta azt a jászberényi határozatok leírásával. Mivel e határozatok eredetije a gyöngyösi levéltárból hiányzik,[3] úgylátszik ekkor ő volt a provincia jegyzője s nála veszett el e határozatok eredetije. Cserőgyi Benedek ezután igehirdető lett Szegeden, Enyeden, Perényi János udvarában, 1552-ben a nehéz provinciális-szolgálat szakad reá. Ennek letelte után gyöngyösi guardián lett s ettől kezdve Gyöngyösön, Jászberényben tartózkodott.[4]

Itt kérte el tőle gyüjteményét Szegedi Ferencz szerzetestársa, akkor egri igehirdető. Ez elvitte magával Egerbe s halála után († 1559 április 23. után, 1561 előtt) a ládájában találták. Ily sok viszontagság után a kézirat valamikép külföldre került s most a müncheni királyi könyvtárban őriztetik.[5]

Ezzel azután be is végződött a csendes, nyugodt hittudósi és történetírói működés kora. Ezentúl már nem jámbor életre buzdító szentbeszédeket, hanem vitairatokat kellett készíteni, a hitújítók vakmerő támadásait kellett visszaverni. Az összes magyar kath. papság közül a ferenczrendűek léptek fel először a hitújítók-

[1] Történelmi Tár, 1895. 749—55.

[2] Kósa: Collectanea, 12. Farkas Szerafin: Scriptores O. M. s. Francisci provinciae Hungariae s. Mariae. Pozsony, 1879.

[3] V. ö. Egyháztörténelmi Emlékek. II. 489.

[4] U. o. II. 492, 496, 502—8, 513, 516, 520—29.

[5] Cod. Lat. 9071. sz.

kal szemben s igyekeztek a katholikusokat felvilágosítani, nem csupán szóval, hanem írásban, nyomtatásban is. Láttuk, mint rendeltek ki városonként igehirdetőket s ezek beszédeiben mindenesetre igyekeztek a hitújítók állításait megczáfolni. Egyik közülök, a legmerészebb, leghiresebb hitújító, Dévai Mátyás tételeit megbírálván, ezekről alkotott ítéletét nyomtatásban is kiadta. Szegedi Gergely «preco verbi divini famatissimus = az isteni ige legnevezetesebb hirdetője»[1] mariánus ferenczrendű volt ez. Pályafutásáról azt tudjuk, hogy ő 1531-től 1533-ig a mariánusok pécsi hittudományi iskolájában volt előadó, 1533-ban váradi guardián s egyúttal kormánytanácsos, 1546–1550-ig pedig provinciális volt. Alkalmasint ő az a Szegedi Gergely (Fülöpfi), aki 1512-ben a krakai egyetemen tanult. Meghalt 1550 május 4-én.[2] Sületlen tévedés tehát őt az 1550-ben még ifjúkorban levő és iskoláit 1555-ben végző Szegedi Gergely protestáns pappal egy személynek tartani s arra gondolni, hogy e jámbor, buzgó szerzetes később meggyőződését megváltoztatta volna.[3]

Szegedi Gergely e jeles, 60 nyolczadrétű levélre terjedő s a betűk alakjából ítélve, Bécsben nyomtatott művének czíme: Censurae fratris Gregorii Szegedini ex ordine divi Francisci in propositiones erroneas Mathiae Dévai sed, ut ille vocat, rudimenta salutis continentes. Anno MDXXXV.[4]

Benczédi Székely István zsoltármagyarázataiban megemlékezik a Váradon lakó Frater (Szegedi) Gergelyről s gúnyosan mondja, hogy látott nála olyan táblát (Luciper tábláját), amely a keresztény házasságot csúfolja.[5] Lehet, hogy megfordult nála, s ily táblát látott nála, de Szegedi Gergely fentidézett műve és egész élete bizonyítja, hogy ő azt csak megczáfolás végett vette magához.

Sokkal nagyobb s a tudományok akkori színvonalán álló írói pályatársa volt Nádasdi Bálint salvatoriánusnak. Azzal kezdé nyilvános működését, hogy 1542-ben Tasnádra ment igehirdetőnek, 1544-ben pedig Nyirbátorba. Itt annyira megnyerte Báthory András szabolcsi főispán és országos főkapitány tetszését, hogy 1546-ban

---

[1] Egyháztörténelmi Emlékek II. 364.

[2] Farkas Szerafin i. m. 19. Kósa i. m. 222, 229. Schrauf: Regestrum Bursa Hungarorum Cracoviensis. 16, 81.

[3] Szinnyei: Magyar írók. XIII. 546. és más régi írók.

[4] Szabó-Hellebrant i. m. III. 309. sz.

[5] Irodalomtörténeti Közlemények, 1892. 439—40.

az ő udvarába rendelték káplánnak.[1] Báthory segítségével 1550-ben kiment Párisba, hogy az ott levő híres egyetemen tanuljon és így a hitújítókkal szembeszállhasson. Már előbb kezdett jegyzeteket készíteni olvasmányaiból, de különösen sokat jegyzett fel Párisban tanárainak előadásaiból, még pedig részben az ott tanult zsidó és görög nyelven. Könyvének homlokára ezt írta: «Sarcinulas fero per fratrem Valentinum Nadasdinum propriis manibus mihi Parisiis pro sua labili memoria stipanda impositas anno gratiae millesimo, quingentesimo, quinquagesimo primo». Könyvecskéje s abban a ferenczrendűek 1510—1533-iki története megvan a ferenczrendűek gyöngyösi könyvtárában.[2]

De mire hazajött, már nem tudta értékesíteni szerzett tudományát Nádasdi, mert itt hazánkban 1552 után oly nagy lelki és testi nyomorúság volt, hogy tudományos működéséről szó se lehetett. 1559-ben megválasztották őt galgóczi guardiánnak,[3] bizonyosan azért, mert Báthory Andrásné, Thurzó Anna ott lakott.

Az előzmények után alig lehet kétséges, hogy ő az a «frater Valentinus, concionator magnifici domini Andreae de Bathor», aki 1564 július havában Báthory András udvarában, a szeredi kastélyban vagy a dévényi várban lakott. Ez évben nagybátyja, Erdődi Tamás, Báthory András udvari borbélya (orvosa) 100 forintot vagy ahelyett egy nagyszombati házat hagyott reá és három Miklós, Tamás és István nevű testvérére. E három testvér, ép úgy mint az atyjuk, képírók voltak. Tehát Nádasdi Bálint valóságos művészcsaládból származott és nagybátyjának nevéből következtetve tiszántúli születésű volt. Nagyon hihető ennélfogva, hogy a Kusallyal szomszédos, tőle északra eső Nádasdon született.[4]

A XVI. században azután több író nem is került ki a ferenczrendűek közül.

A XVII. század elején újra lángralobbant köztük is a katholikus keresztény hit szeretete s ők is óhajtották, hogy a lelkek üdvösségét írással, könyvekkel is előmozdítsák. De épen ezért a XVII. századbeli ferenczrendűek már nagyobbrészt

---

[1] Egyháztörténelmi Emlékek, II. 496, 502, 506.

[2] V. ö. Blahó: De viris illustribus. Kézirat a gyöngyösi levéltárban. §. XII. Történelmi Tár. 1891. 340.

[3] Egyháztörténelmi Emlékek, II. 526.

[4] Katholikus Szemle, 1908. 1154—58. Gyárfás Tihamér értekezése.

magyarul írtak s csak akkor, ha saját társaikhoz szóltak, társaikon akartak segíteni, írtak latinul.

Ezek voltak a következők:

Nyitrai Iván mariánus. Csak annyit tudunk róla, hogy 1616-ban Pozsonyban fejezte be latinul írt s egy kötetbe foglalt szentbeszédeit. E kötetet 1637-ben Kopcsányi Márton helyettes provincialis a Szent-Katalin-kolostor könyvtárában helyezte el, hogy az ott lakó igehirdetők használhassák.[1]

Végh Ferencz marianus. 1623—26-ig ő volt a provincialis, azután pedig a pozsonyi Kláraszűzek gyóntatója, gondviselője és Pázmány Péter nemes szándékainak hű megvalósítója lett. Meghalt 1636-ban. Mint a provincia jegyzője 20 lapon leírta a provinciában 1558-tól 1617-ig történt változásokat.[2]

Somlyai Mihály salvatoriánus. Életrajzát fent előadtuk. 1631-től kezdve gyüjtögette az adatokat provinciájának történetéhez és a közgyűlések határozataival kiegészítette az 1533-ban abban hagyott krónikát.[3] 1644—47 években pedig megírta a provincia történetét 1517-től 1647-ig. Ennek eredetijét 1762-ben Szakolczán őrizték s erről Blahó számára 1760 táján külön másolatot készítettek.[4]

Szegedi Ferencz János salvatoriánus. E jeles tehetségű ferenczrendűt először 1660-ban említik, mint kassai igehirdetőt 1662-ben már kormánytanácsos és kassai előljáró, 1665-ben pedig kassai guardián lett. 1668-ban Gyöngyösre ment guardiánnak, 1672-ben magára vállalta a nagyszőllősi székház felépítését. Innen azonban, mint említők, a kuruczok elől nagy veszedelmek közt futnia kellett s ekkor 12 Mária dicséretéről szóló szépen kidolgozott szentbeszéde elveszett. 1673-tól 1678-ig Kassán, Szegeden és Gyöngyösön volt guardián. Gyöngyösön halt meg 1679-ben. 1674-ben írta meg «Idea memoriae, meditationisque de passione Christi» czimű épületes művét. Ezután pedig hálából, hogy a Boldogságos Szűz annyi veszedelemből kimentette, az elveszett 12 szentbeszéd helyett írt 24 elmélkedést: «Idea naturae, vitae,

---

[1] Catalogus manuscriptorum Bibliothecae R. Sc. universitatis Budapestinensis. II. 3. l.

[2] Kósa i. m. 255. l.

[3] Sajátkezű írása a Fridrichtől és Blahótól használt: Cronica seu origo Fratrum Minorum kéziratban.

[4] E másolat feltalálható a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában.

virtutum, elogiorum Deiparae virginis» címmel. A rettenetes belháborúk miatt azonban művei kéziratban maradtak.[1]

Agricola Frankó Kristóf, a salvatoriánus csoport hivatalos történetírója.

1661-ben Szakolcán lépett be a szerzetbe s meghalt 1687 június 15-én a sebesi kolostorban. 1665-ben szentelték fel s mindjárt Kassára tették német igehirdetőnek. Azontúl is nagyobbrészt német igehirdetőnek alkalmazták Felső-Magyarországon.[2] 1675-ben Fülöp András provincialis rendeletére fogott hozzá a provincia történetének megírásához s művének ezt a feliratot adta: «Liber de origine et progressu almae provinciae Hungariae sanctissimi Salvatoris F. F. Minorum s. P. Francisci reformatorum recenter descriptus, auctus et nonnullis figuris emblematicis exornatus». E mű elsőrésze természetesen nem eredeti, mert szóról-szóra átírja Szalkai és folytatóinak krónikáit, de az 55-ik laptól kezdve rendkívül fontos adatokat tartalmaz a provincia 1672—78 évi viszontagságaira nézve. Mivel egy kissé festeni is tudott, kéziratát egypár (művészi szempontból elég gyarló) jelképes betűvel és alakkal is díszítette. Sajnos, művét 1678-ban abban hagyta.[3]

Hueber Vitos salvatoriánus saját szerzetestársainak irányítására, kétségeiknek eloszlatására Szent Ferencz szabályait magyarázta meg s könyvét 1699-ben kinyomtatta Bártfán. Hueber a salvatoriánus bölcseleti és hittudományi iskolákban tanult s a hittudományokat Kassán tanulta 1682-ben, 1686-ban szentelték fel s 1685-tól kezdve mindig, mint hittudományi és bölcseleti előadó járt egyik kolostorból a másikba, Szakolcától kezdve Kassáig. 1696-tól kezdve Fenesi György egri püspök tanácsadója volt. Neki ajánlotta s bizonyára az ő költségén nyomtatta ki: «Expositio et dilucidatio spiritualis, theologica et literalis duodecim capitum regulae s. Francisci» cz. művét. Meghalt 1704-ben Körmöczbányán.[4]

A XVII. század második felében a mariánusok közül is írtak egynehányan latin műveket. Ilyenek voltak Pobjeczki Gellért és Babcsánszki Ferencz.

---

[1] Közgyűlési határozatok és Blahó Vincze jegyzetei a gyöngyösi levéltárban.

[2] Közgyűlési határozatok.

[3] Kézirata a szolnoki konventben, Durnyi Boldizsár szives közlése.

[4] Blahó V. jegyzetei a gyöngyösi levéltárban és Szabó-Hellebrant i. m. II. 1949. sz.

Pobjeczki Gellért Kosolnán született és 13 éven át mint igehirdető, azután pedig mint guardián működött különböző kolostorokban. Meghalt 1721-ben 84 éves korában. 1702-ben fejezte be Cornucopium című művét s abban a tőle olvasott művekből velős mondásokat, bölcs utasításokat halmozott össze, 1706-ban pedig a lélek bajainak gyógyítására szolgáló «Pharmacopeia» = «Orvosságok gyüjteménye» cz. művét állította össze. Mindakét munkája kéziratban maradt, de társai bizonyára forgatták és használták.[1]

Babcsánszki Ferencz az 1680—92. években bölcseleti és hittudományi előadó volt. Nagyon megtetszettek neki Mündelheim ágostonrendű kanonoknak Mária fájdalmairól szóló elmélkedései. Ő tehát ezeket kibővítette és bizonyosan valamelyik jótevő segitségével Bécsben 1701-ben újra kinyomtatta ily czimmel: «Fasciculus myrrhae, hoc est gladius Simeonis, qui transivit animam B. Virginis in passione Filii sui, per Nebridium Mündeltheim in lucem editus nunc vero A. R. T. Francisci Babcsanszky O. M. s Francisci reform. prov. in Hungaria ss. Theologiae lectoris generalis industria, additis nonnullis, reimpressus».[2]

Mielőtt még a ferenczrendűeknek a magyar irodalom terén való működésére áttérnénk, röviden ismertetjük még azon ferenczrendűeket, akik a magyar királyság területén saját nemzetiségük nyelvén irtak és kinyomtattak könyveket.

Első ezek közül Modrusi Pál a bosnyák-horvát provinciához tartozó ferenczrendű 1528-ban a glagolita (horvát) misekönyvet nyomtatta ki.[3] A XVII. század elején ugyancsak glagolita mise- és zsolozsmáskönyvek kiadásával foglalkozott és nagy hírre tett szert Levakovich Ráfael a bosnyák-horvát provincia előadója, utóbb zágrábi kanonok és ochridai érsek.[4] Glavinics Ferencz a bosnyák-horvát rendtartomány provinciálisa. 1628-ban Velenczében adta ki «Cvit szvetih to jest sivot szvetik od kih rimszka czrikva csini szpominab» (= Szentek világa, azaz azon szentek élete, akikről a római egyház megemlékezik) című művét.[5]

A felvidéki katholikus tótok lelki javát akarta előmozditani

---

1 Farkas Szerafin i. m.

2 U. o. 38. Kósa bizonyára tollhibából Babcsánszi Didáknak tulajdonitja.

3 Magyar Könyvszemle 1896. 220.

4 Masgalits: Horvát történelmi repertorium. 117.

5 U. o. 111.

Szmrtnik Benignus mariánus. Szmrtnik Barsmegyében Ladoméren született s 1674-től 1688-ig tót igehirdető, 1689—1692 malaczkai guardián volt. Azután egyes kolostorokban, mint gyóntató szolgált s a Szent Katalin-kolostorban 1710-ben halt el. Több helyütt volt a kordások (másként Szent Ferencz) társulatának igazgatója s ezek számára írta Poklad Seraphinske (szeráfi kincs) című tanítását s 1691-ben Zsolnán adta ki. Másik műve a «Kunst dobre umriti» 1697-ben Nagyszombatban nyomtatták ki.

Szmrtnikkel egy időben élt és híres tót igehirdető volt Ábrahámffy János salvatoriánus. A Vágújhelyen lakó nemes Ábrahámffy családból származott, de Szakolczán született 1665 táján s 1689-ben elvégezvén hittudományi tanulmányait már 1690-ben igehirdető lett Beczkón, 1691-ben pedig tót igehirdető Körmöczbányán s 1694-ben Galgóczon. Négy kötetre terjedő szentbeszédei kéziratban maradtak s mint kéziratokat adták kölcsön egyes plébánosoknak. Ellenben Kniska motliech naboznich (Istenes imádságok könyvę) című művét 1693-ban Haskó Jakab, a ferenczrendűek nagy pártfogója költségén sikerült Nagyszombatban kinyomtatnia. Holocaustum quotidianum cz. latin imádságos könyve szakolczai Skarbala András nyitramegyei alispán költségén Nagyszombatban 1695-ben jelent meg.[1] Ellenben 1697-ben Brünnben kinyomtatott tótnyelvű zsoltárkönyvéért bajba került, mert ezt a provinciális, Besselin Ferencz tudta és a szerzetfejedelem beleegyezése nélkül adta sajtó alá. Ezért az 1697 május 16-iki közgyűlés megbüntette őt és a provinciálist utasítja, hogy e zsoltárkönyvecskéket foglalja le. A brünni könyvnyomtató azonban már eladta a könyvek egyrészét. Ábrahámffy tőle követelte azok árát s ezért később a könyvnyomtató ellen pert indított. Ez nem fért össze a szent szegénység fogadalmával s azért az 1701-iki közgyűlés ezt eltiltotta s a könyveladás módját se találta helyesnek.[2]

Lehet, hogy ilyen dolgok miatt szakadt vége Ábrahámffy írói és előljárói pályájának.

Áttérhetünk már most a ferenczrendűek magyar irodalmi működésének ismertetésére.

*

---

[1] Közgyülési határozatok. Szabó-Hellebrant: i. m. II. 1 ł-41, 1801. Blahó jegyzetei a gyöngyösi levéltárban.

[2] Közgyűlési határozatok a gyöngyösi levéltárban.

Az alázatos kis testvérek nem óhajtottak elsők lenni a magyar nép tudományos vagy művészeti oktatásában s ennélfogva a tudományos könyvek írását vagy a világi énekek költését átengedték másoknak.

Hivatásukhoz tartozott azonban a magyar köznép vallási és erkölcsi ismeretének gyarapítása s ezt akarták is teljesíteni. Ez azután kényszerítette őket, hogy szentbeszédeiket magyarul készítsék vagy legalább is magyarra fordítsák, vallásos érzelmeiket versekbe foglalják s az Istent alapítójuk példája szerint istenes énekekkel dicsőítsék.

Tömérdek ilyen magyar szentbeszéd és vallásos ének elveszett, de azért mégis második összefüggő, magyar nyelvtörténeti emlékünk már ferenczrendű szerzőtől származik. E magyar nyelvemléket Gyulafehérvári Glosszák-nak nevezzük, mert az erdélyi püspökség Batthyány-könyvtárában E. 5. VI. 8. jelzés alatt Gyulafehérvárott őriztetik. Pergamentlevelekre írt könyv ez és szentbeszédeket, a 126*b*—129*b* lapokon pedig levélmintákat (formulákat) tartalmaz a magyar ferenczrendűek kormányzásában előforduló esetekre. E levélmintákat 1320 táján állította össze Székesfehérvárt az ott levő kolostor leveleiből valamelyik ferenczrendű őr, esetleg maga a provinciális, Ennélfogva a 126 levél elé írt szentbeszédeket biztosan 1320 előtt 1310 táján írta valamelyik ferenczrendű igehirdető.[1]

E kézirat 58*a* lapján az Ur körülmetéléséről és elnevezéséről szóló szentbeszédbe bele van szőve egy latin vers s annak első betűi felülről lefelé olvasva (akrostichon) Jézus nevét mutatják. A buzgó ferenczrendű szerzetes, hogy a szentbeszéd elmondása közben könnyebben eszébe jusson, e verset előre lefordította s magyar nyelvre átültette. Igy keletkezett az első, írásban reánk maradt magyar vers és így szól:

Jocunditas marentium	Habrosagban valaknak kegussege
Eternitas viventium	Eleeknek uruksege
Sanitas languentium	Koorsagban walaknak egessege
Ubertas egentium	Sciuksegben walaknak beusege
Saturitas esurientium	Ehezeuk[nek eleks]ege

A levélminták befejezése után 1330 táján egy másik ferenczrendű pap új beszédsorozatot kezdett meg. Az egyházi év első

[1] Gyárfás: Batthyáneum. Folyóirat. II. (Brassó 1913.) 24—32.

hónapjában, deczember 21-én tartatni szokott Szent-Tamás apostol ünnepén tételeinek világosabb bebizonyítása és a beszéd könnyebb betanulása végett ez is felhasznált egy kis latin verset. (129*b* l.) Egy másik pedig (mert az írás különbözősége szemmel látható) a beszéd elmondása előtt átültette e verset magyar nyelvre s a lap aljára feljegyezte. Igy keletkezett a második vers:

In mirifici operis indicio	Chudalatus mivinec jelenetuiben
In verbi oris sui testi monio	Unun zaiaval mondut igenec
In sacri altaris misterio	tonusagaban
In sui (!) imaginis vestigio	Scent oltarun kuner kepeben
	Oz kerezt fan figeu kepeben

Talán ettől kedvet kapván a 154 levélen olvasható és Krisztus szenvedéséről szóló beszédnek felosztását szintén magyar versekbe foglalta s a lap aljára jegyezte, pedig a latin felosztás nem is mutatott verses alakot. A latin felosztás ugyanis így szól «Primum, quia a proprio discipulo eius venditio fuit procurata. Secundum, quia a populo eius... est accusatus. Tertium, quia a Jerosolimis honorifice fuit susceptus. Quartum, innocentia Salvatoris. Quintum, mortis infamia, Sextum, Marie presentia». — A ferenczrendű pap ezt így ültette át magyarra:

Unun tonohtvananac arulatia
Nemzetvi nepnec vadulatia
J(e)r(usa)l(e)m varasanac tiftef fugadatia
Isten fianach artotlonsaga
Halalanoch fcidalmof quina
Buldog afcunnac fcemehel la(tatia)

Mint látjuk, e harmadik felosztás még legjobban megközelíti a verses alak követelményeit. Mivel e helyütt a latin vers nem kötötte a szerzőt, magyarosabban és szabadabban fejezte ki ugyanazon gondolatokat magyar versben.[1]

Azon állításunk, hogy a gyulafehérvári glosszák két szerzőtől származnak s a második-harmadik verset csak 1330 táján jegyezték föl, a magyar versek írásának különbözőségén alapul.

[1] Akadémiai Értesítő. 1899. 16—25 (Varjú Elemér felfedezésének ismertetése). Magyar Nyelv. 1913. 67—74. Magyar Könyvszemle. 1900. 35—37. V. ö. még Pintér J. Magyar irodalomtörténete, I. 99—101. Magyar Nyelv. 1905. 30., 130. 1913. 183, 234. 1914. 30, 1915. 226.

Ezt az eddigi kutatók nem vették tekintetbe, pedig a második-harmadik vers feljegyzője már sokkal vékonyabb betűkkel és más rövidítésekkel ír.

Félszázad mulva 1380 táján a magyar ferenczrendűek legalább is 112 levélből álló s így elég terjedelmes könyvvel ajándékozták meg a magyar nemzetet. Ez az a Szent-Ferencz életéről szóló Ehrenfeld-codex: a legrégibb magyar könyv.

E mű keletkezésére nézve hiányzik minden írott adat s azért csak a belső jelekből lehet arra némi világosságot vetni.

A belső jelek azt mutatják, hogy e mű a Kláraszűzek részére készült s étkezésük idején abból tartottak ájtatos felolvasásokat nekik. A XVI. század végén vagy a XVII. század elején azonban olyan apáczák is olvasgatták, akik nem tartoztak Szent-Ferencz leányai közé, mert a 19. l.-on levő megszólításból «myattyank Bodog Ferencz» a «myattyank» szavakat törölték.

Más szerzethez tartozó apáczák a Kláraszűzek részére írt kéziratot csak a pozsonyi klarissza-kolostorban kaphattak kezükhöz, mert itt éltek a Kláraszűzekkel együtt 1590-től 1600-ig a somlyóvásárhelyi premontrei apáczák, 1617-től 1639-ig pedig a Margitszigetről menekült domonkosrendű apáczák.

Ebből világos, hogy e régi könyv eredetileg a pozsonyi Kláraszűzeké, jobban mondva az 1541-ben odamenekült ó-budai apáczáké volt. Mivel pedig a kézirat mostani alakjában csak másolat, az eredeti nem készülhetett előbb 1350-nél, mert az ó-budai kolostor csak ezidőben népesült be. De nem készült a mű 1400-nál később sem, mert szerzője még nem használja Pisai Bertalannak Liber conformitatum című híres művét, hanem csak a frater Leotól 1227-ben írt Speculum perfectionist, Szent-Ferencznek Szent-Bonaventurától 1266-ban írt életrajzát és az Actus s. Francisci et sociorum eius gyüjteményt egyéb apró, régi adatokkal együtt.[1] Ezenkivül az Ehrenfeld-codex a régi magyar nyelvnek annyi eltünt régi szavát, a szófüzés és szóragozás annyi sajátságos alakját őrizte meg, hogy az e szempontból sem lehet 1400-nál későbbi.

---

[1] V. ö. Katona Lajos: Az Ehrenfeld- és Domonkos-codex forrásai. Irodalomtörténeti Közlemények. 1903. 59. 158. s ennek külön kinyomata. Budapest. 1910. 3—8. Magyar Nyelvőr. 1902. 312, 382, 447, 551. Volt György: Az Ehrenfeld-codex a legrégibb magyar könyv ismertetése és hü lenyomata. Budapest. 1881. Különlenyomat a Nyelvemléktár VII. kötetéből.

Tehát mind a felhasznált művek jegyzéke, mind az óbudai kolostor multja, mind a magyar nyelv története azt igazolja, hogy az Ehrenfeld-codex eredetije 1380 táján készült s ezt 1430 táján egy másik ferenczrendű a most is meglevő Ehrenfeld-codexbe másolta le, még pedig hogy a felolvasás könnyebb legyen, már az új helyesírás alkalmazásával.[1]

Az Ehrenfeld-codex eredeti szerzője ily rendben adja elő Szent-Ferencznek és társainak Istenért végbevitt cselekedeteit és ájtatosságait. Rövid előszó után Bernárd testvér lelki jóságairól, Szent-Ferencz negyvennapi bőjtöléséről, tanításáról, dícséreteiről, az Alvernia-hegy felfedezéséről; Rufin testvér kisértéséről, alázatosságáról, engedelmességéről, érdeméről, Leó testvér látomásáról ír. Azután a szent sebekről való csodát mondja el s ezután Maffeus életéből egy, Szent-Klára életéből két, Egyed testvér életéből egy csodálatos eseményt ad elő. Ezek előadása után újra Szent Ferencz tanítására és alázatosságára tér vissza. Végül Szent-Ferencz csodás igehirdetését, életében és holta után végbevitt csodatételeit sorolja fel.

Az Ehrenfeld-codex lemásolása után következő 60—70 esztendőből (1430—1490) nem maradt ránk olyan magyar kézirat, amelyet a ferenczrendűek írtak. Az 1470-ben írt németújvári glosszák most ugyan ferenczrendűek birtokában vannak, de semmi jele annak, hogy azt ferenczrendűek írták volna. Tartalma sincs semmi összefüggésben Szent-Ferencz szerzetével. Másrészt azonban az sem való, hogy e codexet valaha a pálosok írták vagy bírták volna, mert e codex sohasem tartozott a pálosok remetinczi kolostorához, hanem egy ideig a ferenczrendűek ugyanazon nevű kolostorában volt elhelyezve.

Kimutattuk feljebb, hogy a Novimarof közelében Varasdtól délre eső Remetinczhez a Batthyány-családnak sohase volt semmi köze s így a ferenczrendűek azon remetinczi kolostora, amelynek a Batthyányiak a XVI. században pártfogói voltak, csakis a rakonaki uradalom területén, Kőröstől délre eső Remetincz faluban állhatott. Ennek értékes egyházi felszereléseit 1550 táján Batthyány Kristóf, mint a kolostor pártfogója, hogy a török kezébe ne kerüljenek, a maga várába vitette. Nagyon természetes tehát, hogy midőn Batthyány Ádám (Kristóf dédunokája) a

[1] Volf György i. m. XVIII—XXI. ll.

németújvári kolostort felépíttette és régi könyveit, kéziratait az odaköltözött ferenczrendűeknek ajándékozta, e kéziratok közt voltak olyanok is, amelyek azelőtt a remetinczi salvatoriánus ferenczrendű kolostorhoz tartoztak.

Való tehát, hogy a németújvári glosszák codexe már 1550 előtt a remetinczi ferenczrendűek kezében forgott, de ebből nem következik, hogy ők készitették, mert hiszen kaphatták ők azt ajándékba is valamelyik szomszédos plébánostól vagy más jótevőtől. Épen Remetinczre nézve van ezt bizonyító csattanós példánk. 1550. augusztus 4-én Miklós selinvári kormányzó és plébános Catholicon a fratre Joanne Januensi czimű művét átengedi a Remetinczen lakó szerzeteseknek.[1] Épen igy átengedhette valamelyik kanonok vagy plébános a németújvári glosszákat tartalmazó prédikációs könyvet a remetinczi ferenczrendűeknek. A Tatai Imrétől 1471—72. években irt theológiai munka is igy jutott először Remetinczre (concessus est loco Remetincz perpetuo) s onnan nagy viszontagságok után a németújvári kolostorba.[2]

De ezért nem kell azt gondolni, hogy a ferenczrendűek hiányoznak az ilyen magyarázók és szógyüjtők sorából. Ellenkezőleg maga Temesvári Pelbárt is irt ilyen magyarázatokat az igehirdetők könnyebbségére. Az Aureum Rosarium theologiae II. kötetébe számos magyar szót irt a latin szöveg közé, hogy tanitványai és olvasói jobban megértsék. Szegedi Balázs barát szintén magyar jegyzeteket irt a Sermones de Tempore-nak 1498-iki kezébe jutott kiadásába, hogy a szentbeszédet könnyebben mondhassa el magyarul.[3]

A könyvnyomtatás feltalálása, a könyvek elterjedése, különösen pedig Temesvári Pelbárt és Laskai Osvát műveinek kinyomtatása után egyszerre szinte csodálatos irodalmi működés indult meg a magyar ferenczrendűek között. Az ő gondviselésükre voltak bizva a Kláraszűzek, másrészt a szesztrák (beginák). Ezek nem értvén latinul, az ő lelki szükségleteiket magyar imádságos és elmélkedő könyvekkel kellett kielégiteniök. Előveték tehát a jeles hittudósoknak és épületes iróknak most már

---

[1] Idézi Melich János: A gyöngyösi latin-magyar szótártöredék. XIV. l.-on.

[2] V. ö. Magyar Könyvszemle. 1883. 100—134. Fejérpataky László értekezése. Zolnai Gyula: Nyelvemlékeink a könyvnyomtatás koráig. 134.

[3] Szilády Áron: Temesvári Pelbárt élete és munkái. Budapest, 1880. 66—73.

könnyen megszerezhető műveit és lefordították azoknak ájtatos imádságait, lelkes buzdításait, jámbor elmélkedéseit és odaadták azokat felolvasás, elimádkozás végett az ő lelki leányaiknak. Szent-Jeromos, Szent-Ágoston, Szent-Bernát, Szent-Bonaventura s az ő korukhoz legközelebb álló hírneves egyházi szónokok: Ferreri Szent-Vincze, Szent-Bernardin lelki utasításai, fohászkodásai ezáltal közkincsekké lettek és nem csupán a latin hittudományt, hanem a magyar épületes irodalmat is gazdagították.

E munkálkodásnak első fennmaradt emléke a Guary (Góry)-codex. E kézirat eleje hiányos, de az bizonyos, hogy legalább is a bűnnek zsoldjáról szóló s a Nádor-codexben egészen meglevő elmélkedéssel kezdődött. A Nádor-codexben olvasható többi s ezt megelőző elmélkedések megvoltak-e benne? bizonytalan. A bűnnek zsoldjáról szóló elmélkedés után arra a kérdésre felel a fordító, hogy a pokol kínja kerestetik-e nagyobb munkával vagy a mennyország díja? Ezután lefordítja Szent-Bernardinnak a rágalmazás ellen írt tüzes beszédét, elmondja az üdvözülés jegyeit, az üdvösségre segítő 7 szent jószágot (virtus-erény), dicsőíti és ajánlja az imádságot és a szent békességet s ezzel a könyv megszakad.

Ezen elmélkedéseket és felolvasásra szánt szentbeszédeket kétségtelenül magyar salvatoriánus (cseri barát) írta, mert nem csupán Szent-Ferenczet, hanem az 1444-ben meghalt és 1450-ben szenttéavatott Sienai Szent-Bernardint is «mi at'anc zent Bernardinus»-nak nevezi.[1]

Mivel ugyanő a régi és az iskolai könyvekben rendesen idézett egyházatyákon és írókon kívül, Perault Vilmos, Holgot, Ferreri Szent-Vincze és Gerson János műveit is felhasználta, bizonyára olyan kolostorban tartózkodott, amelynek könyvtárában e külföldi írók művei megvoltak. 1485 táján pedig e művek már megszerezhetők voltak, mert nyomtatásban már megjelentek. E jelekből gyanítva a Guary-codex szerzője vagy a budai vagy az esztergomi kolostorban tartózkodott s alkalmasint senki más nem volt, mint Sopronczai István, a cseri barátoknak 1491-től 1498-ig helytartója, mert róla kortársa (Esztergomi Mihály?) feljegyezte, hogy «solemnis praedicator», «ünnepelt igehirdető volt.»[2]

[1] Régi Magyar Nyelvemlékek. IV. k. Buda. 1845. 11. és 55. ll.
[2] Régi Magyar Nyelvemlékek. IV. 361.

Erre mutat az is, hogy a Guary-codex elmélkedései férfiszerzetesek, főleg a ferenczrendű segítőtestvérek számára készültek. Nincsen ezeknek utasításaiban semmi vonatkozás az apáczákra vagy általában a nőkre. Az ilyen kifejezés: «Ötöd joszag vagyon, kinek miatta embör halalanak idején mindön bantás nekülön felmegyön menyorszagba» csakis férfiszerzetesekre illik. De még inkább elárulja, hogy szigorú ferenczrendűek előtt szokták ez elmélkedéseket felolvasni, a következő figyelmeztetés: «Ebből vették az ajtatos szent szerzetesek, hogy imár az asztal alatt szokták keresni az Isten bőséges szent malasztját, mikoron nekik azt hagygyák penitenciába, az az atyafiaknak lábaikhoz békélkögyenek».[1] Ily penitencia (elégtétel) csakis a szigorú (observans) ferenczrendűeknél s ott is csak a férfiaknál volt.

Minden jelet egybevetve az állapitható meg, hogy a Guary-codexet 1490—1800 táján irta valamelyik magyar s őző nyelvjárást használó salvatoriánus ferenczrendű (Sopronczai?). Utoljára e codex az ozorai vagy a szentléleki őrség valamelyik kolostorában (a pápaiban?) volt elhelyezve s 1560 táján került világi kezekbe, mig végre 1835-ben Guary Miklós a Magyar Tudományos Akadémiának ajándékozta.[2]

Második nevezetes emléke a ferenczrendűek magyar irodalmi működésének a Virginia-codex.

Ennek első részét valamelyik óbudai Kláraszűz olyan kéziratból másolta le, amely 1450 táján készült. A codex a lelkiismeret vizsgálására szóló utasításokon kívül főleg Szent-Ferencznek és társainak dicséretét tartalmazza, főleg Pisai Bertalannak Liber conformitatum című híres műve nyomán. 1390 táján ugyanis elkészült Pisai Bertalannak e híres munkája s abban a szerző azt igyekezik kimutatni, hogy Szent-Ferencz mindenben hasonlított Jézus Krisztushoz és az ő szentjeihez. Nagy örömet szerzett e művel Pisai Bertalan az ő társainak, mert abból összehasonlítások által sokkal élesebben kitűnt alapitójuknak nagy szentsége és dicső volta, mint egyéb életrajzaiból. Az összes ferenczrendű provinciák lemásolták tehát és küldték kolostorról-kolostorra. Ezen felbuzdulva az egyik magyar mariánus ferenczrendű 1450 táján elkészitette a maga értekezését

[1] U. o. 33 l.

[2] V. ö Régi Magyar Nyelvemlékek. IV. k. Szerkesztette Döbrentei Gábor. Nyelvemléktár. XV. k. XX—XXV. ll. és III—63.

Szent-Ferencz dicsőségéről, átvévén természetesen a főtételeket Pisai Bertalan könyvéből, de a tételek bizonyításában már szabadon válogatta ki és szabadon használta fel a szentírás szavait, valamint szabadon vett át egyes adatokat a Speculum perfectionis, az Actus v. Francisci et sociorum eius művekből és a Szent-Bonaventuráról írt nagy legendából. Igy azután bebizonyítja, hogy Szent-Ferencz hasonló volt az angyalokhoz, pátriárkákhoz, prófétákhoz, apostolokhoz, vértanukhoz, hitvallókhoz és szűzekhez. Meglehetős önállósággal tanítja, hogy Szent-Ferencz hasonló volt Krisztushoz az ő születésében, szegénységében, Krisztus sebeinek felvételében, ártatlanságában és a tisztitóhelyre való leszállásban. Ez összefüggő tételekhez van csatolva, de eredetileg talán külön értekezés volt Szent-Ferencz tanítványainak, Maffeusnak, Bernátnak, Egyednek megtérése és tanítása.

A részletes összehasonlítás kimutatta, hogy ez értekezés Temesvári Pelbártnak hasonló tartalmú szentbeszédétől több tekintetben eltér, tehát előbb, legalább is 1490 előtt készült. A mariánus és salvatoriánus provincia közt fennálló idegenkedés is lehetetlenné tette, hogy mariánus barát salvatoriánusnak írásához hozzájusson. Tehát már ezért is a Virginia-codexben foglalt értekezést régibbnek kell tartanunk.

Még nagyobb régiségére mutat ez értekezésben a helyesírás, mert a Virginia-codex a XV. század második felében elterjedt ǫ vagy ǫ̊ jeleket az *ő* hang jelzésére seholse használja, hanem csakis a w-t. Olyan idős ferenczrendű készítette tehát ez értekezést (nem mondhatjuk fordításnak, mert akkor sokkal több latinismus kerülne benne), aki még a XV. század elején tanulta meg a magyar helyesírást s öregségében is azt használta. Az az óbudai Kláraszűz pedig, aki ez értekezést 1500 táján a maga könyvébe átírta, tiszteletből nem mert az írásmódon változtatni.

Szent-Ferenczcnek és társainak dicsérete után következik a Virginia-codexben Szent-Ferencznek az az életrajza, amelyet Voragói Jakab készített. Ebben már megjelenik az új helyesírás, ǫ̊ jeggyel jelezvén az ő hangot. Ezután leírt az apácza egy szentbeszédet az utolsó ítéletről, majd 17 üresen hagyott lap után lemásolta a «Zent apaczaknak eletekre rovyden valo regula»-t. Ezt valamikor Szent-Jeromos írta Bethlehemben lakó kedves tanítványának, Eustochium nevű apáczának, Szent-Paula leányának. Szent-Jeromos műveit már 1480-ban kinyomtatták és igy

nem volt nehéz valamelyik marianus ferenczrendűnek itt Magyarországon azokhoz is hozzájutnia és lefordítania. Maga a meglehetősen gyarló, latinismusokkal telt fordítás tehát mintegy 1500—1510 táján került bele e codexbe.

A Virginia-codexet 1541-ben az óbudai apáczák Pozsonyba vitték s itt írták rá később első táblájára: «Sorores conventus Posoniensis de Veteri Buda». 1782-ben II. József császár kemény rendeletére a Kláraszűzek ingóságai dobra kerülvén, e codex Egerbe s onnan a tiszalöki plébániára került. Itt fedezte fel 1844-ben gróf Dessewffy Virginia grófnő, elkérte és beküldötte a Magyar Tudományos Akadémiának. Ezért nevezték el az ő tiszteletére Virginia-codexnek.[1]

A Virginia-codex másolójával körülbelül egy időben készítgette az ő másolatait szintén a Kláraszűzek és a ferenczrendű segítőtestvérek részére az a mariánus ferenczrendű, akinek kezéből a Nádor- Simor-, és Nagyszombati-codexek származnak. Mivel két másolatára a készítés évét is feljegyezte, a magyar kéziratok korának meghatározásában nagy segítséget nyújtott a magyar nyelvtudománynak.

Legnagyobb ránk maradt kézirata a Nádor-codex 1508-ban készült s a következő, felolvasásra szánt elmélkedéseket (kis részben utasításokat) tartalmazza:

1. A méltó és méltatlan áldozásról. (1—64. ll.)
2. A bűnnek zsoldjáról. (64—134. ll.)
3. Jézus szenvedéséről. (143—307. ll.)
4. A világ állhatatlanságáról. (307—342. ll.)
5. A Boldog Szűzanya Mária siralmairól. (342—388. ll.)
6. Kilencz (köztük hat női) szent életéről. (397—681. ll.)
7. A szűzek koronájáról. (682—688. ll.)
8. Tanítás a szívnek, szólásnak és elhagyásnak bűneiről. (689—692. ll.)

Ezekhez járul végül három szent ének az Oltáriszentségről és Szűz Máriáról.

E codex az óbudai Kláraszűzek részére készült. Nyilvánvaló ez abból, hogy a XVII. század elején is az óbudai Kláraszűzektől benépesített pozsonyi kolostorban volt s annak fejedelem-

[1] Nyelvemléktár. III. k. VI—VIII. 258—352. ll. Akadémiai Értesítő. 1903. 570—81. (Katona Lajos jelentése.) Zolnai: Nyelvemlékeink. 38.

asszonya írt fel a codex táblájára egyes megjegyzéseket. Mutatja ezt az is, hogy a másoló talán a megrendelők kérésére nagyobb részt női szentek életrajzát írta bele a codexbe. Még a három férfi szent közül egynek, Szent-Adorjánnak életrajzát is nagyobb részt nejének, Szent-Natáliának buzdítása foglalja el. A codex 683. lapján pedig egyenesen e megszólítás olvasható: «Istennek szolgáló szűzei és leányai». Ez a Szent-Ferencz szabályait elfogadók közül csakis a Kláraszűzekre illik.

E becses kéziratot II. József önkénye szintén árverésre juttatta. Szerencsére Winkler Mihály pécsegyházmegyei pap, később gödri plébános vette meg s ő 1801-ben a budapesti egyetemi könyvtárnak ajándékozta. Itt nevezte el Toldy Ferencz egyetemi könyvtáros Nádor-codexnek s 1857-ben lehetőleg pontosan, magyarázatokkal kísérve kiadta.[1]

A Simor-codex fentmaradt alakjában nagyon rövid, csak hét levélből álló töredék. Ugyanazt tartalmazza, ami a Virginia-codex 64—72 levelein olvasható, de teljesen más helyesírással A Virginia-codex másolója *e*-ző nyelvjárással élt, a Simor-codexé ellenben határozottan *ő*-ző. Kitünik ez e pár példából.

Virginia-codex	Simor-codex
65. l. az io zerzetes embert	3. l. az io zerzetős embőrt
66. « mielkwdeteknek	3. « mivekődesőknec
68. « zuntelen valo edeskedeseert.	8. « zőntelen valo edőskődeseiert.

Továbbá a Simor-codex másolója itt-ott a szöveget is átalakitotta, mint ezt az alábbi példák mutatják:

Virginia-codex	Simor-codex
64. l. zent Ferencznek megjelenteni	1. l. bodog at'anknac megielőnteni
65. « de lasuk megh imar	2. « Halgas imat
65. « ez bodog atya	2. « bodog at'anc
68. « lasuk meg imar ez zent atyanak	8. « Halgassoc immat bodog at'ancnac
68. « így olvastatik	8. « ug olvassoc

E példák mutatják egyúttal, hogy a Simor-codex ferencz-

[1] Nádor-codex. A pesti egyetemi könyvtár eredetijéről kiadta Toldy Ferencz Buda, 1857. Zolnai: Nyelvemlékeink. 168. Nyelvemléktár. XV. 171—289.

rendű férfi szerzetesek előtt való felolvasásra készült s azért nevezi Szent-Ferenczet egyszerűen bodog at'anc-nak s a «lassuk» felhivást azért változtatja «hallgassoc»-ra.

Abból, hogy a Simor-codexet 1848-ban egy epölyi ember adta át Simor János későbbi herczegprimásnak, akkor bajnai plébánosnak s ez az Epöly falu Ó-Budától nem messzire esik, azt következtetjük, hogy e codex valamikor az óbudai ferencz-rendűkolostoré volt s annak romjai közül a XIX. század elején került az epölyi földműves kezébe.[1]

A Nádor-codex irójának harmadik fenmaradt kézirata a Nagyszombati-codex. E codex eredetileg három részből állott és csak később kötötték együvé, de nem időrendben, mert a másoló a második 159—304. lapokra terjedő részt 1512-ben irta, az 1—158. ll.-on olvasható részt pedig 1513-ban. A harmadik kicsiny, 304—347 ll.-ra terjedő rész irásának ideje nincsen feljegyezve.

Az 1512-ben irt rész 7 tanitást tartalmaz a lélek üdvösségének kereséséről. A második 1513-ban irt részében a másoló Seuse (Suso) Henrik Amandus (a codexben hibásan Anselmus) hires, épületes irónak Horologium Sapientiae czimű művéből fordit le vagy ir le öt fejezetet. Ezt az öt fejezetet ő nem Bölcsesség irájának, hanem a «Teljes Bölcsesség könyvének» nevezi s a Bölcsesség és tanitványa közt folytatott párbeszédekből áll. A codex harmadik része nem egyéb, mint a keresztény vallás rövid foglalata (katekizmus).

Mivel e könyv az 1617—18. években a Kláraszüzek pozsonyi kolostorához tartozó Magyar-Diószeg plébánosának kezében forgott, később pedig a nagyszombati káptalan könyvtárába került, azt kell következtetnünk, hogy azt eredetileg a nagyváradi Kláraszüzek részére másolta a Nádor-codex irója s a nagyváradi Kláraszüzek vitték 1566-ban Nagyszombatba s ők adták azt ki ismerős vidéki plébánosoknak szentbeszédek készítése végett.[2]

Itt kell még szólanunk, bár talán az időrendet ezáltal megbolygatjuk, a Debreczeni-codexről, mert annak egy részét szintén a Nádor-codex irója másolta le.

---

[1] Nyelvemléktár VII. k. XXXIV—XXXV. és 83—88. ll. Zolnai: Nyelvemlékeink. 38. Magyar Nyelv. 1917. 12—13.

[2] Nyelvemléktár. III., V. és i—128. ll. Zolnai: Nyelvemlékeink. 30. Varga Damján: A Nagyszombati-codex teljes bölcsességének forrása. Akadémiai Értesítő 1909. 476—86.

E nevezetes nyelvemlék hat különböző kéz munkája. Az első kéz írta a szentek életéről szóló és Temesvári Pelbárt nagy művéből fordított szentbeszédeket. Nem teljes ez a fordítás, mert a másoló az egyházi év kezdetétől, Szent-András ünnepétől, csak Gyümölcsoltó Boldogasszony ünnepéig jutott el s itt másolata megszakad.[1] A fordításnak nagyobbrésze tehát ha meg is volt, elveszett.

A második kéz elmélkedéseket írt, de az ő írásának meg az eleje hiányzik, mert e szavakkal kezdődik: «Olvastatic mas pelda es».[2]

A harmadik kéz irása se maradt reánk teljesen, mert Mária 7 öröme közül csak kettőről tartalmaz elmélkedést. Azután a gyónásról és bűnbánatról beszél s végül 7 rövid, neki tetszetős szentbeszédet örökít meg.[3]

A negyedik kéz Alexandriai Szent-Katalin életét másolta le két részben.[4] Ez azt is feljegyezte, hogy másolatát 1519-ben készítette.

Az ötödik rész az, amelyet a Nádor-codex irója másolt. «Zent-Apalin azzonac eleti»-vel kezdi e helyütt másolatát, ugyanazzal, amelyet már az óbudai apáczák részére is leírt. Azután az alázatosságról, béketürésről, Krisztus ajándékairól és «Idvezitenknek kenn'arul» szóló elmélkedéseket másolta le.[5]

A hatodik kéz Szűz Mária örömeiről szentbeszédeket másolt, de ennek eleje is hiányzik. Szent-Katalinhoz intézett rövid imádsággal végződik.

A tartalomból megállapítható, hogy a második részt valamelyik ferenczrendű férfiszerzetes egy Katalin nevű Kláraszűz részére másolta le.[6]

A harmadik és negyedik részt is ferenczrendű másolta vagy talán fordította, még pedig salvatoriánus (cseri barát), mert Temesvári Pelbártot «Pelbárt atyánknak» nevezi.[7] Ez egyúttal nevezetes jel a Debreczeni-codex első tulajdonosára nézve is. Mert, ha a második és harmadik rész is Kláraszűzek számára készült, pedig a tartalma arra mutat, akkor e Kláraszűzek csakis

[1] Nyelvemléktár, XI. 1—228.
[2] Nyelvemléktár. XI. 229.
[3] U. o. 327—490.
[4] U. o. 491—558.
[5] K. o. 559—624.
[6] U. o. 230, 251, 259, 261, 274.
[7] Nyelvemléktár. XI. 328, 434, 491, 504.

a sárospatakiak lehettek, mert hiszen 1448 óta ők és egyedül ők állottak a salvatoriánusok vezetése alatt.

Az ötödik részt mariánus ferenczrendű másolta ugyan, de levélbeli felkérésére, vagy a Kláraszűzek főfejedelemasszonya az óbudai fejedelemasszony közbenjárására, e mariánus ferenczrendű a sárospataki Kláraszűzek részére is dolgozhatott.

A hatodik részt talán maga az a Katalin Kláraszűz írta, akinek számára és kérésére a második rész készült s azért fejezte azt be Szent-Katalinhoz, az ő védőszentjéhez intézett imádsággal.

E codex 2—6. részeinek sárospataki eredetével ellenkezni látszik, hogy 1613-ban innen messze, Csikmegyében egy Gellérd János csikmindszenti plébános birtokában volt. De tudjuk, hogy 1556 után a csiksomlyai ferenczrendűek és csikmegyei katholikus papok sok összeköttetést tartottak fenn Zemplénmegye katholikus főuraival és például 1584 előtt a csikmegyei katholikus papokat Leleszen szentelték fel,[1] mert ott lakott Melegh Boldizsár, a székhelyéről számkivetett csanádi püspök. Tehát nagyon is hihető, hogy valamelyik csikmegyei pap a sárospataki kolostor szétrabolt ingóságai közül e könyvet megszerezte s 1613-ban Gellérd János csikmindszenti plébános feljegyezte, hogy ez évi június 3-án a csiksomlyai öreg guardián, Váradi Gáspár, felavatta Kósa Pálnak hosszúaszai kápolnáját (Csikmindszent mellett s nem Mikeszásza mellett!) 1619-ben az Érkávástól északra eső Gencs faluban volt a codex s birtokosa ott jegyzett fel a 466-iki lapra egyet-mást. 1640-ben Bott Kristóf buzgó katholikus ember birtokában volt. Ettől 1659 előtt Gáspár István hodosi mester, azaz kántortanító kezére került. Hibásan olvassák némelyek e Hodost Hidisnek vagy Hidasnak, mert hiszen a tordamegyei Hidason 1659-ben nem volt katholikus egyház s így nem kellett ott katholikus kántortanító. A marosszéki Hodos volt az, ahol a katholikus egyházközség a hitújítás korában is állandóan megmaradt.[2]

E Gáspár István hodosi mester 1659-ben egybeköttette (bizonyára a közeli Marosvásárhelyt) a Debreczeni codex 2—6-ik részét az első résszel.

---

[1] Dr. Veress: Antonii Possevini Transilvania. 65.

[2] Benkő Károly: Marosszék ismertetése. 176.

Említettük fentebb, hogy e codex első része csonka s a Gyümölcsoltó Boldogasszony-napi beszédnél tovább nem terjed s ez sincs befejezve. A tartalomban nincs semmi utalás, hogy e rész apáczák számára készült volna, mert hisz, mint említők, Temesvári Pelbárt szentbeszédeinek magyar fordítása az s így azt kell vélnünk, hogy ez első részt 1520 táján valamelyik ferenczrendű vagy világi pap azért fordította le magyarra, hogy azokat ünnepeken a híveknek felolvassák. A XVI. század végén nagy szükség volt hazánkban az ilyen könyvekre, mert kevés lévén a katholikus pap, a kántorok közül az úgynevezett licentiatusoknak (szabadalmazottaknak) megengedték, hogy az istentisztelet alkalmával a hívő népnek a szentbeszédeket felolvassák s így a katholikus papot némileg pótolhassák. E czélból került tehát a Debreczeni codex első része a kántorok kezébe. Igy jutott hozzá Gáspár István s az ő birtokában volt 1661-ben is. 1709-ben Rákóczi Ferencz hadai kénytelenek voltak az osztrák hadak elől kivonulni Erdélyből Szatmármegyébe s velük együtt ment a magyar lakosság tanult része is.[1] Ekkor vihették ki e codexet Marosszékből Szatmármegyébe s onnan valaki 1753-ban a debreczeni református főiskolának ajándékozta. Ma is ott őrzik s azért kapta a Debreczeni-codex nevet.[2]

Ha a Nádor-, Simor-, Nagyszombati és Debreczeni codexek tartalmát egymással egybevetjük, abból is látjuk, hogy különböző kolostorok számára készültek, mert a másoló ugyanazon elmélkedést vagy értekezést kétszer, háromszor is lemásolt. Igy a «Szentséges életnek feljebb való grádicsa és az alázatosság dicsérete» megvan mind a Nagyszombati,[3] mind a Debreczeni codexben.[4] Szent-Rozália asszony élete olvasható a Nádor-[5] és a Debreczeni codexekben.[6] A szívnek, szólásnak és elhagyásnak bűnei feltalálhatók a Nádor-[7] és a Nagyszombati codexekben egyaránt.[8]

---

1 Történelmi Tár. 1890. 324—25.

2 V. ö. Nyelvemléktár. XI. k. III—XXIII. és 1—256. ll. Volf Gy. magyarázatait a fentebbiekben némileg kiegészítettem és kiigazítottam.

3 240—271 ll.

4 576—602. ll.

5 483—523.

6 559—575.

7 689—92.

8 355—61.

A Nádor-, Simor- és Nagyszombati codexek készítőjével körülbelül egyidőben (1508—1513) másolta egy másik ferenczrendű a Weszprémi codexet. Ez csak két értekezést foglal magában. 1—112. lapokon olvasható Krisztus kínszenvedésének története, a 117—156. lapokon pedig «Jézus, Mária, Ferencz» fohászkodással kezdődik Szent-Bonaventurának könyve «az elet tekelletessegevel az en hugaynak». Ez utóbbi értekezésnek az alázatosságról szóló része[1] megvan a Debreczeni codexben is,[2] de a Weszprémi codexben olvasható régibb fordításra mutat. A 113—117. üres lapok elején valaki később kezdette beírni Krisztus fohászkodásait, de 8—10 sor leirása után abbahagyta. Megjegyzendő, hogy Szent-Bonaventura értekezése a codexben nem található fel egészen, mert az a latinban 8 fejezetből áll, itt pedig már a második fejezet hirtelen megszakad. A többi tehát elveszett és a codex már a bekötéskor hiányos volt.

A Weszprémi codex tartalmából és abból, hogy a borítékot képező hártyára későbbi kéz ezt irta: «eből Virag Vasarnap estve s Nagi Csütörtök estve olvasnak» következik, hogy e codex valaha a Kláraszűzeké volt. Mivel pedig e codexet is ugyanaz a Winkler Mihály gödri plébános ajándékozta a pesti egyetemi könyvtárnak, aki a Nádor-codexet, azt kell hinnünk, hogy együtt vette mindakettőt Pozsonyban a pozsonyi (óbudai) apáczák holmiainak árverésén.[3]

A Weszprémi codex-szel tartalmilag rokon[4] a Jablonkay Gábortól 1909-ben felfedezett Nagyszombati töredék. Ez is Jézus szenvedéséről szól és gondolatait az angyalok, Szűz Mária és Jézus közt folyó párbeszéd alakjába öltözteti. Mivel azonban e töredék hártyára van irva és irása is némileg hasonlit a Guary-codexéhez, valamivel régebben, 1495 táján készült. A szerző a Boldogságos Szűz szeplőtelen fogantatását hangoztatja, tehát ferenczrendű volt, nem domonkosrendű.[5]

E töredék folytatása lehetett a M. T. Akadémia tulajdonában levő Piry-hártya. A vonalozás és az egy lapra irt sorok

---

[1] 135—148.

[2] 251—64.

[3] Nyelvemléktár. II. k. VI., 1—38, Zsolnai: Nyelvemlékeink 229 Magyar Nyelvőr. 1910. 410.

[4] V. ö. 58—62.

[5] Magyar Könyvszemle. 1909. 289—92.

száma teljesen egyezik, a tartalom épen úgy párbeszédes és Jézus halálának szükséges voltáról szól,[1] mint a Nagyszombati töredékben. Ennélfogva a Piry-hártya is valószinűleg a ferenczrendűektől származott.

Sok helyről összeszedegetett kézirat a Lobkovitz-codex. Három kéz írta s az egyik feljegyezte, hogy akkor az 1514-ik év folyt. A másik kettő se sokkal előbb vagy később írt.

Az első kéz írta a codex elején levő imádságokat és Szent-Ferencz nagy búcsúját,[2] továbbá Szent-Euphrosina (Fruzsina) életét[3] s végül az embernek három főellenségéről és haláláról szóló elmélkedéseket s a végén levő imádságokat.[4]

A második kéz lemásolta először Szent-Bernátnak a világ megutálásáról szóló elmélkedését, azután pedig Szent-Bonaventura két könyvének, a tökéletes életről és Krisztus szenvedéséről szólóknak fordításait.[5]

A harmadik kéz Szent-Klára életéből írt le két részletet,[6] azután pedig lemásolva Szent-Elek életét hozzácsatolván, még különböző alkalmakra való imádságokat.[7]

Az egész kis gyüjtemény tehát a Kláraszűzek kolostoraiban ájtatos könyvekből összeállítható volt. Épen azért a codex sok része más ferenczrendű eredetű kéziratokban is feltalálható. Igy Szent-Bonaventura könyve a tökéletes életről megvan a Weszprémi-codexben. Szent-Euphrosina élete a Nádor-codexben. Szent-Eleké a Nádor-Tihanyi és Kazinczy-codexekben, az ember három főellenségéről és haláláról szóló elmélkedések megvannak a Bod-codexben, az imádságok nagy része feltalálható a Peer-Winkler- és Teleki-codexekben.

Mivel a Lobkovitz-codex már 1585-ben külföldön, a német császár egyik szolgájának birtokában volt, pedig akkor az ó-budai és nagyváradi Kláraszűzek magyar kéziratai még nem szóródtak széjjel, leghihetőbb, hogy három sárospataki apácza másolta e codexet a náluk meglevő imádságos és elmélkedő könyvekből valamelyik szesztra (begina) számára s annak halála után vala-

[1] Nyelvemléktár XV. k. XLIII. és 305—06. ll.
[2] 1—30. ll.
[3] 185—220.
[4] 265—352.
[5] 31—174.
[6] 175—8.
[7] 221—264.

melyik Schwendi Lázár seregével 1565-ben itt járt német tiszt szerezte meg s így került külföldre.[1]

A most ismertetett Lobkovitz-codex 265—344 ll-in olvasható elmélkedések az ember három főellenségéről és haláláról szórólszóra megvannak a Bod-codexben. De ebből még nem következik, hogy ezt is ferenczrendű szerzetes vagy apácza írta, egyébként semmi jelét nem mutatja a másoló ferenczrendű voltának. Legfeljebb gyanítani lehet, hogy valamelyik szesztra(begina)-ház részére készítette valamelyik pénzre vagy italra vágyó másoló, mert a codex végén megjegyzi: «Ennek jó áldomása volna jó helyen.»[2]

Ellenben biztosan ferenczrendűek műve a Vitkovics-codex. Ennek első része az új szerzetesek 10 fejezetre osztott reguláját tartalmazza, csakhogy a 7—8. és 9-ik fejezetet később kiszakították belőle. A második rész utasításokat ad, miként kell az egyházi karimádságot és a zsolozsma egyes szakaszainak elmondásakor Krisztus kínszenvedéséről gondolkozni. Krisztus utolsó szavaiból összeszedett imádsággal végződik. Az 1782-ik zűrzavaros árverés idején e részből is kiszakítottak 6 levelet, de ez 1877-ben előkerült és «miskolczi töredék» néven a miskolczi református kollégium birtokába került.

A Vitkovics-codexet a 103. lapon olvasható feljegyzés szerint 1525. február 22-én fejezte be a másoló. Tartalmából a benne foglalt utasításokból világos, hogy a Kláraszűzek számára készült. Ez utasításokat jóval 1525. előtt valamelyik ferenczrendű Szent-Bonaventura könyvéből lefordította, 1575-ben pedig egyik Kláraszűz a maga számára lemásolta, az eredetiből átvévén sok régies alakot.

Mivel Vitkovics Mihály e codexet ott fedezte fel, ahol az alább ismertetendő Kazinczy-codexet, ebből azt gyaníthatjuk, hogy a Vitkovics-codex is eredetileg az ó-budai apáczák könyvei közé tartozott. Így került Pozsonyba s itt az 1782-iki árverésen valamelyik egri pap vette meg s ő vitte magával Egerbe.[3]

---

[1] Nyelvemléktár. XIV. k. VII—XVIII. és 1—117. ll. Magyar Könyvszemle 1879. 192—193. A latin forrásokat felkutatta és megjelölte Katona Lajos: Irodalomtörténeti Közlemények 1906. 199—201, 341—47.

[2] Nyelvemléktár. II. 401.

[3] Nyelvemléktár. VII. k. XLII—XLVI. és 289—314. XIII. k. XXIII—XXIV. 331—33. Zolnai: Nyelvemlékeink 75, 233.

A Vitkovics-codexszel egy volt a sorsa a Kazinczy-codexnek. Ennek nagyobb részét[1] 1526-ban, kisebb részét[2] 1537-ben írták. Később 1541-ben még valaki hozzáírta a tízparancsolatról és a feltámadásról szóló tanítást. Tehát három kéz írása.

Az első rész szentbeszédeket tartalmaz Mária haláláról, szolgálatáról, a Mária-névben levő betűk jelentéséről. Szent-Jeromos tiszteletének hasznos voltáról s a szentek életrajzai közül leírja Szent-Annáét, Szent-Margitét, Szent-Elekét és Barlámét.

A második rész a szent tisztaságról és Szent-Orsolya életéről szól.

Ezek közül Szent-Elek és Szent-Orsolya életrajza megvan a Nádor-codexben. Szent-Eleké ezenkívül egyebütt is, mint a Lobkovitz-codex leírásánál előadtuk.

A szentbeszédek természetesen nem a codex másolójától valók, hanem fordítások. Nevezetesen a 1—27. és 59—62. lapon olvasható szentbeszédeket a fordító Temesvári Pelbárt Stellarium X. könyv, I. rész 2-ik szakaszából, továbbá az V. r. 2—3., XII. k. III. r. 6., VI. k. I. r. 2. szakaszaiból vette.[3]

A tartalomból és a «Jézus, Mária, Ferencz» segítségülhívásból bizonyos, hogy e művet valamikor ferenczrendűek írták a Klára-szűzek részére. Mivel pedig a codex régi táblájára ez van írva: «M.D.C.XXV. conventus Posoniensis», világos, hogy valaha ez is a Pozsonyba menekült óbudai Klára-szűzeké volt. Ezek eltörlése után e codex is árverésre került s megvette valamelyik egri pap. 1804 után Jankovich Miklós szerezte meg s ennek gyüjteményéből a Vitkovics-codexszel együtt a Nemzeti Múzeum könyvtárába jutott.[4]

Az erdélyi szesztrák (beginák) is megmentettek a magyar nemzet számára három régi kéziratot: a Teleki-, Székelyudvarhelyi-, és Lázár-Zelma-codexet.

A Teleki-codex 382 lapra terjedő papiroskézirat és négy kéz írása. A 1—237. ll.-ra terjedő részt, tehát több mint felét az első kéz, a 238—70. ll.-t a második, a 270—323. ll.-t a harmadik kéz írta, a 324—82. ll.-ok másolója meg is nevezi magát: Szepsi-Szentgyörgyi Ferencz «veztegette» ezt, mint alázatosságból föl-

[1] 1—136 ll.
[2] 137—166. ll.
[3] Szilády i. m. 62. ll.
[4] Nyelvemléktár, VI. k. XI—XIV. és 177—245. ll. Zolnai i. m. 260.

jegyezte. Az első kéz a 151—237. ll.-ra terjedő részt 1525-ben «husvetba három hét alatt» másolta le, az előző 1—149. ll.-on olvasható részt pedig később 1526-ban «Ur estyn» (Úrnap előestéjén, (május 31.) Marosvásárhelyt végezte be. A második kéz 1530-ban, a harmadik 1531-ben másolt. A negyedik másoló, Szentgyörgyi Ferencz sem sokkal később végezte munkáját, mert 1533 után már nem tartózkodott a székelyföldön, hanem Budán lakott mint igehirdető.[1]

A Teleki-codex tartalma: 1. Szent Anna élete, 2. Öt elmélkedés a Mária-zsolozsma zsoltárainak harmadik részéről, 3. elmélkedés arról, mily jó Mária koronáját olvasni, 4. elmélkedés arról, mily jó Máriának szolgálni, 5. Ádám atyánknak és Éva anyánknak legendája, 6. elmélkedés az utolsó ítéletről, 7. Szent Makárius élete, 8. elmélkedés Mária nevének betűiről, 9. «harmad zerzedbely hugok regulaja».

Az utolsó rész Szent-Ferenczcnek és Szent-Bonaventurának «atyánk»-ként való említése, e megszólítás «Krisztusnak jegyese és szolgálója» mind kétségtelenné teszik, hogy e codexet a marosvásárhelyi szesztrák (beginák) részére írták. A három első részt maguk a szesztrák másolták le, a negyedik részt pedig Szentgyörgyi Ferencz ferenczrendű. Az első fordítás, melyet a szesztrák másoltak le, 1478-nál régibb nem lehet, mert 1478-iki eseményeket már megemlít.

Amint Katona Lajos felkutatta és kimutatta, Szent-Anna életét Lipcsében 1497-ben nyomtatott könyvecskéből, Ádám és Éva legendáját, két 1490 táján készült ősnyomtatványból, Szent-Makárius életét pedig Vitae Patrum című ősnyomtatványból fordította magyarra az ismeretlen fordító 1500 táján. E fordító öregember volt, még XV. századbeli helyesírással élt s emiatt a másolók leírás közben több helyet rosszul olvastak és írtak. Szent-Anna legendája különben némileg más alakban megtalálható a Kazinczy-codexben is.

A Teleki-codex a marosvásárhelyi szesztraház megszüntével Gurzó István, Kászoni Albert István és mások kezére került, míg végre Aranka György, gróf Teleki Sámuelnek ajándékozta s így jutott a marosvásárhelyi könyvtárba.[2]

[1] Chronica seu Origo Fratrum kézirat a gyöngyösi levéltárban. f. 65*a*.

[2] Nyelvemléktár, XII. k., XVII—XIX. és 277—403. ll. Zolnai i. m. 35. Akadémiai Értesítő, 1904. 95—102. ll.

A második erdélyi nyelvemlék, a Székelyudvarhelyi-codex szintén a szeszterák számára készült, még pedig a Tövisen lakó Nyujtódy Judit számára.

Tövisen, mint láttuk, a harmadszerzetbeli hugoknak volt házuk s itt Istennek szolgáló huga számára Nyujtódy András ferenczrendű lefordította magyarra, természetesen latinból, Szent-Jeromos fordításából, a Szentírásnak Judit könyve nevű részét, mint maga mondja: «huga iránt való atyafiságos szeretetnek miatta meggyőzettetvén». Befejezte pedig e munkáját 1526 június 12-én, Pádovai Szent-Antal estéjén.[1]

Ezután Nyujtódy András hozzáfogott az ő idejében már sokszor támadott katholikus vallás főtételeinek összefoglalásához, kérdés és felelet alakjában. Tehát valóságos kis katekizmust írt az ő huga tájékoztatására. Az örök boldogság fundamentumainak nevezi ez értekezést és tévedésből az egészet III. Incze pápának tulajdonítja, pedig ez csak a nyomtatásban elébe tett «De comtemptu mundi» elmélkedést írta. A «Fundamentum aeternae felicitatis=az örök boldogság fundamentuma» értekezésnek szerzője ismeretlen, de 1509-ben már kinyomtatták Kölnben s így Nyujtódynak sikerült hozzájutnia s lefordítania.[2]

Nyujtódy András a Székelyudvarhelyi-codex nagyobb részének írója, a híres Keresztúri és Szentdemeteri Nyujtódy-családból származott. Atyját Istvánnak hívták s maga Nyujtódy András 1509 tavaszán még mint vitézlő úrfi (egregius) iratkozott be a krakai egyetemre. Ez év telén a krakai bursa-ban lakó magyar tanulók őt választották meg senioruknak, azaz igazgatójuknak és a seniorság eltelte után is megmaradt tanácsosnak.[3]

Mi birta őt reá, hogy a ferenczrendűek közé lépjen? nem tudjuk. Talán az 1514-iki pórlázadás ütött lelkén oly nagy sebet, hogy elhagyta a világot. A ferenczrendűekre nagy nyereség és kitüntetés volt, hogy ily tanult s tapasztalt férfiú jött közibük, mint Nyujtódy András. Mint láttuk, Temesvári Pelbárt is a krakai egyetemen tanult, tehát az ő példája is lebeghetett Nyujtódy szeme előtt, csak hogy ő már a megváltozott körülményeknél fogva nem latinul, hanem magyarul akart a katholikus vallás védelmére sietni.

---

1 A kézirat 1—103. ll.

2 Magyar Nyelv, 1915. 415. ll. Varga Damján értekezése.

3 Schrauf: Regestrum bursae Hungarorum Cracoviensis. Magyarországi tanulók külföldön, III. 13. 74.

A codex 233—312. ll.-ira már más kéz írta a halálról szóló elmélkedést. Ez is Nyujtódy Judit részére készült 1528-ban ugyancsak Tövisen és ő később bátyjának kéziratával egybeköttette.

A 313—22. lapokat a harmadik kéz írása tölti meg a szent engedelmességről szóló rövid elmélkedéssel.

A 323—356. lapokra a negyedik és ötödik kéz a szerzetből való kitérés veszedelmes voltát fejtegető tanítást írta le. Ez 1528 után, az Erdélyben is megindult hitehagyások idején nagyon szükséges és időszerű volt.

Végül a 357—376. lapokra a hatodik kéz a vasárnapokon felolvastatni szokott evangéliumi szakaszokat írta le.[1]

Hogy a Lázár Zelma nevéről elnevezett harmadik erdélyi codex szintén ferenczrendű eredetű, bizonyos abból, hogy Szent Ferenczet «bodogsagos zent atyank»-nak, «dycsősegős zent Ferenc atyank»-nak, «zent Ferencz atyank»-nak írja. (148, 149, 143 ll.) Eredetileg ez is valamelyik harmad szerzethez tartozó szesztra (begina-apácza) részére készült, mint az e szavakból «zolgaloleianodat Katerinat meltolj meg odoznod» (189 l.) kitetszik. Mivel e codex már a XVII. században a Lázár-családé volt, ez pedig a marosszéki Gyalakuta és Szentanna falvakban régóta birtokos volt, hihető, hogy e harmad szerzetbeli Katerina apácza Marosvásárhelyt lakott.

E codexben hat kéz írását lehet megkülönböztetni. Többen igyekeztek tehát Katerina szesztrának imádságokkal és jámbor, kegyes példákkal kedveskedni. Innen van, hogy némely imádság és elmélkedés kétszer is bele van írva. Mivel pedig ez imádságokat és elmélkedéseket a ferenczrendűek közt elterjedt kéziratokból másolták le, tartalma természetesen sok helyütt egyezik a többi ferenczrendű származású codexével. Mindjárt a Boldogasszony tiszteletére szánt kezdőimádság némi változtatással meg van a Lobkovitz-codexben, Szent-Margit élete feltalálható a Kazinczy-codexben, a két helyt is (120—138. és 239—162. lapokon) lemásolt «halálnak meggondolása» némi változtatással olvasható a Debreczeni-codexben, Szent-Gergelynek Máriának mennyei örömeiről, Szent-Anna asszonyról szerzett imádságai meg vannak

[1] Nyelvemléktár. XV. k. VII—XVII. és 1—108. ll. Nyelvőr. 1906. 1—3. Magyar Nyelv. 1915. 415. Megjelent külön is «A székelyudvarhelyi codex» Simonyi Zsigmond és Lukinich Imre tanulmányaival. Budapest, 1902. Akadémiai Értesítő. 1908. 6.

a Lobkovitz-codexben. Az ítéletről és a bűn kínjáról szóló elmélkedés meg van itt és a Debreczeni-codexben.

E sokszoros tartalmi megegyezés az 1514—20 közt írott codexekkel, valamint a betűk alakjai is bizonyítják, hogy a Lázár Zelma-codex 1510—20 táján keletkezett.[1]

Befejezi a ferenczrendűektől származott magyar nyelvemlékek (codexek) sorát a Tihanyi-codex.

Hogy e codexet ferenczrendű írta, mutatják e szavak: «bodog zent Ferench attiank». Hogy apáczáknak, nevezetesen Kláraszűzeknek írta, azt nyilvánvalóvá teszik e megszólítások: «lectrix (18. l.), peccatrix (399. l.), Christusnak iegősy (60.) Istenbe zerelmes hugaim.» (118.)

Irta pedig ez a ferenczrendű e codexnek 171—292 lapokra terjedő részét 1530-ban (292. l.), 1—117 ll. részét 1531-ben (29, 81. ll.), 118—176. ll. részét 1532-ben. A bekötésnél azonban az 1530-iki rész a codex végére került s így lett az első utolsóvá. Innen származik az a rendetlenség, hogy a 117. l.-on ezt írja a fordító: «holot mint elt legőn, megírtam az annunciaciorul valo predikacioba», holott a codex mostani kötése szerint az annunciacióról való prédikáczió jóval hátrább, a 196. l.-on kezdődik.

Tartalmazza a codexnek 1530-ban írt része a Gyertyaszentelő és Gyümölcsoltó Boldogasszony ünnepeire szánt szentbeszédeket, helyesebben mondva elmélkedéseket, azután pedig Szent-Eugenia életét, a példákat Szűz Mária szolgálatának hasznos voltáról, a nagy és szép prédikácziót Máriának haláláról és a hasznos imádságokat. Az 1531-iki részben találhatók először az oktatás a szent szeretetről s ennek ragyogó példáiról, Magyarországi Szent-Erzsébetről és Szent-Elekről, azután Jézus születéséről, Mária szeplőtelen fogantatásáról és születéséről szóló prédikácziók. 1532-ben írta a szép és ájtatos prédikácziót a Boldogságos Szűz látogatásáról.

E szentbeszédek és oktatások azonban korántsem a codexíró elméjének szülöttei. Ő csak fordító volt s a szentbeszédeket Temesvári Pelbárt «Stellarium coronae Mariae virginis» cz. nagy művéből ültette át magyar nyelvre. Szilády Áron kutatásai szerint a codex 61—79. lapjain levők a Stellarium IV. könyv, II. rész,

---

[1] Nyelvemléktár. XV. k. XXXIII—XXXVII. és 295—340. ll. Akadémiai Értesítő. 1896. 140—42. 1908. 9.

I. szakasz 1., 2., 3., 4., 7. fejezeteiből a 80—81 ll., a IV. k. I. r. II. sz. 2. f.-ből, a 82—87. ll. a IV. k. I. r. III. sz. 2. f.-ből, a 88—95. ll. az V. k. III. r. I. sz.-ból, a 96—97. ll. az I. k. II. r. III. sz. 8. f.-ből, a 97—112. az V. k. III. r. I—II. sz.-ból, a 113—117. ll. az V. k. I. r. III. sz. 11—12. f.-ből, a 118—164. ll. a II. k. III. r. I—II. sz.-ból, a 164—170. ll., a II. k. I. r. III. sz. 2. f.-ből, a 171—179. ll. a III. k. I. r. I. sz.-ból, a 183—187. ll. a III. k. I. r. végéből, a 189—196. ll. a III. k. I—III. sz. 2—3. f.-ből, a 197—227. ll. az I. k. I. r.-ből, a 228—278. ll. az I. k. II. r.-ből, a 279—92. ll. az I. k. VI. r. III. sz. 1—2. fejezeteiből, a 331—33. ll. a VI. k. végéből, a 333—36. ll. a XII. k. III. r. 8. f.-ből, a 337—70. ll. a X. k. I. r. II—III. sz.-ból, a 371—85. ll. a X. k. V. r. I. sz. 2—3. f.-ből, a 385—98. ll. a X. k. V. r. III. sz.-ból vannak fordítva.[1]

Mivel Guzmics Izidor 1834-iki jelentése szerint a codex régi kötetén eredetileg «Betbuchlin» volt olvasható, azt kell vélnünk, hogy hajdan ez is az óbudai Kláraszűzeké volt, mert, mint láttuk, az Óbudáról Pozsonyba menekült apáczáknak voltak 1605-től 1619-ig német fejedelemasszonyaik s így ezek valamelyike köttette be e codexet s ez adott neki német nevet, még pedig hibásan, mert e codex nem imádságos könyv, hanem csak elmélkedésre szánt épületes könyv.[2]

Röviden egybefoglalva a régi magyar nyelvemlékek közül ferenczrendűek fordításai és másolatai az Ehrenfeld-, Guari-, Virginia-, Weszprémi-, Nádor-, Simor-, Nagyszombati-, Lobkovitz-, Brod-, Debreczeni-, Vitkovics-, Kazinczy-, Teleki-, Székelyudvarhelyi-, Lázár Zelma- és a Tihanyi-codexek, továbbá a Nagyszombati töredék és a Piry-hártya. Ellenben tévedtek azok, akik a Pozsonyi- és Lányi-codexeket is ferenczrendűektől írottaknak vélték, mert azok premontrei eredetűek.

Természetesen e codexek csak zivatartól messzeragadott ágacskái egy kitört termő gyümölcsfának. Csak azt mutatják ezek, hogy a mohácsi vész és a hitújítás szépen fejlődő és hasznos gyümölcsöket termő épületes irodalmat tett tönkre. Ez irodalomnak többi, a magyar nyelv történetének és irodalmának szempontjából legértékesebb gyümölcsei végleg megsemmisültek. Hiányzanak most épen a legmagyarabb, legrégibb kolostoroknak:

---

[1] Szilády: Temesvári Pelbárt élete és mnnkái. 61—62.

[2] Nyelvemléktár, VI. k. IX—XI. és 1—173. ll.

a székesfehérvárinak, a győrinek, a pécsinek, a bácsinak, a szegedinek, debreczeninek, szatmárinak és egrinek kéziratai és könyvei. Legnagyobbrészt csak az óbudai, nagyváradi, sárospataki Kláraszűzek és a marosvásárhelyi, tövisi szeszterák (beginák) részére készült könyvek maradtak ránk, pedig a gyulafehérvári glosszák codexe mutatja, hogy a székesfehérvári és a többi régi kolostorokban mily értékes kincsek voltak és sajnos, elpusztultak.

Szent Ferencz szerzetének magyar hajtása adta hazánknak az első névleg ismert magyar költőket is.

Az első ezek közül Vásárhelyi András, az «Angyaloknak nagyságos asszonya» ének szerzője. 17 versszakból álló énekét, mint a 16-ik versben írja, a pesti kolostorban szerzette.

Ez szerzették Pestnek városában
Ugyanottan Szent Péter utczájában
Születes után elmult időben
Ezerötszáz és nyolcz esztendőben.

Szent-Péter utczáján, mint előadtuk, épen a szigorú ferenczrendűek kolostora állott. A versfejekből látszólag ugyan «Andreas de Sasarhel» jön ki, de ez csak valamelyik másoló hibájából származott, mert ez a 10-ik vers kezdő szavát elnézte és «Syradalmas»-t írt «Viadalmas» vagy «Vaiodalmas» helyett. Ha a helyes «Viadalmas» szót tesszük a 10-ik vers elejére, akkor «Andreas de Vasarhel» jön ki. Élte további folyásáról csak annyit tudunk, hogy 1533-ban Vásárhelyi András, mint idősebb pap a várpalotai kolostorban tartózkodott s ekkor azok a törökök, akik Palota várát Móré Lászlótól János király részére meg akarták vivni, kegyetlenségükben őt két társával együtt megölték.[1]

A másik névleg ismert ferenczrendű költő Csáti Demeter az «Emlékezzünk régiekről» kezdetű hazafias költemény szerzője.

Csáti Demeter a borsodmegyei Csáton körülbelül 1480-ban született, mert 1501 deczember 13-án már beiratkozott a krakai egyetemre, tehát akkor mintegy 20 éves lehetett.[2] Kellő tanultsága

[1] Nyelvemléktár. II. 99—101. ll. Szilády: Régi magyar költők tára. I. Egyháztörténelmi Emlékek. II. 532. De itt az 1526 évszám kiigazitandó 1533-ra. Békefi: A Balaton környékének egyházai és várai. 262—63. Magyar Nyelvőr. 1910. 428. Pintér Jenő: Magyar Irodalomtörténet. I. 241.

[2] Schrauf: Reg. bursae Hung. Crac. 9, 67.

meg volt tehát már akkor, midőn Szent-Ferencz szerzetébe lépett. Szerzetes társai becsülték az ő tudományát, okosságát s már 1529 előtt guardiánná, 1529-ben pedig ozorai őrré választották. Az 1531-iki közgyűlés határozata szerint az ő túlságos keménysége (crudelitas) miatt nem lett volna szabad őt ezentúl guardiáni vagy őri szolgálatra alkalmazni. Emiatt 1531—33-ban csak mint pesti igehirdető működött. Azonban már 1533-ban megbocsátottak neki és sárospataki guardiánná választották, 1535—37-ben Nagy-Váradon, 1537—39-ben Csanádon volt igehirdető, 1539-ben pedig sárospataki őr lett. 1542-ben Szécsénybe küldötték igehirdetőnek s itt halt meg legalább is 1544 elején, mert az 1544-iki közgyűlés határozatai már hallgatnak róla. Mint sárospataki őr egy kelyhet elzálogosított, de az 1542-iki közgyűlés megparancsolta a provincialisnak, hogy a zálogösszeget fizesse vissza a hitelezőnek s így a kelyhet szerezze vissza. Ha a krakai egyetemre való beiratkozáskor csakugyan 20 éves volt, akkor mintegy 64 éves korában végezte be életét.[1]

Ezen hivatalos adatokon épült életrajzból világos, hogy Csáti Demeter az ő hazafias énekét csakis 1526-ban, a mohácsi vész évében írta. Mint láttuk, 1529 óta mindig a Duna-Tisza mentén, a Szilágyságtól távol lakott, még 1535—37-ben is elég messze élt attól Nagy-Váradon. Csakis 1529 előtt volt ő Kusalyon, a salvatoriánusok egyetlen szilágysági kolostorában guardián s azért csak akkor, 1526-ban írhatta:

Ezt szerzették Szilágyságban
Chaty Demeter nagy gondolatjában
Mikor nagy bú vala Magyarországban
Egy néminemű mulatsagaban.

Csáti, mint egyetemen tanult, művelt ember ismerte Thúróczy krónikáját s némi helynévmagyarázatokkal kibővítve, abból készítette énekét Pannonia megvételéről s így akarta vigasztalni a rettenetes csapáson búsuló magyarokat.

Élete folyásából az is világos, hogy Csáti Demeter végig megmaradt buzgó, sőt némi tekintetben túlzottan szigorú katholikus szerzetesnek. Ostobaság volt tehát Székely István részéről őt azzal csúfolni, hogy 1536-ban Iuciper táblájáta látta nála.

[1] Egyháztörténelmi emlékek. II. 467, 468, 472, 475, 480, 484, 487, 497, 490.

Hiszen Csáti azt csak azért tartotta magánál, hogy megczáfolja, igehirdetés közben annak hazugságát megbélyegezze, nem pedig, hogy azt kövesse. Minden valamire való tudósnak van 5, 6, néha 100 olyan könyve, amelyikkel az ő vallási meggyőződése ellenkezik.[1]

Dicséretükre válik a magyar ferenczrendűeknek az is, hogy ők kezdették megirni az első magyar tudományos szótárt, bár sajnos, azt nem fejezhették be.

A Magyar Tudományos Akadémia könyvtárában van, de 1836-ig a ferenczrendűek gyöngyösi könyvtárában volt Balbi Jeromos *Catholicon* czimű s 1487-ben Velenczében nyomtatott szótára. Ehhez van kötve 39 szépen megvonalozott s az 1—36 a/b lapokig beírt kézirat. Ez a gyöngyösi latin-magyar szótártöredék.

Meg van állapítva, hogy e szótártöredék latin részét Balbi Catholiconjának 1487-iki kiadásából, Papiasnak 1500 táján nyomtatott Vocabulariumából és Calepinus Dictionariumának 1544 előtti 1514 vagy 1516-iki kiadásából állították össze.[2] Tehát ebből is, meg abból is, hogy szerzője még rég kihalt magyar szavakat sorol fel,[3] bizonyos, hogy a magyar rész 1544—50 között keletkezett.

Meg van állapítva az is, hogy e szótártöredék szavai több vidékről vannak egybegyüjtve, mert vannak benne erdélyi, palócz és dunántúli tájszavak.[4]

Bizonyos az is, hogy e kézirat már 1758 előtt az 1487-iki Catholicon-nal egybekötötten a gyöngyösi ferenczrendűeké volt.

De, hogy e szótártöredék szerzőjét a ferenczrendűek között keressék, abban akadályozta az eddigi kutatókat az, hogy ugyancsak a ferenczrendűek gyöngyösi könyvtárában van egy másik, későbbi 1490—1500 közt készült Catholicon is. Az eddigi kutatók e későbbi Catholicont páloseredetűnek vélték, mert rá van írva, hogy azt a selini plébános 1550 ben a remetinczi kolostornak ajándékozta, már pedig az ő tudásuk szerint 1550-ben Remetinczen a pálosoknak volt kolostoruk s így mind a két Catholicon, mind a két kézirat lehetett esetleg páloseredetű.

De mint fentebb már két helyen is előadtuk és bebizonyítottuk, a ferenczrendűeknek is volt, még pedig Köröstől délre,

[1] Pintér Jenő i. m. II. 68—69. Széchy Károly: A pannoniai ének. Irodalomtörténeti Közlemények. 1892, 273—310, 433—471.

[2] Melich János: A gyöngyösi latin-magyar szótár-töredék. Budapest, 1898. VII. l.

[3] U. o. XVII—XXII. ll.

[4] U. o. XXX. l.

Selinhez sokkal közelebb, remetinczi nevű kolostoruk s 1561-ig abban ők laktak. Tehát a későbbi kiadású Catholicon se volt sohasem a pálosoké. A Köröstől délre eső remetinczi ferenczrendű (és nem a Varasdtól délre eső pálos) kolostorból került e könyv esetleg Ormosdon, Tárnokon keresztül Gyöngyösre.

A gyöngyösi latin-magyar szótártöredék biztosan ferenczrendű származású s nincs semmi ok, hogy annak szerzőjét másutt s nem a salvatoriánus ferenczrendűek közt keressük.

Abból, hogy e szótártöredékben annyi egymástól távoleső tájszó előfordul, az következik, hogy szerzője sok helyütt megfordult.

Ha már most széttekintünk az 1545—50 közt élő salvatoriánusok között, szemünkbe ötlik Atyai Péter, az öreg lector (előadó). A közgyűlési határozatok szerint ő a következő helyeken fordult meg: 1529—31-ben Héderhelyen volt guardián (születéshelye alkalmasint a szerémmegyei Atya = Sarengrad). 1531—33-ban Nagy-Váradon a ferenczrendűek hittudományi iskolájában volt előadó. 1533-ban újra guardiánnak tették Nyirbátorba. 1535—37-ben Pápán, 1537—40-ben Sárospatakon, 1540—42-ben újra Pápán, 1542—44-ig Gyulán tanította a ferenczrendű növendékeket.[1]

Érthető, hogy olyan ember, aki annyi távoleső vidéken fordul meg, mint Atyai Péter s hozzá érzéke van, sok különös tájszót megjegyez magának. Azonkívül Atyainak növendékeivel is kellett beszélnie. Ezek különböző helyekről léptek be a szerzetbe s különböző, sokszor nagyon ritka szavakat használtak, úgy hogy ez előadójuknak figyelmét akaratlanul is felköltötte. Leghihetőbb tehát, hogy a gyöngyösi latin-magyar szótártöredéket Atyai Péter készítette Gyulán, esetleg Nagy-Váradon, még pedig akként, hogy tanítványaival a lapokat megvonaloztatta s azután a maga fogalmazványát öt tanítványának egymásután lediktálta. Az öt tanítvány természetes nem egyforma helyesírással és tájszólással élt s innen származott az észrevehető különbség az egyes részek között. Hogy Gyulán, esetleg Nagy-Váradon készült, abból következtetjük, hogy e két kolostor könyvei Gyöngyösre kerültek s a ferenczrendűek gyöngyösi könyvtárában, hatalmas latin művek «Conventus Waradiensis» felirással ma is találhatók. Talán a szótár félbemaradása is akként magyarázható, hogy Atyai Péter időközben meghalt. Az 1544-iki határozatok már nem szólnak róla.

---

[1] Egyháztörténelmi Emlékek, II. 468—69, 471, 479, 480, 485, 487, 492, 496.

Mindenképen bizonyos tehát, hogy a magyar nyelvtudomány, hittudomány és szépirodalom sokat köszönhet a szegény ferenczrendűeknek és még többet köszönhetett volna, ha az 1556-iki rettenetes üldözés őket jóformán meg nem semmisíti.

60 évig ezután a szerzet mindig csak létéért, megmaradásáért küzdött. Sem idő, sem kedv nem volt a tudományok művelésére, magyar könyv írására.

De amint a XVII. század elején újra felismerték, hogy a katholikus keresztény hit igazságai, reményei mindennél többet érnek, a ferenczrendűek is siettek részt venni a magyar katholikusok lelki vezetésében és jóra való buzdításában.

Kopcsányi Pap Márton volt az, aki e díszes sort megkezdette. Mint említők, ő előbb világi pap és (Nagyszombatban lakó) esztergomi kanonok vala, de 29 éves korában 1608-ban Szent-Ferencz szegény fiainak sorába lépett és a mariánusoknál buzgó, jámbor igehirdető lett. 1614-ben Ebeczki Sándor halála után már őt választották társai helyettes provinciálisnak, annyira becsülték. 1616 után azonban Kopcsányi nem vállalt más szolgálatot, mint az igehirdetést és az ájtatos könyvek írását. Mint volt világi pap nagyon jól ismerte, hogy a katholikus híveknek a vallásos életben mire van szükségük és 1616-ra már elkészített számukra két magyar könyvet. Az egyik volt a vasárnapi és ünnepnapi evangéliumi szakaszok magyarázata, a másik egy imádságos könyvecske. Mivel a pozsonyi királyi kamara tisztviselői a ferenczrendűekkel mindig jóbarátságban voltak. 1616-ban, Szent-István napján Kopcsányi megírta ajánló levelét s abban az evangéliumok magyarázatát nekik s különösen Pethe László elnöknek ajánlva, az ő költségükön Bécsben kinyomtatta.

Könyvének ezt a czímet adta:

Az Evangeli|umok es Epi|stolak, mellyeket|esztendő olvastat az A nyaszentegyhaz Vasárnapokon|és az innepeken a Kalendarium|mal: ennehany Karácsonyi és|Husveti Enekekkel és az igaz|Keresztyéni és Apostoli hitnek|esmereteireol valo rövid tanusággal| Nyomtatták Bécsben|M.D.C.XVI esztendeoben|

E munkáját főleg a falusi lelkészeknek és tanítómestereknek szánta s azért az elején utasítást ad az igehirdetőknek.[1]

---

[1] Szabó K.: Régi Magyar Könyvtár, I. k. 461. sz. Sztripszky: Adalékok Szabó K. Régi M. Könyvtárának I—II. kötetéhez. Budapest, 1912. 1880. sz.

Másik könyve is 1616-ban jelent meg, amint az az 1637-iki kiadás következő címéből látható: Keresztyen Imadsagos Kőenyvechke|mely a Czeremoniaknak és ennéhány hitünk agazatinak| az egyűgyűek kedvéért|rővid magyarazatyával kűlönb kűlönbfele imadsagokat foglal magaban|A Bodog Emlekezetű Cardinal Pazmany Peter Esztergomi Ersek engedelmeből elöszőr 1616 masodszor 1622 esztendőben nyomtattatott: mostan harmadszor valamennyi jobbitással és szaporitással Nyomtattatot Bechbe Formica Mate altal M.DC.XXXVII esztendőben.[1]

Ebből egyúttal kitetszik, milyen kapós volt ez imádságos könyv. Szerénységből szerzője könyvecskének nevezi, pedig III-ik kiadása 510 lapra terjed s az első se volt sokkal rövidebb. 1668-ban bizonyára gróf Nádasdy Ferencz országbíró rendeletére Pottendorfon, Nádasdy birtokán negyedszer is kinyomtatták, de nem tudván az 1637-iki kiadásról, ezt is harmadik kiadásnak nevezték el.[2]

Felépülvén a kismartoni új kolostor, Kopcsányi odaköltözött és gróf Esterházy Miklósnak, az ország nádorának udvari igehirdetője lőn. Igy alkalma volt gróf Esterházy Miklós nejének, a jámbor Nyáry Krisztinának pártfogását kiérdemelni és igy az ő segitségével megint folytatta irodalmi munkásságát. Először is kinyomtatta szerzetestársai, főleg pedig a Klára-szűzek számára «Szerzetes rendtartó fönéték tüköre» cz. részben bizonyára Szent Bonaventura művéből fordított munkáját Bécsben 1630-ban.[3] Azután pedig a nádorné kérésére sajtó alá bocsátá következő művét:

«A' Bodog Szűz Maria|élete|Magában|foglalvan az|ő Het Innepin Tizen|Harom predikatiot|Elmel|kedesekkel, Tanusagokkal|az ő hét|őrőmet, es hét epeségét; az ő tizekét|chillagú koronáját; Nevenek s Nevezetinek es az olvasonak magyarázattyát|Az ő nagy méltóságát; e világon való|foglalatossagokat; És az ő segitsé|gűl hivását a Litániák(kal). Nyomtatta Bechbe| Formika Máté. M.DC.XXX Esztendőben». Az elmélkedéseket, szentbeszédeket, énekeket nagyobbrészt máshonnan gyüjtötte egybe Kopcsányi, de maga is irt ezek közé egy pár egyházi éneket.

Hasonló, de már a lelkiélet összes tereire kiterjedő műve

---

[1] Sztripszky: Adalékok, 1951. sz.

[2] Szabó K. i. m. I. k. 1092. sz.

[3] Kósa i. m. 231.

1634-ben szintén Bécsben látott napvilágot a következő czímmel: «A' Keresztyéni Tökélletes Eletre intő tiz hétre rendeltetett nyolczvan Elmélkedések; Tanusagokkal és kőnyőrgesekkel a Krisztus Jézus szenvedéséről és kűlőmbféle űdvősséges dolgokról: a Szentírásból».

Ily szorgalmasan munkálkodván a lelkek szomjúságának lecsillapitásán, megérte még Kopcsányi imádságos könyvének harmadik kiadását és 1638 július 28-án halt meg.[1]

Kopcsányi nyomdokait követte a magyar katholikusok oktatásában és buzditásában Malomfalvay Gergely, a mariánusok provinciálisa. Erdélyben, a Székelyföldön, 1616-ban született e jámbor szerzetes s talán Domokos Kázmér buzditására és segitségével 1638-ban lépett a mariánusok közé. Pappá szentelték 1643-ban. Mint előadó és igehirdető működött 1654-ig. Ekkor provinciális lett s az marad 1657-ig. Meghalt 1669 április 21-én Kismartonban. A győri püspök Püski János engedélyével ő tette le a győri új kolostor alapkövét 1655-ben. Ebből is látszik, hogy Püski János őt nagyon kedvelte s ő adta a költséget, hogy elmélkedő és imádságos könyvét s a hozzácsatolt katholikus katekizmust kinyomtathassa Bécsben 1653-ban. Művének ezt a czimet adta: «Belsőképpen indító tudomány, mellyet ... az örökkévalóság gyűrű-jébe foglalt és ... az igaz hitnek némelly szűkséges ágozatiról Egy-néhány rővid és sommás letzkével megjóbitott. Seraphim Sz. Ferencz fiai közül: Legméltatlamb és kissebbik Szerzetes Malomfalvay Fr. Gergely».[2]

A mariánusoknak harmadik, XVII. századbeli, magyarul iró tagja Kéri Sámuel a nyitramegyei Kér faluban született s azért változtatta családi nevét Szórád-ot Kérire. 1645-ben lépett be a szerzetbe és Nagyszombatban végezte tanulmányait. 1651-ben szentelték fel s mindjárt Németújvárra küldötték. Itt gróf Batthyány Ádám udvari káplánja lőn. Később jeles igehirdető vált belőle és többhelyütt volt guardián. Végül provinciájának őre lett s mint ilyen halt meg 1671 deczember 17-én.

Első műve: «Keresztyen Seneca Azaz Lucius Annaeus Seneca leveleiből kiszedetett és XXXVIII. részre osztott Keresztyéni virágok, mellyek az Tekéntetes és Nagyságos Batthyány Ádám etc. ő

[1] Farkas Szerafin: Scriptores Ord. Min. s. p. Francisci provinciae Hungariae reformatae nunc s. Mariae. Pozsony, 1878, 20—22.

[2] Farkas i m. 24—25. Szabó K. i. m. 870. sz. Kósa i. m. 231.

Nagysága akarattyából Diákból magyarra most elsőben fordíttattak és költségével nyomtattattak Bécsben M.DC.LIV. esztendőben».

Másik művét «Boldog Szűz Mária zsoltárkönyvét» Szent-Bonaventura latin munkájából fordította magyarra és 1660 aug. 2-án a Szent-Katalin-kolostorban írt levelében ajánlotta azt özvegy gróf Erdődy Gábornénak, született Amadé Juditnak. Művéből csak ez ajánlólevél maradt fenn, maga a könyvecske annyira használatban volt, hogy minden darabja elnyütt, elveszett, pedig 1689-ben újra kinyomtatták.[1]

Állítólag újra lefordította volna Szent-Bonaventurának a Kláraszűzek számára írt szabályait és annak kiegészítéseit Senkviczi Pál a mariánusoknak 1674-től 1677-ig provincialisa. De az 1677-ben, Pozsonyban Serweg János könyvsajtója alól kikerült könyvnek címe mást mutat. Ez ugyanis így szól:

«Szent Bonaventura Albani Püspök, Kardinal és Seráficus Doctor, Szerzetes Rendtarto. Fenétték Tükőre és Azon Szerzetes Tökélletes Jobánn Nevelkedést mutató jgen hasznos Vezér könyvecskéi, mellyek Szent Ferencz Rendin valo. F: Henricus Sedulius, Antverpiai Guárdián által nagy Szorgalmatossággal megh Jobbéttattanak. Most pedigh Azon Szerzet-béli Egy áhétatos Lélek által. Elsőbenn: Magyarrá fordéttattanak».

Ha Senkviczi lett volna a fordító, magát «áhétatos Lélek»-nek nem írta volna. Azonkívül e könyv főczíme: «Szerzetes rendtartó fenétték Tükőre» ugyanaz, ami Kopcsányinak 1630-ban kiadott munkájáé.[2]

Igaz tehát, hogy a pozsonyi és nagyszombati apáczákhoz intézett előszóban ez áll: «A Ti szolgátok az Urban Fr. Paulus Senquiczy Minister Provinciális»,[3] de ebből csak az következik, hogy Senkviczi mint provincialis és mint a pozsonyi Kláraszűzeknek az 1661—70. években lelkivezetője Kopcsányinak fogyatékán levő művét az apáczák számára újra kiadta. Kósa Ödön se sorozza Senkviczit a mariánus írók közé.

Nem nagyon kereste az írói dicsőséget Remetei Nárczisz mariánus atya sem, úgy hogy csak társainak tudósításából tudjuk, hogy az írói tollat is forgatta. E jeles férfiú, már 37 éves

---

[1] Farkas Szerafin i. m. 25—28. Szabó Károly i. m. 954. sz. Nagy Iván: Magyarorsz. családai IV. 62, 67. Kósa i. m. 231. l.

[2] Szabó K. i. m. I. 2118. sz.

[3] Szabó i. m. 2118. sz.

volt, midőn Szent-Ferencz ruháját magára öltötte és 40 éves korában, 1663-ban szentelték fel. De ezután csakhamar megkedveltette magát és kormánytanácsos, őr s végül 1696-ban helyettes provinciális lett. Meghalt 1703 jún. 5-én a Szent-Katalin-kolostorban.

«Titkos Értelmező Róza A' vagy a Förtő mellett levő Boldogaszszony csudálatos érdeminek, Drága illatyáról, és Jótétemyének s lelki testi orvoslásának egynehány példáiról együgyüen emlékező könyvecske» című, Bécsben 1698-ban, kiadott munkájára csak azt nyomtatta ugyan, hogy az ő engedelmével 1697-ben «a Förtő melléki Pater Franciscanusok által» irattatott, de a régi könyvtári lajstromok és Kósa Ödön állítása szerint legalább is túlnyomó részben az ő szerzeménye az.[1]

Hasonló tárgyú ismertető munkát írt Kis Fábián mariánus a XVII. század első éveiben. Ő Győrött született 1665-ben s 1686-ban lépett a szerzetbe. 1691-ben szentelték fel s 1703-ban sümegi guardián lett. Ezt az alkalmat mindjárt felhasználta s összeállította «Betegek gyógyítója, azaz Sümegi Pater Franciscanusoknak templomában Csudakkal tündöklő, keserves, Keresztfarul letétetett Szent Fiát ölébe tartó, Makula nélkül való, Dücsősséges Szűz Máriának Nyilvanságos Csudatételi» című művét és azt Nagyszombatban, még ez évben, 1703-ban kinyomatta.[2]

A salvatoriánusok közül a XVII. században először Dúsi Jakab kezdett magyar egyházi énekek összeszedésével és olyanok szerzésével foglalkozni. Életpályájáról annyit tudunk, hogy 1589-ben küldötték őt tanulás végett Szakolczára, de már akkor meglett ember volt, hisz 1622-ben már öregnek írják. 1603-tól kezdve a gyöngyösi kolostor volt a lakóhelye, de mint vándor igehirdető járt-kelt a szomszédos falvakban. 1612-ben Szécsénybe helyezték át, de ott is az igehirdetés volt a kötelessége. 1616-tól 1626-ig megint Gyöngyösön és környékén fáradozott. 1626-ban kormánytanácsos és szécsényi igehirdető lett, innen azonban nemsokára elküldték őt Szendrőbe kisegítő lelkésznek. 1629-ben áthelyezték Fülekre. Innen 1631-ben visszatért Gyöngyösre s betöltvén szerzetesi szolgálatának ötvenedik évét, itt halt késő öregségében, 1640 november 13-án.[3]

---

[1] Farkas Szerafin i. m. 30—31. Kósa i. m. 231.

[2] Farkas i. m. 40—41.

[3] Somlyai Mihály kézirata a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában. Chronica seu origo Fratrum. 126*b*.

. Dúsi állítólag még 1591-ben az ő akkori provinciálisától Szelevényi Páltól egy könyvet kapott használatra. Paratus: Sermones de Tempore et de Sanctis beszédgyüjtemény 1503-iki kiadása volt ez. Ennek ő nagy hasznát vehette, mert, mint láttuk, mindig igehirdető volt és ha nem volt ideje, ebben mindig kész szentbeszédeket talált, csak le kellett fordítania. De a XVII. század elején, nevezetesen 1604-ben már más használta Füleken, 1620-ban Szádvárott, 1626-ban Trencsioszky Márton birtokában volt. 1627-ben azonban újra visszakerült Dúsi Jakabhoz, de már új kötésben és úgy hogy 30 levél tiszta papiros volt kötve hozzá.

Dúsi azután és mások arra használták e 30 levélpapirost, hogy magyar, szent énekeket irtak arra. Dúsi az első nyolcz levélre leírta a «Gyeoneorkodgyel szűz Mária», «Angialoknak nagjsagos asszonya», «Idveozlegi Istennek», Oh my szent attjank kegies», «Az igaz hitben vegig megh maradgiunk», «Fényességes tengőrnek csillaga», «Oh kegjeos szűz Mária», «O djchőséges, o te szepseges» kezdetű énekeket. Az első két levelet 1628-ban Osgyánban írta bele, mert akkor itt tartózkodott valamelyik kath. család udvarában. A 7-ik levélre írt énekeket az «O gloriosa, o speciosa» kezdetű latinból alkalmasint ő maga fordította le. A 8-ik levélre írt «Idvözlegj mennjeÿ kiralne azzonj» kezdetű éneket, mint maga feljegyzé: «Szenderőben 1629. esztendőben a Szebes Bodva mentében» szerzé. Később megint irogatott bele ő maga is, mások is szenténekeket egész a 19-ik levélig. 1635-ben Dúsi e könyvet megint kölcsön adta Udvardi Istvánnak, aki ez időben Divény várában tanítgatta az ott levő őrséget. Ez hálából és szeretetből Dúsi Jakab iránt lefordította a «Juste Judex, Jesu Christe» kezdetű latin éneket és leírta a 19—20. levelekre.[1]

Igy terjedtek, fejlődtek abban az időben a katholikus egyházi énekek, míg végre 1651-ben nyomtatásban is megjelentek és közkinccsé lettek.

Sokan voltak a salvatoriánusok közt olyanok, akik a XVII. században szentbeszédeket, elmélkedéseket irogattak. Szentbeszédeiknek sokszor óriási hatása nem is magyarázható meg, ha előzőleg az ő beszédeiket ki nem dolgozták és koruk, napjaik

---

[1] Magyar Könyvszemle. 1898, 225—240. Irodalomtörténeti közlemények 1901, 447—51.

lelki szükségleteihez nem alkalmazták, de csak Baróti Miklósnak és Gyöngyösi Krizosztomnak művei voltak oly szerencsések, hogy sajtó alá kerültek.

Baróti Miklós pályafutását provinciálissá való választásakor ismertettük. (II. k. IV. 82.) Műve: «A' sz. Bulcsu Méltóságának és hasznainak igaz értelmére vezérlő rövid tanusag», abban az időben nagyon hevesen vitatott hittételről szól. 1659 június 18-án a sebesi klastromban írt felajánló levelében Kisdi Benedek egri püspököt kérte pártfogóul és így bizonyára annak költségén nyomtatta ki művét Kassán 1659-ben.[1]

Gyöngyösi Krizosztom másként Fazekas János, 1627-ben lépett be a szerzetbe. 1631-ben még hittudományt tanult, de már 1636-ban őt küldötték Szendrőre első előljárónak. Itt működött 1644-ig. Ezután egy időre Sebesre került. 1660-ban őr és kassai előljáró volt, 1663-ban kecskeméti előljáró lett, de 1665-ben mint idős embert visszatették Kassára a szerzetesek gyóntatójának. 1667-ben kassai guardián lett s e szolgálatát 2 évig becsülettel végezvén, mintegy pihenőre elment szülővárosába Gyöngyösre s ott fejezte be életét 1676—78 közt. Midőn kassai előljáró volt, vagy talán már előbb jó ismeretségbe jutott Wesselényi Ferencz nádorral és az ő családjával. Igy sikerült neki a nádor második nejétől, Széchy Máriától annyi költséget kikönyörögni, hogy 1665-ben Lőcsén kinyomtathatta «Arany Giapjubul ékesített ruha Dücziőendő Léleknek» czímű művét.[2]

A Stefanita-provincia tagjai közül mint énekszerző és énekeskönyv szerkesztő Kajoni János tünt ki. Életének nevezetesebb mozzanatait részletesen elmondottuk, a Stefaniták általános történetében. Ugyanott méltattuk azon nagy érdemeket is, amelyeket 1676-ban kinyomtatott Canzionale Catholicum énekeskönyvével és az Aranyosház imádságoskönyvével a keleti Magyarország katholikusainak megmentése és tanítása körül szerzett. Ugyancsak Kajoni 1673-ban ki akarta nyomtatni azt a magyar fűvészkönyvet, amelyet még 1656-ban alkalmasint Nagyszombatban összeállított. Evégből névmutatót készített hozzá 1673-ban, de azután a dolog abbamaradt.[3] Az ő érdemeit még más vallásúak

[1] Szabó K. i. m. I. 940. sz.
[2] Szabó K. i. m. I. 1024. sz.
[3] Csíksomlyai konvent könyvtára. Fejérpataky L. szives közlése.

is elismerték. Cserey Mihály elfogult református ember azt írja Kajoniról, hogy «híres magyar poéta barát volt». Ugyanő Kajoni szerzetestársáról, Hozó Péterről felemlíti, hogy híres prédikátor (igehirdető) vala.

Az irodalmi téren is megmutatták tehát Szent-Ferencz fiai, hogy nem a földi eszközök sokasága, hanem a lélek buzgósága visz végbe nagy, igazán becsülésre és örök emlékezetre méltó cselekedeteket.

MÁSODIK RÉSZ.

A magyarországi ferenczrendűek működése az építészet és művészetek terén.

E tekintetben a magyarországi ferenczrendűekről nagyon keveset mondhatunk, mert ők hivatásuknál fogva a művészetek közül csupán az egyházi zenét művelhették és művelték nagyobb fokban, de ennek emlékei elvesztek s a dallamok nagyobb része nem is volt feljegyezve, hanem csak hallás útján terjedt.

A kolozsvári ferenczrendű egyház és kolostor építésének történetéből tudjuk, hogy I. Mátyás király előbb a városi tanácsot bízta meg a szükséges telek megszerzésével s azután egy év mulva megparancsolta, hogy a városi tanács válasszon két olyan alkalmas embert, aki a ferenczrendűeket az építésben és az építéshez szükséges dolgok előteremtésében segítse. A dolog így is nagyon lassan ment s azért három év mulva a király meghagyta az erdélyi sókamara ispánjának, hogy levele átadójának, János ferenczrendű szerzetesnek, mindenben segítségére legyen, meszet égettessen, köveket vágasson s a jövendőbeli kolostor udvarán gerendákból egypár olyan kamarát rakasson össze, hogy abba János ferenczrendű atya társaival együtt meghúzódhassék addig is, míg a kolostor elkészül.

E részletes adatokból láthatjuk, hogy maguk a ferenczrendűek nem építettek, annyira művészek és gazdagok ők nem voltak. Ők csak összekéregették az építéshez szükséges dolgokat és felügyeltek azok felhasználásánál. Ha nem voltak olyan hatalmas, gazdag pártfogóik, akik előre elkészített kolostorokba hívták meg őket, hanem maguk lassanként összeszedegetett alamizsnából emelték az épületeket, akkor természetesen azok elrendezésére, nagyságára nagyobb befolyásuk volt. Annyit mindig kivittek, hogy ahol egyenesen az ő számukra készült a kolostor, az egyház tornyát nem az egyház homlokzatára építették, mint a többi templomoknál, hanem a sanctuarium déli vagy északi

oldalára (már amint a kolostor fekvése s a helyi viszonyok engedték), mert az éjjeli és hajnali zsolozsmázásnál a harangozást így könnyebben végezhették. E toronyelhelyezés Magyarországon a ferenczrendű templomok jellemző sajátsága.

Némi részben a ferenczrendűek befolyására vezethető, hogy egyházaik nagyobbrészt csúcsíves stílben (építésmódban) készültek, mert így kevesebb költséggel, világosabb és nagyobb egyházakat lehetett építeni, mint román stílben, már pedig az ő szentbeszédeik előadására téres és világos hely volt szükséges.

Mivel pedig az első XIII. századbeli ferenczrendűek itt nálunk, mint említők, franciák és németek voltak s ők a csúcsíves stílt már hazájukban ismerték, nem lehetetlen, hogy a magyarországi építőmestereknek ők adtak irányítást és buzdítást az ilyen, csúcsívesstílű egyházak tervezésére és építésére.

Az egyházak belső díszítése még inkább a ferenczrendűek irányítása alatt állott. Bizonyára mindig volt köztük 1—2 képíró, festő, de a magyar ferenczrendűek egyházai mind iszonyú pusztításon és átalakításon mentek keresztül s így művészeik nevei nem maradtak ránk. Névszerint csak egy magyar, ferenczrendű, képírót ismerünk a középkorból s ez volt Szentkirályi Ferencz, aki 1535 elején a nagyszőllősi egyház kifestésén dolgozott. Ugyanő a képíráson kívül értett az egyházak festéséhez és mennyezetek készítéséhez is (canpentarius).[1] Híres festménye volt a budai kolostor egyházának az a képsorozat, amely Nagy I. Lajos királyunk tetteit örökítette meg. Mily kár, hogy azt 1444—50 táján a szigorú ferenczrendűek, mivel nem szorosan vallási tárgyú volt, bemeszelték,[2] később pedig a törökök az egyházzal együtt megsemmisítették.

Voltak 1535 táján a segítőtestvérek közt üvegesek (vitriarii) is, de vajjon készítettek-e az egyházak ablakaira üvegfestményeket? nem tudjuk. Ilyen üvegesek voltak 1535 ben Szegedi Ferencz Nagyszőllősön és Kalocsai Boldizsár, Monoszló-Várallyán. Az előbbi az üvegezés mellett a bodnársághoz, az utóbbi az esztergályossághoz is értett. Sári Gergely az ablakok beüvegezéséhez

---

[1] Chronica seu origo Fratrum Minorum kézirat a ferenczrendűek gyöngyösi levéltárában. F. 69/b.

[2] Nagy tévedés e képsorozatot életrajznak érteni. Domanovszky: A dubniczi krónika. 72—73. Századok. 1916. 44.

szükséges ólomkarikák készítésével foglalkozott (plumbeator) s 1535-ben Szentgróton dolgozott.[1]

Mivel tehát hivatásuknál és fogadalmuknál fogva a ferenczrendűek nagy művészi alkotásokhoz nem foghattak, mint betűfestők (miniatorok) és kéziratkészítők engedtek tért egyesek művészi hajlamának. Ilyenek voltak Ujlaki Bernardin 1500 táján, Esztergomi János 1490-ben, az atyai határozatokat másoló és díszítő László testvér 1512-ben, 1516-ban Esztergomi Imre a szántai guardián, 1522 ben az akkor Marosvásárhelyt tartózkodó Hunyadi Kelemen, 1532-ben Dévai András.[2]

Az 1514-ben irt Lobkovitz-kódexet is valamelyik ferenczrendű díszítette vörös és kék kezdőbetűkkel és szép lapszegélyekkel.[3]

Bizonyos művészi tehetséget kívánt 1600 előtt a könyv kötése is. A régi ferenczrendűek az ilyen fajta könyvkötéssel szívesen foglalkoztak. A csiksomlyai konvent könyvtárában levő s 1524-ben irt énekeskönyvet (cantionale) 1525-ben Szakmári Máté segítőtestvér kötötte be s épen Szent-Máté ünnepének előestéjén lett készen vele.[4] Később egyesek oly ügyesek lettek e mesterségben, hogy állandóan ezzel foglalkoztak és másoknak is kötöttek be könyveket, még pedig pénzért. Ezt az 1552-iki közgyűlés szigorúan megtiltotta és kimondotta, hogy csak szeretetből szabad más ferenczrendű számára könyvet bekötni. Aki ez ellen vét, az tartson bűnbánatot és három napig kenyéren és vizen bőjtöljön.[5]

A XVII. században a könyvkötőmesterek már jobban el tudták e munkát végezni, mert több és jobb szerszámuk volt hozzá. Igaz ugyan, hogy Kajoni János 1673-ban szárhegyi guardián korában ezt irta nagy fűvészkönyvébe: «Ezt a szép, magyar herbariumot irtam volt ennekelőtte 17 esztendővel, amint megtetszik fol. 12/c., de mindeddig se csinálhattam volt táblát neki. Most im jó táblát csináltam neki, melyen két hétnél majd tovább fáradtam, melyet a kegyes olvasó, ha jól megtekint, eszébe vehet. Maga is megpróbálhatná, mint fogna csinálni ilyen táblát s ennyi

---

[1] U. o. F. 69/b. 71, 72.

[2] Magyar Könyvszemle. 1879. 59, 1880. 252. és a csíksomlyai konvent könyvtára.

[3] Magyar Könyvszemle. 1879, 193.

[4] Csiksomlyai konvent könyvtára.

[5] Egyháztörténelmi Emlékek. II. 518—19.

sok numerust egybehordani. Csak nézni is nem kicsiny dolog»,[1] de ehelyütt nem könyvtáblát kell érteni, hanem névmutatótáblát (indexet). Meg is van e kézirat végén a 17 sűrűn írt lapra terjedő névmutató, az első könyvtábla belsején pedig ez olvasható: «Bekötötték Brassóban 2 forintért és 56 dénárért (compactus Coronae fl. 2, den. 56)».[1]

A zeneművészet terén a ferenczrendűek híres énekesek s egyesek közülök dallamköltők is voltak. De nem az embereknek, hanem az Istennek énekeltek s azért neveik följegyzésével nem törődtek. Ha készítettek is dallamokat, azok eltüntek. Mint Kajoni János példája mutatja, rendesen nagy nehézségekkel kellett egyes ferenczrendűeknek megküzdeni a zenei művészet elsajátításában s csak Istenadta tehetségük és szorgalmuk segítette őket annak titkaiba hatolni.

A XVI. század elején az istentisztelet emelése végett mindenfelé orgonákat kezdtek felállítani. Isten dicsőségéről lévén szó, a ferenczrendűek se akadályozhatták meg, hogy egyes jótevők, vagy a templomukba járó hívek templomukba orgonákat ne vegyenek. Nekik viszont meg kellett tanulniok az orgonánjátszást, hogy az éneket orgonával kisérjék.

1533-ban orgonák voltak a mariánusok pozsonyi, székesfejérvári, segösdi, egri, szatmári, debreczeni, nagyváradi és lippai egyházaikban, a salvatoriánusoknál pedig 1535 elején az ő csanádi, nagyváradi, nyirbátori, nagybányai, nagyszőllősi, kolozsvári és marosvásárhelyi egyházaikban.

Az orgonáláshoz értő és az e helyekre evégből kirendelt ferenczrendűeket az egyes kolostoroknál felsoroltuk.

---

[1] A csiksomlyai konvent könyvtára. Fejérpataky László közlése.

Névmutató.

Abafalu 530
Abacus 245
Abauj-Szántó 160, 561
Abády Benedek 163
Abády Istvánné 545
Abdai György 54, 63, 157
Abonyi Kelemen 84, 551
Acton ezredes 278
Adolf minorita 430
Adonyi Albert 48
Adorján 453
Adorján sz. 595
Adorján vára 160
Agria 564
Agricola Kristóf 76
Ajka Benedek 201
Ajkay család 192
Ajtics Pál 312
Ajtós 508
Ajtósy Ferencz 508
Ajtósy Katalin 508
Ajtósy Péter 508
Alagi Bekény Dénes 20
Alaghy Miklós 505
Alask falu 493
Alattyáni Miklós 478
Albeni Eberhard 477
I. Albert király 501
Alexandriai János 276
Alexandriai Sz.-Katalin 597
Alfalusi Mátyás 34, 135, 193, 194
Alfalusi István 244
Alfalvi István 249, 273
Alheid 545
Ali pasa 61
Alifia Szinán 61
Alkantarai Sz.-Péter 130
Allya család 24
Almádapáti Demeter 134, 202
Almánfalvi Demjén 53, 127, 146
Almáshidi Mihály 14
Almissza 336
Alpinus Antal 287, 291, 316
Alsán 7
Alsáni Bálint 7
Alsáni Gergelyné 8, 498
Al-Sár 453
Alsó-Adorján 489
Alsókabol 87
Alsó János 492
Alsó-Jányok 517
Alsó-Lendva 492, 287
Alsó-Sebes 147
Alsó-Tuzla 363
Alvarez grammatikája 245
Alvernia 589
Alvincz 256, 374
Amadé Borbála grófnő 526
Amadé Jusztina grófnő 526
Ambrovics Ágoston 166
Ancona 9
Andocsi Péter 111, 200, 558
III. András király 450, 461, 510, 545
Andrássy Györgyné grófné 40
Andrássy Miklós báró 37, 38, 52, 173, 306
Andráshidi András 102
Andreace Benedek 17, 78
Andreazzi Domokos 396, 409
Andrejkovics Lénárd 57
Anetics Simon 362, 368
Angelini Antal 423
Angyalosi Lajos 15, 50, 77, 168
Anit fejedelemasszony 497
Antal őr 139
Antalfi István 253
Apaffy Mihály 235, 164, 277
Apácza Somogy 477, 480
Apáti Demeter 89, 123, 163
Apczi Barnabás 71
Apoldi Kázmér 46
Apor István gróf 270, 433
Apor Péter 258
Apponyi György 53

Apponyi Judit 473
Aquila város 389
Aquilai András 9
Arad 341, 361, 427
Aranka György 604
Aranyosmedgyes 119
Armenia 43
Arsengo Jeromos 14, 15
Artoi Tamás 420, 421, 426, 431
Assisi 391, 573, 578
Assisi-i közgyűlés 20
Asszonyfalvi Benedek 62, 86
Atád 304, 324
Atádi Miklós 36
Atya 8, 334, 351, 361, 375
Atyai Péter 23, 72, 74, 125, 612
Atyai Tamás 47, 71, 86, 125, 186
Atyina 10, 142, 362, 383, 544, 578
Atyinai Benedek 12
Atyinai Ferencz 175
Atyinai Márton 82
Auersperg Eberhard 404
Augsburg 298, 325
Augusztics Tamás 330
Avignon 452, 485, 493, 565

Ábrahámffy János 586
Ábránffy István 58
Ágoston sz. 591
Ároktövi Balázs 12, 72, 86, 202

Babcsánszky Didák 533
Babcsánszky Ferencz 583
Babinics író 388
Babszka 334
Bacsa Mihály 466
Badeni Lajos 345
Bagamér 545
Bagi Mihály 95
Bagó Mihály 168
Baja 348, 350, 362
Bajkod 493
Bajnóczi István 22
Bajnóczy jezsuita 280
Bajon 206
Bajoni Benedek 205
Bajoni István 70, 206
Bajoni János 70
Bajoni Zsófia 70
Bajóczy István 76
Bakay Judit 526
Bakay Miklós 230
Bakit Péter 469
Bakó Pálné 478
Bakócz Bálint 504
Bakócz Tamás 44, 507
Bakóczy Katalin 518, 528
Baksics Péter 197
Baktai Miklós 74
Baky Mihályné 503
Balassa II. Bálint 441
Balassa Borbála br. 526
Balassa Ferencz 178
Balassa Imre gróf 68
Balassa Mária 473
Balassa Viktória 472
Balassi Ferenczné 199
Balatinczi Miklós 23, 62, 111, 116, 124, 132, 159
Balay János 137
Balázs pap 25
Balázs ispán 476
Balázsfi Mihály 253, 259
Balbi Jeromos 611
Balics Márton 363
Balicsevics Ferencz 334
Balicsevics püspök 376
Balog István 194
Balog Jeromos 113
Balogd 324
Balpataki Nagy János 203
Bandini Márk 228, 261
Bandulavics Márk 336, 370
Banics Márk 301
Bankó András 107
Bankovics Ferencz 237, 243
Baralád 448, 460, 466, 467
Baratin Lukács 22, 82
Barbarics Dorottya 518
Barberini 221
Barbo Márton 464
Barcsai Lőrincz 56, 75, 77, 98
Barcsay Ákos 263
Barilovics Egyed 78, 157, 188
Barillai Ferencz 63, 155
Barisics József 380, 383
Barkóczy Anna 271
Barkóczy Sándor 76
Barlabásy Lénárd 46, 114, 117, 199, 554
Barlám 603
Barnabás provincialis 510
Barnai István 426, 430
Barnics Ferencz 355, 368

Barnics Márk 322
Baróti Miklós 51, 69, 98, 150, 153, 165, 168, 234, 610
Baróti Pál 190
Bars 113
Bassano 373
Batthyány család 143, 589
Batthyány Erzsébet 323
Batthyány Kristóf 121, 244
Batthyány Orbán 11
Batthyányi Anna grófnő 526
Batthyányi Ádám gróf 589, 615
Batthyányi Ferencz 11
Batthyáni György 71
Batthyáni Kristóf 589
Bazin 441
Bács 345, 348, 358, 363
Bácsai Elek 548
Bácsai Fábián 13
Bácsai György 144
Bácsai István 144
Bácsai Márton 144
Bácsai Máté 86
Bágyoni Benedek 41
Bákai kolostor 15
Bákai Gergely 115, 116
Bákó 12, 234, 242, 261, 264
Bálintfi Ilona 498
Bálintfi Zsuskó 498
Bálintffy Miklós 219
Bálinti Zsigmond 276
Bálványos 488
Bánffy Anna 399
Bánffy Boldizsár 469
Bánffy Gábor 188
Bánffy Ilona 394
Bánffy János 399, 577
Bánffy Jánosné 394
Bánffy Kristófné 245, 266, 274
Bánhorvát 170
Bánk-Vata 492
Bánkuti Jeromos 62
Bányai Ambrus 22, 23, 178, 213
Bányai Ferencz 74, 115, 141, 548
Bányai János 199
Bányai Márton 125
Bányai Mátyás 193, 202
Bányai Mihály 45, 46, 118
Bányai Miklós 62, 86, 118, 122, 124, 164, 174
Bányalakai Miklós 336, 370
Bányaluka 394
Bányavidék 333
Bárczi Márton 92
Bári Bálint 124
Bárkányi Bernardin 77, 183, 190
Bárkányi Ferencz 113
Bárkányi György 173
Bárkányi János 77, 95, 98, 112, 113, 172, 173, 181, 183, 184, 211
Bársony György 41, 428
Bártfa 16, 583
Báry Margit 454, 529
Básta György 29, 64
Básti Czikó Gáspárné 547
Bátai Ferencz 205
Báthory-család 108
Báthory András 72, 108, 124, 125, 126, 206, 414, 450, 473, 580
Báthory Benedek 476
Báthory Endre 29
Báthory Gábor 31
Báthory György 112
Báthory István 19, 89, 125, 477, 480
Báthory János 476
Báthory Klára 87
Báthory László 477
Báthory Miklós 126, 476
Báthory Margit 555
Báthory Pál 122
Báthory Péter 476
Báthory Zsigmond 28, 197, 414, 422
Báthory Zsófia 238
Bátori Balázs 205
Bátori Ferencz 139, 556
Beantics Pál 368
Beatrix királyné 138
Bebek Ferencz 49, 187
Bebek György 204
Bebek Imre 203
Bebek Katalin 187
Bebek Orsolya 203
Bebek Pál 203
Bech Erzsébet 555
Beczkó 17, 585
Becsei Gáspár 87
Becsei Ilona 68
Becsei Péter 268
Becsekereke 86
Bede József 38
Bedekovcsina 296
Bednya 316, 326

Bedy István 466
Beke Erzsébet 113
Bekeházi Miklós 154
Bekker Boldizsár 43, 51, 107
Belgrád 335, 345, 393, 399
Belgrádi Antal 368
Belközi Jakab 74
Bellény Albert 518
Belső-Szond 493
Bel-Szalka 489
Bencsik István 555
Bencsik Orsolya 555
XI. Benedek pápa 493
Benedek főesperes 237
Benefia Péter 477
Beneti Klára 482
Benger Frigyes 315
Benkovics Ágoston 208, 373
Benkovics Bonaventura 421
Benlics Máté 339, 365, 382
Benovics Mihály 192
Benyovics Bertalan 168
Benyovics Mihály 43, 77
Benyovszky Márk 16, 76
Berchtold György 107
Bercsényi Miklós 208
Bercsényi Zsuzsanna grófnő 526, 528
Berdovecz 294, 394, 395, 399
Bereczk sz. 309
Bereczki 529
Bereczki Antal 184
Beregszászi Péter 195
Berekszai Máté 84
Berencs 469
Berenzalas 83
Berethalmi András 48, 549
Berethalmi Jakab 14
Berethalmi Keresztély 89
Berethalmi Tamás 117, 46
Berethalom 117
Berényi János 22
Berkics Ferencz 368
Berlek Péter 327
Bernard fráter 589
Bernardin sz. 591
Bernát sz. 591, 601
Bernyákovics Fülöp 380
Bernyákovics Jakab 380
Bertalan 284
Besenyey András 84
Besenyey Gergely 115
Besenyey György 159
Besenyey Lukács 118
Besenyey Mihály 22, 39, 89, 132, 178, 202
Besenyő 167
Besselin Ferencz 57, 79, 157, 585
Besztercze 544
Bethlen Gábor 31, 33, 50, 65, 156, 169, 219, 226, 335, 372, 415, 438, 457, 521
Bethlen Farkas 48, 459
Bethlen Gergely 89, 363
Bethlen István 219
Bethlen Miklós 454, 459
Betleni János 116
Betsei Illés 238
Betsei Pál 238
Bécs 24, 151, 358, 457, 515, 518, 519, 521, 577, 584, 613, 614
Bécsi Gáspár 86
Bécsi Magda 473
Bécsujhely 99, 428, 457, 470, 491, 525
Béla falu 326
III. Béla király 460
IV. Béla király 190, 448, 465
Bélaváry Dávid 149
Béli János 196
Biai Péter 210
Bielai János 364
Bihar 158, 476
Bihar-Sz.-János 481
Bihari Anna 473
Bihács 389
Bihity 393, 400
Bikali Gáspár 102, 139, 199, 200
Bikfalvi Balázs 102
Bikly János 553
Biliaski Bonaventura 415
Biró József 77, 95, 150, 168, 173, 184, 211
Bisztricza 296, 316, 323, 389
Bisztra 296
Bjelasztina 393, 400
Bjelina kolostor 7
Blagay-család 405
Blaheo Antal 288
Blahó Vincze 273, 582
Blaskó 468
Bliemblin Erzsébet 519
Bobovistye 393, 400
Boccasini Miklós 463

Bochcza Bernardin 429, 435, 437
Bocskay István 64, 179, 279, 457, 470, 519
Bocskay Péter 120
Bod kódeksz 601
Bodajk 442
Bodó-család 70
Bodó Ferencz 70. 74
Bodó Gergely 70
Bodrogi Ambrus 23
Bodrogi András 77
Bodrogi László 36
Bogács 84, 117
Bogácsi Fülöp 117
Bogárdi Leo 140, 211
Bogáthy Lukácsné 549
Bogdanócz 472
Bogdásai Bálint 504
Boguslavics András 32, 197
Bogvierszky Kázmér 419
Bogyoszló 511
Boka Ilona 473
Boldizsár novicius 141
Boldogasszonykáta 84
Boldogasszony-Páh 492
Boleráz 482
Bolfek István 317
Bolgárország 336
Bolkó herczeg 451
Bologna 397
Bonaventura sz. 339, 366, 568, 588, 614, 616
Boncarpi Jakab 165
Bonczhida 275
Bonifácz sz. 76
VIII. Bonifácz pápa 462
VIII. Bonifácz pápa 493, 511, 512
IX. Bonifácz pápa 158, 530
Bonkovics Bonaventura 429
Bori Bálint 39
Bori Dénes 24
Borics Elek 183
Boricz Elek 95, 99
Borkovics Lipót 406
Borkovics Márton 406
Bornemissza 125
Bornemissza Ferencz 170
Boros Tamás 278, 478
Borosjenő 85, 487, 577
Borosjenei Fábián 13
Borsicz János 37
Borsod 488, 494
Borsodmegye 169
Bosna-Argentina 333, 391
Bosnyákország 212
Bosnyák Pál 363
Bosnyák Péter 370
Bosnyák Tamás 50
Boszna 401
Bosznia 218, 354, 387
Botári Jakab 122
Botka János 195
Botos-család 73
Bozoga Márton 355
Bott Kristóf 598
Bódog Antal 470
Bódva 169
Bóka Krisztina 526
Bóka Magdolna 526
Bökény Anna 505
Bökény Dénes 505
Bölcskei Mihály 115
Bősháza 553
Böszörményi Pál 49
Bősze Miklós 524
Bracsák 316, 330
Bradács Fülöp 57, 79, 143, 157
Brandenburgi György 20, 79, 550
Brandenburgi Katalin 219
Brassai Benedek 117
Brassai Jeromos 115
Brassai Péter 14, 48
Brassó 19, 26, 244, 253, 281, 544, 623
Brebiri Melith-család 436
Brescia 88
Bresztóczy Miklós 22
Brezovicze 330
Brinye 393, 400
Bród 340, 345, 348, 351, 354, 356, 363
Bródi János 339, 382
Bródi Márton 339, 377, 382
Brogyánczi Antal 355, 377
Brózi Máté 89
Bruck 470

Brünn 475, 471, 585
Brünni András 154
Buda 19, 194, 139, 140, 178, 337, 350, 364, 442, 544, 563, 568, 571, 604
Budai konvent 21
Budai Dávid 291

Budai Erzsébet 498
Budai Mátyás 22
Budai Ötvös Orsolya 547
Budai Pál 468
Budai Veronika 552
Buda vára 167
Budalics Ferencz 355
Buday Ilona 528
Budis Antal 430
Bukováczky Borbála 535
Bulai Gergely 151
Bulcsi Mihály 122
Bullaics Márk 358, 366, 367, 377, 380
Bunyai Bálint 70
Buor Jakab 475
Burganovszki Vid 105, 107, 172
Burkardi Ugolin 419
Busanicz Farkas 312
Butti András 429
Buzás Gáspár 69, 98, 113, 211
Buzdi Bertalan 117
Buzdi Jakab 102
Buzin 330
Buzida 529
Buzjáki Elek 22
Buzjákovics Elek 294, 299, 302, 323, 303, 535
Buzoga Máté 383

Caesarini Julián 19, 114, 137
Caeda Sebestyén 284
Capistranoi Szent János 9, 20, 73, 104, 132, 136, 158, 175, 186, 198, 379
Caraffa Antal 419, 418, 420, 435
Caraffa Károly 418, 527
Caraffa János 275
Carvajal János 19, 44, 145, 464, 546
Cibo kardinális 298
Cibori Ráfael 292
Cilley Borbála 454, 501
Chumar Mihály 396
Choron András 193
Cilli város 395
Colonna Prosper 464
Conigan Didák 242, 267
Corvin János 49, 127
Cromwell 243
Czegléd 490, 506, 517
Ceglédi Egyed 574
Czeglédi István 240, 244
Czeglédi Vincze 125, 134
Czepes Vlád 196
Czetin 389, 391, 397, 401
Czetina 389, 388, 389
Czéke 34, 496
Czékei v. Imreghi-család 34
Czékey Márton 531
Czeideni Feketehalmi Bálint 46
Czibak Imre 19, 71, 79, 205, 577
Czigler Simon 51
Czihlarik Nárcisz 57
Czirkvenna 141, 315
Czirkvennai István 82, 144
Czirkveniki Benedek 96, 142
Czirkveniki György 142
Czobor-család 155
Czobor Éva 317, 534
Czuzek Fülöp 326
Czvetkovics Lajos 305, 325

Csabai Kelemen 87, 108
Csaholyi-család 454
Csanád 22, 82, 162, 542, 594, 610
Csanád vára 23
Csanádi György 125
Csanádi János 102, 125, 178
Csanádi Lukács 85
Csanádi Mátyás 199
Csanádi Márton 27, 162
Csandler Didák 51, 57, 150
Csarnahé 469
Csaszlavszki Antal 78
Csaszlavszki Valér 157
Csatári Kelemen 259, 279
Csató Balázs 155
Csatóházi Móré István 148, 170
Csákány 24
Csáky Benedek 158
Csáky Farkas 160
Csáky Francziska grófnő 526
Csáky Ferencz 158
Csáky Ferencz gróf 418
Csáky Ferencz gróf 428
Csáky István gróf 90, 149, 170, 429, 435
Csáky Istvánné grófné 266
Csáky Istvánné 523
Csáky László gróf 136, 275
Csáky László vajda 73
Csáky Lászlóné grófné 266
Csáky Miklós 157

Csáky Péter gróf 173
Csáktornya 287, 307, 352
Csáktornyai Borbála 37, 181
Császlai Antal 157
Császló 493
Csát 609
Csáti Demeter 35, 111, 132, 139, 146, 207, 609
Csázma 574
Csázmai János 134, 146, 193
Csehi 170
Csekelyi Balázs 111
Cseklész 514
Cseklészi Bökény 510
Cseményi Ferencz 134, 200
Cseményi István 80
Csepeli Illés 138
Cseptelek 545
Cserepovith Miklós 89
Cseresfalva 493
Cserevics 25
Cserey Mihály 620
Cserged 546
Cseri 109
Cseri vára 25
Cseri-i kolostor 88
Csermelyfi István 491
Csernahó 557
Csernek 340, 345, 348, 356, 366
Cserneki Mihály 339, 382
Cserni Anna 552
Csernicz József 306
Csernovics Mihály 51
Cserődi Istvánné 94
Cserőgy 25
Cserőgyi Benedek 62, 84, 102, 162, 579
Cserőgyi István 25, 45, 72, 122, 139, 146, 200
Csetneki László 501
Csető Bonaventura 77, 95, 168, 173, 184
Csépán Anna 498
Csépán Erzsébet 498
Csicsai Petki István 32
Csicse 330
Csiki Ambrus 14
Csiki András 205
Csiki János 69, 98, 155
Csiki Kata 551
Csiki Miklós 244
Csiki Pál 102
Csiki kolostor 15
Csikmindszent 598
Csiksomlyó 19, 26, 28, 89, 222, 228, 233, 235, 241, 247, 249, 250, 252, 260, 262, 272, 548, 576, 623
Csiksomlyai Miklós 27, 33, 222, 238, 267
Csik-Szenttamás 201
Csikszeredai Márton 33, 222
Csikszék 235, 256
Csiky István 32
Csillayné 408
Csik-Taplócza 228
Csiszér Máté 85, 113
Csobánka 487
Csokonai Bonaventura 23
Csoma András 69, 96
Csombordi Pál 185, 200
Csomorkányi László 27, 89, 111, 118, 200
Csomortány 29, 238
Csöpönyi Anna 473
Csöpörke-tó 166
Csősz 524
Csuha Miklós 474
Csupor-család 174
Csupor Demeter 119
Csupor Gáspár 119
Csupor György 119
Csupor István 119, 142, 174
Csupor Miklós 120
Csurbacsics Bernardin 369
Csúzy Mihály 94
Csütörtökhely 426, 428, 433

Daborcsáczi 351
Dalbosecz 109
Dalmadi Máté 24, 108
Dalmadi Pál 108
Darmai Péter 159
Darnics János 340
Daróczy-család 436
Daruvár 174
Dállya 117
Dániel Domokos 275, 276
Dáray Majs 541
Dáray Majs Sibilla 544
Dávodi András 202
Deák János 253
Deák Mihályné 31
Deák Miklós 475
Deák Péter 123, 502

Debreczen 121, 135, 548, 561, 596
Debreczeni Antal 14
Debreczeni Balázs 118
Debreczeni István 58, 72, 102, 124, 186, 207, 149
Debrey István 529
Della Valle Ferencz 19
Delmonte János 423
Delnei Imre 228
Demjén Gergely 270
Demjén István 278
Demjénháza 220
Demjénháza 275
Derencsényi-család 60
Dereszlényi Albert 45, 49, 139
Derljkovics Fülöp 344
Dersffy István 141
Dersi Mihály 48
Dervent 345
Derventi János 341, 361
Derze 489
Dessewffy Virginia gróf 594
Deszniko György 134
Dezsmanics János 336, 372
Dezsericzki Bazil 56, 57, 78, 150, 157
Dés 111, 259
Désházy István 394, 399
Dési András 118
Déva 256, 314
Déva vára 80
Dévai András 49, 86, 125, 126, 571, 623
Dévai Ferencz 200
Dévai Imre 48
Dévai Lukács 200
Dévai Mátyás 580
Dézs 268
Dézsi Balázs 20
Diakóvár 35, 142, 345, 351, 353, 360, 366. 371
Diakóvári őrség 8
Diakóvári Péter 11
Dianóczy Pál 379
Diákai Ferencz 142
Diákai István 353, 356
Diákai Mihály 39, 63, 89, 120, 131, 134, 135, 138, 202, 36
Diákovai István 377
Didák 326
Dinslaken Jordán 578
Diósgyőri Lukács 139, 213
Diósi Arzén 17, 41, 43, 150, 157, 192
Diószeg 208, 490, 517
Dipsei Bálint 117
Divény 618
Dluszki Jakab 274
Doboviczai István 120
Dobrakutyai Bernát 120, 146, 178
Dobrilovics István 317
Dobronyai János 18, 43
Dobszai István 71, 86, 111, 126, 146, 178
Dóczi Imre 228, 252, 254, 267, 269, 274, 276, 279
Dóczy András 179
Doichich Imre 329
Domaretovics Mihály 383
Domb 459
Dombó 491
Dombrai Márk 131
Dombrai Tamás 82, 144
Dombró 131
Domokos Kázmér 220, 223, 229, 232, 238, 240, 245, 263, 267, 272, 615
Dormánházi László 546
Dorongos 49
Doroszlói Benedek 480
Doroszló 490
Dorottya 496
Dózsa György 507
Draskovich Czeczilia 532
Draskovich Ferencz 532
Draskovich Gáspár 458, 532
Draskovich György 458, 525
Draskovich Iván 535
Draskovich János 443
Draskovich Jánosné 300, 302
Drágffy-család 110, 566
Drágffy Bertalanné 541, 553
Drágffy György 112, 553
Drágffy János 110, 118, 185
Dráva folyó 324, 390
Drugeth György 75, 76
Drugeth Jánosné 75
Drugeth Zsigmond 76
Drugeth Zsigmondné 77
Dub János 156
Dubicza 367
Dubocsácz 356, 367
Dubocsáczi András 353, 366, 367, 377

Dubocsáczi Illés 351
Duboviczi István 82, 141
Dubrava 309, 314
Dubraviczky Mihály 21, 83
Dudics Antal 421, 437
Dudvágszeg 491, 517
Dulszky András 52
Dunaföldvár 367
Dúsi Jakab 50, 69, 169, 179, 617
Dvoristye 393, 401
Dünewald 344

Ebeczky 512
Ebeczki Sándor 613
Ebrezi András 53
Ebreszi Ferencz 39
Ebreszi (Ebrezi, Ebrezzi) Mátyás 14, 35, 127, 146, 193, 210, 212
Ebrési Mátyás 14, 35
Eckstein Mihály 315
Eczeli Bálint 46
Eczeli Mihály 117
Ecsed 24, 72, 126
Edelény 488, 494
Egei Ferencz 22
Egegi Ferdinánd 22, 98, 150, 168, 173
Eger 36, 84, 126, 179, 183, 429, 430, 545, 579, 594
Egered 513
Egeresi László 27, 63, 80, 84, 127, 200
Egerszegi Péter 137, 139
Egervár 38, 163
Egervári Bereczk 38
Egervári László 38, 185
Egri János 565, 566
Egyedujfalu 493, 50
Egyiptom 576
Ehrenfeld kódeksz 588
Eisenreich Anna 515, 528
Eisfort Mihály 441
Ejeg 489
Ekecsi Magdolna 473
Elefánti Benedek 467
Elek sz. 601, 603, 607
Eleonora császárné 418
Emericzi Antal 150
Endrisz Ferencz 150, 168, 173
Engelhart Bonaventura 184
Engerider Bálint 140
Enyed 199, 579
Enyedi Ambrus 111
Enyedi László 23
Enyedi Márton 14, 46, 89, 115
Enyedi Máté 28
Eperjes 40, 147, 418, 420, 421, 430
Eperjesi Márton 151
Epöly 596
Ercsi 359, 367
Ercsi Dénes 194
Erdélyi János 158, 454, 459, 478, 566
Erdélyi Mihály 49, 193
Erdőd 118
Erdődy Gáborné grófné 616
Erdődy György gróf 323
Erdődy Györgyné grófné 317
Erdődy Miklós gróf 404
Erdődi Mihály 39, 124, 193, 202, 210
Erdődy Péter 394, 406
Erdődy Péter ifj. 407
Erdődy Tamás gróf 395, 403
Erdődy Tamás 329, 405, 581
Erdődy Zsigmond 404
Erdődy Zsigmondné 316
Erdőgyaraki János 150
Erdős Atanáz 51, 69, 94, 173, 179, 183
Erdős Gergely 150
Erdős Márton 421, 437
Ermény 43
Erzsébet sz. 447, 460, 607
Erzsébet királyné 201, 450, 466, 479, 482, 493, 496, 558, 565
Esterházy Mária 75
Esterházy Miklós gróf 614
Esterházy Miklósné 472
Esterházy Pál 112, 214, 526, 527
Esterházy Viktoria 526
Eszék 73, 303, 344, 345, 348, 357, 368, 443
Eszéki György 22
Eszéki Sebestyén 162, 163
Esztelnek 249, 268, 269, 424, 432
Esztergom 44, 54, 178, 568
Esztergomi őrség 138
Esztergomi Benedek 504
Esztergomi Imre 623
Esztergomi János 623
Esztergomi Mihály 20, 573, 575, 578
Etei János 71, 550

Etyimovics András 359
IV. Eugen pápa 25, 26, 73, 121
Eugenia sz. 607
Euphrosina sz. 601
Eustochium 593
Ébeni Ferenc 39, 193
Érkávás 598
Érsekapáti Demeter 199, 205
Érsekújvár 56, 112, 183, 470, 525

Fabiancsics Pál 305
Fabianich Donat 387
Falkomár 493
Fancsal 467
Farkas Antal 167
Farkas Ádám 113
Farkas István 77, 153
Farkas János 553
Farkas Tamás 553
Farkashida 466
Farlati Dániel 408
Farnadi Miklós 577
Fazekas János 619
Fábián Bernardin 253, 268, 270, 276, 279
Fábiáncsics Pál 322
Fábri András 51
Fábrik András 56
Fecske Erzsébet 498
Fehéregyháza 45, 222, 227, 271, 277, 500, 548
Fehéregyházi Máté 201
Feiszenberger Rafael 37, 140
Fejéregyháza 467
Fejér Fruzsina 526
Fejérkő 400
Fejérvári Demeter 210
Fejérvári János 210
Fejér István 112
Fejértavi Pál 86
Fejes István 171
Fekete Elek 69, 113, 149, 150, 153, 168, 184, 190, 211
Fekete Ferencz 92
Fekete István 113
Fekete László 68
Fekete Pál 475
Feketehalmi Bálint 117
Feldiód 198
Felfalu 47, 549
Felhévvíz 501
Felnémeti Imre 27
Felnémeti István 28, 157
Felnémeti Miklós 50, 69
Felső-Adorján 489
Felsőbánya 121
Felsőbányai János 58
Felsőbányai Márton 89
Felső-Jányok 501, 517
Felső-Lendva 287
Fels Ferencz 208
Fels Lénárd 152, 113, 508
Felvinczi Zsigmond 274, 276
Fenenna királyné 545
Fenesi György 430, 583
Fenya András 430, 421, 424, 433
Fenyér 517
Fenyőalja 174
Fenyőalja-Sz.-László 578
Ferdinánd k. 123, 135, 204, 508
I. Ferdinánd k. 54, 62, 84, 103, 112, 187, 206, 213, 395, 462, 469, 517, 557, 578
II. Ferdinánd k. 65, 169, 170, 218, 397, 315, 521
III. Ferdinánd k. 41, 90, 271, 311, 417, 470, 524
Ferencz sz. 589, 561
Ferencz szerzetes 341
Ferenczfy Ágnes 526
Ferenczi György 221, 261, 263, 273, 277
Ferenczi Miklós 244, 278
Ferreri Szent-Vincze 591
Félegyháza 490
Fidler Károly 143, 192
Filipovics Szaniszló 372
Firlay Lőrincz 17, 57, 79, 207
Fitód 238
Fiume 408
Fleischhacker 42
Fodor Gergely 51, 95
Fodor József 37, 69, 150, 183
Fogler Ferencz 107
Fojnicza 340
Foktövi Sárközi Bálint 516
Folnay Bernardin 470
Forgách Ádám 57
Forgách Ferenc 465, 520, 538
Forgách Gergely 310
Forgách György 325
Forgách Mária 473
Forgách Miklós gróf 147
Forgách Simon gróf 57

Forgách Zsigmond gróf 147, 179
Forgách Zsigmondné grófné 56, 57, 465, 466, 472
Forgolani István 122
Forli Kristóf 391
Formica Máté 614
Forti Dorottya 498
Fossa Bernardin 389
Föczén Fortunát 37, 52, 150, 183, 617
Földvári Barna 122
Förtő 617
Frangepán Beatrix 20
Frangepán Ferencz 409
Frangepán Farkas 403, 409
Frangepán Gáspár 409
Frangepán György 395
Frangepán Isotta 185, 578
Frangepán Márton 408
Frangepán Mihály 392
Frangepán Miklós 409
Frank Klára 498
Frankó Katalin 498
Frankó Kristóf 583
Frátai Salathiel 101
Frátai-Salathielné 551
Fráter György 80, 84, 123, 205, 459
Fráter Leó 588
Freindlich Mátyás 172
Freiseisen János 106
Fridau (Ormosd) 130
Friebeix Maximilian 208
Fritsch Miklós 107
Fröhlich 326
Fruzsina 473
Futak 49
Futaki Demeter 453, 474, 479
Futaki Ferencz 45
Futaki János 202
Fülek 37, 49, 52, 194, 213, 617
Füleki András 14, 27
Fülekpüspöki Didák 51, 153
Fülöp András 51, 69, 95, 99, 167, 168, 173, 181, 183, 211, 583
Füzér 493

Gababvecz 296
Gabeljanin Antal 343
Gabrics Gergely 349, 357, 380
Gadáczi Balázs 210
Gadány 324
Gadnai Simon 35, 89, 111, 194, 203
Gajári Lajos 55, 78
Galasz 389
Galgócz 52, 154, 183, 297, 346, 365, 585
Galgóczi Aba 463
Galsai Kelemen 27, 63
Garabonczi János 201
Garamszentkereszt 105
Garay Jób 11
Garay Margit 491, 497
Garay Miklós 25
Garavár 175
Gartner Iván 326
Gastl Ambrus 106, 107, 140
Gavosdia 109
Gábor szerzetes 224, 225, 300
Gájer György 285, 312
Gál Ignácz 188, 190
Gál Péter 470
Gálszécsi István 160
Gárdi Gábor 115
Gáspár István 598
Geisler Ince 43
Gelencze 423
Gelenius István 143
Gellérd János 598
Gellért sz. 138
Gelse 453, 489
Gencs 598
Gentilis 463
Geocsánin János 351
Georgiceo Atanáz 218
Gerebeni Dorottya 504
Geréb Ferencz 10
Geréb László 10
Geréb Mátyás 10
Geréb Péter 10
Gergely IX. pápa 448
Gergely XI. pápa 25, 475, 494
Gergely XII. pápa 9
Gergely XIV. pápa 15
Gergely őrkanonok 476
Gergely gvárdián 513
Gergelyfalvi György 23, 87
Gerhold sz. 173
Gerla 58
Gerlai Kálmán 23
Gerson János 591
Geszt 466
Gesztelyi Nagy János, 21, 138

Gesztétei Balázs 122
Geszthy-család 103
Geszti János 198
Géczi Rafael 99, 168, 184
Gémes Ferencz 518
Giletincz 401
Gilétfy 401
Gilétfy László 466
Gilétfy Márta 528
Gilétty Márta 518
Gilétkastélya 391
Gircsak 323
Giród-Tótfalu 405
Glamocs 393, 402
Glavinics Ferencz 396, 409, 584
Godina István 293
Gonissa Domonkos 389
Gonovicz 326
Gorbonaki Fábián 12
Gordovai Miklós 175
Gorja 358
Goroszló 29
Gorup Györgyné 317
Gorup Péter 211
Gosztonyi Anna 525
Gosztonyi Johanna 528
Gotthal-család 323
Gottmann Gergely 172
Göcz Irén 107
Göcz Rafael 52
Göcsi Máté 554
Gömör Szent-Simon 171
Gömöri Miklós 145
Görbedi Péter 478
Görcz 395
Görcsön 553
Görgetegi Miklós 512
Görgény 233
Görgény-Szent-Imre 250
Görög István 228
Görög Jakab 238
Götz János 43
Götz Rafael 183
Grabesinszky Bertalan 51
Gradiska 356, 368, 401
Gradovrh 342, 345, 363
Graven ezredes 257
Gráczi 457, 519
Greben 389, 393, 402
Grecs 454
Gritti 19, 45, 117
Gróf Iván 11
Grumelli Jakab 198
Guarini Bonaventura 423, 432
Guary kódeksz 591, 592
Gubasóczy János 471
Gubernát Ádám 214
Gudelics Péter 366
Gudócz 574
Guido kardinalis 467
Gulics Antal 190
Gurk 395
Gurzó István 604
Gutory Imréné 512
Guzmics Izidor 608
Gúti Országhok 59

Gyalai Mátyás 175
Gyalakuta 606
Gyalui Torda Zsigmond 469
Gyarmati Gergely 113
Gyergyai Ferencz 197
Gyergyó 235, 251
Gyergyó-Alfalu 251
Gyergyai Ferencz 14
Gyergyai Mátyás 205
Gyergyai-Remete 251
Gyergyai-Ujfalu 251
Gyermán 44
Gyerösi Péter 201
Gyógy 487
Gyöngyös 58, 152, 166, 181, 540, 549, 576, 579, 582, 611, 612, 617
Gyöngyösi Ambrus 56, 69, 147
Gyöngyösi Ferencz 27, 96, 156, 164, 207
Gyöngyösi Gergely 95, 153
Gyöngyösi Imre 27, 56, 62, 69, 182, 85, 138, 155, 168
Gyöngyösi István 155
Gyöngyösi Iván 51, 56, 96, 98
Gyöngyösi János 62, 155, 156
Gyöngyösi Krizosztom 91, 95, 98, 169, 172, 619
Gyöngyösi Kulcsár Gergely 98
Gyöngyösi Mihály 28, 85, 96, 164
Gyöngyösi Orbán 96, 157
Gyöngyösi Péter 62, 78
Gyöngyösi Vincze 155
György biró 499
Györgyi 70
Györke 418, 437
Györkei csata 41
Győr 457, 525, 617

Győrfi Ferencz 245
Győrfi Tamás 55
Gugy-puszta 488
Gyula 24, 70, 162, 556, 561, 577, 612
Gyulafehérvár 30, 219, 225, 247, 256, 271, 586
Gyulaffi-család 192
Gyulai Ambrus 27, 63, 84, 164
Gyulai Gáspár 62, 63
Gyulai Gergely 49
Gyulai István 159
Gyulai János 27, 150
Gyulai Mátyás 63, 164
Gyulavári 71
Gyurgyevics Miklós 355
Gyüd 304

Habdelicz Mihály 43, 157, 191
Habermann Bonaventura 51, 112
Haczak 72, 198
Hadács Remig 17, 79
Hagenau 570
Hagymáskéri István 54
Hagymássy-család 173
Hagymássy Kristóf 174
Hahóti Albert 80, 86, 146, 210
Hajdú Incze 77, 140, 168, 190
Halál Anna 478, 482
Halászi 181
Haller István 231, 271
Haller Istvánné 263, 266
Haller Krisztina 274
Haller Péterné 266, 274
Halmágyi Krisztina 274
Hamerla György 472, 527
Hamerla Xavéria 527
Hamernyik Agoston 17, 130, 140, 157
Hancsok János 168
Hancsok Orsolya 527
Hann. András 107
Hansch Sebestyén 268
Hanuska Mátyás 18
Hanusovszki Didák 421, 434, 436
Haram vár 73
Harapk város 73
Hardi Gellért 22, 199
Harinnai Farkas Dorottya 553
Harsányi András 22
Harsányi István 62, 80, 118, 159, 160
Harsányi Mihály 111
Hartar István 122
Hartl Jakab 79
Hartyáni Ferencz 35, 53, 86, 127, 159
Haskó Jakab 17, 585
Hasszán basa 65
Hatvan 64
Hatzaki András 89
Havaselj 196
Hántai Márton 81
Háromszék 223
Hátszeg 72, 249
Hedvig királyné 482
Heiler Gábor 434, 436
Heislin Éva 520
Heissler 183
Helbényi Miklósné 466
Hencz biró 461
Henning Margit 394
Henyey István 550
Herberstein János 294, 315
Herczeg Rafael 136
Herczegszőllősi György 132
Herczegszőllősi János 62
Herisics Pál 371
Herrmann Tiborcz 43, 56, 77, 78, 157, 191, 192
Hess András 563
Hetesi Gergely 80
Hetesi Pál 205
Hetényi Albert 85, 99, 168, 183, 190
Hetényi Sándor 150
Hevesi Péter 96, 168
Héderhely 74, 612
Héderhelyi András 70, 108
Héderhelyi Balázs 159, 163
Héderváry Dorottya 553
Héderváry Imre 553
Hédly Mátyás báró 441
Hévjó 479
Hidas 598
Hidasi Mihály 132
Hidközi Dávid 477
Hidvégi Máté 23, 118, 213
Himfy Benedek 44
Himfy Péter 44
Hochburg grófi család 442
Hochburg Jánosné grófné 442
Hodos 598
Hoffmann György 30

Hofmann Pál 154
Holgot 591
Holló Zsigmond 41, 92, 420, 434
Hollóházy Katalin 531
Homonna 37, 75, 415
Homonnai Drugeth György 415
Homonnai János 417
Hondorfi Márton 46, 548
Honti Miklós 51, 76, 77, 98, 173
Horacsek József 430
Horhi Mátyás 23, 72, 84, 102, 116, 134
Horvát Domokos 305, 319, 325
Horvát Elzeár 167
Horvát János 391
Horvát Lőrincz 14, 199
Horvát Mihály 95
Horvát Miklós 391
Horvát Pál 304, 324
Horvátország 387
Hosszúaszó 598
Hosszúfalva 29
Hosszú-Páh 492
Hozó Péter 249, 254, 274, 276, 620
Höfflich Kamill 427
Hölgyes András 475
Hradistye 77, 209
Hranilovics Imre 287, 319
Hrascsina 323
Hrastovicz 302, 303
Hrasztovicza 309, 393, 402
Hrvatszka patak 296 400
Hueber Vid 79, 583
Kuldi Klára 527
Hunyad 79, 200
Hunyadi Ferencz 27, 84, 186
Hunyadi Gáspár 196
Hunyadi György 89
Hunyadi János 26, 79, 114, 197, 455, 502
Hunyadi Kelemen 115, 132, 623
Hunyadi Máté 27, 47
Hunyadi Miklós 89
Hurkusz 493
Huszár Lőrincz 107
Huszt 435
Huszti András 116, 203
Huszti Pál 205

Ibafalvi Miklós 414
Ibrisimovics Lukács 339, 353, 354, 366, 342, 344, 379
Ibrisimovics Marian 165, 364
Idai Csirke Perpetua 454, 529
Igal 80
Igali Egyed 80
Igali Fábián 503
Iklódi Bertalan 102, 437
Iklódi István 416
Ilics Antal 362, 377
Illés atya 304, 324
Illés polgár 479
Illési Bálint 134
Illyei Dénesi János 553
Ilyei Miklós 89
Illyevölgyi János 53, 70, 96, 124, 126, 186, 203, 202
Illiasics Jakab 330, 406
Ilok = Szerémujlak
Iloki Ferencz 380
Ilona sz. 309
Ilona fejedelemasszony 530
Ilyvói Sebestyén 415
Imota 387
Imotai András 360
Imotai Bernard 366
Imotai Bertalan 229, 233, 276
Imotai György 366
Imotai János 336, 370
Imotai Simon 228, 231, 233, 276
Imre Mártonné 68
IV. Incze pápa 448, 460
VI. Incze pápa 452, 486, 493, 565
VII. Incze pápa 9
VIII. Incze pápa 161
X. Incze pápa 230
Ipolt sz. 465
István szerzetes 128
V. István király 461
Istvánfi Ilona 498
Istvánfi Imre 113, 475
Istvánffy István 100
Istvánffy Miklós 177, 186
Isvalies Péter 11, 574
Ivanics 81, 121, 294—95, 309, 330
Ivanicsi István 175, 185, 577
Ivanovics Elzeár 252, 254
Ivánczi András 82, 144, 120
Ivánczi Márton 131, 175
Ivánczi Simon 120, 144
Iváncsi István 11
Iványkovics Ambrus 51, 69, 92, 95
Iványkovics Dénes 406

Izabella királyné 103, 159, 206, 480
Izdenczi György 71
Izdenczi Mátyás 74
Izdenczi Péter 175
Izsák Imre 285, 309, 286
Izsépfalvi Bálint 74

Jablonkay Gábor 600
Jagusics-család 318
Jajcza 388, 389, 393, 394, 402
Jajczai Ferencz 393
Jaharics Ágoston 353, 364, 382
Jaharics Bernardin 356
Jakab sz. 487
Jakch Anna 504
Jakch Dénes 110
Jakch György 110
Jakch János 110
Jakcs-család (Kusalyi) 110, 552
Jaklin Miklós 113
Jaksics Mátyás 341
Jakobini Fulgencz 45, 167
Jakusith György 142
Jakusics Anna 473
Jakusics Francziska 473
Jakusics Judit 473
Jalsovai István 11, 120, 142, 144
Jambrusics Illés 286, 290, 294
Jamlaki András 117
Jank Gergely 315
Jankovich Miklós 603
Jankó Péterné 432
Jankul vajda 14
Jantalovics Mátyás 284, 287, 314
Jaszinszki Benedek 437
Jaszka 330, 402
Jasztrebarszka 395, 402
Jácz Andankó 498
Jánoky kapitány 42
Jánoki István 159, 185, 213
XXII. János pápa 493
XXIII. János pápa 9, 500
János püspök 479
János őrkanonok 513
János plébános 566
János guardián 463
János szerzetes 100, 621
I. János király 61, 80, 103, 210, 548, 609
János Zsigmond király 116, 112, 119, 135, 187, 206, 207, 480
János orgonacsináló 263
Jánosi Benedek 50
Jánosházi László 478
Járay Lukács 16
Járay Margit 554
Járics Ágoston 344
Jármi 453
Jármitelek 489
Jász-Lőrincz 96, 168, 173
Jászai György 51, 170, 172
Jászai Márton 96
Jászberény 83, 554, 579
Jászberényi Gáspár 51, 69, 95, 98, 153, 165, 168, 183
Jászberényi Máté 54
Jászberényi Péter 33
Jávorszki Mihály 184
Jegenyei Ferencz 224, 230, 239, 248, 262, 271, 274, 276
Jelavics Mihály 340
Jelics iró 388
Jellasich István 330
Jenei őrség 88, 124, 158
Jenei Bálint 86, 87
Jenő 86, 87, 85, 162, 163
Jenőfalvi András 236
Jeromos 591
Jeruzsálem 576
Jesi Fulgencz 34, 277
Jesovszky Albert 16
Jeszenszki Benedek 421, 434, 436
Jezero 389
Jezeroi Antal 392, 393, 410
Jim 389
Jirzicsek Timót 43, 129, 157
Joachim 305
Jóka-Ujhely 517
Jósika-család 280
Józsa István 266, 113
I. József király 305, 359
II. József király 407, 594
Jucerus Mihály 250
Juth 304

Kabol 87
Kacziáner 75
Kacsics Pál 349
Kaderlauf János 78, 107
Kajoni János 228, 233, 237, 243, 245, 263, 265, 267, 274, 276, 278, 619, 623
Kalmár Demeterné 507

Kalocsa 348
Kalocsai Boldizsár 120, 622
Kaltschmidt Valérián 211
Kamengrádi Fülöp 337, 364, 366
Kamengrádi Jeromos 314
Kamnik 396, 398
Kamonczi András 213
Kamonczi István 518
Kamonczi Máté 579
Kamonczi Tamás 159, 205
Kamonyai Miklós 71
Kanai Ilona 498
Kanai Margit 498
Kanczlir Angelo 508
Kanczlir Margit 508
Kandé 487
Kanizsa 303, 311, 341, 348
Kanizsai Benedek 71
Kanizsai György 38
Kanizsai Orsolya 39
Kankóvár 187
Kanta 424, 432
Kanusovszki Vid 429
Kapi vára 152
Kapronca 140, 287, 295, 304, 311
Kapronczai Bonaventura 575
Kapronyi Domokos 94
Kaptoli Ambrus 355, 377
Kaptoli György 363, 364
Kapus 117
Kapy Krisztina 472
Kargics Lukács 359
Karas 73
Karasevo 335, 336, 370, 372, 423
Karatin István 207
Karay László 563
Karácsondi András 198
Karánsebes 72, 88, 109, 132, 219, 336, 371
Karánsebesi őrség 131
Karczfalvi Bonaventura 243, 249, 267, 269, 276
Karcsay Jakab 492
Karin 389, 393, 403
Karlócza 256, 308, 378
Karnovi Boldizsár 107
Karomi Benedek 162
Karuly 476
Kassa 24, 68, 90, 106, 124, 152, 191, 415, 428, 551, 561, 582, 583, 619
Kassai András 245, 253
Kassai Bonaventura 102
Kassai Ferencz 102
Kassai Kristóf 578
Kasics Pál 352
Kasztua 306
Katerina 606
Katona 275
Katona Lajos 604
Katonai Pál 71, 72, 116, 134
Kazinczy kódeksz 601
Kágyai Ferencz 74
Kákonyi Theogonia 471
Káldy Mihály 525
Káli Balázs 116
Kállai Tamás 222
Kállay Péter 125
Kálmánczi Miklós 84
Kálmáncsehi 74
Kálmánczi Miklós 84
Kálmándi Ferencz 247, 267, 268, 273, 278, 279
Kálnoki Istvánné 264, 274
Kálnoki Zsuzsa 270
Kálti Márk 563
Kántor Pál 66
Kánya Péter 555
Kányi Móré Mihály 138
Kápolnai Mátyás 49, 84, 195
Kápolnai Miklós 100
I. Károly király 566
Károly főherczeg 395, 403
Károlyi Krisztina 527
Károlyi Klára 473
Károlyi László 435
Károlyi Mátyás 199
Károlyi Sándor 68, 126
Károlyváros 315, 330, 395, 403
Kászon 235
Kászoni Albert 604
Kászoni Márton 269
Káta 84
Kecsei Jakabné 498
Kecsethy Márton 202
Kecskemét 96
Kecskeméti Ambrus 15, 27, 31, 261
Kecskeméti Gellért 37, 51, 52, 69, 76, 95, 98, 168, 188
Kedhelyi Benedek 70
Keech falu 564
Keglevich Ádám 317

Keglevich Cziczelle 534
Keglevich Katalin 533
Keglevich Lászlóné 317
Keglevich Miklós 316, 317, 534
Keglevich Péter 328
Keglevich Zsigmond 317
Keglich Jakab 380
Kelefi Dénes 69, 98, 113, 150, 167, 173, 184
VI. Kelemen pápa 485
IX. Kelemen pápa 464
X. Kelemen pápa 464
XI. Kelemen pápa 323
Kelemen Didák 433, 436
Kemény János 238, 263, 423
Kemléki Benedek 141
Kemlik 314
Kenderessy Mihály 20
Kendy Ferencz 48
Kenéz 466
Kerecsenyi László 550
Kerecsenyi Pál 70, 84, 139, 202
Keresztes 275
Keresztényszigeti Jakab 117
Keresztúr 296
Keresztúri-család 432
Keresztúri Bálint 141
Keresztúri László 86, 111, 116, 123, 124, 125, 178
Keresztúri Máté 125
Keresztúri Vitályos 132, 194
Kerékgyártó Pál 475
Keserűi András 132
Keserűi Ferencz 49, 86, 178, 186
Keserűi Gergely 158
Keszi Ferencz 186, 202
Keszi Miklós 138
Keszthely 561
Kevevára 109
Kémesi János 74
Kéri Sámuel 615
Kéry István 156
Kétyi János 563
Kézdivásárhely 424
Király Gergely 504
Kirinics Gábor 470
Kis Anit 498
Kis Eliz 498
Kis Fábián 617
Kis Lukács 189
Kis Neszte 498
Kis Tamás 69, 77, 99, 140, 173
Kis-Boldogasszony egyháza 32
Kisboldogasszonyfalvi Gergely 172, 182
Kisdemeteri Gergely 115
Kisdi Benedek 149, 619
Kisity Jánosné 113
Kiskaucha Anna 414, 438
Kismarton 457, 470, 614, 615
Kis-Székely 379
Kis-Vata 492
Klacsics Mihály 379
Klanyecz 294, 296, 395, 404
Klára sz. 447, 589, 601
Klárics Maximilián 296, 299, 301, 306, 308, 321
Klenovnik 533
Klissza 393, 405
Klobauczki Márton 17
Klobucski Bertalan 57, 150
Klobusiczky-család 43
Kmetovics Valérián 79
Knezsevics István 382
Knezsevics Iván 339
Knin (Tinnin) 38, 393
Kobb generális 41
Kobás 393, 401
Koháry-család 51
Koháry István 52, 98, 182, 375
Kolocsányi Pál 37, 113
Kolonics Lipót 349, 365, 356, 357
Kolosi György 107
Kolozsmonostor 28, 103, 272, 552
Kolozsvár 99, 231, 238, 253, 459, 551
Kolozsvári Benedek 89
Kolozsvári Bertalan 67, 69, 98, 150, 168, 182, 183, 277
Kolozsvári Dorottya 552
Kolozsvári Ferencz 115, 205
Kolozsvári György 102, 199
Kolozsvári Lőrincz 24, 46, 96, 126, 199
Kolozsvári Pál 27, 123, 162, 186, 187
Kolowrat Miklós 309
Kollut 103
Komári Ambrus 22
Komáromi Accursius 96, 98, 168, 185
Komáromi Ignácz 368

Komáromi Izsák 278
Komlós Placzid 37
Koncsina 296, 323, 330
Kondé Katalin 524, 528
Konstanczi zsinat 9
Konstanczia királyné 448, 460
Konstantinápoly 336, 372, 835
Konstantini Lukács 69, 153, 167, 168, 173, 183
Konszky Anna 449, 510, 534
Kóos Ferencz 52, 173
Kopanicza 351, 356, 360, 367, 371
Kopácsi János 62, 139, 186, 205, 207, 469
Kopcsányi Márton 582, 613
Korbava 389, 391, 393, 405
Korbavai grófi család 10
Koren Elesár 309
Koricsánszky Dániel 157
Korlátkövi Zsigmond 469
Korlátkő 469
Kornis Boldizsár 30, 31
Kornis Ferencz 231
Kornis Gáspár 237, 245
Kornis Konstanczia bárónő 526
Kornis Zsigmond 275
Kórógyi-család 136
Kórógyi Fülöp 136
Kórógyi Mátyás 20
Koromlyai Miklós 193, 209
Korompay Fruzsina 473
Korosy Domonkos 466
Korsiczki Maximilián 326
Koruska 120
Kossini Ferencz 57, 107, 157
Kosolna 584
Kossulics Kapisztrán 57, 143, 157
Koszler Mátyás 315
Kosztajnicza 299, 303, 313, 348, 378, 394
Kosztelina 296, 316
Kosztolán 468
Kotari 395
Kovacsics István 379
Kovacsóczy István 219
Kovács György 85
Kovács István 475
Kovács József 168
Kovácsi Egyed 499
Kovil 87
Kozák Antal 192
Kozma úr 512
Kozma Tamás 35
Kozmán 324
Kozmum Ferencz 307
Kósa Ödön 616
Kósa Pál 598
Kósa Tamás 252, 278
Kökényrév 518
Kökényrévi Máté 507
Kölcsei Benedek 108
Köln 427
Kölyüd 103
Kölyüdi Barnabás 185
Kölyüdi Ferencz 185
Kölyüdi János 62
Kölyüdi Lőrincz 158
Körmendi János 134, 148
Körmendi András 195
Körmöczbánya 104, 583, 585
Körmösd 517
Körös 143, 207, 287, 291, 295, 314, 330, 589, 611
Köröshegy 108, 488
Köröshegyi András 24
Körösmegye 119, 141, 352
Körtvélyesi Márián 472
Körtvélyfája 276
Köszvényes 220, 273
Kötegyáni Sebestyén 53
Kövendi Székely Jakab 130, 508
Kövesd 109
Kövesdi kolostor 88
Kövesdi Sebestyén 27
Kövér Mihály 432, 433
Kövi 109
Kövi őrség 43, 109
Kövi Máté 185
Kőfaragó György 45, 101, 114
Kőfaragó Györgyné 21, 47, 60, 83, 193, 199, 205, 213, 551
Kőkút 201
Kőműves András 112
Körözsi József 270
Kőrössi József 279
Kőszeg-Várallya 136
Kőszegi Sebestyén 113
Kőszeghi Anna 526
Krajacsics János 174
Krajna 294
Krakó 493, 567, 610
Kralyevics Tamás 304
Krapina 285, 289, 294, 316, 322, 330

Krassova 219, 370
Krassó 335
Krassó-Szörény 370
Krasznai András 63
Kratochvill Maximin 430
Krisztina 473
Krizsidovszky Izidor 17, 43, 107, 157, 192
Kroszno 415, 438
Krsa Modeszt 79
Krupa 387, 393, 394, 400, 405
Krus Bernát 37
Krusics György 392
Kubovicz Károly 192
Kulcsár Gergely 69, 76, 77, 168
Kulics Antal 129
Kun Kocsárd 117
Kun Szerafin 219
Kuncsik Ferencz 302, 309
Kunigunda sz. 482
Kunigunda 488, 513, 528
Kuratóczi Mihály 17, 150, 171, 173
Kurcz Krizosztom 434
Kurz János 322
Kusaly 110, 112, 159, 540, 552, 610
Kusolicz Kapisztrán 17
Kutassy János 63
Kutonnay Miklós 36
Küllőd 103
Kül-Szalka 489
Külső-Szand 493
Külyödi Balázs 22
Kürt 467
Kvartovácz Jakab 354.

Labudics Jeromos 359, 369
Laczk Istvánné 497
Laczkfi István 565
Laczkó Vida 466
Ladomér 585
Laibach 352, 394, 395, 406
I. Lajos király 25, 72, 73, 88, 109, 131, 190, 466, 484, 489, 493, 565, 622
II. Lajos király 100, 462
Lajos őrgróf 308
Lakatos István 259, 279
Lamprik Imre 254, 257, 268
Lanczer Dániel 466
Landsberg Klára 129, 192
Lasicz Miklós 82, 574
Laskai Egyed 134
Laskai János 134
Laskai Miklós 13
Laskai Osvát 19, 88, 133, 137, 161, 192, 567, 569, 571, 574, 590
Laskó 571
Laudsperd Klárusz 43
Lazari Antal 17, 57, 212, 297, 321, 346, 397
Lazarevity István 121
Láb kolostor 7
Lámprik Imre 276
I. László (sz.) király 69, 204, 285
IV. László király 461, 465
László prépost 177
László kanonok 474
László pap 475
László ör 122
László atya 562
László testvér 623
László János 235
Lázár István 237, 277
Lázár János 114
Lázár Norbert 207
Lázár Zelma 606
Lebi János 506
Leiphilt 545
Leiterer Bernardin 183
Lelesz 415
Lemhény 423
Lencsés 480
Lendvai Bánffy-család 558
Lendvai Bánffy Pál 555
Lendvai Bánffy Klára 38
Lendvai Lajos 150
Lengyel Albert 86
Lengyel Pál 503
Lengyelország 413
X. Leó pápa 13, 392, 507
Leó testvér 589
Leó Mátyás 51, 54, 78, 182
Lepoglava 316, 326
Lesencze 200
Lesi Gergely 70, 111, 122, 151, 160
Lesi György 35
Leslie tábornok 311
Leszincz 391
Leszkovics 533
Levákovics Ráfáel 403, 584
Levoi László 419

Légrádi Pál 375
Lénárt 22
Léva 112, 211
Lichetto Ferencz 20
Lichtenberg Anna 520, 528
Lipcse 604
Lipóczi Keczer Sándor 431
I. Lipót király 16, 41, 90, 252, 253, 256, 265, 288, 297, 300, 305, 320, 349, 428, 430, 434, 437, 441, 462, 526
II. Lipót 397
Lipótvár 56, 183
Lipovecz 323
Lippa 219, 335, 336, 348, 350, 371, 372, 374, 553, 561
Lippai Bernát 23, 163, 164
Lippai György 104, 148, 152, 528
Lippai Márk 375
Lippai Mihály 102, 125
Lippó 555
Liptay Benedek 151
Liptay Márton 53, 127, 155
Liptó-Sz.-Miklós 128
Liszkai János 35, 202
Literáti Bernardin 77
Litkei János 97
Lobkovitz kódeksz 601, 623
Lobor 296, 317, 323
Loll Henrik 129
Lonszki János 157
Loparai István 219, 221, 233
Lopasovszki Timót 150, 157
Loránt polgár 491
Losonczy-család Dezsőfi ága 47
Losonczi Albert 59
Losonczi András 51, 69, 182
Losonczi Antal 87
Losonczy Dezsőfi János 47
Losonczy Ilona 498
Losonczy István 87
Losonczy László 85
Losonczy Zsigmond 85
Lósy Imre 67, 147, 524
Lotharingiai Bonaventura 56
Lőcse 420, 421, 433, 561, 619
Lubeneczki Valérian 14, 31
Lucioli József 432
Lucsics Elzeár 306
Lucsics Jeromos 375
Ludasi Jeromos 168
Ludányi Márton 51
Ludbrég 312, 326
Lugos 335
Lukarisz Czirill 337
Lukács Mihály 253
Lunda Zsigmond 18
Luttenberg 286, 320, 533
Lux Kálmán 484

Macs 476
Macsalán 466, 467
Macskási-család 280
Madarasi Benedek 205
Madarasi Pál 14
Maffeus 589
Magonovics Miklós 225
Magyar 492
Magyar-Diószeg 596
Magyar László 453, 489
Magyar Pálné 453, 489, 492
Magyaróvár 442
Mahacsek Cziprián 207, 214
Mahmut pasa 61, 84
Mahomet nagyvezér 64
Maison Tibold 106
Majer Gottfried 157
Major Miklós 497
Makai Antal 238
Makay Illés 480
Makar 349
Makar László 122
Makár Péter 535
Makárius sz. 604
Maksa 433
Malaczka 585
Malanics Krisztina 526
Malomfalvay Gergely 45
Manák János 45, 107, 113
Manhardt Illés 312
Maravics Marian 337
Marburg 287, 319
Margit (Boldog) 541
Margit fejedelemasszony 500
Margit (szent) 603
Margitafalvi Balázs 111
Margitafalvi Benedek 89
Margitsziget 520
Marikovszki Péter 432
Markovics Gergely 368
Markovics János 362
Marnavics Tamás 375
Marocsuk 490, 492
Maros 100

Marosszék 230, 235
Marosvásárhely 114, 275, 553, 606, 604, 623
Marosvásárhelyi őrség 46
Maróti Bazil 77, 153, 173
Maróthy János 8, 9, 70, 361
Maróthy Jánosné 550
Maróthy Lászlóné 550
Maróti Pál 113
Maróti Péter 134
Marót vára (Morovics) 7
Martianopolis 261, 336
Martonosi Márton 228, 271
Marusi Andrásné 148
Marusi Bernát 157
Marzsinai András 89
Maskóczi Konrád 51, 77, 190
Massari Dénes 230
Matievics Antal 377, 379
Matucsina 375, 377
Matucsinay Gábor 468
Matucsinay Zsuzsa 468, 505, 557
Mattyasovszky László 57, 129
Mayer Gottfried 143
Mayer Lipót 51
Mácsó 7
Mágócs 70
Mágócsi atya 128
Mágócsy Gáspár 72
Mágócsy János 126, 155, 207
Májer Gottfried 107
Májer Lipót 107
Mária királyné 454, 497
Mária-Gyüd 358
Mária-Radna 372
Márk kardinális 503
Márk atya 563
Márkai Jakab 104, 193, 567
Márkodi Gergely 220, 273
Márta 473
Márton (szent) 309
V. Márton pápa 9, 47, 71, 85, 87, 110, 132, 212
Márton provinciális 483
Márton főperjel 201
Márton őr 377
Márton szerzetes 128
Mártonfi Imréné 474
Mártonfi Jánosné 474
Mártonfi Joachim 268, 270
Mártonfi Miklósné 474
Máté (birtok) 489
Máté pap 25
Mátéfi János 505
Mátéfi Mihály 505
Mátészalka 453
Mátyás őr 139
I. Mátyás király 10, 12, 25, 38, 71, 79, 83, 99, 127, 154, 161, 222, 388, 468, 503, 546, 621
II. Mátyás király 467
Mátyás főherczeg 65
Medgyes 116, 554
Medgyesi Ferencz 199
Medgyesi Gábor 117
Medgyesi János 117
Medgyesi Imre 46, 117
Medgyesallya 118
Megyery Gergely 40
Megyesi Móricz 118
Megyurecski Timót 284, 293, 289, 323, 328
Melczer Sándor 42, 149
Melegh Boldizsár 598
Melith Anna 416, 476
Melith György 436
Melith Péter 393
Menefia Péter 467
Mercy 183
Merenyey Mihály 108
Merenyey Pál 202
Merighi János 425
Mersó János 375
Merdens Hubert 426, 434
Meszlényi Ferencz 86, 195, 205
Mezőgyáni György 86, 205
Mértfalva 511
Mészáros Pál 304, 322, 324
Mészáros Lőrincz 507
Mézadó 453
Mihalik Miklós 51
Mihaljevics Ferencz 380
Mihálcz Erzsébet 220, 273
Mihálczi Mihály 39
Miháld 85
Mihály vajda 29, 197
Mihályd 324
Mihályfi Tamás 116
Mikafai Antal 421, 434
Mikes Kelemen 269
Mikes Mihály 231, 270
Mikes Mihály gróf 433
Mikháza 220, 229, 230, 243, 250, 254, 255, 257, 259, 260, 272

V. Miklós pápa 175, 198, 333, 339, 388, 390, 391, 408, 502
Miklós kormányzó 590
Miklós atya 227
N. Miklós 377
Mikovicz György 211
Miksa császár 119, 130, 201, 514
Miksa főherczeg 472
Milano 397, 449
Miletics Ferencz 340
Milics István 367
Milkó 13
Milován György 162
Miserd 511
Miskei Pál 168
Miskolczy Orbán 96, 186
Miticzki Fulgencz 78, 150
Mitterdorfer György 315
Mocsár Albert 150
Mocsolyai András 210
Modrics 342, 371
Modricsi Illés 355, 379
Modricsi Simon 351
Modrus 351, 393, 400, 405
Modrusi Ferencz 36
Modrusi Pál 584
Mohács 136, 301, 303, 318, 348, 351, 356, 358, 375
Mohácsi Jakab 70
Mohácsi János 27
Mohácsi Tamás 27, 36, 62, 164, 207
Mokcsay András 40
Moldner Péterné 544
Moldova 261, 422
Moldovai Lajos 253, 255, 257, 268, 279
Moldovabánya 46 (Baia)
Molino János 290
Molitoris Jachim 77
Molnár Gergely 110
Molnár Joachim 168, 184, 189, 190
Monai Lőrincz 565
Monostori Antal 56, 132
Monostorszeg 493
Monoszlai András 558
Monoszlai Gábor 55
Monoszlai István 122
Monoszló Várallya 119, 140, 554, 622
Montefiore Gentilis 511
Monyorós 490, 549
Mór 442
Móra Athanáz 69, 95, 98, 179, 210, 609
Móriczhida 518
Morócz Kolumba 473
Morva János 54
Morva Miklós 154
Mosdósy Imre 40
Mostyeniczai Miklós 195
Moszlavina 119
Mucsai Benedek 39, 60
Mucsai János 39, 53, 132, 200
Mudróczi János 120
Munkács 98, 189, 238, 264
Muraköz 287
Muraszombat 291, 293, 321
Murány 264
Musnai Tamás 14, 46, 199
Musztafa pasa 61
Mutnoki János 88
Mutnoki Mihályné 88
Müncheni Erneszt 170
Mündelheim 584

Nagy Erzsébet 498
Nagy Gábor 77, 98
Nagy István vajda 12, 547
Nagy János 37, 94, 95, 98, 167, 168, 184, 207, 252, 267, 276
Nagy Károly 276, 279, 280
Nagy Kelemen 143
Nagy László 269
Nagy Mátyás 189
Nagy Mihály 478
Nagy Miklós 37
Nagy Mózes 269, 270, 423, 432
Nagy Pál 374, 474
Nagy Ferencz 116
Nagy-Ürögd 476
Nagyas Remig 37, 69, 77, 95, 173
Nagybácsi Gábor 111
Nagybánya 121, 159, 163, 185, 421, 425, 435
Nagybányai Lőrincz 195
Nagybárdi György 151
Nagyberényi Lőrincz 39, 210
Nagybesenyei Mihály 126
Nagydobosi Demeter 213
Nagyfalusi Albert 27, 84, 111, 123, 146, 158, 160, 203, 205
Nagyharsány 344
Nagy-Káta 84

Nagylucsei Orbán 150, 546
Nagy-Magyar 517
Nagymartoni Katalin 496
Nagymihályi Lászlóné 530
Nagymihályi Klára 526
Nagy Szabó Ferencz 200
Nagy-Szeben 100, 275
Nagyszelindeki Ferencz 14
Nagy-Székely 379
Nagyszombat 54, 220, 240, 263, 447, 460, 466, 468, 481, 510, 531, 585, 596, 615, 617, 619
Nagyszombati Bálint 468
Nagy-Szőllős 188, 577, 622
Nagy-Várad 450, 473, 555, 610, 612
Nagyvölgyi János 141
Nardo Czelesztin 303
Nasicz (Nekcse) 299, 334, 339, 342, 350, 356, 359, 375, 376
Nazaret 395
Nazics Gergely 416
Nayman Bernát 57, 157
Nádasi-család 45
Nádasi Gáspár 78, 157
Nádasi Gergely 182
Nádasi Mihály 46
Nádasd 581
Nádasdi Bálint 53, 580
Nádasdy Ferencz 40
Nádasdy Ferencz gróf 614
Nádasdy Ferenczné grófné 527
Nádasdy Tamás 39
Nádor 591
Nágócsi Márton 22, 45, 206, 207
Nápoly 291, 397
Nárdi György 12
Nárdi Pál 144
Näsl Félix 38
Nedeczki Menyhért 214
Nekcse 142, 334, 352, 375, 561
Neumann Berárd 43
Nelepeczy 174
Nelest Mihály 40
Nemczi Ferencz 381
Nemczi János 364
Nemczi Mihály 354, 377
Nemecz 156
Nemecskai Kelemen 42
Nemsovszki Antal 419
Nemsoi Dániel 33, 147
Nenád 391
Nestenstrein Apollinaris 435
Nesztics 466, 482
Neszvadba Tamás 167
Nestlbacher Katalin 107
Neukovics Péter 229, 237
Nevkovics Péter 276
Neustadl 395
Németi Tamás 159
Németujhely 528
Németújvár 293, 589, 615
Néra (Nyárád) 109
Nibbi Antal 414, 422
Nicopolis 154
Nikolics Pál 355
Nikolics Péter 339, 355, 382, 376, 378
Nizet Ferencz 253, 255, 256, 280
Nojsza Mihály 407
Nova 194
Novai András 122
Novi 300, 352, 377
Novigrad 403
Novi Miklós 358
Nováki András 74
Nováki Lajos 173
Nováki Máté 144, 202
Novimarof 143, 589
Nógrád 178
Nusser Atanáz 284, 319

Nyalábszár 185, 186
Nyárád 219
Nyárádi András 160, 174
Nyáry Antónia bárónő 527
Nyári Balázs 20, 88, 192, 195, 574
Nyáry Ferencz 469
Nyáry István 417
Nyáry Krisztina 473, 614
Nyásy Demeter 212
Nyéki János 139
Nyéki Mátyás 74
Nyerges János 264
Nyilas Benedek 478
Nyirbátor 108, 125, 580, 612
Nyiregyházi Tamás 58, 85
Nyiri Báthoryak 59
Nyírő János 50, 164, 179
Nyitra 55, 417, 525
Nyitrai Imre 200
Nyitrai Iván 582
Nyitrai Jakab 69
Nyitrai Miklós 497

Nyitrai Pál 154
Nyujtód 222, 227, 268, 423
Nyujtódy András 269, 605
Nyujtódy Borbála 554
Nyujtódy István 605
Nyujtódy Judit 605, 606

Obeseczi Mátyás 175
Oblacsics Antal 362
Obrovácz 405
Ochrida 584
Odabasics Márk 377
Ódor őr 512
Ogranics Miklós 352, 353, 354, 397
Ogrzatovics Albert 250
Okics, Oklity 394, 405
Okolicsányi János 129
Okolicsányi Péter 128
Okolicsányi Sebestyén 128
Okolicsnó 126, 151
Olasz Katkó 498
Olasz Ferencz 246
Olaszi 207
Oláhfalvi Balázs 228
Oláhfalvi Lajos 278
Oláhország 374
Olnodi Zudar Istvánné és Mihályné 509
Olovo 333, 342, 350, 351, 357, 374
Olovói Gáspár 335, 362
Omlás 478
Ondrejkovics Lénárd 43, 77, 129, 143
Opolyi Kunigunda 451, 491
Opolyi László 454, 492
Orahovicza 142
VI. Orbán pápa 25, 467
VIII. Orbán pápa 221, 231
Orbán Ferencz 250, 267
Orbóczi András 205
Ordódy Anna 473
Ordódy Eszter 156
Orehóczy István 535
Orehóczy Judit 534
Orehóczyné grófné 318
Ormánközi György 138
Ormosd 130, 285, 288, 292, 319, 326, 612
Oroszi András 107
Oroszlánkő 143
Orsich 404
Orsich Mária 323
Orsich Antal 363
Orsova 85, 109, 131, 132, 335
Orsovai kolostor 88
Orsolya (szent) 603
Országh János 59
Osgyán 618
Ostfy László 39
Ostfy Margit 195
Osthfyné 195
Oswald Imre 51
Otok 389, 405
Ottokár király 460, 509
Ozora 131, 135, 379, 555, 561
Ozorai őrség 70, 74, 150
Ó-Buda 450, 482, 588
Ó-Palánka 73
Óvári Benedek 36

Ördögeskűllei Mihály 58
Örösi Mihály 139
Ötvös István 103
Ötvös Lukács 70
Ötvös Miklós 499
Ős-Csanád 23

Paczóth Anna 191
Padiássi Mátyás 208
Pagyela Kelemen 157
Paks 133
Paksi Benedek 84, 174, 195
Paksi Lajos 23
Paksi Lukács 23, 70, 203
Paksi Miklós 21
Paksy család 133
Palánk 161
Palásty András 36, 37, 69, 95, 99, 183
Palásti István 113
Palicsnai György 120, 139, 140, 141, 202
Palota vára 609
Pancini Dénes 305
Pap Jánosné 113
Pap Márton 613
Parchevich Péter 241, 262
Parniczki Egyed 192
Partlecz Antal 302
Patachich György 360, 366
Patachich Ilona 329
Patachich Jánosné 534

Patachich Miklós 323
Patai Balázs 39
Patai Mihály 51, 182
Patai Tamás 22, 23, 86, 62, 132, 146, 207
Pataki Ferencz 10
Pataki őrség 127
Patas 517
Patóczy Miklós 72
Paula (szent) 593
Paulini Bernardin 77, 78
Paulovics András 368
Paulovics Bernardin 356
Pausai Klára 498
Pavoni Péter 418
Pazin 395
Pádova 567
Páhok 454
II. Pál pápa 60, 79, 177, 389, 516
Pál igazgató 122
Páld 466, 482
Pálfalvi János 238, 263, 264
Pálfia Tamás 492
Pálffy András 155
Pálffy István gróf 522
Pálffy Katalin 147
Pálffy Miklós gróf 441
Pálffy Pál 90
Pálffy Tamás 240
Pálkai András 23, 62, 72, 80, 116, 122, 123, 186
Pálóczy György 110
Pálóczy Imréné 541, 557
Pálóczy János 145
Pálóczy László 145
Pálóczy Mátyás 203
Pálóczy Simon 145
Pálóczy Veronika 203
Pályi Gábor 20
Pápa 133, 134, 561, 612
Pápai Balázs 199
Pápai Gergely 111, 134
Pápai Pál 59, 132, 193
Pápócz 492
Páris 562, 581
Páskális 318
Pásztai János 576
Pásztó 181
Pásztohi Imre 68, 69, 98
Pásztohi Innocent 191
Pásztohi Miklós 49
Pázmány Péter 32, 56, 104, 165, 217, 226, 417, 422, 458, 465, 471, 472, 520, 522, 582, 614
Pechinoli Angelo 456
Pecskendi Lukács 125
Peer 601
Peics Elek 303
Pehárnik László 286
Pekreczi István 82
Pekry Lajos 108
Pekry Lőrincz 275
Pelsőczi Bebek Anna 498
Pelsőczi György 93
Pempflinger Katalin 135
Pempflinger Márkné 199
Penglin Magdolna 520, 528
Perault Vilmos 591
Perecske 136
Peretti Félix 414
Perényi család 49, 185
Perényi Ádám 188
Perényi Ferencz 187, 188, 478
Perényi Francziska bárónő 526
Perényi Gábor 35, 146, 188, 457, 469, 557
Perényi György 187, 188
Perényi Imre 400
Perényi Imréné 188
Perényi István 185, 188
Perényi Istvánné 186
Perényi János 579
Perényi Jánosné 186
Perényi Mihály 187
Perényi Orsolya 199
Perényi Péter 35, 146, 160, 531, 557
Perényi Zsigmond 188
Perge Kristóf 311
Perkovics István 359, 365, 366
Pernar író 400
Perneszi Ferencz 74
Perneszi Márton 85
Pernstein Jaroszló 54
Perugia 397
Peskovics István 363
Pest 136, 140, 342, 364, 555
Pesti Dorottya 498
Pesti Ferencz 27
Pesti János 70
Pesti József 111, 118
Peterdi János 14, 84, 185, 178
Peterlényi Gellért 173

Petermann 497
Petes Ferencz 77, 211
Pethe Ferencz 289
Pethe László 613
Pethe Márton 55, 63
Pethő család 16, 190
Pethő Ferencz 415, 438
Pethő István 414, 416, 436, 437
Pethő Istvánné 415
Pethő Zsigmond 191, 438
Petki István 231, 266, 274
Pető János 95, 152, 199
Petres György 269
Petretics Péter 290, 328, 376
Petrinya 302, 309, 320, 402
Petrócz 120, 140, 556
Petrovics Bertalan 364
Petrovszki Ádám 107
Pettau 287
Pécs 132, 295, 296, 301, 303, 304, 305, 308, 321, 348. 556
Pécsi Antal 366, 375
Pécsi Lőrincz 203
Pécsi Márton 112
Pécsi Mihály 72, 137, 199, 505
Pécsi Pál 192
Pécsváradi Gábor 205, 274, 576
Péntek Mátyás 500
Péter deák 11
Péter Mátyás 22
Pétervárad 378
Péty 341
Pilisszántó 487
Pilsznai Ipolt 415
Piluzzi Vid 262, 265
Pinczehely 379
Pinosics István 344, 379
Pinosics János 353
Pintarics Mihály 301, 322
Piry-hártya 600
Pisai Bertalan 7, 588, 592
Pissin Pál 375
II. Pius pápa 81, 119, 389
Plemich György 535
Pobjeczki Gellért 583
Podborje 578, 174
Podgorai György 377
Podgoradje 121
Podgorács 175
Podjebráczki Ambrus 51, 78, 107, 165, 188, 192
Podmaniczky János 210
Podmaniczky Rafael 210
Podraics Balázs 339, 376, 377
Podvinszki Márton 143
Poeti József 421
Pokornik Kristóf 315
Polentári Czyrill 42
Poltári János 49, 178, 203
Polyák Boldizsár 116
Polyáncz 142
Polyáni Lukács 195
Pomáz 547
Pompos Mihály 468
Pongrácz-család 558
Pongrácz Mátyás 199
Pongrácz Mátyásné 558
Pongrácz Szidonia bárónő 526
Porkoláb János 69
Porkoláb Mihály 69
Porosz János 22
Posavina 294, 330
Potolyi György 24
Pott Ferencz 435
Pottendorf 614
Poznanovecz 296
Pozsega 82, 298, 334, 338, 345, 348, 352, 353, 356
Pozsegavára 11, 378, 556
Pozsegai Bonaventura 359, 366, 379
Pozsegai Erazmus 354
Pozsegai Fülöp 354
Pozsegai György 82
Pozsegai Illés 219, 336, 370
Pozsegai Lukács 382
Pozsegai Maximilián 339, 382
Pozsegai Márton 339, 382
Pozsegai Mihajlovics János 381
Pozsegai Mihály 357
Pozsegai Miklós 556
Pozsegai Pál 142
Pozsegai Tamás 378
Pozsegadiákai Ferencz 122
Pozsega-Szent-Péter 144
Pozsegavári István 142
Pozsgai Pál 87
Pozsony 97, 284, 422, 449, 468, 494, 509, 520, 561, 582, 594, 603, 608
Pócsi János 156
Pócsi Mihály 157, 168
Pölöske 136
Praitschopf Jeromos 184

Prakorsek Bonaventura 284, 326
Prasinszky Péterné báróné 317
Pravnak város 533
Prága 493
Preiner Péter 430
Preisler Ferencz 361
Princz Jakab 107
Princsics Bonifácz 404
Privartus (szent) 567
Prizren 381
Propstdorfi Antal 46
Pruffius Benignus 143, 192
Pruszka 142
Pula 192
Purgarics Ferencz 313, 319
Putnoki Sándor 188
Püski János 615
Pyber János 465

Querinus Miklós 32
Quirini Bernardus 15

Raaber Verner 421, 430, 436, 437
Rabutin 184, 209, 275
Rad 416, 419, 436
Radanai 301
Radics Benedek 422
Radna 336, 351, 379
Radnics Mihály 342, 347, 365, 366
Radoniczki Dániel 415
Radosini László 17, 43, 57, 107, 143, 192
Radzin Benedek 415, 438
Ragusa 165, 251, 359, 369, 390
Ragusai István 21
Ragyóczi Jakab 42, 43
Ragyóczy Péter 92
Raholcza 142
Raholczenin Ferencz 36
Rakónaki István 144
Rann 395
Raszinya 312
Raszlaviczi Bálint 421, 424, 426, 429, 430, 432, 434
Rácsay Ferencz 18
Rácsai György 127, 131, 134
Rácsai Péter 53, 82, 202
Rádi András 193
Ráduly 196
I. Rákóczy Ferenczné 42
II. Rákóczi Ferencz 37, 68, 95, 130, 172, 184, 208, 257, 275, 425, 526, 599
I. Rákóczy György 34, 148, 156, 165, 169, 219, 227, 235, 271, 417, 438, 457, 470, 525, 532
II. Rákóczy György 231
II. Rákóczy Györgyné 264, 266
Rákóczy Imréné 556
Rákóczy Zsigmond 64
Rákos 556, 571
Rákosdi Antal 196
Rákosi Gábor 242, 262
Rákosmező 137, 139
Rámai Balázs 377
Rápolt 462
Ráskay Balázs 547
Rátkay Miklós 329
Rátkay Péter 534
Rátkay Zsigmondné 470, 532, 534
Rátót 133
Regede 287, 319
Regerné 315
Reggiani Iván 417, 418, 421, 428, 429, 431
Remete 220
Remetei Himfy-család 44
Remetei Nárczisz 616
Remeteházi András 27, 31, 33, 168
Remeteszeg 489
Remetincz 121, 143, 314, 322, 589, 590, 611
Remetinczi Péter 12
Reste 529
Resnikovics Bonaventura 432, 434, 437
Rettegi András 62, 111
Récse 514
Récsei István 466
Récsei Rutgerné 512
Régei György 115
Régen 48
Rény 494, 517
Répás János 67
Réteni Lőrincz 14
Révai Beatrix grófnő 526
Révbács 453, 489
Ribnyák 377
Rimaszombati Bonaventura 48
Rimmann János 569
Rogecz Ferencz 324
Rohoncz 457, 470

Rohonczi Andrásné 513
Romhányi Margit 490
Rosboril Bertalan 79
Rosos Sebestyén 506
Rosos Simon 506
Rossi Máté 449
Roststock Egyed 105
Rott Péter 95
Rotthal 240
Rozália (szent) 599
Rozgonyi Borbála 178
Rozgonyi István 60, 549
Rozgonyi János 53
Rozgonyi Jánosné 53, 60, 541, 549
Rozgonyi Osvát 556
Rozvágy 437
Róma 119, 256, 285, 302, 397, 520, 567, 575
Római József 235, 245, 267, 277, 368
Róza Jakab
Rucsics János 329
Rucsics Jánosné 406
Rudinczki Atanáz 239, 264
Rudolf király 54, 470, 519
Rudolfwerth 395
Rufin fráter 589
Ruscsanin József 351

Sabatini Pál 337
Sabácz 393, 405
Sajóvámos 203
Salánki János 74, 118
Salánki Simon 205
Salánki Tamás 70, 108
Salgótarjáni András 21, 62, 164
Salmis Gyula 54
Salzburg 320
Sambuca Mihály 233
Sankó Rafael 17, 77, 143, 157
Sankovics László 312
Sarengrad 8, 10, 334, 358, 375, 379
Sarmasághi 92
Sas Jakab 50
Sassini Albert 179
Sasvár 155
Sasvári Lukács 125
Sauerwein Márton 106
Saxili Cziprián 415, 438
Saxoferrato 88
IV. Sándor pápa 177, 449, 461
VI. Sándor pápa 22, 44, 114, 137, 145, 204
VII. Sándor 231, 285, 326
VIII. Sándor p. 380
Sándor Borbála 433
Sándorfi Rafael 56
Sánfalvi Dávid 239
Sántha Ferencz László 208
Sáp 488, 494
Sárfő mézadó 489
Sárfű 453, 489
Sári Ambrus 69
Sári Gergely 174, 622
Sári László 56, 90, 95
Sári Mátyás 69, 168, 179, 182
Sárkányi Miklós 497
Sárközi Innoczent 173
Sármány 277
Sáros vára 152
Sárosi Bertalan 20
Sárosi János 46, 480
Sárospatak 126, 145, 454, 469, 529, 556, 561, 598, 612
Schafferin Erzsébet 107
Scheffer Eufrázia 526
Schimatics Katalin 473
Schirmer Antal 260, 275, 276, 284
Schmidt Kapisztrán 280
Schneider Erhard 514
Scholz Ferencz 420
Schönling János 418
Schweidnitzer Erzsébet 451
Schwendi Lázár 602
Schwerdl József 325
Scolari András 479
Scolari Fülöp 131
Scolari Pipo 480
Scipiades-család 214
Sebenico 349
Sebes 40, 147, 619
Sebesi kolostor 16, 90
Sebestyén pap 162
Sedulius 616
Segesdi István 47
Segesdi Lukács 48
Segesvári György 102
Segesvári János 196
Segesvári Kálmán 14
Segesvári Péter 46
Segney Péter 92
Segösd 303, 322, 324
Segösdi Lukács 469, 505
Selin 611
Selinvár 590

Sellyei András 193
Sellyei János 134
Sellyei Kornél 17, 95, 99, 113, 153
Semsey Gábor 17, 93
Semsey Pál 93
Semtei Mihály 141
Semtei András 12, 153
Semtei Ferencz 117
Semva Benedek 107
Senkviczi Pál 616
Senyák Elek 312
Sennyei István 154, 211
Septeli Ambrus 193
Serédi Anasztázia 187
Serédy Gáspár 187
Serényi Gábor 78
Seuse Henrik 596
Séllye 150
Séllyei Kornél 168
Séra György 37, 69, 95, 98, 168
Sgoszianin Gergely 351
Sibrik 209
Siena 81
Sienai Sz.-Bernardin 591
Sigrai Modeszt 254, 257, 259, 268, 276, 279
Siket Imre 239
Siklós 296, 303, 324, 348
Simecsovics Mihály 292
Simon barát 261
Simontornya 348, 379
Simor János 594, 596
Síri Ferencz 122, 151
Síri László 23
Síri Lukács 87
Sirsich-család 18
Sirsich Gáspárné 527
Sistó Atanáz 52, 77
IV. Sixtus pápa 389
V. Sixtus pápa 414
Skarbala András 57, 585
Skardonyai Mátyás 82
Skochovszki Timót 312
Skolhovszki Tamás 292
Skultéti József 130
Slobocsinai Pál 185
Snarski Ambrus 56
Soklyósi István 193
Somi Józsa 162
Somló 478
Somlyai Bernardin 20, 60, 209
Somlyai István 182
Somlyai Mihály 50, 59, 69, 98, 103, 124, 148, 150, 157, 582
Somlyai Miklós 34, 263, 551
Somlyóvásárhely 135, 518
Somodi Bernardin 95, 153, 168, 173, 183, 211
Somogy 477
Somogyi Anit 498
Somogyi Anna 498
Somogyi János 35, 201, 202
Somogyvári Ferencz 14, 48, 132, 196
Somogyvári János 185
Sonnino Angelus 417
Sopron 561
Sopronczai István 53, 138, 178, 591
Soproni Péter 567
Sorsa Jakab 294
Sorsa János 310
Sótalvi Tamás 239
Sóos-család 34, 151
Sóos György 152
Sóvár 151, 579
Spaics György 380
Spányik Sándor 69, 85, 98, 167
Spissich 404
Spissics János 321
Stagnoi (stani) kolostor 35
Stájerország 294
Stenczel János 40
Steinville István 280
Stipancsics András 336, 370
Stipanovics Miksa 410
Stipics János 364
Stockinger Mátyás 252
Strattmann Móricz 441
Stubenberg Zsófia 407
Subics 392
Sulics Antal 423
Sukxegli Antal 375
Sulyok István 231
Sumlyák József 377
Sút Joachim 97, 98
Suszegl Jakab 380
Sümeg 143, 152
Sütő Sándor 85
Svanczin 528

Szabadka 168, 348
Szabadkai Bálint 72
Szabadkai Lőrincz 555

Szabadkai Péter 74, 132
Szabatkai Bálint 53, 206, 207
Szabatkai Lőrincz 132
Szabatkai Péter 194
Szabcsánszky Vidák 525
Szabics Máté 366, 380
Szabó Bonaventura 254, 258, 268, 275, 276
Szakcsi Mátyás 193
Szakcsi Máté 145
Szakolcza 55, 77, 154, 166, 208, 218, 582, 583, 585, 617
Szakolczai Bernardin 78, 157, 182
Szakolczai Kelemen 78, 41, 43
Szakolczai Simon 180
Szakolczai Venczel 27, 54, 157
Szakmárdy János 314
Szakmári Máté 623
Szala-Egerszeg 152
Szalacsi Balázs 122
Szaladin Cziprián 51
Szalai Mihály 36
Szalay János 517
Szalavári Péter 205
Szalárd 157
Szalárdi János 86
Szalánczi János 266
Szalczer 466
Szalinai István 219, 222, 230, 271
Szalkai Balázs 36, 132, 566
Szalkai Krizosztom 37, 99, 113, 150, 168, 183
Szalkay László 469
Szalkay Lőrincz 39, 195
Szalona 393
Szamobor 395, 405
Szandecz 450, 482
Szarándmegye 85
Szarkadi Ferencz 478
Szarvaskend 409
Szadai Gergely 62
Szatmár 121, 561
Szatmári Ferencz 14
Szatmári János 122
Szatmári Mátyás 14, 27, 96, 118, 123, 164, 207
Szatmárnémeti János 28
Szádvár 618
Száldobágy 475
Szántai András 27, 118, 187
Szántai Demeter 35
Szántó 160, 513
Szántó István 552
Szárhegy 243, 250, 275, 277
Szász Peregrin 35
Szászmedgyes 35
Szászsebesi Simon 199
Szászváros 557
Száva 8, 160, 294, 302, 330, 390
Szcsitarjevo 305
Szebellébi Bertalan 248, 267, 270, 277, 280, 433
Szeben 476, 480
Szebeni Kelemen 117
Szebeni Tamás 46
Szederjesi Mihály 31, 33
Szeged 33, 160, 561, 579, 582
Szegedi András 166
Szegedi Balázs 48, 590
Szegedi Bálint 111
Szegedi Benedek 111, 204
Szegedi Ferencz 36, 45, 56, 69, 72, 84, 91, 95, 112, 116, 126, 153, 166, 168, 182, 185, 189, 190, 202, 205, 579, 580, 582, 622
Szegedi István 166, 182
Szegedi Iván 96, 98
Szegedi János 47, 72, 139, 207
Szegedi Lukács 555
Szegedi Mihály 56, 97, 150, 187
Szegedi Orsolya 486
Szegedi Pál 51, 69, 75, 98, 150, 152, 153, 173
Szegedi Szüts Benedek 153
Szegedi Tamás 81, 122, 163
Szekcsei Gergely 161
Szelasics Antal 377
Szelemen hegy 296
Szelenczi György 27
Szelepcsényi György 113, 240, 428, 441
Szelevényi István 164, 168, 179, 182
Szelevényi Pál 28, 62, 618
Szelim szultán 576
Szelistyevics István 310
Szenczi Gáspár 98
Szencsei Mihály 11
Szencsei Miklós 497
Szendrő 73, 109, 169, 171, 617, 619
Szendrő-Belgrád 337
Szeniczei Barilovics Egyed 51
Szenta 517
Szentanna 606

Szentandrási István 89
Szentandrási Miklós 164
Szentbenedeki Ágoston 78
Szentbenedeki Ferencz 51, 78, 147
Szentdénesi Mihály 177
Szente Ábrahám 324
Szentelti Péter 145
Szentei Mihály 144
Szentesi Anzelm 188
Szentgiróti 173
Szentgrót 163, 173, 195, 623
Szentgróti György 39
Szentgyörgyi Ferencz 22, 49, 210
Szentgyörgyi Tamás 48, 87
Szentgyörgyvár 141
Szentgyörgyvölgyi Tamás 111
Szentimrei József 238
Szentimrey Loránd 545
Szentiváni Ambrus 199
Szentiváni Bernát 174
Szentiváni Márk 166
Szentiváni László 93, 95, 149
Szentjános 106
Szentkereszti György 78
Szentkereszti Valérián 95, 105, 150, 183
Szentkirályi Ferencz 185, 622
Szentkirályi Klára 473
Szentlászlai Antal 139
Szentlászlai Egyed 12, 24, 544
Szentlászlai Gergely 36
Szentlászlai István 22, 62, 142, 207
Szentlászlai Osvát 175
Szentlászló 174
Szentlélek 175
Szentléleki Bonifácz 173
Szentlénárd 395, 406
Szentlőrinczi Lőrincz 299
Szentlőrinczi Márton 102
Szentlőrinczkáta 84
Szentmártoni Benedek 10, 59
Szentmártoni János 62
Szentmártoni Szilveszter 63
Szentmihály 491
Szentmihályi Balázs 11
Szentmihályi Péter 14, 102
Szentmiklóshegy 280
Szentmiklósi Gáspár 253, 258, 275, 279
Szentmiklósi Miklós 53
Szentpéteri Balázs 141
Szentpéteri János 111, 122, 132, 151
Szentpéteri Katalin 473
Szentpéteri László 492
Szentpéteri Mihály 131
Szent-Tamás 177
Szenyér 324
Szepes 264
Szepesvár 418, 429
Szepes-Csütörtökhely 418
Szepesegyháza 97
Szepessümeg 490
Szepesszombat 419
Szepesi Ferenczné 498
Szepsi-Szentgyörgyi Ferencz 603
Szeráji Márián 219, 225
Szerdahely 513
Szerdahelyi András 558
Szerdahelyi Bálint 11, 173
Szerdahelyi Benedek 139
Szerdahelyi Ferencz 82
Szerdahelyi György 82, 120
Szerdahelyi Jakab 175, 196
Szerdahelyi Lukács 143
Szerednye 76, 201, 416
Szeredy Mihály 53
Szerémújlak 8, 10, 175, 186, 348, 357, 370, 379, 561
Szerémujlaki őrség 8, 49
Szerémujlaki Ferencz 86, 96, 116, 134, 135, 159
Szerémujlaki Pál 134
Szerémujlaki Péter 80, 133, 163
Szesztrafalva 511
Szécsény 177, 200, 426, 561, 610, 617
Szécsényi kolostor 68
Szécsényi Bálint 84
Szécsényi Benedek 504
Szécsényi György 41, 43, 51, 97, 98, 188, 472
Szécsényi László 59
Szécsényi Lászlóné 178
Szécsényi György 152, 182, 293, 321, 442, 458, 465, 528
Szécsényi Pál 442
Széchy Dénes 44, 81, 503
Széchy Gáspár 293
Széchy Mária 170, 619
Széchy Péter 291
Széchyné 291

Szécsy Erzsébet 505
Székás 361
Székely István 580, 610
Székely Lukács 130
Székely Mihály 198
Székely Miklós 114
Székely Mózes 30, 200
Székelyudvarhely 259, 279, 604
Székesfehérvár 133, 210, 460, 558, 586
Széki Miklós 116
Szénaverős 28
Szény (Zeng) város 395, 400, 410
Széplak 493, 553
Széplak-Apáti 94
Széplaki Demeter 63, 89, 96, 165, 196, 202
Széplaki György 118, 186
Széplaki Péter 122
Szigeti Bálint 178
Szigeti Ferencz 379
Szigeti Tamás 71, 72, 200, 207
Szigetvár 24, 297, 303, 325, 348
Szijgyártó Benedek 555
Szikszay Katalin 531
Szilai Benedek 84, 116, 118
Szilády Áron 607
Szilágy-Cseh 112, 553
Szilágyi Erzsébet 79, 193, 503
Szilágyi Mihályné 555
Szilágyság 610
Szilágysomlyai Mihály 77
Szilériai Bernardin 51
Szilveszter 258
Szimics János 364
Szinna 76
Sziria 576
Sziszek 291, 309, 393, 407
Szkarbona 393, 407
Szlatina 371
Szlavonia 283, 294
Szlatevics Ferencz 391
Szlávity Jeromos 69, 165, 168
Szluin 393, 408
Szmrtnik Benignus 585
Szobieszki János 434
Szokol Lukács 343
Szokol Paulin 57, 75, 77
Szolnok 183
Szombathely 561
Szombathelyi Julianna 526
Szombattelek 552
Szomolya 469
Szomolyáni Ágnes 473
Szomor János 466
Szomszédvár 394
Szondi Osvát 114
Szondi Péter 500
Szondi Pál 466
Szováta 275
Szórád 615
Szörény 85
Szörénytornya 132, 190
Szőke György 153
Szőllős 185
Szőllősi Demeter 70
Szőllősi Gergely 122, 199
Szőllősi János 105, 185, 139
Szőllősi Mihály 112
Szrebernik 7
Szrebrenicza 333, 342, 351, 362, 375
Sztanics Gábor 347, 349, 352, 363, 365, 384
Sztaroncsek Özséb 17
Sztenicsnyák 408, 389
Sztenicsnyáki György 392
Sztolnicsics Frigyes 293
Sztreha Ambrus 192
Sztropkó 16, 190, 414, 418, 436, 437
Sztubicza 294, 400
Szuhamaláka 377
Szujics Antal 370, 423
Szuknovics Mihály 377
Szulejmán császár 10, 61, 133, 141, 162, 333, 508
Szúnyog Antal 98
Szúnyog Erzsébet 498
Szuszics Mátyás 293
Szutinszka 296
Szűcs Benedek 51
Szűcs Demeter 166
Szűcs Miklós 545
Szűcs Pál 474
Szürtei Ferencz 37, 77, 98, 173, 184
Szvetagora 396
Szvetkovics Tamás 78
Szvetlovics Ferenc 18. 43
Szvilicsics Hilarion 305

Tagliacozzo-i János 10
Tagyoni Lukács 70, 75, 77, 202

Tahy István 20
Tahy Miklós 20
Talad 192
Talpasi László 58
Tamás érsek 463
Tamási Ferencz 134
Taplócza 29
Taplóczai István 233, 242, 262, 267, 277, 278
Tarczali Benedek 185
Tarczali Mátyás 102
Tarczay Borbála 541, 547
Tarczay János 154
Tarczay Márton 100
Tardi Gergely 22, 46, 193
Tarhos István 77
Tarnóczi Ferencz 150, 511, 280
Tarnovicza 401
Tasnád 580
Tassy Mihály 37
Tassy Mihályné 52, 181
Tata 193
Tatai Imre 590
Taurity Pál 232, 286, 289
Tavarnok 147
Tállya 92
Tápió-Szele 83
Tárnok 194, 492, 517, 612
Tárnoki János 22, 122, 124, 125, 139, 207
Tárnoki Mátyás 62
Tátika 202
Telcsak (Teocsak) 7
Telegdy János 54, 416
Telegdy Jánosné 498
Telegdy István 115
Telegdy Tamás 494
Teleki 601
Teleki Mihály 275
Teleki Sámuel gróf 604
Temesvár 87, 335
Temesvári András 62
Temesvári János 44, 86
Temesvári Mihály 349, 374
Temesvári Pelbárt 20, 44, 567, 579, 590, 607
Tengődi Gergely 63, 122
Tengődi János 118
Terbelédi András 27
Terebezdi Márton 58
Terebezdi Péter 579
Teremhegyi Bika Péter 71
Tergavistya 32, 196
Tergovisti György 80, 89
Terhovics Imre 17, 43, 57, 79, 143
Terracina 255
Tersztyánszki-család 214
Tersztyánszki Ágnes 473
Tersztyánszki Gáspár 55
Terugia János 179, 182
Terzatto 393, 395, 408
Tetesi Mátyás 111
Técsei Ambrus 102
Tétényi Klára 498
Tétényi Margit 498
Thalyán István 507
Thaun 325
Tholivio György 144
Thököly Imre 16, 42, 52, 76, 94, 106, 129, 171, 189, 251, 274, 374, 420, 429, 431, 434, 457, 477, 526
Thúróczy 610
Thúróczy János 566
Thurzó Anna 581
Thurzó Ádám 55
Thurzó Elek 54
Thurzó Kristóf 54, 55
Thurzó Miklós 55
Thurzó Szaniszló 55
Thurzó Zsigmond 478
Thüngen János 296, 321
Tihany 153, 601
Tilics Gergely 430, 436
Tinnin 389
Tinnye 454, 492
Tinnyei Dorottya 498
Tirnava 448, 466
Tiszaújlaki István 199
Tivadari Egyed 27, 62, 84, 127
Tkalcsevics Maximilián 286, 307
Tolcsvai Uza Margit 454, 529
Toldalagi András 47, 114
Toldalagi Jánosné 266, 276
Toldalagi Miklós 219, 273
Toldy Ferencz 595
Toldi János 30, 200
Tolna 133
Tolnai Ferencz 22, 124, 186
Tolnai Máté 194
Tolnai Miklós 23
Tomory Pál 21, 45, 210
Tompojevcze 334
Topliczai Miklós 141

Torcs 511
Torda 102, 470
Tordai Mihály 194
Torma István 245
Torma Jánosné 274
Torna 448
Tornay Deák István 529
Tornielli Jeromos 575
Toroczkai Jakab 159
Toronya 529, 531
Tóbiás 117
Tóbiássy Katalin 117
Tóbiássy Klára 199
Tót Ágota 498
Tót Erzsébet 498
Tót Katalin 113
Tót Márk 222
Tót Zsuskó 498
Tótfalu 493
Tököl 342, 367
Törik János 170
Török Bálint 80, 133, 135
Török Bálintné 133
Török Ferencz 135
Török Imre 49, 222
Tötösi Mátyás 122
Tövis 197, 200, 558, 605, 606
Tövisi Ferencz 186
Tövisi Imre 63, 86, 103, 108, 146, 155, 160, 200, 206, 207
Tövisi László 196
Tőke Benedek 276, 279
Től 493
Tőtösi Mátyás 115
Trakostyán 316, 326, 533
Travniki Ferencz 303, 355, 357, 380
Tretin Ambrus 16, 43, 51, 107
Trinopolis 204
Trsztenik 204, 394, 399
Trubinyi Péter 127, 155
Tuba János 146
Tuk Ignácz 287, 330
Tuk Péter 323
Tulkai Mihály 74
Turbics György 354, 355, 383
Turcsányi György 42
Turetics György 351
Túri Bertalan 86
Túri László 123
Túri Márton 102
Turkovics Lajos 315
Turnistye 296, 323, 330
Turnuszeverin 190
Túrmező 291, 294, 330, 403, 407
Túronyi Mihály 13
Túrócz 522
Túróczi Ágoston 421, 430, 437
Turzó Márián 344
Tuzla 219, 345
Tuzla-Szent-Péter 351, 362
Tuzlai Bernardin 362
Tuzsér Imre 155
Tuzsony 459
Tvertkovcsanin 351

Udbina 387, 393, 410
Udvardy István 618
Udvarhely 31
Udvarhelyi István 15, 27
Udvarhelyszék 263
Uhrovicz Venczel 18, 42, 43, 192
Ujfalu 517
Ujfalusi György 144, 178, 213
Ujfalvi Albert 243, 248, 252, 278
Ujfalvi Péter 239
Ujhelyi Ágoston 192, 214
Ujlaki Balázs 70
Ujlaki Bernardin 623
Ujlaki Demeter 159
Ujlaki Dénes 13
Ujlaki Ferencz 36, 74, 170, 202, 210
Ujlaki Fruzsina 11
Ujlaki Gergely 575
Ujlaki Imre 157
Ujlaki János 134
Ujlaki Katalin 11
Ujlaki Lőrincz 53, 54
Ujlaki Mátyás 164
Ujlaki Miklós 175, 390
Ujlaki Péter 58, 116, 162
Ujvárosi András 19, 28
Ujvásár 517
Uj-Zriny 290, 308
I. Ulászló király 201
II. Ulászló király 21, 79, 100, 462, 505, 514
Ungi Bálint 71
Ungnad Anna 395
Ungnad Adám 54
Unna 299, 352, 354, 357, 377, 400
Urai János 562
Urbanovics Péter 562

Urbanovics Pál 157
Urbán 280
Urbóczi András 27, 53
Uszorai őrség 35
Uszun Mihály 342
Utrin Antal 326
Uzolin Ferencz 407
Uzsa 203
Uzsaszentlélek 200

Üröm 487
Ütemér 466
Ütemér Egyed 466
Ütemér Péter 466

Vajai János 201
Vajas-Vata 517
Vajdahunyad 280
Valcsánszki Antal 249, 253, 255, 257, 268
Valkovics István 346, 355, 365, 369
Valkó 73, 334
Valkó-vár 363, 381
Valovics Kapisztrán 17
Valpai Pál 142
Valpai Péter 144
Valpó 344
Valpovoi Izsák 375
Vankovics Máté 18, 57, 130
Varannó 416
Varasd 143, 286, 290, 293, 294, 295, 300, 301, 325. 443, 589
Varasd-Toplicza 307, 323
Varbonai Balázs 58, 125, 144, 194
Varesi Gergely 363
Varesi Péter 229
Varesi Simon 566
Varkucs Tamás 206, 457
Varsányi István 81, 132, 158, 193, 567
Vass László 554
Vass Márton 92, 149, 171
Vas Szilveszter 52, 69, 113, 150, 173
Vasdinnyei Péter 507
Vasvár 341
Vasvári János 177
Vágujhely 17, 585
Vállaji Jakab 108
Vámos 203
Vámos Pál 497
Vámosi Dániel 125
Vámosi Gergely 22
Várad 159, 204, 457, 558, 580
Várad-Szentmárton 478
Várad-Szőllős 477
Váradi Ágoston 196, 199
Váradi Bertalan 468
Váradi Bornemissza Bertalan 480
Váradi Ferencz 185, 342
Váradi Gáspár 27, 31, 598
Váradi János 15, 27, 31, 33, 55, 62, 84, 102, 111, 122, 139, 157, 218, 261
Váradi László 28
Váradi Péter 72, 150, 185, 186
Váradujlak 159
Váradujlaki Ferencz 111, 122, 159
Várallyai Gáspár 14, 48, 200
Várallyai János 53, 134, 139, 162, 186, 203
Várday Ferencz 101, 199
Várday Pál 516, 517
Várdotfalva 26, 29
Vári Bálint 23, 62
Várkonyi Ferencz 57, 153, 168
Várna 161
Várnai Mátyás 127
Várpalota 209
Vásári Bekő 476, 477
Vásárhelyi András 210, 609
Vásárhelyi Bernardin 236, 249, 278
Vásárhelyi Ferencz 102, 111, 115, 200, 202
Vásárhelyi János 14
Vásárhelyi Katalin 528
Vásárhelyi Lőrincz 14, 27
Vásárút 517
Vecchi Gábor 322
Vecsei Gáspár 159
Vecsei Kelemen 35, 111
Velencze 578, 584, 611
Veleni Pál 142
Veleskovecz 323
Velika 298, 323, 334, 338, 354, 355, 356, 357, 360, 381
Velikai 351
Velikai András 363
Velikai István 339, 382
Velikai Mihály 118
Venczel király 462

Verallo Jeromos 516
Verancsetics Ágoston 375
Verancsics Antal 128
Verbőczy István 138
Veresfalvi Imre 45, 200, 202
Veresoroszország 413
Verkai Dániel 57, 79, 157
Verner budai bíró 545
Veron Dávid 106, 112
Verőcze 296, 303, 328, 348, 356, 558
Verőczemegye 73, 383
Verőczei Miklós 22
Verpeléti Mihály 205
Versecz 44, 371
Verzerescul Oxendius 259, 276
Veszprém 81, 153, 193, 210, 600
Veterani 374, 424
Vetovo 357
Vég Ferencz 521, 582
Végh Lukács 181
Véki Balázs 111, 553
Viaszos 476
Vicsics Egyed 298
Vidákovics 363
Viebera Zsigmond 157
Vientrich Kristóf 441
Vier Hilarius 51
Vietri János 382
Vigasd Bernardin 150, 153, 173
Világosvár 577
Villány 136
Villika patak 316
Villye 201
Vinicza 292, 317
Vinkler Illés 424
Vinkovics Benedek 121
Vinográn Jakab 354, 367
Vinter Mihály 434, 436
Vio Tamás 547
Virje 141
Visegrád 54, 178, 194, 212
Viskovszki Rafael 57
Visznek 68
Viszoko 369
Viszovácz 349, 389
Viterbo 228, 449
Vitéz János 38, 53, 158, 503
Vitkovics Mihály 602
Vittoria 254
Vizvári István 53, 126, 193, 196, 202
Vlanka Ferencz 284, 322
Vlassics Erzsébet 473
Vocsin (Vucsin) 10
Vojnovics András 344
Voragoi Jakab 593
Vödricz 449
Vrána 135
Vrérai Krisztina 473
Vrhrika 389
Vrhrossa György 373
Vucsin 142, 356, 362, 383
Vukovár 381
Vukovina 532
Vulics Máté 375

Waltsteiner Maximilian 17
Waldtreich Antal 107
Weimann Dániel 51, 79, 107
Weiner Konrád 268
Wenger Mihály 104
Wesselényi Ferencz 68, 106, 170, 264, 619
Wesselényi Ferenczné 527
Wesselényi Eugénia 526, 528
Widvári István 46
Wikolics Péter 354
Willibald atya 442
Winkler Mihály 595, 601
Winter Mihály 421
Wittenberg 123
Wlassich Erzsébet 528
Wolkra Ottó 431

Zahari Imre 111, 159
Zakariás Dávid 279
Zala lásd Szala
Zalai Szilveszter 96
Zaosztrog 349
Zapolyay-család 134, 160
Zapolyay János 26, 135, 508
Zapolyay Imre 203
Zapolyay István 428
Zastrivil Katalin 156
Zavar 466
Zádori László 29, 163, 174
Zágráb 116, 290, 306, 326, 328, 353, 395, 441, 458, 525, 531, 584
Zágrábi András 223, 267, 269
Zágrábi Péter 82, 175
Záhony Domokos 167
Zákányi Balázs 62, 72, 102, 125, 164, 207

Zákányi Mihály 134
Zára 329, 387
Zbona Bona 396
Zechmeister Sidelin 512
Zelenics Ábrahám 287, 291—2, 323
Zelina 330
Zelniki György 175
Zeng lásd Szén
Zich Antal 241
Zilahi Antal 58
Zilina 314
Ziveczki János 16, 17, 57, 79, 150, 182, 183
Ziveczki Márton 18, 129, 192, 214
Zlatar 296
Zólyom 106
Zombor 348, 383
Zombori János 375
Zopa-család 74
Zrin 300, 352, 384
Zriny 410
Zrinyi Aurora 534
Zrinyi Ádám 308
Zrinyi Ilona 98, 149, 535
Zrinyi Miklós 287, 307, 320, 392
Zrinyi Péter 534
Zudar Mihályné 454
Zudar Péterné 530
Zurbrucken Domokos 425, 430, 435, 436
Zvonigrad 393

Zsadányi Márton 98, 168
Zselizi Gergely 88
Zsemlák 377
Zsibó 258, 436
Zsigmond király 8, 25, 72, 88, 121, 131, 193, 212, 454, 462, 467, 480, 498, 512, 529, 531
Zsigmond herczeg 21
Zsigmond Benedek 69, 311
Zsigovoszt 349
Zsilizi György 132
Zsófia 473
Zsolna 214, 585
Zsögöd 31

Sajtóhibák.

7	lapon	alulról	9-ik	sorban	*Pisani* helyett *Pisai* olvasandó.
7	«	«	7	«	«	*Teistenberger* helyett *Feistenberger* olvasandó.
75	«	«	15	«	«	*Esterházag* helyett *Esterházy* olvasandó.
77	«	«	18	«	«	*Cserő* helyett *Csető* olvasandó.
117	«	felülről	10	«	«	*Senytei* helyett *Semtei* olvasandó.
141	«	«	16	«	«	*Hobernik* helyett *Hamernyik* olvasandó.
153	«	«	21	«	«	*Füleppüspöki* helyett *Fülekpüspöki* olvasandó.
268	«	«	16	«	«	*Ecsegi* helyett *Egegi* olvasandó.
379	«	alulról	16	«	«	*Ozorási* helyett *Ozorán* olvasandó.
492	«	felülről	19	«	«	*Pák* és *Pákok* helyett *Páh* és *Páhok* olvasandó.
504	«	«	20	«	«	*Jánok* helyett *Jányok* olvasandó.
517	«	«	15	«	«	*Pataton* helyett *Patason* olvasandó.
529	«	alulról	8	«	«	*Resbe* helyett *Reste* olvasandó.
545	«	«	10	«	«	*Weser* helyett *Wesen* olvasandó.
555	«	felülről	10	«	«	*Várallyaszerü* helyett *Várallya nevü* olvasandó

Ugyanott az 535 lapszám kiigazítandó 555-re.

Tartalomjegyzék.

	Oldal
Előszó	3
II. Könyv. A salvatorianus ferenczrendűek tartománya. Provincia sanctissimi Salvatoris.	
Második rész. A salvatorianus ferenczrendűek egyes kolostorai	5—214
III. Könyv. A Stefanita-őrség. Custodia s. Stephani.	
Első rész. A Stefanita-őrség általános története. 1640—1711	215—260
Második rész. A Stefanita-őrség egyes kolostorainak története	261—280
IV. Könyv. A Ladislaita-ferenczrendűek tartománya. Provincia sancti Ladislai.	
Első rész. A Ladislaita-ferenczrendűek általános története. 1655—1711	281—306
Második rész. A Ladislaita-ferenczrendűek egyes kolostorainak története	307—330
V. Könyv. A bányavidéki bosnyák rendtartomány története. Provincia Bosnae Argentinae.	
Első rész. A bányavidéki bosnyák ferenczrendűek története. 1541—1687	331—343
Második rész. A bányavidéki bosnyák ferenczrendűek története. 1687—1711	344—360
Harmadik rész. A bányavidéki ferenczrendűek egyes kolostorainak története	361—384
VI. Könyv. A bosnyák-horvát rendtartomány története. Provincia Bosnae-Croatiae.	
Első rész. A bosnyák-horvát rendtartomány általános története	385—398
Második rész. A bosnyák-horvát rendtartomány egyes kolostorainak története	399—410
VII. Könyv. A minorita ferenczrendűek tartománya. Provincia Fratrum Minorum Conventualium a S. Elisabeth.	
Első rész. A magyarországi minorita-rendtartomány általános története	411—426
Második rész. Az egyes minoritakolostorok története	427—438
VIII. Könyv. A kapuczinus rendtartomány története. Provincia Fratrum Minorum Capucinorum	439—444
IX. Könyv. A magyarországi Kláraszűzek története. Sanctimoniales ordinis sanctae Clarae.	
Első rész. A Kláraszűzek általános története. 1239—1711	445—458
Második rész. A Kláraszűzek egyes kolostorainak története	459—536
X. Könyv. A magyarországi ferenczrendű beginák története.	
Első rész. A magyarországi beginák általános története. 1240—1600	537—543
Második rész. Az egyes ferenczrendű beginaházak története	544—558

Oldal

XI. Könyv. A magyarországi ferenczrendűek működése az irodalom, építészet és művészetek terén.

Első rész. A magyarországi ferenczrendűek működése az irodalom terén ... 559—620

Második rész. A magyarországi ferenczrendűek működése az építészet és művészetek terén ... 621—624

Névmutató ... 625—661

Sajtóhibák ... 661